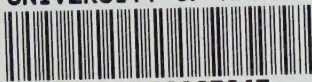
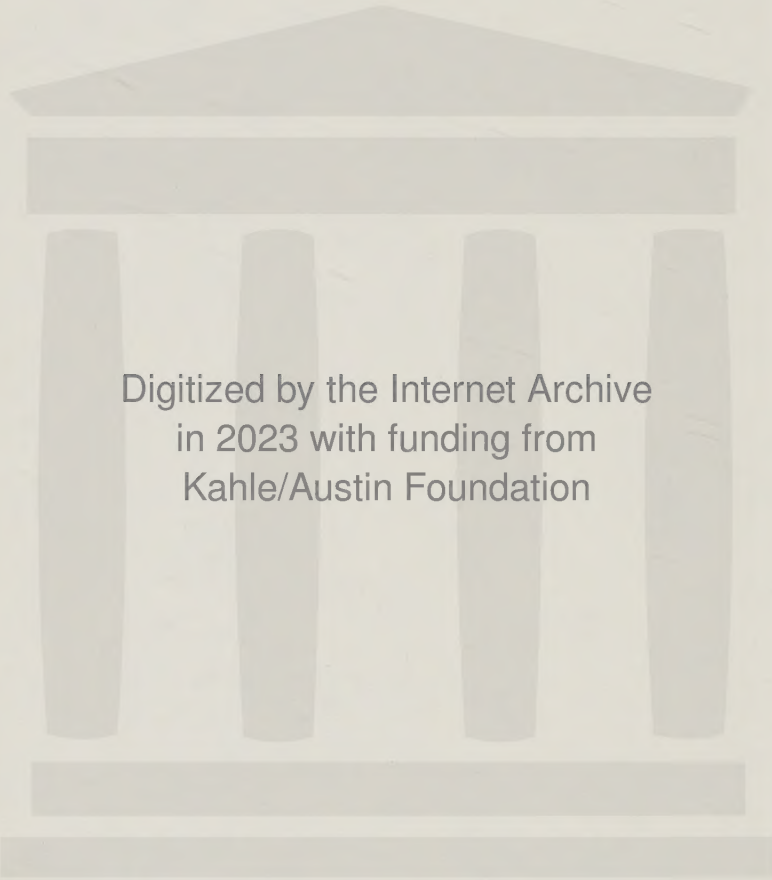

UNIVERSITY OF ARIZONA

39001003365247

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

N. 34

Odpovědní redaktoři

FR. GROH a JAR. VLČEK.

ROČNÍK TŘICÁTÝ ŠESTÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické akc. společnosti »Unie«.

1909.

Obsah ročníku třicátého šestého.

Pojednání.

	Strana
O nově objevených komoediích Menandrových. Referuje O. Jiráni	1—18
Epistolografie Michaela Psella Napsal Karel Müller 18—25, 94—106, 182—208	81—93
O interpunkci v řeckém pentametru. Podává F. Křenek . .	161—182, 321—334, 428—447
Kdo jest skladatelem básně Ciris? Napsal Ant. Kolár 161—182, 321—334, 428—447	401—427
Literární činnost humanistických professorů university Karlovy mezi r. 1409—1622. Přednáška, kterou při své installaci za rektora české university Karlo-Ferdinandovy pronesl Josef Král	401—427
O jistém způsobu užívání zájmen <i>an</i> a <i>on</i> a <i>o</i> jeho původě. Napsal Josef Zubatý	25—34, 106—117, 230—240, 334—352
Štítného Řeči nedělní a sváteční. Napsal Josef Straka. 35—39, 117—121, 240—251, 450—462	352—364
O poměru K. J. Erbena k lidovému básnictví po stránce ryt- mické. Napsal Josef Letošník 40—43, 127—136, 252—261, 352—364	122—127
Josef Valentin Zlobický. Podle vydané korespondence jeho napsal Jan Jakubec	209—230
Příspěvky k dějinám českého humanismu. Podává Arne Novák .	261—266, 364—368
Dodatek k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému. Vybral František Kott	261—266, 364—368
Přirovnání světa ke knihám u Štítného. Podává František Ryšánek	447—450
Archiv literárně historický. XXVII. Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi. Otiskuje Marie Gebauerová.	44—48, 138—142, 266—269
XXVIII. Antonín Marek: Elegie. (1813.) Podává dr. Josef Folprecht	137—138

G. Lefebvre: Fragments d'un manuscrit de Ménandre. — J. van Leeuwen: Menandri quatuor fabularum Herois, Disceplantium, Circumtonsae, Samiae, fragmenta nuper reperta. — C. Robert: Der neue Menander. (O. Jiráni)	49—52
The Attica of Pausanias edited by Mitchell Carroll. (Fr. Groh).	52—53
Daniél Baud-Bovy et Fréd. Boissonas: En Grèce par monts et par vaux (Fr. Groh).	53—54
Dvanáct dní na moři Egejském. Popisuje Dr. Ladislav Brtnický. (Fr. Groh).	54—55
Scatone de Vries: Album palaeographicum. (Fr. Groh). . . .	55
E. Hermann: Probe eines sprachwissenschaftlichen Kommentars zu Homer. (Oldřich Hujer).	56—57
Otto Böthlingk's Sanskrit-Chrestomathie. Dritte verbesserte und vermehrte Auflage herausgegeben von Richard Garbe. (V. Lesný).	142
Reinhold Wagner: Grundzüge der griechischen Grammatik. (Oldřich Hujer).	143—145
Návodná cvičebnice ke skladbě jazyka latinského, založená na Nepotových životopisech a (Patočkových) výňatcích z Kurtia Rufa. Pro třetí třídu gymnasijsní sestavil Alois Holas. (Jos. Němec).	145—147
Petronius Arbiter: Hostina u Trimalchiona. Z latiny přeložili Frant. Šebela a Ad. Veselý. (O. Jiráni).	147—148
Julius Kaerst: Geschichte des hellenistischen Zeitalters. Zweiter Band, erste Hälfte. (E. Peroutka).	270—273
Otto Schroeder: Vorarbeiten zur griechischen Versgeschichte (K. Wenig).	273—278
K. Brugmann: Pronominale Bildungen der indogermanischen Sprache. (O. Hujer).	278—280
A. Ernout: Les éléments dialectaux du vocabulaire latin. (O. Hujer).	280—282
Dějiny řecké. Napsal Dr. Emanuel Peroutka. Díl I. (Jarosl. Štastný).	282—289
Cvičebná kniha jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasijsní. Sestavil Petr Hrubý. (Jos. Němec).	289—291
Homerova Ilias. Přeložil Antonín Škoda. (J. Straka).	291—295
Griechische Grabreliefs aus Südrussland. (Vlad. Škorpil). 369—377, 480	
A. Cartault: Tibulle et les auteurs du Corpus Tibullianum. (O. Jiráni).	378
A. Ernout: Recherches sur l'emploi du passif latin à l'époque republicaine. (Oldřich Hujer).	378—381
Л. Г. Лопатицкий: Краткая латинская грамматика. (Petr Hrubý).	381—383

V. Buzeskul: Úvod do řeckých dějin. (E. Peroutka).	383—384
Dr. Jaroslav Štastný: Hranice Makedonie ve starověku. Seš. 1. (Em. Peroutka).	384—389
Cvičebná kniha jazyka řeckého pro česká gymnasia. Díl II. Sestavil Petr Hrubý. (Jos. Němec).	389—390
Aurelio Giuseppe Amatucci: Hellas. Disegno storico della civiltà greca. Vol. II. Dal secolo V. al II. a. Cr. (E. Peroutka).	462—463
A. van Gennepe: La question d'Homère. (Ferdinand Hoffmeister).	463
Frédéric Plessis: La poésie latine. (O. Jiráni).	464
Ф. И. Кнауэр: Учебникъ санскритскаго языка. Граммати- ка. Хрестоматія. Словарь. (Oldřich Hujer).	465—466
Jaromír Zejda: Slovník k Breindlovu výboru básní Ovidiových. (Jos. Němec).	466—467
Myšlenky císaře Marka Aurelia. Přeložil, úvod i poznámky napsal Em. Peroutka. (K. Hrdina).	467—468
Lucius Apulejus: Amor a Psyche. Přeložil z latiny Ant. Macek. (O. Jiráni).	468—470
J. Janko: O stycích starých Slovanů s Turkotatary a Germány s hlediska jazykozpytného. (Oldřich Hujer).	57—60
Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen. Von A. Bezzenberger, A. Brückner, V. v. Jagić, J. Máchal, M. Murko, F. Riedl, E. Setälä, G. Suits, A. Thumb, A. Wesselovsky, E. Wolter. (J. Máchal).	60—64
Korrespondence Josefa Dobrovského. Díl II.: V. A. Francev. Díl III.: Ad. Patera. (J. Jakubec).	64—71
Jan Neruda: Divadlo. III. Pořádá L. Quis. (Albert Pražák).	71—72
Rocznik slawistyczny wydawany przez Jana Łosia, Leona Mańkowskiego, Kazimierza Nitscha i Jana Rozwadows- skiego. (Jos. Zubatý).	149—150
Jan Neruda: Povídky malostranské. Vydání páté. Sebraných spisů řada první, díl IV. Pořádá Ignát Herrmann. (Albert Pražák).	150—151
Zbornik u slavu Vatroslava Jagića. — Jagić Festschrift. (Jos. Páta).	295—299
Vavřinec Josef Dušek: Hláskosloví nářečí jihočeských. (Ant. Kašík).	300—301
Dr. St. Souček: Studie Štítenské. (J. Straka).	301
Franz Spina: Beiträge zu den deutsch-slavischen Literatur- beziehungen. I. Die altschechische Schelmzunft »Fran- tova Práva«. (Arne Novák).	301—306
Kritické spisy Jana Nerudy. IV. Divadlo. Pořádá Ladislav Quis. (Albert Pražák).	306—307
Literatura česká v souvislosti s historií. Sestavil Miloslav Dvořák. (Jar. Hofman).	308—309
Anežka Čermáková-Sluková: Vzpomínky na Karolinu Světlou. (Arne Novák).	390—394

Josef Král: Česká prosodie. (Josef Straka).	470—473
F. X. Šalda: Moderní literatura česká. (Miloslav Hýsek). . .	473—476

Hlídka programů středních škol.

Platonova noetika. Napsal Stanislav Treybal. (F. Čáda). . .	151—152
Několik překladů z římské lyriky. Podává Otakar Smrčka. (Rudolf Schenk).	152—153
R. Kantor: Horatiana. (O. Jiráni).	153—154
Decimus Magnus Ausonius: Mosella. Přeložil a úvodem opatřil Rudolf Neuhöfer. (Rudolf Schenk).	154—155
R. Neuhöfer: Platonův Ion. (Ant. Kolár).	310—311
Osvald Jakubíček: O předložkách u C. Suetonia Tranquilla. (Zdeněk Hujer).	312
Lukianovy Rozmluvy mrtvých. Z jazyka řeckého přeložil Dr. Václav Petřík. (Jos. Hrůša).	394—395
Frant. Hnízdo: Ukázky jazykové ze starší české belletrie. (Pokračování.) (Fr. Šimek).	72—73
Dr. J. Folprecht: Slovník k pojednání o mluvě lidu slováckého na moravském Podluží. (Fr. Šimek).	312—313
Drobné zprávy	73—80, 156—160, 313—320, 395—400, 476—480
Oprava	480

O nově objevených komoediích Menandrových.

Referuje O. Jiráni.

Všechny dosud známé zlomky největšího zástupce nové komoedie attické, jež darovala nám štědrá půda egyptská,¹ značně zastíněny byly nálezem Francouze Gust. Lefebvra, jemuž na sklonku r. 1905 podařilo se objeviti ve troskách římského obydlí v egyptské vsi Kôm Iškau, na levém břehu středního Nilu na místě antické Afroditopole, rozsáhlé zbytky rukopisu komoedií Menandrových. *Editio princeps*,² upravená za pomoci M. Croiseta, byla předložena veřejnosti na sklonku r. 1907. Nesplnilo se sice ani tímto objevem přání, bychom oceniti mohli umění básníkovo aspoň z jedné, úplně zachované komoedie jeho, ale i tak jest cena objevu velmi značná: o více než 1300 veršů rozhojnil se počet úryvků básnickových, o čtyřech komoediích jeho můžeme si utvořiti jasnou představu. Živý zájem, s nímž přijato bylo vydání nového nálezu, nejlépe dokazuje bohatá literatura, která o něm již vznikla; k ní nutno přihlížeti, chceme-li nabýti přesného obrazu o zlomcích těchto; neboť vydání Lefebvrovo, jakkoli náleží mu plné uznání, bylo v nejedné věci opraveno a doplněno badáním dalším.

Prve než přistoupíme k rozboru komoedií, přihlédneme krátce k vnější formě nového nálezu. Text Menandrův napsán jest na listech z knihy papyrové, složených původně v kvaterniony; podle písma, dosti pravidelné uncíalky, klade jej Lefebvre (str. XVII) na konec II. neb na počátek III. stol. po Kr., ale A. Körte (Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss. 1908, str. 89 n.), jenž v Kairu prozkoumal znovu papyrus, uznává IV. stol. za pravdě nejpodobnější dobu vzniku. Rukopis vložen byl s četnými listinami doby byzantské ve velkou hliněnou nádobu, jež na-

¹ Shrnuty jsou v záslužné dissertaci A. Kretschmara: *De Menandri reliquiis nuper repertis*, v Lipsku 1906.

² *Fragments d'un manuscrit de Ménandre découverts et publiés par M. G. Lefebvre. Le Caire 1907, Institut français d'archéologie orientale. XIX a 221 str. Za 20 mk.*

ležena v rohu zmíněného domu; některé zlomky ležely však mimo nádobu a ty ovšem nejvíce utrpěly. Ostatní listy uchovány jsou celkem velmi dobře. Celý nález záleží ze sedmnácti listů čili 34 stránek, vysokých průměrem 31 cm a širokých 18 cm o 35—37 řádcích. K těmto úplně zachovaným listům druží se deset drobných zlomků. Sloupce listu, jež obsahují zlomek z první komoedie, jsou označeny nahoře na okraji číslem 29 a 30, a sice rukou jinou než byla ta, jež psala rukopis; i možno souhlasiti s vydavatelem, že předchozí strany vyplněny byly textem jiné komoedie asi o 1000 verších. Co zachováno, přidělil Lefebvre čtyřem kusům, ale, jak dále poznáme (str. 15), ukazují některé zlomky s určitostí na zvláštní, pátou komoedii, z níž zbývají ovšem nepatrné stopy.

Předlohou nového textu Menandrova nebylo vydání učené; neboť není tu scholií, rovněž scházejí poznámky scénické, jimiž vyznačuje se na př. zlomek z *Περίχειρομένη* z Oxyrhynchu. Jak možno usuzovati ze zachovaného počátku první komoedie (*Ἡρώς*), opatřen byl každý kus pouze metrickou hypotézou a seznamem osob, jenž podával však pouhá jména bez bližšího určení, a to v témž pořadí, jak po prvé vystoupily. Střídání osob mluvících označuje se dvojtečkou nebo vodorovnými čárkami mezi verši, t. zv. *παράγραφοι*, někdy též zkratkou jména na okraji, často však jest vůbec opominuto neb chybně udáno. Konec jednání označen jest třikráte slovem *ΧΟΡΟΣ*; tak znovu potvrzuje se názor, že nová komoedie neměla sboru, jenž by těsně souvisel s dějem kusu (srov. Listy fil. XXXIII, 1906, 477 n., XXXV, 1908, str. 79). Z rozdělovacích znamének vyskytuje se častěji bod ve výši (*συνιμή*), kterým se oddělují věty, někdy však i jednotlivá slova téže věty; elise označeny jsou místy apostrofem. Značky přídešníků a akcentů, ojedinele se vyskytující, napsány jsou druhou rukou a jsou celkem správně položeny. Dostí pečlivá jest i orthografie; pouze vokály *ε*, *αι*, *η* jsou nezřídka zaměněny. Bedlivě psán jest i text; místy jsou vynechána drobná slova a též přemístění slov není řídké, ale těžší korruptely jsou nečetné, i možno doufati, že tam, kde nebrání porušení vnější, podaří se upravití spolehlivý text.

Přistupme však již k jednotlivým komoediím samým! Zachovávající postup, jež zvolil vydavatel, přihlédneme nejprve k dramatu, jež Lefebvre velmi pravdě podobně nazval *Ἡρώς*. Z titulu zachována jasně sice pouze část jména básníkova *ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ*, ač Körte (na uv. m., str. 137 n.) při opětné revisi postřehl i slabé stopy předchozího *H*, ale v seznamu osob uveden jest na třetím místě *Ἡρώς θεός*; ježto pak mezi kusy Menandrovými uvádí se i komoedie s titulem *Ἡρώς*, jest úsudek Lefebvrův velmi přesvědčivý, třebaž nelze ani jeden ze zachovaných zlomků v zachované části doložit. Nesnáze tato není závažná; neboť vedle metrické hypotézy a seznamu osob zachovalo se nám pouze

52 veršů, z nichž poslední jsou nad to ještě dosti porušené.¹ Z toho, že jméno *Ἡρώς* vyskytuje se v seznamu osob na třetím místě, vyvozuje se nyní všeobecně, že *Ἡρώς* vystoupil po vstupní dialogické scéně, jejíž počátek se nám dochoval, a že vykládal, čeho bylo třeba k porozumění děje. Heroem míněn jest nejspíše ochranný bůh domu,² týž, jako jest *Lar familiaris* v Plautově Aulularii. Se zcela obdobnou formou prologu setkáváme se i v komoedii *Περικειρομένη*, kde v téže funkci vystupuje docela personifikovaná Nevědomost (*Ἄγνοια*).

Zachovaná část obsahuje hovor dvou otroků. Daos vyznává se druhu Getovi, že jest zamilován do dívky, jež slouží jeho paní, a vykládá o životních osudech jejích. Na dotaz Getův, co podnikl, aby ji získal, vyloží mu, že se svěřil pánu svému; ten mu slíbil dívku dáti, až promluví s jejím bratrem; nyní však musil odecestovati na Lemnos (dle přesvědčivé konjekтуры Leovy k v. 65). Daos přeje mu šťastného návratu. Tím končí se zachovaná část; vedle ní máme z komoedie ještě několik citátů starověkých, ale jejich vztah k ději jest pochybný. Nicméně můžeme z hypotese a údajů Daových v zachovaném úryvku sestrojiti děj komoedie v hlavních rysech asi takto. Jinoch Laches zneuctil svobodnou dívku Myrrhinu, jež porodila dvojčata, hochy Gorgia a dívku Plangonu. Dítka byly bez vědomí matčina svěřeny pastýři Tibeiovi, jenž je vychoval jako vlastní. Myrrhine se později provdala, a sice právě za svůdce svého Lacheta; nevědouc však, že Laches byl jejím svůdcem, zatajila mu svůj poklesek. Když sourozenci již dorostli, nastal hlad, a tu vypůjčil si Tibeios od Lacheta dvě miny. Za nedlouho potom Tibeios zemřel a Gorgias odešel se sestrou do města, aby odsloužili u Lacheta závazek otcův. Tu zamiloval se do dívky otrok Daos a chtěl ji za ženu; ta však byla již dříve svedena Feidiou, jinochem ze sousedství. Když poklesek její byl patrný, rozhněvala se Myrrhine na dívku, avšak šlechtitný Daos byl ochoten, vzítí vinu na sebe. Nicméně vyrovnalo se vše zcela uspokojivě; neznámo jakým způsobem poznal Laches, že Gorgias a Plangon jsou jeho vlastní dítka, načež Plangon stala se ženou Feidiovou.

Jak se dovídáme z v. 40 n. jest dějištěm kusu venkovský demos attický Ptelea.

Nejrozsáhlejší a pro poznání umění Menandrova velmi cenné zlomky zachovaly se nám z komoedie *Ἐπιτρέποντες*. Byl to kus ve starověku velmi oblíbený a obdivovaný; ještě Apollinaris Sodonius (Epist. IV, 12) jej znal a srovnával s Terentiovou He-

¹ Náleží-li sem také drobný a velmi kusý zlomek, označený od Lefebvra písmenou O, jak soudil vydavatel (str. 215) a v souhlase s ním Leeuwen (ve 2. vyd., str. 161 n.) a C. Robert: Der neue Menander, v Berlíně 1908, str. 31, nelze naprosto rozhodnouti.

² Fr. Leo: Hermes XLIII, 1908, str. 127 a Leeuwen, 2. vyd., strana 2.

cyrou;¹ v té příčině potvrzuje se nálezem tímto běžné mínění, že předlohou Terentiovou byla stejnojmenná komoedie Apollodorova.

Děj zbudován jest na tomto podkladě. Mladý Atheňan Charisios zneuctil o slavnosti Tauropolii dívku Pamfilu, dceru bohatého, ale lakotného Smikrina. Brzo na to pojal ji za manželku, nevěda o dřívějším svém styku s ní. Po čtyřech měsících porodí Pamfile tajně dítě, které pomocí své chůvy Sofrony² odloží; dle běžného zvyku dá dítěti některé ozdoby své, zvláště prsten, který vyrvala v zápase neznámému otcí. Dítěte ujal se pastýř Daos, ale brzo odevzdá je příteli svému, uhlíři Syriskovi, jenž ho o ně snažně prosil; ozdoby jeho však si ponechá. Charisios byl v době porodu na cestách, ale po návratu svém doví se o všem od sluhy Onesima. Rozhněván jsa, strání se Pamfily, již jinak vřele miloval, vezme si do domu pištkyni Habrotonon a snaží se ohlušiti bol svůj vínem a veselou společností.

Tu počíná děj komoedie. Začátek jest ztracen, ale dle velmi pravdě podobné domněnky Lefebvrovy schází pouze jeden list, tedy vedle hypotese a seznamu osob asi 50 veršů. K doplnění této mezery pomáhá domněnka Croisetova (u Lefebvra, str. 28, pozn. 1), že Menandrův zl. 600 K., jenž se cituje bez označení komoedie, náleží v tuto část, ba že snad dokonce tvořil počátek kusu vůbec (tak soudí Wilamowitz: Neue Jahrbücher f. d. klass. Alt. XXI, 1908, str. 50). Zlomek ten zní:

*οὐχ ὁ τροφίμος σου, πρὸς θεῶν, Ὀνήσιμε,
ὁ νῦν ἔχων [τὴν] Ἀβρότονον τὴν ψάλτριαν,
ἐγγῆμ' ἐναγχος; ΟΝΗΣ. πᾶν μὲν οὖν.*

Neprávem však soudil Croiset, že osoba, s níž tu Onesimos hovoří, jest Chairestratos, pán Syriskův, o němž mluví se ve v. 161. Daleko vhodnější jest domněnka Leova (na uv. m., str. 130), že Onesimos mluví tu s kuchařem, ježž ráno z trhu přivedl a na jehož liknavost nařiká dále ve v. 165 n. Domněnku tuto přijímá i Robert, na uv. m., str. 2, ale naproti tomu nelze rozhodnouti, zda právem řadí sem Robert (na str. 3) značně porušený zlomek, označený od Lefebvra písmenem R, v němž, jak poznal H. v. Arnim (Zeitschr. f. österr. Gymn. LVIII, 1907, str. 1068), obsažen jest zl. 177 K. (srov. co o tom vykládá Leo, na uv. m., str. 132, pozn. 1). Za to náležely sem nepochybně některé jiné krátké zlomky (Leo, str. 130 n. a Robert, str. 64).

Za rozhovoru Onesimova s kuchařem vystoupil nepochybně Smikrines; neboť na počátku další, nám zachované scény jest

¹ Lefebvre, str. 32 n.; Leeuwen, vyd. 2., str. 15 n.

² Za chůvu Pamfilinu pokládá ji Lefebvre, str. 29, Leeuwen, vyd. 2., str. 13, Leo, na uv. m., str. 133 a j. Důvody Robertovy, na uv. m., str. 1, že jest to matka Pamfilina a žena Smikrinova, nepřesvědčují.

najisto již na jevišti (srov. Léo, str. 129 n.). Chystá se na cestu do města a jest ovšem velmi rozhorlen na chování svého zetě, jenž se straní mladé choti své a rozhazuje těžce nabyté jmění. Daos s kuchařem vejdou do domu a na jevišti zůstane Smikrines. Následuje skvělá, již za starověku (Quintil. X, 1, 70) obdivovaná scéna, jež jest korunou celého nálezu a ukazuje nám mistrovství Menandrovo, zvláště v kresbě charakterů, v nejjasnějším světle. Od ní obdržela také celá komoedie název svůj.¹

Přichází uhlíř Syriskos se ženou, nesoucí nemluvně, a pastýř Daos; oba muži jsou zabrání v prudký spor. Spatří Smikrina, i svěří mu svou záležitost k rozhodnutí (odtud název *Ἐπιτρέποντες*). Ač nerád, podvolí se Smikrines a vyslechne jejich spor. Nejprve vykládá Daos, že asi před měsícem nalezl odložené dítě, jehož se ujal, ale na snažnou prosbu dal je Syriskovi, jemuž vlastní dítě zemřelo. Ten však požaduje nyní od něho i skvosty, jež dítě mělo při sobě. Daos je nechce vydati, ale Syriskos vykládá, že nevyžaduje jich pro sebe, nýbrž pro dítě, aby mohlo podle nich jednou poznati své rodiče. Smikrines rozhodne v jeho prospěch, Daos musí vše vydati a rozhněván odchází; rovněž i Smikrines odejde. Syriskos zamýšlí vstoupiti do domu svého pána Chairestrata, ale prve chce prohlédnouti a spočítati skvosty. Při prohlídce té překvapí jej Onesimos; v prstenu, jež právě má Syriskos v ruce, pozná majetek pána svého a bez okolků mu jej odejme. Chce jej odevzdati pánovi, ale ne hned, ježto jsou v domě hosté; tím musí se Syriskos spokojiti. Všichni odejdou do domu Charisiova, i Syriskos a žena jeho. Z toho můžeme souditi, že Chairestratos, jenž byl pánem Syriskovým (v. 190 n.), byl blízce spojen s Charisiem; nejspíše to byl jeho otec, jak soudí Robert, na uv. m., str. 1 a Leeuwen, vyd. 2, str. 12. Způsob však, jímž ho chce Robert, na str. 5 vpraviti v děj komoedie, jest po mém soudu zcela pochybený.

Z poznámky *χοροῦ* poznáváme, že tu končí akt. Jednání druhé začíná krátkým monologem Onesimovým, jenž váhá ukázati prsten pánovi a lituje již, že mu prozradil, co se v domě stalo; neboť pán již je nakloněn, odpustiti své choti, kterou stále miluje. Změnu smýšlení Charisiova potvrzuje i další výstup, v němž si stěžuje pístkyně Habrotonon, že se jí Charisios straní. Přichází Syriskos, hledaje Onesima, aby buď odevzdal prsten jemu neb ukázal jej pánovi. Onesimos mu vyloží, že nechce tak učiniti, ježto by tím způsobem vyšlo na jevo, že otcem dítěte jest Charisios. Kdyby našli matku, ukázal by beze všeho prsten. Syriskos odejde a na scéně zůstane Habrotonon a Onesimos. Z hovoru jejich poznáváme, že Habrotonon ví, co se stalo o Tauropoliích;

¹ Zajímavost jest, že scéna tato odvozena jest z Euripidova dramatu *Alope*, jak o tom svědčí souhlas s bájí, již čteme u Hygina (fab. 187) a jež nepochybně jest závislá na dramatu tom (H. Fischl: *Hermes*, XLIII, 1908, str. 311 n. a Leeuwen, vyd. 2., str. 14, pozn. 1).

viděla dívku, když s rozedraným šatem vrátila se k ostatním a poznala by ji najisto, jméno její však nezná. Aby se však zjistilo, zda vinníkem byl vskutku Charisios — mohl zajisté prsten dostat se dříve do rukou cizího jinocha — chce Habrotonon sama vydávati se za onu zneuctěnou dívku; až se zkouška zdaří, budou pátrati oba po pravé matce a spolu doufá Habrotonon, že za odměnu dostane se jí svobody. Onesimos odevzdá jí po krátkém váhání prsten a Habrotonon, vzývajíce bohyni Peitho, odchází do domu. Onesimos obdivuje se v monologu chytrosti její, ale spolu se obává, by mu z toho nevzešla nová nepříjemnost.

Tím se končí prvá souvislá stať z této komoedie. K ní se pojí krátký zlomek, označený od Lefebvra písmenami N a T¹, z něhož se dovídáme, že Smikrines vrací se z města. Vedle toho řadí sem Robert, na str. 77 n., po příkladu Wilamowitzově ještě velmi porušený zlomek M, v němž spatřuje stopy jednak hovoru mezi kuchařem a Onesimem, jednak monologu Smikrinova. Ale myslím, že právem stanoví Leo, na str. 131, výstup kuchaře pouze pro začátek komoedie. Také nelze rozhodnouti, zda náleží sem drobný zlomek R, jak soudí Arnim, na str. 1068 (srov. výše str. 4).

Z další části komoedie zachovaly se pouze čtyři stránky; mimo to jest mezi druhou a třetí stranu vsunutí krátký zlomek Q. Přes to lze postup děje v hlavních rysech dosti dobře poznati. List první (H₁) jest na počátku dosti značně porušen, ale smysl jest jasný. Z domu Charisiova vyjde Habrotonon, hýčkáje dítě, za jehož matku se vydává; současně vystupuje ze sousedního domu Smikrinova Sofrone, nepochybně chůva a důvěrnice Pamfilina. Ze slov jejich vyplývá, že osud panin plní ji nějakou novou obavou. Habrotonon pozná v ní průvodkyni Pamfilinu při oné slavnosti, Sofrone pak poznavši ozdoby dítěte, táže se Habrotony, zda jest jeho matkou. Když odpoví, že se pouze za ni vydávala, ukáže jí Sofrone otevřenými dveřmi uvnitř domu pravou matku — Pamfilu. Tím mizí pro Habrotonon všechny pochybnosti. Ježto se otvírají dveře sousedního domu, patrně Charisiova, vstoupí obě ženy do domu Smikrinova.²

Z domu Charisiova vystoupí Onesimos a líčí v dosti dlouhém monologu rozervaný duševní stav pána svého. Charisios vyslechl totiž tajně hovor tehána svého s Pamfilou, z něhož poznal, jak věrně jej chof jeho miluje, i přes příkoří, jehož se na ní dopustil; i vytýká si trpce své provinění. Onesimos jest pln obav o sebe, poněvadž svým prozrazením vše zavinil; odkvapí, když spatří vycházejícího Charisia. Ten obviňuje se trpce z nespravedlivého

¹ Že zlomek N i T doplňují se navzájem, poznali současně Wilamowitz (Ber. der Berl. Akad. 1907, str. 863) a Arnim (na uv. m., str. 1067).

² Takto stanovil průběh důležité scény této, jak myslím, správně Leo, na str. 133 n.

chování k choti své, ač sám dopustil se téhož přestupku. A přec ona mu odpustila vše, kdežto on zachoval se k ní krutě. Tu končí se zachovaný text tohoto zlomku. Pro obsah ztracené části lze z něho souditi, že se Pamfile po pohaně jí způsobené vrátila, do domu otcova. Smikrines dověděl se po svém návratu z města, že zeť jeho jest otcem nemanželského dílka; neboť jisto jest, že plán, jejž Habrotonon smluvila s Onesimem, se zdařil. I naléhal prudce na Pamfilu, aby se odloučila úplně od manžela svého; ta však rozhodně odmítla. Rozhovor tento vyslechl tajně Charisios, vyslechla ho však i Sofrone; odtud vysvětlíme si její sklíčenou náladu před rozmluvou s Habrotonou. Kde dál se tento hovor mezi otcem a dcerou, nelze rozhodnouti. Robert (na str. 4) myslí, že na scéně a řadí v něj zl. 566 K.:

*χαλεπόν, Παμφίλη,
ἐλευθέρα γυναικὶ πρὸς πόρνην μάχη·
πλείονα κακουργεῖ, πλείον' οἶδ', αἰσχύνεται
οὐδέν, κολακεύει μᾶλλον.*

Vhodnější však zdá se mi mínění Leovo (na str. 136), že hovor dál se v zadní části domu, jež spojena byla dvířkami s domem sousedním, podobně jako jest tomu v Plautově Stichu v. 449 n.

Monologem Charisiovým dovedl básník zápletku na vrchol, po němž nutně následovati musilo v dalším aktu rozuzlení. Jak se stalo, poučuje nás dosti jasně drobný a značně porušený zlomek Q. O něm pojednal S. Sudhaus v Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 301—303. Běžný pořad stránek jest však asi nutno obrátiti, jak po příkladu Legrandové navrhuje hlavně z palaeografických důvodů Körte (na uv. m., str. 134). Text jest na obou stranách sice značně porušen, ale tolik jest jisto, že na straně Q₂ dověděl se Charisios od Habrotony, že dítko náleží jemu a jeho vlastní choti, na straně Q₁ pak, že se jedná o nějakém propuštění na svobodu, nejspíše Onesimově (str. 135). Když takto Charisios zpraven byl o pravém stavu věcí, zbývalo ještě usmířiti Smikrina a spolu pokárati jeho lakotu. Jak se to stalo, poučuje nás zlomek H₃₋₄. Smikrines vychází rozlícen ze svého domu, vyhrožuje Sofroně, jež mu radila k mírnosti, a chce ihned odvésti svou dceru, prve než Charisios promarní celý statek. Tluče na dveře domu Charisiova, z něhož vyjde Onesimos; následuje výjev plný jemného humoru, v němž Onesimos vykládá Smikrinovi, vzývajícímu bohy za svědky, theorii o prozřetelnosti božské se stanoviska filosofie epikurejské a na konec vyjeví mu tajemství o pětíměsíčním vnuku. Sofrone, již popuzený Smikrines z domu vyvolá, potvrdí ovšem správnost výpovědi Onesimovy a tak nezbude Smikrinovi než smířiti se s trpkou pravdou.

Jak vidno, jest tato poslední část z konce komoedie, třebas vlastní konec se nám nedochoval. Zároveň musíme z ní souditi,

že Pamfile po rozhodném onom hovoru s otcem vrátila se do domu svého manžela. Nejspíše si ji Charisios sám odvedl, při čemž užil opět zadního spojení obou domů (srov. Leo, str. 137).

Děj koná se na venkově, ale nedaleko města (Leo, str. 131, pozn. 2 a Leeuwen, vyd. 2, str. 13).

Kdežto při ostatních komoediích, o nichž tu jednáme, odkázání jsme, nehledíme-li k nečetným citátům starověkým, pouze na objev Lefebvrův, můžeme pro rekonstrukci třetí komoedie *Περικειρομένη* užiti i jiných dvou nálezů. Starší než nové zlomky jest papyrus z Oxyrhynchu (The Oxyrhynchus Papyri. Part II. Edited with translations and notes by B. P. Grenfell and A. S. Hunt. V Londýně 1899, str. 11 n.; srov. články Frant. Groha: Dva nálezy, Listy filol. XXVII, 1900, str. 81 n.). K zlomku tomu, ježž umístiti jest bezprostředně před konec komoedie, druží se z papyru, Lefebvrem objeveného, dva úplné listy (E a J) o čtyřech stránkách¹ a zlomek K. Ne tak rozsáhlé, ale velmi důležité zlomky podává nám konečně papyrus, pocházející ze Šejk-Ibadah, staré Antinupole, zakoupený v zimě 1907/8 od Fr. Zuckera a chovaný nyní v universitní bibliothece v Lipsku (č. 613). Jsou to dva listy o čtyřech stránkách textu, označených uprostřed na hořením okraji čísly 51, 52 a 61, 62. Paginace tato změněna byla jinou rukou: velkými písmeny v pravém rohu označeny strany číslem 52, 53 a 62, 63. O významu paginace té jedná A. Körte: Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss. 1908, str. 147, kdež vůbec popsán a vyložen jest nový nálezy tento a připojeny pečlivé fotografické snímky všech čtyř stran. Zajímavé jest, že ze 121 veršů zlomku lipského kryje se 48 s rukopisem Lefebvrovým (v. 71—118), čímž zjištěna nejen příslušnost nového zlomku k této komoedii, nýbrž nabýváme tak pro uvedenou část druhého rukopisu, i můžeme aspoň poněkud posouditi cenu papyru kairského. Výsledek porovnání jest, jak zjistil Körte (str. 159), zcela příznivý.

Jakkoliv však nálezy těmito nabýváme dosti značné části komoedie, působí rekonstrukce její nejvíce obtíží a možno říci, že teprve rukopis lipský vnesl jasnější světlo v záhady, ježž se tu naskytují a jež ani nejcennější práce starší (S. Sudhaus: Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 283 n. a Fr. Leo: Hermes XVIII, 1908, str. 138 n.) nerozřešily uspokojivě.

Zachovaná část komoedie počíná zlomkem E₁₋₂, jenž podává nám značnou část prologu a důležitý jest zvláště tím, že básník poučuje tu posluchače o tom, čeho bylo potřebí k porozumění kusu. Činí tak prostřednictvím personifikované Nevědomosti (*Ἀγνοια*), upomínající na Auxilium v Plautově Cistellarii. Z řeči její dovidáme se o odložených dvojčatech, z nichž dívky

¹ List J neprávem vřadil Lefebvre v komoedii *Σαυλα*.

ujala se jakási stará žena, hochu pak vyžádala si bohatá paní, jejíž dům lze viděti na jevišti. Po letech nastala však válka a s ní „τὰ Κορινθιακὰ κατὰ“ (v. 5); stařena oetla se v tísní, i svěřila dívku, zatím dorostlou, korinthskému vojínu Polemonovi, jenž se do ní zamiloval.¹ Před smrtí svou svěřila děvčeti tajemství jejího i bratrova původu, dávši jí též její ἀναγνωρίσματα. Ježto vojín zakoupil dům v sousedství oné paní, která se ujala druhého ze sourozenců, dlí dívka v blízkosti bratrově; ale neprozradila se mu, bojíc se, by mu neškodila. Náhodou však zahlédl ji bratr, zamiloval si ji a spatřiv ji kdysi z večera u dveří domu vojínova, objal a políbil ji. Vědouc, že jest to bratr, nebránila se dívka jeho objetí; ale prudký a prchlivý Polemon, spatřiv to, ustříhl jí na potupu vlasy (odtud název komoedie). K závěru podotýká Agnoia, že vše to způsobila sama, aby se shledali oba sourozenci a našli též otce svého. K rysům, jichž o základu kusu odtud nabýváme, druží se leckteré podrobnosti z rukopisu lipského. Dovídáme se odtud, že otec obou sourozenců slul Pataikos a že odložil své dítky proto, že žena jeho při porodu zemřela a že se obával chudoby, poněvadž slyšel, že loď jeho utonula v moři aigejském (v. 97 n.). Ovšem, jak poznáváme ze zl. Oxyrh. v. 40, jest v době, kdy komoedie se odehrává, opět bohat; neboť dává dceři věnem tři talenty. Vedle toho vyplývá z v. 84 n., že Glykera (tak zvala se dívka) zavázala se pěstounce své mlčením, jak myslí Körte na str. 166, nejspíše proto, že pěstounka sama slíbila totéž bohaté paní, jež si od ní vyžádala chlapce, chtějíc jej nepochybně vydávati za vlastního.

Z prologu, ježž pronáší Agnoia, plyne (v. 7), že dříve již vystoupila Glykera, i nutno tedy pro komoedii tuto předpokládati touž úpravu, jakou jsme stanovili při komoedii Heros, kde před monologem tohoto boha předcházela dialogická scéna. Co se týče komoedie Perikeiromene, soudil Lefebvre (na str. 106 n.), že obsahem scény té byl prudký hovor mezi oběma milenci, při němž Polemon vykonal svůj prchlivý čin. Lefebvre vyvozuje tak hlavně z toho, že název komoedie jest Περιχειρουμένη a nikoliv Περιεκαρούνη. Avšak již Wilamowitz (na str. 42) zavrhl mínění toto a po něm ukázal hlavně Leo (na str. 141 n.), že nemůže býti správné. Praesentní participium v titulu nedokazuje nikterak, že děj jím naznačený byl proveden na jevišti; to patrno z analogie Apellodorovy komoedie Ἐπιδιναζόμενος. Ostatně i z vlastních slov básníkůvých lze dokázati nesprávnost domněnky té; Agnoia

¹ Lefebvre (str. 106 a 109) myslí tu na válku, kterou vedli Korinthští a jejich spojenci proti Spartě (r. 395—387). Právem však namítá Leo (str. 139), že Menandros sotva volil pro děj své komoedie dobu o tři čtvrti století od něho vzdálenou, i vztahuje narážku tu na boje, spadající v poslední leta stol. IV., čímž náleží komoedie v dobu rozkvětu Menandrova. Podobně soudí i Wilamowitz (na uv. m., str. 42, pozn. 2), jenž pomýšlí na obsazení Korinthu Ptolemaiem na počátku r. 308 (Diodor XX, 37).

vypravuje (v. 31 n.) dosti obsírně o celé příhodě té; to by bylo zbytečné, kdyby to bylo obsahem předchozí scény. Vedle toho zvláště závažné jest, že příhoda ona stala se dle v. 33 za večera, kdežto drama počíná za jitra. Z těchto a jiných důvodů, jež uvádí Leo (str. 142), nutno souditi, že prchlivý čin Polemonův nebyl na jevišti předveden, nýbrž stal se v prvném návalu hněvu hned po tom, kdy byla Glykera přistižena v objetí cizího muže. Ba Leo soudí, že mezi činem tímto a dějem komoedie uplynulo několik dní, což však, jak myslím, dokázati nelze; ale jinak jest jeho mínění správné.

Kdo však rozmlouval s Glykerou před výstupem Agnoie? Je pochopitelno, že myslíme především na Polemona, jak činí na př. Robert, na str. 13, třebaž ovšem i on zavrhuje výklad, že by prchlivý čin jeho byl tu předveden. Mínění tomu odporuje Leo (na str. 143); z monologu Polemonova otroka Sosia, jenž následuje hned po prologu Agnoie, vyvozuje, že Polemon vůbec ještě nevystoupil. Sosias líčí tu zármutek pána svého a vypravuje, že ho těší přátelé, k snídání pozvaní. Ježto Polemon neví, co se děje, poslal prý ho pro plášť, jehož však vůbec nepotřebuje. I z dalšího výstupu, v němž Doris, služka Glykeřina, tluče na dvěře sousedního domu a lituje svou paní, nařikajíc na nespolehlivost vojinů v lásce, vyplývá podle mínění Leova, že Sosias již delší dobu neviděl Doridu a že tedy on i pán jeho jsou na počátku komoedie vzdáleni. I soudí (str. 144), že v úvodní scéně oně vystoupila vedle Glykery Doris a mimo to nějaká osoba mužská, ne však Polemon ani bratr Glykeřin, nýbrž buď otrok tohoto nebo Pataikos, přítel Glykeřin, její dosud neznámý otec.

A. Körte (na uv. m., str. 94) proslovil mínění, jež spojuje do jisté míry názor Robertův a Leův. Soudí, že v úvodní scéně vystoupil Polemon se svým otrokem a prohlásil, že chce odejít na venek, poněvadž nemůže snést pohledu na potupenou milenku, kterou v hloubi srdce stále miluje. Jakmile odešel, opustí také Glykera a Doris dům. Nápadnou nesrovnalost časovou, která vzniká tím, že hned po prologu Agnoie vystupuje Sosias, vyslaný od pána již z venkova, vykládá Körte jako zbytek volnosti staré komoedie. Nelze rozhodnouti, které z obou mínění jest správné; důvody obou učenců jsou přesvědčivé, ale spíše bych se rozhodl pro mínění Leovo, že Polemon jest již na počátku komoedie vzdálen.

Otázka tato souvisí se záhadou další, co učinila totiž Glykera po činu Polemonově. Obvyčně se soudí, že opustila dům jeho, ale není shody v názoru, kam se uchýlila. Wilamowitz (str. 42) a Sudhaus (str. 292) pronesli mínění, že utekla se k příteli a neznámému dosud otci svému, Pataikovi. Myslím však, že právem uvádí proti tomu Robert (str. 13) verše 99 n., z nichž se dovídáme, že Pataikos byl přítelem Glykeřiným a často s ní mluvil, ale nikterak, že by jí byl poskytl útočiště, což by tu bylo

zajisté také uvedeno jako důvod pro převzetí úkolu prostředníka, o něž ho tu Polemon žádá. Robert sám soudí z několika míst, jež však připouštějí také jiný výklad než který on v ně vkládá, že útočištěm Glykeřiným byla hospoda pochybného rázu. Domněnka tato i všechny další smělé kombinace, jež z ní Robert, na str. 14 n. vyvozuje, jest najisto nesprávná.

Pravdě nejbližší došel po mém soudu i tu Leo, jenž myslí (str. 145 n.), že Glykera zůstala v domě Polemonově až do té doby, kdy, jak poznáme, ji odvedla Myrrhine do svého domu. Mínění toto pokládám za nejvhodnější již proto, že nenutí nás, jako domněnky ostatní, uznávat, že Glykera v krátké době změnila dvakrát své bydliště. Myrrhine převedla totiž Glykeru již na konci prvního aktu; poučuje nás o tom začátek zlomku J₁, z něhož poznáváme, že dívka, provázená sborem podnapilých jinochů, patrně druhů Polemonových, vstupuje do domu, jenž podle slov vystupujícího otroka náleží jeho paní. Jak z dalšího obsahu poznáváme, jest tím míněna Myrrhine, nevlastní matka Moschiona, bratra Glykeřina; toho jde dále vyhledat týž otrok, z jehož úst se dovídáme o převedení Glykery. Zástup jinochů provází dívku nejspíše proto, aby ji chránil. Polemon není jistě přítomen; neboť byl by tomu převedení zabránil (Leo, str. 146). Proč Myrrhine dívku odvedla, není nesnadno uhodnouti: příčina byla, aby uchránila dívku, jež trpěla vinou jejího nevlastního syna, před novým možným výbuchem prudkosti Polemonovy.

Po slovech otroka, jenž, jak z dalšího děje vidíme, zval se Daos, končí akt rukopisnou poznámkou *χοροῦ*. Po přestávce vystoupí Moschion a Daos. Moschion vzdálil se patrně z domova, ovšem ne daleko. Učinil tak nejspíše proto, že po nezdařeném pokusu, získati lásku Glykeřinu, pokládal naděje své za zmařené. Čtěl se asi věnovati službě vojenské, ale sotva pomýšlel vážně na splnění plánu toho. Daos, znaje nepochybně, kde se Moschion zdržuje, povolal jej nyní, kdy milovaná dívka byla v domě matčině, zpět; vychloubá se, že prý on sám ji k tomu přemluvil. Další část strany J₁ jest tak porušena, že nelze obsah její blíže stanoviti. Na počátku strany další posílá Moschion Daa domů, aby vše vyzvěděl, zvláště, jak jej očekává matka a milenka. V krátkém monologu projevuje naději, že dívka jest mu nakloněna. Daos se vrací a líčí svůj dojem: myslí, že ho obě očekávají. Moschion jest potěšen a posílá znovu Daa, by oznámil jeho příchod. V novém krátkém monologu ubezpečuje se o lásce dívčině; matku musí si ovšem dříve usmířiti, čímž naráží nepochybně na svůj odchod. Příchod Daův však zklame jeho naději: zpráva o příchodu jeho nebyla přijata tak, jak doufal. Glykera neutekla se k matce z lásky k němu, nýbrž z bázně. Tím jest ješitný Moschion arci popuzen proti Daovi pro lež jeho; doráží prudce na něho a Daos slevuje ze svých výpovědí. Vykládá, že patrně nechce ho Glykera lákati jako hetaera, nýbrž

že chce dříve s ním o sobě i o něm promluvit. Další rozhovor jest velmi porušen, ale jisto jest, že Daovi zdařilo se uklidnit Moschiona a pohnouti jej, by vstoupil do domu.

Následuje monolog otroka, v němž vykládá, že jej pán poslal na výzvědy pod záminkou, aby mu přinesl chlamys a meč. Není pochyby, že je to týž otrok, jenž vystupuje již na počátku kusu (v. 52 n.). Kdyby prý nelitoval pána svého, musil by mu oznámiti, že zastihl u jeho dívky milence. Nač tu myslí, jest jasno; otrok, jenž, jak odjinud víme, zval se Sosias, vyslán byv Polemonem na zvědy, spatřil patrně Moschiona vstupovati do domu, kde dlela nyní Glykera. Uvažuje dále, jaký poplach by asi způsobil pán, kdyby se vrátil z venkova. Sotva však pronesl obavy tyto, objeví se Polemon skutečně. Dověděl se, že milenka opustila jeho dům, a jest velmi pobouřen. Prudce láteří na své lidi, jimž ji patrně dal stríci, že ji nechali prehnouti. Tluče na dveře domu Myrrhinina, a v nich objeví se Daos. Polemon prudce mu vytýká, že odvedli jeho dívku. Zbývající část tohoto listu (J_4) jest tak porušena, že smysl skoro úplně tu uniká. Jen to lze usuzovati bezpečněji, že Polemon se chystá, právě tak jako Thraso v Eunuchu Terentiově, k obléhání domu Moschionova, aby odtud odvedl dívku.

Tu končí poslední strana úplného listu (J). Robert vřadil jej v poslední část komoedie, značně daleko po listu E_{3-4} . Pořad ten však najisto třeba změnit, a sice nepochybně tak, že list J_{1-4} následoval s malou mezerou, nejspíše dvou stran, po E_{1-2} , kdežto E_{3-4} jest o stejnou mezeru vzdálen od J_4 . To poznal asi současně Leo, na str. 151, a Leeuwen, vyd. 1., str. 50, a s nimi souhlasí Sudhaus, str. 284, a Körte, str. 92 n.

K doplnění a porozumění listu E_{3-4} přispívá vydatně prvý list zlomku lipského; neboť zachoval nám 13 veršů, které předcházely před stranou E_3 , a vedle toho nabýváme jím pro v. 71—118 druhého rukopisu. Děj jeho tvoří přechod mezi listy J_4 a E_3 . Z rozmluvy mezi Pataikem a Polemonem dovídáme se, že válečný podnik Polemonův proti Moschionovu domu se nezdařil; tu radí Pataikos Polemonovi, aby vypustil Glykeru z mysli a spokojil se hetaerou Habrotonou, která jest též na scéně přítomna. Polemon ji však hrubě odpudí, a tu poznává Pataikos, že Polemona špatně posuzoval, i vykládá mu, že Glykera jest svéprávnou paní a může ji získati jen po dobrém. Výkladem tím ochabuje bojovná nálada Polemonova a na konec nezbyvá než žal pro ztracenou milenkou a ochota splniti vše, čeho třeba, by ji opět získal. I prosí Pataika, jenž s Glykerou se zná, by dříve s ní promluvil a hleděl mu ji nakloniti. Chtěje pak patrně přesvědčiti Pataika o štědrosti, jakou ji zahrnoval, vybízí ho, by vstoupil s ním do domu jeho a prohlédl si nádherná roucha Glykeřina. Po krátkém zdráhání vyhoví Pataikos jeho žádosti. Sotva vejdou dovnitř, vystoupí ze sousedního domu Moschion a

obořuje se prudce a opovržlivě na lidi, kteří s kopími se na něho vyřítili. Jsou to patrně lidé, jimž Polemon uložil obléhati dům Moschionův, kde dlela Glykera. Když se rozprehli, líčí Moschion svůj nešťastný stav. Vstoupiv do domu, nepozdravil prý svou matku a nepovolal k sobě nikoho, nýbrž vešel do své jizby, aby tu o samotě uvažoval o svém osudu. Pouze Daa poslal, aby oznámil matce jeho příchod. Očekával, že mu matka přinese vzkaz od milenky, za jakých podmínek by se s ním šmířila. Další nám zůstává tajno; neboť tu končí zlomek E_4 .

Ze zbývajících částí komoedie podával nám papyrus kairský pouze důležitý, ale značně porušený zlomek K. Nálezem zlomku lipského získali jsme však odtud dvě velmi důležité stránky textu, jimiž nabývá i zlomek K nového osvětlení. Text a výklad tohoto významného listu podává Körte na uv. m., str. 160 n. Ač zlomek K patří vlastně před zlomek lipský, pojednáme přece o zlomku lipském dříve; neboť z něho teprve nabýváme správné představy o obsahu zlomku K.

Na počátku listu lipského prohlízejí Pataikos a Moschion jakýsi předmět, nejisto, zda prsten s vyrytými figurami, či protkaný nebo vyšíváný kus roucha. Pataikos poznává, že předmět náležel jeho manželce. Z toho vyvozuje Moschion, ač s počátku dosti nejistě, že Glykera jest jeho sestra; patrně jest tedy již přesvědčen, že manželka Pataikova byla jeho matka, i musíme sonditi s Körtem, na str. 171, že Pataikos poznal dříve v Moschionovi syna svého než v Glykeře dceru. Jak k tomu došlo, nevíme, ale nepochybně přispěla tu značně Myrrhine, nevlastní matka Moschionova. Z odpovědí Glykeřiných, vztahujících se k jejím vzpomínkám na nejútlejší mládí, poznává v další části Pataikos, že i Glykera jest jeho dítkem, i vykládá jim pak důvody, proč je po narození odložil; uvedli jsme je již dříve (str. 9). Jsou charakteristické pro tehdejší veřejnou morálku. Slovy, jimiž Pataikos ospravedlňuje svůj čin (v. 105 n.):

*ἡγησάμην δὴ πτωχὸν ὄντα παιδίᾱ
τρέφειν ἀβούλου παντελῶς ἀνδρὸς τρόπον*

končí souvislá část zlomku lipského; zbývajících 15 veršů jest tak porušeno, že o obsahu jejich nelze nic určitého tvrditi.

Přicházíme k výkladu nesnadného zlomku K. Leo i Sudhaus, jenž mu věnoval zvláštní odstavec svého pojednání (str. 294—298), značně se tu rozcházejí a myslím, že správně vyložil úryvek ten teprve Körte, str. 171 n. Podle něho nutno nejprve změnití všeobecně dosud uznávaný pořad stran tak, že K_2 předchází před K_1 . To dokazuje Körte nejen z důvodů věcných, nýbrž i palaeografických. Text na obou stranách jest sice velmi nejistý, ale nepochybně jest, že na str. K_1 připravuje se anagnorismos. Na naléhání Pataikovo vysílá tu Glykera služku svou Doris do domu, by přinesla skříňku s památkami po rodičích jejích. Na druhé

straně listu brání se Glykera proti podezření, o kterém nevíme, čeho se týká. Obyčejně se dosud soudilo, že mezi K_1 a K_2 bylo vyličeño shledání otce s dcerou, ale ježto mezi nimi zbývá mezera pouze pro 17 veršů, v níž musily býti vedle toho obsaženy i výtky Pataikovy, proti nimž se Glykera dále hájí, jest jisto, že dosavadní pořad nutno změnit. Nejspíše pak byl postup děje asi takový, jak jej stanovil Körte (str. 172). Pataikos pojal asi při prohlídce šatů Glykeřiných, k níž, jak jsme poznali, jej vyzval Polemon, nejisté tušení, že dívka by mohla býti jeho dcerou. Pátrá dále a nejprve chce se přesvědčiti, zda snad nevešla v lehkomyšlný poměr k Moschionovi. K tomu vztahuje se nejspíše obranná řeč Glykeřina na straně K_2 . Řečí její byl ještě více utvrzen ve svém domnění, i vyzval Glykeru, aby poslala Doridu pro skříňku s anagorismaty; pak nastalo poznání, o jehož průběhu dovidáme se ze zlomku lipského. Dle výpočtu Körtova, str. 172 n., neschází mezi koncem K_1 a listem lipským více než 7 veršů.

Po šťastném shledání otce s dětmi nezbývalo než vyjasnit poměr mezi Polemonem a Glykerou. O způsobu, jak se to stalo, poučuje nás zlomek z Oxyrhynchu, o němž jsem se zmínil svrchu (str. 8). Do vídáme se z něho o zoufalé náladě Polemonově, vyvolané ztrátou Glykery, již pokládá nyní, když našla otce svého, za nedosažitelnou. Doris však jej těší, že Glykera se k němu vrátí, bude-li se řádně chovati, začež slíbí Doridě svobodu. Jak se z monologu jeho do vídáme, ví již, že to byl bratr, jehož Glykera políbila. Vrací se Doris a vyřizuje, že se již strojí svatba a vyzývá Polemona, aby obětoval bohům za dobrou zvěst. Uslyšev, že přichází Glykera se svým otcem, vejde kvapně do domu, ale na vyzvání Pataikovo vystoupí a přijme z rukou jeho Glykeru za řádnou choť a s ní tři talenty věna. Musí ovšem slíbiti, že se napraví. Pak prosí Glykeru za odpuštění a dojde ho zcela snadno. Na vyzvání Polemonovo, aby se Pataikos účastnil s ním oběti, odpoví tento, že chystá ještě další svatbu, a sice uchází se o dceru Filinovu pro svého syna. Tím končí tento poslední zlomek, zajisté krátce před skončením kusu. Kdo byl tento Filinos, nelze říci; snad to byl pěstoun Moschionův a manžel Myrrhinin. Rovněž jest zcela nejisto, jak rozsáhlou roli mu básník v komoedii přidělil.

Děj komoedie koná se v Athenách; na jevišti jest dům Polemonův a Myrrhinin a nepochybně i Pataikův.

Komoedii čtvrtou označil vydavatel titulem *Σαῦια*, a sice z toho důvodu, že hetaera Chrysis, která tu hraje důležitou roli, pochází ze Samu. Byl by tu tedy, podobně jako při Herou, název zcela nahodilý. Nelze upřít, že mínění Lefebvrovo jest tu méně jisté než v případě prvé; neboť jediný verš, jež spisovatelé starověcí zachovali z komoedie *Σαῦια*, nesvědčí pro ně, ale ovšem také mu neodporuje.

Pořad listů, jež z komoedie této nás došly, jak nyní všeobecně se uznává, jest tento: G_{1-2} , I_{3-4} , F_{1-2} , pak následuje mezera čtyř stran, dále F_{3-4} , I_{1-2} (srov. Leo, str. 161, a Körte, na uv. m., str. 114). Lefebvre, na str. 141, a po něm Robert, na str. 6, vřadili sem také drobné zlomky L a P, o nichž poznal H. v. Arnim (Hermes XLIII, 1908, str. 168), že se navzájem doplňují, a těžce porušený zlomek S. Mluví se v nich totiž o jinochu Moschionovi, jenž vystupuje i v kuse, o němž jednáme; ale důvod ten nestačí, neboť zamilovaný jinoch tohoto jména vyskytá se i v Perikeiromene i v jiných dvou komoediích Menandrových (Körte, str. 139, pozn. 1). Myslím, že právem soudí Leo (na str. 165) a po něm Leeuwen (na str. 158), Sudhaus (na str. 283, pozn. 1) a Körte (na str. 139), že máme tu zbytky páté komoedie. Vystupují tu dva milenci Moschion a Chaireas, dále otec nevěstin Laches, ale o průběhu děje nelze říci nic určitějšího. Z glossy Harpokrationovy *ἀναισθητοῦ* soudí Körte (na str. 139), že máme tu snad zlomek z komoedie *Σικυώνιος*. Ani tu však důkazu podati nelze, ale jisto jest, že nemůžeme uvedených zlomků užití pro děj komoedie této, jak velmi odvážně učinil Robert ve svém vydání.

Předpoklady, na nichž zbudován jest děj komoedie *Σαπία*, jsou asi takové. Adoptovaný syn¹ zámožného Atheňana Demea Moschion zamiloval se do dcery chudého souseda Nikerata, zvané Plangon, a učinil ji matkou. Dítě bylo po porodu přeneseno do domu Demeova, kde se ho ujala hetaera Chrysis, s níž žije otec Moschionův, nepochybně ovdovělý; předstírajíc, že dítě nalezla, pohnula Demeu, by je směla vychováti jako vlastní. Za krátký čas na to rozhodnou se oba starci, že provdají své dívky, o jejichž dřívějším poměru však nic nevědí. Moschion přijal ovšem zvěst tu radostně, a hned se chystala svatba. Souhlasím totiž s míněním Lefebvrovým (str. 143), jež přejímá Leo (str. 161), že monolog Demeův, kterým počíná první zachovaný zlomek a kde se mluví o přípravách k svatbě, náleží počátku prvního aktu, takže před ním vypadl nejspíše pouze dvoustránkový list, čili odečteme-li prostor pro titul, hypotesi a seznam osob, asi 50 veršů. Robert ovšem na podkladě svých mylných názorů o ději komoedie klade stat tu teprve na počátek jednání druhého.

Jaký byl obsah mezery na počátku komoedie, již se obíráme, nelze určit. Jak soudí Leo (str. 161), ztracen jest nejspíše pouze počátek řeči Demeovy. V zachované části vykládá Demeas, co se mu právě v domě přihodilo. Za horlivých příprav k nastávající svatbě odložili dítě, domnělého nalezence, na lehátko. Přišla k němu stará chůva Moschionova a netušíc, že Demeas jest též uvnitř, jala se hýčkatí plačící děcko a z jejích poznámek usoudí Demeas, že otcem dítěte jest jeho syn Moschion. Za matku

¹ To vyplývá nepochybně z v. 130 n. (Leo, str. 164).

jeho pokládá Chrysidu; neboť spatřil, jak kojila děcko. Objev ten jej ovšem velmi rozhorlí, ač ještě nechce věřit v otcovství Moschionovo, jenž se až dosud choval zcela bezúhonně. Spatřiv otroka Parmenona, jenž přichází z trhu, provázen jsa kuchařem, doufá, že vyláká z něho rozluštění této záhady. Nedoví se sice nic určitého, ale věří již, že otcem děcka jest Moschion. Na něm ovšem viny nenalézá, nýbrž po jeho soudu vše zavinila Chrysis, jež prý Moschiona svedla. I rozhodne se vyhnati ji z domu a úmysl svůj také bez váhání provede. Marně snaží se jej Chrysis uprositi. Ujme se jí však Nikeratos, jenž se vrací též z nákupu svatebního, a přijme ji i s dítětem do svého domu. Scénou touto, jež dle Lea (str. 163) uzavírala první akt, končí souvislý úryvek tento. Mezi ním a následující statí třeba stanovit, jak výše bylo uvedeno, mezeru v rozsahu dvou listů. Demeas dověděl se v ní, nejspíše od Moschiona, o pravém stavu věcí, i naléhá nyní tím více na svatbu. Naproti tomu však jest Nikeratos velmi rozzuřen; neboť slyšel, že dítě náleží jeho dceři a má v podezření Moschiona. V tuto náladu jeho uvádí nás počátek zachovaného textu. Zvláště rozlícen jest Nikeratos na Chrysidu, jež prý strojí pleťichy v jeho domě a chce jí odnít dítě. Chrysis v nejvyšší úzkosti vyběhne z domu jeho a tu přijme ji opět Demeas k sobě. Oba starci utkají se v prudkém sporu, ale konečně podaří se Demeovi uklidnit tak dalece Nikerata, že jej vyslechne. Ve scéně, plné humoru, vykládá Demeas Nikeratovi s vážnou tvář, že nejspíše Zeus pronikl ve způsobě deště jeho roztrhanou střechou a právě jako kdysi Danai, učinil i jeho dceru matkou. Případy takové prý nejsou ani v době jejich vzácné. Ale přes to prý vezme si Moschion dceru jeho. Tu končí dle rukopisné poznámky (*χοροῦ*) akt. Vše jest vlastně již vyjasněno, komedie mohla by se beze všeho skončiti, ale básník užil ještě nového motivu, jímž děj dále rozvedl.

Vystupuje Moschion a jest velmi podrážděn pro podezření otcovo, že dal se svést Chrysidou. Kdyby nepoutala jej láska k Plangoně, potrestal by jej odchodem do ciziny, kde by sloužil jako vojín. Ale chce otce aspoň postrašiti předstíraným odchodem. V úmyslu tom vhod mu přichází Parmenon, jenž v monologu si vytýká, že si zbytečně připouštěl obavy; na tom, co se stalo v pánově domě, nemá prážádné viny, i měl se zcela jinak chovati vůči němu. Reč jeho přeruší Moschion, jenž mu nařídí, by mu přinesl meč a plášť. Parmenon však místo toho přichází mu oznámiti, že v domě je vše připraveno k svatbě a že čekají jen na něho. Moschion opětuje důrazně svůj rozkaz a Parmenon odchází; ve dveřích objeví se Demeas. Moschion, obrácen jsa k obecnstvu, uvažuje o úloze, již chce před otcem hráti. Bojí se možnosti, že by otec mohl jeho slova vzítí do opravdy a nechati jej odejítí. Tu končí poslední úryvek náš. Rozhodnutí o dalším průběhu děje záleží na tom, kterou z obou možností uznáme za

pravdě podobnější; přemluvil-li otec Moschiona, aby zůstal, či musil tento, třeba nerad, odejít, aby se nekompromittoval. Leo (str. 164) jest nakloněn připustiti spíše tuto druhou možnost, naproti tomu však soudí Sudhaus, jenž jedná o konci komoedie té na str. 298—301, že nemůže již z děje mnoho zbývat. I mně zdá se mínění toto správnější; vše bylo již úplně vyjasněno, svatba připravena, i těžko si představit, že by tento vrtoch Moschionův způsobil novou překážku klidnému zakončení. Jest jisto ovšem, že v tom případě jest děj komoedie poněkud chudý, ale Leo (str. 164 n.) sám upozornil na motiv, jenž skýtal vítanou příležitost k rozvinutí děje; jak již uvedeno, byl totiž Moschion pouze adoptivní syn Demeův, i jest více než pravdě podobno, že básník přidal rys tento, aby děj rozšířil a zapletl, neznámo ovšem, jakým způsobem. Na bohatější děj ukazuje i to, že vedle domu Demeova a Nikeratova chybí nám úplně všechna zmínka o třetím domě, ačkoli, jak z obou předcházejících komoedií poznáváme, tvořily tři domy pravidelnou scenerii kusů těchto.

Zajímavý jest ráz komoedie této, na nějž poprvé upozornil Wilamowitz (na str. 46). Proti vážnému, ba v podstatě tragickému ději, jenž jest podkladem komoedie *Ἐπιτρέποντες* a *Περικουμένη*, vyznačuje se kus tento veselým, fraškovitým rázem, upomínajícím velmi na Plautovy *Bakchidy*, jichž řecký originál byl nepochybně Menandrov *Δις ἑξαπατῶν*. Ráz tento vystupuje jasně zvláště v druhém z obou souvislých úryvků.

Netřeba ani zvláště vytýkati, že význam a cena tohoto nového, dosud nejrozsáhlejšího nálezu komoedií Menandrových jsou velmi značné. Teprve z něho poznáváme vlastně umění básníkovo, vidíme, jak rozvíjel osnovu komoedií svých, jak ovládal všechny prostředky dramatického tvoření. Zvláště však dvě vynikající přednosti básníka toho můžeme nyní plně oceniti: jeho mistrnou charakteristiku, jejíž nejzdařilejším dokladem jest povahopis obou otroků v hlavní scéně komoedie *Ἐπιτρέποντες*, a skvělé nadání vypravovatelské, které snad nejlépe jeví se v líčení Demeově na počátku komoedie *Σαμία*. Novou komoedií attickou, již dosud jsme mohli oceňovati jen z latinských kopií, poznáváme nyní ve vlastním jejím rouchu a prostředí. K plnému pochopení umění tohoto jest ovšem nutno, uvědomiti si zákon řeckého tvoření literárního, jenž předpisoval každému druhu určitou látku a styl a jen v těchto mezích připouštěl originalitu básníkova. Zákon ten, jenž učinil literaturu řeckou klassickou κατ' ἑξοχήν, měl ovšem i stránku stinnou, která právě v nové komoedii vystupuje více než jinde. Její stále se opětuující neb jen s malými změnami se vracející situace a zápletky se stereotypními osobami kalí svou konvenčností čistý a nezkalený požitek umělecký, jenž z velkého umění básníkova prýští. A věru litovati jest, že moc zmíněného zákona byla tak značná, že ani Menandros, jenž bez odporu

náleží k největším básníkům hellenským, neodvážil se odhoditi tato pouta konvence a naplniti starou formu novým, z plnosti skutečného života čerpaným obsahem.¹

Epistolografie Michaela Psella.

Napsal Karel Müller.

Byzantologie jest věda poměrně mladá. Pozornost filologů obracela se především ke klassické a k hellenistické době Řecka; otázky byzantské jen tu a tam příležitostně probírány, a to jen potud, pokud mohl z nich plynouti prospěch pro rozluštění některých otázek doby klassické a hellenistické. Ani dějinám byzantským nevěnována veliká péče. To vše se změnilo v poslední době, kdy dějiny, literatura a kulturní život byzantský začaly se podrobně zkoumati jako samostatná odvětví vědecká. Význačný krok na dráze těchto studií značí založení zvláštního časopisu vědeckého, který je věnován výhradně studiím byzantským; je to časopis *Byzantinische Zeitschrift*, založený r. 1892 od vynikajícího znalce života a literatury byzantské Karla Krumbachera v Mnichově. Brzo potom r. 1894 založen i v Petrohradě časopis podobný, *Vizantijskij Vremennik*, který rovněž zdárně se vyvíjí. Oba podávají nejen vědeckými články, nýbrž i hojnými recensemi věrný obraz nynějšího badání byzantského. Brzy potom založen Carský ruský archaeologický ústav v Cařihradě, jehož předním cílem je rovněž pěstování studií byzantských.

V české literatuře byly otázky byzantské, pokud vím, také jen příležitostně probírány. Je to ovšem zcela přirozeno, neboť především musila býti obrácena pozornost ku zjevům doby klassické a hellenistické. Úkaz tento vysvětlíme si tím spíše, uvážíme-li, že i národ německý, národ veliký a κατ' ἐξοχήν filologický, poměrně dosti pozdě začal se obírat studiemi byzantskými. Ostatně je to postup zcela přirozený. Život byzantský vyrostl na základě života klassického a hellenistického Řecka, i může býti náležitě pochopen a oceněn jen zase z předchozího vývoje národa hellenského. Nyní však mohla by snad býti i u nás obrácena pozornost ke studiím byzantským. Proto i mezi českými filology je třeba buditi zájem pro toto nové odvětví vědecké, pro dějiny veliké a mocné říše byzantské, která plné téměř tisíciletí přetrvala pád říše západořímské, pro její obsáhlou literaturu,

¹ V referátu tomto přihlíženo k literatuře, vyšlé do sklonku 1908; význačné práce jsou zde uvedeny. Starší literatura shrnuta jest nejlépe ve 2. vyd. Leeuwenově, str. VII n. a u A. Körta v Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss. 1908, str. 87 n.

kteřá, jakkoli nestojí vždy na klassické výši, přece vykazuje mnoho význačných zjevů literárních a pro srovnávací literaturu středověkou má často význam neocenitelný, a konečně pro kulturní život byzantský vůbec, v němž tolik různých složek spolu působilo k vytvoření onoho ovzduší, které dalo podnět k známému slovu »byzantinismus«. Bohužel tento byzantinismus chápán dosud jen s horší své stránky, i jest třeba ukázati, že měl také své stránky světlé.

Na poli literatury byzantské značí úhelný kámen epochální dílo K. Krumbachera »Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches«, jež vyšlo r. 1890 v prvním, r. 1897 v druhém vydání. Srovnáme-li jen objem těchto dvou vydání, shledáme, jak úžasný pokrok učinilo badání v oboru literatury byzantské v nedlouhé době sedmi let. Literatura tato obsahuje v druhém vydání svém přehled všech odvětví literárních, obraz dějin byzantských a důkladnou bibliografii.¹ Význačnou vlastností knihy je též, že na různých místech poukazuje k otázkám dosud neprozkoumaným. Ovšem mnohé otázky mohou býti rozřešeny definitivně teprve po důkladném vydání textů, z nichž některé vydány jsou nedokonale, jiné pohřbeny jsou ještě v rukopisech knihoven. Jinde bude nutno vykonati ještě mnoho drobných prací přípravných, než bude možno přikročiti k celkovému řešení. Této knize děkuje svůj podnět také tato práce, v níž hodlám podati rozbor epistolografie Michaela Psella, muže, který znamená ztělesnění byzantinismu v XI. stol. po Kr. Vhodným úvodem práce této, myslím, bude životopis Psellův. Závěrem pak bude charakteristika Michaela Psella, ke které rysy nejpodstatnější podává nám právě jeho epistolografie. Ovšem ani epistolografie Psellova není ještě úplně vydána; dobrá polovice její je dosud v rukopisech, ale už z toho, co dosud známe, nabýváme tak jasného obrazu o tomto muži, že ani z listů ostatních, budou-li někdy vydány, nepřibudou k němu asi rysy podstatné a význačné.

I. Životopis Psellův.

Konstantinos Psellos narodil se asi r. 1018 po Kr. za vlády předposledního mužského potomka slavného rodu makedonského, Basileia II. Bulgaroktona (976—1025).² Rodiště jeho není zjištěno.

¹ Srv. o ní článek prof. Jaroslava Bidla v Českém časopisu historickém VIII, 1902, seš. 2. a 3.

² O životě Psellově jednali v novější době: K. N. Sathas v prolozích IV. a V. dílu své veliké sbírky byzantských památek literárních *Μεσαιωνική βιβλιοθήκη*, sv. IV. v Athenách a Paříži 1874, sv. V. v Benátkách a Paříži 1876. E. Egger: Dictionnaire des sciences philosophiques sous la direction de Ad. Franck, v Paříži 1875, str. 1418 nn. A. Rambaud: Revue historique 1877, str. 241—282; článek tento jakož

Sathas (Mes. bibl. IV, prol. str. 30) pokládal jej za rodáka konstantinopolského, usoudiv tak z listu 135. své sbírky,¹ v němž Psellos klade svoje rodiště do blízkosti kláštera *τῶν Ναρσοῦ*. Dle něho soudili podobně Egger, Rambaud a Rhodius (na m. uv.). Ale o kláštere tom v Konstantinopoli nemáme žádných zpráv, a mohl tedy také býti v Nikomedii, kam daleko větším právem klade jeho rodiště Seger (str. 150), ukazuje ku třem místům v Dějinách Michaela Attaleiata (21, 19; 296, 20; 181, 4 vyd. Bonn.). První z těchto míst bylo vždy právem vztahováno na Michaela Psella, o druhých dvou místech to Sathas (Mes. bibl. IV, prol. str. 104, pozn. 2) popíral. Na nich činí se zmínka o jakémsi Michaelovi, který pocházel z Nikomedie v Bithynii (*τὸ γένος ἔλκων ἐκ Νικομηδείας*) a zaujímal vynikající postavení politické (*Μιχαὴλ μόναχος ὁ ὑπέρτιμος* a *ὁ ἐπὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων προστάς*). Těžko lze si mysliti dvě osoby téhož jména, které by současně zaujímaly tak vysoké postavení. Zdá se tedy, že Michael Psellos, t. j. Konstantinos Psellos, jenž všeobecně nazývá se Michael dle jména mnišského, později přijatého a onen Michael, připomínaný v díle Attaleiatově, jest osoba totožná. Ježto pak klášter *τῶν Ναρσοῦ*, o kterém se sám Psellos v l. 135. zmiňuje a o němž jiných zpráv nemáme, mohl také býti v Nikomedii, můžeme za jeho rodiště asi pokládati právě Nikomedii v Bithynii.² Tomu zdánlivě odporují dvě věci. V listě 95. praví totiž Psellos: *οὐδὲ ἐτέρας ἔφην πόλεως ἢ τῆς τοῦ*

i druhý pracován podle vývodů Sathových. J. Draeseke: Zu Michael Psellos (Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie 1889, str. 303—330). Br. Rhodius: Beiträge zur Lebensgeschichte und zu den Briefen des Psellos (Programm des kön. Gymn. zu Plauen i. Vogtl. 1892). H. Seger: Recense díla Rhodiova, uveř. v Byzantinische Zeitschrift 1893, str. 148—151. C. Neumann: Die Weltstellung des byzantinischen Reiches vor den Kreuzzügen, v Lipsku 1894; výtečný výklad o životě a povaze Psellově obsažen jest na str. 81—94. K. Krumbacher: Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches, 2. vyd., v Mnichově 1897, str. 433—444.

¹ Listy Psellovy cituji dle vydání Sathova v Mes. bibl. V. str. 219—523. Některé z listů uveřejněny jsou u J. P. Migne, Patrologiae cursus completus, sv. 122, sl. 1161—1186, a to l. 1—12, jiné tamtéž, ve sv. 136, sl. 1317—1334, kde jsou mylně přičítány Eustathiovi, patriarchovi Thessalonickému, pod číslem 48—68, jiné konečně v díle Fr. Friedemann et Godofr. Seebode: Miscellanea maximam partem critica, ve Wittembergu 1823, sv. II., str. 601—623. Listy u Sathy označuji prostě řadovou číslicí, listy u Migne číslicí se značkou M., listy v Miscellanea číslicí se značkou Misc. Sathas totiž nevydal všech známých listů Psellových, nýbrž pouze ty, které nalezl v pařížském rukopise č. 1182, na listech 189—239, 54, 61, 62, 154—156.

² Jak vratká byla domněnka K. Sathy, jenž klášter *τῶν Ναρσοῦ* kládl do Konstantinopole, patrně z toho, že právě na základě listu 135. bylo usuzováno, že se Psellos narodil v Athenách nebo aspoň v Attice, ježto se v listě tom činí zmínka o přístavu Peiraieu ve spojení s klášterem *τῶν Ναρσοῦ*. Domněnku tu právem odmítl F. Gregorovius: Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter, Stuttgart 1899, I., str. 183.

Βύζαντος. Tato slova mohou sice sama o sobě znamenati, že Byzantion bylo rodištěm Psellovým, ale Psellos může jimi dle mého soudu také s chloubou vyznávati, že, stoje na vrcholu tehdejší vzdělanosti, pokládá se za občana sídelního města Byzantia, jakožto střediska říše východořímské nejen po stránce geografické a politické, nýbrž i po stránce kulturní. Často zajisté bývají i slavní mužové doby nové pokládáni za občany význačných sídel svých, i když kolébka jejich stála jinde. Mimo to ze satiry Timarion¹, ve které Michael Psellos též vystupuje, usuzuje Draeseke v pojednání »Michael Psellos im Timarion« (Byz. Zeitschrift 1897, str. 486), že rodištěm Psellovým byla Velká Frygie. Hledíme-li však k tomu, že snad někdy i Bithynie byla k Velké Frygii počítána a že satirik může si dovoliti tu a tam rys poněkud odchýlný od skutečnosti, dáme asi za pravdu Segerovi, že Michael Psellos narodil se v Nikomedii. Michaelem zove se nyní v literatuře obyčejně; bylo to jeho jméno mnišské.

O rodičích, poměrech rodinných a vychování jeho dovídáme se od něho samého z chvalořeči na matku. Toto »*ἐγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ*« uveřejněno od Sathy v Mes. bibl. V. str. 3—61. Otec jeho dle jeho vlastních slov byl povahy roztomilý, poctivý a upřímný. Nad něho vynikala matka Psellova a to i úměrnou postavou i vzděláním ducha. Půvab, mírnost a jemnost slučovaly se v její bytosti s etnostnou vážností. Jí děkoval Psellos z veliké části svoje vzdělání, ideální směr a zálibu v rhetorice a filosofii. Jako osmiletý věnoval se z rozhodnutí rodinné rady dráze učené a uměl již v desátém roce věku celou Iliadu nazpamět. Zatím po krátké vládě Konstantina VIII. (1026—1028) nastoupil na trůn Romanos III. Argyros (1028—1034). Za vlády jeho nástupce Michaela IV. Paflagonského (1034—1041) byl Psellos nucen dosavadní dráhu studií pro skrovnou zámožnost rodičů přerušiti. Tehdáž přijal jako 16letý jinoch r. 1034 místo podřízeného berního úředníka u výběrčího v provincii. Ale brzy potom povolán od rodičů domů, i bylo mu oplakávati ztrátu sestry, otce a matky, kteří postupně ho opouštěli. Tu končí chvalořeč na matku.

Ostatní zprávy o jeho životě čerpáme hlavně z jeho Dějin a listů. Po smrti rodičů věnoval se znova studiím filosofickým a rhetorickým, v nichž byli mu učiteli Niketas Byzantský a Joannes Mauropus. Jeho snaha o dosažení vyššího vzdělání jeví se i v horlivém styku s Joannem Xifilinem z Trapezuntu, který, touže po hlubším vzdělání filosofickém, rád vyhledával jeho společnost, zasvěcuje jej navzájem ve vědu právní. Tak stal se Psellos právním zástupcem, v kterémžto postavení zvlášť skvěle se osvědčila jeho jazyková obratnost. K přátelům jeho náležel též Konstantinos Leichudes, který za vlády Michaela IV. Paflagonského

¹ O této satíře jedná Krumbacher na str. 467 n.

přijat byv do služeb dvorských, dal podnět k tomu, aby Psellos jmenován byl soudcem ve Filadelfii v thematu Thrakesijském ve staré Lydii. Z té doby pochází l. 58. M., v němž Psellos sám se nazývá soudcem. Když za krátké vlády Michaela V. Kalafata (1041—1042) stal se Konstantinos Leichudes prvním ministrem, povolán byl i Psellos do Byzantia a jmenován dvorským tajemníkem, na kterýžto úřad však si leckdy naříká, tak zvláště v l. 13., v němž líčí všechny trampoty tajemníků. Asi r. 1042 pojal za choť ženu z rodu císařského.

Za Konstantina IX. Monomacha (1042—1054) stal se Psellos nepostradatelným rádcem svého císaře, který jej zasvěcoval i v nejskrytější tajemství vládní. Vlivem Psellovým dostal se ke dvoru i Joannes Xifilinos, pro něhož zřízen zvláštní úřad nomofylaka, t. j. dozorce nad zákonodárstvím.

Zatím podařilo se rádcům císařovým, Leichudovi, Psellovi, Xifilinovi a Joannu Mauropodovi, pohnouti císaře Konstantina IX. Monomacha ku znovuzřízení bývalé vědecké akademie v Byzantiu. Xifilinos řídil právnické, Psellos filosofické oddělení akademie; v tomto postavení Psellos upřímně a horlivě se staral o povznesení vzdělání a přes napjaté náboženské poměry mužně vštěpoval posluchačům svým lásku k duchu starohellenskému. Zvláště si oblíbil filosofii Platonovu a hleděl odkrývat různé vztahy mezi ní a učením křesťanským. Církev tehdejší klonila se k filosofii Aristotelově a na Platona se zapomínalo. Byl to právě Psellos, který, pohrouživ se v antický svět, dospěl k nevysýchajícímu zdroji krásy a síly, k filosofii Platonově. Již v mládí prostudoval celou Homerovu Iliadu a s vnímavou duší osvojil si obsah klasické literatury i její řeč. Za vzor vzal si velikého spisovatele církevního sv. Basileia, jak se o tom sám zmiňuje v epitafiu na matku (Mes. bibl. V. str. 53 n.). Ta totiž zjevila se mu ve snu, ukázala mu na muže chmurného a asketického vzhledu, a označivši jej jako sv. Basileia, vybídla ho, aby se mu poklonil. Psellos uposlechl hlasu matčina, zahloubal se přes svoji vlastní pochybnost a přes úvahy přátel do spisů filosofických a theologických a nalezl veliké uspokojení v novoplatonismu Proklově. Ale jasné jeho hlavě nesvědčila přílišná mystika v této filosofii, proto bádál dále, až došel k pramenům jejím, k filosofii Platonově; to si sám pokládá za největší zásluhu. Nevábila ho aristotelovská metafysika, ale za to právě z filosofie Platonovy snažil se překlenouti propast mezi filosofií pohanskou a učením křesťanským. Není to pouhým konvenčním a pokryteckým výrokem, praví-li, že hellenským údolím dospěl ke křesťanské výši. Myšlenky Platonovy ovládaly ho úplně a nalézal je v celé hellenské literatuře. S tím souvisí též jeho zájem pro básníky, kteří mu zjevovali pravdu v krásných obrazech a podobenstvích, jakož i láska k posvátným místům dávné hellenské kultury a k obyvatelům Hellady.

Není tudíž divu, že s nadšením hleděl tyto výsledky svého studia vštípidi posluchačům svým. To však způsobilo mu mnohé nepříjemnosti, ba i obžalobu, že odpadl od víry křesťanské.

Toto slibně započaté dílo zmařeno bylo bohužel nerozumností císaře Konstantina IX. Monomacha, který, nechťeje lidu dopřáti vzdělání, odvolal Psella i Xifilina do dvorských služeb. Psellos stal se tehdy státním tajemníkem (*πρωτοασκερῆτης*) a komorníkem (*βεσιάρχης*) a obdržel čestné tituly *ὑπερίτιμος* a *ὑπατος τῶν φιλοσόφων*.

Pobyt na dvoře císařském stával se však pro muže ušlechtilějších zásad mravních čím dále trapnějším, poněvadž vláda císaře Konstantina IX. Monomacha zvrhla se v bujně požitkářství. Marně snažili se dobří rádcové přivést císaře na lepší cesty. Konečně vidouce, že počínání jejich naplňuje nepřátele ještě větší nevolí, opustili Leichudes, Xifilinos i Mauropus dvůr. Z bývalých přátel zbýval tam jediný Psellos, jemuž bylo tehdy bojovati těžký boj vniterný. Nechuť k poměrům dvorským, které se stávaly čím dále trapnějšími, a láska k příteli Xifilinovi, který se zatím byl odebral do kláštera na hoře Olympu v Bithynii, zápasily v něm s láskou k pohodlnému životu na dvoře císařském. Nemaje s dostatek energie, aby přerval všechna pouta, která ho vážala k životu dvorskému, váhal dlouho, než se rozhodl následovati své přátele, k čemuž nalezl vhodnou záminku v těžké chorobě. O chmurné náladě a duševní stísněnosti jeho v té době vydávají svědectví listy 114. a 169., které s Rhodiem (na m. uv.) lze pravdě podobně klásti do r. 1054, t. j. na konec vlády Konstantina IX. Monomacha. O své chorobě zmiňuje se Psellos v listě 73., který náleží nejspíše do téhož roku jako oba předešlé. V listě tom totiž Psellos slibuje, že ze svých sil se přičiní o vyplnění žádosti adresátovy, jejíž bližších podrobností nezná, ale prohlašuje, že všecka moc spočívá na proedrovi a protovestiariovi.¹ To se dobře hodí na konec vlády zmíněného císaře, kdy při dvoře měli největší vliv špatní rádcové. Z tohoto listu je dle mého soudu zároveň patrné, že tehdy Psellos nezastával již úřadu vrchního komorníka, vzdav se úřadu toho bezpochyby sám z roztrpčení, jež v něm vzbudily nepříznivé poměry dvorské. Císař mu sice tehdy zabránil ihned opustiti dvůr, ale smrt jeho, která

¹ Proedros byl předsedou státní rady (*ἡ σύγκλητος βουλή*), která však podléhala úplně vlivu císařovu. Rada byla dědičkou senátu římského, ale neměla ani stínu jeho bývalé moci.

Nejvyšší komorník (*βεσιάρχης* nebo *πρωτοβεσιδριος*) zaujímal vlivuplné místo u dvora. Původně byl dozorcem císařské šatny, obstaráváje oděvy a klenoty jakož i drahocenná nářadí pro domácnost císařskou. Později, ještě před dobou Psellovou, byly naň přeneseny úkony ochránce císařského paláce (*κουροπαλάνης*), který sklesl na úředníka podřízeného, ježto se císařové obávali přílišného vzrůstu jeho moci. Na to dobře poukázal P. Grenier: *L'empire byzantin. Son évolution sociale et politique*, v Paříži 1904, II. 81 n.

brzo potom, na počátku r. 1055 nastala, zprostila ho těchto pout a on odebral se nejspíše již v lednu téhož roku za přítelem svým Xifilinem do kláštera na hoře Olympu, kdež přijal klášterní jméno Michael. Bylo to za vlády poslední dědičky velikého rodu make-donského, za císařovny Theodory (1055—1056).

Proč se rozhodl Psellos uchýliti se do kláštera, o tom nemáme určitých zpráv. Snad pudila jej tam láska k příteli Xifilinovi, snad odebral se tam prostě proto, aby našel uklidnění po rušném životě dvorském, snad, jak to bývá u mužů znamenitých, i v něm vznikla domněnka o marnosti jeho skutečného vědění i chlouby, na něm se zakládající.¹ Jaké byly jeho první dojmy, o tom sám vykládá v epitafiu na přítele Xifilina (Mes. bibl. IV, 438 a 442 nn.), jakož i v půvabném listě *Τὰ πρὸς "Ὀλυμπον* (Migne, tom. 136, p. 1331 n.), který patrně byl psán za jeho pobytu v klášteře. Na obou místech líčí sytými barvami krajinné krásy, kterými je nadšen, tak že ve zmíněném listě povznáší se dokonce k výroku, že žádný zpěv a žádná oslava nikdy nevystihne nesčetných půvabů hory té, která přivádí lidi znova k Bohu a Boha svádí k lidem. Tento hluboký cit pro přírodu nebyl však zakořeněn v jeho povaze, nýbrž vyplýval z tehdejší jeho nálady; přesycen jsa životem městským, hleděl se ponořiti v půvaby přírody a na krátký čas vskutku zapomněl na všechna lakadla velkého města a života dvorského. Přispělo k tomu též shledání s milým přítelem Xifilinem. Tím si vysvětlíme, že po nějaký čas se mu dařilo, zachovati si všechny ony krásné dojmy v plné svěžesti. Také požíval po nějaký čas mystických radostí, že se totiž pokládal za člověka, v ducha proměněného a Bohu podobného. Ale i v tento slavnostní klid přírody provázely ho myšlenky, zda život klášterní je vskutku jeho povoláním. Čím dále, tím více poznával, že není schopen orliho vzletu mystické zanícenosti. Zkrátka, základní rys jeho povahy tímto pobytem v klášteře změněn nebyl, a pokud okoušel radosti z tohoto pobytu, byla to právě jen radost aesthetická, která ho tu okouzila, poněvadž sám neměl pokory.² Psellos nebyl zbožný, nýbrž požíval v klášteře pouze oné zbožné nálady myslí, jsa při tom zahloubán v pozorování své vlastní bytosti. Scházela mu veliká duševní síla sv. Augustina, v němž z tichých studií a bolestných bojů svatá síla vyrostla v lásku. Není tudíž divu, že Psellos v klášteře nevytrval. Když první rozkošné dojmy

¹ Tuto třetí možnost uznává Neumann str. 86, který soudí též, že snad bezprostředním podnětem jeho odchodu do kláštera byl nějaký nezdar nebo i předtucha neblahých událostí politických. Tento důvod je sice možný, přes to však lze proti němu namítnouti, že nemohl býti rozhodujícím pro vstoupení do kláštera, kdyby nebyly Psella ke kroku tomu přiměly jiné důvody mocnější. Spíše by se mohlo říci, že tu Psellos jen následoval obyčeje Byzantinců, kteří leckdy lesk světský zaměňovali samotou klášterní.

² Na tuto stránku jeho bytosti výtečně poukazuje Neumann, str. 87 n.

pominuly, když přísnost asketického života zkrušila jeho tělo námahám nezvyklé, když pak i Xifilinos, celou duší k Bohu se povznášeje, stal se člověkem zachmuřeným, jenž se vyhýbal družným hovorům, počal Psellos bojovati v srdci svém boj nový, hroznější prvého. Svědectví o tomto duševním boji podává l. 60. M., který psán byl ještě za pobytu Psellova v klášteře r. 1055. Psellos v něm dozrává, že je zbaven shonu pozemského a touží jen po věcech vyšších; že však se do tohoto kontemplativního života zhloubati nedovedl, o tom svědčí slova jeho, že veškerý požitek ze života je mu odňat.

Nabyv konečně přesvědčení, že se k velikému onomu sebezapření tamějších mnichů povznésti nemůže, opustil ještě téhož roku klášter a vrátil se do Byzantia. Tam asi znova toužil po životě dvorském a politickém. Pro opuštění kláštera bylo mu snáseti ostré výčitky. Tak mnich Jakobos sepsal naň potupné tetrastichon, v němž mu vytýkal, že opustil Olympos z té příčiny, že tam nenalezl bohyň. Psellos pomstil se mu potupnou básní ve formě církevního hymnu s pověstným akrostichem: *Μέθυσον Ἰάκωβον εὐρύθμου ἄδω, Κώνστας.*

Psellos vstoupil opět do dvorských služeb teprve za Michaela VI. Stratiotika r. 1056 a měl tedy zvláště v oné době za vlády Theodoríny právo odmítnouti výtku, pronesenou od mnicha Ferebia stran pobytu jeho na dvoře císařském. Činí tak v l. 167. s velikým rozhorlením. List ten psán po odchodu z kláštera právě tak jako snad l. 54., v němž mnichu Symeonu Kenchrejskému vyslovuje podivení, jak člověk, obdařený krásou tělesnou a půvaby duševními, ale spolu kolísavý a nestálý, může se rozloučiti se světem a vstoupiti do kláštera. Uznává ovšem velikost tohoto rozhodnutí, ale poznáv ze své zkušenosti obtíže života mnišského, varuje Symeona, aby se nechtěl hned povznésti k nejvyššímu odříkání, nýbrž aby jen znenáhla etnost uváděl v život a pomalu se blížil Bohu.

(Příště dále.)

O jistém způsobu užívání zájmen *a n a o n* a o jeho původě

Napsal Josef Zubatý.

1. Spojení slov *a on, a ona* atd. bylo v starší češtině, jak známo, obyčejně staženo v *an, ana* atd.; tak na př.: (Jidáš) *počě rozprávěti, | an (a on, t. j. Pilát) pak nechtěv doslyšěti | vecě Jid. 108; (vrabec) sedí vábě vrábata, ana (a ona) křičiece vzdvihajiu sě LMar. 42; podobně i když to uzřě Filota, | že proti jmu mdlé ta rota, | ande (a onde) krvaví jdú*

potoci, | *hna tam* AlxV. 1682. Věta s tímto *an* tvořívá tak těsnou jednotu s větou, k níž jest přiřazena, že nabývá i rázu věty podrízené; srv. na př.: *poznán bude hospodin, an súdy činí* (iudicia faciens) ŽWittb. 9 17; *kdežto sem nalezl krále starého, an má veliké množstvie žen* (habentem uxorem multitudinem magnam) Milion 103^a; *protož, když najprve učijí* (vitr), *an se vztrhne* (quum enim sentiunt primum motum ipsius) t. 19^a; *vzdycháše vól všeliký, | ande* (t. j. »ježto«) *nenie kto jím oře* AlxV. 1057. Srv. o tom všem na př. Gebauer Historická mluvn. I 91, 249, 564, Slovník stč. I 11 n., Loriš Sborník hraběte Baworowského (Sbírka pramenů I I 6) str. 430 n., Flajšhans v Práskově vydání Miliona (t. I I 3) str. 200, Patera O sv. Jeronymovi knihy trojí (t. I I 5) str. 142, A. Truhlář Ezopovy fabule (t. I II 3) str. 387, Smetánka Petra Chelčického Postilla (Comenium xvi) str. 2, v starší době na př. Jungmann s. v. *ano* atd. Že věta počínající se spojkou *a*, tedy vlastně věta souřadná, nabývá rázu věty podrízené, vedle *an* se zájmenem osoby třetí má obdobu v stejném spojování spojky *a* se zájmeny osoby první nebo druhé, na př.: *uzříš a já třetí den vstanu* Pass. 295; *kterým bych to činem věděti mohl a já sem stár* (když jsem stár) t. 275; *učenníci nalezše ny a my spíme, jeho tělo ukradli* ML 121^b a j., v. Gebauer Slovník stč. I 3.

2. Vedle tohoto *an* s patřičnou shodou v rodě i čísle mezi zájmenem a podmětem věty má čeština od nejstarší doby i věty podobné s *ano* beze shody; tak na př.: *svatý Petr uzřě, ano Jezukrist proti němu jde* Pass. 298; *pak-li opověděl* (žalobník škodu), *ano ještě čas* (t. j. a ještě je čas, pokud je čas) Rožmb. 227. Srv. doklady další na místech uvedených v § 1. Ale jest rozdíl mezi větami s *an* a větami s *ano*, který teprv časem počíná zanikati. Podle Gebauera *an* »pojetím podradičím vtlačeno ve význam relativní = *qui*« (l. l. 11) a toto »relativní *an* atd. kladeno absolutivně a dostává význam spojky podradič = *když*, *že* atp. V době staré bývá to jen při neutr. *ano ...*« (t. 12). To je ovšem rozdíl jen formální, vlastně jen jeho konstatování; skutečný rozdíl syntaktický dal by se vyjádřiti tuším tak, že *an* atd. s příslušným tvarem shodovým se v nejstarší době klade, je-li podmět věty podrízené (uvedené zájmenem *an*) umístěn ve větě řidici (obyčejně jako předmět jejího slovesa), kdežto *ano* stává, kde je tento podmět ve větě podrízené (uvedené spojkou *ano*). Říkalo se v staré češtině na př. **uzřě pohany, ani veliký hod činie*, ale *uzřě, ano pohani veliký hod činie* (Pass. 455), anebo *Ježiš k svým se apostolóm vrátí, | ani již počeli spáti* Hrad. 80^a, ale **Ježiš se vrátí, ano jeho apostoli již počeli spáti*. Zájmeno *an* atd. zastupuje a rekapituluje podmět plně uvedený ve větě předchozí, a proto má žádaný tvar rodový a číslový; kde je podmět ve větě téže plně vyjádřen, stačí staré češtině pouhá

spojka (anebo chceme-li zájmenné adverbium), a spojka tato je vlastně přiměřenější, jelikož ve větách jako **(uzřě), ani pohani veliký hod činie* (t. j. a oni pohani...) podmět je vlastně vyjádřen dvakrát, jmenem samým i jeho zájmenným zástupcem. Spojka (anebo adverbium) *ano* se významem i užíváním zde docela shoduje s *ande* (z *a onde*), a ve větách jako *však na to očima hlédáš, andeť na tvého milého syna Jezukrista židovské starosty nevražie* ML 90^a, anebo *vzdycháše vól všeliký, | ande nenie kto jím oře* AlxV. 2235 by na místě *ande* mohlo státi i *ano*; *ande* se liší od *ano* podstatně jen tím, že mívá i význam místního adverbia (>a tam< nebo >kde<), na př. *kto má tako světlá zraky, | by mohl ty cesty poznati, | ande se každá potratí?* AxIV. 16.

3. Onoho rozdílu jazyk starší dbá velmi důsledně, pokud vidím z dokladů, jež mám po ruce.¹ Není odchýlnou na př. věta (Mojžíš) *uzře tele, ano tancují okolo něho* Comest. 76^b: tato věta s *ano* patří k indoevropským formálně bezpodmětým větám se slovesem v 3. os. mn. č., o jakých jsem vykládal v Kuhnově Zschr. f. vgl. sprachf. XL 496 n.; podobně *Arnošt tiem zarmúcen bieše, | neb hroznú žalost vidieše, | anoť zemi jeho hubie | a což přemohú, všecko zahubie* O Arnoštovi (Baw.) 1723; podobná věta, se slovesem v jedn. č., je: *ale nevěrní, zlí-a lstiví, | dvojnici a lidé křiví, | kdež uzrie, ano ctně činie, | toho ihned lstivě vinie* O Arnoštovi 28: v dokladě prvním by stál podmět, kdyby byl vysloven, jistě ve větě s *ano*, v dokladě druhém snad také (*kdež uzrie, ano někdo ctně činí*). O větu bezpodmětou jde na př. ve veršovaném Ezopu ze sborníku hrab. Baworowského 2333 (jelen) *přiteče k jedné studnici, | ano mu se chce velmi píti*. Dokladů proti pravidlu je v době starší jen po řídku. V Gebauerově slovníce není dokladu; kde by tak stálo *ano*; ale má doklady s *an* dle starého pravidla i dle pravidel shody nesprávným, které během času ztrnulo ve spojkou, jejížto původu si jazyk již nebyl vědom: (David) *vjide v stan králův, an všickni spie* Comest. 138^a (čekáme *ano*), *viděti smy ženu, an vzhledala* HrubLobk. 77^b (čekáme *ana*), mimo tři doklady z bratrské biblí. Zejmena toto nesprávné původně *an* se šíří v době pozdější; Ezopovy fabule (Sbírka pramenův I II 3) má již věty jako *nalezli (sudů) pět, an jich toliko puol bylo* 242, 33, *že se mu zdálo, an ho dva anděle nahoru uvedli* 246 16; již z Komenského má na př. Jungmann i doklad pro *an* ve větě s podmětem v osobě první (*to když já přemejšším, anť my se na jakés náramně vysoké věži octneme* Labyrint světa hl. 5, 1; věta s *an* bez významu podradiciho, srv. § 4); a zvláště v minulém století kleslo vědomí správného užívání

¹ T. j. hlavně z dokladů v Gebauerově slovníce a na jiných místech uvedených v § 1.

slova *an*, držícího se již dávno jen v mluvě knižní umělým životem (na př. *dejtež mi prosím, což o něm má Palucký, přepsati, anť pak rád, což na to vynaložíte, zaplatím* V. Zahradník v těchto Listech XXXIII 427). I *ano* se objevuje proti našemu pravidlu na př. v Milioně 32^a *nebo tu slyšíe dábelské hlasy, ano je volajíe jich vlastními jmeny* (quum voces daemonum audiuntur ibi, qui ipsos vocant nominibus propriis), i později (na př. u Jungmanna ze Solferna: *když navrátil se, přijat jest ode všech s velikou radostí a poctivostí, ano mu děkují z té statečnosti a práce; vona od svých panen byla často nalezena, ano se vyplakala na modlitbách, až jí voči vopuchly* Výbor II 1355 15), ale jen zřídka. Užívá-li se ho vůbec, užívá se ho nejčastěji dle pravidla z § 2; Jungmann má na př. věty jako *uzřel, ano již oschl srček země* Mojž. I 8 13 u Bratří, *kterak mohu vesel býti, ano král polský Boleslav. vymluvic k sobě otce mého podvodně a pod glajtem, dal jej oslepiti* Hájek 100^b; *spatřil, ano misa plná hadů* Štelcar. Že se mátl dvojí způsob mluvení, s *an* atd. a s *ano*, pochopíme, uvážíme-li podobnost obou; a že tak záhy ztrnulo právě *an* ve spoju se zapomenutím mluvnického tvaru, nalézá obdobu v osudech starého relativa *jenž*, jež také záhy klesá v relativní nesklonnou částici. Nenáhly postup matení obou oněch způsobů mluvení dobře ilustruje faktum, že v Ezopových fabulích čteme na př. 201 3 větu *potom vida ho, an těžká břemena nosí a an za ním jeden jde žena ho*, kde za druhé *an* staré pravidlo žádá *ano*, v Milioně 7^b v podobném styku obojích podmínek správně *nalezl pan Mikuláš, ano žena jeho umřela, kteréžto byl odšel, ana dítětem těžká* (invenit dominus Nicolaus uxorem suam esse defunctam, quae in recessu suo praegnans fuit).¹

4. Spojka *a* mívá i význam »výsledný« (Gebauer, Slovník stč. I 2), na př. *by* (komorník) *kterého* (t. j. něčeho z toho) *neučinil, a je pónon sšel* Rožmb. 36 (na jiných místech obdobných *tudy pónon sšel*); *moci-li tak budeš učiniti, a ty učíš* Pass. 460. I *an*, *ano* mohlo tak býti kladeno, a bezpochyby platilo zde totéž pravidlo co při *an*, *ano* podřidicím; není bohužel dosti dokladů, aby se dalo o tom s jistotou mluvit. Srv. na př.: *kdyby kto nevěřil ničemuž, an by se nemohl*

¹ Není nemožno, že pravidlo z § 2 nikdy nemělo platnosti bezvýjimečně: pokusíme se ukázati, že *an* atd. aspoň v typických větových druzích s *an* vzniklo z *anò*, které původně zde vůbec panovalo, a při podobných změnách vždy mohou zbýti i místní a individuální archaismy, jako zůstaly podobné archaismy dle našeho mínění i při obdobném způsobě mluvení, o němž bude řeč v § 7 nn. A právě na př. v stč. Milioně by *ano* místo *ani* mohl býti i provincialismus; srv. § 13. Není ostatně ani nemožno, že nesprávné dle pravidel shody (i jinak) *an* vznikalo aspoň z části i změnou čistě hláskovou, odsutím koncového *o* (tak vykládá i Jungmann), známým již v češtině staré (*kam, tam, jak a j. z kamo* atd., Gebauer Histor. mluv. I 249 n.)

i mluvíti naučiti (tu by se *on* ...) Štít, uč. 7^a (Gebauer I 11). Tohoto užívání něco dokladů má Jungmann z doby pozdější (*an*, *ano* tu bývá v apodosi hlavně na vyjádření rychlé posloupnosti dějové); shledáváme z nich, což ostatně z předu lze očekávat, že starého pravidla, platilo-li dříve i zde, již se hrubě nešetří. Srv. na př. z Bratří: *jakž vítr na něj povane, anť ho není* Žalm 102 16; *hněd jak povane větrem svým, anť tekou vody* 148 18; ale správně *nebudešli naň míti bedlivého pozoru, než se naděješ, an tě překotí* Sir. 19 22(?); *když tam nemeškajíce přijeli, ano slunce z hory vycházelo* Hájek 92 (?)¹

5. Vyvinulo-li se v době staré podobné pravidlo jako při pouhém *ano*, *an* i kde bylo spojeno s *brž* »spíše« (Gebauer Slovník I. 1.), pro nedostatek dokladů, zvláště starých, těžko říci. Shodovaly by se se starým oním pravidlem doklady: *neblť se nemá buoh jako sova, jenž nemiluje světla, an brž chce, aby v domu srdce tvého zažžena byla lucerna poznání tvého* Hug. 74; *a jakož ta žena bláznivá, když již jednu bude ot toho zlého milovníka porušena, potom se nesmie jemu nikdy protiviti, ana brž někdy jsúci již přemožena nerada a proti své vůli druhdy jest jeho poslušna* t. 146; *již nižádný nepohrzie první cirkvi, ana jest brž hrozná nepřítelóm* HusŠal. 142^b. *Ano* za očekávané *an* stojí v dokladech: (člověk) *hněvá se, ktož* (t. j. když kdo) *jemu při těch věcech svědomí činí, ano brž to za nevinné má anebo za cnost* ChelčP. 154^b; *že jest i manžela jejího k témuž prodaji konečná a jistá vůle byla, anobř že jest ji* (tu věc) *byl i prodal* KolČČ. 136^b (z r. 1551). V pozdější době opanovalo *anobř*, ač se nestalo nikdy příliš běžným. Totéž platí i o *ano* samém se stupňovacím významem shodným asi s lat. *imo*, které (jako i *anobř*) se vyvíjí i ve spoju nejen mezi větami, nýbrž i mezi členy věty téže; na př.: *kosatec mezi šaty do truhel vložený zachovává je od molů a kazů, ano i libau vůni jim dává* (Mathioli 1596); *pomordoval starší mládence, ditky, ano i jahny i kněží* (Josephus Flavius 1553; z Jungmanna, kde dokladů více). Ale vedle

¹ Hájek vůbec užívá velmi důsledně *ano* a *an*, *ana* atd. dle pravidla v § 2 položeného: aspoň na značné množství dokladů dle tohoto pravidla správných, ovšem jen namátkou shledaných (na př. *vida, ano se již všickni s děly i s praky pryč strojí* 399^a, proti *uhlédali jsu svú paní, ana proti ním vyšla* 11^a, *kterěz ani něco dělají nájde* 116^b a pod.), připadá mi jediný doklad proti onomu pravidlu (*Vlastislava jinák Vlasta... s jinými mnohými pannami znamenavše, že již nejsau od Přemysla ani od žádného v žádné vážnosti, nébrž ani muži z nich své posměchy mají*... 15^a), a ten vypadá ještě tak, jakoby ani bylo chybou tisku místo *oni* (*oni* by se výborně shodovalo se způsobem, jakým Hájek rád zájmena *on* užívá; v. § 8), ač ovšem i z Hájka se uvádějí věty s *an*, kde bychom spíše čekali *ano* (na př. Zikmund Skladba 408, 447). Bylo by snad dosti poučeno, kdybychom užívání slov *ano*, *an* znali podrobněji na základě statistických výčtů z typických repraesentantů rozličných dob.

toho jsou i doklady jako *an i v apatekách odporne sobě lékařství mívají* (Komenský).

Jako je vedle *an* (na př. za větami se slovesy smyslových pocitů i j.) také obdobné *a já* atd., je i vedle *an brž* obdobné *a já brž* atd.: *bych já byla milosti plna, a, já sem brž žalosti plna* ML.; bez *a* na př. *zle, cesaři súdiš, | ty brž sám u viere blúdiš* Kat. (Gebauer I. I. 110).

6. Staré *an* atd. v češtině během času zaniklo: užívá-li ho mluva knižní, je to jen spisovný archaismus, nemající opory ve dnešní mluvě lidu. Ale hojně užívá náš lid posud zájmena *on* (a to často s předchozím *a*) způsobem podobným. Není ani nemožno, že dnešní *a on* je nepůvodní, že je návratem k původnímu *a on*, které se v jisté dobějevilo vůbec v tvaru *an*. Jazyk pozdější bývá rád zřetelnější než starý, rozkládá rád útvary větové a slovní, které před tím splývaly v jedno; i čeština sama skoro naskrze odstranila rozličné starší staženiny slov těsně vedle sebe stojících, neříká již *nubličejí*, nýbrž *na obličejí*, ne *pobědě* (nebo *póbědě*), nýbrž *po obědě* atd. (srv. Gebauer, Histor. mluy. I 564 n.). Zdá se, že v jisté době místo každého *a on*, *a ona* atd. bylo *an*, *ana* atd., později že jazyk užíval zase *a on*, *a ona* atd., kde *on*, *ona* mělo svůj plný význam, podržuje *an*, *ana* atd. jen v typických případech, o nichž byla posud řeč¹, zejména když vlastní původ těchto slov se zatemnil; čeština ještě pozdější si tvoří spojení *a on* znova i s významem blízkým onomu typickému *an*, *ana* atd. Ale nejde nám zde o vývoj poměrů hláskových, nýbrž o užívání zájmena *on* samého.

7. Málo nám také sejde na případech, kde by staré pravidlo z § 2 žádalo *an* s určitým tvarem mluvnickým, kde *on* je skutečným a jediným podmětem věty, ve které stojí. Říkáme na př. docela přirozeným způsobem *já ho všude hledám a on tam leží na lavici a spí*. Ale o to nám jde, že užíváme velmi často (zvláště v hovoru běžném) zájmena *on* v příslušném mluvnickém tvaru se shodou s podmětem ve větě plně vyjádřeném (kde by staré pravidlo bylo žádalo *ano*), ve větě, která ve dnešním svým tvaru tím způsobem má vlastně dva podměty, zájmeno *on*, se stanovíště přísně mluvnického vlastně zbytečné, a podmět samý, plně vyjádřený. Není ovšem ono zájmeno *on* zbytečno v takovýchto větách po stránce významové: dodává jim citového vzrušení, vyjadřuje jakýsi údiv mluvícího, jež faktum větou vyjádřené překvapuje (nejčastěji protívou k ději ostatnímu) anebo se ho jinak dotýká, příjemně či nepříjemně. Tak čteme na př. ve Frantových právech (Sbírka pramenův I II 6) 9 30:

¹ V Miloně čteme na př. *a on die jednéj hoře 14a a otázal jich, byla-li by to pravda a oni řekli, že jest tak 14a a podobně i jinde (a zase na př. i die jim: ... Ani se ihned královu příkázání podvolivše dobrovolně šli 84b)*, kde by nejstarší památky spíše asi měly *an*, *ani*.

A tak když tu (v pekle) Paška pobyl den, tehdy oběsil se jeden na tomto světě, a oni všickni čertí. vyšli sů z pekla pro tu duši, krom Lucipera, poručili sů peklo Paškovi; spisovatel, sympathisující ovšem s Paškou, užil asi zájmena *oni*, protože má radost i smích z čertů, jak Paškovi ulehčili jeho podnikání. Podobně v Komenského Labyrintě 8 7: *V tom pohledím, a aj, Smrt šipy svými některé zproráží a zproráží, a pouta hned se každému rozsmekla. I přál jsem jim toho mysle, že sobě toho i oni přejí a z toho vysvobození srdečně se radovati budou. Ale aj, on každý téměř v pláč a kvílení, jakéhož jsem jinde v světě sotva slyšel, se vydávali, rukama lomíc a příhody své toužíc;* zájmeno *on* je výrazem překvapení vypravujícího, jenž očekával něco jiného.

A tak jest více nebo méně všude; nejde o pouhou zřetelnost (jako by věty podobné nebyly dosti zřetelný i bez zájmena), jak míní Jungmann (*»on ante nomen ponitur claritatis gratia«*) a po něm Kott¹). Tak již v Ezopu veršovaném 1299: *Nato se ta země dmieše, | že světu divy dáti chtieše. | On lid hlupý poče se báti | a blíž tu nesmieše státi,* kde ze zájmena *on* vycítujeme pohrdavý posměch vypravujícího, jež v něm budí hloupý lid. A nejinak v dokladech z nové doby, z nichž aspoň některé zde budtež uvedeny. (Má se poslati vyslanec ke vzbouřeným ženám; jeden z radicích se mužů se vysmívá:) *Hyhy! dobře, dobře! Ony prý se myši také jednou usnesly, že uváží kočce na ocas zvoneček, aby ji bylo zdaleka slyšeti; jenom že tu žádné nebylo, která by jí ho byla uvázala* Klicpera Ženský boj II 1 (Knihovna českých klasiků belletristů VI 265). *I pozvednu oči, ani nevím sama proč — a vida! on tam sedí tvůj Stránský ještě se třemi Tyl Karbaník a jeho milá* (Knihovna č. Kl. V 1 789). *Podruhé by ho mohl někdo jiný zhlédnout; to bude přece líp, když mu dá Terka vejtopek. Oni ti mužští beztoho za nic nestojí t. Ony jsou arci holky, že nic jiného nezasluhujou, nežli aby na ně pořád koště držel . . .; za to jsou ale také paní, které mají čeledína jenom proto, aby tahal t. S poctivostí nezahyneš 16 (t. 727); mluvící osoba chce naznačiti, že by nemělo býti takových holek, a ovšem ani takových paní. Možné překvapení naznačuje věta: *kdybych byl nazdařbůh střelil do roští, a ona tam seděla koroptev?* Tyl karbaník a jeho milá (t. 801); anebo: *dejte si pozor, on bude ze mne ještě Čech t. Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha (t. 912). Že měl v žaludku prach z několika latinských škol, to nebylo na něm ani pozorovat; on se udělal z něho takový sprostáček, jako bývá sto jiných mužíčků, ježto na vesnickou školu čekají t. Český jazyk moje škoda 12 (t. 896). Svět je veliký;**

¹ Spíše by bylo na místě říci, že k *on* přidán pro zřetelnost podmět jmenný: Zikmund, Skladba 339.

někde nějaká cestka pro mne zbyde — a kdybych se měl trním proloukat. »A což kdyby byla tuze příkrá — nebo skluzká, a ona se nám zase noha smekla? — he?» (t. 897 n.). I holečku, kdo pak takovouhle lesní pannu vyskumá, ta ona jich (ctitelů) už měla a bude ještě mít jako ta divá žena Rais Zapadlí vlastenci 345. Atd.; dokladů podobných ze spisovatelů, vystihujících věrněji obecný hovor (a nebojících se ho vystihovati) dalo by se snésti ještě síla.

8. Ovšem, jako každý způsob mluvení může pozbývati původní praegnantnosti svého významu, i takovéto *on* může klesati v pouhou spíše bezvýznamnou výplň větovou, zachovávající stopu bývalé výraznosti leda tím, že se objevuje hlavně v přidanych větách rázu adversativního. Jako všude i zde se mohou objevovati individuální zvláštnosti mluvčího nebo spisovatele, i zvláštnosti krajové, dobové atd. Zdá se na př., že si liboval Hájek v takovémto již velmi zbytečném *on*. Nalézáme u něho věty, jako na př.: *Roku toho kníže polský Přemysl jinak Lesko umřel bez dědicuov. A oni Poláci volili jsů sobě za kníže mládence jednoho ... 32^a. Kníže Vojén ... poslal pro ně po druhé času jarního, jim rozkazuje, aby k němu přišli na Vyšehrad a toho se zpravili ... Oni bratři spolu se uradivše ... dobře tomu urožuměli ... 42^a (není-li zde oni »illi«). Pražané a jiná města v svú moc a silu úfajíce a Janu Žižku že budú mítí na pomoc, rychle proň poslali ... Ale on Žižka jako muž chytrý ... dal jim odpověď ... 398^b. Potom dobývající ... pozvavše některých obležených spolu slavně hodovali, a při tom hodování oni obležení ... Pražanuom vypravovali ... 399^a. Třetího dne hajtmané od strany puolnoční pustili lid k šturmu, ale že on Boček měl na zámku mnoho statečných rytířuov, s těmi se těm Táboruom velmi snažně bránil 402^b. V tom Vršovci kníže k jednomu dubu nahého přivázavše k němu z lučišť jako k cíli stříleli. Ale on kníže viděl svatého Jana Křtitele, an před ním stojí ... 99^b; atd. (na př. 12^b třikrát, 31^b, 32^a, 32^b, 34^b, 35^b, 36^a). V takovýchto větách opravdu skoro mizí hranice mezi takovýmto náladovým *on* a mezi pojením zájmena s přístavkem jmenným přidáním »claritatis gratia« a »zájmenem *on* předjímá se podmět věty« (Gebauer Příruční mluvnické 301, srv. Zikmund Skladba 339 pozn. 9). Užil-li však překladatel v Evangeliáři olomouckém L 24 15 (*a on Ježíš přiblíživ se jdíeše s nimi*) a J 2 24 (*ale on Ježíš nedověříše sebe samého jim*) podobně zbytečně zájmena *on* (Černý str. XXXI), zdá se, že se jím snažil vystihnouti *ipse* latinské vulgaty.*

9. Podmět může při takovémto *on* i scházeti, a zájmeno zdánlivě je samo podmětem. Bývá to ve větách skutečně nebo zdánlivě bezpodmětých. Říkáme na př. *jáť myslel, že pršelo, a ono nepršelo* Rubeš Pan amanuensis na venku (Knihovna č.

klass. bell. I 14); *však ono není ještě po merendě* (t. j. kdoví, jak to dopadne) Tyl S poetivostí nezahyneš 16 (t. V 1 726); *nehněvejte se, panímámo! ono bude zas všechno dobře. Já ani sama nevím, co mi scházelo; ale ono se to dozajista podá* t. Karbaník a jeho milá (t. 800); *ono se žádnému umřítí nechce, ani chudému, neřku-li bohatému* Němcová V zámku a v podzámčí 2 (Národní biblioth. III 19); *ah tak zlé to snad ještě není. Onoť se mluví ještě po celé zemi česky* Tyl Pomněnky z hrobu nejstaršího Čecha 3 (Knihovna č. klass. bell. V I 912); *Já vám ještě nerozumím, pane krajané!* »Však ono se vám vyjasní« t. 4 (t. 916); *a neboj se, však ono dojde i na tebe* t. 5 (t. 918); atd. Sr. Kuhn Zeitsch. f. vergl. sprachf. XL 515¹. I takovéto věty jsou doloženy od 16. st. na př. v zápisech soudních (v. Jungmann s. v., Zikmund Skladba 36), na př.: *potom jsme šli po hrázi a ono jest vnově povýšené hráze víc než než o dva lokty; šla sem husím dávati a ono na střechu buchá* (zde bychom my vlastně řekli *a ono to, ono něco na střechu buchá*); *a ono se peněz nenášlo žádných* a p. Zájmeno *ono* stává tak i vedle podmětového *to*, o kterém jsem vykládal (dle Fr. X. Procházky LF. XXII 209 n.) v témže časopise XL 514 n. Tak na př. nařiká u Tyla ředitel Guardasoni, když mu Mozart nepíše předeheru k Donu Juanu: »Uvidíte — *ono to nepůjde! ono to nemůže jít!*« Mozart ho těší slovy: »*Teď mě nechte — teď to půjde!*« Ale když »to« ještě nejde, praví ke své manželce: »*Ono to ještě nejde! Musím se trochu položit!*« ... A večer před představením k hudebníkům: »*Na uvertúru nemohli jsme zkoušku držeti; ale já vím předobře, nač se s vámi odvážití mohu — a protož jen s Pánem Bohem! však ono to půjde!*« (Don Juan; Knihovna č. klass. V 1 929). Anebo s *to* nahrazujícím jméno osoby (nebo více osob), sr. Zsch. XL 517 n., na př. u Němcové: *vidíme, jak ono si to* (hoch s děvčetem) *humí růžičky sázet* Karla 6 (Nár. bibl. III 259). Atd. Komu se zdá *ono* v takovýchto větách nesprávným, vynechej je: uvidí, že vynechal něco podstatného, co se dá nahraditi leda vzrušenější modulací hlasu.

Chyběti může i podmět osobní neurčitý, odpovídající německému *man*. Němcová dává uvažovati mluvčímu o odloženém synku královském: *Beztoho že to je spiknutí nepřátelské proti králi, a kdybych mu dítě vrátil, oni by se o ně tak dlouho pokoušeli, až by je se světa shladili* (Národní báchorky a pověsti, vyd. Kočího 234). Osoby, prohlížející důkladně opatřenou zahrádku, povídají si: »*To je zeleniny všelijaké!*« »*No! Myslím, že oni tady strojí — nač by jí tolik potřebovali? Aby to prodávali — kdo to koupí?*« Rais Na lepším 38.

10. Kdyby nebylo jiných fakt, než o kterých byla řeč v § 7 n., byl by výklad zájmena *on* vedle jména podmětového tak samozřejmý, že by se snad po něm ani nikdo nesháněl. Na př. ve větě

a oni čertí vyšli su z pekla pro tu duši by vlastním podmětem mluvnickým bylo *oni* a *čertí* přístavkem přidaným pro větší zřetelnost. Vždyť v hovoru často se předchozí podmět zájmenný podobným způsobem vykládá: mluvící, jemuž osoba nebo věc, o níž mluví, táne na mysli, spokojí se nejprve zájmenem, ale vyloží je hned přístavkem jmenným. Říkáme na př. *já jsem to vždycky říkal, ale on, Karel, nikdy mi nechtěl věřit*. Rozdíl mezi větami takovými a větami, o nichž byla řeč v § 7 n., ovšem jest, a to dvojí: před takovýmto přístavkem ku podmětovému zájmenu i za ním činíme zcela zřetelnou přestávku, již v písmě pak vystihujeme i čárkou, a věta s takovýmto přístavkem nemá sama sebou oné citové nálady, jakou mají věty *ony*; kdyby v naší větě *Karel* nemělo býti pouhým přístavkem, kdyby měla i svou formou vystihovati onen citový odstín, zněla by asi *ale on mi Karel nikdy nechtěl věřit*, anebo *ale když on mi Karel nikdy nechtěl věřit*.¹ Bylo by lehké se dovolávati podobných vět s přístavkem blíže vykládajícím zájmenný podmět z různých jazyků, starých i nových: ale bylo by to zbytečno, jednak, že podobné věty jsou čtenáři známy, jednak, že výklad vět z § 7 n. hledáme jinde.

Mohli bychom se snad spíše dovolávati jiné věci, na kterou jsem narazil v těchto Listech XXXII 294¹: přidáváme často zájmenný podmět ve větách, v nichž bychom sice asi vůbec podmětu nekladli, dojímá-li nás nějak děj větou vyjádřený. Tak zvláště v rozkazech a v otázkách, v těchto typických druzích citové věty. Říkáme na př.: *vnes ty to tele do jizby, ať by zimau neumřelo* Frantovy práva 17: *ale vyvdáte vy si teď Klárinku, jak? to si vyberete pro ni partii nějakou* Herrmann Pražské figurky II (1886) 125; lat. *nolo ego mihi male te, Scapha, praecipere* Plant. Most. 194; *moneo ego te* 196; ř. *φέρεῖς σὸ*; Herond. 5 18; *ἔσθης ἐμβλέπων σὸ, κοῦκ ἄγεις αὐτόν*, | *ὅκον λέγω σοι*; 5 40; *θήσεσθε δ' ὑμεῖς τὰ νέα ταῦτα παντοῖα* 7 56 atd. I věty se zájmenem 3. osoby jsou u nás tímto způsobem dosti běžny; srv. na př.: *ale nic; přeloudili oni mne, že jsem se jako z žertu na váhu a odtud do pout dostal* Komenský Labyrint 8 8: *máš-li, čeho bysi se najedl, co je ti potom do toho, jak se lidé na tebe koukají? A oni se přece vždycky jen jako na učitele koukají* Tyl České granáty 1 (Knihovna č. klass. bell. V I 42); atd. Kdyby nebylo jiných věcí, zde opravdu bychom nějakým způsobem hledali výklad pro vývoj zbytečných citových podmětů zájmenných, kladených vedle podmětů jmenných; ale jsou právě věci, které nás vedou směrem jiným. (Příště dále.)

¹ V lidové mluvě pouhý vysvětlující přístavek bývá ještě i všelijak slovně uváděn; na př. v horější větě *ale on, jako Karel . . ., ale on, myslím (jako) Karel . . .*, a pod., čehož ovšem v našich větách náladových není.

Štítného Řeči nedělní a sváteční.

Napsal Josef Straka.

(Pokračování.)¹

IV.

Štítného řeči vzdělané z homilií patristických.
Jeho umění překladatelské.

Nejčastěji Štítný za své předlohy použil homilií sv. Řehoře papeže (S. Gregorii Magni XL homiliarum in evangelia libri duo, jež jsou otištěny v svazku 76 Patrol. lat.). Tak homilie druhá (habita ad populum in basilica S. Petri apostoli, Dominica in Quinquagesima), začínající se slovy: Redemptor noster praevidens, vzdělána byla celá v jeho řeči na neděli masopustní (113 b — 117 a). Před překladem předchází příslušné sv. čtení (Luk., XVIII, 31—43), odchýlné zněním od textu stčeských evangeliařů a patrně přímo z lat. přeložené². — Podobně byla homilie dvanáctá (hab. ad pop. in bas. s. Agnetis, in die natalis ejus), jejíž počátek zní: Saepe vos, fratres charissimi, admoneo, volně přeložena v řeči O sv. Dorotě neb o jiné (230 a — 233 a)³; homilie patnáctá (hab. ad pop. in bas. s. Pauli ap., Dom. in Sexagesima) v neděli po devět níku (110 b — 113 b)⁴; homilie osmnáctá (hab. ad pop. in

¹ Viz LfL. XXXV, 359.² Řeč počíná se v rkps takto: »Širokú milost ke všem máje syn boží Kristus však odvedl své zvláště milé, aby jim úklad pověděl tajemství svého. Neb tak praví dnešní čtenie: Odved Ježíš dvanáct svých apoštolův vece jim ... A inheď prozřel (slepý) a šel za ním chválé Boha. Na to čtenie mluví sv. Řehoř řka: Náš spasitel, bratří milá, věda« atd. První část této homilie, již použil též M. J. Hus (ve vyd. Erb. II, 78, 82, 84, 85), čte se do dnes v breviři na tu neděli.³ Řeč o sv. Dorotě zahájena je těmito slovy: »Když hod které panny slaví kostel, jakož dnes pamatuje den sv. Doroty, čte rád to čtenie, ješto j' Kristus řekl, ež jest podobno nebeské království k deseti pannám, ku pěti múdrým a ku pěti nemúdrým (Mat. XXV, 1—13) ... Toť jest čtenie. Na toť čtenie mluví sv. Řehoř řka: Častoť vás, bratří milá, napomínám«, atd. Překlad je volný; prodléváno při některých myšlenkách a jinde úmyslně kráceno (na př. vypuštěn zázrak z kap. 7). Na konec připojena je ještě tato kratičká zmínka svěťice: »Protož tato dievka sv., jejež den dnes pamatujem, počtena jest mezi múdré panny; ne od lidí, ale od Boha hledala j' chvály, a tu j' nalezla. Jehož«.⁴ Na počátku řeči čteme: »Ež v onu neděli (t. j. na devítník) čteno j' čtenie, ješto ukázalo, ež mladé, i podrostlé v síle již, i staré k svéj službě hospodin zove, dnešní pak čtenie ukazuje ty převady, pro něž ne všichni pozvaní pílní jsú pozvání svého. I jest v tato slova čtenie dnešní (ze sv. Luk., VIII, 4—15 o rozseváči) ... O tomto čtení mluvil jest sám sv. Řehoř k lidu v kostele sv. Pavla řka v tato slova: Jakož jste slyšeli, bratří milá, ješto j' čteno sv. čtenie, nenie jemu výkladu třeba, ale jen napomenutí«, atd. (Lectio s. evangelii, quam modo, fratres charissimi, audistis, expositione non indiget, sed admonitione). Této homilie použil i M. J. Hus (ve vyd. Erb. II, 72 a 76).

bas. s. Petri ap., Dom. in Passione) na pátoú neděli postní (143 a — 146 a)¹; konečně řeč Na velikú noc v neděli (157 a nn.) po delším, samostatném úvodě a stručném naznačení sv. čtení,² jehož znalost se u čtenářů patrně předpokládá, a tudíž obsah nepodává, je vzdělána z homilie dvacáté první (hab. ad pop. in bas. b. Mariae virginis, die sancto Paschae).

Také z jiných homilií Řehořovských je v krpse mnoho úryvků, ale zpravidla velmi stručných a od lat. textu se tak rozcházejících, že tu, myslím, Štítný citoval po paměti, ze svých reminiscencí na četbu. Jenom ve dvou třech případech, kde je úryvek delší, měl snad lat. text před rukama. Tak v řeči na masopustní úterý, po pathetickém varování, abychom se střežili »rozpušćenie masopustnieho«, následuje část, která byla vzdělána podle 3.—5. kap. homilie třicáté deváté. Štítný totiž navázal na nárek Kristův nad Jerusalemem (ze čtení sv. Luk., XIX, 42 — 47) tento výklad sv. Řehoře: »I můž se každěj hříšnej duši tato řeč dobře přijednati, ješto bujie v marném veselí tohoto světa nevidúc, co je má potkati skoro. Ačť již nepláče Kristus jich zabylstva, ale skrze své šlechtné vždy jich pyče, když dobří, svatí lidé žalostie slepoty světských lidí, a jako řkúc k takovéj duši: O hubená duše, marností světskú oslepena, kdyby poznala, i ty by plakala, ale proto se veselíš, že j' v tento tvój den, ješto j' tvój pokoj, skryto před očima tvýma, ež přídú dnové na tě«, atd. Je to volná parafrase slov Řehořovských, čím dále tím bližší textu lat., až konečně Štítný předlohu otevřeně přizná a přímo z ní, byť i tu ještě volně překládá; boje se zvláště, aby nepřekročil obvyklé délky řeči, zkončil již mnohem dříve, než sv. Řehoř, jehož celé druhé, delší polovice homilie zůstalo tudíž nadobro nepoužito.

Rovněž na l. 243 a i b, v řeči o sv. Benediktovi, je úryvek z 11. až 13. kap. homilie XXXVII. Naváděje totiž k do-

¹ Řeč se počíná takto: »Takto j' sv. Řehoř mluvil na dnešnie čtenie, a najprv čtenie slyšte, jakž záleží (ze sv. Jana, VIII., 46—59)... Na to čtenie sv. Řehoř mluví a řka: Vizte, milá bratrie, úklidnosti božie«, atd. (Pensate, fratres charissimi, mansuetudinem Dei.)

² V úvodě Štítný ukazuje, jak je »znamenitě utěšený hod tento«; potom, aby prý také řekl něco »pro mdlejší v duchovenství«, »kak čas způsobem božím ukazuje slavnost hodu tohoto«. Proto prý »nevelnúti j' milostí ač i k utěšeným věcem tohoto světa, ale od těchto obrátiti j' se k věčným věcem hledajíc Krista s dobrými činy a bez rozpači, až se někdy i ukáže, jakož dnešnie čtenie (ze sv. Marka, XVI, 1—7) mluví o tom, kak jest Maria Magdalena a družie dvě s vonnými mastmi hledala Krista. A z toho čtenie sv. Řehoř byl jest sám svými ústy učinil obecné kázanie k lidu den velikonoční a řka takto: Mnohé řeči, bratrie milá, skládal sem vám píše, jichž všech pro svú nemoc nemluvil sem k vám ústy, a vízi z vás něteré, ež ne tak jich rádi poslúchají, když jiný jich čte, jako z mých úst« (Multis vobis lectionibus, fratres charissimi, per dictatum loqui consuevi; sed quia lassesciente stomacho ea, quae dictavero, legere ipse non possum, quosdam vestrum minus libenter audientes intueor).

brovolné chudobě, Štítný cituje tato slova sv. Řehoře, jež prý »die o tom«: »Chtěl bych říci, ale nesmiem: Ostaňte všeho; ale toť řku: Nemůžete-li ostati všeho, tak držte světské věci, aby vás svět nedržel jimi«, atd. Je tu zachován v překladě sled myšlenek lat. předlohy, však ukracováno; jmenovitě vypuštěn příkladný život jakéhosi Theofania (o němž i v IV. knize Řehořových Dialogů, v kap. 27). Tohoto místa z homilií sv. Řehoře bylo ostatně již použito i na l. 44 a a 127 b.

Než svrchované zajímavý je způsob, jak Štítný použil čtyř homilií sv. Řehoře v jediné řeči na pondělí po veliké noci (172 a — 177 a). Na ten svátek připadá čtení ze sv. Luk., XXIV, 13—35, jak se praví v úvodě, který obsahuje chválu hodu velikonočního. Ale Štítný nevykládá hned to sv. čtení podle homilie XXIII (*habita . . . in crastino Paschae*), nýbrž »než o tomto řeč povzdvihne«, chce prý ještě říci, »coť die sv. Řehoř o chvále důstojnosti dne tohoto«. K »vymluvení« té chvály používá tudíž šesté kap. homilie XXII. Potom několika větami přechodními, jimiž ukazuje, že správně slove ten hod »chodbou«, dostává se k výkladu o tom, že je nám třeba jíti »bez rozpačí v cestě boží«, k výkladu to převzatému, aniž je toho slovem dotknuto, z páté a šesté kap. homilie XIV. Ale oba další úryvky, vzdělané první podle šesté kap. homilie XXIV a druhý konečně podle první a druhé kap. homilie XXIII, jsou již opět uvedeny pod vlastním jménem Řehořovým. Teprve tento čtvrtý úryvek ze sv. Řehoře obsahuje výklad příslušného sv. čtení, jímž se nieméně Štítný nespokojuje, nýbrž nepozorovaně přechází v samostatnou, však stručnou úvahu o rozdílných našich kvasech, a hned potom k druhému ještě výkladu (»k duchovnějším«) toho sv. čtení, upravenému, jak se přiznává, podle sv. Bernarda (z řeči XXXI, 6 in *Cantica*). Naposledy, »když (prý) sě o tom mluvení božiem k srdci člověčíemu vzmiemil«, různými citáty (ze sv. Dionysia, Aug. a zase Řeh.) vysvětluje, »kak mluví Bóh duchu našemu, když jdem cestú pílneho myslí přemietanie o věčných věcech«, »druhé kto jsú ti, ješto slyšie ty božské prímluvy«, a »tretie, kak rozličné k svým mluví hospodin«. — Všecky ony homilie sv. Řehoře, z nichž byla kontaminována řeč na pondělí velikonoční, připadají do doby velkonoční a projevují dobrou zčetlost našeho Štítného v té tvorbě sv. otee.

* Z řečí sv. Lva papeže (*S. Leonis Magni pontificis Romani Sermones*, jež jsou otištěny v *Patrol. lat.* sv. 54.) byly přeloženy v rkpse čtyři, a to XXI, XXVII a XXIX (zvané obyčejně *In Nativitate Domini nostri Jesu Christi sermo I, VII, IX*) a pak XXXIV. Z nich první vzdělána je jen částečně v řeči Den božieho narozenie (20 b — 24 a). Štítný totiž vzpomínaje slov sv. čtení: »Zvěstuji vám velikú radost, ješto bude všemu lidu« atd. (Luk. II, 1—14), líčí tu radost slovy sv. Bernarda i sv. Lva, jenž prý také »ponúká nás k radosti v svém

kázání o dni tomto«. Přeložen pak je začátek řeči sv. Lva a kus z kap. druhé, ale Štítný zná obsah též části vynechané.¹

Hned následující řeč, nadepsaná Řeč Lva papeže o hodu tomto důstojném (24a — 27a) vzdělána je celá z řeči IX a v druhé polovině své ze VII sv. Lva In Nativ. Dom. Štítnému zdála se řeč IX, kterou přeložil ku podivu věrně, k významnému dni příliš stručná, i vynechal její závěrečnou formuli a spojil s ní velmi dovedně překlad řeči VII., ale ukračované; především vypustil celou kap. IV obsahu astrologického a omezil řadu citátů ze sv. písma, aniž tím utrpěl smysl, než ponechal závěrečnou formuli, již potřeboval na slušné ukončení své řeči.

O božiem kršťení řeč (39 b — 41 b) počíná se takto: »Hod dnešní dvě nám přivodí ku paměti, a obě jest utěšené. Jedno j', ež první z pohanstvie tŕie králi z daleka ode vschod slunce přijeli; druhé pamatujem dnes, jako j' ráčil syn boží od sv. Jana křest přijieti«. ² Celá další řeč Štítného vyplněna byla překladem řeči sv. Lva XXXIV (zvané také In Epiphaniae solemnitae sermo IV), kterou prý »o prvé mluví«. Překlad náleží k nejvěrnějším Štítnským; rozumně kráceno v kap. IV a V, kde se mluví o bludech Manicheovců.

Z řeči sv. Lva De Quadragesima vyňaty jsou jen úryvky (z II, VI a XI); z nich citát na l. 209 a je označen blíže: »Sv. otec Lev papež die k témuž v kázání o postu«. ³ Zato však řeč na čtvrtou neděli adventní (73 a — 74 b), označená v nadpise za překlad ze sv. Lva ⁴, vzdělána je z řeči podvržené sv. Augustinovi.

Z pravých řečí tohoto sv. otce není v rkpse ani jedné, ale z podvržených tři. Jsou to S. Aurellii Augustini Sermo-

¹ Praví: »Pak ten sv. otec Lev papež mluviv v té řeči dlúze o tom, kak jest náš spasitel nejen samú mocí podstúpil diábľa, ale rovnú pravdú v našem těle, vzav pravé člověčstvie, ale bez hříecha v svú božskou osobu..., i die potom ...« — V druhé polovici řeči vykládá Štítný slovy sv. Bernarda, jak níže poznáme, o třech divných »účincích«, jež se staly při Kristovu narození.

² V stěeských evangeliářích položeno jen první čtení (ze sv. Mat. II, 1—12) »na sviečky« (In Epiphania Dei), ale čtení ze sv. Mat. III, 13—17 připadalo až na ned. nejbliže příští (»V ochtáb svieček« nebo »V ochtáb božieho kršćenie«, In octava Epiphaniae).

³ Místo zajímavé dedukcí, kterou z něho Štítný vyvádí po způsobu tehdejších. »Z této řeči sv. Lva,« praví, »můžete rozuměti, ež mdlí na těle mohú býti vyňati od postu tohoto tělesného. Neb mluvě on o tom postu, ješto od své nepravé vôle a od nepravých činův vždy se máme postiti, a že j' to póst najlepši, die, ež od toho postu nejsú ani mdlí vyňati. Tiem ukazuje, ež mdlí, mladí, nedorostlí ještě, starí nemocní a ti, ješto nemohú pokrmu pojednú dosti jmieti svému přirození, ženy ležec po dětech, tiť nejsú ku postu přivázáni do dvúcat let neb do jedenmeztietma«.

⁴ »Toto čti v čtvrtú neděli v advent. Toť jest řeč sv. otce Lva papeže«.

nes de tempore (otištěné v Patrol. lat. sv. 38) CXV, CXVI a CCXX (čili podle obvyklého pojmenování De adventu Domini sermo I a II a In Natali Ss. Innocentium III). Podle druhé z nich vzdělána byla svrchu vzpomenutá řeč na čtvrtou ned. adventní; překlad je z počátku doslovný, potom nepečlivější, než přes to tlumočeny myšlenky lat. předlohy správně a v stejném pořádku, jen poněkud stručněji. — Řeč, která v rkpse následuje, je nadepsána jako řeč sv. Augustina¹ a vzdělána podle řeči CXV; kráceno zvláště na počátku kap. I a ke konci IV. — Z třetí řeči přeložena byla volně kap. I do řeči O mládencích (32 b — 34 a). Náš překladatel ví, že převádí »řeč sv. Augustina, ještě j' v kázání o hodu tomto«; potom tlumočí, co »jiný biskup také v svém kázání o mládencích die«, neuváděje jeho jména, buď že je sám neměl ve své sbírce patrist. homilií, z níž vybíral, nebo že se mu nezdálo poznamenání hodným.²

Z homilií »slovutného« Bedy byla Štítnému dvánáctá (In Dom. I post Epiphaniam) předlohou k řeči na první neděli po svíčkách (79 a — 82 a). Výklad je připjat těsně k příslušnému sv. čtení (z Luk. II, 42—52), jehož obsah se proto napřed klade. Překlad, který je zahájen takto: »I mluvím na to čtenie slovutný kněz Beda a die: Zevně nám je, bratří milá, čteno to čtenie« atd., je celkem dokonalý a doveden při mírném krácení až do formule závěrečné. Ještě v následující řeči (na l. 82 a) je na něj odkazováno (»jakož sem mluvil dříve o tom řeč Bedovu, ctného starce«). (Příště dále.)

¹ »Tato pak řeč jest sv. Augustina také v advent« (74 b — 76 a). — Štítný neměl podle všeho před sebou svazku podvržených řečí sv. Augustina, nadpisovaných de tempore, když jednu z nich přičítá sv. Augustinovi a druhou, slohem docela stejnou, sv. Lvu pap.

² Nepodařilo se mi ani s cizí pomocí zjistiti tento pramen Štítného, podobně jako mi neznámou zůstala řeč, z níž přeložen delší úryvek na l. 66 b. Je prý to řeč, »ješto sv. Augustin v jednom kázání o tomto času adventním před hodem božieho narození pravil«. — Používaje této příležitosti poznamenávám ještě, že prý to bylo podle druhé »přiemluvy« ke Knížkám šest. (vyd. Erb. na str. 3 nn. a XXVI) také nějaké »kázanie sv. Augustina«, co »rozochvilo« Štítného k liter. činnosti, kázání, z něhož tam bylo i překládáno, ale jež bohužel zůstává nezjištěno.

O poměru K. J. Erbena k lidovému básnictví po stránce rytmičké.

Napsal **Josef Letošník**.

Kytice Erbenova po stránce rytmičké je stále ještě zastřeným obrazem. Častější rozbor, kterých se jí v tom směru dostalo a posud dostává, jsou toho důkazem, že jich je pořád ještě potřebí; i nejnovější práce Jaroslava Sutnara, zabývající se tímto předmětem¹, vznikla z potřeby této. Výsledek všech těchto prací, které Jaroslav Sutnar ve svém článku registruje, jest ovšem týž; vysvětluje z nich totiž, že básně Erbenovy po stránce rytmičké jsou velmi slabé. Zejména zřetelně tato vlastnost Erbenových básní objasněna je v práci Sutnarově, v níž číselně dopodrobna stanoven jest poměr versů správných k odchýlným. Čísla tato vskutku jsou výmluvná. Podle nich mezi trochejskými 1473 verši shledáno jen 419 pravidelných; z 882 jambických versů jen 323 nalezeno bezvadných, a verše daktylsko-trochejské nepravidelností vynikají ještě nad verše prvních dvou druhů.

Prohlížíme-li tyto seznamy odchylek, vnucuje se nám otázka, jak je možno, aby básník svého druhu první byl býval tak tupého rytmičkého citu, že by se byl nerozpakoval na místo trochejských versů klásti verše jambické i daktylské v básních výhradně trochejských? Kromě toho i jiná ještě otázka se nám vrtá: jak je možno, aby básně takové přese všechnu rytmičskou nedokonalost tak mocně na čtenáře nebo na posluchače působily, jako právě básně Erbenovy?

Odpověď na první otázku může býti jen jedna, totiž, že Erben se při svých básních neřídil rytmem přízvukným; proto se verše jeho s přízvukem nesrovnávají.

Že Erben podléhal vlivu písní lidových, k tomu se sám přiznal tím, že písně lidové po stránce rytmičké prohlásil za vzor, podle něhož umělé poesii se jest řídit. Mluvě o nich jakožto výtvaru celého národa českého, praví: »V národ se tedy pohřžiti a od něho a nikde jinde pravé prosodii se učiti jest.«² Zásadou tou se Erben také skutečně řídil; pohřžil se dokonale do lidové poesie, a vliv její také po stránce rytmičké jest při něm zcela zřejmý. Projdeme tedy Kytici jeho,

¹ Archiv für slav. Philologie 1905, 1906: Jaroslav Sutnar, Prosodisches u. Metrisches bei K. J. Erben. Dokončení článku toho při této práci nebylo možno již užiti. [Byla redakci odevzdána r. 1906. J. V.]

² V dopise Vrázovi. Rud. Schenk a Jos. Straka, Kytice z básní K. J. Erbena XLIX.

abychom poznali, pokud Erben své básně rytmicky přizpůsobil písni lidovým.¹

I.

Básně rytmu trochejského v Kytici jsou tyto: Poklad, Polednice, Holoubek, Vrba, Dceřina kletba a částečně Vodník a Štědrý den.

Z první básně buď uvedena stať, ze které zvláštnosti lidového rytmu zřetelně se poznají:

— ∪ — ∪ — ∪ — ∪
Nedbá-tě však || matka na to, (199)
běžíc || ve stranu | protější:
kovu blesk je || jí milejší,
z kovů || nejmilejší | zlato.
Klekne a klín || rozestírá,
chutě || s hromady | nabírá,
a do klína || zlato skládá.

»Mlč, synáčku! || mlč, mlč hochu! (215)
počkej jenom || ještě trochu.«
A k dítěti || se nakloní,
a do klína || rukou sáhne,
dva peníze || ven vytáhne,
o peníz | penízem || zvoní:
»Hle hleď, co to || má maminka!
cin cin! slyšíš, || jak to cinká?«

V ukázkách těchto jsou neméně než 23 odchylky od náležitého přízvuku mluvy, avšak není v nich, jakož vůbec v celé básni (kromě jediného případu), odchylky od rytmu písni lidových.

Že verše tyto rytmicky ve smyslu poesie lidové jsou správné, poznáme po jejich stavbě. Právě jako v písních lidových, i v těchto verších sudoslabičná slova kryjí celé stopy, kdežto lichoslabičná skládají se po dvou ke tvoření stop, dvojstop a trojstop. Na př. některé verše:

počkej | jenom | ještě | trochu — (215)
mlč, synáčku | mlč, mlč | hochu —
a k dítěti | se nakloní —
chutě | s hromady nabírá —

Kromě slov lichoslabičných také slova dvouslabičná spojují se s lichoslabičnými ke tvoření dvojstop neb i trojstop. V tom případě před nimi vždy stojí jednoslabičné slovo a po nich buď jednoslabičné nebo trojslabičné. Tak utvoří se buď dvojstopy nebo trojstopy.

Na př. uvedeny buďtež verše z ličení skalní sluje:

i hoří to | jasnoběle — (68)
i vidouc to | žena žasne —

¹ Při těchto výkladech odkazují k svému článku O rytmu lidových písni českých, v Národopisném Věstníku 1907, I.

a žena se | béře dále —
 ve tmavém pahorku | klíně
 o peníz penízem | zvoní.

Z ukázek těchto je zřejmo, že Erben, řadě slova k slovům, počíná si právě tak, jako písně lidové; řídí se rovněž jen přirozeným pořádkem slov a nikoli přízvukem. Tak u něho vznikají odchylky od přízvuku mluvy, ač snadno by se jich byl mohl uvarovati, kdyby nebyl u něho rozhodoval vzor poesie lidové.

Pravidelnost trochejských veršů čtyřstopých ve smyslu poesie lidové poznáme při básních Erbenových též po přerývkách. Jako v písních lidových, tvoří se i při básních Erbenových čtyřstopé verše na základě dvojstop, vždy oddělených přerývkou (||); nebo tvoří se na základě trojstop, ke kterým se připíná na začátku nebo na konci stopa oddělená přerývkou (||). Tyto trojstopé části veršů čtyřstopých vždy rozpadají se přerývkou (|) ve dvě části buď nestejně (po druhé nebo po čtvrté slabice), nebo v části stejné (po třetí slabice). Přerývky tyto pohyblivé chybí jen tehdy, když je kryjí slova pětislabičná nebo šestislabičná. Všecky tyto přerývky, jak stálé tak i pohyblivé, jsou zaznamenány v hořejších ukázkách.

Z ostatních trochejských básní je rytmicky nejdůležitější Holoubek, z něhož zde vizme část na ukázkou.

— — — — —	— — — — —		
Okolo	hřbitova	Plakala,	želela
cesta	úvozová;	pro svého	manžela:
šla tudy,	plakala,	neb tudy	naposled
mladá	hezká vdova	jej doprovázela	péro na klobouce.

Z ukázky této je zřejmo, že se verše ty tvoří právě tak, jako trojstopy ve verších čtyřstopých. Mimo to pozorujeme při nich, že se přerývky často objevují po třetí slabice, čímž verše nabývají vzezření daktylů. Takovými to přerývkami vyniká na př. píseň Osířelo dítě značnou měrou.

Právě tak pravidelné, jako tyto básně, jsou i ostatní trochejské verše Erbenovy. Čtyřstopé verše trochejské zachovávají po druhé stopě pravidelně přerývku. V Polednici jen v jednom verši přerývka jest zanedbána; ve Vodníku (díl I., 1. a 2. verš slok, díl III.; 1. a 3. verš) přerývky vesměs jsou zachovány. Nepravidelnost je v díle III. pouze ta, že čtyřstopé verše mají někdy o slabiku méně, čímž nabývají tvaru: — — — — || — — —. Díl IV. rovněž šetří přerývek kromě 6 veršů. V Dceřině kletbě ve 4 verších chybí přerývky po druhé stopě a ve Vrbě v osmi verších. Verše takové však nejsou ve smyslu písní lidových odchýlné, jelikož vždy v těchto případech, chybí-li přerývka po druhé stopě, objevuje se opět po stopě první a po třetí. Jsou-li verše zakončeny stopou daktylskou, jest před ní vždycky přerývka. Je to v básních Polednice, Štědrý den (II, IV, V),

Vodník (IV) a Dečina kletba. Obzvláště charakteristické svými
přerývkami jsou básně Vodník (IV) a Dečina kletba, z nichž
po jedné sloce zde uvedeme:

Jaké, jaké || by to bylo
bez sluníčka || podletí?
jaké bylo || by shledání
bez vroucího || objetí?

A když dcera || v dlouhém čase
matku || svou obejmě | zase,
aj, kdo může || za zlé mti
laskavému || dítěti?

Což jsi se tak || zasmušila,
 dcero má?
Což jsi se tak || zasmušila?
Vesela jsi || jindy byla,
nyní přestal || tobě smích!

V trochejských básních Erbenových našel jsem jen jednu odchylku od 'rytmu lidového, totiž v Pokladě ve verši: na *mramorové* podlaze (330). Kromě toho ve Zlatém kolovratě asi v pěti případech jest odchýlná koncová stopa v posledních verších

slok, na př. : v milosti vaší — z ryzího zlata. Podobné odchylky jsou však též v písniích lidových při trochejských verších, zakončených zdvihem. Odchylka při čtyřslabičném slově z Pokladu uvedená je rovněž v písniích lidových pouhou vzácností. Jí se Erben sice odchýlil od rytmu lidového, ale na prospěch přízvuku.

Kromě rytmu trochejského jest v Kytici hojně zastoupen též rytmus daktylsko-trochejský. Avšak které básně jsou rytmu toho, toho tak snadno jako při rytmu trochejském rozhodnouti nelze, posuzujeme-li ovšem rytmus podle přízvuku. Že tomu skutečně tak jest, poznáme nejlépe, srovnáme-li, které básně Jaroslav Sutnar v uvedeném článku pokládá za daktylské a které Josef Král¹. Král pokládá v Kytici (I. díl) všechny netrochejské verše za daktylsko-trochejské s jedinou výjimkou Svatebních košil, kteroužto báseň má za jambickou. Jaroslav Sutnar právě naopak nejen tuto báseň, ale i Zlatý kolovrat, Lillii, Vodníka (II), ano i Kytici a Věstkyni (sudé verše najisto, liché pravděpodobně) a částečně i Štědrý den pokládá za jambické. Než kterak uvěriti této záplavě jambických veršů, povážíme-li, že podle Erbenova přesvědčení jambus je rytmus nečeský, a že právě prosodii výhradně toliko z poesie lidové jest se učiti? A vskutku, posuzujeme-li Kytici podle pravidel poesie lidové, vyložíme z básní jambických i Svatební košile a uznáme všechny netrochejské básně v I. díle Kytice za daktylsko-trochejské.

(Příště dále.)

¹ O prosodii české, Lfil. 1894, 427—428.

Archiv literárně historický.

XXVII.

Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi.

Otiskuje Marie Gebauerová.

Můj otec zůstavil obsáhlou korespondenci, vzorně uspořádanou, o níž se pronesl několikráte, že si přeje, aby po jeho smrti byla vydána tiskem. Když jsem se k tomu nabídla, zasvěcoval mně v poměry minulých let, hovořil se mnou o osobách, s nimiž si dopisoval o věcech důležitých, a pročítal se mnou listy, jež situaci zvláště objasňovaly.

Ujímám se tedy úkolu mi svěřeného a počínám uveřejňovati dopisy prof. Alberta, jenž byl nejen otcovým mecenášem, nýbrž i vzácným jeho přítelem.

1.

13./11. 88.

Velectěný pane kollego!

Za Vaši brožurku¹ vzdávám upřímný dík! Přišla pozdě, poněvadž p. prof. Goll už as týden před tím ji též poslal, načež já ji hned pozorně přečetl. Váš exemplář tudíž zůstane mi vzácnou upomínkou na autora. Přiznávám se upřímně, že jsem s útoky na RKZ nebyl velice srozuměn. Vy arci jste mohl se stanoviska odborníkova útočiti i sebe prudčeji; též i Goll a i poněkud Masaryk. Ale když i Seydler vystoupil s počtem pravděpodobnosti, zdál se mi útok příliš umíněný a příliš horlivý. Že pak se děl útok na věc potud posvátnou — takorka na relikviář, — bylo mnoho lidí v citu svém jaksí uraženo.

Avšak velice jsem byl ukojen klidností Vaší práce. Nemyslím tím jen způsob, jakým jste se v polemice choval, ale především onen klidný a rozhodný postup práce. Vždy jasněji a jasněji se Vám pravda objevuje. Každé nové pozorování Vám dodává smělosti a ráznosti nové. Přesvědčení Vaše je od doby k době pevnější, důkaz Váš úplnější, ostrovtip Váš hlubší.

Já sám nejsem povolán ve věci té, kde znalec taký, jakým Vy jste, má přesvědčení tak neoblomné a vede důkaz tak obsáhlý i vážný — mínění pronášeti. To jen chci říci, že bych, maje úkol sestaviti mluvnici staročeskou, nebo historii jazyka, nebo slovník stč. — nyní ani RK ani RZ více za prameny spolehlivé

¹ [Poučení o padělaných rukopisích Královédvorském a Zelenohorském. Pro širší kruhy intelligence české napsal J. Gebauer. 1888. Nákl. L. Masaryka v Hustopeči.]

neuznával. Mně se staly RK i RZ prameny pochybnými, podezřelými a jen to je bolestné, že zvolati máme: Škoda těch krásných illusí. Ještě jsem myslel, že nemožno si pomyslet, aby kdo okolo r. 1817 měl tolik vědomostí a poesie zároveň, aby RK i RZ složil! Z této nemožnosti, pokládati Hanku za člověka tak umělého, mi svítala jakási naděje. Brožurkou Vaší však i to otřeseno a nyní musíme připustiti, že době okolo 1817 jsme posud nerozuměli. Byl to tedy skutek ovšem žalostný, že nová universita česká začala své působení zničením relikví; ale z druhé strany je skutek ten i *očistění*.

Každým způsobem jste obohatil naše myšlení skvěle. I kdyby RK a RZ byly pravými, učenost Vaše nebyla by menší. Avšak jak pravím, poznáv Vaše důvody, jsem sám pochybovačem a hledím své posavadní myšlení napravit, zkorrigovat a vyjasnit.

S mnohými díky Vašnostem v hluboké úctě oddaný

prof. E. Albert.

2.

16./6. 89.

Velectěný pane kollego!

Z Vašeho listu vane trudná mysl, k níž příčiny nemáte. Předně jste vítězem *ve věci* a za druhé jste *i slušnějším* ve formě, nežli Vaší protivníci.

Já bych na Vašem místě ani okamžik se nepoddával stesku. Co dnes »Čas« Riegrovi do očí praví, o to zásluhu mají ti, kteří Riegra navádějí. Ti jemu připravili situaci, ve které se dnes nalezá. A věřte mi, že tato situace je horší nežli Vaše.

A nyní malou otázku: Jaký as příspěvek vyžadovalo by vydání Vašeho slovníka staročeského? Vím jen, že učená společnost subvencí odmítla, a tuším, že od doby té se nic nestalo.

Račte mi psáti, mnoholi by bylo potřeba, aby slovník vydán byl!

S tím čeká na brzkou odpověď Váš vřelý etitel

Albert.

Koncept odpovědi prof. Gebauera:

... K Vašnostině »malé« otázce strany mého stč. Slovníka nemohu dáti odpověď jen krátkou a musím prositi, abych směl napsati výklad trochu delší.

K oboru svému obrátil jsem se záhy a před 25 roky znal jsem všecko, co se v něm poskytovalo. Viděl jsem, že je toho málo a že zbývá práce ještě velmi mnoho. Dal jsem se tedy do práce, do práce takorůzka mikroskopické a takové, jakou jste v Athenaeum při adeptech věd přírodních a lékařských chválil. Již ve své době Pardubické (1866—69) napsal jsem ledacos, zejména i svůj spis habilitační. Dostav se do Prahy (1869) dostal jsem se i k pravému materialu, totiž k sta-

rým textům rukopisným a tu rozvíjela se má práce do šířky i do hloubky; v Pard. mohl jsem užívatí jen textů otištěných, — a těch je velice málo a krom toho jsou otištěny velmi nespolehlivě. Povaha práce vedla mě k tomu, abych všeliké nálezy a důležité doklady systematicky rovnal a sestavoval — a tím vznikly mé zápisy a materialy pro stě. Slovník, pro histor. mluvnicí a pro české dějiny literární (do skl. XVIII.). Materialů těch mám již takovou sílu, jako neměl dosud nikdo u nás a jakou asi málo který filolog jiného jazyka kdy měl nebo má. Nejsou to však materialy jen na hromadu naházené, nýbrž ve skizzách vědecky spořádané, tak že z nich i přednáším a že pro vydání tiskem není potřebí nic více než skoncipování.

Z toho vydal jsem tiskem jen některé částky. Ale i ty částky svědčily, jaký bude celek, jež chystám. O tom uvedu svědectví klasické: prof. Kalousek *po* vypuknutí sporu psal mi (23./3. 86) mimo jiné: »Zvykl jsem vážiti si Vás a klásti ve Vás větší naděje ku prospěchu vědy české v oborech mně přístupných, než v kohokoli jiného z učených Čechů věkem mně blízkých.« Pracím svým přál velice také prof. Tomek a nebylo pochybnosti, že Č. Matice nebo Uč. Spol. ochotně je vytiskne.

Čím více jsem se však přibližoval k vydání prací celkových, tím více tížila mě otázka RKZého; a tak musila se vyřídití dříve, než jsem cokoli vydati chtěl — neboť všude a všude stála mi v cestě, v Slovníku, v Gramm. i v Literatuře.

Vyřídila se — a RKZ padly. Ale podle mínění rkpověrcův »padl« jsem prý já, a moje práce, dotud tolik vítané a uznávané, staly se tím najednou tak »špatné« a tak »vlastizrádné«, že se z žádným z chystaných celků ani k Č. Matici ani v Uč. Spol. přihlásiti nesmím a že také soukromý nakladatel český neodváží se jich ode mne přijmouti.

To je pro mne nejhroznější následek té hrozné vojny! Své nejlepší síly a svůj věk jsem strávil v těchto pracích; výsledky jejich uznává každý spravedlivý posuzovatel a pevnost jejich osvědčila se zajisté eklatantně také v této čtyřleté vojně; a najednou se zavrhuje a brutální moc chce jim zabrániti vyjití na veřejnost!

Pracuji stále a dále, ale často klesám pod tíží myšlenky, že tyto práce mé podle vůle mých nepřátel mají zůstatí makulaturou.

Staral jsem se, jak bych to přemohl. Marně. Obrátil jsem se tedy o posledních vánocích k Tempskému a nabízel jsem mu 1. Stě. Slovník (asi 100 archů tiskových), 2. Historickou mluvnicí českou (asi 80 archů) a 3. starší českou literaturu (též velikou). Tempský nabídl mi:

a) abych mu dal dříve něco vydělati, totiž abych mu napsal mluvnicí školní (pro gymnasia a realky);

b) až tato školní kniha se náležitě ujme a bude vynáseti užitek, chce on přistoupení k vydávání mých děl velikých, t. j. objemných.

Jeden starý přítel (šk. r. Šťastný) radil mi, abych nabídnutí to přijal; je v něm sice pro mne jenom slib velmi nepevný, ale firma je prý velice slušná atd. Tedy jsem to přijal. Honorář slíben mi jen za knihu školní, za věci ostatní nikoli; pro stě. Slovník, který jsem chtěl

nejdříve tisknouti, podán mi rozpočet nákladu, a v něm nebyl honorář *žádný*. Připomínám to proto, že je to v mých okolnostech moment důležitý a bolestný. Co se vyháží tisícův a tisícův, Hlávkových a jiných, na všeliké škvarky; a já za své těžké a svědomité práce, za práce, o kterých jsem přesvědčen, že budou vynikati nade všechny podobné práce slovanské (to uznává také ref. ČČM. 1887, 287), nemám dostati snad nic, ano dokonce mám dříve sehnati výdělek, z něhož by se i vydavatelův náklad na tisk uhradil!

Nyní teprv jsem při otázce Vašnostině. Já jsem chtěl Slovník tisknouti »hned«, t. j. v letech 1891 sl. (tisk by trval asi 4 leta); záleží mi na tom, aby byl brzo již vydán; Tempský klade jej v návrhu svém až na konec do doby zcela neurčité a neupsal se mi tak, abych jej mohl k čemukoliv nutiti. Nevěda si jiné rady, odevzdal jsem se jenom jeho dobré vůli a chválené jeho slušnosti. Tempský však zajisté buď svolil by k vydávání dřívějšímu, kdyby viděl, že se věc s jiné strany nějak fedruje, anebo by od něho vůbec upustil, kdybych o to žádal a kdyby jinak o vydání postaráno bylo.

Náklad na Slovník dá se takto vypočísti. Bude asi 100 archů. Arch stál by v tiskárně (sazba, tisk, papír na 500 expl.) asi 30 zl., činí 3000 zl. K tomu honorář = x zl.

Mám za to, že by Tempský (a třeba některý nakladatel jiný) bez odkladu vzal na sebe vydávání Slovníka, kdyby nemusil dáti honorář; ale mně není možno, jeho se vzdáti.

Co se týká podpory, kterou mi Uč. Spol. pro Slovník slíbila a pak odřekla, tu věc ráčíte znáti. Měla to býti podpora pro vykonání prací předběžných, k nimž namnoze i pomocí cizí užívám (za plat), — podpora podobná, jakou na př. Tomek stále bere od obce Pražské (500 zl. ročně) pro práce předběžné (výpisy atd.) k svému Dějepisui Prahy. Když mi Uč. Spol. odřekla, obrátil jsem se dvakráte k ministerstvu a dostal jsem po 600 zl. (pro 1888 a 1889); chci tak učiniti ještě do třetice.

Abych již všechno pověděl, spoléhal jsem na ministerstvo ještě dále. Vím, že se tam o mně smýšlí spravedlivě, a Tempský má tam dobré konnexe. Myslil jsem, že by Tempský pro Slovník mohl si vy-moci podpory po 800 zl. na 4 leta, ty že by mi mohl dávat jako honorář a ostatní náklad že by mohl krýti ze svého odbytu.

(Albertovi 18./6. 89.)

3.

21./6. 89.

Vysoce ctěný pane kollego!

Odpustte, že píšu jen brachylogicky, poněvadž musím celou řadu listů napsati.

O rozsahu a hloubce Vašich prací jsem dobře zpraven a jsem toho přesvědčení, že vedle Šafaříkových Starožitností a

Palackého Dějin Vaše práce patří k nejvíce vynikajícím skutkům vědeckým v Čechách.

Nyní běží o to, aby byly vydávány a sice *co nejdříve*. Jednak je rychlého začítí třeba k vůli Vám. Rozčilení a seslabení Vaše zmizí, jakmile uvidíte, že práce Vaše je na veřejnosti.

Jednak k vůli národu. Neboť práce tak objemné a hluboké účinkují mnohem jinak než polemiky. Polemiky jsou pochoutkou pro učence; pro lid je fundamentální dílo argumentem rozhodujícím. »Ten člověk, který sepsal ten slovník a tu grammatiku, ten té věci musí rozumět lépe, než ti ostatní.«

Honorář za slovník беру na sebe. Bližší toho formulování a *garantování* přistě.

Poněvadž ale máte jakous naději, žeby ministerstvo povolilo Tempskému příspěvek, myslil bych, žeby se tento měl obrátiti na historickou grammatiku, tak aby obě díla mohla brzo vycházet.

Právě historická grammatika bude účinkovati pádněji, poněvadž slovník laiky a obecnstvo unavuje. Ale historická grammatika i laiky vzdělané poutá a dovede stále bavit — sešit po sešitku a vždy něco nového. Vždyť knihu takovou u odborníka (professora gymn.) vidí advokát, lékař atd. a působnosti jí přibývá, čím je luznější.

Nemohlo by se obojí vydávati zároveň? Obojí pomalu, ale zároveň?

Effekt mravní by byl veliký.

Račte mi o tom slůvko psáti, ale nezapomeňte prosím, udati svou adresu, aby Vás listy mé stihly rychle a bezpečně. Neklesejte ani okamžikem. Naopak buďte přesvědčen, že Vám brzo bude zadost učiněno.

S tím se Vám do další přízně poroučuje jsem Váš srdečně oddaný ctitel

E. Albert.

Rukou prof. Gebauera připsáno:

V odpovědi 23./6. 89:

Poděkoval jsem (:obrat, konec utrpení || Stanley, po 3 letech a někol. měsíc.) a oznámil jsem:

že letos musím (podle smlouvy) napsati Tempskému knihu školní, že r. 1890 mohl bych již pracovati pro vydání slovníku i mluvnice,

že již koncem r. 1890 nebo na začátku 1891 mohlo by se začít tisknouti, chtěl-li bych míti hotovu první čtvrtinu mluvnice (Hláskosloví) a také nějaký sešit slovníku.

Ú v a h y.

G. Lefebvre: Fragments d'un manuscrit de Ménandre. Le Caire 1907, Institut français d'archéologie orientale. XIX a 221 str. Za 20 mk. — *J. van Leeuwen: Menandri quatuor fabularum Herois, Disceptantium, Circumtonsae, Samiae, fragmenta nuper reperta.* Lugduni Batavorum 1908, A. W. Sijthoff. IV a 112 str. Za 5·50 mk. Vydání druhé tamtéž, 1908. VIII a 179 str. Za 5·50 mk. — *C. Robert: Der neue Menander.* V Berlíně, u Weidmannů, 1908. IV a 146 str. Za 4·50 mk.

1. Lefebvrova editio princeps způsobila v jediném roce dvoje souborné vydání nových zlomků Menandrových, z nichž jedno vyšlo dokonce již podruhé.¹⁾ Příčinu toho spatřovati jest nejen v živém zájmu o vynikající nález ten, nýbrž i v tom, že vydání Lefebvrovo, jakkoliv cenné, neobjevilo se ve formě tak dokonalé, jaké uvykli jsme u obdobných publikací anglických. Vydavatel byl sice vydatně podporován M. Croisetem, ale nicméně leckde pochybil. Výška tato netýká se však nesprávného čtení papyru; v té příčině vydává Lefebvrovi chvalné svědectví A. Körte (Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss. 1908, str. 88), jenž rukopis znova četl. Kritické příspěvky, jichž se vyrojila záhy pravá záplava, zabývají se hlavně doplněním porušených míst a rozdělením versů mezi jednotlivé osoby.

Naproti tomu však možno leccos vytknouti rekonstrukci a výkladu komoedií, jak jsou tu podány. Největší omyl toho druhu vznikl tím, že Lefebvre vřadil dvojitý čtyřstránkový list J v komoedii *Σαμία* (str. 166—177), ačkoli, jak hned po vyjití bylo zjištěno, náleží k *Περίχειρομένη*. Patrně to ze scholia k Aristofanovu *Plutu* 35, kde se v. 444 n. (Lef.) výslovně připisuje komoedii *Περίχειρομένη*. Omyl Lefebvrův, k němuž sveden byl jménem Moschionovým, jenž vystupuje v obou komoediích, a zmínkou o meči a plášti vojenském, hodící se rovněž do obou komoedií, vysvětliti jest tím, že zlomek z onoho scholia není uveden ani ve sbírce Meinekově ani Kockově. Jiné nedopatření stalo se vydavateli při komoedii *Ἡρώς*. O osobě, jež uvedena jest na třetím místě v seznamu jako *Ἡρώς θεός*, soudil Lefebvre (str. 5), že vystoupila jako *deus ex machina* na konci kusu a

¹⁾ Mimo to: zlomky z komoedie *Ἐπιτρέποντες* vydal a úvodem i poznámkami opatřil H. v. Arnim (Z. f. ö. G., roč. LVIII, 1907, str. 1057—1081); vydání téže komoedie s poznámkami a francouzským překladem pořídil M. Croiset (Rev. des Études Grecques, roč. XXI, 1908, str. 233—325). Pouze z referátu znám spis: *Extraits de Ménandre, texte grec publié avec une introduction et des notes par L. Bodin et P. Mazon* (v Paříži u Hachetta, 1908); vydány tu s poznámkami vybrané scény z komoedií *Ἐπιτρέποντες* a *Σαμία*.

přivodila rozuzlení. Ale právem vyvozuje se nyní všeobecně hlavně z umístění boha toho v seznamu osob, že vystoupil na počátku komoedie; tak soudí na př. Leo, *Hermes* XLIII, 1908, str. 125.

Přes to však musíme býti vděční vydavateli, že bez dlouhých průtahů předložil záhy nález svůj veřejnosti a zajistě, že vydání druhé, jež v úvodě slibuje, bude daleko dokonalejší. Litovati jest, že Lefebvre neopatřil knihu svou ani jedinou ukázkou písma; také značná cena jest většímu rozšíření díla na závalu.

2. Při těchto nedostatecích byla potřeba nového vydání naléhavá, a vskutku již na konci ledna 1908 objevilo se prvé vydání kritické, jež zpracoval učenec nad jiné k tomu povoláný, známý vydavatel Aristofana, J. van Leeuwen. Uživ svědomitě všech do té doby vyšlých příspěvků k výkladu i kritice textu a rozhojnil je sám četnými návrhy vlastními, podal tu dílo, jež plně odpovídalo tehdejšímu stavu vědomostí o nových zlomech. Že vydání jeho, vyhovovalo skutečné potřebě, patrně nejlépe z toho, že již za tři měsíce bylo úplně rozebráno. I podnikl Leeuwen vydání druhé, jež značí nejen pokrok proti vydání prvému, nýbrž jest až dosud nejlepším vydáním nově objevených komoedií Menandrových. Bystrost, s jakou upravil text, poznáváme nejlépe z uvedených zpráv Körtovy o nové revisi papyru kairského. Jediné, co mu tu Körte (na str. 88) vytýká, jest, že při svých konjekturách nepřihlížel leckdy k písmenům, jež Lefebvre často v přílišné opatrnosti označil jako nedostatečně zachovaná. Velkou předností tohoto druhého vydání jest stručný, ale obsažný komentář a odkazy k obdobným místům řeckých autorů, zvláště ovšem komiků. Do rozboru a kritiky otázek, týkajících se rekonstrukce jednotlivých komoedií, se Leeuwen nepouští, nýbrž spokojuje se stručnými, pěknou latinou psanými statěmi, v nichž vykládá své mínění o obsahu kusu. Vítaným přídatkem vydání tohoto jest »Index rerum et nominum« (str. 170 n.).

3. Zvláštním dojmem působí na nás vydání Robertovo. Pročítáme-li úvodní statě, jsme překvapeni bystrostí, s jakou dovede z nepatrných na oko podrobností vyvoditi důležité pokyny pro rekonstrukci jednotlivých kusů a spojovati je v pevný rámec osnovy. Ještě více překvapí nás pokus, obnoviti původní úpravu rukopisu Menandrova a důsledné provedení jeho ve vydání samém. Ztracené listy jsou tu zastoupeny buď prázdnými stranami, aneb jsou tam otištěny citáty starověké. A přece vše to jest jen subjektivní dohad spisovatelův, jenž při bližším zkoumání rozpadá se v niveč. Východištěm při rekonstrukci rukopisu bylo Robertovi pozorování, že poslední slabiky několika veršů z *Περικειρομένη* ve zl. K₂ jsou zachovány též na papyru z Oxyrhynchu, známém již dříve, takže by text, napsaný na K₂, shodoval se s textem předposledního sloupce onoho papyrového svitku oxyrhynského. Oba další úryvky z této komoedie, E a J, náležejí, jak Robert z obsahu jejich soudí, dvěma různým kvaternionům, z nichž druhý, k němuž

patřil úryvek J, obsahoval i zl. K a zlomek z Oxyrhynchu. Na těchto dvou kvaternionech napsána byla velká většina komoedie; před E_1 , jímž se počíná prvý kvaternio, předcházely 2—3 strany z jiného kvaternionu. Podobným způsobem restituuje Robert i rozsah ostatních komoedií (str. 22 n.). Avšak Körte (Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss. 1908, str. 174) ukázal, že nejen ono doplnění listu K_2 rukopisem z Oxyrhynchu jest velmi pochybné, nýbrž že nový zlomek lipský svědčí zcela rozhodně proti bezprostřednímu spojování obou (srov. výše, str. 13 n.). Vedle toho vyplývá ze zlomku lipského také, že E a J nenáleží dvěma různým kvaternionům, nýbrž že J patří mezi E_{1-2} a E_{3-4} (srov. výše, str. 12).

Ještě subjektivnější a nejistější než tento pokus o rekonstrukci původního rukopisu jsou Robertovy názory o obsahu komoedií, jež vykládá na str. 1—21. Tam, kde ostatní badatelé spokojují se pro nedostatek látky přibližným nástinem postupu dějového, zná Robert zevrubně pořad jednotlivých výstupů, obsah jejich i jména osob v nichúčastněných. Celá vratkost těchto dohadů jeví se nejlépe při kusech, jejichž rekonstrukce působí značné obtíže, jmenovitě tedy při *Περίχειρομένη* a *Σαμία*. Pro prvou komoedii vykombinoval si, že pohaněná Glykera utekla se do nějakého veřejného domu pochybného rázu; ale ani jeden z důvodů jeho (na str. 13 n.) nesvědčí o tom nepochybně; neboť co vyplývá na př. z toho, že ve v. 469 n. nazývá se místo, kde Glykera se zdržuje, „τὸ δυστυχὲς οἰκίδιον τοῦτο“? Na tomto podkladě pak sestruje Robert další děj kusu; Daos s Moschionem a hlavně Myrrhine podnikají opětovné pokusy, aby vysvobodili Glykeru z onoho domu, což se konečně podaří Myrrhině za přispění velmi záhadného cizince Filina, u něhož jest majitel domu zadlužen. Stejně spletitý, ale ještě odvážnější děj stanoví Robert pro komoedii *Σαμία*; neboť kdežto dříve vycházel aspoň od textu, ke komoedii najisto náležejícímu, buduje tu své hypotese na porušených zlomech L, P a S, o nichž se nyní všeobecně uznává, že patří páté komoedii (srov. výše, str. 15). Nemoha se pouštět do podrobnějších výkladů domněnek těchto, odkazují na rozbor Robertův, str. 6 n.; překvapí opravdu, co vše vykombinoval spisovatel z několika porušených veršů.

K závěru podotýkám, že před knihou touto vydal Robert německý překlad nových zlomků (Szenen aus Menanders Komoedien, v Berlíně u Weidmannů 1908, str. 131, Za 2:40 mk.). I tu počínal si se stejnou nekritičností v rekonstrukci obsahu jednotlivých komoedií i scén. Nejlepším dokladem pro vratkost domněnek jeho jest dosti obšírný seznam míst v jeho vydání na str. 146, která interpretuje jinak než dříve v překladě.

Ze všeho vysvítá, že vydání Robertova lze lze užívat jen s velkou opatrností; i text stojí v nejedné příčině za druhým vydáním Leeuwenovým, jsa věrným obrazem nekritických do-

mněnek, jež spisovatel vyložil v úvodě. Nejcenějším jest tu vlastně bohatý a pečlivý kritický aparát na str. 130—145.

Poněvadž druhé vydání Leeuwenovo nepřihlíží ještě k nejnovějšímu lipskému zlomku z *Περικλειουμένην*, nemáme vlastně vydání, jež by úplně odpovídalo nynějšímu stavu našich vědomostí o novém nález; doufejme, že dostane se nám ho záhy ve slíbeném vydání Körtové, jež založeno jsou na nové revizi papyru kairského, obsahovati bude i ostatní, v papyrech zachované zbytky Menandrovy.

O. Jiráni.

The Attica of Pausanias edited by *Mitchell Carroll*. Boston, New-York, Chicago, London [1908], Ginn & Comp. VIII a 293 str. s 5 obr. Váz. za 7 sh. 6 d.

Kdokoliv se počal obíratí topografií athenskou, postrádal velice příručního poznámkového vydání první knihy Pausaniovy. Máme sice dva výborné komentáře, německý od H. Blümnera z r. 1896 a anglický od J. G. Frazera z r. 1898, ale oba jsou velmi drahé a pro začátek příliš obšírné; mimo to uplynulo od vydání jejich již celé desetiletí. Proto byla to zajisté velmi dobrá myšlenka, uspořádati ku potřebě studentů nové, poznámkové vydání Pausania popisu starých Athen. Provedl ji s úplným zdarem Mitchell Carroll, professor klassické filologie na universitě Washingtonské: jeho vydání patří do sbírky »Colleges Series of Greek authors«, kterou řídí professori J. W. White a Ch. B. Gulick.

Jak si počínal, vykládá vydavatel v předmluvě zcela upřímně. Řecký text převzal prostě podle úpravy Hitzigovy (1896), v komentáři pak hleděl podati výtah z výkladů Blümnerových a Frazerových a doplniti jej novější literaturou. Vlastnímu textu předchází úvod (str. 1—25), ve kterém pojednáno o účelu a povaze Pausania díla, o době složení jednotlivých knih, o osobě Pausaniově, o jeho methodě a slohu a konečně o způsobu, jak užíval svých předchůdců. Lze říci, že Pausania posuzuje Carroll zcela spravedlivě a že dobře odhaduje jeho přednosti i jeho vady. Krom toho jest v úvodě přehled obsahu I. knihy, sestavený tak prakticky, že se podle něho každý velmi snadno orientuje. Výklad, umístěný pod textem (str. 27—216), všímá si hlavně stránky věcné, ač ani stránka jazyková není zanedbána. Kde by výklady vyžadovaly mnoho místa, jsou odloženy do zvláštních exkursů na konci knihy (str. 228—289), kde bylo možno obšírněji o nich pojednati. Takovýmto způsobem bylo možno probrati podrobněji některé sporné otázky topografie athenské nebo doplniti popis Pausaniův výzkumy badatelů moderních. I tu dlužno s pochvalou uznati, že se tu dostává čtenáři stručného a jasného poučení o jednotlivých problémech a že jest seznamován s názory, které nyní chová většina topografů athenských. Že tu stojí p. spisovatel skoro všude na stanovisku Dörpfeldově, jest při nynějším stavu

věci pochopitelně. Tak na př. v otázce o Enneakruně přijímá Carroll úplně mínění Dörpfeldovo až na to, že svatyni Dionysovu, nově objevenou mezi Areopagem, Pyknou a akropolí, neuznává za *Διονύσιον ἐν Αἰνυαίς*, kteréž klade do okresu divadla Dionysova. Rovněž i co se týče původního plánu Erechtheia a trvání Hekatompeda souhlasí s teoriemi Dörpfeldovými.

V přídavku (str. 216—227) pojednáno o rukopisech, vydáních a překladech a sestavena hojná, ač ne úplná bibliografie. Zaráží, že není připojen ani plán Athen, ani akropole. Také obrázků mohlo býti více.

Celkem možno prakticky sestavené vydání Carrollovo pro první studium Pausania velmi dobře doporučiti. *Fr. Groh.*

Daniel Baud-Bovy et Fréd. Boissonas: En Grèce par monts et par vaux. Avec des notices archéologiques par Georges Nicole et une préface de Th. Homolle. V Ženevě [1909], Fréd. Boissonas & Cie. Subskripční cena 500 fr.

Dva Ženevané, p. Baud-Bovy, básník a konservátor musea krásných umění, a p. Boissonas, fotograf a nakladatel, podnikli společně cestu do Řecka, aby si po stránce umělecké prohlédli tuto krásnou, bohužel však většinu Evropanů téměř neznámou zemi. Pan Boissonas vzal si s sebou nejnovější fotografický přístroj, zvaný telefot Vega, kterým je možno fotografovati též na veliké vzdálenosti. Navštívili nejen hlavní města, nýbrž cestovali mnoho též na venkově, všímajíce si krás přírodních, života lidu i památek uměleckých. Vedeni jsouce uměleckým vkusem, opatřili svým dokonalým přístrojem mnoho překrásných fotografií, které podávají pohledy, velkou většinou zcela nové. Výsledkem jejich cesty bude publikace, na niž chceme upozorniti.

Dílo samo není ještě vydáno, poněvadž subskripce dosud není ukončena. Referujeme proto jen podle ukázkového sešitu, kterýž byl redakci zaslán, ale můžeme již podle něho souditi, že celek překoná nejspíše všechno očekávání. Máme tu totiž kromě 20 stran textu, vybraného z různých částí a provázeného devíti fototypickými obrazy; ještě šest krásných tabulek v heliogravúře. Formát jest folio rozměru 51:40 cm. Dílo je tištěno na silném hollandském papíře krásnými, jemnými typy; obrázky vyznamenávají se bezvadným provedením technickým. Text je dvojího druhu, je to jednak cestopis, psaný velmi zajímavě panem Baud-Bovy, jednak výklad archaeologický z pera mladého učenice Jiřího Nicola, opatřený příslušnou bibliografií. Obrázky, kterými je text provázen, jsou veliké, zaujímajíce mnohdy přes polovičku stránky; zobrazují buď krásné partie, na př. zátoku u Palaiokastrice na Korfu, okolí města Akraty v zálivu Korinském, krajinku blíže Sparty a j., nebo trosky památek starověkých, na př. chrám Atheny Aleie v Tegei, Parthenon, jak jest jej viděti s Museia (pohled

zeela nový, dřívějšími přístroji nedosažitelný!), římské jeviště divadla Dionysova a j. Na tabulkách shledáváme se rovněž se zbytky antického stavitelství (chrám Diův a chrám Heřin v Olympii, chrám Atheny Niky na akropoli athenské), ale vedle celkových pohledů jsou tu zobrazeny také architektonické detaily, jako jv. roh Parthenonu, ve kterém možno zcela jasně studovati stavbu celého břevnoví dorského; takovéto podrobnosti byly na dosavadních fotografiích, pořízených zdola a z blízka, ovšem jen nedokonale zobrazeny. Mimo to podávají tabulky život nynějších Řeků, kteří na venkově zachovali mnoho z antické prostoty. Tak vidíme na jednom listě ženy u studně císařovny Alžběty na Korfu, na druhém novomanžely z Andriceny v národním kroji.

Podle prospektu bude celé dílo obsahovati 240—260 stran se 150—180 obrazy v textu; tabulek bude 40. Bude to tedy opravdu zlatá kniha o Řecku, z níž se každý přítel Řecka může upřímně těšiti. Doufáme, že i z našich čtenářů najde se někdo, kdo se přihlásí za odběratele a bude nám moci svým časem obšírněji referovati o této nádherné, s pravým uměleckým vkusem vypravené publikaci.

Fr. Groh.

Dvanáct dní na moři Egejském. Popisuje Dr. *Ladislav Brtnický*. Hradec Králové 1908, B. Melichar. 273 str. Za 3 K.

V naší literatuře cestopisné je dosud velmi málo spisů, které by se týkaly Řecka. Proto vítáme pěknou knížku p. Dra Brtnického s radostí, zvláště když vysoko vyniká nad knihy předešlé. P. spisovatel mnoho cestoval již před tím, než zavítal do Řecka, je opravdovým ctitelem antiky a dovede zajímavě vypravovati: to jsou vlastnosti, které zajistí knize jeho hojně čtenáře a povzbudí mnohé, aby se podívali do země, která jak svými krásami přírodními, tak hojnými památkami uměleckými bohatě odmění každého návštěvníka.

P. spisovatel zúčastnil se v květnu r. 1904 archaeologické cesty po ostrovech řeckých, kterou pořádal německý ústav archaeologický řízením svého osvědčeného prvního sekretáře, prof. Dörpfelda. Na lodi, zvláště k tomu účelu najaté, účastníci navštívili četná, archaeologicky důležitá místa, a to Aiginu, Sunion, Eretrii, Marathon, Andros, Tenos, Mykonos, Delos, Didyma, Samos, Kos, Patmos, Naxos, Paros, Theru, Knossos, Gurnii, Palaeokastro, Faistos a Melos. Všude podával jim odborný výklad prof. Dörpfeld, jenž zároveň vzal na se péči o materiální stránku celé výpravy, tak že účastníci, prosti jsouce všech starostí, mohli se zcela oddávati jen svým dojmům a svému studiu. »Když uplynulo několik dní této cestovní pohádky,« píše p. B. na str. 10, »napadlo mne, že to, co prožívám, je příliš krásné, a že by nebylo spravedливо, aby upomínka na to zahynula.« Tak vznikla tato knížka, v níž vypsán velmi zajímavě život v oné archaeo-

logické společnosti, v níž byly také dámy, podán názorný popis zachovaných památek, provázený vzpomínkami historickými, a pěkně vylíčeny krásy přírodní i nynější obyvatelstvo. Škoda, že se tyto zajímavé a velice poučné cesty nyní již nepořádají a tak brzo pořádati nebudou, poněvadž prof. Dörpfeld, jak se právě z Athen oznamuje, v nejbližší době složí svůj úřad.

Přáli bychom pěkné práci p. B., aby se záhy dočkala nového vydání, ve kterém by bylo možno připojití též obrázky.

Fr. Groh.

Album palaeographicum. Tabulae LIV selectae ex cunctis iam editis tomis Codicum Graecorum et Latinorum photographice depictorum duce *Scatone de Vries*. Lugduni Batavorum 1909, A. W. Sijthoff. [II] a XXXVI str. a 54 tab. fol. Kart. za 24 mk.

Měli jsme již několikráte příležitost, zmíniti se o záslužném podniku leydenského nakladatele Sijthoffa »Codices Graeci et Latini photographice depicti«, kdež ve věrných, fotografických reprodukcích uveřejněny jsou vzácné rukopisy řecké i latinské, na př. *codex Venetus A* Homerovy Iliady, Aristofanův *codex Ravennas*, Platonův *codex Clarkianus*, Horatiův a Ovidiův *codex Bernensis*, Liviův *codex Vindobonensis*, Tacitovy *codices Medicei* a j. Hned jak nákladná sbírka tato počala vycházeti, bylo projevováno přání, aby nakladatel vydal za lacinou cenu několik listů z jednotlivých rukopisů, jež by sloužily klassickým filologům k cvičením palaeografickým. Přání tomu vyhověno nyní, když první serie sbírky, obsahující dvanáct rukopisů velkých a pět menších, byla ukončena; neboť teprve tehdy byl po ruce hojnější materiál, na kterém by se mohl stopovati aspoň v hlavních rysech vývoj písma řeckého i latinského.

Vydavatel, ředitel universitní knihovny Leydenské, vybral z každého z velkých rukopisů po čtyřech nejvhodnějších stránkách, z menších pak po jedné a seřadil je podle druhů písma v pořádku chronologickém. Mimo to připojil užitečný, latinsky psaný úvod, ve kterém jedná o stáří každého rukopisu a jeho osudech, zejména pak podrobně vykládá o zvláštěnostech písma a o zkratkách, které se v ukázkách oněch vyskytují. Že Album poslouží filologům jako praktická pomůcka pro studium palaeografie, o tom nemůže býti sporu. Avšak lze ho užiti též na škole střední, a proto hlavně naň upozorňujeme. Při četbě Homera, Platona, Horatia, Ovidia, Livia a Tacita možno žákům ve vhodné chvíli ukázati, jakým způsobem jsou dochováni klassikové, kterými se obírají; také obrázky, kterými jest ozdoben Terentiův *codex Ambrosianus* nebo vídeňský rukopis Dioskuridův, budou je zajímat. Litovati jest, že není k dílu připojen obsah, podle něhož by se mohlo okamžitě zjistiti, co která tabulka podává. Přes to však lze Album palaeographicum jako vhodnou pomůcku do knihoven gymnasijských vřele doporučiti.

Fr. Groh.

E. Hermann: Probe eines sprachwissenschaftlichen Kommentars zu Homer. Festschrift der Hansaschule zu Bergedorf, str. 171—214. 1908. Za 1 mk. 20 pf.

V nedostatku mluvnice homerského jazyka, která by hověla všem požadavkům nové doby a podávala spolehlivé poučení o všech otázkách mluvy homerské, odhodlal se E. Hermann napsati grammatický komentář k Homerovi, jehož ukázkou, obsahující výklady k prvním 40 veršům prvního zpěvu Odysseje, tuto podává. Kdo se kdy ohlížel po výkladě grammatických zjevů u Homera, ví, že nebývá vždy snadno poučení to naléztí. Máme sice výbornou mluvnici Brugmannovu, avšak ta, obírajíc se všemi dialekty řeckými, nemůže se zaměstnávatí jednotlivostmi dialektu básní homerských. A tak rádi uvěříme spisovateli, jenž v úvodě vykládá pohnutky, které ho vedly k této práci; má na mysli zejména nastávající filology. Ani formy komentáře nemusil, trvám, ospravedlňovati; neboť komentář podává žádoucí poučení nejrychleji a nejpohodlněji, a to zajisté není výhodou poslední.

Ukázka, kterou tuto spisovatel podává, opravňuje nás k naději, že můžeme čekati dílo opravdu zdařilé. Spisovatel je vyzbrojen znalostí nové jazykovědy a její metody, je obeznámen s výsledky moderních studií fonetických a umí těchto znalostí dobře užívati k výkladu hláskoslovné, tvaroslovné i prosodické stránky básní homerských. Neregistruje snad pouze výklady, které dosud o tom či onom zjevu byly podány, nýbrž také sám s úspěchem vykládá a opravuje výklady dosavadní, pokud se mu nezdají správnými.

Abychom aspoň nějaký příklad z jeho výkladů uvedli: hned na počátku pěkně (třeba že snad trochu obsírně) vyložen vznik délky způsobené posicí; fonetické pozorování ukázalo, že konsonant na konci slabiky je ve výslovnosti delší než konsonant na počátku slabiky; ze skupiny konsonantů, stojících za samohláskou, *vždy* první patří k slabice předcházející, a tím způsobena délka této slabiky. Tím si vysvětlíme i délku před skupinou »muta cum liquida« (bylo vyslovováno tak, že muta patřila k slabice předcházející) a před -στ- (vyslovováno asi ἀσ-στρα), třeba že později měreno a také asi vyslovováno jinak. Vhodně opírá v případě posledním výklad svůj i tím, že na nápisích se zdvojuje často σ před τ (psáno *ῥασσός, ἀρριστα* atd.), což svědčí o tom, že σ patřilo takřka k slabikám oběma. Mohl dodati, že týž zjev se jeví i na nápisích latinských, kde psáno na př. *cassirese, iussta* atd. (Sommer, Handbuch 292) a oských, kde čteme na př. *pússtíst* = pravděpodob. *post est*, *kvaísstur* = *quaestor* atd. (Planta, Grammatik der oskisch-umbrischen Dialekte I., 543, Buck, Elementarbuch der oskisch-umbrischen Dialekte str. 65). Tvar *Ἐκείας* vykládá asi správně

metrickým dloužením: znění původní *Ἐρμείας* (dochované v náp. *Ἡερμείης*) se nehodilo do verše (— ∪ —) a přizpůsobeno tím, že se prostřední slabika zdloužila; odtud *Ἐρμείας*, *Αἰρείας*, *Ἀργείας*, ale nikoliv *Βορείας*, nýbrž vždy *Βορέης*, poněvadž zde (∪ ∪ —) příčiny k metrickému dloužení nebylo. Případně ukazuje, že slovo *νόστιμον* (*ἡμαρ*) a příbuzná s ním *νόστος*, *νοστέω*, *νέομαι* zachovala na některých místech svůj původní význam, na který ukazuje jejich etymologie. Náleží totiž ke got. *ganisan* »zachráněnu, zachovánu býti«, *nasjan* »zachrániti«, *nasjands* »spasitel;« sr. starobylé příjmi Ašvinů *Nāsatjau*, vl. »spasitelé, ochránci«. K tomu poukazuje též glossa Hesychiova *νόστιμον ἡμαρ τὸ σωτήριον*. Lze je tudíž překládati »vyvážnutí, zachránění« a pod. (sr. zejména γ 233, ε 344, δ 519 atd.). Časem ovšem význam tento vyladil a slova tato znamenají prostě »návrat«.

Spisovatel všímá si i stránky syntaktické, ač by se to mohlo díti hojněji, na př. plurál ve výraze *σφετέρησι διασθάλῃσι* by zasluhoval výkladu. Podobně tu a tam leccos mělo býti vyloženo, má-li býti poznámka jasná. Na př. na str. 197 třeba vyložit lat. tvary *iecur*, *iecinoris*, jež se tu uvádějí jakožto paralely řec. *ἦπαρ*, *ἦπατος*, jinak je srovnání nejasné. Nebo na str. 202 je zmínka o pův. imperfektu *ῆς*, i ten tvar mohl se třeba krátce vysvětliti. Za to příliš obšírnými se zdají výklady o bahuvrihi (str. 189), o augmentu (181), o vzniku aoristu *-θην* (183) — věci to, jež nejsou specificky homerské a o nichž naléztí lze poučení v každé mluvnici.

Nesprávně mezi jinými důvody, proč se *-ou* slova *δυσομένον* před následujícím vokálem nekrátilo, pověděno, že toto *ou* vzniklo stažením a tu že *-v* nebylo přibíráno k následující slabice jako při *μοι* (*μοι ἔννεπε* čteno *μογενεπε*): toto *ou* jakožto výsledek kontrakce dvou *o* znělo *ō* (zavřené, dlouhé *o*) a nemělo vůbec žádného *v*, které by mohlo býti převzato k následující slabice. Nevhodně pověděno na str. 201 o tvarech jako *πεφυγμένος*, *πέφαιται*, *πέπυσται* atd., že mají »krátký vokál kmenový«.

Literatury až do Bechtelovy knihy »Die Vocalcontraction bei Homer« (Halle 1908) užito měrou náležitou, a pokud bylo třeba, citována pod čarou, takže čtení komentáře údaji bibliografickými není rušeno.

Oldřich Hujer.

J. Janko: O stycích starých Slovanů s Turkotatary a Germány s hlediska jazykozpytného. Zvláštní otisk z »Věstniku České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění«. Ročník XVII, 1908, str. 100—131, 139—192.

Peiskrova kniha »Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung« vzbudila zájem u historiků i filologů: u historiků svými

vývody, u filologů svým podkladem a celou svou methodou. Odvážnou svou stavbu Peisker buduje na základě hlavně jazykovém, a tím připadá jazykovědě úkol, aby odpověděla na otázky, jež jsou tu tak důležité: zda můžeme na základě jazykovém úplně bezpečně usuzovati o kulturních a sociálních poměrech těch, kdo tímto jazykem mluvili, smíme-li zejména ze slov přejatých činiti tak dalekosahající závěry, jako činí Peisker, a posléze, jsou-li slova, jež Peiskrovi potvrzují krutou porobu Slovanů, skutečně cizí, přejatá, neboť důkaz toho, založený na důkladném rozboru slov i pojmů, dosud podán nebyl.

Otázky tuto naznačené zodpověděl ve studii shora uvedené prof. Janko. V prvních dvou kapitolách rázu všeobecnějšího promlouvá o noetické průkaznosti jazykozpytu v ohledu historicko-sociálním a o významu slov přejatých. Zcela správně ve shodě s novějšími badateli (na př. Brücknerem, Hirtem) ukazuje, že třeba v usuzování podobném veliké opatrnosti: noetická cena etymologie, pokud se pohybuje v mezích jazykové archaeologie, je skrovná a čím dále do dávnověku skrovnější (str. 106), a také ze slov přejatých ve značném počtu případů sotva lze souditi více, nežli že byly vzájemné styky příslušných národů.

V kapitolách dalších prof. Janko rozbírá jednotlivá slova, jež Peisker učinil oporou svých vývodů. Je to několik důkladných studií etymologických, v nichž poprvé na širokém podkladě a v souvislosti se vším, co z ostatních jazyků sem náleží, pojednáno o slovech *tvarogz*, *mlěko*, *skotz*, *nnta*, *plugz*, která tak často bývají uváděna mezi slovy odjinud do slovanštiny přejatými, kdežto od jiných zase jsou prohlašována za slova domácí, k jejichž podrobnému ohledání však při tom (kromě slova *plugz*) ku podivu nedošlo. Z bohatého obsahu těchto kapitol můžeme zde uvést pouze jejich výsledky, v jednotlivostech odkazujícíce na pojednání samo.

Slovo *tvarogz* velmi pravděpodobně spisovatel vykládá za slovo slovanské, utvořené od koř. *tuer(ē)*, jehož původní význam byl »pléstí, oplotiti, ohraditi, einfassen« (srv. lit. *tveriu*, *tvėrti* = fassen, greifen, einfassen atd.) a k němuž náleží i řec. *τῦρός*, »sýr«, av. *tūiri-*, »syrovátka«; patrně již Indoevropané znali výrobu tvarohu, a majíce na zřeteli právě změnu skupenství, tvaru, užili k označení jeho slov od tohoto kořene, znamenajícího »fassen, coercere«¹ a pod. Jsou v indoevrop. jazycích i názvy podle chuti: lit. *sūris*, slov. *syr* (na slovo toto Peisker ve svých vývodech úplně zapomněl!), lat. *caseus* (souvisí se sl. *kysel* atd.). Co se týče formální stránky slova *tvarogz*, je utvořeno příponou *-go-*

¹ Mimochodem upozorňuji i na lotyšský terminus technicus: *sēru sēt* = »dělají sýr« vlastně »vázati sýr«, einen Käse machen (nämlich den, wobei die Masse in ein Tuch gebunden wird) [Ulmann]. Vlivem tohoto slovesa *sēnu*, *sēt* vykládá ě v lot. *sērs* Endzelin, Izv. otd. russk. jaz. XII, 1907, 43 pozn.

nejspíše asi od kmene subst. *tvarø* (= **tuōro-*), jehož existenci zdá se podporovati řec. *σωρός* »bromada«, ač prof. Janko opatrně uvádí a připouští i možnost druhou, že -o- je střídnicí pův. a, čímž slov. *tvarogø* by se blížilo řec. *σώσανος* »bedna, koš«. ¹ Význam slova tohoto spisovatel vykládá jako »res formam habens«. Tu je jistá obtíž: Slované měli starý název *syro* a vedle toho *tvarogø*, kteréžto pojmenování podle slov prof. Janka neudává jen pouhou změnu skupenství, nýbrž ukazuje spolu ke skutečnému formování tvarohu a vznikajících z něho sýrů. Tu bychom čekali, že staré slovo *syro* spíše bude znamenati »Quark, Quarkkåse«, slovo *tvarogø*, tak zřetelně vyjadřující formování tvarohu, že bude znamenati »Kåse«. Prof. Janko vykládá tuto neshodu tím, že se slov. *syro* = lit. *sūris* již asi za jednoty baltoslovanské pošinulo a ustálilo ve významu »Kåse«. Ale ta okolnost, že slov. *syro* v některých nářečích slovanských znamená »Quark«, dále že v jihoslov. slova *tvarogø* vůbec není, zdá se spíše ukazovati k tomu, že slova *tvarogø* a *syro* bývala kdysi vedle sebe, synonymní, znamenala obě »Quarkkåse« i »Förmkåse«; z těchto synonym v nářečích některých jedno se ztratilo (zjev při synonymech velmi častý) — to se stalo v již. slovanštině a maloruštině; tak snad lze zjev tento jednodušeji vysvětliti než činí prof. Janko na str. 122 —, v nářečích jiných pak se synonyma differencovala tak, jak to známe ze všech téměř ostatních jazz. slovanských. Parallelismus s latinskými názvy *cåseus* a *formaticus* je při tomto výkladě ještě větší.

V kap. IV., jednající o slově *mléko*, rozebrána je důkladně všechna terminologie indoevrop. jazyků sem se vztahující. Janko konstatuje tu paralelně vedle sebe existující kořeny *melg* (či *meleġ, melåg*), *merg*, *melk*, *merk*, *merg*^u, *merq*^u. Máme-li takovouto pestrost v koncové souhlásce, nepůsobí nikterak obtíží výklad slov. *mléko*, v němž právě hrdelnice *k* místo očekávané sykavky za bývalou palatálu vedla k domněnce, že slovo to je přejato z germánštiny. Domněnka ta je nyní rozbořem Jankovým, trvám, odbyta. I okolnost, že v germánštině není slova, jež by odpovídalo našemu subst. *mléko*, zřetelně svědčí proti ní; lat. *melca*, jež bývá pokládáno za přejaté z germánštiny (tak i na př. Walde), a zdá se tak ukazovati na germ. slovo, vězíci v slov. *mléko*, jeví se po výkladech Jankových pravděpodobně slovem domácím.

Slova *skotø*, *nuta* a *plugø* spisovatel pokládá za přejatá; o slově *plugø* však pronáší pozoruhodnou domněnku, že může

¹ S lit. *tvėrti*, ř. *tvėros* spojoval slovo *tvarogø* již Fortunatov BB. 3, 1879, str. 69 pozn. 1; pro zajímavost uvádím, jak se snažil vysvětliti tvar tohoto slova: hrdelnici *g* pokládá za kořený determinativ (Wurzeldeterminativ) a samohlásku *o* za svarabhaktický vokál podobně jako v slov. *pirogø* (: lit. *spirginti* »pěci«) a *svarogø* (: stind. *svargah*).

býti původu keltského; o Keltech Plinius starší zachoval zprávu, že vynalezli pluh se dvěma kolečky, a je tedy možno, že věc i název přešel od Gallů ke Germánům a odtud ke Slovanům.

Peisker užil ve svůj prospěch také slov *župan*¹, *Smerdus*, *Slavus* = *Sclavus*, *Němec*, *vítěz*. Janko ukazuje, že neprávem. Zejména dobře poukazuje na to, že etymologický výklad slova *župa*, *župan* od koř. *geup* nikterak nesvědčí o tom, že by slovo *župa* znamenalo »okres pastevní«; subst. *Němec* spojuje Peisker se jménem Nemetů, Janko má, tuším právem, za pravdě podobnější odvození tohoto slova od adj. *němz*; slovo *vítěz* také Janko spojuje se stsev. *vikingar*, ale vykládá, že tu nastalo posunutí významu: slovo, původně značící »odvážný plavec a loupežný voják«, časem změnilo svůj význam in melius, značíc pak u Slovanů »hrdinný voják jízdný« podobně jako v stpruštině, kde slovo to znamená »vojín, svobodník, šlechtic«; o původu třídy vícazů tedy slovo to nepraví nic.

Tím naznačeny jsou jen hlavní výtěžky pro filologa, ale ani z daleka nevychrpnut obsah důkladné této studie, která, pokud to prostředky, jež máme po ruce, možno, objasňuje řadu slov a pojmů nejen slovanských a germánských, jimiž se přirozeně obírá nejvíce, ale také řeckých i římských, keltských atd.; která ukazuje, jak sluší zpracovat kapitulu o cizích slovech v slovanské a zároveň otvírá výhled na výsledky, k nimž by taková práce vedla pro poznání kultury a života těch, kteří přijímali, i těch, od nichž přejímali.

Oldřich Hujer.

Die osteuropäischen Literaturen und die slawischen Sprachen von A. Bezzenberger, A. Brückner, V. v. Jagić, J. Máchal, M. Murko, F. Riedl, E. Setälä, G. Suits, A. Thumb, A. Wesselovsky, E. Wolter. (Die Kultur der Gegenwart, ihre Entwicklung und ihre Ziele, herausgegeben von Paul Hinneberg. Teil I., Abteilung IX.) Verlag von B. G. Teubner, Berlin und Leipzig 1908. Str. VIII + 396. Za 10 mk. (váz. 12 mk.)

Veliká populární encyklopaedie »Die Kultur der Gegenwart« má podati jakousi synthesu dosavadní činnosti kulturní v jednotlivých oborech vědy, techniky, umění atd. Úkolem historických částí díla jest v hlavních rysech vylíčiti nejpodstatnější výsledky jednotlivých epoch v rozmanitých oborech kultur-

¹ Slovem tímto a slovem *pan* obírá se nejnověji Brückner IF 23, 217; trvá na své domněnce, že slovo *župan* je původu cizího (snad avarského) a slovo *pan* že vzniklo zkrácením slova *župan* (*žpan* — *pan*); srv. o tom již Listy fil. 31, 1904, 105. První je zbytečné (srv. Janko 186) a druhé vzhledem k čes. *hpan* nemožné (srv. Iljinskij Archiv für slav. Phil. 29, 497 a Janko l. c.). Čes. *hpan* se z býv. *žpan* vyložiti nedá (Brückner praví, že čes. *hpan* je »eine Nebenform von *žpan*«) a vokalisace předložek zůstává nevysvětlena.

ních, pokud byly základem pro kulturu přítomnosti a slibují zájem i pro časy budoucí; v částech systematických bude v průřezu znázorněn soudobý stav jednotlivých oborů kulturních, charakterisovány hlavní jejich proudy a naznačeny vůdčí směry pro budoucnost. Je zřejmo, že v tomto širokém rámci nemůže býti cílem jednotlivých částí literárně historických nic jiného nežli vytknouti hlavní vůdčí ideje, které tu neb onu literaturu pronikaly, a uvéstí nejvýznamnější spisovatele, kteří byli vůdci literárního hnutí své doby. To bylo výslovné přání redakce; s toho stanoviska sluší také stati literární posuzovati.

Pěkný článek Jagičův o slovanských jazycích, jakožto úvod k literaturám slovanským, byl už charakterisován v L. fil. XXXV, 481. Literatuře ruské, která si v nové době zjednala význam světový, právem je věnována stať nejobsáhlejší (str. 40 až 152), v níž Aleksěj Veselovskij, známý literární historik a výborný stilista, podal živý a zajímavý obraz literárního rozvoje na Rusi. V hlavních obrysech kreslí stav staroruského písemnictví až po Petra Velikého, potom začátek nového za vlivů západních a ponenáhle jeho postup až do doby, kdy literatura ruská přestala napodobovati cizí vzory a postavila se na vlastní nohy. Odtud, od Puškina, je teprve líčení sytější a zevrubnější, jak to odpovídá kulturnímu významu nové literatury ruské. Spatřuje-li Andrejevič ve svém zajímavém »Opytu filosofii russkoj literatury« základní ideu celé nové literatury ruské v zápase s nevolnickým právem a oficiálním životem, Veselovskij hlavní důraz klade na zápas ruské společnosti, po dlouhé věky održené od civilisace západní, za nové ideje a novou kulturu, budovanou na základě učení předních myslitelů západoevropských. Jak se tohoto velikého a dlouhého zápasu za politickou obnovu Ruska ve smyslu pokrokovém a liberálním účastnila literatura ruská ve svých předních zástupcích, je v obsáhlé studii Veselovského vysvětleno velmi jasně a přehledně. Dělidlem mu nejsou jednotliví spisovatelé, nýbrž hlavní epochy dějinné: za cara Alexandra I., Mikuláše I., za doby oprav, v letech 80. a 90., posléze v novém století. Čtenář vidí, jaký význam v těchto jednotlivých periodách společenského hnutí na Rusi měla činnost velikánů ruské literatury Puškina, Gogola, Lermontova, Turgeněva, Gončarova, Dostojevského, Saltykova, Ostrovského, Tolstého, kritiků Hercena, Bělinského, Černyševského, Dobroljubova, Pisareva, dále spisovatelů novějších Garšina, Korolenka, Čechova, Gorského a Andrejeva.

Ze zvláštního zabarvení výkladů Veselovského možno poznati stanovisko, s jakého se dívá na rozvoj nové literatury ruské: je to stanovisko nadšeného západníka a liberála, jenž hlavní důraz klade na spisovatele, kteří bojovali za pokrok a nové reformy. Karamzina na př. Veselovskij charakterisuje pouze jako odpůrce každého pokroku (str. 52). O jeho zásluhách, které si

zjednal reformou řeči spisovné, v belletrii, žurnalistice, v rozvoji názorů aesthetických, vůbec se nezmiňuje, ačkoliv sám Bělinskij uznal, že od Karamzina ruská literatura má počátek, ne již jako zaměstnání školské a učené, nýbrž jako předmět živého zájmu obecnstva. Krylov, přední představitel sebeobžalobné literatury před velikými romanopisci, je vůbec vynechán; snad proto, že ostře útočil na cizozemské vychovávání šlechty a na gallomanií. Národnostní hnutí za válek Napoleonských jeví se Veselovskému jako zpátečnictví. Se svého stanoviska západnického příkře odmítá slavjanofilství. Nadšeně velebí kritiky Černyševského, Dobroľubova a Pisareva, ale o Ap. Grigorěvu a Strachovu ani slovem se nezmiňuje. Poměr Dostojevského k soudobému hnutí nihilistickému není přesně vystižen. Že by churavě vzrušené fantasií Dostojevského zápas za pokrok zdál se býti vnuknutím ďábelským, jak Veselovskij (str. 110) vykládá, nelze říci; neboť jeho román »Běsy« není namířen proti liberálnímu hnutí, nýbrž, jak vhodně poznamenal Brückner, proti Falstaffům, idiotickým adeptům a pološilencům nihilismu. Takových výkladů prebarvených politickým stanoviskem autorovým je v práci mnoho.

O polské literatuře (str. 153—175) svým švihným způsobem pojednal Alexander Brückner. Po stručné, ale výrazné charakteristice starší literatury následuje obšírnější líčení slovesného rozvoje, kdy písemnictví polské přestalo býti pouhým echem cizích směrů literárních a našlo svou cestu vlastní. Ideový obsah poesie Mickiewiczovy, Słowackého a Krasińského v podstatných rysech je zachycen. Brückner opatrně si vybírá z proudu literárního pouze skutečné velikány, rázovitě je charakterisuje a ostatní významnější spisovatele krátce vytýká. Proto z dalších spisovatelů doby 1831—1863 toliko Kraszewski, Korzeniowski, Pol, Syrokomla, Ujejski a Żmichowska jsou jmenováni a co nejkratěji odbyti. Positivistická literatura od r. 1863—1890 kromě drobných zmínek o Asnykovi, Blizińském a Ježovi hlavně charakterisována Świętochowským a Sienkiewiczem. V moderní literatuře od r. 1890 Brückner stanoví dvoji hlavní proud: předně demokratický, který zastupuje Orzeszková, Konopnická, Reymont a Orkan; za druhé altruistický, jehož představiteli jsou Prus a Żeromski. Z ostatních moderních básníků do popředí postaven Wyspiański, jiní modernisté jako Szymański, Sieroszewski, Dygański, Weyssenhoff, Przybyszewski, Tetmajer, Kasprowiez a Kisielewski krátce označeni. V závěru vřele psaném Brückner ukazuje, jak neobyčejně vysoký a obsáhlý význam má literatura pro polský národ, rozptýlený ve třech říších a pouze v Haliči požívající takové volnosti, aby se rozvíjel nerušeně. Čtenář dobře také chápe, kam směřuje autorova apologetická charakteristika, ne sice výstižná, ale vroucně vlastenecká. »Tato literatura,« praví Brückner, »nikdy nejsou revoluce a ničivá, nikdy popuzující a podřývající, vždycky mírní a varující, těší a sílí, bere se

svými vlastními cestami. Žádné jiné literatury světa nebyla určena tak těžká a odpovědná úloha; a žádná jiná nejeví, že by této úloze stejně stačila.«

Brückner náleží k nejlepším znalcům literatury polské, čehož zřejmým dokladem jsou jeho důkladné »Dějiny literatury polské«. Není divu, že se mu i tato stať podařila, že v ní shrnul vše, co literatura polská má kulturně důležitého. Já bych byl sice mezi významnější básníky pojal také průkopníka modernismu Miriama, barda ideálů sociálních Niemojowského, důrazněji vyznačil Kraszewského a Zapolskou, více se rozehrál při Sienkiewiczovi, ale to je věc subjektivní. Překvapuje však charakteristika polské »moderny«, obsažená v slovech: »In diesen unabwendbaren, naturnotwendigen Bauernmanie und Bauernmanier geht jedoch die polnische Moderne nicht auf. Ein anderer sie beherrschender Zug ist der Altruismus, das Einschärfen der Pflichten gegen die Gesamtheit.« Tím hlavní podstata polské moderny daleko není vystižena. Zcela zbytečné, trvám, jsou zde také příkré narážky na ruské »bratry« hanlivými obraty, jako »bratrem byl také Kain«.

Článek o jihoslovanských literaturách (str. 194—245) od M. Murka svou methodou značně se liší od prací předchozích. Nezabývá se pouze ideovým obsahem literatury slovinské, charvátsko-srbské a bulharské a náčelníky v hnutí literárním, nýbrž podává celistvý přehled literárních dějin jihoslovanských od nejstarších časův až po naše doby. Jest to téměř třeš z obšírné a důkladné historie literatur jihoslovanských, jejíž první část Murko nedávno vydal tiskem. Uvádějí se tu nejen původní plody domácí, nýbrž i překlady, nejen předáci literární, nýbrž i spisovatelé méně významní. To bezděky svádí k otázkám, proč na př. není jmenován Lj. Nenadović nebo St. Kačanski, když se už uvádí Jaksim Nović a Laza Kostić? Proč z četných spisovatelek charvátských a srbských pro příklad není ani jedna vytčena (na př. Dragojla Jarnevićeva)? Proč Mirko Bogović, nejčilejší spisovatel charvátský za doby absolutistické, je odbyt pouze v závorce? Jinak ovšem sluší uznati, že práce Murkova zakládá se na odborné znalosti literatur jihoslovanských a přináší, zejména pokud se týká doby starší, mnoho nového. Nad jiné zajímavý je pokus Murkův pojednati o jednotlivých literaturách způsobem synchronisticko-srovnávacím. Pokus tento je vskutku zdařilý a mohl býti místy proveden ještě důsledněji; na př. po romantice u Charvátů položil bych hned romantismus u Srbů, po realismu charvátském realismus srbský atd.

Dále následuje literatura novořecká (str. 246—264) od A. Thumba, maďarská (str. 265—308) od Riedla, finská (str. 309—332) od Setälä, estonská (str. 333—353) od G. Suitse, litevská (str. 354—378) od Bezzenbergra a lotyšská (str. 372 až 378) od Woltera.

K literatuře české (str. 176—193) dovolím si jen několik vysvětlujících poznámek. Uvolil jsem se ji zpracovati, když jiní (Vrchlický, Jar. Vlček) odmítli. Redakce s počátku nabízela 8 stránek; mně povolila stran 12. Ježto se mnou jednáno jménem Jagičovým, domníval jsem se, že literatura česká proti jiným nebude zkrácena, a smlouvu jsem podepsal, zejména když mi z redakce napsali: »Der im Kontrakt angegebene Raum ist im Verhältnis zu den anderen Darstellungen in unserem Werke, das auf möglichst knappem Raume ein jedes Wissenschaftsgebiet zur Sprache gebracht sehen will, bemessen. Wir bitten Sie deshalb ergebenst, die gegebene Seitenzahl innezuhalten.« K tomu jako na mou útěchu připojeno ještě: »Wie Sie aus dem beifolgenden Probestück, die Türkische Literatur, ersehen werden, hat Professor Horn für seine Darstellung auch nur einen Raum von 12 Seiten.« Řídě se zásadou od redakce stanovenou, snažil jsem se v rozvoji literatury naší vytknouti hlavní ideje kulturně důležité. Že husitství a Jednotě bratrské připadl hlavní podíl, je zřejmo. Elaborát můj při všem zkracování vydal 14 stránek. Redakce to povolila a žádala, když už článek byl vysázen, ještě úvod etnograficko-historický. Maje úplnou volnost, rozvedl jsem jej na str. 176—178. Kterak jsem práci svou za těchto okolností provedl, ponechávám úsudku kritiky. Ale dosud mám to pevně a nezvratně přesvědčení, že kdybych znovu měl před sebou úkol na 14 stranách v rozvoji naší literatury vytknouti hlavní ideje osvětně významné, nemohl bych starší době (Štítnému, Husovi, Chelčickému, Jednotě bratrské, Komenskému) ubrati ani řádku, abych jej přidal literatuře nejnovější. Dosaďadní posuzovatelé, jak vidím, s mým stanoviskem nesouhlasí a příkládajíce větší osvětový význam literatuře přítomnosti, vytýkají mi, že jsem měl více místa věnovati písemnictví soudobému, a to nejen belletrii, nýbrž i oborům vědeckým, na př. historii (a když historii, tedy i filologii, filosofii, právníctví, vědám přírodním atd.). Ale nejen to, vytýká se mi ještě, že jsem nepojednal o literatuře slovenské! Na tyto výtky klidně odpovídám: Kdo tohle všecko provede na 14 str. (více jsem k dispozici neměl), vytkne ideový obsah literatury starší a zároveň zevrubněji než já pojedná o literatuře nejnovější, — ať po mně hodí kamenem! *J. Máchal.*

Korrespondence Josefa Dobrovského. Díl II.: V. A. *Franev*: Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuele Bandtkeho z let 1810—1827. V Praze 1906. Díl III.: *Ad. Patera*, Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781—1807. V Praze 1908. Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku; skup. II. č. 8. a 9. Nákladem České Akademie.

Korrespondence Dobrovského s přáteli jeho a rozličnými učenci dochovala se nám v bohatství neobyčejném. Rozsáhlé styky

s učeným světem asi po půl století udržované, vědecký zájem o široký obor slavistiky i jiná odvětví vědecká, světové jméno jeho a převzácená ochota přispívat ke každé práci vědecké, ať ji podnikal kdokoli, vysvětlují nám tak rozsáhlou a všestrannou korespondenci Dobrovského. Za nedostatečného časopisectva a jiných živějších styků korespondence Dobrovskému měla otvírati pohled do kulturního a zejména literárního dění ve Slovanstvu. »Věcně škoda,« napsal Ribayovi 26. července 1789, »že my Slované udržujeme tak málo korespondence.« Sám pak se do těchto neschůdných krajů slovanských snažil svou korespondencí klestiti cestu. V listech Dobrovského jeho usilování vědecké, hloubka a všestrannost jeho vzdělání jsou vysloveny nejobsáhleji, v nich si vykreslil nejkrásnější podobiznu své osobnosti. Dobrovského dopisy vydávají jeho učenosti a rozhledu, které ve čtenáři nejednou budí úžas, nejvzácnější svědectví. Obory, které ho zajímaly po celý život, projednává v nich někdy v podobě celých rozprav. Z listů Dobrovského se nejlépe přesvědčujeme, že to, co sám ze svých pokladů duševních uveřejnil, jest jen zlomek ohromujícího vědění a propracovaných děl, která nosil pouze v hlavě. V listech danou příležitostí vyslovoval se volněji o nejrozličnějších otázkách. V nich často bývají nástinu i celé části vypracovány z obsáhlejších děl, k jejichž dovršení nedospěl pro přílišnou svou rozvahu. Jindy jeho listy podávají obsírné kritiky o spisech jemu zaslanych. Také jemu toho druhu dopisy přátelské bývaly nejmilejší. »Literarische Zweifel«, psal Zlobickému 8. dubna 1795, »Kritiken an mich gerichtet und mich oder meine Freunde angehend, sind mir so wenig zuwider, dass ich von dieser Seite die Briefe meiner Freunde betrachtend, sie höher halte als andere, wobei man nicht zum Nachdenken aufgefordert wird.« Svými dopisy otvírá teprve přátelům pohled do svého bohatého ducha a budí jejich neobmezený podiv. Bandtke uznává ho za »archimagistra literaturae slavonicae« a doznává o sobě, že zná jen asi tisícinu toho, co Dobrovský. (List Dobrovskému z 5. listopadu 1814; Korr. DB. 83—84.) A rovněž J. Grimm bez nadsazování své skromnosti přiznává Dobrovskému, že jeho maliček umí víc ze slovanských věcí, nežli čeho on (Grimm) bude moci nabýti za celý život. (List Dobrovskému z 20. března 1811; Aug. Sauer, Aus J. Grimms Briefwechsel mit slavischen Gelehrten, 1908, 29.)

Veliký počet listů Dobrovského a Dobrovskému, nám šťastně dochovaných, lze vysvětliti úctou, jakou přátelé chovali ku vzájemné práci, uložené v listech, i vědomím o jejich významu. Dobrovský pečlivě uchovával korespondenci svých přátel a sám nejednou vyslovil přání adresátům, aby také jeho dopisy byly dochovány budoucnosti. Psal na př. Ribayovi 16. února 1792: »Nur noch eins. Vermutlich bewahren Sie, wie ich es wünsche, meine Briefe auf, so wie ich alle die Ihrigen. Wegen der leichten Auskunft numerire ich von nun an Ihre Briefe und so auch die

meinigen.« (Jagić, Neue Briefe, 573.) Podobně psal Kopitarovi 20. listopadu 1811: »Ungeachtet Ihrer Protestation muss ich Ihre Briefe des Inhaltes wegen doch aufbewahren.« (Jagić, Bw. DK, 230.) A ještě ke konci života jeví starostlivost o své dopisy, psané Kopitarovi: »Möchte nur von meinen Briefen keiner verloren gehn.« (List z 23. června 1826; t. 546.) Právě tak vděčně uznávají význam jeho korespondence Dobrovského přátelé. Zejména J. S. Bandtké neustává ho ujišťovati, že z jeho dopisů naučil se více nežli z mnohé knihy (list z 15./6. 1810; Korr. DB, 15.), jindy, že prý se čtením dopisů Dobrovského nemůže nasytiti (1./2. 1813; t. 63). Proto opatruje listů Dobrovského, aby se z nich ani nejnepatrnější lístek neztratil (3.—5/I. 1826; t. 173).

Světovost jména Dobrovského, jeho práce pro veškeré Slovanstvo je symbolisována již vydavateli jeho korespondence. Z pěti obsáhlých svazků korespondence Dobrovského, jež byly samostatně až posud vydány, dva nejobsáhlejší vydal V. Jagić v publikaci »Источники для истории славянской филологии. Сборникъ отдѣленія русск. языка и словесности Имп. Академіи наукъ«, sv. XXXIX, 1885, »Korespondenci Dobrovského a Kopitara« pro cizinu s německým titulem »Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar« (1808—1828), Berlin 1885, a ve svaz. LXII, 1897 »Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslaven«, Berlin 1897. Již Jagićovi bibliotheka Musea království Českého, kamž se dostala pozůstalost Dobrovského, poskytla velmi mnoho materiálu. Táž bibliotheka byla hlavním, ne-li výhradním zdrojem při záslušném podniku České Akademie, »Korespondenci Josefa Dobrovského«. Od r. 1895, kdy Ad. Patera vydal v této publikaci »Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Durycha z let 1778 až 1800« jakožto I. díl, vyšly v ní celkem tři svazky. Po značné přestávce jedenácti let vyšel péčí V. A. Franceva 1906 druhý díl, jenž podává »Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuele Brandíke z let 1810—1827«; a posléze před nedávnem (1908) Ad. Patera uveřejnil tu »Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781—1807«. Z musejních sbírek rovněž nedávno uveřejnil dopisy Jak. Grimma Dobrovskému Aug. Sauer, o jehož vydání Listy Fil. 1908, 306 nsl. přinesly zevrubný posudek.

V. A. Francev, nejpilnější a nejučinnější stopovatel styků českoruských, si o českou literární historii dobyl vynikajících zásluh. Vedle značné řady jednotlivých statí, uveřejňovaných v časopisech ruských i českých (Čas. Čes. Musea), napsal za poslední desetiletí několik obsáhlejších prací, jež znamenitě obohacily naše vědomosti o stycích českého světa učeného se světem ruským; všude uznáván je význam těchto děl, třeba ne vždy přijímáno stanovisko auktorovo v názorech jeho na české postavy

literární i zjevy slovesné. Poukazují jen na Francevovu »Очерки по исторіи чешскаго возрожденія. Руско-чешскія ученія связи конца XVIII. и первой половины XIX. ст.,« 1902, dále »Материалы для исторіи славянской филологіи. Письма къ Вяче лаву Ганкѣ изъ славянскихъ земель,« 1906; jeho drobnější práce o Puškinu, Gogoľu v české literatuře. Našich českých poměrů i postav literárních se často dotýká obsáhlé dílo »Польское славяновѣдѣніе конца XVIII. и первой четверти XIX. ст.,« Прара Чешская, 1906. Zejména jsou tu otištěny listy českých spisovatelů a listy jim (Dobrovského, Jungmanna a j.).

Listy Bandtkovy Dobrovskému se chovají v Českém museu. Doplněk jejich, dopisy Dobrovského Bandtkemu, bylo nutno vyhledati. To se Francevovi šťastně podařilo v knihovně Akademie krakovské. Vzájemná korespondence obou učených přátel při jejich vážnosti k těmto listům zachována nám, kromě malých mezer, úplná.

Do zevrubného úvodu (XXXVI stran) vydavatel vedle stručného autobiografického nástinu Bandtkova a podrobného výčtu všech prací Bandtkových i literatury o něm podává vyčerpávající rozbor hlavního obsahu vzájemné korespondence. Jiřího Samuele Bandtke (1768—1835), velmi pilného polského historika literárního i jazykozpytce, s Dobrovským pojilo nejen stejné úsilí vědecké, nýbrž i smýšlení. Jako Dobrovský i Bandtke se zajímal o veškeru slavistiku v nejširším rozsahu, radoval se z každého kulturního činu slovanského ať minulého, ať přítomného, jako on patřil ke skutečným heroům práce, práce plodné a obětavé, práce jdoucí zejména kriticky k samým pramenům. Jako Dobrovský i Bandtke zůstává v prvních desetiletích XIX. století, kdy se uplatňují ve vědě sklonnosti romantické, zástupcem kriticismu XVIII. století. »Nikde v jeho pracích,« charakterisován v úvodě (XII), »nelákají ho vidiny, nikde ve svých výzkumech nepachtí se po smělejších předpokladech, v úsudcích neovládá předpojatost, stranicství, náchylnost k oblíbeným a obecně přijatým teoriím. Naopak všude je pilně a pečlivě sebrán materiál, všude střízlivé a nestranné i samostatné hledání pravdy a pak smělý projev konečného závěru, jehož dospěl v nejlepší vědomí a svědomí. Ne všichni učenci mohli se s ním srovnávat ve vytrvalosti při podobném hledání vědecké pravdy. To, co se obyčejně pokládalo za suché, nudné a bezvýsledné, co prostě jiné odstrašovalo, to pro Bandtkeho bylo vábivým předmětem hlubokého badání.« Tato charakteristika se zajisté dobře hodí i na Dobrovského. Bandtke s Dobrovským vystupuje proti novému romantickému proudu v názorech na počátky Slovanstva, jak se projevíly u hr. Ossoliňského, Linde, Lelewela a zejména u Surowieckého a s ním zároveň u nás u Šafaříka. Jako Dobrovský i Bandtke proto zažil útoky mladší generace na své dílo životní, své vlastenectví i své práce úřední. Jako Dobrovskému i Bandtkemu od vzdálenější budoucnosti do-

stává se náležitého ocenění. Také tato korespondence znamená pro ně značný čin apologetický.

Oba korrespondenti rozbírají ve svých listech otázky slovanské mythologie, slovanského podání lidového, zejména pohádek a povídek lidových (k čemuž podnět vyšel od J. Grimma), všeobecného slovanského pravopisu, slovanské dialektologie, slovanského jazyka církevního, počátků křesťanství v Čechách a na Moravě; mnoho zajímají Dobrovského a tím také Bandtke polské překlady bible. Bandtke stává se i přispěvatelem Dobrovského »Slovanky«, jako mu dříve byl Dobrovský ochotným opravovatelem jeho prací. Pro hojně opravy a dodatky k pracím svým Bandtke nejednou Dobrovského prohlašuje za podněcovatele i za spolupracovníka svého a připisuje mu své knihy. Do podrobnějšího rozboru listů Dobrovského a Bandtkových bylo by zbytečno se pouštět; vystihujeť jej úvod vydavatelův úplně. Ke smýšlení Dobrovského, zvláště v otázce slovanské a náboženské, podává korespondence jeho s Bandtkem mnoho vzácných a charakteristických příspěvků. Právě tak najde tu literární historik vítané doklady k povaze a životu Dobrovského.

Své vydání Francev opatřil hojnými poznámkami ke spisům a věcem, o nichž se děje zmínka nebo narážka v dopisech obou přátel; čtenář věci znalý je za tyto poznámky tím vděčnější, když oceňuje práci a čas, jaké nutno často na objevení jediného data vynaložit. Podobně sluší s uznáním vytknouti zásluhu vydavatelovu, že si vzal mnoho práce, aby osvětlil narážky v listech nebo podobné předměty a mínění příslušnými místy v uveřejněné korespondenci ostatní Dobrovského (v obou publikacích Jagiěových). Trojí podrobný rejstřík (jmen osobních; slov a grammatických forem; věcný — dohromady 17 stran) značně ulehčuje užívání publikace.

»Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického« podávají čtenáři o auktoru oběma publikacím společném, J. Dobrovském, jiný obraz. Jeť tu ovšem táž veliká osobnost, pevná povaha jako v dopisech s Bandtkem. Ale osoba a zájmy adressáta, J. V. Zlobického, jakož i jiné práce, které tehdy, v celku o dvě až tři desetiletí dříve, měl Dobrovský, vtiskly této korespondenci jiný ráz. Jako muž velikého vědění, podivuhodné jistoty a přesnosti v poznatech vědeckých, veliký bojovník za pravdu, duch kritický v badání zobrazil se Dobrovský v celku již ve svých listech Zlobickému. Celou touto publikací vane hlavně radost z objevování neznámých rukopisů, knih, dat literárních, zejména ze staré literatury české. Oba horlivé bibliofily, z nichž každý ovšem se jinak díval na starou knihu, nemrzí široké popisy knih, rukopisů a listin, druhému neznámých, obětavě obsáhlejší charakteristické výpisky a ukázky z nich, určené k poučení jedné osoby a po případě jejího přátelského

kroužku. Co tu vkládáno do těchto dopisů práce, o jakém nadšení pro vědecké badání svědčí tyto listy!

Vydavatel této korespondence, Ad. Patera, postupuje při své publikaci stejně jako při korespondenci Dobrovského s Durychem: místo souvislého úvodu, který by shrnul význačný obsah a základní rysy celé korespondence, dává přednost stručnému — někdy až příliš stručnému a ne docela výstižnému — registrování obsahu před každým listem. Do »Úvodu« podal krátký nástin o životě a působení J. V. Zlobického, sice nejúplnější z dosavadních životopisných náčrtů Zlobického, bohužel však většinou psaný podle jiných pramenů, nežli vlastní korespondence. Nastihují jeho obraz podle korespondence v článku, jenž vyjde v příštím sešitě tohoto časopisu.

V korespondenci Dobrovského a Zlobického vyskytá se mnoho cenného materiálu literárně historického. Nacházíme tu vítané příspěvky k charakteristice nejen obou dopisovatelů, nýbrž i osobností jiných, Václ. Stacha, Jos. Vratislava z Monse, upřímného přítele obou korespondentů, V. Durycha, Hanke z Hankensteina, K. H. Tháma, Pelela, Max. Šimka a j. Zejména současně snahy, práce a názory literárně historické se v této korespondenci plně odrážejí. Bohužel se nám všechny listy Dobrovského a Zlobického nedochovaly. Želíme zejména nejstarších listů Dobrovského. Zlobického listy k Dobrovskému se počínají od 13. března r. 1781, Dobrovského k Zlobickému až od 21. prosince 1787. Listy Dobrovského z doby předešlé, o kterých se děje zmínka v odpovědích Zlobického, patrně Zlobický sám nedochoval; Dobrovský mu asi nebyl ještě osobnost dosti důležitá. Tyto listy chyběly již v pozůstalosti Zlobického, když ji rovnal Kopitar. Proti 51 listů Dobrovského, které otiskl Patera, měl jich Kopitar 53 (Kopitar Županovi z 5./8. 1810; Jagić, Neue Briefe, 197. Padesát listů, které vydavatel uvádí z listů Kopitarova Dobrovskému na str. X, jest jen přibližný odhad Kopitarův). Chybí tu list Dobrovského z r. 1794 (září—říjen; str. 82); několik listů od obou dopisovatelů patrně chybí před 30/1 1803. Ze Zlobického listů se ztratil list před 20/11. 1790 (str. 77), dva listy psané nedlouho před 8./4. 1795 (str. 101), před 16./10. 1800 (str. 155), před 22./9. 1803 (str. 161), před 19./7. 1804 (str. 163).

Vydavateli korespondence Dobrovského a Zlobického Ad. Paterovi rád přiznávám upřímnou snahu, aby co nejpečlivěji podal tiskem, co dochováno v listech. Jeho methoda však liší se v ledačems od metody Francevovy. Čtenář i odborný pracovník nejcitelněji pohřešuje výrazného vytčení, co korespondence osvětluje nově. Aspoň jeden příklad. Podle posavadní tradice literárně historické tvrdí se, že známe jen jediný rukopis Millionu Marka Pola, který býval v knihovně Klementinské, odkud se dostal — nevíme jak — do rukou V. Hanky a nyní se chová v Českém museu. Rukopis je kusý a velmi nedbalý opis. Byl vydán J. V. Práškem

na náklad České Akademie 1902. Avšak v korespondenci Dobrovského se mluví o jiném rukopise *Millionu Marka Pola* v knihovně Mikulovské na Moravě. Dobrovský jej našel v seznamu této knihovny, bohužel však při své návštěvě v Mikulově ho neprohlédl. (Korr. DZ. 53, 62.) Když ho neuváděl později Dobrovský, neuváděly ho ani jiné prameny, které z Dobrovského vycházely. A takové faktum při památce tak důležité a tak studované přece měl vydavatel, jenž je vedle Jos. Truhláře nejlepším znatelem staročeských rukopisů, zvláště uvést. Nebo jiný zajímavý doklad. Dobrovský Zlobickému podává zprávu o české *Alexandreidě* podle rukopisu Svatovítského, k tomu pak přidává svůj objev: »Et ecce — zu Nikolsburg fand ich, bei meiner Rückreise denselben Alexander in NB. deutschen Versen in 4. auf Papier 1402 geschrieben« (str. 52).¹ Je-li toto vyšetření přesné — a u Dobrovského nelze o tom pochybovati, Dobrovský cituje i závěrné verše z r. 1352 — máme tu nové nepovšimnuté důležité faktum literárně historické, které by mělo v první řadě zajímati samého vydavatele *Alexandreidy*. O bohatství rukopisných památek, biblí a jiných v knihovně Mikulovské Dobrovský podává hojně zpráv. Podivuje se na př. pergamenovému kodexu, kde je *Kronika Prokopova* vedle biblí a snáře Vavřince z Březové, »dass ich noch fast kein Buch so prächtig geschrieben und gezieret gesehen habe«. (Jagić, *Neue Briefe*, 543.) Z jiných objevů Dobrovského upozorňuji aspoň na latinské legendy českých patronů (sv. Prokopa, sv. Václava, sv. Ludmily) v dominikánské knihovně v Olomouci (63), na »*Chronicon Taboriense*« v Rajhradě, o níž soudí, že »so genau und vollständig hat niemand geschrieben« (54) a kterou se proto již tehdy chystal vydati (*Neue Briefe*, 543), nebo na velikou radost Dobrovského, když mezi pohozenými papíry našel »*Codicem diplomaticum*, geschrieben unter Wilhelm von Pernstein circa an. 1512« (str. 71) atd. Byl by zajisté akt povinné spravedlnosti, aby se systematicky vypsaly všechny objevy Dobrovského, vztahující se k české literatuře a historii. Při vydávání jednotlivých částí korespondence byla by k tomu nejlepší příležitost, protože se pro rejstřík podniká beztoho již všechna práce, kterou by bylo třeba jen shrnouti.

Nestejně si Ad. Patera počíná při vydávání listů samých. Kdežto na př. poznámky Zlobického k listům Dobrovského všude uveřejňuje (na př. str. 9, 10, 14, 31, 32, 35 atd.), o podobných příspěvcích Dobrovského k listu Zlobického z 15. února 1795 připomíná jen: »Na 4té straně připsal si Dobrovský některé gramatické poznámky« (str. 94), ač by tyto poznámky byly jistě

¹ U B. Dudíka, *Handschriften der Fürstlich Dietrichstein'schen Bibliothek zu Nikolsburg in Mähren* (Archiv für österr. Gesch., Bd. XXXIX, 5) rukopis *Millionu* není uveden, německý Alexander v kodexu z r. 1402 psaném od Maxe de Frewen, je na str. 517 pod č. 19.

význačnější nežli všechny filologické poznámky Zlobického dohromady. Rovněž poznámky bibliografické a literárně historické ke korespondenci DZ. zdaleka nedosahují přesnosti a zevrubnosti poznámek ke Korr. DB. Podobně bylo by čtenáři zajisté prospělo, kdyby mu vydavatel Korr. DZ. byl tak pilně objasňoval obsah těchto listů s korespondencí Dobrovského jinou již uveřejněnou, zejména v Jagičovách »Neue Briefe von Dobrowský« (1897). Patera nejčastěji srovnává s příslušnými místy z korespondence Dobrovského a Durychovy. Těchto nedostatků nechci uváděti jako výtek. Tomu, kdo užívá této korespondence, byla by ovšem důkladnost, s jakou Francev vydal listy Dobrovského a Bandtke, práci jeho znamenitě usnadnily. Jinak literární historik zajisté přijme tento vzácný materiál i takto vypravený a bude mít jen přání, aby zbývající hojný ještě fond Dobrovského korespondence neuveřejněné byl záhy otevřen širšímu badání literárně historickému.

J. Jakubec.

Jan Neruda: Divadlo. Část III. Kritiky a referáty divadelní (1865—68). Pořádá *L. Quis*. Nákl. Fr. Topiče 1908. Stran 397.

O věcné povaze Nerudových divadelních referátů v tomto třetím díle platí vše, co jsem pověděl již dříve. Jsou to cenná regesta nejen divadelní, nýbrž obsahují i množství materiálů kulturního k našim snahám let šedesátých. Neruda mluví tu sebevědoměji a opírá se o větší erudici; míří také k vyšším cílům.

Vydavatel i zde se věrně řídí methodou, které užil v dílech předchozích. Sbírá chronologicky z Hlasu (1865), z Národních Listů (1865—8) a z Národních Novin (pokud v persekuci době Národní Noviny zastupovaly Národní Listy) jednotlivé referáty a kritiky premiér a repris, autorů i herců. Přesně rozlišuje referáty zřejmě Nerudovy a referáty jen hypoteticky jeho, t. j. bez chiffry. Registruje, kdo kdy místo Nerudy psal divadelní referát, a může-li, kontroluje cizím referátem úsudek Nerudův. Nespokojuje se jen věrným chronologickým otiskem, ale hojně jej provází poznámkami, aby věcný smysl otisku přiblížil naší době. Poznámky druhdy mají ráz samostatných doplňků. Neruda psal o kuse, o autorovi a herci jen pod dojmem kusu právě provozovaného. Quis informuje celkově, stopuje osud autorův a hercův, pokud se již u Nerudy s ním nesetkáme dál. Podle divadelních annálů často opravuje Nerudu, přepsal-li se, a podrobně vykládá všechny jeho podružné nápovědi. Tím dovidáme se o sporech, nepřátelstvích, divadelních krísích, intrikách, na něž Neruda jen narazil nebo jejichž podstatné příčiny zamlčel. Quis k těmto cenným vysvětlivkám prostudoval soudobé memoiry i historie jednotlivých sdružení a také tyto prameny leckde zrevidoval a správně opravil. Každý Nerudův odkaz jinam vyhledal

a stručně vypověděl, každé novinářské zasláno nebo prohlášení doslova citoval, aby toto vydání nahradilo nutné prameny k badání o Nerudově kritice a soustředilo úhrnou jeho látku. Proto i rozvedl začáteční písmena autorův a překladatelů, vysvětlil řadu pseudonymů (na př. E. Pešková měla pseudonymy = P. Javůrek a F. F. Jedlička, Jakub Škoda = J. Počáteký, J. V. Frič = J. Str[ati]mír] Hynek a j.), podal bližší informace o jednotlivých autorech atd. Někde Quis je v té methodě neúplný, jinde nadbytečně pečlivý. U Nerudy již v této době leckdy v kritice lze nalézt zřetele osobní, na př. vzhledem k Ottilii Malé, k Jeřábkovi, Kolárovi st. a jiným, — i tu mělo by cenu obšírné vysvětlení.

Poznámky o úplnosti Quisovy edice si zůstávají, až vydá Nerudovu divadelní kritiku všecku.

Albert Pražák.

Hlídka programů středních škol.

Frant. Hnízdo: *Ukázky jazykové ze starší české belletrie*. (Pokračování.) (Výroční zpráva c. k. státního reálního a vyššího gymnasia v Klatovech, vydaná za školní rok 1907 až 1908.) Str. 22.

V minulém ročníku na str. 78 jsme vítali první část této práce. Jazykové stránce spisů našich z konce stol. XVIII. a počátku XIX. byla dosud věnována pozornost skrovná. Nejzajímavěji by vypadal slovník čerpaný z literárních plodů této doby. Speciálního slovníku pro dobu obrození se sotva dočkáme, chystaný Thesaurus české řeči v Akademii bude však hojně obohacen doklady z této doby, jak vidíme i z ukázek, jež prof. Hnízdo podává v této práci — řada slov, jež uvádí, není ani v slovníku Jungmannově. Nemáme-li čekati na Thesaurus dlouhou řadu desítiletí, jest potřebí již teď při studiu spisovatelů i z této doby pořizovati si lístkové slovníky.

Ale i grammatický rozbor spisů z této doby jest nutný. Dosud prací takových není, i nelze se diviti, že prof. Hnízdo na př. vytýká Věnceslavu Sv. Novotnému, že v »Oběti« z r. 1824 »docela neprávem a proti obecnému usu píše slyšav« (str. 14), m. slyšev. Gebauer (Hist. ml. I. 118) o přehláscce a-ě praví obecně, že v 2. pol. XVI. stol. následuje ustálení. Nemajíce monografií o grammatické stránce spisů z počátku století XIX., dívíme se ovšem tvarům slyšav a p. v této době. Vezmeme-li však do ruky Hlasatele Českého, vydávaného J. Nejedlým, čteme: Uslyšav ta přivětívá slova (I. 1806, str. 140), Bůh prosby jejich vyslyšav (ib., str. 497), Ten uslyšav neznámé hlasy (ib., str. 526), Uslyšav Zbislav (II. 1807, str. 73), uslyšav křik ublíř příběhl (ib., str. 451), Vratislav vyslyšav posla (ib., str. 513). Tento

archaismus tedy není tak vzácný v první čtvrtině XIX. století. Zbývalo by již jen vyložití, odkud má svůj původ (zda ze spisů doby veleslavínské, v této době zvláště velebených, či z bible bratrské atd.).

Ve výroční zprávě loňské prof. Hnízdo pojednal o jazykové stránce Lindovy »Záře«. V pokračování, o němž mluvíme, stejnou methodou podává jazykový obraz Věnc. Sv. Novotného »Oběti« z r. 1824 a počíná se obíratí povídkami Klicperovými. Leckteré z tvarů a slov, jež Hnízdo u Novotného vytýká, byly tou dobou v oblibě; jest však potřebí věci ty u každého spisovatele konstatovati, abychom si konečně mohli učiniti řádnou představu o tehdejšímu stavu našeho jazyka.

Z chyb tiskových, neuvedených ani v opravách na konci výroční zprávy, uvádíme na př.: Přirovnání Novotného bývají rozvedená (str. 6), theorie Lindovy, jejíž původcem jest Josef Jungmann (str. 8), oblikou (str. 13), substantiva neutera (t.), výraz předložkový (str. 18) a j. Při citování ze Sabiny (str. 5) přehozena byla slova (tu květů místo květů tu, a obrazových skupeních místo skupených obrazových). *Fr. Šimek.*

Drobné zprávy.

V *Journal of Hellenic Studies* XXVIII (1908) str. 319—336 v článku, nadepsaném »*Archaeology in Greece (1907—1908)*«, podává *R. M. Dawkins*, nynější ředitel britské archaeolog. školy v Athenách, pěkný přehled o výkopné práci v Řecku za minulý rok. Předkládám čtenářům LF z něho stručný výtah. Za poslední rok přibýlo hodně důležitých objevů z Krety, vlastního Řecka i z M. Asie jednak pro dobu minojskou, jednak pro dobu řeckou. Co se týče doby minojské, podotýkám, že obecné závěry o původu aegejské kultury, k nimž jsem dospěl v I. díle »*Dějiny řeckých*«, ač za poslední rok přibýlo hojně nových a závažných věcí, nijak nejsou dotčeny, naopak soudu o vztahu aegejské kultury k civilisaci středoevropské dostalo se, jak myslím, nového potvrzení.

Většina dosavadních nálezů kretských týkala se střední nebo pozdní doby minojské, ježto ranná doba minojská byla v Knossu i ve Faistu přirozenou měrou zastoupena špatně. Letos americké výkopy (Seagrovy) v okolí Gurnie a u sv. pobřeží kretského a Xanthudidovy uprostřed jižního pobřeží kolem Kumasy přinesly mnoho nového právě pro *RM*. Zmínil jsem se v knize své o tom, že Seager r. 1907 objevil na ostrově Pseire v zálivu mirabelském osadu z minojské doby; roku 1908 podařilo se mu nalézt na sousedním ostrůvku Moklu novou osadu, jejíž počátky sahají do *RM*. a jež po dvojí přestavbě trvá až do *PM. II*, do katastrofy, která zničila také Gurnii, Pseiru i paláce kretské. Osada z *RM*. je nejdůležitější, druhá osada, vystavěná na ní po zániku jejím, je chudší. Na konci *SM*. bylo zde vystavěno město ve větší měřítku a zašlo pak ohněm. Zvláště důležité pro nás je pohřebiště, náležející první osadě. Bylo otevřeno 24 hrobů, 18 menších a 6 velkých čtverhranných. Podle jemných terrakottových

a kamenných vás, četných zlatých předmětů, krátkých dýk trojuhelníkového tvaru lze je bezpečně datovati do *RM.* Zlaté předměty podobají se skvostům z hrobů mykenských. Vzory j-ou sice daleko prostší, ale jinak práce dle Evansova soudu se rovná nejlepšímu výrobkům alexandrijským z počátku našeho letopočtu. V jiném pohřebišti tamějším z *PM.* byl nalezen zlatý pečetní prsten, na němž vyryt téměř stejný výjev jako na známém prstenu mykenském (bohyně sedící pod stromem).

Na opačné straně Krety našel Xanthudides již dříve u Kumasy větší počet kopulových hrobů. Až dosud nalezeno tam sedm osad s pohřebišti vesměs z *RM.* (Christos, Salami, Katsokera, Drakonas, Porti, Tsingunia, Trochalus), a Xanthudides vysuzuje z toho právem, že aspoň tato část Krety za *RM.* byla hustě obydlena. A jiný závažný výsledek z výkopů u Kumasy je, že v pohřebišťích, zejména v kopulovém hrobě v Porti, byly nalezeny zcela bezpečné stopy spalování mrtvol, jež tedy za *RM.* pro Kretu je na jisto postaveno. Naproti tomu hroby ze *SM.* nejeví známek spalování.

Ve Faistu nalezeny v neolithické vrstvě pod palácem zbytky obydlí, jehož lichoběžníkový plán se rovná neolithickému příbytku u Magasy. Velmi důležit je terrakottový diskos, veliký 16 cm, popsán na obou stranách značkami pictografickými, spirálovitě seřazenými. Značek je na každé straně přes 120, ale proti dosavadním zkušenostem nejsou značky vryty, nýbrž vtačeny: běží zde tedy o druh tisku. Ač je to dosud ojedinělý doklad, Pernier pokládá kotouč za výrobek kretský.

Důležité objevy pro neolithickou dobu učiněny také v Řecku vlastním. Členové britské školy Droop a Wace odkopali v thessalské Zerelii (ve Fthiotidě) neolithickou vrstvu 6—8 m silnou, obsahující zbytky osmi osad, vystavěných nad sebou, většinou z nepálených cihel. V nejspodnějších vrstvách je keramika červeně malovaná, jako ve stř. a sev. Řecku v poslední době byla nalezena častěji. Výkopci kladou spodní vrstvu do první polovice třetího tisíciletí př. Kr. Ve vrstvě nejhořejší jsou střepiny z *PM. III*; sahá tedy tato poslední neolithická vrstva do XII. století př. Kr. Z toho vyplývá opět, že v sev. Řecku trvala kamenná doba o mnoho déle než v oblasti aegejské a spolu také, že na keramiku v těchto krajinách působily spíše vlivy severní než aegejské.

Při německých výkopech v Olympii nalezeno pod geometrickou vrstvou mezi Pelopiem, Heraiem a Metroem šest předhistorických budov s polokruhovou apsidou na jedné z kratších stran. Způsobem stavby rovnají se prý předhistorickým stavbám, odkrytým na Leukadě a v Kakovatu, podle Dörpfelda homerském Pylu. Zde, v Kakovatu, nalezl Dörpfeld tři kopulové hroby, dle nálezů současné s hroby mykenskými. V Leukadě pokračoval Dörpfeld ve výkopech i r. 1908 a objevil v rovině Nidri nově vedle zbytků velké předhistorické osady předhistorickou zahradu, pohřebiště o devíti hrobech se skrčenými mrtvolami a konečně při vjezdu do přístavu zbytky budovy, dlouhé asi 30 m, kterou pokládá za palác Odysseův.

Posléze náleží předhistorické době ještě výsledky Evansovy v Knossu. Na západ od paláce prozkoumána zcela budova, jejíž některé části byly známy už od r. 1905. Průčelí tohoto »malého paláce« měřilo 35 m. Budova podle zachovaných schodů byla patrová a pochází z konce *SM.* nebo ze začátku *PM.* Nejdůležitější v ní jsou svatyně se dvěma sloupy, a z jednotlivých nálezů steatitový stupňovitý podstavec pro dvojitou sekýru a černé obětní steatitové rhyton vynikající práce. Také v nové residenci, objevené roku 1907 na jižní straně paláce hlavního, zkoumáno dále. Výkizení velkého hrobu kopulového (52 angl. stop od vrcholu kupole na zem), vytesaného ve skále, nemohlo dosud býti ukončeno. Ostatní výtěžky r. 1908 týkají se již doby řecké.

V Miletě objevil Wiegand nejstarší část města, jež sahá do konce mykenské doby, bezpochyby Eforovo *πρωτον πιασμα Κρητικόν*. Časově nejbližší této osadě jsou zbytky města, které bylo rozbořeno od Peršanů r. 494 př. Kr. a stálo na výšině, zvané Kalabak-tepe. Toto staré město *ή παλαι Μίλητος* bylo o třetinu větší než pozdější Milet, věc velmi poučná proto, abychom mohli posouditi obchod řecký za té doby a kolonizaci miletskou. Toto staré město bylo opevněno. Odkryta část hradeb městských v délce 250 m; jsou široké 3—4 m a vysoké 12 m. Hradby jsou starší než VII. stol. a vysvětlují, proč město odolalo Gygoví a proč Alyattes a Kroisos uznali neodvislost jeho. Kromě toho pokračováno v pracích ve Lvím přístavě. Pěkná hellenistická budova, která zprvu byla pokládána za prytaneion, poznána nyní definitivně jako *γυμνάσιον τῶν ἐλευθέρων παιδων*, založené v polovici druhého století př. Kr. Eudemem, synem Thallionovým.

Dán Dr. Kinch našel v rhodském Lindu mykenskou nekropoli a na jižním konci ostrova, kde nyní jest obec Vurlia, malé město a pohřebiště z archaické doby řecké. Keramika jde od 750—500 př. Kr. a svědčí o hojných obchodních stycích s Naukratidou.

Do IX. stol. př. Kr. náležejí zbytky velkého kamenného oltáře a malého chrámu, jež objeveny při výkopech britské školy ve Spartě pod vrstvou, chovající v sobě zbytky domů ze VI a V. stol., v sousedství odkopaného chrámu Artemidy Orthie ze VI. stol. Tento archaický chrám z IX. stol., starší než dřevěné Heraion v Olympii a než svatyně v Thermu, jest i s oltářem důležitý pro dějiny řeckého stavitelství. Svatyně byla proti oltáři malá, v hořejší části byla z cihel, trámy, vložené do zdí, držely stavbu pohromadě jako kostra, a uvnitř jiná řada dřevěných sloupů podpírala strop. Dörpfeldovu mínění o tom, že předchůdcem dorského chrámu byla dřevěná a ciblová stavba, dostalo se takto potvrzení. Z jednotlivých nálezů jest pítihnouti zvláště pěkně řezané reliefsy ze slonové kosti (Kentaur s La-pythem a Prometheus s orlem).

Z výkopů Burrowsových v Rhitsoně (snad starém Mykalessu) v Boiotii, při nichž otevřena řada hrobů, hlavní výtěžek je ten, že keramika boiotská není obmezena jen na VIII. a VII. stol., nýbrž že trvá do r. 500 př. Kr.

Na Kretě nedaleko Prinie odkryl Dr. Pernier v Patele, místě za starověku opevněném, zbytky dvou menších chrámů řeckých. Několik hradních věží je ještě dobře zachováno.

Zajímavý objev učinil Dr. Arvanitopulos v Pagasách. Objevil malou věž z V. stol. př. Kr. Kol této věže byla za římské doby vystavěna nachvat jiná větší a mezeru mezi oběma byla vyplněna též množstvím náhrobních stél obyčejného řeckého tvaru; ale místo reliefsů jsou stély pokryty malbami. Z více než tisíc rozbitých kamenů sestaveno nyní již přes 30 stél, pocházejících podle nápisů z doby od V.—III. stol.; tím získán velmi závažný příspěvek pro poznání malířství řeckého. Některé uveřejněny jsou již v *’Εφ ἀρχ.* 1908, tab. I—VI.

Archaeologická společnost řecká konečně se podjala velkého úkolu svého, odkopati agoru athenskou. Dokončení jeho závisí od toho, podaří-li se záhy vymoci zákon, kterým by mohla dnešní čtvrť, nad agorou vystavěná, býti přeložena jinam, jako se stalo v Delfech.

Na Delu pokračovala francouzská škola athenská ve výkopech i roku 1908. V severozápadní části ostrova nedaleko jezera nalezena pod zbytky z doby řecko-římské velká sloupová síň (36 × 55 m) o šesti lodích, podobná Thersiliu megalopolskému a eleusinskému telesteriu. Kromě toho dokončeno vyklizení pokladnic a znova prozkoumány dva starší chrámy řecké, jež ztotožněny pomocí nápisů.

V Pergamu pokračováno ve výkopech v okolí velkého gymnasia. Odkryt chrám s basí pro tři sochy a několik pěkných sloupových síní. V Oropu odkryl Tsuntas základy budov, jež poskytovaly

přístřeší poutníkům, přicházejícím do věštiny Amfiaraovy. Na Euboi odkrýval Papavasileiu další hroby z doby mykenké. V Epidauru dokončil Kavaddias odkopání a restauraci tholu Polykleitova.

Em. Peroutka.

Náš krajan, p. *Vladislav Škorpiš*, ředitel archaeologického musea v Kerči, podnikl roku loňského nákladem carské archaeologické komise výkopy v Kerči, při nichž objevil hrobku ze IV. stol. př. Kr. Hrobka byla vystavěna z velkých, hladce otesaných kamenů a skládala se ze dvou kobek. Druhá kobka, kde ležela jedna kostra *in situ*, obrácená hlavou k východu, a hromádka kostí čtyř jiných koster, má všechny stěny omítnuté a pomalované; jen rovný strop není malován. Na každé stěně pozorujeme čtyři vodorovné pruhy nestejně široké, jež jsou natřeny barvami světlolžlutou, rudou, bílou a tmavolžlutou. Nejzajímavější jest karnýz, jenž se táhne kolem dokola pod samým stropem vyjma tu část západní stěny, kde jsou dvěře, spojující obě kobky. Na tomto karýze, zšíří 26 cm je namalována černou barvou řada hřebů, na kterých zdánlivě visí různé předměty: olivové věnce, podlouhlé a kulaté nádobky (alabastra), stužky, pásy na hlavu a j. Z vás, v hrobce nalezených, nejzajímavější je dvojčuchá *περίλη*, ozdobená bílou figurou Sfingy, sedící na skále a červenými figurami dvou jinochů, z nichž jeden je zajisté Oidipus.

O antické dekorativní malbě v jižním Rusku chystá obšírný spis *Michal Rostovcev*, professor petrohradské university, jenž již přes tři roky s největším úsilím studuje památky toho druhu, nalezené v Olbii, Chersonnesu Tauriském, Pantikapaiu a j. V dějinách tohoto nástěnného malířství první místo bude mít Kerč, poněvadž se tam zachovaly památky bezmála všech období tohoto umění, kdežto v ostatních místech černomořského pobřeží se vyskytují památky jen z jedné, poměrně krátké doby.

Třetí svazek známé sbírky nápisů řeckých i latinských »*Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini*« chystá k tisku *Eugen Pridik*, konservátor carské ermitáže v Petrohradě. Budou tu vydány nápisy na vásách, zlatých a stříbrných špercích, gemmách, na uchách amfor, na cihlách a na jiných předmětech, nalezených v bývalých řeckých osadách na severním pobřeží Černého moře.

Správa sbírek mincí v petrohradské ermitáži s *A. K. Markovem* v čele pracuje o vydání velkého katalogu antických mincí černomořských osad a doufá, že do tří let bude možno, vydati první svazek.

V Pompejích byl objeven nový hřbitov na severní straně města za branou »porta del Vesuvio«. Dosud objeveny tři náhrobky. První z nich, mající podobu oltáře, zvedajícího se mezi čtyřmi pilíři, byl náhrobkem aedila C. Vestoria Priska, jenž zemřel v mladistvém věku 22 let; rada městská věnovala místo pro jeho hrob a přispěla 2000 sestertiů na výlohy pohřební. Druhý náhrobek sestával z štíhlého sloupu, jenž se zvedá na dvou basích; první je čtyřhranná a obsahuje nápis, druhá je okrouhlá. Sloup je ozdoben slunečními hodinami, kteréž jsou originálem oněch hodin, které spatřujeme na známé mozaice neapolské. Také třetí náhrobek má podobu sloupu, zvedajícího se na čtverhranném podstavci. Zde byla pohřbena matrona Septimia, již se dostalo stejné pocty od rady jako aedilovi právě připomenutému.

Mauova krásná kniha o Pompejích, o níž bylo referováno v těchto Listech XXVIII, 1901, str. 311—315, vyšla před nedávnem v druhém, rozmnoženém vydání (*Pompeji in Leben und Kunst von*

August Mau. Zweite verbesserte u. vermehrte Aufl. V Lipsku 1908, Engelmann. Str. XXII a 564. S 304 obr. v textu, 14 tab. a 6 plány. Za 17 mk., váz. za 20 mk.). Že jsou zde popsány a zobrazeny nové, v posledních osmi letech učiněné výkopy, jakož i že přiblíženo svědomitě k novějšímu badání, rozumí se u prof. Maua samo sebou. Rovněž je samozřejmo, že obrázky jsou rozmnoženy a některé lepšími nabrizeny. Zvláště však upozorňujeme na nově přidanou kapitolu LX. o Herkulaneu (str. 528—554), ve které jest sneseno vše, co dosud je známo o tomto městě; nyní, když konečně dojití má k systematickému prokopání Herkulanea, má tato stať tím větší význam. V předmluvě se dočítáme, že v nejkratší době vydán bude k novému vydání zvláštní sešit, ve kterém budou odkazy k příslušné literatuře a stručné odůvodnění a doplnění toho, co jest řečeno v textu. Bylo by lépe bývalo, připojit tylo poznámky hned pod text; snad by se jich »širší obecenstvo«, pro něž kniha především jest určena, nezaleklo. Ale i tak budou vřele vítány, poněvadž rozsáhlou literaturu o Pompejích nikdo neovládá tak dobře jako prof. Mau.

Velmi pěknou pomůcku k studiu palaeografie klasiků latinských vydal nedávno *Frant. Steffens*: »Proben aus Handschriften lateinischer Schriftsteller« (Trier 1908, Schaar & Dathe. Za 5 mk. 15 pf.). Je to vlastně výňatek z většího díla Steffenova »Lateinische Palaeographie«, a to z 2. vydání. Na 18 tabulkách formátu 29 × 35 cm, světlotiskem zdařile provedených, podán tu vývoj latinského písma, počínaje od kapitálky IV. stol. až do písma humanistického z XV. stol.; též pro palimpsesty jsou tu podány vhodné příklady. Na gymnasiu lze vhodně užiti 10 tabulek při četbě Vergilia, Horatia, Ovidia, Cicerona, Caesara, Sallustia a Livia. Chváliti dlužno, že na každé tabulce jest vytištěno, co obsahuje.

Výtečný znalec latinské filologie středověké *Ludvík Traube*, profesor university mnichovské, zemřel 19. května 1907, nemaje ani 46 let věku svého. Zůstala však po něm tak hojná literární pozůstalost, že se mohlo ihned přikročiti k vydávání jeho přednášek a drobnějších spisů. V práci tu uvolili se tři přátelé zesnulého, *Frant. Boll*, jenž převzal vrchní redakci, pak *Pavel Lehmann* a *Frant. Skutsch*. Celkem bude vydáno pět svazků; první z nich právě vyšel (*Vorlesungen und Abhandlungen von Ludwig Traube*. Herausgegeben von Franz Boll. Erster Band: Zur Paläographie und Handschriftenkunde. Herausg. v. Paul Lehmann. V Mnichově 1909, C. H. Beck. LXXV a 263 str. Za 15 mk.). Zde jest nejprve vřele psaný životopis z pera Fr. Bolla, k němuž se pojí seznam publikací Traubových a soupis jeho pozůstalosti literární. Po té následuje universitní přednáška: »Dějiny palaeografie a základy nauky o rukopisech.« Poněvadž Traube měl koncept svých přednášek úplně vypracovaný, čte se jeho přednáška, Lehmannem četnými dodatky bibliografickými doplněná, velmi pěkně a poskytuje hojného poučení. Dalším číslem jest dosud netištěná přednáška, kterou konal Traube r. 1899 v bavorské akademii; předmětem jejím jest »nauka a dějiny zkratk«. Ke konci připojen velmi užitečný seznam latinských rukopisů, psaných písmem kapitálním a uncíálním, sestavený podle záznamů Traubových od Pavla Lehmana. Druhý svazek, který má vyjít ještě letos, bude obsahovati úvod do latinské filologie středověku. Pro klasické filology zvlášť důležitý bude svazek třetí, nadepsaný: »Die Überlieferungsgeschichte der römischen Literatur«. Svazek čtvrtý pojednáváti bude o dějinách písma polounciálního a svazek pátý přinese sebrané drobné spisy zvěčnělého.

Nové, laciné vydání *Monumenta Ancyrského*, vydal nedávno *Arnošt Diehl* ve sbírce »Kleine Texte für theologische und

philologische Vorlesungen und Übungen« (Res gestae divi Augusti. Herausg. und erkl. von Ernst Diehl. V Bonnu 1908, A. Marcus a E. Weber. Str. 40. Za 1 mk. 20 pf.). Text latinský otištěn jest na levé, řecký na pravé stránce; pod čarou je stručný, ale spolehlivý komentář. — V téže sbírce od téhož vydavatele vyšly též nové zlomky lyrických básníků řeckých (Supplementum lyricum. Neue Bruchstücke von Archilochus, Alcaeus, Sappho, Corinna, Pindar ausgewählt und erklärt von Ernst Diehl. V Bonnu 1908. Str. 35. Za 1 mk.). Komu nejsou přístupny drahé publikace původní, rád sáhne po této knížce, která jest vhodným doplňkem k lyrické anthologii Bergkově a Crusiově. — Jako další čísla jsou ohlášeny: *fasti consulares* od Liebenama a Diocletianovo *edictum de pretiis rerum venalium* od Heraea.

Známa *Brunsova* sbírka *Fontes iuris Romani antiqui*, důležitá stejně pro právníky jako pro filology, vydává se již po sedmé, a to péčí *Ottona Gradenwitze* (*Fontes iuris Romani antiqui* ed. Carolus Georgius Bruns. Septimum ed. Otto Gradenwitz. Pars prior. Leges et negotia. V Tubnkách 1909, I. C. B. Mohr. XX a 435 str. Váz. za 8 mk. 60 pf.). Jak se materiál náš rozmnožil od r. 1893, kdy uspořádal Mommsen s Gradenwitzem šesté vydání, o tom svědčí nejlépe, že sbírka musila být rozdělena ve dva svazky; svazek právě vydaný obsahuje o 35 čísel více než měla příslušná část ve vydání předešlém. Dalšího doporučování výborné a praktické dílo nepotřebuje.

John Edwin Sandys vydal r. 1903 pěkné dějiny klasické filologie za starověku a středověku, které setkaly se s takovou oblibou, že po třech letech musily vydány býti po druhé (*History of classical scholarship. From the sixth century B. C. to the end of the Middle Ages*. 2. vyd. V Cambridži 1906, University Press. XXIV a 702 str. S 2t obr. Za 10 sh. 6 d.). Lonského roku dokončil záslužné své dílo dalšími dvěma svazky. Svazek druhý pojednává o době renaissanční, o stol. XVI. a XVII. a mimo to ještě o stol. XVIII., pokud se týče Italie, Francie, Anglie a Nizozemí (XX a 498 str. Se 40 obr. Za 8 sh. 6 d.). Ve svazku třetím je XVIII. století dokončeno výkladem o Německu, načež následují dějiny století XIX. v Evropě i Americe (XIV a 523 str. S 22 vyobr. Za 8 sh. 6 d.). Vitáme nové dílo tím spíše, poněvadž je to v novější době první pokus vyložití obšírněji dějiny klasické filologie od začátku až do doby nejnovější. V třetím svazku budou všeobecně zajímaví portréty slavných filologů, na př. Heyna, Wolfa, Niebuhra, G. Hermann, Boeckha, Meineka, Lachmanna, Ritschla, Boppa, K. O. Müllera, Mommsena, Madviga, Grota a j.

Z nových vydání, která vyšla v komentované sbírce Weidmannské, třeba upozorniti zvlášť na tyto. Steinova *Herodota* vydána nově kniha sedmá v 6. vydání (*Herodotos erklärt von W. Stein*. Vierter Band. Buch VII. 6. Aufl. V Berlíně 1908. Str. 231. Se 3 mapkami. Za 3 mk.); rozsah zvětšen jen nepatrně, ale text i poznámky jsou revidovány. Za to značně přepracována je sedmá kniha *Classe nova Thukydida*, jejíž 3. vydání uspořádal Steup (*Thukydides erklärt von J. Classen*. Siebenter Band. Siebentes Buch. 3. Aufl. bearb. von J. Steup. V Berlíně 1908. V a 283 str. Za 3 mk.). Zbývá nyní ještě vydati znova knihu pátou a osmou, abychom měli Thukydida celého v zpracování Steupově. — Nipperdeyova vydání *Tacitových Annálů* vyšly knihy XI.—XVI. v 6. vydání, které obstaral Andresen (*P. Cornelius Tacitus erklärt von Karl Nipperdey*. Zweiter Band. Ab excessu divi Augusti XI.—XVI. 6. verb. Aufl. besorgt von Georg Andresen. V Berlíně 1908. Str. 347. Za 2 mk. 80 pf.). Jak vydavatel sám připomíná, změněn text téměř na 100 místech; zajímavo při tom je, že na 15 místech vrátil se vydavatel k čtení rukopisnému, které teprve v nejnovější době zjištěno na základě vydaného facsimile rukopisu

medicejského. Kommentar jest revidován. Mimo to připojen i ukazatel k poznámkám obou svazků, jehož bylo již dávno potřeba.

Zajímavý spis vydal R. Meringer pod názvem *Aus dem Leben der Sprache. Versprechen. Kindersprache. Nachahmungstrieb* (V Berlíně 1908, B. Behr. Za 8 mk.). Je to pokračování a doplnění studií, jež Meringer již dříve konal spolu s psychiatrem K. Mayerem a jejichž výsledkem byla kniha »Versprechen und Verlesen. Eine psychologisch-linguistische Studie von R. Meringer und K. Mayer« (V Stuttgartě 1895). Kniha tato byla velmi příznivě přijata a nemálo přispěla zejména k pochopení a výkladu dissimilace. Meringer konal i pak podrobná pozorování a sbíral materiál dále. Ne méně než 148 osob uvádí (s udáním stavu a data narození), jejichž přereknutí dodalo materiál jeho nové knize. Jak již z podtitulu patrně, skládá se kniha ze tří částí. První, nejobsáhlejší (str. 1—243) obírá se překnutím a pojednává o překnutích lidí dospělých, překnutích dětí, překnutích při čtení, přepsání a přeslechnutí; také několik poznámek o zmýlení při jednání připojeno. Jsou to tedy tytéž zjevy, kterých se týkala kniha dřívější, a také se celkem potvrzuje, co tam vylouženo. Předmětem části druhé (str. 145—230) je řeč dětská; je zde pět biografií dětí, při čemž hleděno k tomu, kdy které zvuky, komplexy hlásek a která slova se objevila, s několika obecnými výklady o mluvě dětské. Třetí část (231—244) konečně jedná o snaze napodobovací.

Ve sbírce »Wissenschaft und Bildung« vyšel jakožto svazek 60. spisek *Die Lehre von der Lautbildung* von Dr. J. Sütterlin (V Lipsku 1908, Quelle & Meyer. Str. VI a 183. Váz. za 1 mk. 25 pf.). Knižka tato, vzniklá z přednášek, které měl spisovatel ve vysokoškolských kurzech pro učitele a učitelky, vyniká pěkným a lehce srozumitelným výkladem, i lze ji dobře doporučit jakožto uvedení do studia fonetiky.

*

Pan farář Srba, překladatel Žunkovičova spisu o slovanském praobyvatelství Evropy (LF XXXIV 474), objasnil m. j. rozdíl mezi vědou pravou a vědou papírovou. Pravá věda se nestará o t. zv. pokroky a metody vědecké; to přenechává vědě papírové, lidem, kteří teprv sami ve své ubohosti musí něco vědět, aby si troufali o malé poznání rozmnožovat lidské vzdělání. A zkušenost učí, že nic nepřekáží tolik, jako trochu vědění, zvláště, jde-li o otázky nejnepřehlednější, na př. o otázku, jaký obcovací jazyk měli obyvatelé kraje toho nebo onoho v dobách, o kterých takto nic nevíme; vědec papírový dospěje třeba ku poznání, že nic neví, ale vědec pravý, ten ví všechno, právě proto, že neví nic. Proto nás na první pohled naplnil vážnými obavami spis, jež po rusku napsal a sám také do němčiny překládá Julius Stowik (*Die Slaven, das älteste autochthone Volk Europas. Übersetzt aus dem Russ. vom Autor, I. Teil. Turóc-Szt.-Márton. Selbstverlag des Vf., 1908, 98 str., cena 1.80 K.*). Čteme tam učená slova jako »die absolute Artikulationsbasis«, »relative Artikulationsbasis«, »Indifferenzlage« a kdo ví co všechno, s hrůzou vidíme, že spis. zná práce Niederlovy, Vietora, Zeusse, Müllenhofa, Pogodina atd., a pohrůžuje se v knížku s obavou, že spis. něčemu se naučil a že konec konců se Sokratem zvolá, o Slovanech jakožto autochthonech evropských že nic neví. Ale chyba lávky! Ty učené floskule a citáty jsou jen papírové cáry, za kterými se skrývá upřímná, klassická nahota vědy pravé, která v ničem nezadá vědě pp. Žunkoviče, Kulínera, Srby i ostatních, nevýmaje »ochotníků« v pravé vědě, kteří prý se již také druží k oněm vůdcům profesionálům Pan Slowik opravdu také nemá ani tušení, co se vlastně děje v rozličných odvětvích vědy, a s důvtipem, kterému v jeho rozmachu nebrání mozolné vědění odborné, řeší

hračkou, oč zavadí. Čte nápisy, runa — neruna, jako papírky s cukrátek, louská z nich věci, jako praslovanský aorist оуrioу »ufal, porazil«, který papíroví vědci vlčí mlhou učenosti nedovedli rozeznati ani v živých slovanských tvarech jako *narodiu, byu, videu*, a tak ví všeko: ví, že slovanský jazyk zněl za starodávna od konce ke konci Evropy (a ovšem na východě i přes ten konec), ví, že Iberové byli Slované, Keltové byli Slované, Pelasgové byli Slované ... (laskavý čtenář řadu slovanských národů starověku si doplní ze seznamů starých národů již sám). Keltové byli Slované, a původní Slované jsou i jejich potomci ve Francii. Vždyť i jejich ryze slovanské, jen v cizích ústech trochu pokažené jméno to hlásá. Pan Stowik může s vítězoslávou v duchu pozorovati, jak se hanbou rdí i praví vědce, že tohle nepoznali. Co je *Francouz*? Niederle statisticky zjistil faktum »ostatně bez toho již vůbec uznané« (kde by také papírový vědec shledal něco nového?), že Slované jsou čím dále na západ tím tmavější. Podle barvy se lišili za starodávna mezi Slované *Bélky* (*Belcae*), *Rusí*, *Porusí*, tmaví, *Galky* »Kavky«, a konečně docela již černí, *Vrány*. A pokažené Вранъ je první část jména *Francouz*. Jenže ty Vrány se začaly odcizovati, latinizovati: a proto přidán druhý díl jména, цоузь »cizi« (tak patrně zněl tvar praslovanský; papírová věda ani to neví): вранъ цоузь — *Francuz*. Latinkou se to psalo *Francus*, a hloupý lid, neznalý vránštiny, to četl *Frankus* (a z -узь -us si ještě udělal koncovku nominativní, což pan Stowik zapomněl přidati, minima non curat praetor). To je »zřejmo, neméně i to, že tvary *français, Franzone* a *francese* nejsou nic jiného, než zkomoleniny, v nichž se slovo вранцоузь jeví rozlišeno způsobem francouzským, německým a vlaským«. To je opravdu zřejmo; a takových zřejmostí je v knize plno. A je také zřejmo, že tato pravá věda Slovanstvu může přinésti vedle slávy i prospěch. Vždyť *Francouze-Vrány-cizi* již nyní hlas krve volá k nám, jezdí k nám, hostí naše krajany, píší knížky o »svých bratřích v Čechách«; což až se dovědí, že jsou opravdu našimi rodnými bratři! A bohdá, že se změní i jejich jméno v původní *Vrány*; nač pak zachovávají tvar pokažený a výčitku cizáctví? Feuilletón »Národních Listů« by se měl v tom chopiti iniciativy.

Duchaplný výklad Stowikův naznačuje cestu ku pochopení záhad jiných. Že na př. staří *Norici* byli Slované, ví každé dítě; norili se v horách alpských-planinských do nor a vynášeli z nich kovy. Ale co s *Noricum*? Patrně se říkalo »šel k *Noricům*« a pod., c se čtlo po latinsku a vzniklo znění *Norikum*. Že mezi Slovaný byly nory na kovy i jinde, svědčí podnes dlouhá řada jmen. Tirolský *Kufstein* má jméno jen zdánlivě německé; původně slul *Kuvstén*, t. j. stěna s kovovou rudou (o se střídá s u, v s f ve výslovnosti i v písmě; říkáme na př. *podkúfky*, t. i. kovy pod opátkem). Ve jméně *Kuffner* vězí povlivé slovanské jméno rodiny, jejíž zakladatel se noril po kovech (*kov-ner*). Ve znění sěslabeném jméno *kov-ner*, *kuf-ner* nalézáme jako *ku-nr*, s koncovkou -át (srv. *kabát, špagát, pagát* a p.) ve jméně *Kunrát, Konrát, Kondrát, Konrád* a p.; místa, kde bývaly nory, posud v Čechách mají jméno *Kunratice, Kundratice, Kondrác* (u Vlašimě pod Blánkem-Alpníkem), *Kondratec* a p., v poněmčeném znění na př. *Kunnersdorf, Kunreut*. Na některých z těchto míst dnes snad již kovů a nor nět, ale bývaly, a snad by se našly, kdyby se hledaly. Že staří Slované zásobovali Evropu kovy již v pradávných dobách, kdy hlavním kovem byla měď a bronz, dokazují něm. slova odvozená ze slovanštiny, jako *kupfer* (odtud *kufr*, t. j. bedna pobitá kovem), *pakfon* (ze slov *pakov, pakof*, t. j. zfalšovaný kov, zfalšovaná měď). To jsou zatím jen zrnka drahých kovů, se samého povrchu vyhrabaná: co leží ještě pohřbeno v zapadlých norách starých slovanských jmen a slov!

Z.

○ interpunkci v řeckém pentamtru.

Podává Fr. Křenek.

Chceme-li správně posuzovati interpunkci v jazyku řeckém, musíme vycházeti z toho stanoviska, na kterém stáli staří grammatikové. V novější době obvyčejně nebývá přihlíženo k starověkým zprávám z toho oboru; tím se stává, že názory o interpunkci často se rozcházejí a že rozliční badatelé u téhož spisovatele starověkého uznávají jinou interpunkci. Padá tu sice také na váhu různé upravení textu, ale hlavní příčina spočívá v tom, že posuzována bývá interpunkce se stanoviska moderního, které od antického v mnohém se liší.

Dříve než přikročíme k řešení vlastní otázky, třeba se zmíniti o interpunkci v řeckém jazyku vůbec; neboť zásady zde poznané budou vodítkem pro posuzování interpunkce v jednotlivých formách básnických, tedy i v pentamtru.

Nejstarší náš pramen, který jedná o interpunkci řecké, jest *Τέχνη γραμματική* od Dionysia Thraka z I. stol. př. Kr. Ten v § 4 (vyd. Uhligova str. 7) píše: *Στοιμαί εἰσι τρεῖς · τελεία, μέση, ὑποστοιμῆ · καὶ ἡ μὲν τελεία στοιμῆ ἐστὶ διανοίας ἀπηρτισμένης σημεῖον, μέση δὲ σημεῖον πνεύματος ἐνεκεν παραλαμβανόμενον, ὑποστοιμῆ δὲ διανοίας μηδέπω ἀπηρτισμένης ἀλλ' ἐτι ἐνδεοῦσης σημεῖον. Τίνι διαφέρει στοιμῆ ὑποστοιμῆς; χρόνῳ · ἐν μὲν γὰρ τῇ στοιμῇ πολὺ τὸ διάστημα ἐν δὲ τῇ ὑποστοιμῇ παντελῶς ὀλίγον.* Rukopis L (Vossianus 76) má připojena znaménka, jimiž se tato interpunkce označovala, pro *τελεία* ·, pro *μέση* . a pro *ὑποστοιμῆ* —V, písař pak jich sám užíval při opisu tohoto díla. Grammatika Dionysia Thraka přeložena byla do armenštiny a jiných jazyků i udržela se jako hlavní pramen grammatiky až do dob byzantských. Dionysiova svědomitost, i v jiných oborech dokázaná, jakož i úkaz, že jeho kniha byla po dlouhou dobu hlavním zdrojem nauky grammatické, jest nám dostatečnou zárukou, že jeho zprávy, interpunkce se týkající, jsou hodnověrné.

Uznává tedy Dionysios trojí způsob interpungování: *τελεία*, *μέση*, *ὑποστοιμῆ*. O první praví, že jest znamením ukončené myšlenky, to jest tedy naše tečka, středník, otazník. Druhá, *μέση*, jest znamením oddechu uprostřed věty, a *ὑποστοιμῆ* jest oddech tam, kde ještě není myšlenka úplně vyjádřena, kde jí ještě něco chybí, aby byla *ἀπηρτισμένη*; jest to patrně naše

čárka, kterou klademe na rozhraní dvou závislých vět. Interpunkce tyto liší se svým trváním; při *τελεία* jest oddech libovolně dlouhý, při ostatních jen nepatrný, aby se nerušila souvislost myšlenek.

Ke grammatice Dionysiově zachovala se několikera scholia. Jakýsi Diomedes podává obsírný výklad příslušné stati Dionysiovy a uvádí, že pozdější grammatik Nikanor, zvaný pro své mikroskopické práce o interpunkci *Συγματίας*, rozeznává osm druhů interpunkce. O *μέση* praví Diomedes, že ji Dionysios ani za pravou neuznával, poněvadž jest velice subjektivní. Záležít prý v tom, že si při dlouhé větě oddechne a pak pokračujeme dále. Poněvadž každý jednotlivec dle své schopnosti, vysloviti jedním dechem více nebo méně slov, klade při dlouhé větě oddech jinam, nemůže býti taková pauza pokládána za skutečnou interpunkci. Že ji uvádí Dionysios, stalo se prý proto, že někteří za jeho doby vskutku ji za pravou měli.¹

Scholia Vatikánská obsahují výklady několika scholiastů. Na prvním místě jest zmíněný Diomedes, za ním následuje výklad Stefanův. Ten (Hilb. 176) mezi jiným podotýká, že někteří uznávají čtyry druhy interpunkce: 1. *τελεία*, 2. *ἀτελής* = *μέση*, 3. *ὑποστιγμὴ μεθ' ὑποκρίσεως*, *ἥτις ἐν ταῖς συντακτικαῖς καὶ ἀναφορικαῖς τῶν φράσεων τίθεται*, t. j. před větami kondicionálními a relativními, ku př.: Il. *P* 94 n.

*εἰ δέ κεν Ἐκτορι μῦθος ἔδῳν καὶ Τρωσὶ μάχωμαι
αἰδεσθέεις, μὴ πῶς με περιστήωσ' ἓνα πολλοί*

nebo Il 777 n. 4. po vokativu se zvláštním důrazem položeném (*μετὰ τὰς ἐν ἡθελίῃ ἢ πάθει κλητικὰς*): Il. *K* 249, *Ω* 729. Že může býti interpunkce spojena s elisí, ukazuje Stefanus na příkladech z Il. *I* 76, *H* 54, *I* 228. Takovou interpunkci nazývali prý *ἐγκοπὴ* (= přerušení, trhлина). Totéž vykládají scholia Marciana.

Dionysiova nauka znenáhla byla měněna. Subjektivní názory jednotlivců daly základ k novým pravidlům, počet zákonitých interpunkcí rostl, až dosáhl výše největší v učení Nikanorově (z II. stol. po Kr.). Ten zabývá se interpunkcí v básních Homerových a Kallimachových, uznával osm druhů interpunkce: *τελεία*, *ὑποτελεία* (= Dion. *ὑποστιγμὴ*), *ἡ πρώτη ἄνω*, *δευτέρα ἄνω*, *τρίτη ἄνω*, *ὑποστιγμὴ ἐννυπόκριτος*, *ὑποστιγμὴ ἀννυπόκριτος*, *ὑποδιαστολή*. Vidíme, že Nikanor právem si zasloužil názvu *Συγματίας*. Jeho učení se neudrželo, právě pro svoji subtilnost. Grammatikové pozdější jako Theodor Gaza a Lascaris

¹ Schol. in Dion. Thracem vyd. Hilb. 24. *Τὴν μέσσην στιγμὴν φησι εἶναι σύμβολον, τιθέμενον ἕνεκεν τοῦ ἀναπνεῦσαι ἡμᾶς· τουτέστιν ὅτε πολὺλεξίς ἐστιν ὁ λόγος καὶ μὴ δυνάμεθα ἀπνευστὶ αὐτὸν εἰπεῖν, ἔνθα ἀναγκάζει ἡμᾶς τὸ πνεῦμα· ἐκεῖ σιωπήσαντες ἐλάχιστον διὰ τὸ ἀναλαβεῖν ἕτερον πνεῦμα, τίθεμεν αὐτήν.*

uvádějí pouze nauku Dionysiovu. Také latinští grammatikové drželi se pouze učení Dionysiova.¹

Přehlédneme-li tyto starověké zprávy, vidíme, že v čele stojí učení Dionysiovo, a že toto jednoduché a jasné učení od pozdějších učitelů grammatiky bylo zbytečně měněno a rozšiřováno. Jedna interpunkce jest všem směrům společná; jest to *τελεία* na konci věty, kde jest oddech libovolný. O rozdělení smyslové pauzy uprostřed věty se názory lišily.

V novější době o interpunkci jednáno většinou jen z toho stanoviska, kolikrát se u některého básníka na tom neb onom místě interpunkce vyskytá. Počítány tu interpunkce podle textu, po našem způsobě rozdělovacími znaménky opatřeném, a odtud četné neshody mezi badateli. Tyto práce statistické týkaly se většinou Homera nebo básní hexametrem psaných vůbec (viz Královu Metriku I, str. 55 nn., kde uvedena také literatura).

Na základě rozboru básní epických, hlavně Homera, shledali badatelé, že interpunkce v hexametru často se shoduje s rhythmickou pauzou ve verši, a že nesmí státi blízko caesury nebo před koncem verše, aby platnosti těchto oddechů nerušila. Tyto dvě zásady jsou pro skladbu hexametru rozhodující.

Pentametr jest vlastně také hexametr, jenž má ve třetím taktu dvoudobou pauzu; i budou o něm platiti pravidla obdobná. I zde má zajisté první místo pravidlo, že oddech smyslový (interpunkce) shoduje se často s oddechem rhythmickým. A právě takové pentametry jsou nejsprávnější; neboť pentametr caesurou po třetí thesi jest dělen na dvě pravidelná kóla a toto přerušení verše uprostřed jest také úplně dostačitelé. K tomu ještě přistupuje druhé místo rhythmického oddechu, totiž konec pentametru; tam jest krátký oddech, jaký vůbec bývá na konci verše a jak o tom svědčí slabika volná a průzev na tom místě se vyskytující (Král, na uv. m. str. 62). Tím dána jsou dvě místa, kde jest interpunkce nejvhodnější. Druhým pravidlem pro hexametr jest, že nevyskytuje se interpunkce v bezprostřední blízkosti oddechů rhythmických. I to bude mítí zajisté velkou důležitost pro pentametr. Interpunkci uznávati budeme tam, kde ji uznával Dionysios, tedy po teče, středníku, otazníku na konci (*τελεία*), při čárce mezi větami hlavními a vedlejšími.

Uvažujme nyní, jak básníci řečti užívali interpunkce ve svých básních. Hlavním pramenem pro pozorování skladby pentametru jsou elegie a epigramy. Elegie byla původně provázena hrou na

¹ Diomedes I 437, 14. *Distinctio quid est? Apposito puncto nota finiti sensus vel pendentis mora. Quot locis ponitur? Tribus. quibus? summo, cum sensum terminat, et vocatur finalis a nobis, a Graecis τελεία, medio, cum respirandi spatium legendi dat, et dicitur media, Graece μέση; immo cum lectionis interruptum tenorem aliud adhuc inlatura suspendit et vocatur a Graecis ἐποστιγμή, a nostris subdistinctio. Podobně i Marius Victorinus a j.*

flétnu, což dosvědčeno jest ještě pro VII. stol. př. Kr. Také Plato v Timaiu 21 C užívá o elegii Solonově brzy názvu *ᾠδήν* brzy *ῥαψωδῆν*. Později se od hudebního průvodu upustilo, a elegie přednášeny jako básně epické. Později než elegie pěstován byl epigram. Původně byl to nápis na náhrobcích a darech obět-ních, ale již v druhé polovici periody klassické nabyl rázu gno-mického. V době alexandrijské dospěl k významu, jaký mu i my obyčejně přikládáme.

Postupovati budeme podle historického pořádku, uvažující nejprve o době klassické, pak alexandrijské a konečně římské. V poslední periodě rozeznávati budeme dvě období: do císaře Konstantina a po vládu Justinianovu. Pro omezenost místa spo-kojíme se pouhými přehledy jednotlivých period.

Přehlédneme-li dobu klassickou, jeví se nám tento obraz:

Básník	Interpunkce														bez interpunkce	Úhrnem			
	po 1.				po 2.				po 4.										
	thesi	thesi a na konci		taktě	taktě a na konci	thesi	thesi a na konci		troch. a na konci	shodná s diaeresi	shodná s diaeresi a na konci	trocheji	troch. a na konci				taktě	taktě a na konci	na konci
		troch. a na konci	troch. a na konci				troch. a na konci	troch. a na konci											
Kallinos . . .	—	1	1	2	1	—	1	—	—	1	—	—	—	1	3	1	12		
Archilochos	—	—	—	2	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	10	4	20		
Tyrtaios ..	—	—	—	1	1	1	3	—	7	6	—	—	—	1	50	3	73		
Mimnermos.	—	—	3	1	2	1	5	—	1	4	—	—	—	1	16	7	41		
Solon	—	—	3	2	7	1	9	—	2	12	—	—	—	—	68	6	110		
Simonides .	—	1	1	—	13	—	9	—	1	13	—	—	—	2	116	10	166		
Xenofanes .	—	—	—	—	3	1	—	—	1	3	—	—	—	—	23	3	34		
Theognis ..	—	3	18	6	64	3	60	5	13	86	2	6	9	—	405	30	710		
Anakreon .	—	—	1	1	—	1	2	—	1	—	—	—	1	—	16	1	24		
Kritias	—	—	1	—	1	—	2	—	1	2	—	—	—	—	12	7	26		
Plato	—	—	1	—	5	—	6	—	—	6	—	—	—	—	38	1	57		
Aristoteles .	—	—	5	—	1	—	1	—	—	7	—	—	—	—	54	1	69		
Ostatní ...	—	—	7	—	9	—	12	—	5	27	—	2	—	—	61	8	113		
Úhrnem ...	—	5	41	15	110	8	111	5	32	167	2	8	10	5	872	82	1473		
V %					8.55		8.14			13.58					58.72	5.5			

Vidíme, že největší počet veršů má interpunkci na konci (58.72%). Připočteme-li k tomu ještě pentametry, kde vedle interpunkce uprostřed verše vyskytá se také oddech na konci, vzroste toho procento na 79.12% .

Jest tudíž oprávněna myšlenka, že snažili se básníci, aby spolu s distichem končil i smysl. Hojně jest také veršů, kde interpunkce shoduje se s diaresí (13.58%). Jest patrné z toho, že velkou váhu kladli básníci na to, aby oddech smyslový shodoval se s rhytmickým. Stejný poměrně počet vykazují interpunkce po prvním taktu (8.55%) a po druhé thesi (8.14%), méně celkem spatřujeme interpunkci na ostatních místech pentamtru. Značnou převahu mají interpunkce v první polovici pentamtru, nehledíme-li ovšem k oddechu na konci verše.

U Theognida shledáváme několik interpunkcí neobvyklých, což dlužno omluviti tím, že mu šlo více o věcný obsah než o uhlazenou a bezvadnou formu. Ostatní básníci se takovým interpunkcím vyhýbají. Vůbec pozorujeme, že snažili se básníci této doby dosíci toho, aby smyslová pauza byla co možná nejdále od diarese. Zachovávají tudíž podobný zákon, kterého šetřili i v hexamtru. Málo jest celkem veršů, které nemají interpunkce žádné (5.5%), ale v tom případě jest vždy interpunkce na počátku následujícího hexamtru.

Alexandrijskou periodu zahajuje Filetas z Kou a hlavním jejím repraesentantem jest Kallimachos. Z jeho všestranné činnosti náleží k naší úvaze V. hymnus na »lázeň Palladinu« psaný elegickým distichem a epigramy (celkem 211 pentam.).

V přehledu jeví se poesie té doby, jak naznačeno na tabulce (str. 86).

Z doby alexandrijské máme více zachováno než z doby klassické, z největší části jsou to epigramy. Většina veršů má interpunkci na konci verše (67%), s interpunkcí na jiném ještě místě kromě na konci 95% .

Druhé místo zaujímá interpunkce po prvním taktu (10.82%), na třetím jest oddech po druhé thesi (7.68%), konečně 5.16% vykazuje interpunkce shodná s diaresí. Proti první periodě pozorujeme tento rozdíl: interpunkce na konci stoupá o více než 8% , po prvním taktu o 2.27% , naproti tomu ubylo interpunkce po druhé thesi asi o $1\frac{1}{2}\%$ a interpunkce na místě diarese dokonce o 8.42% . Počet interpunkcí po prvním trocheji je poměrně stejný. V druhé polovici pentamtru vyskytuje se celkem interpunkce jen 29krát, v první periodě na týchž místech 25krát. Jeví se tudíž u básníků této doby patrná snaha, omeziti interpunkci v druhé polovici pentamtru na míru nejmenší. Nejoblíbenějšími místy pro interpunkci v době alexandrijské mimo konec pentamtru jest první takt a druhá these, méně již interpunkce shodná s diaresí a po prvním trocheji. Ostatním interpunkcím se básníci té doby vyhýbali, až na ně-

Básník	Interpunkce																			bez interpunkce	Úhrnem
	po 1.					po 2.				po 4.			po 5.		na konci						
	thesi a na konci	trocheji	troch. a na konci	taktě	taktě a na konci	thesi	thesi a na konci	troch. a na konci	shodná's diaeresi	shodná s diaeresi a na konci	trocheji	troch. a na konci	taktě	taktě a na konci		thesi	trocheji				
Filetas	—	—	2	—	4	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	11	1	20	
Hermesianax.	—	—	1	—	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	11	50	
Fanokles	—	—	—	—	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	15	
Kallimachos .	1	2	16	5	28	2	32	—	—	16	—	1	—	4	1	—	—	192	21	321	
Alexander Aitolos	—	—	1	—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	4	34	
Theokrit	—	1	2	—	3	1	5	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	28	3	46	
Rhianos	—	—	1	—	4	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	23	1	32	
Anyte	1	—	3	—	2	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	37	1	47	
Nossis	—	—	1	—	3	—	2	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	15	1	24	
Asklepiades ..	—	—	2	—	11	—	8	1	—	8	—	2	—	4	—	—	—	56	—	92	
Poseidippos .	—	—	7	—	12	—	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	36	3	66	
Leonidas Tar.	—	—	12	—	33	—	22	—	—	18	—	—	—	1	—	—	—	200	12	298	
Meleager	2	—	10	—	60	—	51	—	—	41	—	—	—	3	1	1	—	281	10	460	
Dioskoridos ..	—	—	1	—	5	—	9	—	—	4	—	—	—	1	—	—	—	102	3	125	
Alkaios Messenský	—	—	2	—	8	—	4	—	—	3	—	—	1	1	—	—	—	45	3	67	
Antipater Sidonský	—	—	7	1	37	—	12	—	—	14	—	—	—	3	—	—	—	258	13	345	
Ostatní	1	—	5	—	15	—	14	—	—	4	—	2	—	1	—	—	—	174	6	222	
Úhrnem	5	3	73	6	239	3	173	1	—	118	—	6	1	19	2	1	—	1521	93	2264	
V %					10·82		7·68			5·16								67	4	100	

kolik případů, které zaviněny byly méně dbalým skládáním veršů. Týče se to zvláště interpunkcí po první thesi¹ a druhém trocheji,² které se vyskytují u jednotlivých básníků obyčejně v jednom nebo ve dvou případech.

I v této periodě vystupuje zcela jasně zákon, vystříhati se, pokud možno, interpunkce blízko smyslového oddechu. Celkem možno říci, že skládání epigramů a vůbec distichické poesie v době alexandrijské má přísnější poměrně zákony než v periodě klasické, jak to dokázáno jest i pro jiné druhy literární tvorby básníků alexandrijských.

Třetí perioda, tak zvaná římská, dělí se na dvě období, a to od Augusta až do vlády Konstantinovy a od Konstantina až po císaře Justiniana. V prvním období jeví se v poesii úpadek. Na místo její nastupuje prósa. Jediný odbor poesie i v této době kvetl, totiž epigram. Měl-li již za doby alexandrijské ráz více výsměšný a útočný než ráz skutečných nápisů, vystoupil tento druh epigramu v této době ještě více do popředí. Epigramy řecké té doby blíží se ostrostí svou epigramům Martialovým. Hojný počet pěstitelů epigramu shledáme i za této doby a to epigramatiků jednak řeckých, jednak latinských, píšících jazykem řeckým.

Jako Meleagros v předešlé době tak Filippos v této době sestavil z epigramů anthologii, která později přešla do Anthologie Palatinské.

Přehledněme nyní celou periodu! (Viz tabulku na str. 88.)

Zachován jest skoro stejný počet pentametrů jako v době předešlé. Patrnější změny shledáváme pouze u interpunkce po prvním taktu, na místě diarese a na konci verše. Kdežto v periodě alexandrijské vyskytovala se interpunkce po prvním taktu v 10·82%, shledáváme ji za této doby v 14·37% případů, tedy přibýlo jí o 3·55%. Také interpunkce shodná s diaresí těšila se v této době velké oblibě; neboť vyskytuje se v 10·54%, kdežto v době předešlé vykazuje pouze 5·16%, takže její počet se zdvojnásobil. Pentametrů, které mají interpunkci pouze na konci verše, ubylo proti předešlé době o 5%, připočteme-li ovšem k této interpunkci konečné ještě smyslovou pauzu na jiném místě verše, obdržíme 99·89%, tedy číslo téměř o 5% větší než v periodě alexandrijské. Také kleslo v době římské číslo udávající počet pentametrů bez interpunkce; ostatní méně obvyklé druhy její dosvědčeny jsou poměrně týmiž čísly. Vidíme, že v této době byly hlavně dva případy interpunkce oblíbeny, totiž po prvním taktu a shodná s diaresí.

¹ Kallimachos, ep. XIV, 4 (vyd. Schneider); Anyte (Anth. Pal. I, 133, ep. XV, 3; Meleagros, Anth. Graeca I, 10, ep. XXIII, 6; 18, ep. LVI, 6.

² Asklepiades, Anth. Gr. I, 152, ep. XXV, 4.

Básník	I n t e r p u n k c e													bez interpunkce	Úhrnem	
	po 1.					po 2.			po 4.							
	thesi	thesi a na konci	troch. a na konci	taktě	taktě a na konci	thesi	thesi a na konci	troch. a na konci	shodná s diaeresí a na konci	trocheji	troch. a na konci	taktě	taktě a na konci			
																na konci
Filippos ...	—	—	3	—	22	—	9	—	31	—	1	—	1	154	1	222
Antipater z Thessalon .	—	—	9	—	34	—	15	—	10	—	—	—	1	126	4	199
Krinagoras .	—	—	—	1	22	—	9	—	2	—	1	—	1	93	8	137
Antifilos ...	—	—	6	—	32	—	9	—	6	—	—	—	—	94	—	147
Tullus Laurea	—	—	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	7	—	11
Filodemos .	—	—	1	—	17	—	13	—	8	—	—	—	1	65	1	106
Bianor	—	—	4	—	6	—	5	—	3	—	—	—	1	33	1	53
Diodor Zonas	—	—	2	—	2	—	4	—	2	—	—	—	—	15	3	28
Diodor ml. .	—	—	5	—	8	—	7	—	—	—	—	—	—	20	1	41
Ostatní ve sb. Filippově .	—	—	4	—	24	—	17	—	13	—	1	—	1	61	—	121
Archias	—	—	6	—	23	—	11	—	3	—	—	—	—	61	—	104
Leonidas Alexandr.	—	—	2	—	12	—	4	—	9	—	—	—	1	61	—	89
Erykios	—	—	3	—	6	—	3	—	—	—	1	—	—	32	1	46
Lukillios ...	1	—	5	—	19	—	16	1	47	—	1	—	1	168	—	259
Marcus Argentarius .	—	—	5	—	19	—	7	—	4	—	1	—	—	59	2	97
Lukianos ...	—	—	1	—	8	—	5	—	18	—	—	—	—	48	—	80
Straton	—	—	10	—	30	—	16	1	52	—	1	—	6	116	—	232
Diogenes Laertský ..	—	—	—	—	5	—	2	—	8	—	—	—	—	45	—	60
Ostatní	—	—	4	—	29	—	61	—	20	—	1	—	1	132	3	206
Úhrnem ...	1	71	1320	—	169	2	—	236	—	8	—	15	1390	25	2238	
V %			14.37		7.55			10.54					62			100

Pro interpunkci po prvním taktu jeví se stále větší zájem, od nejstarších dob víc a více jí bylo užíváno (v I. periodě 8·55%, II. 10·82%, III. 14·37%), co pak se týče interpunkce na místě diaerese, byla v době klassické dosti hojná (13·58%), v době alexandrijské jeví veliký úpadek (5·16%), kdežto doba třetí vrací se k původní její oblibě, ač nedostupuje tu procento její takové výše.

Naproti tomu interpunkce po druhé thesi čím dále tím více ubývá, ač i v poslední době vykazuje ještě dosti hojně zastoupení (I. 8·14%, II. 7·68%, III. 7·55%). Také pentametrů bez interpunkce od nejstarších dob ubývá; i zdá se, že tím nového potvrzení dochází názor, že elegické distichon bylo pokládáno za jakousi strofu dvouřádkovou, při které hleděno k tomu, aby každá strofa podávala úplnou, ucelenou myšlenku.

Pentametrů s více interpunkcemi shledáváme v této periodě skrovný počet. Obvyčejně jsou to epigramy, složené ve formě otázek a odpovědí. V některých zbývajících případech jest více interpunkcí v jednom verši jen zdánlivě; neboť tu jedna jest rozhodující, ostatní jsou spíše jen logickým rozdělením slov, než skutečnou pausou smyslovou.

Druhé období římské periody sahá od císaře Konstantina po Justiniana. Za této doby jeví se čilejší duch v poesii. Různé druhy její pěstovány byly zdárně od básníků pohanských a vedle nich čestně řadí se již spisovatelé křesťanští. Zvláště v Egyptě pučelo slibně símě, alexandrijskými básníky tam zaseté, a odtud šířila se záliba v poesii hlavně ve východní říši římské, především v Byzantiu, kde nacházela na dvoře císařském netoliko ochránců, nýbrž i štědrých podporovatelů. Byl to především císař Justinian, za něhož povznesla se poesie k značné výši. Hojně pěstována byla epika. Stačí jmenovati Quinta Smyrnského, Nonna, Tryfiodora, Kollutha a j.

Také epigram těšil se v této době značné oblibě, jako vůbec jest epigram útvarem básnickým, jenž ve všech dobách hojně byl pěstován. Z epigramů pořizovány sbírky (Agathiova), jež přešly později do Anthologie Palatinské.¹

Přehlédneme-li pentametry tohoto období, obdržíme tento obraz :

¹ Jest zachován dosti značný počet epigramů z doby křesťanské, většinou bez udání jména skladatelova. Jsou to nejvíce epigramy na dary, obětované do chrámů, nebo na různých památkách křesťanského umění a stavitelství. Jest to 123 epigramů, psaných buď hexametrem nebo iamby. Celkem máme v nich 74 pentamentry. Došlo nás ještě dosti epigramů, označených v Anthologii Palatinské jako *ἀδόκιμα* nebo *ἄδελφα*; k nim nelze bráti zřetele, poněvadž nevíme, z které doby a od koho pocházejí.

Básník	Interpunkce														bez interpunkce	Úhrnem		
	po 1.					po 2.					po 4.							
	thesi	na konci		taktě	taktě a na konci	thesi	na konci		shodná s diaeresí	shodná s diaeresí a na konci	trocheji	na konci		taktě			taktě a na konci	na konci
		thesi	a na konci				thesi	a na konci				trocheji	trocheji					
Agathias ...	—	—	3	3	39	—	9	—	1	30	—	1	—	3	311	5	405	
Palladas ...	—	—	1	—	6	—	9	—	—	78	—	1	—	1	194	2	287	
Christodoros	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	9	—	11	
Paulus Silentiarius ...	—	—	4	—	25	—	9	—	—	32	—	—	—	—	202	6	278	
Metrodoros .	—	—	3	—	8	—	4	—	—	10	—	—	—	1	50	3	79	
Julianos Egypt. ...	—	—	4	—	8	1	18	—	—	10	—	—	—	1	115	2	159	
Leontios ...	—	—	—	—	3	—	1	—	—	9	—	—	—	2	31	—	46	
Makedonios	—	—	3	—	10	—	11	—	—	15	—	—	—	1	87	1	128	
Ostatní	—	—	—	—	2	—	5	—	—	7	—	—	—	1	58	—	68	
Epigramatiko- kové křes- ťanští	—	—	3	—	3	—	—	—	—	14	—	—	—	—	54	—	74	
Úhrnem ...	—	—	21	3	105	1	67	—	1	200	—	2	—	10	1106	19	1535	
V %					6.94		3.4			12.92					71		100	

Největší počet všech pentametrů vykazuje opět interpunkci na konci verše (71%), ve spojení s jinou ještě pausou smyslovou 98.4% všech veršů; proti předešlé periodě jeví se tu přírůstek 9%. Druhé místo zaujímá interpunkce shodná s diaeresí (12.92%), v období předcházejícím 10.54%; tedy opět se zde počet její značně zvýšil. Naproti tomu klesla obliba v interpungování po prvním taktu z 14.37% na 6.94%, podobně ubylo interpunkce po druhé thesi. Máme tedy postupně v této době tento pořad interpunkcí: na konci pentametry, na místě diaerese, po prvním taktu, po druhé thesi.

V druhé polovici pentametry interpungováno pouze 12krát, z čehož dva případy týkají se méně obvyklé interpunkce po čtvrtém trocheji (Agathias ep. 70. 14, Palladas XVI, 2).

Tím vyčerpány jsou hlavní a nejdůležitější ukázky skladby pentametry v řecké poesii od dob nejstarších až do doby římské.

Přehledněme nyní celou poesii a vyšetřujeme případy jednotlivých interpunkcí v oněch čtyřech dobách.

Doba	I n t e r p u n k c e											bez interpunkce	Úhmem
	po 1.			po 2.			po 4.		po 5.		na konci		
	thesi	trocheji	taktě	thesi	trocheji	shodná s diaeresi	trocheji	taktě	thesi	trocheji			
klassická.	5	41	125	119	5	199	10	15	—	—	872	82	1473
alexandrij- ská . . .	5	76	245	176	1	118	6	20	2	1	1521	93	2264
I. římská	1	71	321	169	2	236	8	15	1	—	1389	25	2238
II. římská	—	21	108	68	—	201	2	10	—	—	1106	19	1535
Celá poesie . .	11	209	799	532	8	754	26	60	3	1	4888	219	7510
V % . . .	—	2.78	10.65	7	—	10	—	0.83	—	—	65	2.91	100

Vidíme, že interpunkce po první thesi vyskytá se velice zřídka, nejvíce poměrně v I. době, čím dále jí ubývá, až ve IV. době úplně mizí; podobně jest tomu s interpunkcí po čtvrtém trocheji, jež v poslední době vyskytá se pouze dvakrát. Interpunkce po prvním taktu v prvních dvou dobách vykazuje stejný počet, v třetí době náhle její užívání stoupá, v poslední zase nápadně klesá. Interpunkce po druhé thesi ubývá, až poslední doba vykazuje 50 % úbytku. Interpunkce po druhém trocheji vyskytuje se v prvních třech dobách jen 8krát, v poslední vůbec mizí.

Největších změn zakusila interpunkce shodná s diaeresí. V druhé době ubývá jejího užívání značnou měrou, v třetí periodě opět v též poměru stoupá, ve čtvrté zase klesá a dostupuje tu počtu případů doby první.

V druhé polovici pentametru vyskytuje se interpunkce velmi zřídka. Po čtvrtém taktu jí stále ubývá, interpunkce v pátém taktu vyskytá se v celé poesii pouze čtyřikrát.

Největší počet vykazuje interpunkce na konci verše. V prvních dvou dobách drží se ve stejné výši, v třetí jí ubývá, v poslední periodě opět hojněji se vyskytuje. Veršů bez inter-

punkce jsou jen 2·91 %₀. Během jednotlivých dob jí značně ubývá.

Více interpunkcí zpravidla v pentametrů se nevyskytá, neboť má tento verš dvě rhythmické pausy, a přistoupí-li k tomu ještě oddech smyslový, jest tím verš již dosti rozdělen, aby snadno mohl býti přednesen.

Než přece mají některé epigramy zvláštní tvar, kde musíme uznati více interpunkcí. Jsou to epigramy složené ve formě otázek a odpovědí.¹ Obyčejně bývá to na nápisech anathematických nebo monumentálních. Stilisovány pak bývají tím způsobem, že divák nebo poutník nějaký ptá se, buď koho ta neb ona socha představuje, neb koho ten či onen náhrobek skrývá. Načež osoba druhá, někdy personifikovaná socha sama, při pohřebních nápisech mrtvý, na otázky ty odpovídá. Při této formě epigramů lze pozorovati trojí druh jejich skladby. Nejobyčejnější a také nejhojnější jsou případy, kdy každá mluvící osoba pronese v souvislosti jedno nebo více distichů, načež jí osoba druhá stejným způsobem odpoví. Takových epigramů máme v zachované poesii řecké vůbec 20. V takových ovšem vyskytují se interpunkce pravidelné, v každém pentametrů jediná, mimo interpunkce na konci.

Druhý způsob záleží v tom, že střídání osob mluvících nastupuje v hexametrů, při čemž druhou polovici hexametrů a celý následující pentametr pronáší osoba jediná. Jiná obměna této formy jest ta, že osoby vystřídají se uprostřed pentametrů. V obou těchto případech vyskytuje se v pentametrů interpunkce jen jedna; na př. v Platonově epigr. 32 (v Bergkově Anthol. lyrica), nejstarším to epigramu v této formě složeném. Je to rozmluva Mus s Afroditou:

*Ἄ Κύπρις Μούσαισι· ἑοράσας, τὰν Ἀφροδίταν
τιμᾶτ', ἥ τὸν Ἔρωτ' ὕμιν ἐφοπλίσομαι.
καὶ Μοῦσαι ποτὶ Κύπριν· Ἄρει τὰ στωμύλα ταῦτα·
ἡμῖν δ' οὐ πέτεται τοῦτ' ὁ παιδάριον'.*

Epigramů tohoto druhu máme 13.

Konečně vyskytují se epigramy formy otázek a odpovědí v pravém slova smyslu rozdrobeny. Za každým téměř slovem jest interpunkce. Takové epigramy jsou ovšem vadné. Také nebyly příliš oblíbeny, neb se jich vyskytuje u básníků, jichž plody jsme zde brali v úvahu, pouze osm.

Ku př. Kallimachův ep. 34 (ed. Wilamowitz):

*Τίν με λεοντάγχ' ὦνα, σνοκτόνῃ, φήγινον ὄζον
θῆκε. τίς, Ἀρχίνος· ποῖος, ὁ Κρής· δέχομαι'.*

¹ První případ takových epigramů máme u Simonida v ep. 156 a 158, nelze však k nim bráti zřetele, poněvadž jsou psány v iambech.

V tomto případě vyskytuje se arci interpunkcí více, ale k takovým veršům nemůžeme hleděti; v nich šlo více o vyhovění požadavku věcnému, než o uhlazenost formální. Vidíme tedy, že verše o více interpunkcích v pentametru byly řídké.

Přehlédneme-li celou poesii, nenajdeme ani jediného dokladu pro interpunkci po druhém taktu, po čtvrté thesi a po pátém taktu, jež patrně byly pokládány za nesprávné, poněvadž stály v bezprostřední blízkosti paus rhythmických a tím jejich sílu rušily; z téže asi příčiny jen velmi zřídka a jen z nutnosti užíváno bylo interpunkcí po první thesi, po druhém a čtvrtém trocheji. S jistotou můžeme říci, že téhož názoru byli i staří, neboť mezi 7510 pentametry vyskytují se tyto interpunkce jen 45krát.

Nápadný jest rozdíl interpunkcí v první a v druhé polovici pentametru. Nehledíme-li k interpunkci na konci verše, vyskytá se v druhé polovici pentametru interpunkce pouze 90krát. To zdá se mi, že souvisí s pravidlem, že v druhé polovici pentametru nesmí daktyl nahrazován býti spondejem. O příčině tohoto zákona jsou v nové době různé názory. Christ ve své *Metrice*, 2. vyd., str. 208 soudí, že příčinu třeba hledati v souvislosti pentametru s nějakou starou melodií, nebo v tom, že na konci verše původní rhythmus má býti znatelný, ale proti tomu svědčí sám hexametr, jenž končí trochejem nebo spondejem.

Než epigram a vůbec básně elegickým distichem psané jsou rázu pohnutého, jenž v poesii bývá označován takty buď původními, nebo i rozvedenými.

Tím, že druhá polovice pentametru má čisté daktyly, stává se tempo rychlejší a dobře se hodí k celému rázu básně. Hbitost tempa podporována jest ještě tím, že se tu básníci zpravidla vyhýbali interpunkci. Rhythmus v druhé polovici pentametru rychle plyne ke konci; tím také vynikne daktylský ráz disticha, které tvoří jakousi daktylskou strofu, končící čistými daktyly. Že dlužno elegické distichon pokládati za jakýsi druh strofy, tomu nasvědčuje to, že ve velké většině veršů končí spolu s distichem i smysl, či že jest na konci disticha interpunkce.

Sotva tři procenta všech veršů jsou bez interpunkce, což nikterak nesvědčí proti uvedené myšlence.

Nejčastěji vyskytuje se mimo konec verše interpunkce po prvním taktu ($10\cdot65\%$) a na místě diarese (10%); méně na ostatních místech.

Z toho můžeme dovoditi výsledky, že básníci řídili se zde týmiž pravidly, jako při skladbě hexametrů, jak tomu přirozeně ani jinak býti nemohlo při souvislosti hexametru s pentametrem.

Pro hexametr platné zákony: »interpunkce správná vyskytuje se buď na místě paus rhythmických nebo co možná v největší jich vzdálenosti, by platnost jejich nebyla rušena« docházejí tímto statistického dotvrzení z praxe jednotlivých básníků řeckých.

Epistolografie Michaela Psella.

Napsal Karel Müller.

(Pokračování.)

Pokud vládla císařovna Theodora, zůstal Psellos politického života vzdálen a neúčastnil se ani života dvorského, jakkoli mu to bylo císařovnou vytýkáno. Brzo však zažil novou změnu vlády. Císařovna sama odevzdala před svou smrtí, která ji stihla v 76. roce věku, císařskou hodnost Michaelu VI. Stratiotikovi, osvědčenému válečníku. Ale ani on se dlouho neudržel. Vládl pouze rok (1056—1057). Dovědév se o vzpouře, která asi na podnět patriarchy Michaela Kerullaria proti němu byla zosnována, obrátil se císař tento k Psellovi a jiným vážným mužům o radu. Tak opět bylo Psellovi popřáno zasáhnouti do dějin byzantských. Od té doby postupoval stále k vyšším hodnostem. Tehdáž radil císaři, aby se smířil s patriarchou, uchlácholil rozhněvané vůdce a velmože a sebral vojsko proti Isaakovi Komnenovi, který od vzbouřené šlechty maloasijské měl být povznesen na trůn. Ale císař uposlechl jen této poslední rady. U Nikaie setkala se obě vojska, ale vítězství připadlo Isaaku Komnenovi. Na radu Psellovu vypraveno bylo k vítězi poselstvo, jež, majíc v čele Psella samého, nabízelo mu korunovaci a spoluvládu. Ale po odchodu poselstva dvorská strana pletichami přiměla císaře, aby vše zase odvolal. Tu však patriarcha Michael Kerullarios postavil se v Konstantinopoli v čelo lidu, přinutil starého císaře ku zřeknutí se trůnu a povolal Isaaka Komnena do hlavního města, aby ujal se vlády. Císař ten vládl pak dvě léta (1057—1059).

Psellos, prodlévaje zatím v táboře Isaakově, byl ve velikém strachu o svůj život; ale Isaak druhého dne uznal jeho mužnou svobodomyslnost a jmenoval jej předsedou státní rady. O tom zmiňuje se Psellos sám ve svých Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 231 nn.).

Velmi živý byl písemný styk Psellův s oním mužem, který Isaaka Komnena povznesl na trůn, s patriarchou Michaellem Kerullariem. Po nějaký čas spojovalo oba muže pouto upřímného přátelství, jak je to patrné zvláště z l. 164, v němž Psellos děkuje za drahocenný zlatý pohár, zasláný mu od patriarchy jako důkaz vděčnosti za vyučování dětí bratrových. Jiné listy (56, 57, 58, 59, 159 a 160) obsahují přátelskou výměnu myšlenek o dogmatech a symbolech víry křesťanské, ale přece jsou již znamením vzrůstající různosti mínění a osobní podrážděnosti. Konečně v listě 207 staví se Psellos v přímou protivu k patriarchovi a vzdává se naděje na smír, ba ani si ho nepřeje. Mnoho trampot způsobila Psellovi obžaloba, kterou z roz-

kazu císařova sepsal proti patriarchovi r. 1057 Kerullarios totiž začal si zpupně vésti i proti samému císaři, který, nechtěje se řídit jeho radami, konečně tímto způsobem jej ode dvora odstranil a způsobil jeho pád. Patriarcha vypověděn byl na ostrov Imbros a tam brzy zemřel.

Isaak I. Komnenos, chtěje pro chorobu odejítí do kláštera, ustanovil zástupcem svým finančního ministra Konstantina X. Duku. Pozdraviv se, byl by se císař rád z kláštera vrátil, ale působením Psellovým byl mu návrat znemožněn a Konstantinos X. Dukas mohl se jako skutečný vládce ujmouti správy říše. Bohužel za své osmileté vlády (1059—1067) nesplnil nadějí, které v něho Isaak I. Komnenos skládal. I za něho bylo Psellovi opět popřáno zasáhnouti svým vlivem v dějiny byzantské. Avšak nejen s císařem, nýbrž s celou císařskou rodinou Duků poutaly jej svazky přátelské. Zejména máme několik listů svědčících kaisaru Joannu Dukovi, bratru císařovu.¹ Psány byly vesměs za vlády Dukovy a vyznamenávají se důvěrným a srdečným, často i žertovným a humoristickým tónem, poukazují k zamilovanému zeměstánání kaisarovu, totiž honbě, a jsou prodehnuty jedinou myšlenkou základní, aby Psellovi popřáno bylo těšiti se co nejhojněji z osobního styku s kaisarem anebo aspoň písemně s ním rozmlouvatí. Jak vysoko Psellos cenil tohoto člena císařského rodu, nejlépe patrné z jeho Dějin (Mes. bibl. IV. p. 295): *Καὶ ἐκ οὐεῖν τοῖν ἐναντίον συγκείμενος, δξύτατος γὰρ τὴν σύνεσιν ὢν ξυμπάντων ὢν ἐγὼ καὶ ἡσθῆμαι καὶ τεθέσθαι, οὕτω πραοιότην ἐνδείκνυται τὴν ψυχὴν, ὡς εἰκάζεσθαι δέματι ἐλαίου ἀποφῆτι ῥέοντος*. Srovnává jej tedy s vlastním otcem, o němž ve chvalořeči na svoji matku praví, že jeho život plynul klidně jako proud oleje.

Některé z listů Psellových svědčí, jak se zdá, chotí císaře Konstantina X. Duky, Eudokii Makrembolitisse, ženě krásou i rozvahou vynikající, a byly tudíž psány buď za této doby nebo o něco později. Jsou to zvláště listy 53 a 132, v nichž Psellos císařovnu na výsost velebí, srovnává je s pomyslným rájem. Ale, jak se zdá, přes to nepožíval u ní mnoho důvěry, i pochopíme snadno, proč mu po smrti chotě svého r. 1067 nic nesdělila o svém plánu vstoupiti v nový sňatek. Vědělaf, že by našla v něm mocného odpůrce, poněvadž mu šlo o to, aby nároky svěřence jeho Michaela, syna Konstantina X. Duky, na trůn

¹ Titulem kaisar (καῖσαρ) označován byl příští nástupce trůnu, císařem panujícím zvolený. Zařízení toto pochází již od Diocletiana (284—305), který přibral si za spoluvladaře osvědčeného válečníka Maximiana a přidělil sobě i jemu po jednom caesarovi, ale liší se od řádů ústavy Diocletianovy tím, že kaisarům byzantským nepřislušela spoluúčast ve vládě, kterou měli caesarové Diocletianovi a jeho nástupců. Na to mimo jiné upozorňuje zvláště Grenier v díle: *L'empire byzantin. Son évolution sociale et politique*, v Paříži 1904, II, str. 9—13.

zůstaly nezkráceně zachovány. Uznává sice ve svých Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 275), že politická nutnost pohnula císařovnu k tomu aby podala ruku svou rekovnému Romanu IV. Diogenovi, který jedině mohl říši zachrániti před nebezpečenstvím, hrozcím od Turků seldžuckých. Přes to však v nitru svém zůstal tomuto císaři po celou dobu jeho vlády (1067—1071), ba až do konce jeho života nepřítelem. To mu ovšem nepřekáželo, aby v listech nevelebil jeho slávy válečné, jíž si dobyl na výpravách proti Turkům seldžuckým. Na druhém tažení byl dokonce nucen z rozkazu císařova bráti účast, což mu asi nebylo valně příjemno. Císaři Romanu IV. Diogenovi určitě svědčí listy 2, 3, 5, 6 a 82; všechny jsou plny nedůstojného lichocení a otrocké poddanosti, kterou tím spíše musíme zavrhnouti, známe-li pravé mínění Psellovo o tomto císaři.

Že k pádu tohoto nešťastného císaře použil Psellos svého velikého vlivu, o tom nelze nyní pochybovati. Pro hrdost, s jakou Romanos IV. Diogenes odmítal všechny návrhy nepřátel na mír, a pro nepřiliš přátelské chování jeho k Eudokii rod Duků zrádně jej opustil. Psellos postavil se na stranu Joanna a Michaela Duky a dal podnět k palácové oné revoluci, která měla za následek zajetí, oslepení a konečně smrt Romanovu a dosazení syna Konstantinova, Michaela VII. Parapinaka, na trůn. Zmiňují se o tom Skylitzes (Migne, tom. 122, p. 433) a Zonaras (Migne, tom. 135, p. 273). Zvláště důležitá jsou tu slova Skylitzova: *Ἡρξάτο δὲ τῆς ἀνακηρύξεως πρῶτος ὁ τῶν φιλοσόφων ὑπατος ὁ Ψελλός, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐν τινὶ τῶν ἰδίων συγγραμμάτων μεγαλαυχεῖ.*

Za vlády svého svěřence Michaela VII. (1071—1078) dospěl Psellos k nejvyššímu stupni politické kariéry; stal se totiž prvním ministrem (*πρωθυπουργός*) neb, jak se tehdy říkalo, *παραδυναστεύων τῷ βασιλεῖ*. V tomto postavení těšil se veliké přízni císařovně, a to, jak se zdá, až do konce jeho života. Soudilo se ovšem, že vážnost Psellova vzala za své za pozdější bídné vlády Michaelovy, když řízení státu přešlo v ruce eunucha Nikefora nebo Nikeforitza. Z nevole nad tím prý Psellos Dějiny své rázem ukončil. Sathas a Rhodius totiž, ukazující k náhlému konci Dějin Psellových, v nichž k počátku vlády Michaelovy druží se bezprostředně list císařův k Nikeforu Fokovi Botanieiatovi, vysvětlují jej nevolí Psellovou a odchodem Psellovým z Byzantia. Při tom se odvolávají na místo v Alexiadě Anny Komneny (I. 260, 6 ed. Bonn.), kde se praví: *Ἐνθα καὶ τοῦ Ψελλοῦ μεταχωρήσαντος Βυζαντιόθεν μετὰ τὴν ἀπόκασιν αὐτὸς* (sc. Ἰταλός) *φιλοσοφίας ἀπάσης προέστη διδάσκαλος*. Avšak tu není bližšího určení času; před tím mluví se pouze o vládě Michaela Duky. Vzhledem ke slovům *μετὰ τὴν ἀπόκασιν*, která ukazují ke vstupu Psellovu do života klášterního, zdá se, že je tu nějaké změnění zpráv. I nemůžeme z toho místa pro odchod Psellův z Byzantia vyvozovati nic.

Psellos tedy nejspíše až do konce vlády Michaelovy zůstal v Byzantiu, jak dobře ukázal Seger (p. 149). Svědčí o tom celý ráz jeho díla, které i slohově je úplně vyplýváno, svědčí o tom harmonický závěr, t. j. chvalořeč na osobu a rodinu Michaela VII. Parapinaka, a svědčí o tom konečně právě list, připojený k jeho Dějinám a psaný pozdějšímu císaři Botaneiatovi, kterého by byl Psellos nemohl napsat, kdyby až do poslední chvíle nebyl zůstal v úřadě prvního ministra. K těmto Segerovým důvodům lze ještě připojit die mého soudu toto. Psellovy Dějiny mají dle návrhu Sathova název *Ἐκατονταετηρὶς βυζαντινῆς ιστορίας*; počínající rokem 976, musí končiti asi rokem 1075. Poslední díl těchto Dějin měla vyplniti vláda Michaela VII. Kdyby tato vláda byla bývala dobrá, zajisté by ji byl Psellos dopodrobna vyličil, a to úplně. Nechtěje však zřejmě lháti a nemoha z ohledů k panujícímu císaři čtenářům vyličiti trpké pravdy, pokládal za nejvhodnější ukončiti dílo své všeobecným panegyrikem na císaře. Nastoupení Michaela VII. značí tedy konec vlastního vypravování, ale dějiny své dopsal Psellos jistě teprve po r. 1077. Před tím r. 1075 měl Psellos slavnostní úmrtní řeč nad patriarchou Joannem Xifilinem.

R. 1078 byl Michael VII. zbaven trůnu od Nikefora Botaneiata, který panoval až do r. 1081, a Psellos, jak se zdá, nepřežil dlouho pádu Michaela VII. Ovšem dle Michaela Attaleiata udržel se ještě na počátku vlády Botaneiatovy ve svém postavení, ale zemřel asi na konci téhož roku 1078. Proti tomu, jak upozorňuje Krumbacher (p. 434), mluví pouze jedna věc.¹ Dioptra Filippa Monotropu, sepsané mezi vánocemi r. 1096 a velikonoce r. 1097, předeslána jest v nejčtenějších rukopisech doporučující předmluva se jménem Michaela Psella. Dle toho byl by býval Psellos aspoň na konci r. 1096 ještě na živu. Tuto neshodu lze asi rozřešiti tím, že Filippus Monotropos již dříve pojal plán ku svému dílu a požádal Psella, který ke všem podobným pracím byl vždy ochoten, za předmluvu, vypracování díla svého však že odložil na dobu pozdější. Identita Psellova s Michaellem z Nikomedie, jehož připomíná Michael Attaleiates (p. 296, 20 ed. Bonn.), jest tak zřejmá, že buď nutno jest přijmouti tento výklad nebo vůbec popírat, že by Psellos byl autorem oné předmluvy. Že ostatně Psellos zůstal, díky svojí vrozené obratnosti, v úřadě i na začátku vlády Botaneiatovy, máme, jak ukázal Seger (p. 150), potvrzeno v básni dosud přehlížené, která má nadpis *Ἐρμηνεία τοῦ σοφωτάτου καὶ ὑπερτίμου Φελλοῦ εἰς τὸ ἄσμα τῶν ἀσμάτων διὰ στίχων πολιτικῶν πρὸς τὸν βασιλέα κύριον Νικηφόρον τὸν Βοτανειάτην*.² Brzo se však nově vládě znelíbil,

¹ Na to první ukázal A. Sonny v pojednání: Das Todesjahr des Psellos und die Abfassungszeit der Dioptra (Byz. Zeitschrift 1894, str. 602 nn.).

² Báseň tato byla vydána od Jana Meursia v díle Commentarius in Canticum Canticorum Eusebii Pamphili, Lugduni Bat. 1617, str. 113 nn.

a to svými nevíтанými výstrahami před přílišným plýtváním, jaké tehda na dvoře císařském panovalo; opustil tedy dvůr a zemřel na konci r. 1078.

II. Rozbor listů Psellových.

Jak z životopisného přehledu jest patrné, může býti Psellos právem nazván *άνηρ πολύτροπος*. Zaujímal vynikající postavení dvorská, dovedl se udržeti v přízni různých vládců a přišel ve styk s přečetnými osobami. Není tudíž divu, že i jeho korespondence byla velmi rozsáhlá. Původně ovšem znám byl jen skrovný počet listů, ale postupně odkrývány nové prameny rukopisné, tak že nyní počet všech listů Psellových udává se asi na 500. Asi polovice listů těch dosud vydána nebyla; jak byla vydána druhá polovice, o tom zmínili jsme se již výše (str. 20, pozn. 1).

Přehlédneme-li všechny listy dosud vydané, shledáme, že jen některé mají zcela přesně zjištěné nadpisy, jiné mají nadpisy neúplné, jiné konečně jsou vůbec bez nadpisu: při opisování listů zdála se totiž leckdy osoba adressátova vedlejší a hledělo se pouze k umělecké ceně listů, jež opisovány zvláště jako vzory slohové. Listy, které v rukopisech vyskytují se bez nadpisu, lze zase rozdělití ve dvě skupiny. U některých z oslovení adressáta je zřejmo, komu list byl psán, u jiných však odkázání jsme na své domněnky. Někde tyto domněnky jsou velice pravdě podobny, ale jinde musíme říci, že adressáti jsou nám naprosto neznámi. V té věci zašel, tuším, zasloužilý jinak vydavatel Psellův Sathas poněkud daleko, vyplniv mezery naše v tomto ohledu domněnkami slabě odůvodněnými. Podobně také Rhodius, Beiträge zur Lebensgeschichte und zu den Briefen des Psellos (Progr. des königl. Gymn. zu Plauen in Vogtl. 1892), drže se nadpisů Sathových, ve svém rozdělení listů Psellových nešetřil dosti zákonů přísné kritiky.¹

Rhodius rozděluje listy Psellovy v patero skupin: I. Listy císařům, kaisarům a členům císařského rodu. II. Listy patriarchům, metropolitům, biskupům, protosynkellům, opatům a mnichům. III. Listy světským úředníkům. IV. Listy osobám bez

¹ O listech Psellových jednali tito badatelé: B. Hase: Recueil des historiens grecs des croisades, I. svazek, v Paříži 1875, str. 1—90. (Dílo toto, jež obsahuje některé řeči a listy Psellovy s poznámkami, mně vůbec nebylo přístupno). — K. N. Sathas: Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, vol. V., v Benátkách a Paříži 1876, str. 35—39. — Br. Rhodius: Beiträge etc., str. 12—26; recenze pojednání Rhodiova od H. Segerova vyšla v Byz. Zeitschrift 1893, str. 148—151. — H. Seger: Byzantinische Historiker des X. u. XI. Jahrhunderts, I. Nikephoros Bryennios. V Mnichově 1888.

zvláštního udání titulu. V. Listy bez nadpisu nebo s nadpisem neúplným. Rozdělení tohoto můžeme se též přidržeti vzhledem k tomu, že některých listů vůbec nelze datovati, jiné lze datovati jen pravdě podobně a jen u málokterých můžeme přesně určití dobu složení. Uvedeme tedy v každém ze čtyř prvních oddělení především listy s nadpisy přesně zjištěnými a na druhém místě listy, jež v rukopisech vyskytují se bez nadpisu a které Sathas opatřil nadpisy dle své domněnky. Někde můžeme Sathovu domněnku plným právem a s plnou jistotou přijmouti, jinde adressáti, Sathou naznačení, jsou toliko pravdě podobní a jinde konečně proti Sathovi třeba říci, že jsou nám neznámi. Poněvadž není možno, probíratí listy dopodrobna, zmíníme se o každé skupině nejprve všeobecně, načež podáme nějakou ukázkou z nich.

V první skupině, kteráž obsahuje listy, poslané císařům a členům rodiny císařské, nalézáme dopisy císaři Konstantinu IX. Monomachovi (l. 115), císaři Isaaku Komnenovi (69, 81, 161), císařovně Aikaterině (l. 112), synovci císaře Isaaka Komnena (l. 113 a 170), císaři Konstantinu X. Dukovi (l. 104), kaisaru Joannu Dukovi (4—12 M.), a císaři Romanu IV. Diogenovi (l. 2, 3, 5, 6 a 82). Adressáti uvedených listů jsou nadpisy zachovanými zcela přesně zjištěni. Mimo to patří jim i jiné listy, jak patrně z obsahu. Zejména hojně bylo dopisování Psellovo s kaisarem Joannem Dukou; též s jeho synem Andronikem Dukou si Psellos dopisoval.

List 52 a 74 svědčí dle Sathy císaři Konstantinu X. Dukovi, l. 137 nadepsán jest od něho pouze *πρὸς τὸν βασιλέα*. Jsou to vesměs zcela krátké listy. List první provází dar chleba, vína a ovoce a končí přáním: *Ἀλλὰ σὺ μοι μένοις αἰῆζωος, κόσμε κόσμον καὶ κράτις κράτους καὶ λαμπρὸν βασιλείας διαδόημα*. List druhý provází dar dvou hroznů, jak patrně z počátku: *Τῇ νοητῇ ἀμπέλῳ, τῷ μεγάλῳ δεσπότῃ μου, βότρυας ἀπέστειλα δόξο, γλεύκους ἔτι μεστούς*. Konečně list třetí, který provází opět dar ovoce, vína a chleba, končí přáním zdraví a dlouhého života: *Φάγοις ὄνυ καὶ πίοις αὐτῶν, ὃ ἐμὸς βασιλεύς, εἴπω τι καὶ τολμήσω; καὶ ἐμὸς θεός, καὶ σοὶ γένοιτο καὶ ἡ τροφή καὶ ἡ πόσις εἰς ἀνάδοσιν ὑγείας καὶ ζωῆς πλείονος*. Z oslovení v těchto listech je zcela patrné, že se adressátem míní některý císař. Sathas soudí, že je to císař Konstantinos X. Dukas a s ním souhlasí též Rhodius. Určitě to sice tvrditi nemůžeme, ale vzhledem k přátelskému tónu, jakým tu Psellos k císaři mluví, a vzhledem k zaručenému listu 104 *πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Δούκαν*, jímž Psellos provází svůj dar čtyř ryb, můžeme císaře toho uznati za pravdě podobného adressáta oněch tří listů. Z dějin zajisté víme, že právě s tímto císařem, jako vůbec s rodinou Duků, pojily Psella srdečné svazky přátelské. Sathas nadepsal l. 137 ovšem jen slovy *πρὸς τὸν*

βασίλεια; uznáme-li však druhé dva listy za listy, svědčící Konstantinovi X. Dukovi, zajisté i l. 137 byl jemu poslán.

Manželkou tohoto císaře byla literárně vzdělaná Eudokia Makrembolitissa, s níž Psellos původně nežil v poměru přátelském. Později však císař sám choť svou s Psellem smířil. Mezi vydanými dosud listy Psellovými ani jeden určitě nesvědčí této císařovně. Sathas dva listy své sbírky (53 a 132) nadepsal: *Τῇ βασιλίσσι Εὐδοκίᾳ*. V prvním vykládá význam ovoce, vína a chleba, darů to poslaných císařovně, v druhém velebí císařovnu jako pomyslný ráj, a nemoha vznešené duši její za pokrm dáti dřevo života, přináší jí aspoň krásné květy. Že první z oněch listů svědčí císařovně, patrně ze slov: *ὁ Χριστὸς σοι ταῦτα τῇ βασιλίδι* (sc. πέμπει). Ve druhém listě sice císařovna přímo jmenována není, ale je to patrně ze slov: *Τὰ ὥρατὰ σοι καθ' ἡμᾶς προσφέρω ἀνδρῶν, τῇ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν γυναικείαν καὶ ἄρρενα ὁ εὐγνωμονέστατος σοι δοῦλος καὶ γνησιώτατος*. Slova ta odpovídají krásnému oslovení listu prvního: *ὦ πᾶν τὸ θῆλυ γένος νικήσασα, καὶ σωματικοῖς κάλλεσι καὶ ψυχικαῖς χάρισι*, a svědčí o tom, že oba ty listy psány byly osobě téže. Psellos na dvoře císařském zažil několik změn vlády a poznal císařovny Zou, choť Konstantina IX. Monomacha, Theodoru, samostatnou vládkyni, Aikaterinu, choť Isaaka I. Komnena, Eudokii, choť Konstantina X. Duky a později Romana IV. Diogena, a konečně Marii, choť Michaela VII. Parapinaka. Jedné z těchto císařoven rozhodně tedy listy uvedené svědčí. Srovnáme-li dějinné zprávy o nich s obsahem těchto dvou krátkých listů, uznáme, jak myslím, že chvála neobyčejného vzdělání nejlépe se shoduje s představou o Eudokii a že tedy listy ony svědčí nejspíše této císařovně, byvše napsány buď za vlády Konstantina X. nebo Romana IV. Ovšem zcela nezvratného důkazu pro to nemáme. Podobný obsah jako tyto dva listy mají též listy 20 a 21 ve sbírce Miscellanea. Oba provádějí Psellovy dary chleba, vína a plodů, v obou mluví Psellos k císařovně slovy: *ἁγία μου δέσποινα*, k nimž v l. 20 přidává ještě: *καὶ παντὸς τοῦ κόσμου βασίλισσα*. O těchto listech platí totéž, co o svrchu uvedených. Svědčí opět nejspíše císařovně Eudokii.

Historicky nejdůležitější ze všech dosud vydaných listů Psellových jsou listy 143 a 144, které napsal Psellos jako tajemník císaře Michaela VII. Parapinaka jménem císařovým. K nim se pojí zajímavý spor mezi badateli o tom, komu byly původně adresovány; v rukopisech jsou totiž bez nadpisu. Sathas se domníval, že poslány byly od císaře knížeti normanskému Robertu Guiscardovi, a proto nadepsal l. 143: *Μιχαὴλ ὁ Δούκας Ῥοβέρτῳ δυνεὶ τῆς Λογγιβαρδίας* a l. 144: *Ὁ αὐτὸς τῷ αὐτῷ*. Mínění své odůvodnil v pojednání: Deux lettres inédites de l'Empereur Michel Ducas Parapinace à Robert Guiscard, réd. par Michel Psellus, v Paříži 1875. Téhož mínění byl

těž recensent tohoto pojednání W. Wagner v Litter. Centralblatt 1875, sl. 810 n. Také J. Seger snažil se domněnku tuto podepřít novými doklady a uvést ji ve shodu s jinými zprávami historickými ve spise: Byzantinische Historiker des X. u. XI. Jahrhunderts I. Nikephoros Bryennios, v Mnichově 1888, a to v dodatku II, str. 123 nn. Konečně i B. Rhodius (na m. uv.) mínění to přijal.

S míněním docela odchylným vystoupil náhodou téhož roku, kdy Sathas poprvé k oněm dvěma listům poukázal, učenec ruský V. Vasiljevskij v pojednání: Dvě pisma vizantijského carja Michaila VII. Duki k Vsevolodu Jaroslaviču (Žurnal ministerstva narodnago prosvješčeniija 1875, sv. 182, str. 270—315). Mínění tohoto učence, který za adressáta oněch listů pokládá úředního knížete kijevského Vsevoloda, syna Jaroslavova, nebylo dlouho známo učencům západoevropským, až na ně upozornil Ed. Kurtz v Byz. Zeitschrift 1894, str. 630 nn., jenž výsledky jeho úplně přijímá.

Přihlédněme především k obsahu obou listů. V l. 143 vykládá Michael VII. adressátovi, že politické spojení své říše s říší adressátovou chce utvrditi svazkem příbuzenským, a uvádí na počátku tři důvody tohoto svého předsevzetí, totiž stejnost pravé víry, ušlechtilost vůle a výtečnost rodu adressátova, jak patrně ze slov: *Τρία ταῦτά εἰσιν, εὐγενέστατε, καὶ συνετώτατε, τὰ κινήσαντά με εἰς τὴν σὴν φιλίαν καὶ ἀκριβεσιάτην διάθεσιν, ἡ ὁμοδοξία τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ἡ τῆς προαιρέσεώς σου εὐγένεια, καὶ ἡ τοῦ γένους ὑπεροχή.* Stavě pak v popředí mírumilovnost adressátovu, touží po nezrušitelném souladu vzájemného přátelství a žádá jednu z dcer adressátových za choť pro bratra svého Konstantina Porfyrogenneta, jemuž prý císařská vláda již při narození připadla do vinku. Na konec připomíná předešlého vládce byzantské říše, který prý s adressátem uzavřel smlouvu podobnou, chtěje syna svého zasnoubiti s jednou z jeho dcer, a staví proti tomuto vladari, který pouze přibrán byl do rodu císařského, sebe jako právoplatného nástupce císařů předešlých, jehož bůh dosadil na trůn, syrnuv s něho předešlého usurpátora: *Ἐγὼ μὲν γὰρ ἐξ ἐννόμου βασιλείας τὴν διαδοχὴν τῆς ἀρχῆς ἔσχηκα, ὁ δὲ ἐξ ἑτερογενοῦς ὀλίγης εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Ῥωμαίων ἐνεκεντριόσθη· ἐδίκασε δὲ καὶ θεὸς ἀνωθεν, τὸν μὲν τῆς ἀρχῆς ὑπελόμενος ἡραυρικῶς ταύτην διαχειρίζοντα, ἐμὲ δὲ ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῇ τελεώτερον.* Mimo to žádá adressáta za písemné sdělení, co soudí o jeho návrhu a jak si přeje, aby záležitost ta, t. j. sňatek, byla uspořádána.

Podobný obsah má i l. 144. Michael VII. tu především adressátovi oznamuje, že přejal v plném rozsahu vládu otcovskou, že bůh tak rozsoudil a že rada i lid jeho nastoupení na trůn schvaluje. Poukazuje ku své mírumilovnosti, prohlašuje, že

chce muže rozumné přátelstvím k sobě připoutati, s adresátem však utužiti přátelství svazkem příbuzenským, k němuž pobádá ho stejnost pravé víry, mírumilovnost a vynikající důmysl adresátův. Přeje si, aby ve sňatek vstoupili bratr jeho Konstantinos, jinoch vynikající krásou tělesnou i duševní, jenž narodiv se za císařské vlády otcovy, právem zasluhuje jména Porfyrogennetos, a nejkrásnější z deer adresátových, a doufá, že ze sňatku toho vznikne nejtrvalejší harmonie mezi oběma řísemi. Po té vykládá, jaké výhody ze sňatku vzejdou, a připomíná, že spravedlnost nestrpěla, aby ušlechtilý kmen jeho císařského rodu byl znešvařen přírůstkem nenáležitým. Na konec prosí adresáta za sdělení, jak má býti tato záležitost upravena.

Že odesílatelem těchto listů jest císař Michael VII. Parapinakes (1071—1078), patrně jest z úvodu, v němž vykládá na obou místech svoje nastoupení na trůn otcovský, jakož i z dalšího obsahu listů, v nichž mluví odesílatel o císařském bratru svém Konstantinovi i o předchůdci svém, jenž byl pouze přibrán do rodu císařského, čímž nemůže býti nikdo jiný míněn leč Romanos IV. Diogenes. To vše hodí se jen na Michaela VII. Parapinaka; neboť za života Psellova nikdo z vládců byzantských nepřejal vládu po svém otci, leč Michael VII., syn Konstantina X. Duky. Za adresáta obou těchto listů pokládal Sathas Roberta Guiscarda, hledě ke zprávám dějinným, dle nichž mezi dvorem apulským a byzantským panovaly vztahy přátelské. Ovšem odnikud se nedovídáme o tomto zamýšleném sňatku mezi bratrem Michaela VII. a deerou Roberta Guiscarda. Víme toliko, že Michael VII. žádal dcery Roberta Guiscarda za nevěstu pro svého syna Konstantina, tehď nejvš dvoutého.

Tento jediný syn Michaela VII. a Marie Bulharské narodil se podle zprávy Anny Komneny (I, 135, 13 ed. Bonn.) r. 1074. Podle Anny Komneny (I, 49, 23; 57, 8), Skylitze (p. 452 A. ed. Migne, tom. 122) a latinských kronikářů zasnouben byl brzo po svém narození s deerou Roberta Guiscarda. O tomto sňatku jedná též P. Bezobrazov,¹ jenž poukazuje k nově objevené památce v codex Laurentianus (plut. LVII, cod. 40, p. 217—221): *Χρυσόβουλλον τοῦ αὐτοῦ* (scil. *Ψελλοῦ*) *σταλὲν πρὸς τὸν Οὐμπεριον παρὰ τοῦ βασιλέως νεοῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούξα*. Slovo *Οὐμπεριος* jest zřejmou písařskou chybou místo *Ρόμπεριον*, jak vysvítá z obsahu chrysobully, kde ovšem onen cizí kníže blíže označen není, avšak míní se jistě Robert Guiscard, jehož dcera Helena se synem Michaela VII. Konstantinem byla zasnoubena. Z listiny této zároveň poznáváme, že říše byzantská

¹ P. Bezobrazov: Ne izdannij bračnyj dogovor Michaila VII. Duki s Robertom Gviskarom (Žurnal ministerstva narodnago prosvješčeniya 1889, sv. 265, měsíc září, str. 23—32). Pojednání to recensoval Ed. Kurtz v Byzantinische Zeitschrift 1894, str. 633 nn.

byla tehdy asi ve stavu velmi zbědovaném; neboť proti Pečeněhům musila se dožadovati dosti problematické pomoci u Normanů.

Mezi listy Psellovými a uvedenými zprávami jest tudíž zdánlivá neshoda, kterou snaží se vysvětliti J. Seger tím, že klade oba listy na počátek vlády Michaela VII., a to list 143 do prvních měsíců r. 1072, list 144 do doby o něco pozdější po smrti císaře Romana IV. r. 1072. Tehdá ovšem nebyl Michaelův syn ještě na světě; zdá se tedy, že vyjednávání tehdy nevedlo k cíli a že teprve po narození nástupce trůnu znova bylo zahájeno. Kdyby byl Robert Guiscard první nabídku Michaelovu odmítl, byl by tím jeho hrdosti takovou ránu zasadil, že by se byl Michael jistě již nepustil do nového vyjednávání. Seger soudí tudíž, že Robert Guiscard poslal do Byzantia dvě dcery.¹ Jedna z nich obdržela podle zprávy Anny Komneny (I, 57, 8; 205, 16 ed. Bonn.) a Zonarovy (223, 32 ed. Bonn.) po svém přesídlení do Byzantia jméno Helene a byla snoubenkou mladšího Konstantina, který však podle Anny Komneny (I, 62, 3 ed. Bonn.) od počátku necítil k ní náklonnosti. Druhá, jménem Mabilia, provdala se r. 1088 za Viléma z Grentemesnilu, vznešeného Normana. Jest tedy možno, že tato poslední zdržovala se před svým sňatkem v Byzantii jako nevěsta staršího Konstantina, bratra císaře Michaela VII., a že na dvoře byzantském seznal ji také Vilém z Grentemesnilu. Tato domněnka jest sesílena poznámkou spisovatele Alberta Aquensis o Vilému z Grentemesnilu: *Wilhelmus Carpentarius Willehelmusque alter, quondam familiaris et domesticus imperatoris Constantinopolitani, qui et sororem Boemundi, principis Siciliae, uxorem duxerat.*² Ovšem ani jeden z těchto sňatků nebyl uskutečněn, zprvu pro útlý věk snoubenců, později pro změněné poměry politické. Starší Konstantinos dle zprávy Anny Komneny (I, 212, 10 ed. Bonn.) nedlouho před smrtí chtěl pojmouti za choť sestru Nikefora Synadena. Mladší Konstantinos měl obdržeti dle zprávy Nikefora Bryennia (p. 37, ed. Migne, tom. 127) a Zonary (240, 14 ed. Bonn.) za choť Annu, prvorozenou dceru Alexia I. Komnena a Ireny, dcery Andronika Duky, jenž byl bratr Michaela VII. Ale ani tento sňatek nebyl uskutečněn, ježto Alexios I. Komnenos čtyry roky po narození syna svého Ioanna zbavil r. 1091 Konstantina mladšího všech nároků na trůn, a ten dva roky po té r. 1093 zemřel. Spojení rodu Duků a Komnenů, které sňatkem tím mělo býti zpečetěno, opět bylo zmařeno. Seger tedy soudí, že Sathas měl plné právo nadepsati ony listy uve-

¹ Seger se při tom odvolává na zprávu Orderica Vitalia v jeho *Historiae ecclesiasticae* lib. XIII (vyd. A. le Prevest, Paris 1838—1855, tom. III., lib. 57, c. 5, str. 166 a 168).

² Slova ta uvedena jsou v díle Alberta Aquensis *Chronicon Hierosolymit. de bello sacro* hist. lib. XVI (1095—1121), vyd. Bongars, *Gesta Dei* p. 251, lib. IV, c. 37.

deným způsobem a že vskutku bratr císaře Michaela VII. Konstantinos zasnouben byl s dcerou Roberta Guiscarda.

Zcela nové světlo vrhl však na tuto otázku Vasiljevskij, ale mínění jeho, bohužel, dlouho nevešlo ve známost, poněvadž nebylo ústředního orgánu, který by přehlížel výsledky studií byzantských. Vasiljevskij oslabuje především svědectví Orderica Vitalia, který mluví sice o dvou dcerách Roberta Guiscarda na dvoře Alexia I. Komnena, ale pouze o jedné praví, že byla zasnoubena se synem Michaela VII., což ostatně víme i odjinud, o druhé se vůbec blíže nezmiňuje. Mimo to uvádí Vasiljevskij některé závažné důvody vnitřní, které svědčí proti mínění Sathovu a ostatních badatelů, kteří se ho přidrželi.

1. V prvním listě činí se zmínka o tom, že jedna z dcer adressátových zasnoubila se dříve se synem Romana IV. Diogena. Zda jde v obojím případě, t. j. i při nynější žádosti, o touž dceru, nelze zjistiti podle slovního znění, ale spíše se zdá pravdivým opak; neboť místo *μίαν τὴν θυγατέρα* očekávali bychom pak *τὴνδε τὴν θυγατέρα*. Důležitější však je, že mínění Sathovo předpokládá přátelské vztahy mezi Řeky a Normany za vlády Romana IV. (1068—1071), což však odporuje skutečným událostem; neboť tehdy od Normanů bylo obléháno a vzato město Bari.

2. V obou listech důrazně a opětovně se vytýká společnost víry, která císaře již spojuje s jinými knížaty, a to tak rozhodnými a přímými výrazy, že se hodí jen na muže, který rovněž náležel k pravoslavné církvi s jejími zvláštnostmi, a nemohou tedy býti vztahována jen všeobecně na víru křesťanskou. Jsou to výrazy: *ἡ ὁμοδοξία τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ἡ συμφωνία τοῦ θείου σεβάσματος, εὐσεβεῖν ἐν τῇ ὁρθοτομίᾳ τῆς πίστεως, μία ἡ τῆς εὐσεβείας μορφή ἀμφοτέροις τετύπεται*. Vyvozuje-li Sathas z prvního listu, že císař doufá v unii s římskou církví jako v následek toho sňatku, úplně to odporuje jednoduchému výkladu. Naopak již trvající stejnost víry vytýká se jako základní důvod, který císaře pohnul k jeho plánu.

3. Konečně s jakousi okázalostí několikrát se velebí mírumilovnost adressátova, jeho odpor proti prolévání krve a slovutnost rodu. Kdyby se to vztahovalo na Roberta Guiscarda, syna neslavného a nezámožného rytíře, kterému spisovatelé byzantští rádi dávají jméno lupiče a piráta, na dobrodruha, který svoji moc děkoval jen meči svému a silné pravici a po celý život podstupoval odvážné podniky, byl by musil Robert Guiscard ve slovech těch spatřovati zřejmé nejapné lichocení nebo ironii a spolu výsměch.

Podle zpráv z ruských dějin dochází pak Vasiljevskij výsledku, že adressátem listů těch jest kyjevský údělný kníže Vsevolod, syn Jaroslavův. V ruských pramenech nalézáme totiž věrohodné zprávy, že v letech 1073—1074, do nichž mohou

býti ony listy kladený, vypravil byzantský císař Michael VII. poselství ke dvoru ruských knížat, prose za pomoc proti Bulharům a odbojnému Chersonu, a že jeden sbor ruský skutečně válčil proti Chersonu. S tím výborně souhlasí jedno místo ve druhém listě (p. 391, 8), kde se praví, že nyní má ihned nastati přátelství a shoda mezi oběma říšemi a že není třeba vyčkati onoho navrženého sňatku, a ještě zřejmější slova v listě prvním (p. 387, 20): *Δεῖ οὖν σε . . . τὴν ὁμολογίαν συντελεσμένην ἔχειν ἀληθεία καὶ φρούριον εἶναι σε τῶν ἡμετέρων ὁρίων . . . συμμαχεῖν τε καὶ ἀντιμαχεῖν ἐν ἅπασι καὶ πρὸς ἅπαντας*. Na tohoto ruského knížete Vsevoloda Jaroslaviče hodí se též svrchu vzpomenutá zmínka o zasnoubení jiné dcery tohoto se synem Diogena IV. Romana; z ruských pramenů dovídáme se o jakémsi Leonovi Diogenevičovi, švakru Vladimírově, t. j. zeti Vsevolodově. Vasiljevskij dovozuj, že tento Leon Diogenevič jest syn Diogena IV. z prvního jeho manželství s bulharskou princeznou.

Také zmínka, která by vzhledem k Robertu Guiscardovi byla úplně nesrozumitelná, že totiž, jak čteme v druhém listě (p. 389, 1), podle starého podání evangelium v obou říších bylo hlášáno od očitých svědků božského mystéria a že pro oba vládce týž pramen a kořen moci vladařské třeba uznati, může býti pak rozumně vysvětlena, a to jednak tradicí, že apoštol sv. Ondřej, zakladatel křesťanské církve v Byzantii, kázal evangelium také na ruské půdě, na př. v Kyjevě, a jednak legendou, která jest ovšem v podání všelijak znetvořena, že totiž Konstantinos I. Veliký propůjčil jednomu ruskému knížeti odznaky moci královské. Důležitá ona slova jsou: *Διδάσκουσι γάρ με αἱ ἱεραικαὶ βίβλοι καὶ αἱ ἀληθεῖς ἱστορίαι, ὅτι μία τίς ἐστὶν ἀρχὴ καὶ ῥίζα ταῖς καθ' ἡμᾶς ἡγεμονίαις, καὶ ὡς ὁ αὐτὸς σωτήριος λόγος ἀμφοτέραις ἐφήπλωται, καὶ οἱ αὐτοὶ ἀντίπται τοῦ θείου μυστηρίου καὶ κήρυκες τὸν τοῦ εὐαγγελίου λόγον ταύταις διήχησαν*.

Všechny tyto vývody přijímá právem také Bezobrazov (na m. uv.), pouze v jediném bodě s Vasiljevským nesouhlasí. Jeho tvrzení, že výroky obou listů o vznešeném původu a mírumilovnosti nejmenovaného adresáta mohly by obsahovati jen výsměch, kdyby vztahovány byly na Roberta Guiscarda, bylo prý nyní novou chrysobullou vyvráceno; neboť v této dobrodruh Robert Guiscard jest nazýván *εὐγενέστατος καὶ τὴν γνώμην εἰρηνικώτατος*. Ale naproti tomu správně, myslím, namítá Kurtz (na m. uv.), že mínění Vasiljevského tím ještě vyvráceno není, poněvadž něco jiného jest někomu v úředním kancelářském slohu dávatí určité tituly a něco jiného opět panegyricky někomu přičítati určité přednosti.

Z těchto všech důvodů můžeme zajisté s daleko větší pravdě podobností pokládati za adresáta obou listů Vsevoloda

Jaroslaviče, knížete kyjevského, než Roberta Guiscarda, vévodu apulského. Jde nyní ještě o vzájemný poměr obou těchto listů. Vydavatel Sathas, a po něm Seger i Rhodius mají za to, že l. 143 byl odeslán dříve, l. 144 později. Seger odůvodňuje svoje mínění tím, že Michael VII., maje na paměti žádost Romana IV. Diogena za ruku jedné z dcer adressátových, chtěl v zárodku potlačit příchyllost Robertovu k Romanovi IV. a proto hned v prvním listě poukázal na svůj původ a Romana IV. nazval usurpátorem. Když však Romanos IV. byl zajat a oslepen a nebezpečenství s této strany bylo zažehnáno, asi v polovici r. 1072 poslal mu list druhý, v němž oznámil mu nastoupení trůnu a dodává: *Τοῦτο μὲν οὖν πρῶτον ὥσπερ εὐαγγέλιον παρὰ τοῦ ἐμοῦ κράτους δεξάμενος ἐπειτα καὶ ἦν ἔχω προαίρεσιν περὶ τὰ πράγματα μάνθανε*. Ale proti tomu lze namítnouti, že ze slovného znění obou listů nikterak nevysvítá, že list 143 byl psán ještě za života Romana a list 144 teprve po jeho smrti. Wagner v recenzi jmenovaného pojednání Sathova namítal zase, že první z obou listů je zřejmou odpovědí na list Robertův, v němž tento předstíral, že jeho dcera byla zasnoubena se synem předchůdce Michaelova Romana IV. Diogena, a že tedy druhý list byl odeslán dříve. Mínění toto nazývá také Vasiljevskij dosti pravdě podobným. Ale proti tomu všemu správně namítá Kurtz, že ve druhém listě se císař vyjadřuje skromněji a že také obsírná zmínka v prvním listě o výhodách, ze sňatku toho plynoucích, jest v druhém listě jen stručně uvedena, ale ostatně že obsah obou listů je skoro týž, že tu uvedeny jsou skoro tytéž myšlenky, jen jinými slovy a v jiném pořádku, že nikde není vzájemného vztahu ani pokroku ve vyjednávání. Proto soudí, že to jsou pouze dva náčrtky, které Psellos císaři vypracoval a z nichž císař si vybral a odeslal pouze jediný, ovšem ne Robertu Guiscardovi, nýbrž spíše Vsevolodu Jaroslaviči. To mínění lze právem přijmouti.

(Příště dále.)

O jistém způsobu užívání zájmen *an* a *on* a o jeho původě.

Napsal Josef Zubatý.

(Pokračování.)

11. Zdá se totiž, jako vedle *an* bývalo *ano* ve větách, v nichž je podmět vyjádřen samým jménem, že vedle *on* dříve (za stejné podmínky?) podobným způsobem stávalo *ono*. Jako se říkávalo na př. *uzřě, ano pohaní veliký hod činie*, že se říkávalo na př. *a ono všickni čertí vyšli sú z pekla pro tu*

duši. Bohužel je dokladů tohoto způsobu — jsou-li vůbec — poskrovnu: ale přiznávám se, že mi stačí doklady z živé mluvy dnešní, jež hned uvedu, a obdoba vět s *an*: *ano*, abych podobný způsob mluvení s *ono* předpokládal pro živou mluvu starou, a že mne nedostatek dokladů v starém písemnictví ani nepřekvapuje, neřku-li, aby mi překážel. Jde patrně o způsob mluvení, sloužící vyjadřování vzrušenějšímu, citovému, a vůči podobným způsobům mluvení, běžným spíše v projevech povahy intimnější, spontánnější, literatury umělé vůbec a starší zvláště bývají zdrželiví.¹

Několik vět, které sem nějak patří, ač jejich významu plnou měrou nerozumíme, je ve veršovaném Ezopu sborníku hraběte Baworowského; je sotva náhodou, že jde o památku »se známkami nářečí moravského« (Gebauer Slovník stč. I XI). Čteme zde v bájce o návštěvě myši selské u myši městské, jak najednou byly vyrušeny z hodování: *viz, onoť klič v zámce zkřehta, | obě se velmi lečesta* 679; v bájce o lišce a havranu: *věřiv havran sladké řeči | onoť nemúdrý koba (havran) skřečí* 823; v bájce o lvu a koni: *po poli sem i tam běha, | svého zisku všudy střeha, | aby se jemu co zočilo, | ješto by jej nasytilo. | Onoť kuoň jie, travú chodě, | po líce zde i onde brodě* 2052. Na dvou místech stojí *ono* proti předpokládanému pravidlu z § 2. (jako *ano* v Milioně, § 3.), totiž tak, že jmenný podmět věty s *ono* není v této větě samé, nýbrž ve větě předchozí: *Na poli se země dmieše | a vzhóru se velmi spieše.*² | *Ono (země) dutě poče kvieliti, | že chce svůj plod poroditi*

¹ Snad časem tuto větu najdu příležitost potvrditi i jinými doklady: zde se spokojuji dokladem jediným, ale charakteristickým. Snad ve všech jazycích nalézáme, že živé vypravování bývá protkááno interjekcemi onomatopoickými a jim podobnými. V písemnictví stč. jich tuším není (Jungmann má z Lomnického s *kulhavau pak* [pannou] a *neforemnan, fuk s ní do kláštera*; poněkud jiné je *ale trubaci prostí a dosti málo umělí, jedno prosté tra ra ra* Lobk. 12a a pod.), a jsou-li, jistě jsou velmi zřídka: smíme z toho souditi, že jich neměla anebo skoro neměla živá mluva stč.? Užívají jich rádi dnešní francouzští romanopisci, na rozdíl od spisovatelů starých: je to důkaz, že se rozmohly teprve v nové době? Přísná kněžská poesie védská, již nám představují hlavně obětní hymny, takovýchto interjekcí nemá, ač by při jejich rozmanitém obsahu často byla k tomu příležitost: ale užívají jich lidovější říkadla Atharvavédu (a podobné jim kusy Rgvédu): smíme z toho něco usuzovati o jejich rozšíření nebo nerozšíření v živé mluvě staroindické?

² Slovo *spieše* je patrně imperfektum, dle Gebauerovy Histor. mluv. III 2 § 73 k slovesu *spu, suti*. Nemám však za nemožno, že *spieše* (m. *spějieše*) patří k slovesu *pěti*; srv. v příčině zvrtného zájmena *čap se večere naděje, | ihned sebu k lišce pospieje* t. 1754, *viera . . . ku pravdě pospieši sebu* t. 101, *k němuž panic pospieši se* Tand. Baw. 527. K obsahu věty srv. z téhož sborníku vypravování o Appolonovi str. 418 (Loriš): »Čas se přiblíží ku porodu. Nebo morská vóně královú zajide, i přiblíží se ku porodu, život se její vzdvíže nahoru«.

1293 (a hned dále zase *on* místo milejšího nám *ono*: *Nato se ta země dmíeše, | že světu divy dáti chtíeše. | On lid hlupý poče se báti | a blíž tu nesměle státi*); podobně v bájce o myši a žábě: *Ó, hubená žábo lstivá, | proč tvá mysl jest tak křivá? | smíeš svú nohu k jejíe přišiti | a smíeš lsti vieru zrušiti! | Onoť po vodě ploviechu; | slyš boje: podobna k smiechu | žába se ku potopě snaží, | myška se ven z vody vyráží* 333. Tyto doklady nesvědčí plně našemu pravidlu o *ano:an*. Snad staré pravidlo, jež bychom rádi viděli zachovááno, již zaniká a mate se *on:ono* jako se mátló *an:ano*? snad nebylo pravidlo při *on:ono* ani docela obdobné jako při *an:ano* (při ne docela stejném významě obojích slov by to nebylo divno)? snad vůbec *ono* (i *ano*) mohlo státi i kde bychom čekali *on (an)*? Při nedostatku opravdu starých dokladů není se lehkó dobíratí soudu.

Ani význam těchto vět nám není nepochybný. Uvidíme (§ 15 n.), že *ono* původně patrně znamenalo »hle, tam«, dnešní *on* z § 7. n., i odpovídající mu *ono* na českém východě (§ 13.) vyjadřuje spíše jen jisté vzrušení mluvícího; t. j. slovo, které původně sloužilo především k ukazování, k upozorňování druhé osoby na zjev, který mluvícího vzrušoval, pozbylo deiktického úkolu a vyjadřuje pouhé vzrušení mluvícího. Který stupeň tohoto vývoje máme předpokládati v oněch několika ojedinělých dokladech stč.? Snad věty ty mají též význam, co naše *on klíč v zámku zaskřípal* atd., snad spíše *hle, klíč v zámku zaskřípal*, snad něco mezi tím: kdo si troufá tyto otázky rozhodovati? Kdyby původce našeho Ezopa byl překládal věrně, snad by nám original latinský ukázal cestu: ale bájky stč. jsou spíše samostatným zpracováním původního vypravování než jeho parafrásí, neřku-li překladem. Básně Anonymovy pravidlem nemají ničeho, čemu by odpovídalo stč. *ono*, *on*; ale dvakrát mají »ecce«, které snad přece ukazuje spíše k významu deiktickému? V bájce o myších čteme tam »ecce, serae clavis inmurmurat, ostia laxat«, v bájce o myši a žábě »ecce, natant: trahitur ille, sed illa trahit«;¹ ale nehledíme-li ani k volnosti zpracování, v českém zpracování druhého z těchto míst může lat. »ecce« býti vystiženo slovem *viz*, ne *onoť*.

12. Abychom se vrátili ještě na okamžik k stč. *an:ano*, je rozdíl významový mezi ním a mezi *on:ono* v jádře dosti skrovný. Je pravda, že věty s *an:ano* najisto mají sklon státi se podřízenými a že *an:ano* se časem stává bezbarvým zájmenem rázu vztahného, anebo podřadící spojkou. Ale pravdu má Gebauer, že není v staré době vždycky zřetelno, kde přestává původní souřadnost a nastává nepůvodní podřadnost, jakož je

¹ Original druhých míst z-í: »credit avis pictaeque placent praeludia linguae; | dum canit, ut placeat, caseus ore cadit«; »tondet equus pratum«; »terra tumet, tumor ille gemit, gemitusque fatetur | partum . . . | dicunt et trepidant, et prope stare timent«.

u vývoji indoevropské hypotaxe vůbec často nesnadno vésti hranice mezi úplnou vzájemnou neodvislostí dvou sousedních vět, mezi ideovou odvislostí jedné z nich od druhé bez skutečné mluvnické podřadnosti a mezi nepochybnou mluvnickou podřadností. Třetí díl Dellbrückovy srovnávací skladby v *Gründrisse* přinesl k tomu mnoho poučných dokladů. My často snad hledáme ve větách s *an : ano* již v době staročeské věty nepochybně podřadné rázu dosti vyvětralého, ač snad v době, z níž pocházejí, měly ještě svůj živější odstín významový, na př. jeden z významů, o kterých byla řeč v předešlém odstavci. Čteme-li větu *uda se jmu to viděti. | ano mistr učí děti*. Jež., zdá se nám samozřejmým, že jí odpovídá naše věta »událo se mu to viděti, jak mistr učí děti«; zdají se na podřízenost věty s *an : ano* ukazovati zvláště časté případy, kde věta řídící má přechodné sloveso smyslového pocitu bez předmětu, kde předmětem je právě věta s *an : ano*. Ač nesmíme zapominati, že v případě témže podnes je možna i věta rázu nepochybně nepodřadného, na př. *podživo* (podíval) *še šparu v povale a tu vidži: uhlíř spot* (spal), *roba jeho ležela jako ve mllobach a podleva džícača stoły* (stály) *tři staré robky Loriš* Rozbor podřečí Hornoostavského (Rozpr. Č. A. III. tř. r. VII) 83. Snad podřadnost vět s *an : ano* dokazují časté případy, kde se jimi překládají podřízené výrazy (na př. lat. ablat. absol.) a podřízené věty cizí předlohy: ale připustíme-li to vše, zbývají na př. věty z § 4. n., dokazující, že *an : ano* nebylo v úkolu podřadicím dokonce ještě tak ustáleno, jako jsou na př. zájmena vztažná nebo spojky jako *když*, *kdežto* a pod. Ani význam slov *an : ano* nemusil ještě v staré době býti tak bezbarvě formální, jakým se zdá nám: mohl býti blízký významům, o nichž byla řeč v předešlém § ještě i v souvětích jako *uzřě, ano pohani velké hody strojie*. Mohly býti v staré době po těchto stránkách ještě rozdily, o kterých nám mrtvá litera památek ničeho nepraví, mohly býti rozdily krajové i individuální, mohlo *an : ano* i v témže kraji podle rozličných okolností větových a situačních míti nestejné zbarvení semasiologické. Však ještě uvedeme nepochybné doklady, v nichž *ano* je překladem latinského »ecce«.

13. Zájmena *ono* se užívá na východě českého území jazykového aspoň místy ještě podnes podobným způsobem, jaký jsme shledali v § 11 v stč. veršovaném Ezopu (nehledíc při tom k jisté významové nejasnosti dokladů tam uvedených), t. j. tak, že my bychom místo středního tvaru *ono* užili zájmena *on* v tvaru shodném rodem a číslem s podmětem věty.¹ Hattalova Mluvnice jaz. sloven. 186 § 325 má z Kollárových *Zpievanek* I 291 větu:

¹ Ve větách jako *ono to byl pán uradník* jde sice o přísudkové jméno, ale psychologická důležitost tohoto jména je patrna již z toho, že spona v takovýchto větách se shoduje v minulém čase rodem s *ním*, ne se středním podmětem mluvnickým.

já som sa nazdala, že bol hájnik, | ono to byl z mesta pán uradnik (t. j. »on to byl z města pan úředník«). Docela podobná věta v Hoškových Ukázkách podřečí polnického (Rozpravy Č. Akad. tř. III. č. 22): *A jak to přišlo aš ke mně, tak sem to propich. A vono to byl velkej kus papíru, co mají šefci* 120; a dále v Kašíkově Popise a rozboru nářečí středobečevského (t. č. 26): *Učíteli začali vydávat husické knížky a dávali to ai dělom; a ono, jag je pravda, nebyla to ani šikovná věc* 139. Hattala vidí v *ono* podobný střední podmět zájmenný jako je ve větách známého tvaru *to jsou velké dediny* Zpiev. I. 24 (anebo, s jiným zájmenem na př. *i poče se tázati své čeledi, kteraký by ono jinoch byl v plachtě* O Appolonovi Baw. 413 191 [212^b]): ale jednak zůstává záhadným, jak vyložiti dvojí podmětne zájmeno vedle sebe, jednak jsou i věty, kde je *ono* i při jmenném podmětě rodu nestředního.

V Hoškových Ukázkách jsou i věty našeho běžného tvaru (a jsou tam daleko nejhojnější), jako: *Ale vona je tam zem hrozně pěkná; tam by bylo vobili na tej Žákovej Hoře! To by bylo pole, jěj, darmo mluvit! Tam je černej zemně! Vona je tam černá zem jako štel* (jistě hnojivo) 130; ale jsou i věty s *ono*, na př.: (Je řeč o vápenici) *a vono u tý vápenice sou takový place — trávníky — a je pěkná jatelinka samá, jak by ju nasel na poli* (ale v témže vypravování je řeč o cestě a pokračuje se: *a vona ta cesta de trochu přes kopec, přes les . . .*) 49. Jinde se vypravuje, jak se zjevoval duch zemřelého; vypravování končí slovy *ale vono často lidi videli neco: u kovářovejch sud se válíval, nedy jako klady by se přet chalupou válely* 59.

U Kašíka čteme na př.: *Jeden rok zme tam byli, a ono tam krúpy pohanku velice otlúkly . . . A šlo nám to od ruky! Ono pohanka je pořezna věc* (dobře se seče) 133. A hned v následujícím článku: *Dyš sa (včely) rojá, tož ono je tá matka (královna) taková žúltá . . . ale dyš je tá matka zavřítá, tož ony nendú pryč. Matka se dá do úla, a tož ony sa ženú tú díru do česna. Dyž vylétá, to ony se chytnú ľedagde na strom.*

Snad se časem takových dokladů z českého východu shledá více; upozorňuji zejména na doklad poslední, v němž se střídá *ono* a *ony* docela, jak by se dle § 2. bylo střídalo stě. *ano* a *any*.

14. Přehlédneme-li vše, co jsme uvedli v předchozích odstavcích, jest zajisté pravděpodobno, že zájmeno *on*, aspoň stálo-li ve větě, v níž byl přímo vyjádřen jmenný podmět, mívalo původně tvar střední. Staročesky se říkávalo, jak ještě nejstarší památky učí, na př. *uzřě, ano pohani veliký hod činie*, anebo *Ježíš se vrátí, ano jeho apostoli již počeli spáti*; tato analogie a ojedinelé doklady starší i novější činí pravděpodobným,

že i ve větách, o nichž byla řeč v § 7. n., původně se říkalo *ono*, na př. (abych se přidržel dokladů tam uvedených) *ono prý se myši také jednou usnesly, že uvaží kočce na ocas zvoneček; a vida! ono tam sedí tvůj Stránský ještě se třemi* atd. Co jest toto *ono*? Slovo čistě formální jako něm. *es* (Němec by mohl onu větu přeložiti *es sollen die Mäuse auch einmal beschlossen haben*)?¹ Tomu brání zejména vysoké stáří stč. způsobů mluvení s *ano*, doložených v dobách, kdy není v jazycích slovanských ani stopy po něčem tomuto něm. *es* podobném; a viděti v tomto *ono* přímo způsob mluvení, přenesený do češtiny z němčiny (již stará němčina má věty jako *iz sprichit ouh Hierônimūs* Grimm IV. 224 n.), brání okolnost, že toto české *ono* je v češtině běžno právě v případech pro češtinu typických, jednak v souvětích určitého způsobu, z nichž se vyvíjí během času podřadící spojka *ano* (*an*), jednak ve větách s odstínem citovým, podnes v češtině známým. Sotva asi zbude možnost jiná, než viděti ve větách s *ono: on*, *ano: an* domácí druh větový a hledati tedy jejich výklad na půdě domácí. A tu je ovšem požadavkem nezbytným, ohlédnouti se po poučení, jehož by snad poskytovaly jiné jazyky slovanské.

15. V starší polštině se objevují věty s *ano*, *an*, které docela upomínají na české věty téhož tvaru. Mám po ruce doklady ze slovníku Lindova a z bible králové Žofie (Biblia królowej Zofii, wyd. przez Ant. Małeckiego, Lvov 1871), jejíž užívání učinil pohodlným glossář A. Babiaczyk (Lexikon zur altpoln. Bibel 1455, Vratislav 1906): látka není tedy úplná, ale tak hojná, že si lze o věci utvořiti obraz celkem dosti jasný. Především je zajímavé, že stč. pravidlo z § 2. platí i zde, což ovšem podporuje důvěru v jeho správnost, ať již máme před sebou způsob mluvení ryze polský či bohemismy. Linde má doklady jen s *ano*, celkem dle onoho pravidla: *ujrzał tam zaraz, ano węż na ziemię spadł* (W. M. Wargocki 1609); *usłyszał, ano grają i śpiewają* Luk. 15 25 (1561); *mniema by dobrze, ano źle będzie* (M. Bielski, 16. st.); ve větě s 2. os. (srv. § 21.) *dobrotliwy gdy widzi, ano ty się starasz, ano biegasz dla niego...* (L. Gornicki, 17. st.). Babiaczyk má ze jmenované bible 9 dokladů s *ano*, shodných s naším pravidlem, v nichž by i stará čeština mohla míti *ano*; na př. *bo nye mogly ukwaszyć, ano gę nakaly*² *Egipczy* Ex. 12 39 »neque enim poterant fermentari cogentibus exire Aegyptiis«; *pobygnycze, ano was zadny nye gony* Lev. 26 17 »fugietis nemine persequente« (*utikati* budete, *ano* vás žádný nehoní Br.); *a usliszaw masz gey Thobyas, ano koszlecw wrzeszczi, rzekl* Tob. 3 21 »cuius (haedi)

¹ Tak vykládá Loriš (Sbírka pramenův I I 6 str. 451) *ono* v Ezopu Baw. (§ 11).

² Staropolský znak nosovkový (nelišící dnešní *ę* a *ą*) přepisují z příčin typografických pouhým (stojatým) *a*.

cum vocem balantis vir eius audisset, dixit«. Shodové *an* má Babiacyk dvakrát, dle našeho pravidla: *a gdysz bilo wyeczyoor, wydzyly są wiszedszy przylyeczyale czyeczyerze*¹, *ani przykryli stani gich* Ex. 16 13 »factum est ergo vespere et ascendens coturnix cooperuit castra«; *y czedł krol przede wszemy w domu bozem, any slizsą wszitka słowa tich ksyag* 2 Paral. 34 30 »quibus audientibus in domo Domini legit rex omnia verba voluminis« (srv. *y czedł, ano wszitczy slizsely* 4 Reg. 23 2 »legitque cunctis audientibus«). Srv. *prszyszedł do nich, a oni spią* Flor. Ps. 113 13 (Vondrák Vergl. Sl. Gramm. II 426).

Při známých těsných stycích osvětových mezi Čechy a Poláky v době starší není nemožno, že v tomto užívání slov *ano*, *ani* máme hledati bohemismy, možnost zejména v bibli králové Žofie veliká. Táž bible užívá *ano* i u významě »hle, ecce«. I to by mohl býti bohemismus, — v § 19. najdeme podobné užívání slova *ano* i v starém českém překladě z bible, bibli králové Žofie blízkém, — ale není snadno si pomysleti, že by Polák byl užíval slova povahy partikulové, jehož v polštině vůbec nebylo; a přidáme-li, že u významě podobném polština měla *ono*, kterého aspoň v běžném způsobě mluvení čeština nemá, že vedle podobného slova *ono* bylo i stpol. *ano* (§ 25.), vedle *to* i *ato* (§ 27.), je velice pravděpodobno, že bylo vedle *ono* v staré polštině i *ano* »ecce«. Dávno je známo, že se zvl. v starší polštině užívá *ono* u významě silně deiktickém asi s významem »hle onde, hle tam«.² Na př. *ono baranek boży* Jo. 1 36 (volá Jan Křtitel, uzřev opodál Ježíše, an se prochází), v překladě z roku 1572. Z Maczyňského Lexic. latinopol. 1564 uvádí Linde věty *onoż go mamy, oności* (**ono-že-ti, onoż* v § 11.) *idzie*; z Kochanowského *ujrzanwszy ja, onoż jest, palcem ukazały*. Bible králové Žofie má v podobném významě *ano*: *weszczely na puszczya, ano slawa bosza zyawyla sze gest na puszczy w oblocze* Ex. 16 10 »respexerunt ad solitudinem, et ecce gloria Domini apparuit in nube« (*a oto* 1577, srv. § 26; *a aj! sláva Hospodinova ukázala se v oblaku* Br.); *ona gdysz wnydą na pole, ano zbyczy myeczem; a gest-ly wnydą do myasta, a onycz zgynały* ... Jer. 14 18 (T. Wierzbowski *Prace filologiczne* IV 303) »si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio; et si introiero in civitatem, ecce attenuati fame«. Zajímavě je v posledním dokladě *a oni-ć zgineli*, kde *oni* může býti čisté podmětové zájmeno 3. os., ale snad je spíše na cestě k našemu náladovému *on*, o kterém jsme mluvili v § 7. n.³ I Miklosich.

¹ *Ciecierza* »křepelka«; etymologií patří ke jmenům »tetřeva«.

² Polština, jak uvidíme, užívá podobným způsobem i *ono* a *oto*; Linde s. v. *ono* vykládá: »*ono* demonstrat juxta eum qui demonstrat sita; *oto* repentina vel proxima; *ono* remota, quae alter non videt.« Tento výklad má ovšem platnost jen přibližnou.

³ Na témže místě má Klementinský rukopis překladu proroků (Pror.) za polské *a oni-ć* střední tvar *ano-ł* (§ 25.). Nedovedeme s bez-

Vergl. gramm. IV 96 má větu *moj on Jozef mi zgingal*, která docela vypadá, jako *ony* naše věty: ale netroufám si ji posuzovati, jednak pro nedostatek dokladů podobných jiných, jednak že je těžko v jazyce cizím vycitovati, co se nám skoro vymyká v jazyce svém.

16. Sreznevskij (Материалы для слов. древнерусск. яз. I 23 má větu s *ано* z novgorodského letopisu, upomínající silně na naše věty s *ano*, ač zde o bohemismu sotva lze mluvit: **БАНШЕ ЖЕ НОВГОРОДЦЕВЪ МАЛО, АНО ТАМО ИЗМАННО КАУШІИЕ МОУ[ЖЬ] А МЫШЕШЕ ОНИ РОЗІДОШАСЯ А ИНОЕ ПОМЫКЛО ГОЛОДОМЪ**; mohli bychom překládati přímo »bylo Novgorodců málo, ano tam zajata větší část mužů a menší část, ti se rozešli, a ostatní umřelo hladu«. ¹ I *an* zná Sreznevskij: на кого третии помолвити, анъ взятого не отдасть, то право му отняти »na koho svědek poví kdo bude usvědčen) a on vzatého nevrátí« (z r. 1375): zde je *анъ* buď apokopou z *ано*, anebo přímo rovno původnímu a *онъ*. ² V jedné větě se objevuje u něho *анъ* u významě »a hle«, beze shody s podmětem (князь Дмитрей Юрьевич восхотѣ причаститися и пришедшу священнику с святыми дарѣми ан его тогда кровь пустіся изъ обою ноздрю, яко прутки течѣху Nikon. k r. 6949): dovedu si je vyložití jen apokopou hláskovou z *ано*. Sem ovšem patří i *mr. ano* s významem »ano, nýbrž«. ³ Nesmíme zamlčeti, že Sreznevskij l. l. odkazuje i na č. *ano* a přisuzuje mu významy »votъ, ecce autem« (jako podobně i Linde s. v. *ano*). V ruských nářečích se objevuje i *анъ*, patrně apokopou z *ано*, asi s významem našeho »ano«, »a hle«, »a ono«, »však« a pod. (viz v Dařově slovníce věty jako *анъ* не удалось; хватъ въ карманъ, анъ дыра въ горсти; ждали съ горъ, анъ побѣлило низ мѣ; ано погоди, я самъ схожу). I no, bezpochyby z *ано* nebo *оно*, mívá podobný význam na př. ve spojení ажно, ально (не возму ста рублей. »Ажно возьмешь, только бѣ дали« »však ty vezmeš, jen kdyby dali«).

pečností říci, která z obou variant je bližší původnímu stč. překladu: ale spíše *anoŝ* než *a oniĉ* (nebo *aniĉ*). Připomínám, že tento rukopis Klementinský patří ku pohřešované stč. předloze polské bible králové Žofie.

¹ Измано (z измано) je part. praet. pass. slovesa csl. *iz-emyja* (*iz-emyja*) **iz-ymati* vedle *iz-jemlja iz-ymati*, t. j. má sloveso **emyja* **ymati* bez hiatového *j*, tvar za souhláskou hláskoslovně oprávněný; bez *j* je také csl. *iz-yma iz-eti*, *vz-yma vz-eti* (č. *vzieti* vedle *vzniĉti* z *vz-jeti* Gebauer Histor. mluv. III 2 184 n.), *vz-emyja vz-ymati*, vedle *vz-ymati*, *ob-yma ob-eti* vedle *ob-yma ob-jeti*, *ob-ymati* vedle *ob-ymati*. Patří-li slv. kořen *ym-* | *jem-*, *em-* | *jem-*, jakož jest pravdě podobno, k stind. kořeni *jam-*, (praes. *jáčĉhami*), čekali bychom spíše (vedle slabého stupně *im-*, s hiatovým *j-* *jem*) silný stupeň *jem-*, ne *em-*: z *jem-* vzniklo *em-* patrně přízpůsobením k *im-*.

² Že v ruštině snad bývalo *анъ* z *a онъ*, smíme souditi z *ana* (a *она*) v maloruské listině z r. 1359 (Nehring Arch. f. sl. Phil. IV 251¹), jejížhož textu bohužel neznám.

³ Tento význam se řadí k našemu *ano*, *ano brž* »imo« (§ 5.).

Jsou i doklady, v nichž r. онъ, оно stojí snad podobně jako č. *on, ono* (§ 7. n.); ale netroufám si o nich souditi s určitostí, ponechávaje to někomu, kdo má více dokladů i jemnější cit pro náladové odstíny lidové ruštiny. Miklosich Vergl. gr. IV 95 má z mr. pohádek věty jako: они повідають усі звірі; він ся затурбовал той принц дуже («*on* bereitet auf das Nomen vor»). Odkazuje také na Buslajevo Istorich. gramm. russk. яз. 1863 II 167, kde jsou věty: и они Нѣмцы учили бити челомъ Государю (ze Pskovského letopisu); онъ же бояринъ прииде къ царю; она тѣмъ узда дорога; думалъ: оно иначе и быть не могло (z Žukovského; «въ старинномъ и народномъ языкѣ онъ иногда ставится при названіи самого предмета, на который указывается»). Mám i doklady z Gogoľa s podobným našemu českému оно: Tak čteme v rozprávce, jak je v Petrohradě dobře a na venku bídně, námitku druhé osoby: Ну, въ Питерѣ (t. j. máme-li se usaditi v Petrohradě), такъ въ Питерѣ; а оно хорошо бы и здѣсь... Въдъ оно, какъ ты думаешь, Анна Андреевна, теперь можно большой чинъ зашибить (Ревизоръ V 1). Jinde je řeč o strážidelech, a komusi, jenž se ptá po podrobnostech, dostává se odpovědi: Э, кумъ! оно бы не годилось рассказывать на ночь (Вечера на хуторѣ близъ Диканьки, ve vypravování Сорочинская ярмарка 6).

17. V srbštině od starých dob se objevuje poučným způsobem *a ono*, stažené časem i v *ano*, vedle *ěno*. Toto *eno* je snad spojením z *ono* s jakousi deiktickou částicí *e*, která se objevuje snad i na př. v stě. *e-ž* «*eece*», v ruském zájmeně *этотъ* (эта, это), в *этакъ*, *этакій*, v esl. *есе* *есе* vedle *се*, nehledíc k jiným slovům, v nichž ji hledávají právem či neprávem; totéž *e* má srbština i v *ěvo*, *ěto*, jejichž významový rozdíl od *eno* Daničić vykládá podobně jako Linde rozdíl pol. *ono*, *oto* od *ono* (§ 15.)¹ Zejména toto *eno* je rozhodně deiktické,

¹ O podrobnějším výkladě tvarů *evo*, *eno* srv. § 27. O interjekci *e* pak na př. Iljinskij О некоторых архаизмахъ 90, Meillet Sur l'initiale des mots vieux slaves *есе* et *а* (ze Сборн. по славяновѣдѣнію II, 1907). Při této interjekci se jeví nesrovnalosti hláskoslovné, zejména v tom, že se objevuje na začátku slova *e*, nikoliv *je*, i v jazycích (na př. v češtině v stě. *e-ž*), které před *e* na začátku slova důsledně vyvíjejí *j*. Takovéto nesrovnalosti pochopuji lehko v slovech interjekcionálních (ač mi to bylo s důrazem vytčeno). Interjekce stojí do jisté míry stranou od ostatního bohatství jazykového, zejména proto, že při ní působí momenty povahy psychické více než kde jinde. Interjekce na př. onomatopoická svým zvukem vyjadřuje zvuk jiný: snaha duševní, která vedla k jejímu vzniku, dovede po případě její zvukovou podobu uhájiti i proti hláskoslovným zákonům. Interjekce citová, jako toto *e*, je tak spontánním útvarům jazykovým, stále nově vznikajícím, že se může podobně vymknouti obvyklým změnám hláskovým. Což se nepříčí na př. *f* v interjekcích odporu (*fí* a pod.) a v onomatopoeických slovech již svou existencí hláskovým zákonům slovanským?

významem shodné s pol. *ono* (§ 15.); Daničić cituje na př. z písne *eno idu tri Turčina mlada*. A *ono* se objevuje docela iako naše *ano* a *ono*, aniž ovšem věty s *ano* v srbštině se stávají podřadnými. Daničić I 22 má na př. z Vuka (Nar. posl. 109) větu *ja pravim držalicu a ono se načini kijak*, kterou my bychom asi vystihli slovy: »já dělám rukojeť a on je z toho klacek«; pod. z Daničićovy bible *čekamo vidjelo, a ono eto mrak* Izai. 59 9 (*čekáme-li na světlo, aj, tma* Br.). Jsou i věty, kde stojí a *ono* (i *ono* samo; Vondrák Vergl. Sl. Gramm. II 515) v apodosi: *ako nije tako, a ono je ovako*; ani nemusí býti slovesa při a *ono*, na př.: *od potrebe je da povrati svakomu što je od koga uzeo; ako ne može onomu od koga je uzeo, a ono* (asi »tedy«) *negovu rodjaku; ako li nemože rodjaku, a ono ubozijem* (M. Divković). I *ano* se objevuje. Tak na př. v dokladě ze 14. st. *vi ste mně poručili po mojemu člověce i listu mi ste udali govoreće: „u rukah ti sta, čini što ti godi od njiju.“ Ano moj člověk, ano vaš list* (asi »hle, můj člověk, hle, váš list«), Daničić I 91; ze 17. st. *ako se vi ne vratite na nas, a 'no veće nas ne ćete vidjet*; z nové doby *kad nemamo para* (peněz), *a 'no mu ostavimo koně u zaklad*, ib. I 22. V těchto větách se *ono*, a *ono*, *ano* blíží asi našemu *ano* v apodosi, srv. § 4.

Ze slovinštiny znám jen, co má Wolf-Pleteršnik s. v.: *ano*, dnes obyčejně apokopováno v *an*, znamená asi »anobřž« (na př. *s teboj nič nimam opraviti, an s tvojim bratom*) anebo »ale« (na př. *vprašal sem ga, an da mi ni odgovoril*). Místo *ano*, *an* říká se i *ampak*, t. j. *an-pak*, které Miklosich Vergl. gramm. IV 156 a po něm ještě Vondrák Vergl. Sl. Gramm. II 430 vykládají způsobem tuším naprosto nemožným z **a na opak*.

18. Tyto doklady polské, ruské, srbské a slovinské vrhají na naše *ano*: *an*, *ono*: *on* světlo tak ostré, že není nesnadno zrekonstruovati poslední vývojové fáse našich vět s těmito zájmennými tvary. Počátky tohoto vývoje smíme zajisté hledati v době prastaré, v době praslovanské, ne-li ještě starší, a toto stáří samo do jisté míry napřed určuje odpověď ku první otázce, jež se nám namítá: je-li v českých větách, o které nám zde běží, starší »absolutní« *ano*, *ono* či *an*, *on* s tvarem shodným v rodě i v čísle s podmětem věty. Co se týče vět takových, v nichž mimo tvar zájenný je vyjádřen podmět jménem, je snad otázka ta zbytečná. Nehledíme-li ani ke konfliktu dvou mluvnických podmětů, který v skutku je, kde zájenný tvar jeví shodu s podmětem jmenným, jazyky slovanské i s češtinou tak souhlasně užívají tvaru středního, že je odvážno považovati jej za nepůvodní; naopak, při *ano*: *an* vidíme v češtině v době historické teprv vznikat tvary shodové, a to snad nedůsledně (a *ano* i *an* vlastně zaniklo dříve, než se vyvinul usus důsledný),

a při *ono*: *on* nalazáme sice pravidlem tvary shodové, ale vedle nich i neshodové *ono*, které již obdobou samého *ano* spíše se zdá starším.

Hůře je rozhodovati o větách, kde podmět jmenný je mimo větu se zájmenem, o větách tvaru *uzřě pohany, ani veliký hod činie*. Nevíme, v které době celého vývoje věty podobné se počaly vyskytovat. Původní tvar větový v nich ovšem hledati nemáme. Není pochyby, že souvětí s *an* v prvních počátcích svého vzniku bylo skupinou vět samostatných, od sebe mluvnicky neodvislých, a je přirozeným důsledkem, domníváme-li se, že nejdůležitější část představy, větou s *an* vyjádřené, totiž její jmenný podmět, původně pravidlem, ne-li vždy, stála v této větě samé; možnost prolepu jejího podmětu sama sebou svědčí o těsnějším spojení větovém. Zájmeno slovanské *onъ* je původně zájmeno ukazovací (»ille«), kdežto ve větě se shodovým *an*, *on* má platnost zájmena 3. os., jakého v nominativě původně žádný z jazyků indoevropských neměl (stará řečtina i jazyk staroindický ho nemají ani v době historické): to svědčí, že věty takovéto se mohly vyvinouti teprv po době, v které se při zájmeně *onъ* onen význam v jazycích slovanských vyvinul.

Základem užívání slov: *ano*, *ono*, o kterém zde mluvíme, je nám zájmeno ukazovací, zejména proto, že deiktické užívání zájmena ukazovacího středního rodu lze sledovati všemi jazyky slovanskými i jinými jazyky indoevropskými. Říkalo se na př. v době praslovanské **ono jъdetъ* »hle, tam jde« i **ono mati jъdetъ* a pod.: (srv. pol. *ujrzwany ja, onoż jest, palcem ukazaly* § 15).¹ Věta **ona jъdetъ* znamenala původně jen »illa it« (»ona žena«, o které jsme mluvili, kterou tamto vidíme a pod.), jako **ona mati jъdetъ* »illa mater it«; význam jaký může míti řecká věta *ἐκεῖνη ἐρχεται* »hle, tam jde,« *ἡ μητήρ ἐκεῖνη ἐρχεται* »matka tamto jde,« pro ony slovanské věty je původně nemožný, a vyskytují-li se snad jednotlivé věty, kde rodové *onъ*, *anъ* snad má ještě z části i význam deiktický (§ 11, 19), stojí rodové *onъ*, *anъ* právě bezpochyby na místě dříve jedině běžného *ono*, *ano*. Věta **ona jъdetъ* znenáhla počínala znamenati i »ona jde«, něm. »sie geht«, t. j. význam »ona žena, o které byla řeč«, význam demonstrativa anaforického, mènìl se ve význam zájmena osobního: podobnou nenáhlou změnu vidíme skoro před sebou, přehlízíme-li na př. doklady, v nichž lat. *is* v nominativě je ve funkci zájmena 3. os., v nichž ale skoro stále (zvláště v době starší) jsme na vahách, není-li *is* anaforické »ten«; anebo ještě zřetelněji v jazyce stind., kde přes tu chvíli cítíme pokušení, nominativ zájmena ukazovacího (nejčastěji *sá*, *ěšá* »ten«, ale dle okolností i *ajám* »tento«, *asáu* »onen«) pře-

¹ Ukazovací význam zájmena *ono*, *ano* v době starší zaručuje nám tuším i okolnost, že v staré češtině *ande* »a onde« je synonymem s *ano* (§ 2). Dle § 38 ovšem by bylo *ande* méně původní než *ano*.

kládati osobním zájmenem »on«, ale stále se při tom obáváme, abychom do věty stind. nevnašeli, čeho v ní snad není.¹ Tento vývoj se musel v podstatě již dokonati, než mohly vznikati i věty se shodovým *an*, *ana*, *ano*, t. j. *a on* atd.; ale podrobnosti toho vývoje i podílu, jaký v něm má změna staršího *ano*, *ono* v *an*, *on*, jsou a zůstanou nám neznámy. Má-li čeština vedle *an* »a on« v jistých způsobech vět docela obdobné *a já*, *a ty* atd. (§ 23), mám za pravdě podobné, že tyto věty se vyvinuly teprv napodobením vět s *an*, teprv potom, když staré *ano* se bylo vlivem vět s osobním zájmenem *on* změnilo v *an*, *ana*, *ano*. Opakuji, že podrobností tohoto celého vývoje neznáme: ale známe tuším jeho východiště, praslovanské *ano*, a jeho výsledek, shodové *an*. A nalézáme-li toto shodové *an* mimo češtinu tak skrovnou měrou, patrně jiné jazyky slovanské vývoj, který se udál na starém *ano* v češtině, buď vůbec nezačaly anebo se zastavily v prvních jeho stadiích. (Příště dále.)

Štítného Řeči nedělní a sváteční.

Napsal Josef Štraka.

(Pokračování.)

Nejčastěji čteme v Řečech ned. a svát. jméno opata sv. Bernarda de Clairvaux. Štítný připomíná na jednom místě výslovně, co »sv. Bernhart mluvě ve svých kázáních o ra-

¹ U vývoji nominativu zájmena 3. os. patrně je předpokládati v jazycích indoevropských asi tyto stupně: 1. Podmět samozřejmý se nevyjadřoval, ať to byl podmět individuální či obecný (KZ XL 513); cítil-li mluvčí potřebu jej naznačiti, užil jména, buď samého, bylo-li významu dosti individuálního (na př. bylo-li to jméno vlastní), anebo ve spojení s příslušným zájmenem ukazovacím (*ten muž, tento muž, onen muž*). 2. Podmět, jehož vyjádření bylo záhodným, naznačen pouhým příslušným zájmenem ukazovacím (*ten, tento, onen*); na tomto stupni je jazyk stind., na tomto stupni je z části ještě lat. *is* (>ten<), na tomto stupni bylo kdysi v minulosti na př. slov. *onъ* (>onen<). 3. Některé ukazovací zájmeno se ustálilo na vyjadřování podmětu 3. os. beze zření ke svému původnímu významu: tak na př. slov. *onъ*. 4. Vyvinula se nutnost, takovému zájmenem vyjadřovati podmět 3. os. vždy (anebo skoro vždy), i kde je v souvislosti řeči nebo v dané situaci samozřejmý; to se stalo na př. s něm. *er* (z pův. **is* >ten<), s frč. *il* (z lat. *ille* >onen<). V tomto vývoji — mimo rostoucí potřebu řeči samé — pomáhala obdoba starých osobních zájmen osoby 1. a 2., i okolnost, že v pádech ostatních (původně ovšem jen v tvarech nedůrazových, příklonných) byly od pradávna i potřebné tvary zájmena 3. os. Jak jazyk stačí bez nominativů zájmena 3. os., viděti zřetelně na př. v řečtině. Samo sebou se rozumí, že se tento vývoj dál po všech stránkách nenáhlým postupem, m. j. také nenáhlým ochabováním deiktické síly zájmen. A také, že jazyk se nemusí vzdávati způsobů primitivnějších, pokročil-li v tomto vývoji dále.

dosti dne toho slavného die k svým mnišským, ale obyčejně cituje z jeho rozmanitých řečí (*Sermones de tempore, de sanctis, de diversis a in Cantica*) bez bližšího udání místa. Patrně přejímal své krátké úryvky z nějaké sbírky citátů, jakou níže dokazují, nebo je uváděl po paměti jako reminiscence z četby. Poměrně lépe znal jen pět řečí sv. Bernarda *In Vigilia Nativitatis Domini* a čtyři jeho homilie *De laudibus virginis Matris*. — Sbírkou první je naznačena uvedenými již slovy na l. 20 b, druhá ve vyd. Erb. na str. 80. K téže řeči na Boží hod vánoční, k níž užil jedné řeči sv. Lva, čerpal také ze sv. Bernarda. Nejprve vybíral z IV. řeči *In Vig. Nativ.* (z kap. 1 a 3), potom přešel, nezřejmo kde, k řeči I. *In Nativitate Domini* (z kap. 2), aby zakončil podle III. *In Vig. Nativ.* (kap. 7—10) souvislým výkladem o třech divných »účincích«, totiž o třech »smíšeních nebo spojeních«, jež Kristus učinil »v přijetí našeho přirození« (*Tria opera, tres mixturas fecit in assumptione nostrae carnis*). — Z homilie I. *De laudibus virginis Matris* překládal Štítný již ok. r. 1376 (ve vyd. Erb. na str. 80 n., s čímž srv. kap. 22 Vrt.); z ní citoval i v Řečech ned. a svát.

Sv. Bernardu bylo též podloženo dílko, přeložené na Veliký pátek (161a—168a). »Ke vzbuzení náboženství«, píše Štítný v úvodě k této své nejdelsí řeči, »chci vám dnes i sobě ty knížky čísti, ješto slovů ostnec milosti; neb těmi řečmi sv. Bernhart pobádal k milosti srdce svého i jiných také, vzpomínaje k nám velikú boží milost, že j' pro ny ráčil člověkem býti... I psal jest všicku řeč tuto sv. Bernhart řka: Klanieme se tobě, králi Izrahelský atd.« Je to sv. Anselma *Meditatio IX De humanitate Christi*, zvaná také *Stimulus amoris*, jež tu byla přeložena bez úvodu a s vypuštěním některých míst uvnitř; poznamenání zaslouží, že bylo překládáno podle textu odehylného od základního, jež otiskn v *Patrol. lat. sv. 158*.

Tím končím výčet sv. otců, z nichž byly přeloženy buď celé řeči nebo aspoň delší části. Shledávaje od tří let lat. ty předlohy ke kritickému vydání Řečí ned. a svát., nezřídka jsem poznával, jak již Štítný šťastně uhodil tu a tam na dobrý způsob překládání. Trebas teprve humanisté s probuzeným smyslem pro kritiku textovou a přesné citování (srv. Jar. Vlčka *Dějiny české liter.*, I, 319) vnesli do písemnictví též snahu po věrnějším překládání, nelze přehlédnouti, že vedla již před tím někdy potřeba, jindy účta k pramenu k doslovnému jeho tlumočení, a že ostatně i při volném způsobu překládání lze oceňovati individuální schopnosti, jež ten neb onen náš spisovatel tu projevil. I pokouším se na následujících řádcích ukázati, jaké bylo překladatelské umění Těmáše ze Štítného, který řídě se (v době nezavedené ještě formální vyspělosti antických autorů až k otrockému napodobení lat. vazeb, lat. slovosledu, ano i lat. prosodie a metriky) svým citem jazykovým, poskytl nejednou pravé vzory překládání.

Povšimněme si jen na př., jak dobrými českými vazbami nahrazuje hojná abstrakta svých předloh, latině vlastní! Tak čteme v překladě ze sv. Anselma na l. 163a: tehdy teprv slova božieho přešedře tekúcieho šťastný ten sbor napojen jest (za latinské: *tunc demum divinissimi verbi uberrima inundatione felix ille conventus potatus est*); na l. 163b: odkud tak tesklivý pot? (unde tanti sudoris anxietas?); na l. 164a: v ten čas, když jsú tě jieti chtěli (in hora comprehensionis tuae); tamže: ne proto, by ty se chtěl brániti (non quidem defensionis causa); tamže: a tomu, ješto bránieše tebe, příkaza, aby i žádného z tvých nepřátel neurážal (et defensoris tui zelum a laesione trahentium te compescuisti); na l. 165a: Kaký jest to, jenž ve všem svém hoří nikdž úst svých neotevřel, aby neb požaloval, neb se omluvil, neb pohrozil, neb jediné zlé slovece protiv těm prokletým psóm byl řekl? (Qualis est hic, qui in omnibus pressuris suis nec semel os suum aperuit, ut aut querelae, aut excusationis, aut comminationis, aut maledictionis verbum adversus maledictos canes illos proferret); na l. 166a: A má duše dvakrát mi je dána tebu, jednu kdyžs ji stvořil, druhé kdyžs ji vykúpil (mea quidem vita bis a me data, semel in creatione, semel in redemptione); — na l. 80b: A tak ež die spasitel . . ., ukazuje věčnú svú s otcem moc a chválu (Ergo quod Dominus dicit . . ., declaratio est consempiternae patri potestatis et gloriae); na l. 111a: hlédati, co se která věcí znamenává (rerum significationes quaerere); na l. 117a: když radosti odplaty, až do svého přídem kraje, žádáme (si retributionis gaudium in perventione quaerimus); na l. 156a: budem-li . . . dobré skutky jmajíc do sebe Boha hlédati (si . . . cum opinione bonorum operum Dominum quaerimus).

Český překlad často se od textu lat. uchyluje, poněvadž toho žádalo jiné ústrojí jazykové; na př. za lat. přívlastek podřadný stává souřadné adjekt.: creator angelorum stvořitel andělský (116b), lux gentium světlost lidská (161a), aceti amaritudinem octovou kyselost (167a); quisquis . . . intelligit, clamet vocibus mentis ktožkolivěk rozumie, volaj hlasem své mysli (114b); in oratione jsúc na modlitvách (115a); zájmeno nahrazeno příslušným subst.: Sed apparet illos carnaliter cum Herode sapuisse et regnum Christi commune cum hujus mundi potestatibus aestimasse, ut et isti temporalem sperarent ducem, et terrenum metueret ille consortem. Ale zřejmo jest, ež jsú tomu tělesně i s Herodem rozuměli a mněli, by královstvo Kristovo obecné bylo podle běhu a moci tohoto světa, tak ež židé nadieli se vévodě neb králi podle běhu světského v tomto časě, a Herodes bál se, aby v zemském královstvu nejměl s sebu společníka (40b); Quis enim umquam crederet, si spinas divitias interpretari voluissent, maxime cum illae pungant, istae delectent? I kto by mi byl kdy uvěřil, bych já byl sbožie při-

podobnal k trní, a najviece že trnie bude a sbožie jest lahodné jmiati (111a); Multa Judaeis praedicaverat, sed praedicationis ejus verba deridebant. Neb když bieše mnoho židóm kázal, ale oni sě jeho kázání posmieváchu (145b); Ante ergo et post Abraham habuit. A tak Abraham jměl jest před sebu i po sobě (145a); quam qui intelligit jako ten, ktož rozumí (24a); Jesum etenim sequitur, qui imitatur. Tent' jde po Ježíšovi, ktož následuje skutkóv jeho (116b); Protož to, ještě z tebe bude porozeno svaté, slúti bude syn boží (na l. 24b; ze sv. Luk. I, 35: quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei); tak i jinde z pravidla. — Ve větách záporných bývá vazba neosobná, jako na l. 115b: v božství nenie proměny i jedné (in divinitate mutabilitas non est); na l. 111b: k toho životu nenie čáky (hujus vita desperabitur). — Zajímavá je i častá záměna oblibených v latině vazeb passivních v aktivní; z hojných příkladů toho vyjímám na ukázkú tyto: Protož ač jest kto taký, však do božie milosti nezúfaj, zúfaním smrtelným nezahynuj do ostatka, ale brzo sě utec ku pokání (na l. 75b) — Non tamen de Domini pietate diffidat, qui talis est, nec mortifera desperatione frangatur, sed magis ad poenitentiam cito confugiat; Obět jest rovně nebezpečné, ktož by v Kristu aneb přel pravdy našeho přirození aneb v chvále rovnosti božské (25b) — Paris enim periculi malum est, si illi aut naturae nostrae veritas, aut paternae gloriae negatur aequalitas; Ale chce, abychom toho prosili, ještě j' převěděl, že ... (115b) — Sed peti vult id quod ... praenoscit; (Kristus) ukázal, skrze kakú hořkost tam sě máme navrátiti (166b) — cum qua amaritudine illuc redeatur, ostendit: Pročež tedy milujem, jehož ostatic máme, proč sě v tom obmekáváme, k němuž nám jest vždy přijíti? (111b) — Cur ergo amator, quod relinquitur? cur illud negligitur, quo pervenitur?

Ku podivu obratně převádívá Štítný rozmanité lat. vazby participiální; shledávámeť se tu již se všelikými prostředky, jež jsou do dnes v té příčině překladatelům doporučovány. Tak: servum tuum baptizantem peccatores in poenitentiam adiisti — přeloženo na l. 162a: když tvój sluha břišníky křtieše ku pokání, přistúpil jsi k němu; te Agnum mansuetissimum nihil obloquentem contumeliose pertraxerunt ad victimam — a tě, beránka přetichého, a ty jim nic neodmlúváš, hanebně jsú na smrt táhli (164a); Nova etenim claritas apud magos stellae illustrioris apparuit, et intuentium animos ita admiratione sui splendoris implevit — Neb nová jasnost světlejší hvězdy těm mudrcóm sě ukázala, a když sú patřili na ni, tak jich mysli svým blskem dívanie naplnila . . . (40a); sed leniter admonitum accelerare jussisti, quod parabat — ale lehce jej napomenuv kázals jemu pospiesiti tiem, což bieše zamysli (163a); vinetum te perduxerunt — svázavše tě vedli (164a); Tali studio Christo auxiliante contende, ut diversis virtutum ornamentis anima

tua ... adornata. — Takéž se snaž s pomocí boží, ať by tvá duše byla rozličných šlechtností osdobami okrášlena (75a); cum Jesu interrogante Judaeos, cujus filium dicerent Christum, respondissent David, ait — když Ježíš otázel židův, či by syn byl Kristus, a oni řekli Davidův, řekl (24b); Accepta autem tanta contumelia, quid Dominus respondeat, audiamus — Ale slyšme, coť odpověděl hospodin uslyšav protiv sobě od nich uhanění také (143b); Turpe est, ut accepta injuria taceas — Ohyždná j' věc, aby mlčel, když činie křivdu (145b); quae (vita) consumpto mortalitatis timore nobis ingerit de promissa aeternitate laetitiam — neb to svaté narození zbavilo j' ny strachu smrti a veselé přineslo z slibu věčnosti (21b); judex haec puniturus — sůdce, aby mstil toho (116b); cor ad crudeles convertis insidias (Herodes), nec illum occisurus, quem metuis, nec illis nociturus, quos perimis — nezabíeš toho, naňž máš péci, ani těm učiníš škody, ješto je ztepeš (40b); Sed quid ad haec illuminandus iste caecus fecit, audiamus — Ale vizme, co j' učinil k tomu ten slepý, ješto j' jměl býti prosvěcen (115a); in manus militum devolutus es, morte turpissima consumendus — v ruce rytířův jsi se dostal, aby tě hanebnú smrtí zahubili (164b); Illudendum Herodi te misit (Pilatus) - Na posměch tě Herodesovi poslal (164a); Et quid abscondendo se Dominus significat, nisi quod. — Což pak, že j' se skryl jim syn boží, znamenává, jen že — (145b); Ad roborandam eo hanc fidem, quae contra omnes praemuniebatur errores, ex magna gestum est divini pietate consilii, ut... — A tak aby ta viera byla posilněna, ješto j' božím způsobem přede všemi bludy ohrazována, z úmysla božské milosti stalo j' se to, ež... (40a); sciens omnia, quae ventura erant super te — věda vše to, což jest jmělo na tě přijíti (163a); quae nobis sint ex eorum imitatione facienda — co my máme jich následující učiniti (156a); quia dum hoc in corpore vivitur, nullius desperanda reparatio, sed omnium est optanda correctio auxiliante Deo, qui erigit elisos, solvit compeditos... — neb donidž jest kto živ v těle tomto, nemá býti rozpač do ižádného opravenie, ale každému máme žádati polepšení a božie pomoci, ješto povzdvíhá pokluzlé, rozvazuje spaté... (41b).

Poznali jsme již z nejednoho dokladu hořejšího, že se překlád Štitného nezřídka uvolnil od slovosledu lat. (ovšem zase jenom, že se on mimoděk poddával svému nezkalenému citu jazykovému, nikoli že by se byl vědomě snažil o český slovosled); přes to vypisují ještě několik ukázek, aby bylo usnadněno srovnáním jich s lat. textem, vedle položeným, poznání předností Štitného v překládání souvislých celků, než i vad, o kterých také nezbude, leč aspoň několika slovy níže promluvíti.

(Příště dále.)

Josef Valentin Zlobický.

Podle vydané korespondence jeho¹ napsal Jan Jakubec.

Vynikající účast při českém obrození má Josef Valentin Zlobický (1743—1810), rodem Moravan (z Velehradu), ačkoli mu nebylo dopřáno zůstaviti obraz své působnosti ve význačnějších spisech. Nabyv širokého vzdělání (obíral se studiem zemědělství, fysiky, chemie i práv), r. 1773 stal se učitelem na Teresiánské vojenské akademii v Novém Městě za Vídní. Osvědčiv praktickou znalost českého jazyka překladem německé knihy o babení od Jindř. Jana Krantze: »Vedení k pravému a dokonalému babímu umění« (nákladem císařovniným, ve Vídni 1772) do češtiny a předloživ r. 1774 plán na vyučování živým jazykům na universitě,² r. 1775 byl jmenován prvním učitelem českého jazyka a české literatury na universitě vídeňské a po roce ustanoven zároveň kancelistou při nejvyšším úřadě justičním. V tomto úřadě později postupoval. Jeho osvícenské smýšlení, jež projevil hlavně jako spolupracovník »Österreichische Biedermannschronik«, od r. 1781 jako censor českých knih ve Vídni, ve kterémž postavení prý radil, aby místo českých knih, v Indexu zapověděných, Index sám byl zakázán,³ dále jeho pružná povaha, která se dovedla přizpůsobiti poměrům i osobám, dobyly mu značného vlivu u rozhodujících činitelů. Zpravidla svého vlivu užíval na prospěch dobré věci a osob, které svou prací zaručovaly její zdar. Důvěrněji byl spřátelen s Josefem Vratislavem Monssem a Ungarem, dosti blízce s Dobrovským. Jeho korespondence s Dobrovským zůstane mu u potomstva nejlepším pomníkem. Z ní vyčítáme jeho značný rozhled po současných pracích odborných, zejména německých, stálý zápas jeho nevšedního talentu a vědění, jeho ušlechtilějších snah, jeho velkých plánů se všedními denními pracemi, které mu sice přinášely nemalý hmotný zisk, které byly i záslužny, ale odvracely jej od prací literárních.⁴ Za těchto okolností zůstával vlastně při pouhých plánech velikých prací, která prý sliboval již, od r. 1772, dal

¹ »Korespondence Josefa Dobrovského III. díl. Ad. Patera: Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického«, nákladem Čes. Akad., v Praze 1908.

² Zlobický připojil výklad o něm k listu Ungarovi z r. 1789; Patera, Korr. Dobrovského s J. V. Zlobickým, 1903, 177 nsl.

³ List Zlobického Dobrovskému z 13./3. 1781; Korr. DZ. 3.

⁴ Česká registratura při nejvyšším úřadě stála prý ho denně šest nejlepších hodin práce (List Dobrovskému z 13./3. 1781; Korr. DZ., str. 2—3.). Ještě více loupily jej o čas jeho úřední kupící se práce v letech pozdějších. Vypisuje je v listě Dobrovskému z 26./11. 1794: je prý jednatelem haličské registratury, ale musí vypomáhati též při české, »s níž je spojena moravská a slezská, poněvadž její úředník je

si je r. 1778 otisknouti veřejně v »Das gelehrte Österreich« (I. Bd, 2 St., 286) — po celý život. Podle nich chystal úplnou českou mluvnici, úvod do české literatury, českou rukověť o spisovatelích (eine böhmische Schriftstellerkunde), topografii markrabství Moravského. O velkých plánech, na př. dějinách české řeči, dějinách české literatury, o českém slovníku, o slovanském kalendáři, kteroužto úlohu Mik. Voigt podle úsudku Dobrovského tak špatně vykonal (Korr. DZ. 3./3. 1795; str. 95), Zlobický mluví v listech, žádá pro ně nejednou příspěvky, ale neprovádí svých plánů. Má lásku dobý současné ke starým knihám a památkám: naléhá na probádání bibliothek až po tu dobu zavřených, shání seznamy knih těch bibliothek, které je dovolovaly opisovati, sděluje se o ně s přáteli; sám za krátkých svých prázdnin studoval archivy a knihovny ve své rodné zemi¹, co bylo lze získati, skupovával, tak že si založil bohatou knihovnu a archiv bohemik i slavik, o níž doznávali znatelé, že má málo sobě rovných knihoven, nalézajících se v rukou soukromých. Dobrovský, který ji za častějších svých návštěv u Zlobického seznal důkladně, vzdává jí chválu v listě Zlobickému z 23./3. 1789): »Hr. von Neuberg ist tot und außer Ihnen wüßte ich jetzt keinen Privatum, der so viel Glück und Lust hätte zu sammeln und so viel Güte, das Gesammelte andern mitzuthellen als eben Sie. Daher ich es so gern sehe, daß Fortunat (t. j. Durych) in Wien ist. Denn wo könnte er diese Hülfsmittel alle beisammen finden?« (Korr. DZ, 43). Rovněž Kopitar, který pozůstalost Zlobického po smrti jeho rovnal a oceňoval, chválí »seine schöne, an Raritäten und handschriftlichen Collectaneen reiche Bibliothek« a přeje si, aby byla zakoupena pro dvorní knihovnu vídeňskou.²

Ke konečnému zpracování svých znalostí literárně historických Zlobický nedospěl. Zůstavil nám nástin svého postupu při výkladech o české literatuře na universitě vídeňské v listě Dobrovskému z 30. listopadu 1781; Korr. DZ. 11 nsl.). Pojetí

Němec.« Byl zároveň radním protokollistou při českém senátě, učil soukromě v několika rodinách šlechtických, měl úřední překlady důležitých akt právních a p. Korr. DZ. 81.

¹ Srovn. Korr. DZ, 18, 27, 30 a j.

² List Kopitarův Dobrovskému z 26./3. 1810; Jagić, Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar, 129 nsl. Podle zpráv Kopitarových cenil prý si ji Zlobický sám na 10.000 zl., Kopitarem — pomáhal mu Dobrovský — oceněna na 900—1100 zl. O její koupi se dlouho jednalo, až ji získal hr. Auersperg. Nezůstala však v původní podobě pohromadě. Většina vzácnějších památek dostala se do knihoven veřejných (universitní v Praze, musejní pražské, Františkovu museu v Brně) i jednotlivcům (Dobrovskému, Hromádkovi a j.). Z Dobrovského přepisu katalogu, který z ní původně pořídil B. Kopitar, zůstal opis ve dvorní knihovně vídeňské. O knihovně Zlobického psal F. Menčík a Ant. Rybička v Čas. Mat. Moravské 1897, 75 nsl., 166 nsl. O »Rukopisné sbírce Jos. Zlobického« psal v »Museum Franciscum, Annales« 1897, 291 nsl. Fr. Kameníček.

není jeho, nýbrž Garveovo, jak se Zlobický sám piiznává, ale Zlobickému dává dobré svědectví, že je přijal a nebyl neznalý názorů tehdy nejmodernějších: chce literaturu vykládati ze zvláštních poměrů, ve kterých národ žil, a vystihnouti tak zároveň duševní vlastnosti jistého národa. Ovšem je otázka, pokud se Zlobický tomuto ideálu přiblížil. Aspoň kniha Max. Šimka, profesora české řeči a literatury na vojenské akademii v Novém Městě Vídeňském, »Handbuch für einen Lehrer der böhmischen Literatur« (1785), nedává mu svědectví lichotivého. Šimek, »bídny Šimek«, jak se o něm vyslovuje Zlobický, slátral tuto knihu podle přednášek Zlobického, když Zlobický, maje jiné práce, nemohl jí přepracovati, ale pak prý se Šimek ještě s jiným svým pomocníkem honosili, že prý Zlobický ničemu nerozumí.¹ O svých dějinách české řeči, jak je přednášival na universitě, Zlobický píše v uvedeném již listě Dobrovskému z 30. listopadu 1787: začíná prý je od Slovanů, vytýká z byzantských spisovatelů a německých annálů jména speciální, ukazuje na jejich kořen a vznik, z toho vykládá, kterak původně Slované, pokud setrvali ve svých bydlístích, užívali jednoho jazyka. Potom kterak se rozdvojovali, žili hmotně i duševně, měnili se za rozličných poměrů a různého podnebí — přejímá v tom názor Mondodonův — a dělili se v několik nářečí; dialekty slovanské svým posluchačům srovnává prý s význačnými německými atd., až se dostává k Čechům a postupuje podle období dějinných. S počátku se drží hlavně listin a podobných památek. Od počátku knihtiskařství v Čechách nastiňuje teprve obraz jazyka českého z vlastní literatury. Podává tu chronologický postup knih, pokud je znal, rozděluje podle druhů.² V témž dopise Zlobický Dobrovskému dává návod, co by měl pojmouti do svého přehledu o dějinách české řeči a literatury (str. 9): »Geben Sie uns eine Geschichte der böhm. Sprache, ihren Fortgang und Kultur, ihre Eigenschaften und Kernigkeit in Ausdrücken, und diese wünschte ich nach den Auktoren, die sie am reinsten, mithin klassisch uns hinterlassen haben. Geben Sie uns alle Sprachlehren, Wörterbücher, Sprach- und Gesprächbücher und Klassiker dem Titel nach an. Vergessen Sie nicht zu klassificiren. Die Historiker und Poeten, die Asceten und Juristen, Romanzen und Belletristen u. s. f.«

Velmi pilně se Zlobický účastnil prací slovníkářských, kteréhožto úkolu se tehdy podjímalo tolik mužů. Když jeho nové příspěvky ke starším i novějším slovníkům dostal do ruky Do-

¹ O tom list Zlobického Dobrovskému z 14./2. 1795; Korr. DZ 91; Dobrovský Kopitarovi tuto zprávu potvrzuje v listě z května 1810; Jagić, Briefwechsel Dobrow. mit Kopitar, 152.

² Některá tento ukazuje, že Zlobický svůj předmět probíral se značnou znalostí; ovšem byl hlavně zaujat pro obory, které souvisely s jeho činností praktickou.

brovský, vzdává jim upřímný obdiv: »Hätten nur mehrere solche Beiträge zu Tham geliefert, wie Sie es thaten! Bei Ihren Beschäftigungen wundert mich doch Ihr Fleiß«. (List Zlobickému 2./3. 1799; Korr. DZ. 149.) Zlobický zajímal se též o širší studie slavistiky: ve Vídni měl čilé styky s učenci národů slovanských i s německými slavisty, s F. Durychem, Lanonovicem, Stratimirovicem, Markusem, prof. Alterem, Werschhauserem a j.); veliký zájem měl o všeobecnou slovanskou mluvnici, jejíž nesnadný úkol se pokusil rozřešiti — ovšem s nezdarem — Max. Šimek (Korr. DZ. 2, 4).

Zlobický jevil smysl pro živou řeč lidovou; přál si zejména živý fond dialektický míti pojat do slovníku českého. S Dobrovským, který v zásadě souhlasil se Zlobickým, ale ukazoval na nepřekonatelné nesnáze toho podnikání, vedl o to diskussi.¹ Jako Moravanu ležel mu na srdci živý jazyk jeho rodného kraje (moravsko-slováckého); má potěšení, že se jeho rodné nářečí líbí Dobrovskému (Korr. DZ. 12, 26). Přes to však se Zlobický velmi rozhodně postavil proti Bernolákovské snaze po odluce Slováků od české řeči spisovné. Proti prešpurské »Dissertatio de orthographia slavica« (t. j. Bernolákova Dissertatio philologocritica de literis Slavorum a Linguae slavicae per regnum Hungariae usitatae orthographia, Posonii 1787) chce se postavit na obranu jednotné řeči spisovné a povzbuzuje několikrát k témuž kroku také Dobrovského; uvádí důvody hlavně praktické, že se zmenší odbyt českých knih, jenž jest beztoho malý, že nový jazyk byl by škodlivý i z ohledů státních, snaha státu prý jest rozdíly odstraňovati. (Korr. DZ. str. 7—8 a dále.) Nedošlo k tomu; Dobrovský pokládal svou chystanou mluvnici jazyka českého za nejlepší odpověď na separatistické snahy Bernolákovy. A Zlobický se 28. října 1790 těšil, že prý on »spiskem prešpurských seminaristů opět všecko splatil, co Tomsa nadrobil« (Korr. DZ. 74). Upřímný Čech smýšlením Zlobický byl vždy.

Co Zlobický zůstavil literárně, neodpovídá jeho talentu a jeho širokému rozhledu. Největších zásluh si Zlobický dobyl svými překlady josefinských zákonníků a spisů právních: »Všeobecného řádu soudního«, ve Vídni 1781 a »Řádu všeobecného při zběžích věritelův« (1781) »Nařízení pro všechny křesťanské poddané ve věcech manželstva co se smlouvy světské (slibův) a oučinkův z ní pocházejících teje« (1783), »Všeobecná práva městská« (1787), »Práva všeobecná nad proviněními a jich trestmi« (1788), »Řád soudní hrdelní« (1788), »Františka II. Kniha práv nad přečiněním hrdelním s těžkými řádu městského přestupky« (1804), »Tabella to jest krátké obsažení v nových trestních právech se nalézajících zločinů« (1804). Nesčetné byly jeho překlady věcí úředních při nejvyšším justičním soudě, při

¹ Korr. DZ. na velmi mnoha místech; viz Thám v »Rejstříku«.

archivech dvorských »pro všechna (vídeňská) místa a úřady« (Korr. DZ. 87) a p. Tuto práci Zlobického oceňujeme zejména podle jeho zpráv — třebaš trochu honosných — o překážkách, které se mu při této práci stavěly v cestu, a o úsilí jeho, aby přes to podal překlady co nejsvědomitější. Překlady z češtiny do němčiny nedají prý mu skoro žádného namáhání; za to má potíže při překladech z němčiny do češtiny. Jeho slovníky, Wussinův, Tomsův, jsou prý přeplněny všelikými doplňky, bere k ruce Veleslavínovu Silvu, Nomenclator s indexem, Reschelia, Rhona, Bel Cellara, Komenského, Kropfa a j., a přece se mu vyskytá neustále, čeho ještě nemá. Moravsko-slezská akta trestní přinášejí spoustu slov dialektických, jež nutno studovati. Často nutno ptáti se prostých lidí na výrazy ústně, nebo i psáti na místo o vysvětlení. Pořídil prý si docela repertorium, kde má poznamenány knihy a spisy o zemědělství, řemeslech, chemii, vládě, technologii, seznámy českého a moravského zřízení zemského a práv městských. Často prý musí bráti ku pomoci i jiné pomůcky (jako konkordance biblí a j.), abý vystihl správně význam slova nebo obratu (Korr. DZ., 87 nsl.). Po takovéto svědomité práci Zlobický ovšem těžce nesl Dobrovského kritiku o svém překladu »Všeobecného řádu soudního« (vyšla v Litt. Mag. 1786, 111—120) a podezíral kde koho při tom z intrikování proti sobě; nakladatele Schönfelda, zejména však ryt. Neuberka — »so niederträchtig als der sel. Neuberger war« (!) — i Dobrovského, že prý jeho kritika zamýšlela uloupiti mu vedlejší výdělek (Zlobický Ungarovi 24./10. 1786). Má prý zadostučinění, že advokáti a soudcové doslova užívají jeho překladů právních (Korr. DZ. 89). Moderní odborná kritika tuto práci Zlobického necení vysoko. Zlobický užil tu prací svých předchůdců.¹

Zlobický v listě Dobrovskému ze 14. února 1795 podává zprávu, že přeložil do češtiny latinské školní knihy dvor. rady Kollara. Ztratily se, poněvadž prý Kollar, když upadl v nemilost, zničil vše ze zlomyslnosti. Zlobický jich lituje; byl to prý jeho »mistrovský kousek, kde ukázal, jak čeština se s latinou shoduje« (Korr. DZ. 90).

Dobrovský se Zlobickým udržoval po tři desetiletí přátelské styky přes to, že byli povahy docela různé. Dobrovský znal dobře slabé stránky povahy Zlobického: prý »mnoho mluvívá, slibuje, a co jiní činili, buď zlehčuje, nebo sám sobě přivlastňuje, co zajisté není znamením šlechtěné povahy.« (List Durychovi z 3./11. 1786. Korr. DD. 46) Podobně psal o něm Kopitarovi 9./4. 1810. Durych nazýval prý jej *promus condus* (u Římanů = strážce spíše) české literatury. »Poznal jsem jeho smýšlení (ne zcela

¹ J. Stupecký, O českých překladech rakouského práva civilního, ČČM. 1903, 479 nsl. a pokračování ČČM. 1904, 99 nsl. Týká se jen některých překladů z civilního práva. O překladu »Codex Theresianus« též 1903, 13 nsl.

přímé) z některých listů Durychovi, musel jsem tedy k němu býti poněkud zdrželivější. Později (v květnu 1810) praví o něm: »Jinak se rád chlubil a také časem lhal. Já ho však přece etil.«¹ Dobrovský snášel slabost povahy Zlobického až do té doby, kdy poznal obojakost jeho (patrně z listů jeho K. Thámovi, jemuž psal jinak o Dobrovském, nežli se Dobrovskému stavěl), a projevil mu velmi ostře své mínění (list Zlobickému z 3./3. 1795; Korr. DZ. 94.). Také jiní vydávají Zlobického povaze špatné svědectví. Když se Zlobický vychválil (patrně sám) v »Österr. Biedermannschronik« (1784), zejména o sobě prohlásil, že »od svých krajanů bývá vůbec zván českým patriarchou, ježto každou dobrou věc podporuje,« vyčetl mu Mich. Kubal — ovšem osobní odpůrce jeho — ve »Spiegel der Biedermannschronik« (1784): je prý špatným učitelem na universitě; v literatuře české chlubil; v učení řeči české ničemu nenaučí, tak že pak mnozí jeho žáci českou řeč pokládají za nepochopitelnou. Snaží se prý do domů rozhodujících »biedermannů« chytře se vplížiti, aby měl novinky pro známé, obíhá mocné lidi; knihy prý slibuje jen, ale nepíše. Radí mu lepší způsob života, víc mlčelivosti, pevnější upřímnost, ne tolik pýchy a honosení. »Žádný patriarcha již! Pst! Čechové se proto horší,« doma mají prý lepší vychovatele. Podobně Kopitar dosvědčuje, že ve Vídni slyšel o povaze Zlobického ošklivé věci.² Ovšem mnoho slabostí Zlobického byly slabosti jeho věku vůbec. I k Dobrovskému si Zlobický s počátku vede značně osobivě a honosně, ale čím dál, tím víc se poddává převaze jeho ducha: přestává mu udíleti své rady v pracích odborných a žádá ho za porady, poučení i rozhodnutí ve vědeckých otázkách, zejména co se týče etymologie a výkladu slov. Zlobický při tom dosti často houževnatě hájívá svého názoru.

Zlobický zemřel dne 25. března 1810.

O poměru K. J. Erbena k lidovému básnictví po stránce rytmické.

Napsal Josef Letošník.

(Pokračování.)

Básně daktylsko-trochejské v Erbenově Kytici jsou podobně tvořeny jako písně lidové tohoto rytmu. Básník tvoří dvojstopy daktylsko-trochejské tak, že stále klade v každé dvojstopě vedle sebe tři a dvě slabiky neb obráceně dvě a tři slabiky. Proto

¹ Jagić, Briefwechsel Dobrow. mit Kopitar, 132, 152.

² List Dobrovskému z 21. dubna 1810; Jagić, Briefwechsel DK, 136.

se slova trojslabičná a dvojslabičná v různém pořádku střídají. Místo trojslabičných slov stávají též dvojslabičná s jednoslabičnými neb i sama jednoslabičná v různém pořádku bez ohledu na přízvuk, ale se zřením ku přirozenému slovosledu. S tím souvisí přerývky, které jsou většinou po třetí slabice, ale také po druhé. V tomto případě následuje vždy po přerývce buď jednoslabičné nebo trojslabičné slovo. Kromě těchto pohyblivých přerývek jsou též stálé přerývky po páté slabice. Přerývky pohyblivé po druhé nebo třetí slabice v pravidelných verších mizí jen tehdy, je-li vyplněna dvojstopa slovem pětislabičným nebo čtyřslabičným, jež počíná většinou na druhém místě daktylu, někdy také na prvním. Podobně také dvojslabičná slova, nepočínají-li na prvním místě, mohou též na druhém místě daktylu počínati a trojslabičná na třetím. K objasnění toho, co praveno, uvedeny buďte některé verše ze Svat. k., které sice se nesrovnávají s přízvukem, jsou však pravidelné dle rytmy lidové:

— — — — —	— — — — —	— — — — —	— — — — —
Již jedenáctá	odbila	Skokem	přeskočil obradu
a lampa ještě	svítila,	nic nepomyslí	na zradu;
co nad	klekadlem	visela. —	Skočil do výšky sáhů pět.

Poněvadž báseň Svat. k. jednosvorně pokládá se za jambickou, buď tu ještě zvlášť daktylsko-trochejský ráz její odůvodněn. Zkoušíme-li rytmus básně této pouze přízvukem, ani tu nenabýváme nezvratného přesvědčení, že by byla jambická čili rytmu vzestupného; neboť $\frac{2}{3}$ veršů počínají v ní buď trochejsky nebo daktylsky, tedy sestupně, a pouze třetina je jambická. Nic nerozhoduje, že většina veršů počíná jednoslabičnými slovy, jelikož třetina z nich jest ve zdvihu. Nejen předložky, ale i jiná jednoslabičná slova, stojí-li před jednoslabičnými, ano mnohdy i před dvojslabičnými slovy, jsou dosti často ve zdvihu. Na př. tak jako růže (8) — žel Bohu (10) — tři léta o něm ani sluch (42) — květ blaha mého jediný (47) — tu dobu myslím na tebe (68) — kamž bychom šli (76) — dnes bude jinak poprvé (207) — nic nepomyslí na zradu (221). Spas duši (264) — zle bys byla skonala (302). Při náležitém důrazu strhují zde vesměs jednoslabičná slova na sebe přízvuk.

Není-li báseň naše většinou rytmu vzestupného, musí ovšem býti rytmu sestupného. Že vskutku je rytmu daktylsko-trochejského, poznáme, posoudíme-li ji dle rytmických zásad písní lidových. S jambickými písněmi lidovými ji ovšem srovnati nemůžeme, jelikož bezpečných textů jambických není; ale srovnání básně této s písněmi rytmu daktylsko-trochejského nás přesvědčí bezpochybně, že báseň tato jest rovněž daktylsko-trochejská.

Srovnáme-li báseň tuto co do počtu slov dvojslabičných a trojslabičných s písněmi lidovými daktylsko-trochejského rytmu, shledáme toto: V písních lidových tohoto rytmu jsou zastoupena slova trojslabičná se zdvihem na první slabice průměrně

asi v témž počtu, jako slova mající zdvih na druhé slabice, a slov dvojslabičných se zdvihem na první slabice jest asi 80%. Ve Svat. k., hledíme-li jen k první daktylsko-trochejské části 5 slabik, jest obojích slov trojslabičných též asi po polovici a slov dvojslabičných se zdvihem na prvním místě asi 70%.

Kromě toho svědčí o daktylském rázu Svat. k. přerývky náležející výhradně rytmu daktylsko-trochejskému. Některá z těchto přerývek o sobě může býti i ve verších jiného druhu; ale všechny pohromadě naleznou se jen ve verších daktylsko-trochejských. Ty právě jsou také svědectvím, že báseň Sv. k. jest rytmu daktylsko-trochejského, vykazujíc jen malý počet odchylek.

Stálá přerývka po páté slabice při verších jambických by vlastně neměla smyslu, jelikož by verše kromě jambické předrážky se skládaly ze tří stop trochejských se slabikou nadměrnou. K nějaké stálé přerývce by tedy nebylo příčiny. Jenom kdyby verše se končily vesměs slovy trojslabičnými, čehož však by nebylo potřebí, dala by se taková přerývka vysvětliti. Avšak ve Sv. k. jest přes 100 veršů zakončených slovy jednoslabičnými, a přece se přerývky zachovávají. Na př.

Pěkná noc, jasná || v tento čas (129)
mrtví s živými || chodí zas;
a nežli zvíš jsou || tobě blíž —

Pouze ve třech verších je přerývka přerušena:

milého | z cizí || ny mi vrať — (48)
jest-li tu | posta || čiti chceš — (114)
ty mrtvý | nevsta || vej a lež — (266)

Podobně také přerývka po druhé slabice při verších jambických by neměla platného odůvodnění; ovšem pak při daktylech, v nichž je pravidlem. Ve Sv. k. jest ve 140 verších přerývka po druhé slabice. Jen v několika případech jest přerývka tato nepravidelně zastřena tím, že na druhém místě daktylu počiná slovo trojslabičné:

do ciziny se || obrátil (25)
a v rokytí a || v úskalí (119)
po šípkoví a || po skalí (125)
ach nebojím, vždyť || tys se mnou (169)
a zavora jí || ochranou (231)
a půlkolem se || ohlédá (249)

Spíše lze odůvodniti při verších jambických pohyblivou přerývkou po třetí slabice, jelikož by padla mezi stopy veršů.

Kromě uvedených odchylek najdeme ve Sv. k. ještě jednu nepravidelnost rytmickou, jež vznikla odchýlným položením slov dvojslabičných, a to v těchto verších.

ach můj | *milý!* ach || pro nebe (67) —
 ach pro | *boha!* ach || co pravíš (75) —
 křížek | *utrh* a || zahodil (186) —
 ach pro | *boha!* ten || kostel snad (194) —
 skoč a | *ukaz* mi || cestu zas (219) —
 Bože | *svatý!* rač || pomoci (250) —

V těchto případech opětuje se stále táž odchylka, že dvojslabičné slovo počíná na třetím místě daktylu, kamž náleží buď slovo trojslabičné nebo jednoslabičné.

Z toho, co řečeno o rytmu Sv. k., plyne, že E. se řídil, skládaje tuto báseň, známým a oblíbeným metrem písní lidových tvaru: — ∪ ∪ — ∪ || — ∪ ∪.

Verše Sv. k. končí se většinou kladem, z části však též zdvihem. Verše končící zdvihem jsou většinou zakončeny slovy jednoslabičnými a liší se od jiných veršů jednoslabičným rýmem, který v tom případě tedy vždy jest na slabice se zdvihem, třebaš taková slabika při mluvě byla nepřizvučná. Verše končící zdvihem nejsou ve Sv. k. libovolně kladeny; obyčejně vyjadřují se jimi výjevy obzvlášť pohnuté nebo také proslovení formy rozkazovací neb otázkové. Na příklad buďte uvedeny ukázky obojího zakončení:

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪
 Pohnul se | obraz || na stěně (54)
 i zřikla | panna || zděšeně,
 lampa co | temně || hořela,
 prskla a | zhasla || docela.
 Možná že | větru || tažení,
 možná i | zlé že || znamení.

— ∪ — ∪ — ∪ —
 A slyš | na záspí || kroků zvuk (60)
 a na | okénko || tuk, tuk, tuk!
 Spíš, má | panenka || nebo bdíš?
 Hoj má | panenka || tu jsem již!
 Hoj má | panenka || co děláš?
 a zdali | pak mě || ještě znáš?
 aneb | jiného v || srdci máš?

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ —
 A znova | venku || buch | buch buch! (270)
 až panně | mizí || zrak i sluch!
 Vstávej | umrlče || hola hou!
 a podej | mi sem || tu živou!

Rytmičky téhož rázu jako Sv. k. jsou všechny ostatní básně daktylsko-trochejské, z nichž zde uvedeny buďte ukázky.

Báseň Zlatý kolovrat se skládá ze slok, v nichž poslední verš je trochejský, ač jej někdy též trochejsko-daktylsky čisti lze. Počátek její zní:

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ —
 Okolo | lesa || pole lán,
 hoj jede | jede || z lesa pán,
 na vraném, | bujném || jede koni,
 vesele | podkovičky zvoní,
 — ∪ — ∪ —
 jede sám a sám.

V některých slokách končí báseň tato v prvních dvou verších daktylem: — ◡ — — ◡ — — ◡

Pachole | v bráně || sedělo,
zlatý | ko - lovrat || drželo.
Královna | z okna || vyhlížela:
Kéz bych ten | kolovrátek měla
— ◡ — — ◡
z ryzího zlata!

Báseň tato po stránce přerývek jest volnější než Sv. K. Přerývky po páté slabice se častěji zanedbávají. Poslední verše slok nejsou spiaty rýmem s předešlými verši, a proto zakončení jejich není rytmicky vždy zcela jasné. Z největší části jest sice patrné ve zdvihu, jako při první sloce; jindy, jako ve druhé zde uvedeně sloce, jest možno zakončiti též kladem.

Píseň Lilie má tento rytmus:

— ◡ — — ◡ — ◡ — ◡ ◡
Umřela | panna || v době jarních let
jako když | uschne || mladé růže květ,
umřela | panna || růže v poupěti —
škoda jí, | škoda || v zemi ležeti.

Kdy poslední slabika jest ve zdvihu a kdy v kladu, pozná se podle rýmů. Přerývky po páté slabice jsou vesměs zachovány.

Stejného rytmu jsou básně Věstkyně a Kytice.

Rytmus Věstkyně je tento:

— ◡ — — ◡ — ◡ — ◡ ◡
Když oko | vaše || slzou se zaleje,
—
když na vás | těžký || padne čas,
tehda | přináším || větvici naděje,
—
tu se můj | věští || ozve hlas.

Některé verše liché mají o jednu slabiku více, jako na př.:

— ◡ — — ◡ ◡
Nechtějte vážit || lehce řeči mojí (5), viděla jsem muže || na Bělině vodě (17). — Verše tyto mohly by se ovšem též čísti daktylsky, pokud toho rýmy dovolují, které jsou z části mužské, z části ženské.

Píseň Kytice má též rytmus. První dvě sloky zní:

— ◡ — — ◡ — ◡ — ◡ ◡
Zemřela | matka || a do hrobu | dána,
sirotky | po ní || zůstaly;
i přichá - ze - ly || každického | rána
a matičku¹ svou || hledaly.

I zželelo se || matce milých | dítek;
duše její¹ se || vrátila
a vtělila¹ se || v drobnolistý | kvítek,
jímž mohyla¹ svou || pokryla.

¹ Odchyly od ryt. dakt.-troch.

Báseň Vodník jest většinou trochejská; jen část druhá jest rytmu daktylsko-trochejského.

První sloka má tento rytmus:

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ — ∪
 Ráno, | ra-níč-ko || panna vstala,
 prádlo si | v uzel || zavázala:

— ∪ ∪
 Půjdu, | matičko, || k jezeru,
 šátečky | sobě || vyperu.

Stálá přerývka vyjma jeden případ jest přesně zachována. Též báseň Štědrý den, částečně v oddíle I. a IV., pak v díle III. a V., jest daktylsko-trochejská.

První sloka zní (I.):

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ ∪ — ∪
 Tma jako | v hrobě, || mráz v okna | duje,

v světnici | teplo || u kamen;

— ∪ — ∪ — ∪
 v krbu se | svítí, || stará podřimuje,
 děvčata | předou || měkký len.

— ∪ ∪ — ∪ — ∪ — ∪
 Toč se a | vrč, můj || kolovrátku!
 ejhle | adventu || již na krátku,
 a blízko || blízoučko || štědrý den!

Sloky tyto se s některými obměnami vracejí i v následujících dvou částech básně, při čemž stálá přerývka skoro úplně jest zachována.

Totéž, co bylo řečeno o rytmu Sv. k., platí o všech ostatních básních rytmu daktylsko-trochejského. Odchytky podobné jako v oné básni naleznou se i v těchto básních. Poměrně nejvíce odchylek rytmických obsaženo jest v Kytici (6). Poněvadž tato báseň jediná má většinu veršů, jež počínají přízvukně správnými jamby, mohla by spíše než kterákoliv jiná báseň pokládati se za jambickou; avšak k celkovému rázu sbírky ani tu jambus se nehodí a bezpečnější jest zařaditi ji též mezi básně daktylsko-trochejské.

Srovnáme-li počet odchylek rytmických při básních daktylsko-trochejských s odchylkami při moravských písních lidových,¹ shledáme, že při slovech dvojslabičných jest asi stejný; při slovech trojslabičných však v Erbenových básních jest poměrně asi dvojnásobný.

Proč právě v daktylských verších u E. naleznou se odchylky rytmické a nikoliv v trochejských, toho snadno se domyslíme. Nápěvům taktů sudonotových jsou vždy v písních lidových podloženy texty trochejské; proto při nich není možný

¹ Ces. Lid 1904, 120. v čl. O rytmu národních písní moravských.

omyl, aby text trochejský se pokládal za daktylský. Naopak ná-
pěvům textů lichonotových jest dosti často podložen text tro-
chejský, který pak mylně se pokládá za daktylský. V takovýchto
domněle daktylských textech je plno odchylek rytmických, po-
dobných těm, jež vidíme v Erbenově Kytici. Těmto odchylkám
pěvec přivykne a vkládá je pak také do svých písní. Tak od-
chylky ty vnikly i do Erbenovy Kytice. Takové odchylky shle-
dáme i v této lidové písni, pokládáme-li ji podle nápěvu za dak-
tylskou:

— ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡
Kdyby *bylo* || nesvítalo,
bylo by mi || děvče dalo
— ◡ ◡ —
tři *hubičky* || nebo čtyry,
— ◡ ◡ —
to je *děvče* || roztomilý. E. 135.

Vskutku jest ovšem text písně této přesně trochejský, jak
nás o tom pravidelná přerývka zcela bezpečně poučuje.

Báseň Záhořovo lože zdá se na pohled býti nepravidel-
nou spleteninou všelikých rytmů; ale není tomu tak. Jen čtème
opatrně jednotlivé verše a to po polovinách, posuzujeme je podle
rytmu písní lidových a jistě vnikneme do zdánlivé spleteniny.
Zkusme to na několika verších hned s počátku:

— ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡
Šedivé | mlhy || nad lesem | plynou
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
jako | duchové || vlekouce se | řadem;
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
jeřáb | ulétá || v krajinu | jinou —
— ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
pusto a | nevlídno || ladem i | sadem.
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
Větr | od západu || studeně | věje,
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
a přizloutlé | listí || tichou píseň | pje.
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
Známá | tě to píseň || pokažděť | v jeseni
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
listové | na dubě || šepcí ji | znova:
— ◡ ◡ — ◡ — ◡ ◡ — ◡
ale málo¹ kdo || pochopuje | slova,
— ◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡
a kdo | pochopí, || do smíchu mu | není.

Jak z ukázky této viděti, zcela pravidelné dvojstopy dak-
tylsko-trochejské a trojstopy trochejské, jakož i dvojstopy dak-
tylské stále se střídají v první polovině veršů; a rovněž tak
dvojstopy daktylsko-trochejské a trojstopy trochejské ve druhé

¹ Odchylka od rytmu dakt.-troch.

polovině veršů. Daktylských stop tedy ve druhé polovině veršů není. Některé verše sice mají v druhé polovině vzhled veršů daktylských, ale podle rýmů poznáme, že mají zdvih na předposlední slabice a že tedy v nich daktyly jsou nemožny. Na př.:

— — — — —
 Štíhlát | to jedlice, || však beze snětí, (43)
 — — — — —
 a na té | přičce || přibitý | viděti —
 — — — — —
 ale | na západě || jsou pekelná | vrata, (55)
 — — — — —
 tam pletou | ďáblové, || zlá rota | proklátá —
 — — — — —
 v pravo, | Kriste pane, || tam dej | nám dospěti, (59)
 — — — — —
 však od | levice || vysvobodí své | děti.

Ve verších těchto rýmy spjatých vždy jeden zadní poloverš mohl by se čísti daktylsky, ale zmařil by se tím rým se sdruženým veršem; z toho tedy jest patrno, že se verše ty zakončují stále trochejsky. Jen několik málo veršů by se mohlo čísti se zakončením daktylským, jako na př.:

— — — — —
 Kdo přichází cestou? || V hábitě | mládenec, (115)
 — — — — —
 kříž máje v ruce, || za pasem | růženec.

Avšak takových veršů jest tak mizející číslo,¹ že i v těchto případech jest trochejské čtení na místě.

Verše Záhořova lože vznikly kombinací tří základních tvarů rytmičkých, totiž:

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —

Z tohoto trojího tvaru veršového utvořeny jsou všechny verše básně. Na základě prvních dvou tvarův opakováním a vzájemnou kombinací vznikl čtvrtý tvar veršový. Mimo to připojením prvního a druhého tvaru ke třetímu utvořen dvojí tvar, takže veškeré verše básně jsou šesterého tvaru, totiž:

I. — — — — — || — — — — —
 — — — — — || — — — — —
 — — — — — || — — — — —
 — — — — — || — — — — —
 II. — — — — — || — — — — —
 — — — — — || — — — — —

Z toho je viděti, že verše jsou o desíti, jedenácti nebo dvácti slabikách. Stálá přerývka je vždy po páté nebo šesté slabice.

¹ Kromě uvedeného příkladu ještě verš 290, 385, 439.

V zadních půlverších rytmus se snadno rozezná, jelikož trochejský a daktylsko-trochejský rytmus zřetelně od sebe se liší; ale v předních půlverších trojstopy trochejské a dvojstopy daktylské rozeznati vždy možno není, a to proto, že trojstopy trochejské, mají-li přerývku po třetí slabice, tvoří zároveň dva přesné daktyly. Takových veršů trochejských, které jsou zároveň ve smyslu lidové rytmiky přesnými daktyly, jest mezi verši Kytice mnoho a jmenovitě v Holoubku, jak to i z ukázky výše uvedené je patrné.

Avšak v takové básni, jejíž trochejský ráz jest nepochybný, také rytmus jednotlivých veršů jest bezpečný; v Záhořově loži se však verše rozličných rytmů nepravidelně střídají, a proto pochybnost v tomto případě při každém takovém verši může vzniknouti. Je potřeba tedy při jednotlivých předních půlverších rozvahy. Při mnohých verších poznáme trochejskou jejich povahu bez pochyby. Jsou to předně ty půlverše, které nemají přerývek po třetí slabice. Na př.:

Nic neslyší, | neví — (33)
tam u věčném | ráji — (52)
a kdo | dobře činí — (53)
ale | na západě — (55)
zlořečené | duše — (58)
v pravo, | Kriste pane — (59).

Takové půlverše jsou v celé básni 102. V jiných verších sice je text přetržen po třetí slabice, avšak ze stavby trojstop a z jiných přerývek poznáme trochejský ráz zřetelně, který měl básník na mysli. Na př.:

Zeptej | se těch | černých — (108)
dříve | než jsem | viděl — (140)
slyš, červe, | jsi | mladé — heboučké pleti (152)
i vztýčil se | poutník — (161)
na věčné vždy | nové — (207)
strašlivě řve | ďábel — (231).

Při těchto verších rozvržení na celé stopy je pravděpodobnější, než rozpůlení veršů ve dvě části po třech slabikách. Takových veršů je v básni 46. Posléze jsou jiné půlverše, při nichž přerývka po třetí slabice je nepopíratelná. Na př.:

v dvě strany | protivné — (48)
tam pletou | ďáblové — (57)
tu na tom | pahorku — (61)
zelená | ramena — (86)
dutina | prostranná — (89)
čí je ta | postava — (92)
sotva kdo | člověka — (94)
s ježatým | obočím — (98)
obrat se | utíkej — (121)
neslyší | nevidí — (124)
sám tě tam | dopravím — (136).

Takovýchto půlveršů jest 107, a každý z nich může býti právě tak pokládán za daktylský jako za trochejský. Tyto půlverše bychom mohli nazvati obojetnými, ač nikoliv ve smyslu básníka, který jistě každý z nich s určitým jedním rytmem utvořil, ale v tom smyslu, že půlverše takové připouštějí rytmus obojí, buď trochejský nebo daktylský, a na nás jest, abychom volili rytmus vhodnější. Ostatní přední půlverše jsou daktylsko-trochejské, počtem 195.

V zadních půlverších, jak už bylo řečeno, střídají se jen dvojstopy daktylsko-trochejské a trojstopy trochejské.

Srovnáme-li počet půlveršů šestislabičných, které bezpečně jsou trochejské a nemohou se pokládati za daktylské s počtem půlveršů daktylských, kterých nemůžeme čísti trochejsky, shledáme veliký rozdíl. Veršů prvního druhu jest při nejmenším 102, druhého však jest jich jen šest, totiž tyto:

— — — — —	Fiala	pode křem —	(170)
— — — — —	neušel	nikdo mé —	(182)
— — — — —	a protož	duše má —	(344)
— — — — —	obešel	jinoch peň —	(385)
— — — — —	ach pane,	pane můj —	(429)
— — — — —	do pekla	cesta má —	(130)

Ve verších těchto dvojslabičná slova tiskem znala přeshnují při čtení trochejském přízvuk na druhou slabiku, což v pravidelných verších se děje jen po slovech jednoslabičných. Příčina, proč tak nepatrný počet daktylských veršů je přístupen rytmu trochejskému, jest patrně ta, že básník z velké části tvoře šestislabičné verše, měl na mysli trocheje a nikoliv daktyly. Že s takovou zálibou volil pro trojstopy trochejské přerývku po třetí slabice, souvisí asi s praksí, kterou pozoroval při písniích lidových, na př. při písni Osířelo dítě, v níž asi polovice veršů může se čísti daktylsky. Myslí-li básník při šestislabičných předních půlverších hlavně na rytmus trochejský, je potřebí tím také se řídit při posuzování veršů se stanoviska rytmického a čísti je převahou trochejsky.

Volného rytmu toho druhu, jaký pozorujeme v Záhořově loži, při písniích lidových není. Proto rytmus básně této jen co do jednotlivých půlveršů lze nazvati lidovým; stále se měnící tvářnost celých veršů jest zvláštnost Erbenova. V tom Erben je původní a není tu napodobitelem ani Slova o polku Igorově ani R. K. (Čestmír, Záboj), poněvadž v básních těchto takové pravidelnosti, jaká právě je v Záhořově loži, není. (Příště dále.)

Archiv literárně historický.

XXVIII.

Antonín Marek: Elegie. (1813.)

Podává dr. Josef Folprecht.

Rukopis této Elegie, opatřené vročením 1813, chovám u sebe. Antonín Marek dal jej mému strýci, majoru Václavu šl. Köhlerovi, který, pocházející z Dolního Bousova (u Sobotky), s Markem se úzce stýkal. Třesavé písmo originálu nezdá se ukazovati na rok 1813, kdy Marek byl na vrcholu mužné síly. Přece však zase pročervenalý inkoust a papír by době té nasvědčoval.

Noci truchlivá se smrkni temně,
Černým obkličuj mne přístra-
chem,
Zoufalosti vzteku zuří ve mně!
Ke všem hrůz[ám]¹ směle hotov
jsem!

Hluky bouře, živlů rozlícení!
Z středu země škleblé propasti
Budou žádané mým uším znění!
Duchu ustup oně od strasti!

Smrt je sladka, tať se nepřikoří,
Totě milý, přívětivý vrah!
Alžeba jen přičinou je k hoři,
Jiných pohrom neděsí mne strach!

Nad mráкотné vichř klopotnější
Žalostný jest srdce mého rev;
Darmo v světě hledat klidnou
skrejši,
Vyzvu na se krutých mocí hněv!

Nuže! zjevte důrazy své zloty,
Shláké na obloze chomolé!
Sujte na mne ohnivě své hroty,
Ohlušuj mne horohromnýhlahole!

Ráz co ráz se šíňte hromy
V šumu větrů v skalín třeskotu!
Až se osa nebe, země zlomí,
Sterá zkáza dotře k mému životu!

Řeko! nad břehy své zedmi vody!
Na mne vyprázdni své hlubiny!
Valem shtši země živé rody,
Mezi své mne uvrz mrtviny!

Libě oblije pak srdce žhavé
Tekutých vln přívětivý chlad!
Libě zamře ve mně hoře žravé!
An krev v žilách počne ustýdat!

Rtové nebudou víc promlouvati
Jméno Alžeby mé ztracené,
Ztrátou ducha má se bolest ztratí,
Stanou prsy želem sklícené.

Slza nezastkví se v kalném oku
Pláčem nerozzní se obloha!
Pohřben v lůnu studeného toku
Nezažehráv více na Boha!

Vlny! zjevte mámící své klamy!
Vytvořte mi její podobu,
Za těmi jsem dychtěl půvabami,
Za nimi chci jíti do hrobu.

Prosvět ještě jednou noční řásu,
Blesku, růžnou krví plající,
Ať mé oko uzří její krásu,
K smrti za sebou mne vábíci!

¹) V rkp. je hrůz.

Takto jinoch stoje prostých vlasů	Nedlel dlouho v hoři pohřížený,
V lících pláčem oduřavělých	S břehu smrtný vážil skok.
S jekem proudu mísil svého hlasu,	Rychle nad ním zavřely se pěny:
Stromy větrem svané upěly!	Pokoj věčný dal mu chladný tok!

XXVII.

Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi.

Podává Marie Gebauerová.

(Pokračování).

Koncept dopisu prof. Gebauera:

V. p. d. r.

Pracuji o I. díle Histor. ml., jež chci mítí letos hotov. Když jsem nedávno byl asi v polovici práce, oznámil jsem to Tempskému. On se zavázal, že dílo to a spolu Slovník vydá, když mu napíše mluvnicki školní; ale podrobnějších ujednání nemáme, a proto jsem mu tedy psal. Dostal jsem odpověď z jeho kanceláře ddo 27. m. m. s nabídkou 40 zl. honor. za arch (vel. 4°) atd., a při tom vlastnoruční přípisek Freytagův: »Vertraulich: Der Munificenz des H. Hofr. Albert ist es zu danken, dass der Honorarangebot bei diesem Werke höher ist, als bei anderen Fällen dieser Art.« Odpověděl jsem na to, že jsem s nabídkou spokojen, že však přípisek jeho učinil mne zvědavým a proto že ho brzo navštívím. Freytag však byl hned potom odjel a teprv předevčírem jsem dostal lístek, že se zase vrátil. Tím stalo se, že jsem více o Vašem skutku se dověděl teprve nyní a že Vám píši teprve nyní.

Vyslovuji především nejsrdečnější díky za velikomyslnou přízeň, kterou jste se mým pracím naklonil. Měl jsem již v úmyslu, Vám Histor. ml. dedikovati, nyní je mi to povinností. Vyznávám samolibě, že jsem s prací svou dosti spokojen a naději se také spokojenosti spravedlivých odborníkův; Vám pak přál bych si aby vyhověla s hledišť Vašeho vyššího. Mně se zdá, že náš jazyk jest vedle našich dějin nejvzácnějším naším dědictvím. Kromě toho jest pln individuálních zvláštností, jeho vývoj je nám zřetelný v netržitém běhu více než 600 let, málokterý spisovný jaz. evr. má takovou kontinuitu svých památek, a tím vším jest neobyčejně instruktivní pro jazykozpytce vůbec; prozkoumati a vypsati vědecky tuto stranu našeho zděděného majetku jest — nepravím, že stejně důležitá s Palackého Dějinami, ale — zajisté důležitá část našeho národního úkolu; a s tohoto vyššího hledišť budete o práci mé souditi Vy.

Letos budu bohdá hotov s dílem prvním, hláskoslovím. Pak asi za rok s tvaroslovím. Potom bych odbočil a vytiskl Slovník, který

zabere asi čtyři leta. Potom ostatek mluvnice, totiž kmenoslovi a skladbu.

Kdyby mi pán Bůh dal potom ještě života a síly, rád bych zpracoval a vydal také naši starou literaturu. Také to je velice pěkná partie našeho zděděného statku, dosud málo známá. Víím, že jsem také v té věci pracoval mnoho, možná že více, než všichni naši historikové dohromady. Škoda těch let, o které jsem byl připraven zlobou lidí nevědomých a nesvědomitých!

4.

8./7. 92.¹

Velectěný pane kollego!

Prísne vyšetření oněch zákonů, jež jazykem českým vládnou, a spravedlivé vyličení jeho dějin a proměn zdá se mi že je přímo prvním a největším základním kamenem celé stavby našeho kulturního živobytí. Nad to je však úkol tento ještě jaksi bystřejší a subtilnější, nežli vyličování dějin ostatních, anobrž i spolehlivějšího rázu, ježto dějiny hmotných, ať tak dím, proměn nemohou nikdy býti tak průhledné a spolehlivé. A proto považuju Vaši činnost za činnost přímo fundamentální.

Ježto jsem sám od mládí do staré češtiny takorčka pytlal, těším se, že se mi ještě ve stáří velké světlo rozbřesne, až Vaše mluvnice vyjde. Jestli to kus štěstí, kterého bych přál si ještě dočkati.

Já sám nyní překládám pilně české básně do němčiny a daří se mi, tuším, dobře. Přisedl jsem k věcem nejtěžším, jako Erbenova Kytice², Čelakovského Toman a t. p. Wenzig nedovedl Tomana přeložiti. Doufám, že budete z mých překladů spokojen. Běží o to, aby i našeho básnictví si ve světě tak všimli, jako si všimli hudby.

Že velectěný pane kolego pro mne chystáte důkaz tak veliké náklonnosti, v srdci mne pohnulo. Já nečiním nic, než co by měla Akademie učiniti, a činím to tudíž jen jako napravení a činím to jaksi jako Akademii zastupuje.

Doufám, že ještě před prázdninami na dva dny do Prahy pojeďu a Vás spatřím. Přijměte mé srdečné poděkování a buďte mi nadále přízniv.

S nehlubší úctou Váš cele oddaný

E. Albert.

¹ [Rukou prof. Gebauera.]² [Vyšla o sobě teprve r. 1900: Der Blumenstrauß von Karl Jaromír Erben. In deutscher Übersetzung herausgegeben von Dr. Eduard Albert, k. k. Universitäts-Professor in Wien. 1900. Alfred Hölder, k. u. k. Hof- und Universitätsbuchhändler.]

5.

V červnu 1893.¹

Velectěný pane a příteli!

Jsem z toho silně potěšen, že se Vám anthologie² z Vrchlického tak dobře zalíbila. Já sám jsem se do něho řádně vpravil teprve ode dvou let a prorokuji Vám, že ty nejzralejší plody teprve se objeví. Už ta poslední sbírka »Moje sonata« je něco opravdu klassického, Beethovenského. Už v ní není nikde kriklavých barev a nádherných obrazů nahromaděno; vše je vážné a temné jako les smrkový, nad nímž táhnou [mra]ka, nad nímž i slunce zaplane a červánky se rdí atd.

Zdejší kritika se chovala skvěle. Jeden z kritiků, jenž nejhlouběji do Vrchlického nahlédl, pronesl slovo: »Die Böhmen haben also ihren Goethe«.

Že bude co nejdříve professorem, to mi bylo řečeno od ministra samého před 14 dny.³

Doufám, že i tu Vrchlický se osvědčí skvěle. A bude to něco nového.

Že se tisk Vaší mluvnice tak protahuje, není od těch řemeslníků hezké. Ale ve světě není jinak. Těším se na to jako děčko.

Trest námitek Maškových jsem poznal z článku Flajšhansova⁴ a skoro bych sám dovedl Maška vyvrátiti; nechci se tím chlubití já, ale charakterisovati jeho nerozum. Trefná byla Flajšhansova poznámka: nač tolik času a práce k takovým chatrnostem?

Letos o prázdninách byste mne měl navštívit a pobýt nějaký den v Žamberce. Zaranujete se ze vzrůstu zahrady a ze všeho, co jsem tam učinil.

Doufám, že se před prázdninami ještě s Vámi v Praze uvidím.

S tím jsem Váš upřímný ctitel a věrný přítel Albert.

6.

Velectěný Pane a Příteli!

Po zkušenostech, které jste měl v král. učené společnosti i u nakladatelů českých, není pravdě podobno, že by Vaše historická mluvnice na ten čas byla slušně vydána. Útoky, které se na Vás činily poslední dobou i v některých listech politických,

¹ [Připsáno rukou Gebauerovou.]

² [Neuere Poesie aus Böhmen. Anthologie aus den Werken von Jaroslav Vrchlický. Fremde und eigene Übersetzungen aus dem Böhmischen, herausgegeben von Dr. Eduard Albert, k. k. Hofrat und o. ö. Universitäts-Professor in Wien. Wien 1893, Alfred Hölder.]

³ [Jar. Vrchlický jmenován professorem 16. července 1893.]

⁴ [O prouzcích Rukopisu Kralodvorského a slovese »zaměšiti« (Athenaeum X, 1893, str. 230).]

dosvědčují tím víc, že valná část národa našeho nesvědomitými a nevědomými lidmi je v bludu udržována. Napsal jste dílo, rovnající se »Dějinám národa českého« od Palackého a oni proti Vám vystupují!

Jakožto člen akademie ustanovil jsem se, ač jsem v třídě II., na tom, abych k vydání Vaší mluvnice přispěl tím, čím by vlastně měla česká akademie přispěti; činím to tedy na místě akademie a vlastně pro ni a pro její účely.

I zaslal jsem Vám poštovní spořitelnou (z konta mé ženy, již to jinak současně nahrazuji) částku 1000 zl., pravím jeden tisíc zlatých na podporu I. dílu historické grammatiky Vaší, z něhož jsem už 11 tiskových archů obdržel k velké radosti.

Račte tyto řádky dochovati jako svědectví a znamení doby. —

Pozdravuje srdečně jsem Váš cele oddaný ctitel a přítel
prof. E. Albert.

Ve Vídni 16./10. 93.¹

7.

Ve Vídni 24./11. 1893.

Velectěný pane a příteli!

Vaše přemilé a dojemné psaní jsem uschoval na památku do svých pokladů.

Otázka: Jak veliké zásluhy mají všichni ti naši vrstevníci, kteří k tomu přispívají, aby národu našemu bylo vzato bělmo z očí, aby se nepachtil za věcmi, které k ničemu nejsou, aby se naučil vidět, slyšet a soudit?

Tím se především spokojte, že historie jednou vše objasní a vysvětlí.

Tyto dni jsem četl v N. slovn. Ottově životopisy Dobnerův a Dobrovského. Je tam všelicos, co se podobá naší době. Na toho, kdo illuse ruší, vždycky se zdvihá kámen.

Illuse je lidem, lidu, zástupu, massám mnohem dražší a vzácnější, než samým jednotlivcům. To je sociologický zákon. Říkají tomu zjevu chauvinismus. Jestli to týž úkaz, jako vynášení své ženy, svého dítěte, svého domku, svého pole a své krávy. Člověk chce illusím. Je to v jeho povaze a má to své dobré stránky. Ale ti, kteří jsou povoláni národu býti učiteli, nemají nedbatí toho, že illuse mají i mnoho zlého.

Celá naše politika stavěna je na illusi; na jakémsi mlhavém se kochání v minulosti, báhorkovitě vyličené; na jakémsi ráji, jehož nikdy nebylo; na jakémsi romantismu, jenž hledá minulost a přítomnosti si nevšímá. Mnoho by se tu mohlo mluvit.

¹ Recte 15./10. (dostal jsem to 16./10.). J. Gebauer.

Chci dne 2. prosince přijet do Prahy a tu se dovím, jak v akademii věci stojí. Do té doby snad byste mi laskavě mohl dát vědět, co se v III. třídě kuje; snad bych mohl slovem někde pomoci.¹

Od mé ženy pozdravení. Račte Vaší velectěné paní moji úctu vysloviti a buďte dále přátelsky nakloněn naší rodině.

Váš upřímný ctitel a přítel

Albert.

Úvahy.

Otto Böhtlingk's Sanskrit-Chrestomathie. Dritte verbesserte und vermehrte Auflage herausgegeben von *Richard Garbe*. V Lipsku 1909, H. Haessel. VI a 416 str. Za 2·50 mk.

Chrestomathie Böhtlingkova těšila se velké oblibě. Když druhé vydání bylo r. 1895 rozebráno, byl opatřen anastatický otisk, nejasný a těžko čitelný, který rovněž jest již rozebrán. Třetí vydání bylo upraveno péčí prof. Richarda Garbe, známého indologa a toho času rektora university v Tubinkách. Změny nejsou velké. Z nových statí jest přidáno 14 hymnů z Atharvavedu (str. 20—27) a 2 kapitoly Kāthópanišady (str. 46—54). Podstatná změna jest i v Hitópadéšu. Garbe vypustil z Böhtlingkovy knihy celkem nudnou historii o holiči a žebrákovi (Hit. 3, 9), ale pojal za to do textu úvod a celý počátek první knihy Hitópadéšu, který je velice instruktivní pro rámcovité zařazování povídek. Kniha má ráz středoškolské učebnice, upravené nejen pro začátečníky, nýbrž i pro ty, jimž dostačí pouhé ukázky z rozsáhlé indické literatury. Garbe sám, jak se přiznává v úvodě, byl by si při vybírání jinak vedl, ale z úcty k Böhtlingkovi a podle přání nakladatelova byl konservativní. Zvláštního slovníku k Chrestomathii není a zůstává pro ni tedy starý slovník Cappellerův. Garbe vzdal se v označování přízvuku metody Böhtlingkovy a označuje přízvuk dle rukopisů. Text jest opraven a zbytečné konjektury Böhtlingkovy odstraněny. Není třeba připomínati, že i poznámky k jednotlivým článkům vyžadovaly dosti velké změny.

Kniha je přehledná, na pěkném papíře tištěná a velmi levná, i lze ji co nejvřeleji doporučiti. Pouze tisk, ač jasný, je poněkud malý a bude namáhati asi i toho, kdo má dobré oči.

V. Lesný.

¹ [Prof. Albert se o Akademii vždy zajímal. Dopisů, týkajících se poměrů Akademie, zatím ještě neuveřejňuji. *M. G.*]

Reinhold Wagner: Grundzüge der griechischen Grammatik. (Grundzüge der klassischen Philologie von Bertold Maurenbrecher und Reinhold Wagner. Band II, 1. Abteilung.) Stuttgart 1908, Wilhelm Violet. Str. 218. Za 3 mk. 50 pf.

Při úpravě známého spisu Freundova »Triennium philologicum« k novému vydání bylo nutno IX. oddíl, jednající o řeckém jazyce, tak důkladně přepracovati, že z toho vznikla nová řecká mluvnice. Že nezůstal v oddílu tomto kámen na kameni, je zcela pochopitelno při velkých pokrocích, jež studium jazyka řeckého od let osmdesátých minulého století učinilo. Účelem knihy je podle předmluvy předvésti v stručném přehledu nejnovější stav našich vědomostí o jazyce řeckém a při tom podati seznam příslušné literatury, a to nejen děl hlavních a důležitých, ale i literatury drobnější a méně významné, aby kniha mohla posloužiti i těm, kdo chtějí podrobněji sledovati jednotlivé problémy.

A tak hned na počátku podán přehled příslušné literatury rázu obecnějšího, v jednotlivých odstavcích pak uvedeny práce speciální anebo aspoň poukázáno, kde lze příslušnou literaturu nalézt. Ku podivu mnoho uvedeno teprve v dodatcích (na str. 214 nn.), a to nejen z literatury snad novější, nýbrž i dosti věcí z literatury starší. Že by uvedena byla literatura úplně, říci nelze; na př. neuveden Hanisch, De titulorum Argolicorum dialecto (Vratislav 1903), Fränzel, Konsonantenassimilation in den Denkmälern der lesbisch-äolischen und dorischen Mundarten (Gablonz 1906, 1907), Riba, Der kollektive Gebrauch des Singulars in der Sprache der homerischen Odyssee (Progr. Brux 1904) atd., abychom jen zcela namátkou podali doklad svého tvrzení.

Spisovatel se snažil, aby obsáhl výsledky novějšího badání o jazyce řeckém, ale přes tuto snahu vyskytují se v knize vedle věcí správných i zcela patrné nesprávnosti anebo aspoň nepřesnosti. Podivná je na př. věta na str. 36: für den schon berührten Schwavokal (ə) steht bald α, bald ε: hellenist. z. B. *σίαλος* *σίελος*, womit zu vergleichen ist *μηχανή*, lat. *machina* atd.; na str. 37 a 80 mluví se o falešné analogii; v *παρά* vedle *παρά* se vidí zkrácení (str. 37); mluví se o parazitickém nasálu v slově *σάμβατα* vedle *σάββατα* (str. 39), kret. *πόλις* se stotožňuje s hom. *πόλις*, *ύίς* s hom. *ύίς* (str. 45). V *κῶδι-άνειρα* vedle *κῶδός* se vidí neprávem dissimilace (srv. nyní KZ 42, 124 pozn., ale věc známa již dříve); na str. 40 se učí, že ve slově *άνδρός* za krátký vokál mezi nosovkou a liquidou nastoupila explosiva (odstavec je nadepsán »Umbildung [t. j. von Sonanten] zu Konsonanten!», vokativy *εὔδαιμον*, *δέσποτα*, *δάε* se uvádějí na str. 29 jakožto příklady vokativů plnopřízvučných, ač je také možno, že zvrát přízvuku zde ukazuje na bývalou enklisi (Brugmann, Griech. Gram.³ 156,

Hirt, Akzent 293 n.). Na stránce 78 se praví o *ā* kmenech zcela určitě, že vznikly z *-āi-* kmenů, což je zatím jen pouhá theorie Collitzova; při nejmenším nepřesné je, praví-li se na str. 85: »Stamm *q^uo-* erscheint im Griech. in *τίς τί . . .*, mit Umbildung zu *q^uu* kret. *ὄπι . . .*«, nebo čteme-li na str. 79 při akk. *Ἀπόλλωνα, Ποσειδῶνα* v závorce »aber auch verkürzt *Ἀπόλλω, Ποσειδῶ*« atd.

Horší ještě nedostatek je způsob, jakým se látka tu podávána vykládá, zejména v hláskosloví. Spisovatel podává nejprve všeobecnou nauku o řeckých hláskách (allgemeine Lautlehre), kde jedná o hláskách, které má řečtina, o jejich výslovnosti a o přízvuku; pak následuje vlastní hláskosloví (eigentliche Lautlehre, Lautwandel). O poměru řeckých hlásek k hláskám ostatních jazyků příbuzných, se nedovídáme nikde; tím se na př. stalo, že nikde se nepodává poučení o různých řadách indoevropských hrdelnic a ovšem nikde nelze se v této knize poučiti o poměru *τίς : ποῖος* atd. Celá tak důležitá věc — nehledě na příležitostné poznámky — odbyta na str. 44 dvěma řádky, kde se praví: »thess. *πεισαι* und att. *τεισαι* (beide aus *q^u-*), *γυνή* und böot. *βανά*, jon. *μνάομαι* von der Grundform *βνα*, jon. *δκως* und thess. *κίς* neben *δπως* und *τίς* u. a.« Tato věta umístěna je v odstavci nadepsaném »Verdrängung (von Konsonanten) durch andere Konsonanten,« kde bez ladu a skladu uváděny změny vševecké i dialektické, prastaré i novější (vedle sebe čteme na př. poukaz na vývoj pův. *ghuēr-* v att. *θήρ* vedle lesb. *φήρ* a řec. *σμάραγδος* v lat. *esmeralda*!). Podobný chaos je i jinde: na př. v odstavci o kontrakci stojí vedle sebe »lesb. *Δι(ῥ)ί : Δι, ἀ(ῥ)εῖραι : ἄραι*, uridg. *ulq^uoi*, *ulq^uoi : λύκω*«, nebo na str. 52 vedle změny *ὁ ἀνήρ* → *ἀνής* uvedeno prajazykové *eesm* → *esm*. A tak v hláskosloví vůbec látka podána velmi nesoustavně a nepřehledně, k čemuž přispívá nemalou měrou druhdy přímo telegrafický způsob výkladů a stránka typografická, která ani dost málo nenapomáhá k lepší orientaci v tomto labyrintě.

Lepší je tvarosloví (ač i o tom platí leccos, co pověděno o hláskosloví) a syntax; dobrý je přehled o řeckých dialekttech, přidaný na konci jakožto X. oddíl těchto »Grundzüge«. Zbytečný je seznam kmenotvorných suffixů jmenných (str. 68—77), uspořádaný zcela mechanicky v abecedním pořádku hlásek, jimiž suffixy začínají; tak na př. v prvním odstavci je vedle sebe *στόμα, δῶμα, γάλα, θεά*, jen proto, že jejich koncovka je *α*. Právě tak zbytečný je podobný abecední seznam kmenotvorných prostředků, jimiž tvořeny kmeny praesentní, kde vypočteny v abecedním pořádku všechny možné koncovky 1. os. sg. praes. od *-άζω, -αίνω, -άλλω* až do *-ω*, mezi nimi také *-μι*, přípona 1. os. sg., která s kmenotvornými příponami nemá vůbec co činiti.

To, co tuto uvedeno, ukazuje, trvám, dostatečně, že nová tato mluvnice není knihou, která by uvedla filologa do vědeckého studia jazyka řeckého. Bylo-li dříve třeba vedle pomůcek dosavadních knihy pro první uvedení do vědecké mluvnice řecké, trvá potřeba ta dosud — kniha Wagnerova potřebě té nevyhovuje. Kdo přečte některé partie z této knihy, chce-li mítí jasný obraz o věci, o kterou jde, rád sáhne k »nepřístupné« mluvnici Brugmannově, aby z přehledného a jasného výkladu jejího nabyl žádoucího poučení.

Oldřich Hujer.

Návodná cvičebnice ke skladbě jazyka latinského, založená na Nepotových životopisech a (Patočkových) výňatech z Kurtia Rufa. Pro třetí třídu gymnasiální sestavil *Alois Holas*. V Praze, nákladem čes. graf. akc. společnosti »Unie«, 1909. VI a 144 str. Váz. za 2.40 K.

Zavést do našich středních škol při vyučování latině metodu návodnou čili učit latině na podkladě latiny samé, učinil si úkolem Holas při skládání svých latinských cvičebnic. Je-li způsob tento přípustný při cvičení v tvarosloví, jest při syntaxi docela nutný a také instrukcemi nepokrytě požadovaný. Při našich dosavadních cvičebnicích jest nucen učitel v hodinách grammatických v III. a IV. tř. sám vhodné příklady na pravidlo syntaktické z absolvované četby latinské si vybrati a na nich pravidlo objasnit; cvičebná kniha mu pak podává jen snůšku příkladů na procvičení pravidla probraného. Jinak je při knize Holasově. Ta sama podává řadu příkladů latinských z probrané četby školní, aby se z nich pravidlo syntaktické vyvodilo a na nich objasnilo; pak se uvádějí souvislé články na procvičení pravidel.

Rozsah učiva v knize Holasově jest obyčejný, instrukcemi pro III. tř. stanovený; také postup jest v celku obvyklý. Jen jako průpravu položil Holas na počátek knihy ze slohu vypravovacího nauku o větosledu, slovosledu, konjunktivu nepřímé závislosti a o řeči nepřímé, z čehož hlavně poslední dvě věci přijdou škole vhod; neboť jejich znalost již z počátku souvislé četby spisovatelů latinských přispěje k rychlejšímu tempu při četbě samé. Že však návodné příklady i v této části vzaty jsou ze životopisů Nepotových, bude nutno několik hodin na počátku roku věnovati výhradně četbě auktora. Při volbě návodných příkladů bylo spisovatelé poněkud na obtíž, že se užívá na našich školách dvojího vydání Nepota (Patočkova a Breindlova) s různým pořádkem životopisů; i byl nucen dvojí návodné příklady uváděti a na počátku i několik paralelních cvičení dle obou vydání v knihu pojmuti. Cvičení tato, pravidlem články souvislé, zpracované podle probrané četby, nejsou pouhou parafrásí toho, co bylo ve škole latinsky čteno, nýbrž doplňují a zaokrouhlují výklady Nepotovy

ve vhodné celky. Slovního materiálu v nich užito ovšem z Nepota, v pozdějších částech i z Kurtia Rufa.

Pravidel syntaktických Holas sám v cvičebnici neuvádí, nýbrž poukazuje in margine ke grammatikám Hrbkově a Korínkově, řídě se v třídění pádů dle jejich větné platnosti správným rozdělením Hrbkovým. Aby se získalo přehledu při funkcích pádových, probírá se návodnými příklady vždy jedna platnost pádová ve větě najednou a pak následuje jedno neb dvě delší cvičení, jež však jsou tak uspořádána, aby mohla býti probírána po menších částkách dle postupu, zachovávaného v návodných příkladech. Ref. nechce rozhodovati, nebylo-li by pro školu praktičtější, probírat zjevy pádoslovné po menších částkách a k nim kratší cvičení připojovati.

Velkou pozornost věnuje Holas stilistické stránce jazyka latinského. Po delších partiích shrnuje zjevy stilistické co do substantiv, adjektiv, pronomín, verb, adverbí i vět v příkladech a frasích, vyňatých z částí auktora, které byly dosud probrány, připojuje místy vhodný překlad a souvislý článek k procvičení probrané látky i zvláštností stilistických. Proto bude třeba, aby se učitel, než bude čísti jednotlivé životopisy, seznámil s těmito partiemi knihy, aby k nim mohl míti náležité zření již při čtení. Bude vůbec nutno určit si předem dle cvičebné knihy i pořad životopisů pro čtení.

Také synonymiky a fraseologie dbá Holas měrou náležitou. V přídavku I. podán abecední seznam důležitějších synonym, jejichž význam se řádně omezuje a kde třeba, i celá frase uvádí, v textu pak se k těmto synonymům jednotlivě odkazuje. Přídavek II. uvádí frase, které se vyskytly ve člancích, a to podle skupin, vzatých z života veřejného (obecní správa, soudní řízení, válka) i soukromého. Přídavek III. konečně udává přehledně, jak se do latiny překládají v různých větách české spojky, aby (ne), že (ne), a připojuje přehledný obrazec souslednosti časové v indikativních a konjunktivních větách. Všecky tři přídavky jsou seřazeny velice pečlivě a mají nepopíratelnou cenu didaktickou i praktickou. Rovněž slovníček je pořízen s chválou hodnou důkladností; i v něm všude přihlíženo ke stránce fraseologické a stilistické.

Menší nedopatření shledal ref. tato: Na str. 24, 7, odst. 2, v příkladu *Classe Peloponnesiorum devicta* (Co. 5, 1) nelze spáťřovati souřadného přívlastku; na str. 28, odst. 4 *Dato Pharnabazo adiutore přeložiti jest: dostav na pomoc m. k pomoci*; odst. 8 *necessitate coactus v té nouzi, m. z té nouze*; na str. 69, odst. 2 příklad: *Cicerone consule res publica servata est vřaditi jest do odst. 8 mezi příklady ablativu absolutního*. — V slovníčku buď doplněno s. v. *zatoužiti concupiscere*: po vyšším *maiora* (20, 21), s. v. *přijímám: (v ochranu) excipio* (19, 1, 26).

Pochvalný úsudek, který pronesl ref. v těchto listech o Ho-
lasových cvičebnicích pro 1. a 2. tř. gymn., platí v míře daleko
větší o cvičebnici této.

Jos. Němec.

Petronius Arbiter: Hostina u Trimalchiona. Z latiny
přeložili *Frant. Šebela a Ad. Veselý.* V Praze 1908. Nákladem
L. Veselého. Str. 91. Za K 1.60.

Překlad této nejzdařilejší epizody románu Petroniova
(kap. 26, 7—78) scházel dosud naší literatuře, i vítali bychom
knížku tuto jako první splátku velkého dluhu, jímž povinni jsme
dosud originálnímu a přes stáří své vlastně zcela modernímu
dílu Petroniovu, kdyby se překladatelům bylo podařilo vystih-
nouti správně a přesně latinský originál. Bohužel však vyskytují
se tu hojně omyly, svědčící o tom, že překladatelé latinskému
textu dobře neporozuměli.

Především nelze schvalovati, že překlad pořízen jest dle
prvého vydání Büchelerova z r. 1862, ač čtvrté vydání vyšlo již
r. 1904; mimo to měli překladatelé znáti též druhé vydání
Friedländerovo, opatřené německým překladem, jež vyšlo r. 1906.
Pro přehlednost měla býti i v překladě připojena čísla kapitol.
Z věcných nesprávností uvádím tyto. Giton jest osoba románu,
překladatelé však píší jméno to důsledně malým písmem. Gal-
lina... patetibus in orbem alis (33, 3) neznamená: »slípka
s křídla roztaženými na okraji« (str. 16), nýbrž s křídly
do kola roztaženými. Marsyas quattuor (36, 3) přeloženo nepo-
rozuměním: »čtyry Marsyady« (str. 21). Non impropero illi
(38, 11) značí: »nemám mu to za zlé«, nikoliv: »vody bych mu
nepodal« (str. 24). Staminatas duxi (41, 12) znamená: »pil jsem
z plného džbánu«, nikoliv: »táhl jsem víno samo v sobě, nemí-
chané« (str. 28). Solebas suavius esse (64, 2) není »měl bys
se chovat nenuceněji« (str. 59). Cum vicensimariis magnam
mantissam habet (65, 10) přeloženo: »musí nájemcům poplatku
z propuštěnců ještě mnoho dopláct« (str. 62), znamená však:
»má pěkný výdělek s nájemci...« Gingilipho ingenti clamore
exsonabant (73, 4) přeloženo: »hrozně hulákali Gingilipo« (str. 76);
gingiliphus znamená »hlasitý smích«. Tu viperam sub ala nu-
tricas (77, 2) přeloženo: »živíš zmiji pod křídlem« (str. 82), ale
ala značí zde »paždí«; dle našeho způsobu vyjadřování řekneme
asi: »na prsou«. Scaurus cum huc venit, nusquam mavoluit ho-
spitari (77, 5) nemůže znamenati: »k dy by přišel Scaurus, ne-
ch t ě l b y nikde jinde raději bydleti než zde« (str. 82).

I nevhodnost neb nepřesnost nutno překladu leckdy vy-
tknouti. Quantum de vita perdiderit (26, 9) není vhodně přelo-
ženo slovy: »kolik probil ze života« (str. 9), rovněž »capil-
latus« (29, 3) slovem »vlasáček« (str. 12). Milvinum genus (42, 7)
lépe jest přeložiti: »dračí plemeno« než »bestie« (str. 29). Con-

troversia (48, 5 a 6) neznačí »spor« nebo »hádká« (str. 39), nýbrž »sporný případ«; jedná se totiž o thema rhetorické přednášky. Boves domiti quingenti (53, 2), přeloženo nepřesně: »volů bylo pět set« (str. 44). Brachium contusum (54, 4) není »smačknuté rameno« (str. 46), nýbrž »pohmožděné«. Sexcenta huiusmodi fuerunt (56, 10) udává neurčitý počet a nelze přeložiti: »šest set bylo takových věcí« (str. 48). Mihi anima in naso esse (62, 5) přeloženo: »zatajil jsem dech« (str. 57), lépe: »byla ve mně malá dušička«. In prospectu habuimus (66, 5) není: »do zásoby byla« (str. 63). Coreillum est quod homines facit (75, 8) přeloženo nepřesně: »to je ta špetka chytrosti, která udělá člověka« (str. 80); správně: »dobré srdce...« (demin. od cor).

Dále užito tu leckdy vazeb a slov neobvyklých, zvláště moravismů. Uvádím za doklad: sychra (cicer arietinum, str. 19); kanec s plstěnicí (aper pilleatus, str. 26); jsem řádně podroušen (plane matus sum, str. 28); kupráček (assem aerarium, str. 49); šoukavější jak hadra jsi (lorus in aqua, str. 50); bosorky (strigae, str. 58); podhodily podmetka (supposuerant stramenticium vavatonem, str. 59). Není pěkné: »dostavování k soudu jsem neměl nikdy« (constitutum habui nunquam, str. 49); z mezu za to jsem se řádně d r b l (de melle me usque tetigi, str. 63).

Zbytečně položena leckdy cizí slova, na př. masseuři (str. 10); na vyvýšenou tribunu (str. 12); šátek se širokou portou (str. 15); vignety (str. 17); produkce (str. 37); sevirem jsem se stal s prominutím tax (gratis, str. 50); monstruosnější (str. 69); kolonadou (str. 74 a 82); atrijského (atriensis, str. 75); Menekratovy arie (cantica, str. 76).

Metrické vložky na str. 18, 46 a 47 překládány úplně bez ohledu na rozměry originálu.

Krátký úvod celkem vyhovuje, ale v poznámkách, připojených vzadu, jsou některé nesprávnosti. Tak sevir (str. 87) není představený t. zv. Augustales, nýbrž člen družstva toho (sevir Augustales). Nesprávná jest poznámka na str. 88: »Bromius, Lyaeus, Euhius: Bacchus v různých stavech: hýřící, opilý, snivý«. (!) Na str. 89 čteme: Pentheus byl Maenady (!) rozsápán. Vedle toho jsou poznámky ty dosti neúplné. Výkladu vyžadovala by na př. slova: terebintská deska (str. 16), dále »stoleté falernské z. doby Opimia« (str. 17 n.), nebo hra prsty, jež označuje se slovem micare (44, 7), rovněž zmínka o Atellaně (str. 45 a 68). Krátce mohlo býti upozorněno na hrubé omyly ve výkladech Trimalchionových, zvláště mythologických (str. 39, 41, 42, 53), a na leccos jiného.

Chyb tiskových zůstalo v knize mnohem více než opraveno na lístku, ke knížce přiloženém.

Velmi vkusná jest vnější úprava knihy; škoda, že překlad není lepší.

O. Jiráni.

Rocznik slawistyczny wydawany przez Jana Łosia, Leona Mańkowskiego, Kazimierza Nitscha i Jana Rozwadowskiego (Revue slavistique publiée par Jean Ł s etc.). T. I. Kraków. 1908. G. Gebethner i sp lka. Lipsk Otto Harrassowitz, Warszawa G. Gebethner i sp. VI a 314 str. 8 K (7 mk.).

Upozorňujeme na d le it y nov y podnik, v enovan y kritice a bibliografii slovanského jazykozpytu. Program jeho se vztahuje ov šem i na práce z jazykozpytu indoevropského vůbec, pokud jsou důležity i jazykozpytu slovanskému, i se strany druhé na práce týkající se i jednotlivých jazyků slovanských zvl st . O pracích důležitých se podávají kritick  rozbor, při čem se nemá činiti rozdíl mezi pracemi vy lmi o sobě a pracemi vydanými ve vědeckých časopisech, mimo to přidána kritick  bibliografie, při pracích poněkud d le it j ších se stru n m přehledem obsahu. Zprávy o spisech se podávají buď polsky, anebo jazykem n meck m, anglick m nebo francouzsk m. Ro nik první je z p i in, nahodilých jazykem recensí i obsahem spisů, o n  jde, převahou rázu polonistick ho, což podle slov redakce sam  nemá býti podstatn m rysem dalších ro nik .

 e podniku podobného slavistika potěbuje, nemůže býti pochyby. Ani o tom, že j  první ro nik slibuje velepodstatn  rozhojnění slavistick  literatury vůbec. Viděti to z pou ho přehledu recensí, větším dílem velmi rozsáhlých a podrobných, jež zde reprodukuje: W. Vondrák, Vergleichende Slavische Grammatik I (1906: Jos. J. Mikko a a Kaz. Nitsch); H. v. U aszyn,  ber die Entpalatalisierung der urslav. e-Laute im Polnischen (1905: Tore Torbi rnsson); St. Kulbakin, O pracach *Szachmatowa*, dotycz cych j zyka polskiego; A. Br ckner, Dzieje j zyka polskiego (1906: H. U aszyn a J. Baudouin de Courtenay); Fr. Lorentz, Slovinzische Grammatik (1903), Slovinzische Texte (1905: K. Nitsch); С. М. Кульбакинъ, къ исторіи и діалектологіи польскаго языка (1903), Морфологія свяжендзкаго говора (1904: K. Nitsch); S. Czambel, Slovensk  reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov I (1906: K. Nitsch); V. Jagić, Psalterium Bononiense (1907: V. Vondrák); С. Северьяновъ, Супрасльская рукопись (1904: V. Vondrák); В. Щенкинъ, Саввина книга (1903: t.); K. Nitsch, Charakterystyka d ialekt w polskich w Prusiech wschodnich (1907: H. U aszyn); С. М. Кульбакинъ, Спирантъ в в  словянскихъ языкахъ (1905), Вопросы исторической фонетики польскаго языка (1907: t.); Е. М. Будде, Лекціи по исторіи русскаго языка (1907: J. Ł s); A. Babi czyk, Lexikon zur alt-polnischen Bibel 1455 (1906: J. Ł s, J. Rozwadowski); M. Re  etar, Der  tokavische Dialekt (1907: A. Belić); K. Estreicher, Szwargot wi zienny (1903); A. Kurka, S ownik nowy z lodziejskiej (1907: H. U aszyn); F. Kr ek, Grupy d wi kowe tart i cir(z)  (1907: J. Rozwadowski).

Bibliografie (260—324) se týká r. 1907 a chce nahrazovati zaniklou bibliografi pražskou i petrohradskou, i bibliografii v Streitbergově »Anzeigeru«, která stále vychází dosti pozdě (nyní se tiskne zde bibliografie teprv za r. 1905). Chce obsáhnouti vše důležité, i pozoruhodnější recenze spisů zaznamenaných. Bibliografie je velmi úplná, jak mohu s dobrým svědomím prohlásiti, srovnáv ji se svými sbírkami pro »Anzeiger«; v oddílu obecně slavistickém přiblíženo i k literatuře jazykozpytu srovnávajícího. A tak nový podnik nám i po této stránce ukládá nejmilejší povinnost, abychom jej všem slavistům nejvřeleji doporučili a abychom mu přáli hojného zdaru a mnoho let trvání nerušeného.

Jos. Zubatý.

Jan Neruda: Povídky malostranské. Vydání páté. Sebraných spisů řada první, díl IV. Pořádá *Ignát Herrmann*. Nákl. F. Topiče 1908.

Pan Ignát Herrmann novým vydáním Nerudova díla opravdově napravljuje nedostatky předchozího vydání: usiluje o původní znění textové a se zřetelem k literárně historickým požadavkům datuje otisk prací časem i místem. Páté vydání »Malostranských povídek« textově věrně se vrací k vydání prvnímu z r. 1878 a pečlivě jmenuje časopis i den, kde a kdy která povídka poprvé byla uveřejněna. Tak i čtenář nekritik se zájmem stopuje genesi díla. Neruda v jednom měsíci otiskoval až tři povídky a s celou knihou krom první novelly byl hotov za necelá dvě léta (1875—6). Po r. 1875 Neruda má své nové období tvůrčí a přiznává se K. V. Šemberovi, že s rozkoší a rychle čtá své malostranské povídky. Historie i typy malostranských lidiček byly v duši, Neruda ve vzrušené chvíli vyslovil je literárně.

Doprovod poznámkový byl by prospěl také tomuto vydání. Dnes ani širší čtenář nečte, jen aby četl, ale aby poznával autora a sledoval jej po tvůrčích stopách. U »Malostranských povídek« bylo co vysvětlovat.

Tak hned věnování pí. Růženě Fričové roz. Švagrovské žádá výkladu. Neruda po letech 1874—5 měl málo přátel tak upřímných jako byli majitelé roudnické pily Švagrovští. Jel-li do Němec, do Hamburku nebo Berlína, byl provázen Švagrovským, a neměl-li prostředků, uchyloval se k Švagrovským do villy bechlínské na letní pobyt. V Bechlině vznikaly »Písňe kosmické«, feuilletony zde koncipované hemží se paralelami kosmu, přírody a lidí, a napovídají, že Neruda o věci s hostiteli hovořil. V Bechlině ještě r. 1905 zastihl mladý básník (Bohuš Novák, básně »Na verandě bechlínské« ve sbírce »Listí s duše šváté«) tradici o tom. »Malostranské povídky« rodily se téměř současně s těmito kosmickými náměty; snad proto spojuje je věnování se jménem jedné ze Švagrovských. K vůli Švagrovským asi podal Neruda ve feuilletonu »Podřipana« (č. 11. ze dne 8. srpna 1886) »Dvě

povídky malostranské: I. U tří lilí a II. Legendu z kamenného mostu. Bylo by vhodno bývalo v poznámce upozornit na tuto druhou povídku veršovanou (viz o ní L. Fil. 1907, str. 124), jež kluzkým tónem souvisela s prvou a při níž právě si Neruda stěžoval Šemberovi, že v Čechách nelze ještě volně psát.

Rovněž Nerudův poměr k Malé straně bylo by mohlo osvětlit několik poznámek. Mimo osobní vzpomínky poutal Nerudu k Malé straně především zájem historický. V »Tagesbote« 1857 4. a 22. února upozorňuje na historii podivného tohoto města a zaznamenává řadu pověstí, jež cení nad zvětralý kámen a pomník. Jako v předtuše, že historický ráz Malé strany nepokojně jej zasáhne v tvůrčí práci, ptá se, zda se najde sběratel těchto pověstí. »Obrazy života«, »Rodinná kronika« a »Hlas« objevují toho sběratele: Neruda tak činí sám. Ještě v »Nár. Listech« 2. března 1864 Neruda zkoumá zkamenělou malostranskou historii a z ní vyvozuje i odlišný ráz lidí a událostí. Když r. 1866 uvolnila se v Praze »šněrovačka hradeb«, Neruda opouští zřetele historické a moderně se dívá i v pražské město za Vltavou. Právě pod tímto moderním výhledem jasněji ve směsi vzpomínek i přítomnosti vynořuje se mu řada odlišných a jedinečných typů, jež podružně zabíhají ve chvílkový feuilleton, až posléze jimi naplňuje knihu »Malostranských povídek«. Tento proces duševní neměl by dnes ani širšímu čtenáři zůstávatí utajen. Aspoň poznámka mohla ukázati na oblibu knihy, na její rozšíření zahraňiční. V Nouvelle bibliothèque populaire do Nerudových Contes Tehéque Ch. Simond vybral po většině jen malostranské povídky a do Reklamovy bibliotheky (č. 1976—78) Fr. Jurenka přeložil je téměř všechny. Tyto třeba ne zcela šťastné překlady seznámily cizinu s Nerudou, kde vedle »Kosmických písní« znají právě jen povídky malostranské.

Zatím zde podávám pouze tyto příklady, čeho by si vydání mohlo a mělo všimati.

Albert Pražák.

Hlídky programů středních škol.

Platonova noetika. Napsal Stanislav Treybal. Výroční zpráva c. k. českého státního vyššího gymnasia v Kroměříži za školní rok 1906—1907. Str. 27.

Práce uvedená jest jen první část pojednání o noetice Platonově. Podle p. T. »filosofie Platonova je prvním vědomým a soustavným pokusem rozluštití noetickou záhadu« (str. 3) a vzešla »ze všech zárodků rozptýlených, ale plodných a oplodňujících« (str. 11), které obsaženy byly ve filosofických soustavách před-

chůdců. Spisovatel proto nejprve předesílá nástin noetických učení filosofů před Platonem, nástin poměrně k celé práci obsírný (sahát až do str. 11). Pak teprve přistupuje k líčení názorů Platonových o poznání lidském a tu nejprve hlavně podle Theaiteta ukazuje, jak Platon naznačil, co jest vědění, dále jak stanovil si poměr skutečného, opravdového poznání ke vnímání, odkud odvozoval základ a prameny pravého poznání, a konečně, jak kladl důraz na velikou i ethickou hodnotu poznání a vědění. Právem při tom spisovatel pozdržuje se déle při výkladu Platonovy anamnese a ukazuje k jejím důsledkům i na poli didaktickém.

Pojednání p. Treybalovo podává o otázkách vzpomenutých stručnou, celkem správnou orientaci, nechávajíc zcela stranou řadu vědeckých kontroversních pojmání a výkladů jednotlivých bodů, zde dotčených. Z odborné literatury jest respektován jen Peipers a Windelband, a ovšem Überweg-Heinze (z něhož jest obvyklé schema objektů a způsobů poznání na str. 16). Výklad o ideách Platonových nieméně i v tomto krátkém nástinu noetiky Platonovy měl by býti prohloubenější (snad se tak stane v druhé části); podobně určení termínu »*δόξα*« vyžadovalo by rozboru podrobnějšího. V přehledném nástinu nauk dřívějších filosofů (a i jinde) bylo by nejednu stilisaci přesněji upravit. Nelze na př. říci, že »Thales vysvětloval všechno z vody« (str. 4). Sloh pojednání jest plynňý a živý, leckdy (na př. str. 23) až skoro příliš »živý«. Tiskových chyb zůstalo několik, a to nemilých; neopraveno: na str. 8 »jím« místo »jím«, na str. 9 »sociologický« místo »sociální«, na str. 16 vypadl druhý citát celý a první zůstal nedokončen.

F. Čáda.

Několik překladů z římské lyriky. Podává Otakar Smrčka. (Výroční zpráva jub. vyššího gymnasia v Rokycanech 1907.) Str. 16.

P. Smrčka, který se již osvědčil jako překladatel z Catulla, přeložil v tomto výboru šest básní Catullových a čtyři elegie Propertiovy. Jeho překlad pěkně a dobře tlumočí formu i myšlenky překládaných básní; jest nehledaný, vkusný a svěží. Nemohu souhlasiti jen s tím, že pan překladatel někdy, aby překonal nepopíratelné ovšem obtíže formální, rozvádí prostá a tím účinná a půvabná slova originálu různými výpomocnými obraty. Jsou to obyčejně výrazy prázdné a strojené, jejichž mnohomluvnost zakrývá průzračnost a umírněnost mluvy básníkovy, vlastnosti právě antice tak příznačné a nám nedostížné. Uvádím na př. překlad z Propertia I, 17, v. 16 (*quamvis dura, tamen rara puella fuit*): hlavička tvrdá to sic, nevšední krásy však zjev; nebo z Propertia III, 1, v. 14 (*non datur ad musas currere lata via*): nevelká cesty je šíř vedoucí k výsosti Mus. Tak i výrazné: *Odi et amo* (Catullus 85, v. 1) pozbylo účinnosti

překladem: Záštim a láskou přec plám. Strojený jest proti originálu i překlad Prop. III, 1, v. 23 (omnia post obitum fingit maiora vetustas): všecko, co podlejší smrti je minulé, větším se stává. Nevhodně se mi zdá býti přeloženo: z Catulla 44, v. 8 n. (venter, dum sumptuosas appeto... cenas...): chtěl, co na skvělou si zuby brousil tabuli, a z Propertia III, 1, v. 46 (rorantes equos): vlnami smáčenou spřež, kde nad to asi plurál položen jest místo singuláru, takže se na spřežení koní ani nepomýšlí. Nevystihuje docela správně myšlenku překlad z Propertia III, 1, v. 53 n. (at musae comites... et defessa choris Calliopea meis): však za to Musy jsou se mnou..., v zpěvný, ač znavená, rej Kalliopea mne zve. Věcně neshoduje se s originálem »nebe zimního zuření« (u Catulla, 46, v. 2: coeli furor aequinoctialis).

Těmito námitkami nechci však ubíratí pěknému a svědomitému překladu p. Smrčkovu uznání, naopak vyslovuji přání, aby p. Smrčka pokračoval v překladech z lyriky římské a také řecké, jsa k tomu nad jiné povolán, jak dosavadní ukázky jeho překladatelského umění nasvědčují.

Rudolf Schenk.

R. Kantor: *Horatiana*. (XXXIII. roční zpráva c. k. vyššího státního gymnasia v Přerově 1907.) Str. 10—35.

Předmětem pojednání tohoto jest obrana některých míst v ódách Horatiových, jejichž pravost byla v novější době hlavně z důvodů aesthetických podezřívána. Zapomínalo se často, že antické názory o vkusu a přípustnosti toho neb onoho motivu značně se různí od názorů našich, a úchylinky takové vyhlašovány za pozdější interpolace. Dnes ovšem jen zřídka sahá se k prostředku tomu, ale i tu neděje se tak vždy právem. Jasně a přesvědčivě dokázáno to v práci této na třech dokladech. Jest to především v ódě II, 1, v. 22: duces non indecoro pulvere sordidos, o němž vykládá Kornemann a j., že hodí se spíše na poraženého vojína; avšak z hojných dokladů, jež spisovatel uvádí, vyplývá, že právě opačný názor jest správný.

Střediskem práce jest další úvaha o páté strofě básně III, 11, obsahující popis Cerbera. Vedle mnohých jiných zavrhl ji též Heinze v poslední úpravě vydání Kiesslingova a nutno uznati, že jest tu úkol obhájcův obtížnější než jinde. Nicméně i tu lze souhlasiti se spisovatelem, že ani jediný z důvodů, dosud podaných, nesvědčí rozhodně proti pravosti strofy. I tu byly důvody aesthetické hlavním podnětem k uznání interpolace, i přirozeno, že spisovatel se obrací hlavně proti nim. Dobře ukazuje zvláště na spojitost podobných realistických líčení s analogickým směrem na výtvarném umění doby hellenistické.

I poslední část práce, obrana ódy II, 20, se spisovateli zdařila. Ukazuje, že líčení proměny básníka v labuť, jež tu po-

dáno ve v. 9 n., a jež buď bylo podezříváno nebo vykládáno ve smyslu mystickém neb žertovném, jest zcela ve shodě se vkusem doby a že podobné proměny pokoušeli se znázorniti i umělci výtvarní.

Sloh latinský jest obratný a správný. Chybu na str. 15: sunt complures, qui... negant, přičísti jest snad sazečovi, ježto jinde užito v tomto případě správně konjunktivu. Strojené jsou výrazy: nostrae aetatis elegantiam poëta offensam habet (str. 10), nebo: quam... factitarent epigrammatum scriptores Graeci iudicandi laudandique rationem (str. 29).

Chyby tiskové jsou opraveny na str. 35, avšak shledal jsem i jiné, na př. horror (18), libinem m. libidinem (25), describendum m. describendum, frustra m. frustra (31), Acne m. Arne (32).

O. Jiráni.

Decimus Magnus Ausonius: Mosella. Přeložil a úvodem opatřil Rudolf Neuhofer. S mapkou. (Otisk z výroční zprávy I. čes. gymnasia státního v Brně za rok 1906—1907.) V Brně 1907. Str. 18.

V úvodě k překladu Ausoniovy popisné básně Moselly p. Neuhofer vykládá stručně o životě Decima Ausonia Magna a o jeho spisovatelské činnosti; pak podává rozbor básně i ocenění její a výklad o dalších osudech jejích. Pan překladatel soudí o Moselle příznivě. Myslím však, že přece pravdu má na př. Schanz, že báseň zanechává čtenáře chladným. Jest přeplněna učeností a hyperbolami příliš hledanými; části popisné jsou tu i tam únavné, tak zejména odborný popis ryb je básnické poblouzení. Za to nelze popírati, že tam, kde básník oživil a zpestřil líčení své půvabnými obrázky z přírody a ze života lidu, báseň působí svěže; souhlasím také, že si Ausonius látku rozdělil obratně a zpracoval ji se zálibou a s láskou. Formálně žije báseň jeho ještě z dobrých tradic staršího básnictví. Pro tyto stránky své zasloužila si Mosella pilného překladu p. Neuhofova.

Celkem obtíže originálu jsou v překladě překonány obratně a se zdarem. Ale myslím, že se nesmí ustupovati od požadavku, který již několikrát byl v těchto Listech vysloven, aby totiž volnější překlad nebyl na újmu účinnosti a výraznosti originálu, rozváděním textu původního a doplňováním slovy nadbytečnými, nevýraznými neb rušivými. Bývá tím někdy smysl spíše zastírán. Tak je tomu na těchto místech: v. 69: řas zelených dav (virides algas); v. 180 n. chvíle, v nichž vzdálit se lze vši schůzky s národa davem (horas secretas hominum coetu); v. 174 bijíce v proud těl tlukotem neznalým plavby (indocili pulsantes verbere fluctum); v. 187 n. necht skryty jsou taje svěřené, účtu jež chťi, v svých říčních na věky proudech (secreta tegatur et commissa suis lateat reverentia rivis); v. 334

pohledem, jenž z a m ž e n ý m m r a k e m temní se valně (despectu iam caligante). I adverbia, jichž pan překladatel častěji užil k výplni veršové, bývají nevhodná; na př. v. 408 (praefektů, kteří) vládli v ž d y svou hodností.

Naopak nebylo ve v. 164 přeloženo dvojí nunc — nunc, pro porozumění smyslu důležité; podobně ve v. 185 pro corpore.

Některá místa mohla býti přeložena slovy vhodnějšími a smyslu lépe vyhovujícími. Tak ve v. 17 non invidet (liquidum iubar): (průzračnou zář) nechce z á v i d ě t, spíše: záře neodpírá, popřává; v. 34 occulti saxi: stajených skal, lépe: skrytých; v. 66 lucetque latetque calculus: zřejmý i tajný kámen je nám (hned zasvitne, hned se schová); v. 71 (bacas), delicias hominum: (perly), po nichž touží d a v; v. 163 festinantes: v n á m a z e spěšné, a 164 properant: t u ž í se kvapně, kde pojem těžké práce není na místě; v. 165 stolidis clamoribus: p r á z d n ý m křikem; v. 274: quos impos damni puer inconsultus ab alto impetit: jinoch však neschopen snášeti z m a r (ztrátu!) je napadá s výše neznalý j s a; v. 325 per culta, per aspera: přes p o u š ť i l á n, o poušti však nemožno tu mluvit; v. 401 praesidium reis: ochrana v i n n ý m místo obviněným, žalovaným; v. 420 Mosella jest b r a t r s k o u řekou (fraternis aquis), kdežto ve v. 430 jest s e s t r o u; v. 460 pinguis culta: bujnou úrodu, lépe: pole; v. 470 exeris honorem frontis: v y s o u v á š zdobu.

Někde, přiznávám se, nebyl bych překladu bez textu latinského ani porozuměl. Tak ve v. 27 devexas pronus in undas (o spádu řeky): do vln svých kloníc se plyných; nebo ve v. 59 durante per intima visu: zrak v n i t ř k e m n a p i a t ý. Místy jest smysl porušen chybami tiskovými: v. 74 odkrývá kaménků... směs tvar (m. trav) odlišná barva; v. 185 laskají plynoucí vodou (m. vodu); v. 394 touto čestnou láskou (m. látkou); v. 310 jest nesrozumitelný chybnou interpunkcí.

Na újmu plynosti překladu je, že se v něm příliš často užívá přechodníků; také po stránce metrické některé verše jsou drsnější než originál.

Pan Neuhofer je překladatel dovedný a pilný; bude-li sám k sobě co nejprísnejší, možno očekávati od něho ještě mnohý zdařilý překlad z básníků antických. S tím úmyslem podal jsem obšírněji některé své námitky proti jeho překladu básně Ausoniovy.

Přiložená mapka, zobrazující poříčí Moselly, jest vhodnou pomůckou pro čtenáře básně.

Rudolf Schenk.

Drobné zprávy.

Jednota českých filologů byla na Jubilejní výstavě obvodu obchodní a živnostenské komory v Praze r. 1908 vyznamenána za knihy, vystavené v oddělení XX. (grafika), odboru nakladatelském, druhou cenou, totiž *diplomem s právem ražení stříbrné medaile*.

Nový učebný plán pro rakouská gymnasia, otištěný ve Věstníku ministerstva kultu a vyučování ze dne 1. dubna t. r., znamená rozšíření a osvěžení klassických studií na ústavech našich. Zejména dlužno s pochvalou vytknouti, že položen tu náležitý důraz na volnost učitelovu. Od nynějška nebude nikdo nucen, čísti na př. stále první knihu Liviovu nebo Tacitovu Germanii; nikdo nebude mu moci brániti, aby neprobíral jiné knihy oněch historiků, anebo jen ukázky z rozličných knih. Rovněž možno s radostí uvítati, že zavedení aneb aspoň připuštění jsou na gymnasium klassikové dosud nečítaní, jako Euripides, Thukydides, Aristoteles, Plutarchos, elegikové římsští, Plinius mladší, nebo že četba některých autorů, na př. Platonova, byla rozhojněna. Celkem jeví se v novém plánu značný vliv myšlenek, které hlásali professoři štyrsko-hrádecké university Schenkl a Kukula (srv. LF XXXIV, 1907, str. 50 nn.). S druhé strany třeba však poznamenati, že, má-li nový plán přinésti náležitý prospěch, bude třeba zvýšené činnosti jak u žactva, tak u professorstva. Učebná látka z řecké grammatiky je nyní tak zkrácena a zjednodušena, že nevystačí pro nově přibrané klassiky; totéž platí o našich slovnících. Nežli vyjdou nově upravené knihy, což bude zajisté trvati několik let, bude velká část přípravy spočívat na bedrách učitelových. V některých třídách jest učebné pensum příliš rozsáhlé, tak že jest obava, že to bude na úkor důkladnosti studia; platí to zejména o třídě sedmé jak v latině, tak v řečtině. Jest žádoucí, aby sbory professorské vymohly si zvýšení počtu hodin řeckých v této třídě na pět, k čemuž mají podle nového plánu plné právo. Není pochybnosti, že v nejbližších letech budou vydány od filologů českých všichni nově zavedení klassikové; některé hodlá vydati Jednota českých filologů.

Velmi pěkný úvod do studia klassické filologie vydal právě *Otto Immisch*, professor university v Giessenu (*Wie studiert man klassische Philologie? Ein Überblick über Entwicklung, Wesen und Ziel der Altertumswissenschaft nebst Ratschlägen zur zweckmässigen Anordnung des Studienganges*. V Stuttgartě 1909, Violet. IV a 192 str. Za 2 mk. 50 pf.). Spisovatel podává nejprve praktické rady filologu, na universitu vstupujícímu (str. 1—17), potom vykládá obšírně, ale velmi zajímavě dějiny klassické filologie od starověku až do nynější doby, všímaje si při tom hlavně vůdcích ideí a nových method (str. 18—118). V dalších dvou kapitolách určuje se pojem klassické filologie (str. 118—134) a podává se přehled jednotlivých disciplin filologických s pěknými pokyny methodickými a údaji bibliografickými (str. 132—179). Kniha zakončena jest praktickými pokyny, hledícími k postupu a zařízení studia filologického.

Nejcennější nález, s nímž seznamuje nás nedávno vyšlý šestý svazek papyrů z Oxyrhynchu (*The Oxyrhynchus Papyri Part VI. Edited with translations and notes by B. G. Grenfell and A. S. Hunt*. V Londýně 1908. Str. XIV a 351, se 6 tab. Za 25 sh.) jsou rozsáhlé zlomky z Euripidova dramatu *Hypsipyle*. Vedle četných drobných úryvků zachovány jsou delší souvislé statí hlavně z počátku a konce tragoedie, celkem více než 500 veršů. Text napsán jest na rubu pa-

pyru, jehož přední stranu vyplňuje soukromý účet, a sice na konci II. neb počátku III. stol. po Kr. Děj tragoedie odehrává se v Nemei, kde žije Hypsipyle jako pěstounka synáčka krále Lykurga, byvší sem prodána do otroctví, když při známém vraždění mužů na Lemnu jediná zachránila svého otce Thoanta. O těchto osudech svých vykládala nejspíše sama v nezachovaném prologu. Po poradě sboru vystoupí Amfiaraos, jenž s ostatním vojskem táhne proti Thebám, a žádá, by mu Hypsipyle ukázala pramen čerstvé vody, k oběti potřebné. Spěchajíc vyplníti jeho přání, položila malého Ofelta do trávy. Tím zavinila jeho smrt; neboť had ho zatím uštkl. V nepřítomnosti králově byla Hypsipyle od rozhněvané královny Eurydiky po marné obraně odsouzena k smrti, avšak přispěním Amfiaraa, jenž vyložil královně průběh nešťastné příhody, byla v poslední chvíli zachráněna. Vedle toho vylíčil tu básník také shledání Hypsipyle s dvěma syny jejími, jež zrodila na Lemnu Iasonovi. Vystupují již na počátku tragoedie, kde žádají neznámou matku svou o přístřeší, ale úkol, jaký jim básník v rozvoji děje přidělil, jest nám zcela nejasný. Víme jen, že jejich shledání s matkou přivodil Amfiaraos. Na konci tragoedie vystoupil po zvyku Euripidově Dionysos, děd Hypsipylin, jenž vyslal jednoho ze synů, Eunea, do Athen, kde se měl stát praotcem rodu, po něm nazvaného.

O. J.

C. k. dvorní a státní tiskárna ve Vídni vydala roku loňského rekonstrukci Parthenonu s okolím od *O. Strnada* jako barevnou lithografii formátu 94×75 cm (Der Parthenon. Originallithographie von O. Strnad. Za 6 K 80 h), ale nemůžeme ji školám našim doporučit, poněvadž je tu mnoho fantastického a kresbu nelze uznati za krásnou.

Své vady má také velký plán Athen od *Arn. Schwabe*, vydaný roku loňského ve sbírce historických map nástěnných (Athen. Bearbeitet von Prof. Dr. Ernst Schwabe. Sammlung historischer Schulwandkarten, herausg. v. Prof. Dr. Baldamus, gezeichnet von Ed. Gaebler. Abteilung I. No 6. V Lipsku [1908], Jiří Lang. Nenapjatý plán v 6 listech za 15 mk., napjatý s listami 20 mk.). Jsou tu zobrazeny Atheny v měřítku 1:2500, při čemž zároveň naznačen podtiskem plán nynějšího města; vedlejší plány podávají akropolis v měřítku 1:625 a Peiraeus v měřítku 1:7500. Rozličné barvy slouží k označení různých period; někdy připojeno k stavbám určité datum. Náписy jsou německé. U nového plánu vadí hlavně neforemný formát 167×190 cm, jenž činí užívání jeho velmi nepohodlným a cenu zbytečně zdrazuje. Celá horější třetina plánu, kde se rozkládá moderní město, je pro plán Athen zcela nepotřebna, podobně velká část na straně východní. Kdyby byl vydavatel vypustil plochu zbytečnou, byl by tím plán jen získal. Nejlépe by ovšem bylo bývalo, vydati tři samostatné mapy: Atheny, akropolis a Peiraeus. Plán akropole je zdarilý.

Pěknou knihu o akropoli athenské vydal *Martin L. D' Ooge*, professor řečtiny na universitě v Michiganu (The Acropolis of Athens. By Martin L. D' Ooge. V Novém Yorku 1908, The Macmillan Company. XX a 405 str. se 184 obr., 9 fotografurami a 7 plány. Za 17 sh.). V sedmi kapitolách popsána zde akropolis způsobem historickým od nejstarších časů až do dob nynějších. Kniha psána jest slohem velmi zajímavým, tak že se hodí i širšímu obecnstvu; se zřetelem na ně byly asi všechny poznámky odkázány do zadu. V dodatku prvním pojednáno o pramenech našich, zejména o Pausaniovi, z něhož přeložena příslušná část (kap. 20--28), arci s vynecháním všech digressí; též vhodný výbor z bibliografie připojen. Další dodatky týkají se Peilargika za doby Perikleovy a Hekatompeda. Dílo, opatřené četnými obrázky a plány lze k studiu dobře doporučit.

Krásná kniha »Grundfragen der Homerkritik«, kterou r. 1895 vydal *Pavel Cauer*, dočkala se právě druhého vydání (Grundfragen der Homerkritik von Paul Cauer. Zweite, stark erweiterte und zum Teil umgearbeitete Auflage. V Lipsku 1909, S. Hirzel. VIII a 552 str. Za 12 mk., váz. v plátně za 13 mk. 35 pf.). Jak již na titulním listě naznačeno, jest nové vydání značně množeno; připojeny jsou nové kapitoly o rukopisech, o vulgátě, o vlasti Odysseově, nová je také celá třetí kniha (str. 363—539), nadepsaná: »básník a jeho dílo«. Kapitoly původní jsou doplněny podle novějších publikací. Poněvadž pak Cauer v leckterých věcech své názory změnil, můžeme jeho knihu pokládati téměř za nové dílo. Kdo se chce orientovati o problémech, které se pojí k básním Homerovým, najde dobrého vůdce v Cauerovi.

J. B. Bury, skladatel známých dějin řeckých, vydal své přednášky o dějepiscích řeckých, které konal loni na Harvardské universitě [The ancient Greek historians (Harvard lectures). By J. B. Bury. V Londýně 1909, Macmillan. X a 281 str. Za 7 sh. 6 d.]. V šesti přednáškách probrány dějiny řeckého dějepiscectví od prvních počátků až do Polybia a jeho pokračovatele Poseidonia, načež ve dvou přednáškách pojednáno o vlivu, jaký mělo dějepiscectví řecké na římské, jakož i o tom, jaký význam staří přičítali dějepisu. V dodatku podán výklad o tom, že první polovice díla Thukydida byla přepracována; ke konci přidána dosti hojná bibliografie. Ačkoliv přednášky prof. Buryho byly určeny především širšímu obecnstvu, poskytují přece dosti cenných výkladů, pro něž se kniha bude zamlouvati též odborníkům.

V Neue Jahrbücher 1909, str. 65 n. ukazuje pěkně *Karel Dissel*, že *passer* v známých básních Catullovyh (2 a 3) neznací obyčejného vrabce, nýbrž že je míněn t. zv. *passer solitarius*, druh drozdů, jenž se v italštině dosud nazývá *passero solitario*. Hlavu a záda má tento pták blankytně modrou, ostatní peří namodravé; pro svou krásu, milé chování a půvabný zpěv je dosud v Itálii, ve Španělsku a v Orientě oblíbeným, v pokoji chovaným ptákem. Kdo měl příležitost pozorovati jej, jak si počíná v kleci, slyšel úplný souhlas s líčením Catullovým. Žádný ochočený pták nedobá tak vytrvale do nastrčeného prstu jako on; při tom poletuje s roztaženými křídly, radostně švehole, kolem prstu. A to nečiní nikdy cizincům, nýbrž jen pánu nebo paní, které také zvláštní melodií pozdravuje. Catullus také praví: ad solam dominam usque pipiabat.

Nová vydání. *Wohlrabovo* známé vydání Platonova *Faidona* vyšlo po čtvrté (Platons Ausgewählte Schriften. Sechster Teil: Phaedon. Erkl. von Martin Wohlrab. Vierte, verb. Aufl. V Lipsku 1908, Teubner. VI a 156 str. Za 1 mk. 60 pf.). Vydavatel vymanol se v kritice textu z přečeňování Bodleiana a přiblíží nyní též k jiným rukopisům, zejména ke cod. Venetus T a k oběma rukopisům vídeňským. Pro úvod i výklad užil svědomitě všeho, co od r. 1894, kdy vyšlo třetí vydání, bylo vyzkoumáno. — V téže sbírce vyšel první svazek *Jacobitzova* vydání vybraných spisů Lukianových ve 4. vydání od *Karla Bürgera* (Ausgewählte Schriften des Lucian. Erklärt von Karl Jacobitz. Erstes Bändchen: Traum, Timon, Prometheus, Charon. Vierte verb. Aufl. besorgt von Karl Bürger. V Lipsku 1909, Teubner. VIII a 104 str. Za 1 mk. 50 pf.). Text zůstal nezměněn, poněvadž vydavatel čeká na kritické vydání Nilénovo, za to v poznámkách jest náležitě spracována novější literatura. — Ciceronova řeč pro M. Caelio, pro kterou jsme neměli novějšího komentáře, našla svého vykladače v Hollandanu *van Wageningenovi*, jenž svými spisy *Scaenica Romana* a *Album Terentianum* (srv. LF 1908, str. 284 nn.) chvalně

se uvedl do literatury filologické (M. Tulli Ciceronis oratio pro M. Caelio. Recensuit atque interpretatus est Iacobus van Wageningen. Groningae, in aedibus heredum P. Noordhoff a. MCMVIII. Str. XXXIV a 119. Za 3 mk.), V úvodě pojednáno o životě M. Caelia, o řeči Ciceronově za něho a o rukopisech. Po textě, jenž jest provázen hojnými poznámkami kritickými, následuje obšírný, latinsky psaný výklad (str. 43—111), jenž zajisté získá zajímavé této řeči mnohé nové čtenáře. — Po dlouhé době 34 let došlo konečně k novému, 3. vydání *Weissenbornova* komentáře k Liviově knize 39. a 40.; uspořádal je osvědčený znalec Livia *Hermann Jan Müller* (T. Livi ab urbe condita libri. Wilhelm Weissenborns erklärende Ausgabe. Neu bearbeitet von H. J. Müller. Neunter Band. Erstes Heft. Dritte Aufl. V Berlíně, u Weidmannů 1909. III a 283 str. Za 3 mk. 40 pf.). O výbornosti tohoto vydání netřeba šířiti slov; poukazujeme jen na rozsáhlý kritický dodatek (str. 237—283), v němž zaznamenány jsou též návrhy prof. Rob. Nováka k četným místům těchto knih; některé z nich jsou pojaty též do textu. — Nové vydání Q. Curtia uspořádal *Edmund Hedicke* v bibliotheca Teubnerské, a to jednak větší, jednak menší vydání (Q. Curti Rufi Historiarum Alexandri Magni Macedonis libri qui supersunt iterum rec. Edmundus Hedicke. V Lipsku 1908. Editio maior X a 404 str. Za 3 mk. 60 pf. — Editio minor XII a 312 str. Za 1 mk. 20 pf.). Proti předešlému vydání Hedickovu, které vyšlo v Berlíně r. 1867, značí nové vydání pokrok zejména tím, že vydavatel užil nově dvou dobrých rukopisů, Florentského z XI. století a Bernského z X. století, a že zatím seznal četné emendace, které si Bentley poznamenal do svého exempláře. Editio maior má přehledně sestavený kritický apparatus pod textem, editio minor pěkný latinský obsah podle kapitol a mapku.

*

Bohemisty upozorňujeme na Pozůstatky knih zemského práva knížectví Opavského, které v č. 28. a 31. Historického Archivu České Akad. vydal JUDr. Jan Kapras (1906 a 1908, 163 a 258 str., 3 a 4-10 K). Jsou to památky zajímavé jazykem, v zápisech českých promíšeným polonismy; tak na př. vl. jm. *Vlostek*, časté c místo t před úzkými samohláskami (*zprawiczi* m. *zpraviti* a p.), a naopak, zmatkem v písmě, t místo c (*buduty* m. *buduci* a p.), čisté polské *opowiada* vedle běžného *opowiada* a j. Zápisy jsou z let 1413—1536. Zápisy jsou nejprve latinské se vtroušenými českými slovy a větami, první zápisy české jsou od r. 1420, od r. 1430—31 jsou zápisy jen české (německé zápisy jsou pouze dva z r. 1423). Čeština zůstala na Opavsku úředním jazykem do 18. st., přes pokus Leopolda I., zaváděti němčinu; první pŕhon německý je až z r. 1727, od r. 1751 opanovala v zemských knihách němčina, poslední česká poznámka je z r. 1756.

Pan š— v »Národních Listech« pokračuje ve svých etymologických důkazech, že celá Evropa byla původně osídlena Slovany. Našel na př., že kdesi ve Švýcařích jsou *Vrátko-Frutige*, že *Dunaj*, *Thun*, *Thon* a *tůň* je jedno, že *Höchst*, *Hochstädt*, *Oost*, *Hüsten*, *Lusten*, *Süssen*, *Augsburg* a kdo ví co ještě je naše *Ústí* atd. Jest jeho věci a věci redakce, chce-li a smí-li dělati bezděčnou konkurenci listům humoristickým, aspoň pro lidi schopné v podobných případech určitého soudu; sobě ovšem vyhrazujeme právo, ob čas podle okamžité nálady se ozvati proti podobným pošetilostem buď s politováním, nebo s posměškem, anebo i »snad se ušklibat«, abychom užili slov páně š—. Tentokrát se ujímáme slova ku přímé odpovědi na dvě výčitky pana š—, pronesené *snad* přímo k nám dne 18. dubna t. r. Proč prý mluvčí a zástupce »pravého vědeckví« (husí nožky u toho »pravého vědeckví«

napsal p. š—) neobráťí ostří vtípu na podobné etymologie učenců německých, a proč prý místo vtípu raději nepřicházíme s nějakým důvodem vědecké pravdy.

Že potřebné etymologisování je mezinárodní, je svatá pravda. Ale jednak nemáme za nesmyslnou každou etymologii, která nějaké jméno vykládá odjinud než ze slovanštiny, třeba na př. — hrůza! — z germánštiny, jednak si německá věda dovede už odbyti domácí etymologické pošetilce sama. Nemá k tomu ovšem tolik příležitosti, co jí máme bohužel my. Tak na př. jsou německé větší časopisy mnohem vyběravější ve volbě toho, co předkládají čtenářstvu na poučení, než »Národní Listy«. Při tom si dovoluujeme upozorniti pana š— na jistou věc, které by neměl zapomínati etymolog sebe smělejší. Vykládá na př., že k vystoupení proti »slabůstkám strany, která má v ruce — panství a moc« je potřeba »jisté odvahy, tedy kus síly — mravné«, kterou slovanský filolog podle pana š— odkládá jako mladý herec knír; jinde (7. února) poučuje zase p. š—, jak slovanská věda obětuje svůj samostatný soud laskavosti německého kollegy za nějaké »unser verehrter Kollege« a p. *Doufáme*, že p. š— sám neví, jak neslušně o nás píše, a aby to pochopil, dáme mu podobenství. Co by tak říkal on, žurnalista, kdyby někomu napadlo napsat, že český žurnalista nemá dosti mravní síly, aby si zachoval svůj soud, že jej prodá za laskavůstku německého kollegy? *Doufáme*, že p. š— si to vše posud jasně neuvědomil; mýlíme-li se, poznáme ovšem, že panu š— mimo základní filologické vědomosti schází ještě něco jiného.

Co se týče požadavku nějakého »důvodu vědecké pravdy«, věc má svůj háček. Jsou okolnosti, za kterých vědecký důvod pozbývá síly: když totiž protivník je dosti obrněn neznalostí věci a předpojatostí, aby nedovedl vědecký důvod pochopiti. Kdybychom na př. panu š— řekli: »Dobrá, dejme tomu, že *Augsburg* znamená vlastně *Ústí*: vždyť »*ústí*« se jmenovalo i po latinsku *ostium*, po litevsku *ūstas*, po staronorsku *óss*; odtud pak víš, že *Augsburg* musí pocházeti zrovna ze slovanštiny?« vyložil by to jistě hned tak, že Římané atd. jsou beztoho původně Slované. Snad nám p. š— spíše porozumí, dáme-li mu zase podobenství. Kdyby kdo viděl brouka roháče a podle jeho rohův určil, že patří k srncům, každý by řekl, že to je pošetilst. Proč? Protože každý má jistou zásobu vědomostí zoologických: viděl řezati husu nebo jiné zvíře, chytal brouky a vytrhával jim nožky, zabil časem nějakou ještěrku a užovku atd., a ví, že zvíře není jako zvíře a zase, že všechna anebo některá zvířata mají jisté věci společné; ví, že zvíře roste a mění se svým způsobem, ví snad dokonce na př., že z vajíčka je housenka, z housenky kukla, z kukly motýl atd.; každý má tolik vědomostí o zvířeti, že již ty vědomosti ho zdržují, aby neprovozoval nějakou srovnávací anatomii a neodvažoval se bůh ví jakých důsledků z ní jen tak od oka. Ale jazyk? Každý dovede mluvit svým jazykem, leckdo se dovede porozuměti i v cizině: ale že i jazyk má své dějiny, svůj vývoj, své zákony, z hotového jazyka pozná jen zrak, který si osvojil nutné pomůcky, aby se na jazyk díval. P. š— na př. nezdá se míti ani tušení, že jeho mateřský jazyk má také svou historii; jediný jeho citát *Aušt* z německých místních tabulek o tom svědčí více než celá kniha: a tu přestává ovšem vážná diskuse o otázkách tak nesnadných, do jakých se pouští p. š—. Z.

Kdo jest skladatelem básně Ciris?

Napsal Ant. Kolář.

Až do nedávné doby bylo obecné mínění, že Vergilius, pod jehož jménem básně Ciris ve starověku kolovala, skladatelem jejím býti nemůže, nýbrž že ji složil neznámý básník po smrti Vergiliově. Nikomu nenapadlo pochybovati o výsledcích, k nimž v této otázce dospěli zejména J. Sillig (v Heynově a Wagnerově vyd. Vergilia IV⁴, v Lipsku 1832, str. 135 nn.) a W. S. Teuffel (Pauly, Realencyklopaedie VI, 2, sl. 2657 n.).

Avšak roku 1901 rozvířil otázku, jež pokládána byla za rozřešenou, Frant. Skutsch v knize »Aus Vergils Frühzeit«, vydané v Lipsku. Mínění, jež zde pronesl, pokládaje Cornelia Galla za skladatele básně Ciris, nebylo sice nové, poněvadž bylo již od jiných badatelů před ním vysloveno, avšak Skutsch probral tuto hypothesu tak důkladně a podepřel ji důvody tak duchaplnými, že byla v každém směru značně zdokonalena. Proto není divu, že kniha Skutschova stala se mnohým pobídkou k revisi celé otázky a že vzniklo mnoho pojednání, v nichž domněnka Skutschova byla posuzována a buď schvalována nebo zamítána.

Dříve však, než přistoupíme k vlastní otázce, podáme aspoň v hlavních rysech historii jejího vývoje.

Ve starověku již od dob Suetoniových se soudilo, že Ciris napsal mladý Vergilius před Bukolikami. S tímto názorem shledáváme se u Aelia Donata, jehož životopis Vergiliův dle mínění badatelů jde na Suetonia,¹ a u Servia. V životopise Vergiliově, jenž kluje pod jménem Valeria Proba, neděje se o básni Ciris zmínka.

Ve středověku upadla báseň tato v zapomenutí. Aspoň v životopisech Vergiliových, jež tehdy vznikly, jméno její buď

¹ Norden, De vitis Vergilianis, Rhein. Mus. LXI, 1906, str. 167 a Sabbadini, Die Ciris in den vergilischen Biographien, Rhein. Mus. LXII, 1907, str. 316.

vůbec se nevyskytuje, nebo jest pokaženo. Skladatelé životopisů Vergiliových, opisující hlavně životopis Serviův, jméno této básně tak pokazili, že je můžeme stěží poznati. Báseň *Culex* znal již Petrarka, Diry Boccaccio, ale *Ciris* a *Catalepton* stále byly neznámy¹. Teprve na sklonku stol. XVI. objevují se zase stopy básně *Ciris*. Obertus Gifanius první pronáší mínění, že skladatelem jejím jest slavný elegik římský, Cornelius Gallus.²

V nové době bylo mnoho psáno o této básni a proneseny byly nejrozmanitější domněnky. Můžeme je rozdělití ve tři skupiny. Do první patří ti, kteří soudí, že *Ciris* složil Vergilius, a to buď jako mladík, nebo muž věku již pokročilejšího. Toto mínění, jehož zastancem byl zejména Schrader (*Liber emendationum*, Leeuwarden 1776, c. 3, str. 30 nn.),³ dlouhou dobu bylo v nemilosti, až se ho ujal v poslední době A. B. Drachmann a pokusil se opřítí je novými důvody. Dle něho složil *Ciris* mladý Vergilius před vydáním *Bukolik*. Toto své mínění hájil loni znovu, změnil však je v ten smysl, že Vergilius básně té vůbec nevydal.⁴ Jen tak lze prý si vysvětliti, že z ní přejal mnoho veršů do pozdějších svých básní. Drachmann nalezl stoupence v P. Jahnovi, dobrém znalci Vergilia, jenž přičítá rovněž *Ciris* mladému Vergiliovi, užívaje částečně týchž důvodů.⁵

Do této skupiny možno také zařaditi dobrodružnou domněnku, tvořící jakýsi přechod ke druhé skupině hypotézy o skladateli básně *Ciris*, kterou pronesl W. R. Hardie.⁶ Souhlase s míněním Skutschovým, že skladatelem básně jest elegik Cornelius Gallus, soudí, že mladý Vergilius pomáhal ji svému příteli skládati. Tím prý si snadno vysvětlíme, že se v ní objevuje množství veršů, jež shledáváme v pravých dílech Vergiliových; básník prý se totiž nikterak nerozpokoval užití veršů, jimiž pomohl Gallovi, později, zejména v *Bukolikách* a *Georgikách*. Vergiliovi připisuje konečně báseň *Ciris* z novějších badatelů Fr. Vollmer,⁷ soudí však, že vznikla teprve v pokročilejším věku básníkově, asi kolem roku 26 př. Kr.

¹ O znalosti básně *Ciris* u spisovatelů středověkých vykládá v uvedeném článku Sabbadini, *Rhein. Mus.* LXII, 1907, str. 316 nn.

² Skutsch, *Aus Vergils Frühzeit*, str. 137—139.

³ Výčet jiných stoupenců jeho podávají Sillig n. u. m. str. 135 a Forbiger ve vydání Vergilia III⁴, v Lipsku 1875, str. XVII n.

⁴ *Nordisk Tidsskrift for Filologi*, Tredie Raekke XIII, str. 65 nn. Druhé pojednání Drachmannovo, nadepsané »Zur *Cirisfrage*«, vyšlo v *Hermu* XLIII, 1903, str. 405 nn.

⁵ *Vergil und die Ciris*, *Rhein. Mus.* LXIII, 1908, str. 79 nn.

⁶ On some non metrical arguments bearing on the date of the *Ciris*, *The Journal of Philology* XXX, 1907, str. 289.

⁷ Zu Vergils 6. Ecloge, *Rhein. Mus.* LXI, 1906, str. 488 nn. a *Sitzungsber. der bayer. Akad. der Wiss.* 1907, str. 335 nn.

Všichni ostatní badatelé shodují se v tom, že Vergilius není skladatelem této básně. Kdežto však jedni tvrdí, že Ciris vznikla před básněmi Vergiliovými, zastávají druzí mínění právě opačné, soudíce, že Ciris předpokládá všechny básně Vergiliový a že tedy byla složena až po smrti Vergiliově.

K stoupencům první alternativy patří ze starších badatelů Egli, jenž samojediný, pokud vím, prohlásil C. Valeria Catulla za skladatele této básně, opíraje se o shodu některých veršů jejich s básněmi Catullovými.¹ Tato domněnka nenalezla však, jak samozřejmo, nijakého ohlasu a beze stopy zanikla.

K těm, kteří již před Skutschem přiklali Ciris Cornelia Gallovi, patří J. H. Voss,² A. Meineke³ a R. Merkel.⁴ Skutsch, následuje jejich příkladu, pokusil se znova ve dvou knihách, velmi poutavě psaných, novými důvody o důkaz správnosti hypotézy svých předchůdců.⁵ S jeho vývody souhlasí G. Knaack,⁶ R. Wunsch,⁷ W. Kroll,⁸ M. Galdi⁹ a F. Jacoby.¹⁰

Největší však jest počet těch, kteří pokládají za pravděpodobnější alternativu druhou, soudíce, že Ciris vznikla teprve po smrti Vergiliově. Při velikém množství stoupenců této domněnky není divu, že byly proneseny nejrozmanitější názory i o skladateli básně i o době jejího vzniku. Ze starších badatelů patří sem J. Sillig,¹¹ W. S. Teuffel,¹² G. Bernhardt,¹³ A. Forbiger¹⁴ a E. Baehrens.¹⁵ Totéž mínění zastávají dále A. Waltz,¹⁶ M. Kreunen,¹⁷ J. Egli,¹⁸ Teuffel-Schwabe,¹⁹ S. Lederer,²⁰ R. Ellis,²¹

¹ Ke konci svého výboru z básní Catullových, str. 17—21.

² K. Verg. ekl. VI v. 74, str. 328 nn.

³ De Euphorionis Chalcidensis vita et scriptis, 1823, str. 54 pozn.

⁴ Ovidii Tristia et Ibis, Berolini 1837, str. 367 nn.

⁵ Aus Vergils Frühzeit, v Lipsku 1901 a Gallus und Vergil, v Lipsku a Berlíně 1906; srv. mimo to jeho článek o C. Corneliu Gallovi v Pauly-Wissowově Realencyklopaedii IV, sl. 1348 nn.

⁶ Hellenistische Studien, Rhein. Mus. LVII, 1902, str. 205.

⁷ Zur Ciris vv. 369—377, tamtéž str. 468.

⁸ Deutsche Literaturzeitung XXIII, 1902, sl. 2146 a Neue Jahrb. für das klass. Alt. XI, 1903, str. 13.

⁹ Cornelio Gallo e la critica virgiliana, v Padově 1905.

¹⁰ Deutsche Literaturzeitung XXVIII, 1907, sl. 224 nn.

¹¹ Ve Wagnerově vyd. Verg. IV³, str. 153.

¹² Pauly, Realencyklopaedie VI, 2, sl. 2657.

¹³ Grundriss der röm. Litteratur, v Brunšviku 1872⁵, str. 504.

¹⁴ Ve vyd. Verg., v Lipsku 1872, III⁴, str. XVIII.

¹⁵ Poetae Latini minores, sv. II., v Lipsku 1880, str. 32.

¹⁶ De carmine Ciri, v Paříži 1881.

¹⁷ Prolegomena in Cirin, Dissert. Dotecomiae 1882, str. 64.

¹⁸ Beiträge zur Erklärung der pseudoverg. Gedichte, v Lipsku 1886.

¹⁹ Geschichte der röm. Litteratur I³, v Lipsku 1890, str. 502.

²⁰ Ist Vergil der Verfasser von Culex und Ciris? Progr. des k. k. akad. Gymnas. in Wien 1890, str. 29.

²¹ New suggestions on the Ciris, Amer. Journ. of Philol. XV, 1894, str. 494.

L. Müller,¹ M. Schanz,² O. Ribbeck,³ R. Neuhöfer,⁴ S. Sudhaus,⁵ O. Gruppe,⁶ G. Curcio⁷ a R. Reitzenstein.⁸

Attilio Dal Zotto⁹ soudí, že Ciris se skládá ze dvou částí, jež můžeme ještě nyní zcela zřetelně rozeznati; tyto vznikly ve dvou různých dobách. Neznámý básník, mladší vrstevník Vergiliův, složil v mládí první část (v. 101—385) po Vergiliových Bukolikách, ale před Georgikami. Později, ve věku již pokročilejším, složil druhou část (v. 1—100, 386—541), uživ Georgik a Aeneidy, a vydal celou báseň krátce po smrti Vergiliově.

A. Kiessling¹⁰ pronesl mínění, že by mohl býti skladatelem básně Ciris též Celsus, kterého kárá Horatius v listě I, 3, 15, vytýkáje mu, že nedovede s mírou užívati svých vzorů. K. Ganzenmüller¹¹ klade Ciris do doby mezi lety 19—23 po Kr., docházeje souhlasu Helmova¹² a Zingerlova.¹³

K. Schenkl¹⁴ soudí, že skladatelem epyllia jest též básník, jenž složil také IX. báseň sbírky Catalepton, elegii věnovanou M. Valeriu Messalovi, jež vznikla dlouho po smrti Vergiliově a jemu neprávem byla přičtena. Podobnou myšlenku, avšak ve formě značně rozšířenou, pronesl M. Sonntag.¹⁵ Prohlašuje totiž nejen Ciris a IX. báseň Catalepton, nýbrž celou t. zv. »Appendix Vergiliana« za dílo neznámého falsátora z 1° století po Kr.

Na tomto místě možno zmíniti se dále o domněnce, kterou vyslovil G. Némethy.¹⁶ Dle něho jest skladatelem básně Ciris falsátor, jenž napodobil Vergilia, zejména jeho V. báseň Catalepton a báseň Culex neznámého básníka; upravil vše tak, aby se zdálo, že Ciris složil mladý Vergilius před Bukolikami. Báseň nevznikla však před dobou Tiberiovou.

¹ De re metrica etc., v Lipsku 1894², str. 22.

² Geschichte der röm. Litteratur II, 1², v Mnichově 1899, str. 72.

³ Geschichte der röm. Dichtung II², v Stuttgartě 1900, str. 355.

⁴ Básně Catalepton přičítané P. Vergiliu Maronovi, progr. gymn. v Kroměříži 1904/5, str. 15.

⁵ Die Klage der Ciris, Rhein. Mus. LXI, 1906, str. 28 n. a Die Ciris und das römische Epyllion, Hermes XLII, 1907, str. 469 nn.

⁶ Bericht über Mythologie und Religionsgeschichte, Bursians Jahresberichte sv. CXXXVII, 1908, str. 618.

⁷ Emendamenti al testo della Ciris, Rivista di filologia XXXVI, 1908, str. 50 a Poeti Latini Minori Vol. II, 1908, str. 140.

⁸ Die Inselfahrt der Ciris, Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 616 pozn.

⁹ La Ciris e le sue fonti greche, Feltre 1903, str. 13 a 19.

¹⁰ K Horatiovu listu I, 3, 15.

¹¹ Beiträge zur Ciris, Jahrb. für klass. Philol., XX. Supplb., 1894, str. 637.

¹² Bursians Jahresber. XCVII, 1898, str. 184.

¹³ Zeitschr. für österr. Gymn. LIII, 1902, str. 501.

¹⁴ Kritische Bemerkungen zu den sogenannten Carmina minora, Zeitschr. für österr. Gymn. XVIII, 1867, str. 776.

¹⁵ Vergil als bukolischer Dichter, v Lipsku 1891, str. 226.

¹⁶ Zur Cirisfrage, Rhein. Mus. LXII, 1907, str. 482—485 a ve vyd. básně Ciris, v Budapešti 1909, str. 15—21.

Konečně uvést jest dva nejrozhodnější odpůrce domněnky Skutschovy a nejdůraznější zastance mínění, že Ciris byla složena od neznámého básníka po smrti Vergiliově; jsou to R. Helm¹ a Fr. Leo.² Zajímavé jest, že k nim patřil do nedávna také P. Jahn³, jenž však nyní smýšlení své změnil a přestoupil do tábora těch, kteří prohlašují Ciris za dílo Vergiliovo.

I. Jest Vergilius skladatelem básně Ciris?

Po tomto přehledu nynějšího stavu celé otázky přistupme nejdříve ke kritice starověkého názoru o skladateli básně Ciris, jenž právě v nejnovější době, jak jsme viděli, počíná si zjednávat nových stoupenců, a zkoumejme, mohl-li složiti Ciris Vergilius v mládí, jak soudí Drachmann a Jahn, nebo ve věku již pokročilejším, jak se zdá býti pravděpodobnější Vollmerovi.

Vollmer⁴ a Jahn⁵ opírají svou domněnku především o svědectví starých spisovatelů, příkládajíce jim větší význam, než se dalo až dosud. Všechna starověká svědectví, jak jsme viděli, shodují se v tom, že přiřítají Vergiliově celou sbírku »Appendix Vergiliana.« Proč bychom tedy měli upírati Ciris Vergiliově, když již od dob Suetonia, na něhož jde životopis Donátův, se mu přiřítala?

Avšak na slabou stránku tohoto zdánlivě vážného důvodu, jemuž věnoval Vollmer zvláštní pojednání v Sitzungsber. der bayer. Akad. der Wiss. 1907, str. 335 nn., právem upozornil Kroll.⁶ Kdyby Appendix Vergiliana obsahovala výhradně básně, jichž Vergiliovo autorství bylo by jinak zaručeno, mohli bychom se právem dovolávat toho, že starověká svědectví přiřítají Ciris Vergiliově. Poněvadž však obsahuje také básně, jichž skladatelem Vergilius nikterak býti nemůže, jako na př. Aetnu, o níž dokázal u nás Ferd. Vaněk,⁷ že byla složena od neznámého básníka mezi lety 65—79 po Kr., a IX. (XI.) báseň Catalepton, jež rovněž nemůže býti dílem Vergiliovým, jak ukázal R. Neuhöfer⁸ a po něm Kroll,⁹ nezbyvá, než abychom zkoumali původ každé básně,

¹ Berl. philol. Woch. XXII, 1902, st. 201 nn. a 236 nn.

² Vergil und die Ciris, Hermes XXXVII, 1902, str. 14 nn. a Nochmals die Ciris und Vergil; Hermes XLII, 1907, str. 35 nn.

³ Aus Vergils Frühzeit, Hermes XXXVII, 1902, str. 166 nn. a Berl. philol. Woch. XXVII, 1907, st. 37 nn.

⁴ Rhein. Mus. LXI, 1906, str. 489 n.

⁵ Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 96.

⁶ Die Originalität Vergils, Neue Jahrb. für das klass. Alt. XI, 1908, str. 514 nn.

⁷ Kdy a kým sepsána byla báseň Aetna? Listy filol. XXXII, 1905, str. 332—346.

⁸ Progr. gymn. v Kroměříži 1902/3, str. 18—32.

⁹ Neue Jahrb. für das klass. Alt. XI, 1908, str. 528—531.

obsažené v uvedené sbírce, zvláště, neohlížejíce se pranic na starověká svědectví pochybné ceny. Podobně jest tomu s básní Ciris. Kdyby důvody, jichž poskytuje nám báseň sama, neodporovaly svědectvím starověkým, nebylo by příčiny, abychom jim odpirali víry. Poněvadž však připisují Vergiliovi báseň, za jejíhož skladatele ho jen tak zhola prohlásiti nemůžeme, jest jen známkou opatrnosti, pohlížíme-li na ně s hodnou dávkou nedůvěry. Jestliže již za dob Suetoniových byla Ciris pokládána za báseň Vergiliovu, neplyne z toho ještě, že ji Vergilius skutečně napsal. Neboť snadno mohlo se státi, zvláště, vznikla-li krátce po smrti Vergiliově, že záhy dostala se mezi pravé jeho básně; to usnadňoval také značnou měrou veliký počet veršů, společných básním Vergiliovým a básni Ciris.

Důvody pro to, že Vergilius jest skladatelem básně Ciris, čerpá Jahn dále z básní Ovidiových, Propertiových a Tibullových.¹ Tvrdí totiž, že všichni tito básníci Ciris znali a při vhodné příležitosti ji citovali. To by nebyli činili, kdyby skladatelem jejím byl nějaký básník podružného významu. Proto jest souditi, že skladatel básně byl básník slavný a jím dobře známý, jenž měl vliv nejen na své vrstevníky, nýbrž i na básníky mladší.

K stanovení vzájemného vztahu mezi básní Ciris a osmou knihou Ovidiových Metamorfos, kde se vypravuje (vv. 1—151) táž báj o Nisovi a Scylle, jako v básni Ciris, uvedl již Ganzzenmüller² celou řadu míst více méně shodných z obou básní. Nyní provedl totéž Jahn v Rhein. Museum LXIII, 1908, str. 80—85, podáváje dvě tabulky podobných míst, aby ukázal, že Ovidius celou báseň několikrát pilně přečetl a mnohé verše z ní do svého vypravování přejal. Avšak jest zajímavé upozorniti hned na tomto místě na nesrovnalost v závěrech obou badatelů, aby bylo zjevno, jakou cenu má tento důvod Jahnův. Neboť oba z týchž skoro míst docházejí k závěrům právě opačným: Ganzzenmüller tvrdí, že skladatel básně Ciris napodobil Ovidia dílem vědomě, dílem mimoděk, a to nejen vypravování o Scylle v Metamorfosách, nýbrž i všechny ostatní jeho básně; Jahn naproti tomu dokazuje, že napodobitelem není skladatel básně Ciris, nýbrž Ovidius sám. Můžeme-li takové kritérium pokládati za spolehlivé? Není-li hledati dříve jinou příčinu oné podobnosti, než ji prohlásíme za výsledek vzájemného vztahu? Ovidius v oné části osmé knihy Metamorfos vypravuje touž báj o proměně Nisa a Scylly v ptáky, jako báseň Ciris. Ký tedy div, že při stejné příležitosti opakují se nejen jednotlivé myšlenky ve vypravování obou básníků, nýbrž i jednotlivá slova? Zda předem jest vyloučeno, že vzájemná shoda vznikla náhodou, aniž oba

¹ Rhein. Mus. 1908, str. 85—93.

² Jahrb. für klass. Philol., XX. Supplb., 1894, str. 623 nn.

básníci o sobě věděli? A dále nemohou-li býti společným pramenem obou vypravování Partheniovy Metamorfosy, z nichž Ovidius, jak jest jisto, čerpal, a jež, jak jest pravdě podobno, nezůstaly neznámy ani skladateli básně Ciris?¹ Proto jest třeba veliké opatrnosti a nesmíme hned každou podobnost pokládati za výsledek vzájemného napodobení.

Při posuzování vzájemného poměru obou básníků padají na váhu zvláště tato místa:

Met. VIII, 9: inter honoratos
medioque in vertice canos crinis
inhaerebat.

Met. 15—18: in quibus auratam
proles Letoia fertur deposuisse
lyram; saxo sonus eius inhaesit.
saepe illuc solita est ascendere
filia Nisi et petere exiguo resonan-
tia saxa lapillo.

Met. 35: virgo Niseia compos.

Met. 75: quodcumque obstaret
amori.

Met. 88: meriti fiducia tanta
est.

Met. 90: proles ego regia Nisi.

Met. 125—126: exige poenas,
Nise pater! gaudete malis.

Met. 142: per freta longa trahar.

Met. 151: Ciris et a tonso est hoc
nomen adepta capillo.

Met. 83 n.: prima quies aderat,
qua curis fessa diurnis pectora
somnia habet.

Fast. I, 425 n.: surgit amans
animamque tenens vestigia furtim
suspensio digitis fert taciturna
gradu.

Cir. 122: et roseus medio sur-
gebat vertice crinis.

Cir. 107—109: unde etiam citha-
rae voces imitatus acutas saepe
lapis recrepat Cyllenia murmura
pulsus et veterem sonitu Phoebi
testatur amorem.

Cir. 390: trahitur Niseia virgo.

Cir. 180: ubi enim rubor, obstat
amori.

Cir. 380: tanta est in parvo fi-
ducia.

Cir. 411: illa ego sum Nisi pol-
lentis filia.

Cir. 191—195: Nise pater! . . .
dabit tibi filia poenas. gaudete,
o celeres.

Cir. 390: per mare caeruleum
trahitur.

Cir. 488: esset ut in terris facti
de nomine ciris.

Cir. 232: tempore quo, fessas
mortalia corpora curas.

Cir. 212: tum suspensa levans
digitis vestigia primis.

Z uvedených míst jsou to zase zvláště tři, jež zasluhují bližší pozornosti: Met. VIII, 15—18 ∞ Cir. 107—109, Met. VIII, 83 n. ∞ Cir. 232 a Fast. I, 425 n. ∞ Cir. 212. První z nich svědčí dle mého mínění spíše pro společnou předlohu obou básní než pro přímou vzájemnou závislost, ať již Ovidiovu na básni Ciris či naopak. Na obou místech vyskytuje se totiž zmínka o báji, týkající se opevnění Megar; zmínka ta jest celkem zbytečná a mohla býti vynechána, poněvadž s vlastní bájí o Nisovi a Scylle nesouvisí: Alcathous, syn Pelopův, opevnil prý Megaru hradbami za pomoci Apollinovy; proto prý balvan, na který si Apollo položil lyru, byv zasažen kaménkem, vydával zvuky lyry.

¹ Knaack, Rhein. Mus. LVII, 1902, str. 205 nn., Zotto, La Ciris e le sue fonti greche str. 27 a Gruppe, Bursians Jahresber. sv. CXXXVII, 1908, str. 618.

Kdyby na takovém místě, jež podává nepatrný detail, byla podobnost v jednotlivých slovech, mohli bychom tvrditi, že jedno z nich vzniklo přímým napodobením druhého. Ale právě na tomto místě užívá každý básník jiných výrazů slovních, tak že jest pravdě podobnější, že oba měli před sebou společnou předlohu. Poslední místo (*Fast.* I, 425 n. ∞ *Cir.* 212) jest však důkazem nahodilého souhlasu, poněvadž podobná rčení vyskytují se i u jiných spisovatelů, na př. u *Terent. Phorm.* V, 6, 28: *suspensio gradu placide ire*, u *Sil. It.* 15, 617: *suspensa vestigia ferre*. Téhož způsobu může býti i shoda míst *Met.* VIII, 83 n. a *Cir.* 232.

Než dejme tomu, že onu podobnost jest možno vyložiti toliko vzájemným napodobením. Jest postaveno nade vší pochybnost, že *Ovidius* jest napodobitelem básně *Ciris*? Není možný také obrácený poměr? Tím však nedávám nikterak za pravdu *Ganzenmüllerovi*, že skladatel básně *Ciris* měl před očima vypravování *Ovidiovo*, nýbrž myslím, že *Ciris* vznikla dříve než ono místo osmé knihy *Metamorfos*. Důkaz toho viděl bych však v něčem jiném než v domnělém souhlasu míst, snesených *Ganzenmüllerem* a *Jahnem*. Postavíme-li se totiž na stanovisko *Ganzenmüllerovo* a tvrdíme-li, že skladatel básně *Ciris* znal díla *Ovidiova* a že jich užil, plyne z toho samo sebou, že přejal onen veliký počet veršů z básní *Vergiliových* do svého epyllia. Prohlížíme-li však verše, jež byly z *Ovidia* a básně *Ciris* sestaveny *Ganzenmüllerem* a *Jahnem*, nemůže nám ujíti nápadný rozdíl mezi imitací *Vergilia* a *Ovidia*. Neboť původce básně *Ciris* přejímá z *Vergilia* nejen jednotlivé verše, více méně pozměněné, nýbrž celá místa do slova, tak že nemůžeme býti ani na okamžik v pochybnostech, že jde o skutečnou imitaci; z *Ovidia* však přejímá jedno nebo dvě, nejvýše tři slova. Jak si máme vysvětliti tento dvojí způsob imitace obou básníků? Jestliže z *Vergilia*, jenž mu celkem málo mohl poskytnouti, čerpal způsobem tak vydatným, čím více by byl ve svůj prospěch vykořistil *Ovidiovo* vypravování o téže báji. Přejav do slova dvě nepatrné zmínky o *Nisovi* a *Scylle* z *Vergiliových Georgik* a *Bukolik*, byl by jistě v hojnější míře užil vypravování *Ovidiova*, kdyby je byl znal. Poměr mezi *Ovidiem* a básní *Ciris* je příliš nejasný, než abychom mohli tvrditi, že *Ovidius* jest jejím napodobitelem.

Že *Propertius* znal *Ciris* a že na ni ve svých básních naráží, pro to má *Jahn* za důkaz dvě místa jeho elegií.¹ Předně zmiňuje se *Propertius* o *Nisovi* a *Scylle* v 19. básni knihy čtvrté v. 21—28. Básník odpovídá milence, jež mu často vyčítala vášnivost mužů, že tato neovládá mužů tou měrou jako ženy, jež nešetří ničeho, jen aby mohly dosáti lásky. Po té uvádí některé

¹ *Rhein. Mus.* 1908, str. 87 nn.

příklady z mythologie, jako Medeiu, Klytimestru a j.; konečně připomíná také Scyllu, jež neváhala zničit pro lásku k nepříteli Minoovi říši otcovu, a praví:

Tuque, o Minoa venundata Scylla figura,
tondes purpurea regna paterna coma.
Hanc igitur dotem virgo desponderat hosti:
Nise, tuas portas fraude reclusit Amor.

Jahn dává se vésti fantasií, všude vidí samou shodu se slovy básně Ciris. Venundata figura odpovídá prý slovům básně Ciris: vultu decepta puella, ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error; slova tondes purpurea regna paterna coma odpovídají prý úplně věštbě o království Nisově v Cir. 123/124; ba dokonce verše, jimiž líčí se moc lásky, mají prý stejný rhythmický spád: fraude reclusit Amor u Propertia a omnia vicit Amor v básni Ciris!

Jest velmi pochybno, může-li toto vše koho přesvědčiti, že Propertius mohl učiniti onu malou zmínku o Scylle jedině tehdy, měl-li na mysli vypravování básně Ciris. Jahn i na tomto místě ve své horlivosti, dokázati správnost své these, přestřelil a myslí, že odkryl u Propertia narážku na báseň Ciris tam, kde jí není. Stejně má se věc na druhém místě V, 4, 39—42. Myslenka této básně Propertiovy jest stejná jako předešlé: pro lásku člověk jest ochoten podstoupiti vše:

Quid mirum in patrios Scyllam saevisse capillos,
candidaque in saevos inguina versa canes?
Prodita quid mirum fraterni cornua monstri,
cum patuit lecto stamine torta via?

Jahn beze vší příčiny tvrdí, že básník mohl napsati verš 41 n. jedině tehdy, měl-li na mysli nějakou celou báseň. Proto prý také verše 39 n. předpokládají celou báseň, ač by někdo mohl říci, že ve v. 40 napodobil Propertius verše 74 n. šesté eklogy Vergiliovy:

quid loquar, aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est
candida succinctam latrantibus inguina monstribus.

Jak vyložíme však z Vergilia verš 39? Proto prý Propertiovy verše 39 n. vznikly kontaminací básně Ciris a Vergiliových Bukolik VI, 74 n.

Než celý tento výklad místa Propertiova jest domněnka úplně bezpodstatná. Předně můžeme se tázati: jak poznal Jahn, že verše 41 n. předpokládají celou báseň a proto že také vznik veršů 39 n. jest třeba vysvětliti podobným způsobem? O původu oněch dvou veršů nemůžeme přece tvrditi naprosto nic. A dále jest otázka, nemohl-li Propertius k verši 40, jenž nejspíše

vznikl imitací Vergiliových Buk. VI, 75,¹ zcela dobře třebas z paměti připojiti verš 39? Proč měl kontaminovati verš Vergiliův se slovy básně Ciris? A naopak měl-li ve v. 39 na mysli básně Ciris, proč ve v. 40 nepřidržel se téže verse o trestu Scylly, kterou hájí skladatel básně Ciris, a proč raději následoval verse básníkem zavržené, kterou našel u Vergilia v Bukolikách?

Soudí-li konečně Jahn v Rhein. Museum LXIII, 1908, str. 92, že není správně klásti básně Ciris po tomto místě Propertiově také z té příčiny, že by byl básník stejně jako Ovidius naznačil, že zná básně Propertiovy, zdaliž nejsme oprávněni viděti ve verších Cir. 54 nn. polemiku skladatelovu proti všem, kdož přidrželi se odchýlné verse, že Scylla byla proměněna v obludu mořskou a nikoli v ptáka, jak učinili právě Vergilius v Buk. VI, 74—77 a Propertius V, 4, 39—42? Vždyť básník opakuje dokonce tytéž verse, jichž užil ve své zmínce Vergilius a jež částečně napodobil i Propertius. Čteme totiž ve v. 54 nn.:

complures illam et magni, Messala, poetae
longe alia perhibent mutata membra figura
Scyllaeum monstro saxum infestare voraci;
illam esse aerumnis quam saepe legamus Ulixi
candida succinctam latrantibus inguina monstribus
Dulichias vexasse rates et gurgite in alto
deprensos nautas canibus lacerasse marinis.

Nemáme tedy ani jediného důkazu, že Propertius měl na uvedených místech na mysli básně Ciris; tím méně můžeme přisvědčiti Jahnovi, soudí-li, že Propertius si této básně dokonce vážil.

Stejně málo přesvědčuje důkaz, který podává Jahn na str. 92 pro své tvrzení, že i Tibullus znal básně Ciris. Uvádí totiž místo I, 4, 63 n., kde zmiňuje se básník rovněž o Nisovi a Scylle:

carmine purpurea est Nisi coma: carmina ni sint,
ex umero Pelopis non nituisset ebur.

Ve v. 64 napodobuje prý Tibullus Verg. Georg. III, v. 7: umeroque Pelops insignis eburno.

Bylo by na snadě souditi, že v. 63 jest narážkou na známé místo Georg. I, 404—409:

apparet liquido sublimis in aëre Nisus
et pro purpureo poenas dat Scylla capillo . . .

¹ V tomto verši přidržuje se totiž Propertius téže verse o trestu Scylly jako Vergilius, v básni Ciris jest však ve v. 59 nn. ona pověst zavržena; krom toho oba básníci mají méně užívané výrazy *candida inguina* a Propertiovo *saevi canes* odpovídá u Vergilia slovům *monstra latrantia*.

Jahn však uvažuje jinak. Poněvadž na onom místě Georg. III, 6 n. mluví Vergilius o známých básních, jež mají za podnět uveden tam báje (cui non dictus Hylas puer...), mohl skladatel básně Ciris užiti slova carmen, i měl-li na mysli jen ono jediné místo Vergiliovo. Jak mohl však říci: carmine purpurea est Nisi coma..., neměl-li kromě oněch veršů Georg. I, 404—409, jimiž Vergilius nikterak neměl v úmyslu podati vlastní báj, na mysli ještě nějakou jinou, skutečnou báseň, jež oné báji výhradně byla věnována? Básni tou mohla býti právě Ciris.

Avšak předně proč souditi, že Tibullus ve v. 64 napodobil Georg. III, v. 7? Či snad jediné proto, že na obou místech vyskytují se slova Pelops, umerus a ebur (resp. eburnus)? Táž slova čteme přece také u Ovidia v Metam. VI, 404 n. (Pelops humeroque suas a pectore postquam diduxit vestes, ebur ostendisse sinistro) a nikomu nenapadne viděti v této shodě stopy vzájemného napodobení. Dále, nemohl Tibullus napsati v. 63, aniž měl na mysli určitou známou báseň? Nestačilo, věděl-li toliko, že báj o Nisovi a Scylle byla od různých básníků předmětem častého vypravování právě tak jako báj o Pelopovi?

Dle mého mínění zašel Jahn příliš daleko a myslím, že jeho důvody málo koho přesvědčí, aby věřil, že Ovidius, Propertius a Tibullus báseň Ciris znali a na ni naráželi.

Třetí důvod Jahnův,¹ s nímž se shledáváme také u Drachmanna,² jest úzce spjat s důvodem předešlým, právě uvedeným. Faktum, že tři slavní básníci znají Ciris a ji citují, lze prý vysvětliti jediné tehdy, byl-li její skladatel básník slavnější a jím dobře známý. Poměr mezi básněmi Vergiliovými a básni Ciris v příčině vzájemné imitace³ utvrzuje nás pak dle mínění Jahnova v přesvědčení, že Ciris nemohl napsati nikdo jiný, než Vergilius sám. Neboť z onoho poměru vyplývá trojí možnost:

1. buď skladatel básně Ciris znal všechny básně Vergiliový a hojnou měrou jich užil,
2. nebo Vergilius po celou dobu své literární činnosti napodobil ve všech svých básních epyllion neznámého nám skladatele,
3. nebo konečně skladatelem básně Ciris jest Vergilius sám.⁴

Možnost druhá, jak soudí Jahn zcela právem, jest vyloučena sama sebou. Neoprávněnost možnosti první jest prý dokázána s dostatek tím, co bylo právě vyloženo v části předcházející. Není prý totiž pravdě podobno, že kromě básně Ciris existovala ještě nějaká jiná báseň, podávající touž báj týmž skro-

¹ Rhein. Mus. 1908, str. 93 nn.

² Nordisk Tidsskrift for Filol. XIII, str. 67 a Hermes 1908, str. 405.

³ Srv. seznam shodných míst u Baehrense P. L. M. II, strana

186 nn.

⁴ Jahn, Rhein. Mus. 1908, str. 96.

způsobem jako naše *Ciris*, kterou by byli citovali Ovidius, Propertius a Tibullus. Zbývá prý tedy toliko možnost třetí. Tato možnost mění se v pravdě podobnost, uvědomíme-li si, že Vergilius ze dřívějších básní přejímá jak jednotlivé verše, tak i větší počet jich do básní pozdějších, zejména z Georgik do Aeneidy, ve stejné míře jako skladatel básně *Ciris* napodobuje ve svém epyliu verše všech básní Vergiliových. Co se týče míst, jež vyskytují se dvakrát i vícekrát ve stejné nebo poněkud změněné podobě v básních Vergiliových, jsou to tato: G. IV, 162, 167 až 169 = A. I, 430—436; G. IV, 170—175 = A. VIII, 449—453a XII, 404; G. IV, 475—477 = A. VI, 306—308; G. IV, 186 = G. IV, 433 a G. I, 381; G. IV, 190 = A. II, 253a III, 511; G. IV, 218 = A. XI, 647 a IX, 401; konečně možno uvést ještě B. I, 23 = G. IV, 176; B. IV, 51 = G. IV, 222. Proč bychom tedy nemohli prohlásiti Vergilia za skladatele básně *Ciris* a připustiti, že mohl některé její verše, jež se mu zdály vhodné, převzíti do pozdějších svých básní?

Avšak mezi napodobením Georgik v Aeneidě a básně *Ciris* ve všech ostatních dílech Vergiliových jest veliký rozdíl. Všechna místa, jež přejal Vergilius z Georgik do různých knih Aeneidy, jsou vesměs ze čtvrté knihy Georgik. Tuto zvláštní věc možno, myslím, vysvětliti jediné tím, že Vergilius skládáje Aeneidu, přejal ty verše, jež mu utkvěly v paměti z oné doby, kdy složil poslední knihu Georgik. Že ony přejaté verše jsou roztroušeny téměř po všech knihách Aeneidy (I, II, III, VI, VIII, IX, XI, XII), zdá se dle mého mínění potvrzovati způsob, jakým Vergilius toto dílo skládal. Suetonius totiž, jak známo, zaznamenal, že Vergilius si vypracoval nejdříve podrobný obsah celé básně prósou a pak teprve, rozvrhnuv si látku na dvanáct knih, počal úryvkovitě, ne dbaje pořádku jednotlivých knih, skládati celou báseň ve versech. K prvním zpěvům, jež složil, patřily I, II, IV a VI a právě zpěvy I a VI vedle VIII obsahují nejvíce veršů, ze čtvrté knihy Georgik přejatých.

Že Vergilius přejal z Georgik větší počet veršů do Aeneidy, není s podivením; neboť touto básní zjednal si velikou slávu. Co však mělo jej pohnouti, aby tolik let přejímal do všech ostatních svých básní pozdějších verše z jediné básně, kterou složil jako mladík? Neboť *Ciris* nebyla zajisté takového významu, aby byla opravňovala Vergilia těžiti z ní více než dvacet let jako z nějakého nevyčerpatelného zdroje pro všechny ostatní básně mnohem slavnější. Proto přičítati něco takového Vergilioví jest vlastně snižováním jeho básnické hodnoty.

Také Drachmann, jak jsme již viděli, pozastavuje se nad nezvyklým způsobem, jakým vykořistil skladatel básně *Ciris* všech děl Vergiliových. To mohl prý učiniti jediné Vergilius se svou vlastní básní, poněvadž kromě tohoto příkladu nemáme v literatuře římské podobného, aspoň ne pro dobu starší.

Že napodobení básníků starších u Římanů bylo ve větší oblibě než u Řeků, toho svědectví podává zejména Macrobius, jenž v Saturn. VI, 1 n. zachoval nám dosti příkladů Vergiliovy imitace básníků římských. Vergilius asi nelišil se v té věci od ostatních svých vrstevníků, ale řídil se zvyklostí doby tehdejší. Proto přes to, že známe ve větším rozsahu pouze Vergiovu imitaci jeho předchůdců, můžeme prohlásiti, že také ostatní básníci římsští napodobili v hojné míře verše svých předchůdců. Ovšem básníci velkého významu neopisovali vypůjčené verše beze změny, aby nebyli počítáni mezi „imitatorum servum pecus“; že však básníci podružného řádu často přestupovali vykázané meze duchaplné imitace, toho svědectví podává Horatius v listě I, 3, 15:

quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,
privatas ut quaerat opes et tangere vitet
scripta Palatinus quaecumque recepit Apollo,
ne, si forte suas repetitum venerit olim
grex avium plumas, moveat cornicula risum
furtivis nudata coloribus.

Jak pěkně hodí se tato výtka také na skladatele básně Ciris! Nemůže-li býti jeho báseň zajímavým dokladem oné bezuzdné imitace, které postrádá Drachmann u římských básníků — arcť jen doby starší — jako by bylo postaveno nade vši pochybnost, že Ciris nemůže náležeti mezi básně doby pozdější.

Avšak Drachmann, ačkoli tvrdí, že jedině Vergilius mohl se svými vlastními verši naložiti v pozdějších básních podle libosti, přece rozpakuje se tvrditi, že vykořistil takovým způsobem báseň vydanou a obecnstvu známou. Proto mění domněnku Jahnovu v ten smysl, že Vergilius sice v mládí Ciris napsal, ale nevydal.¹ Proto prý mohl s jejím slovním pokladem naložiti dle libosti. Avšak i tento „opravený“ názor jest právě tak jako Jahnův snižováním básnického nadání Vergiliova.

Nevydal-li Vergilius této básně, jest ovšem vyloučeno, že ji Ovidius, Propertius a Tibullus znali, zejména však bylo by bezúčelno tvrditi, že báseň širšímu obecnstvu neznámou citovali. Proto rozumí se samo sebou, že Drachmannovi se toto tvrzení Jahnovo nehodí, nýbrž že proti němu rozhodně vystupuje.² Kdežto Jahn jest přesvědčen, že Propertius na známém nám již místě V, 4, 19 nn. má na mysli Ciris, diví se Drachmann, že Propertius básně Ciris vůbec nezná. To jest zase zajímavý doklad, jak subjektivní jsou důvody Jahnovy. Snaha Drachmannova při jeho stanovisku jest arcí pochopitelná; kdyby však důvody Jahnovy, jimiž snaží se dokázati, že jmenování tří elegikové znali Ciris

¹ Hermes 1908, str. 424.

² Hermes 1908, str. 425.

a ji citovali, byly přesvědčivé, nemohl by jich Drachmann s takovým klidem zavrhnouti.

Když již mluvíme o domněnkách, jež snaží se vysvětliti zvláštní poměr básně Ciris k pravým spisům Vergiliovým, zmíníme se stručně o podivném východisku z této nesnáze, které hledá Hardie,¹ domnívaje se, že báseň Ciris složil Vergilius společně s Corneliem Gallem. Tak prý si vysvětlíme nejsnáze i okolnost, že Ciris dostala se mezi první menší básně Vergiliovy, i řídký zjev, že tytéž verše objevují se v básni Ciris i v pozdějších pravých dílech Vergiliových.

Proti tomuto pohodlnému sice, ale podivnému názoru, jenž hledí sprostředkovati mezi protivnými stranami, stačí uvéstí úvod básně Ciris. Neboť co by mohlo býti ještě neobratnějšího, než básni, složené ode dvou básníků, předeslati úvod, jenž se vztahuje pouze k jednomu z nich, a nad to ještě, jak později uvidíme, nehodí se ani na Vergilia ani na Galla?

Jahn² a Drachmann³ dokazují dále, že týž poměr, který jest mezi básní Ciris a pravými básněmi Vergiliovými, jest také mezi naším epylliem a XI. (IX.) a XII. (III.) básní sbírky Catalepton. To prý nás vede k tomu, abychom prohlásili za skladatele všech tří básní osobu jednu a touž. Poněvadž pak sbírka Catalepton jest zachována pod jménem Vergiliovým a zvláště básně XI. a XII. zcela dobře mohou pocházeti od něho, jest prý pravdě podobno, že všechny tři básně, z nichž Ciris a Catal. XI. jsou věnovány jakémusi Messalovi, složil Vergilius.

Avšak předně ze všech oněch míst básně Ciris a XI. básně Catal., jež zdají se jeviti jakousi podobnost (Catal. XI., 47 nn. ∞ Cir. 76, 172, 174, 358), toliko jedno zasluhuje povšimnutí, totiž Cir. 358 n.:

nunc tremere instantis belli certamina dicit
communemque timere deum

a Catal. XI., 50:

communem belli non meminisse deum.

Ani toto místo však mnoho neznamená, poněvadž rčení »communis belli Mars (deus)« v latině bylo velmi užívané; čteme je na př., abych aspoň některé příklady uvedl, u Cic. fam. VI, 4, 1 (omnis belli communis Mars), Liv. V, 12, 1; VII, 8, 1; VIII, 23, 8; XXVIII, 41, 14; XLII, 14, 4; communes nec meminisse deos čteme pak zvláště u Prop. I, 11, 16. Ostatní místa, jež uvádí Jahn⁴ z básně Ciris a Catal. XII. (jako na př. Catal. XII, 9 ∞ Cir. 35, Catal. XII, 2 ∞ Cir. 7, 175, Priap. III, 11 ∞

¹ Journal of Philology XXX, 1907, str. 289.

² Rhein. Mus. 1908, str. 100.

³ Hermes 1908, str. 425.

⁴ Rhein. Mus. 1908, str. 100.

Cir. 490), nepadají vůbec na váhu. Dále XI. báseň sbírky Catalepton nemůže býti připisována Vergiliovi, nýbrž složena byla od neznámého básníka r. 27 př. Kr.;¹ rovněž básně XII. nemůže býti skladatelem Vergilius.²

Konečně zbývá zastancům Vergiliova původu básně Ciris formální stránka básně, metrická, grammatická a zásoba slovní. Po této stránce probral celou věc velmi důkladně v poslední době Drachmann,³ aby ukázal, že Ciris jeví časový sklon spíše k Lucretiovi a Catullovi než k Ovidiovi. Proto prý jest pravdě podobnější, že byla složena od Vergilia v mládí, v době, kdy byla v oblibě epyllia, skládaná dle vzoru alexandrijského od moderní, nové školy básnické, než po smrti Vergiliově.

Avšak celá ona část pojednání Drachmannova, jež jedná o elisi, caesure, poměru mezi myšlenkou a veršem, o postavení slov, spojkách, zásobě slovní a jiných věcech toho druhu, obsahuje sice mnoho materiálu, sneseného s uznání hodnou pilí, avšak jednotlivosti působí na čtenáře dojem malicherných hříček, jež sice dávají nám nahlédnouti do skladby celé básně, nejsou však s to, aby přispěly k objasnění otázky o chronologii její. Jak jest možno, že báseň, která pochází, hledíme-li k vnitřní její stránce, ze sklonku 1. stol. př. Kr., jeví po stránce formální ráz epyllia, skládaných dle vzoru básníků alexandrijských kolem r. 50 př. Kr., vyložíme na svém místě; neboť s touto věcí ještě se setkáme, až budeme jednati o domněnce Skutschově.

Pozorujeme-li, k jak odchýlným závěrům dospěli z týchž důvodů, totiž ze skutečné imitace, jak se nám jeví v básni Ciris a ve spisech Vergiliových, Jahn a Drachmann, a z domnělého napodobení a citování u básníků pozdějších Jahn a Ganzemüller, vidíme, že to není správná cesta, která by nás dovedla k vytčenému cíli. V otázce, zda jest Vergilius skladatelem básně Ciris, máme dle mého mínění pouze jeden závažný důvod, jenž nejméně podléhá subjektivní náladě a fantasii, totiž prooemium básně. Proto správný a hlavně nepředpojatý jeho výklad, nikoli upravený dle názoru, který kdo zastává, může vésti k cíli. Pročež zkoumejme, hodí-li se onen úvod na Vergilia vůbec a Vergilia mladého zvláště.

Prooemium ono shoduje se ku podivu na první pohled s pátou básní sbírky Catalepton, kterážto básnička téměř ode všech pro zvláštní půvab, jenž z ní vane, připisuje se právem mladistvému Vergiliovi.⁴ Tato zdánlivá shoda svedla také Drachmanna k výroku,⁵ že prooemium básně Ciris hodí se zcela dobře

¹ Neuhöfer, progr. gymn. v Kroměříži 1902/3, str. 18—32 a Kroll, Neue Jahrb. für das klass. Alt. XI, 1908, str. 528—530.

² Neuhöfer n. uv. m. 1903/4, str. 43—45.

³ Hermes 1908, str. 411—422.

⁴ Srv. Neuhöfer, progr. gymn. v Kroměříži 1904/5, str. 57—60.

⁵ Hermes 1908, str. 406.

na mladého Vergilia, jak jej líčí V. báseň *Catalepton*. V jedné věci obě básně shodují se nepochybně. Jako totiž Vergilius opouští liché školy rhetorů, aby se věnoval u Seirona filosofii Epikurově (v. 9), tak i skladatel básně *Ciris* praví o sobě, že se právě počal zabývat naukou Epikurovou (v. 3 nn.). Nelze však, myslím, souhlasiti s míněním, že i ve všem ostatním jest v obou básních shoda. Vergilius má v úmyslu méně často, než dosud činil, věnovati se Muse, aby s tím větším úsilím mohl se vzdělávati v nauce filosofické; nevzdává se však nikterak naprosto dráhy básnické, hodlaje napsati občas přece nějakou menší báseň. Praví totiž ve v. 11 nn.:

ite hinc camenae; vos quoque ite iam sane,
dulces camenae (nam fatebimur verum,
dulces fuistis): et tamen meas chartas
revisitote, sed pudenter et raro.

Tomuto úmyslu mladého Vergilia odporuje, co praví o sobě skladatel básně *Ciris* ve v. 1 nn.:

etsi me vario iactatum laudis amore
irritaque expertum fallacis praemia vulgi
Cecropius suavis expirans hortulus auras
florentis viridi sophiae complectitur umbra...

O jakém »varius laudis amor« a jakých »irrita fallacis vulgi praemia« mluví básník na tomto místě? Většina badatelů, jako Leo¹ — jenž však svůj správný, jak myslím, dřívější výklad těchto veršů, který podal v *Hermu* XXXVII, 1902, str. 29, nyní zavrhl — Jahn,² Drachmann³ a Némethy,⁴ vykládají tyto verše o touze po slávě básnické. Básník, jsa ještě příliš mlád, vydal několik básní, jež se asi nelíbily (to jest zvláště výklad Leův); proto, sklamán jsa ve svých nadějích, zanechal dráhy básnické a věnoval se filosofii.

Ale právě při tomto výkladu odporují slova básně *Ciris* úplně tomu, co praví Vergilius v V. básní *Catalepton*. Neboť, jak jsme viděli, Vergilius nezavrhne umění básnického, nýbrž mluví o něm s láskou; básně skládati působí mu potěšení, Musy nazývá ve v. 12 n. »sladkými«: *dulces camenae* (nam fatebimur verum, *dulces fuistis*). Avšak skladatel básně *Ciris* není příliš nadšen pro poesii; odměny, jichž se mu dostalo za jeho dosa-
vadní činnost básnickou, nazývá lichými, lid klamným.

Vergilius i nyní, kdy se zaměstnává filosofii, chce se občas věnovati Musám, neodmítaje jich od sebe úplně (v. 13/14: et

¹ *Hermes* 1907, str. 67.

² *Rhein. Mus.* 1908, str. 101 nn.

³ *Hermes* 1908, str. 406.

⁴ Vyd. básně *Ciris*, str. 45.

tamen meas chartas revisitote). Skladatel básně Ciris staví však proti sobě své občasně pokusy básnické a vážné zabývání se filosofií, jsa rozhodnut zanechatí úplně tohoto skládání veršů, jež jest naprosto nedůstojno nynějšího zaměstnání jeho. Neboť smysl veršů 9—11:

non tamen absistam coeptum detexere munus,
in quo iure meas utinam requiescere musas
et leniter blandum liceat deponere morem

jest takovýto: epyllion o Nisovi a Scyllé, které ti, Messalo, posílám, jest poslední moje báseň; kdybych ti ji kdysi nebyl slíbil, nepsal bych již vůbec pražádné básně. Neboť zanechám úplně tohoto svého zlozvyku, poněvadž se nesrovnává s nynějším mým vážným studiem filosofickým. Proto i kdybychom vykládali první dva verše básně Ciris o šlávě básnické, nehodí se nikterak na mladého Vergilia.

Avšak takovému výkladu jsou na závalu dvě věci. Seznal-li skladatel básně Ciris, že marná jest snaha domáhati se popularity u obecnstva činností básnickou, neodporuje-li si sám, nazývá-li svou zálibu v poesii o něco dále ve v. 11 *blandus mos* a praví-li ve v. 19/20: *quamvis interdum ludere nobis libeat*? Zvláště však jest se pozastaviti nad slovem *vulgus*. Básníci římské doby Ciceronovy a zvláště Augustovy neskládali své básně pro široké vrstvy obecnstva, zejména ne pro ty, jež se označují slovem málo lichotivým »*vulgus*«, nýbrž pro omezený kruh jemně vzdělaných čtenářů. To jest věc všeobecně známá z básní Horativých, kde na několika místech čteme, že básník nehoní se za přízní prostého lidu, na př. *Carm. III, 1* (*odi profanum vulgus et arceo*), *II, 16, 39—40* (*malignum spernere vulgus*), *Ep. I, 19, 37* (*non ego ventosae plebis suffragia venor*). Byť i tedy skladatel básně Ciris sebe více byl rozmrzen pro nepochopení, jehož se dostalo jeho básnickým plodům od poesie milovného obecnstva, nemohl si uleviti ve svém hněvu urážlivou titulaturou »*fallax vulgus*«. Naproti tomu chápeme zcela dobře projev básníkova rozhořčení a opovržení, týkají-li se ona *irrita praemia fallacis vulgi* a *varius laudis amor* politické dráhy básníkovy, jež opírá se o nejširší vrstvy lidové a připouští, aby se mluvilo o »*fallax vulgus*«. Proto souhlasím s výkladem, který podávají na př. Sillig,¹ Ganzenmüller,² O. Ribbeck³ a Skutsch,⁴ vztahující první dva verše prooemia k dosavadní politické dráze skladatelově. Básník, nabaživ se lichých odměn vrtkavého lidu a jsa syt všemožného klamání rušného života veřejného, hledá útěchy ve filosofii Epikurově. Zdaž mohl takto mluviti

¹ V Heynově a Wagnerově vydání Vergilia IV⁴, str. 141 n.

² *Jahrb. für klass. Philol. XX. Supplb.*, 1894, str. 556.

³ *Geschichte der röm. Dichtung II*², str. 354.

⁴ *Aus Vergils Frühzeit*, str. 90.

Vergilius jako mladík sotva dvacetiletý? Avšak ani jako muž věku pokročilejšího nemohl Vergilius říci o sobě nic takového. Neboť známo jest, že v ústraní všeho života veřejného zasvětil všechnu volný svůj čas jedině Musám.

Básník, jenž o sobě mluví takovým způsobem jako skladatel básně Ciris, nemůže býti tedy mladík, jak jej líčí V. báseň Catalepton, nýbrž starší již muž. To se potvrzuje také slovy verše 45, kde praví básník Messalovi, jemuž Ciris posílá:

haec tamen interea, quae possumus, in quibus aevi
prima rudimenta et iuvenes exegimus annos,
accipe dona meo multum vigilata labore
promissaque diu iam tandem exordia curae.

K básni takového druhu, jakou právě Messalovi posílá, jest básník s dostatek připraven, poněvadž se v něm cvičil již jako jinoch. Slova iuvenes exegimus annos vyjímala by se, myslím, podivně a působila by do jisté míry směšně v ústech mladíka, jakým jest Vergilius v V. básni Catalepton, jsou však zcela na místě u muže staršího.

Napsal-li mladý Vergilius Ciris, může býti onen Messala, kterého oslovuje básník ve v. 54, jedině známý podporovatel básníků, zejména Tibulla, M. Valerius Messala Corvinus. Avšak ani Vergilius ve svých básních se nikde nezmiňuje o tomto svém příteli, jímž mu byl Messala dle básně Ciris, ačkoli jiné své přátele, jako Asinia Polliona a Cornelia Galla, připomíná v Bukolikách (ecl. IV, VIII, VI, X), ani odjinud nevíme, že by bylo Vergilia s tímto mužem pojilo přátelství. Neboť IX. báseň Catalepton, elegie věnovaná Messalovi k jeho triumfu r. 27 př. Kr., nepochází od Vergilia, jemuž by ji rád přiřkl zejména Vollmer¹ na důkaz, že Messala byl vskutku přítelem Vergiliovým, nýbrž skladatelem jejím jest, jak již bylo řečeno na str. 165, nějaký mladší, nám neznámý básník².

Proti Vergilioví jako skladateli básně Ciris svědčí dále jiný důvod, jenž jest sice méně závažný, přece však nesmí býti úplně přehlížen. Dejme tomu, že Vergilius skutečně napsal ve svém mládí Ciris před vydáním Bukolik. V básni Ciris ve v. 54 až 65 zahrnuje se verše těch, kteří držíce se Homera, vypravují, že Scylla byla proměněna v obludu mořskou, a dává se přednost jiné versi, poněvadž

neque Maeoniae patiuntur credere chartae
nec malus istorum dubiis erroribus auctor.

¹ Rhein. Mus. LXI, 1906, str. 489 n.

² Elegii tuto přiřítá nyní Némethy mladému Ovidiovi- v pojednání De Ovidio elegiae in Messallam auctore; v Budapešti 1909, srv. také jeho vyd. básně Ciris, str. 10 a 15.

Ale krátce na to v šesté ekloze, připomínaje touž báj o Nisovi a Scylle (v. 74—77), zapomněl by Vergilius na nedávnou svou polemiku proti oné skupině básníků a přidržel by se právě oné verše, kterou v básni Ciris sám byl zavrhl, ač z onoho místa přešel do slova tři verše do šesté eklopy (Cir. 59—61 = ecl. VI, 75—77). Arci Vergilius nebyl si důsledný, poněvadž v Georg. I, 404—409 podává touž versi báje o Nisovi a Scylle, kterou čteme v básni Ciris. To však jest jen slabou omluvou oné nesrovnalosti mezi básní Ciris a Bukolikami. Neboť jednak uplynula od vydání Bukolik dlouhá doba, jednak čerpal Vergilius v první knize Georgik z nějakého pramene řeckého, nejspíše z Proměn Partheniových, v nichž mohl naléztí také ono znamení jasného nebe, totiž objevení se ptáků, v něž byli Nisus a Scylla proměněni. Není tedy, myslím, nikterak pravdě podobno, že Ciris složil mladý Vergilius, poněvadž prooemium epyllia se neshoduje s tím, co nám podává o jeho mládí pátá báseň Catalepton.

Zbývá tedy zmíniti se ještě o domněnce Vollmerově,¹ že Ciris dokončil Vergilius asi kolem r. 26 př. Kr. v pokročilejším věku 44 let, počav ji skládati jako mladík.

Nehledě k tomu, že i proti této domněnce svědčí první dva verše básně Ciris, jež jsme vyložili o politické činnosti skladatelově, což u Vergilia jest nemožno, jest uvéstí proti výkladu Vollmerovu ještě tyto námitky. Ciris je věnována, jak jsme se již o tom zmínili, Messalovi. Poněvadž skladatel básně, vykládá Vollmer, zmiňuje se o elegiích, které občas skládá, a báseň IX. Catalepton jest elegie, věnovaná M. Valeriu Messalovi, docílíme dvojího výsledku, připustíme-li, že skladatelem této elegie jest Vergilius: předně bude dokázáno, že Vergilius kolem r. 27 př. Kr., kdy tato elegie byla napsána, byl přítelem Messalovým a za druhé dostane se potvrzení slovům Ciris, že Vergilius také skládal elegie. Proto prý jest nejlépe položiti Ciris časově za onu elegii, Messalovi věnovanou, a verše prooemia 19 n. vztahovati k ní.

Co máme souditi o Vergiliově auktorství IX. básně Catalepton, bylo již nahoře několikrát řečeno. Zbývá tedy přihlídnouti blíže k oněm veršům básně Ciris, v nichž praví básník dle výkladu Vollmerova, že také skládá občas elegie. Čteme totiž ve verši 19 n.:

non equidem (quamvis interdum ludere nobis
et gracilem molli libeat pede claudere versum).

S těmito verši možno spojití také v. 11:

et leniter blandum liceat deponere morem.

¹ Rhein. Mus. LXI, 1906, str. 489 n.

Leo, opíraje se o podobnost tohoto verše s veršem Catullovým (76, 13: *difficile est longum subito deponere amorem*), navrhuje čísti amorem místo morem a vztahuje verš k lehkým básním erotickým¹. Skutsch² podržuje sice rukopisné čtení morem, přes to však vztahuje verš k básnickovu obyčeji skládati elegie (*Gewohnheit erotisch, elegisch zu dichten*), což prý se potvrzuje verši 19 a 20. Dle mého mínění však tento výklad, jenž dochází hojného souhlasu také u jiných badatelů³, není správný. Není pochyby, že skladatel básně Ciris měl ve v. 11 před očima uvedený verš Catullův 76, 13. Smysl onoho místa Catullova jest: nesnadno jest odložití náhle to, co jsme uvykli konati a co nás těšilo, t. j. pro situaci Catullovu: jest nesnadno náhle odložití lásku (amorem). Něco podobného tanulo na mysli také skladateli básně Ciris. Práví totiž: nyní jsem se oddal zcela studiu filosofickému; poněvadž jsem ti však, Messalo, již dávno slíbil tuto báseň (v. 46 n.), chci dostáti slovu. Ciris však bude mou poslední básní, potom přestanu vůbec básně skládati, abych se mohl cele věnovati filosofii. Napsáním tohoto epyllia usnadním si přechod k novému zaměstnání; neboť jest nesnadno vzdáti se najednou oblíbeného obyčeje. Proto myslím, že jest ve v. 11 podržeti čtení rukopisu R leniter místo konjekturny leviter, kterou přijal do textu svého také Némethy; neboť *liceat leniter deponere* jest totéž jako Catullovo *difficile est subito deponere*. Tento verš, v němž není dále příčiny měniti rukopisné morem v konjekturnu amorem (tu má opět Némethy), nesmí se však vykládati o poesii milostné. Neboť básník byl by se vyjádřil velmi neobratně, kdyby na onom místě byl učinil zmínku o erotických elegiích. Byl by totiž smysl oněch veršů: Ciris bude poslední mou básní; již nebudu skládati básní erotických, nýbrž vzdám se poesie úplně. Jako by Ciris byla nějakou erotickou elegií! Verš ten může býti vykládán toliko všeobecně o poesii vůbec a smysl jeho jest: epyllion, jež právě nyní píši, bude poslední mou básní, poněvadž dosavadní má záliba v poesii není důstojna mého nového zaměstnání filosofického.

Než přistupme již k veršům 19 n., o něž v přední řadě opírá Vollmer svou hypotézu, a zkoumejme, je-li správně, vztahovati je na elegie. Tomu se přičií smysl celého místa; neboť v tom případě stává se opět myšlenka velmi nejapnou: kdybych byl, Messalo, již s dostatek vzdělán ve filosofii Epikurově, neposílal bych ti báseň Ciris, a č k o l i č a s e m r á d s k l á d á m elegie, nýbrž věnoval bych ti báseň filosofickou. Setkáváme

¹ Hermes 1902, str. 33. Podobně čte amorem také Némethy, vyd. básně Ciris, str. 48.

² Gallus und Vergil, str. 20.

³ Srv. na př. výklad Silligův na uv. m. str. 204, Vollmerův a Sudhausův, Hermes XLII, 1907, str. 504.

se zde tedy opět s touž obtíží jako ve verši 11. Co však znamenají vlastně slova verše 20: *et gracilem molli libeat pede claudere versum*? Výklad Silligův,¹ jež přejímá také Skutsch,² není dle mého mínění správný. Právě totiž Sillig: »Cum autem »gracilis versus« pariter ac »mollis pes« de uno pentametro dicantur, intellegitur »molli pede« non ita iungendum esse cum »claudere«, ut hoc sit idem atque »finire«, quia tum »gracilem versum« vix aliter quam de heroico interpretari posses, quod quominus fiat, usus loquendi prohibet, sed »claudere« versum simpliciter pro »ingere, componere« dicitur, ut non sit »finire«, sed »includere«. Pentameter igitur »gracilis« propter argumentum, »mollis« propter metrum dicitur.« Sillig a jeho přívrženci vykládají tedy verš 20 o pentametu. Má-li však celé místo míti nějaký smysl, mohou se ony dva verše týkati jediné básně Ciris, o níž právě jest řeč, a verš 20 musí se vykládati tedy o hexametu. A to jest možno. Hexametr epyllií má lehčí a jemnější zvuk než vážný a tvrdý hexametr herojský; proto mohl jej básník nazvati »versus gracilis«. Elegance dodávají mu právě molles pedes, z nichž se skládá; proto jest gracilis molli pede. Že slova »claudere versum« mohou znamenati »skládati verš«, jak ostatně vykládá i Sillig, toho důkaz podává Horat. Sat. I, 4, 40: *neque enim concludere versum dixeris esse satis*. Také slovo »ludere« ve verši 19 nemusí se vztahovati výhradně na poesii erotickou, nýbrž jest oprávněno i pro takovou báseň, jako jest Ciris; neboť srovnává-li básník takové epyllion s vážnou a učenou básní filosofickou, jakou by nejraději Messalovi věnoval, připadá mu pouhou hříčkou.³ Vykládáme-li verš 20 o hexametu lehčích druhů básnických, v našem případě epyllií, a týkají-li se oba verše básně Ciris, o níž jde, jest smysl celého místa zcela jasný. Právě totiž básník: Kdybych byl již dokonale vzdělán ve filosofii, nevěnoval bych ti, Messalo, takové epyllion, jako jest Ciris, ačkoli občas rád skládám takové básně, vyznačující se svižným a měkkým veršem, arci hříčky u porovnání s vážnou básní filosofického obsahu.

Nemůže tedy býti ani řeči o tom, že na uvedeném místě mluví básník o elegiích; tím ovšem padá také celá argumentace Vollmerova.

Než dejme tomu, že Vergilius napsal Ciris r. 26 př. Kr. Ale tu nastává otázka: mohl tehdy M. Valeria Messala Corvina, muže 38letého, konsulára a slavného vítěze nad Aquitany, nazvati prostě i u v e n u m doctissime (v. 36: *tali te vellem, iuvenum doctissime, ritu . . . naturae rerum magnis intexere chartis*)? Mimo to básník prohlašuje ve v. 10 n., že nebude již psáti básní.

¹ Na uv. m. str. 204.

² Gallus und Vergil, str. 20 n.

³ Takovým způsobem vykládá verše 19 n. také Némethy ve vyd. básně Ciris, str. 50 n.

Vergilius však roku 26 skládal právě Aeneidu, hlavní své dílo, jež mu zjednálo nesmrtelnou slávu jeho vrstevníků i potomků.

Ukázali jsme již, myslím, s dostatek, že s nezdarem potkala se snaha Drachmannova, Jahnova a Vollmerova, přičknouti Ciris Vergilioví. Proti domněnce té svědčí mnoho důvodů, nejvíce však úvod básně samé. Vergilius tedy nesložil básně Ciris ani v mládí ani ve věku pokročilejším.

(Příště dále.)

Epistolografie Michaela Psella.

Napsal Karel Müller.

(Dokončení.)

Listy skupiny druhé týkají se osob duchovních. O některých zmínili jsme se již v životopise. Jsou to listy, psané metropolitům různých měst, protosynkellovi,¹ biskupům, opatům a mnichům, zvláště kněžím kláštera na hoře Olympu v Bithynii. I z nich uvedeme některé zajímavější.

Čtyři z listů ve sbírce Sathově psány byly protosynkellovi. Dle zprávy Zonarovy (u Migne, tom. 135, pag. 232) synkellos Lev příjmím Paraspondylos pověřen byl od císařovny Theodory po jejím nastoupení trůnu 12. ledna r. 1055 správou státu. Vzhledem k tomu, že Zonaras na jiném místě (p. 236) jmenuje muže toho protosynkellem, zdá se, že je to osoba táž, které svědčí 118. list Psellův, nadepsaný τῷ πρωτοσυγκέλλῳ τῷ Παρασπονδύλῳ. Podle toho psán byl tento list asi na začátku roku 1055. V tom mínění utvrzuje nás též obsah jeho. Psellos stěžuje si tu trpkými slovy na útrapy, které ho stíhaly a dosud stíhají. Nitro jeho bylo nanejvýš rozrušeno. To by se dobře hodilo k době svrchu označené. Na konci vlády Monomachovy r. 1054 Psellos stížen těžkou nemocí a po smrti Monomachově vstoupil do kláštera. Ale ani tam nenaleznuv klidu duševního, vrátil se opět do hlavního města, kde zatím na trůn vstoupila Theodora. Zakusiv mnoho svízeli za posledních let vlády Mono-

¹ Titul »synkellos« (σύνκελλος) odvozen jest od latinského slova »cella« a znamená tajemníka, kancléře. Takoví kancléři; jež měli patriarchové, metropolitové i biskupové, náleželi k úředníkům duchovním. Vedle titulu synkellos vyskytuje se tu a tam též titul protosynkellos, který znamená vrchního tajemníka. Vzhledem k tomu, že synkellové bývali často nástupci svých představených, soudí G. Schlumberger (Sigillographie de l'empire byzantin, v Paříži 1884, s. v.), že kancléři patriarchů byli metropolitové, kancléři metropolitů biskupové a kancléři biskupů igumenové, t. j. opati klášterů, nebo kněží. Vždy tvořili soukromý poradní sbor svých představených.

machovy, bál se politiky činně se účastniti, ale přece asi po ní toužil. Tento rozpor v jeho duši snadno mohl dáti podnět k truchlivým oněm výkladům, jež v listě tom čteme. Chtěl-li, aby mu osoba tak vlivuplná, jakou protosynkellos bez odporu byl, usnadnila přístup ke dvoru a po případě činné účastenství v životě politickém, nebudeme se diviti, proč právě jemu takto nitro své odhalil. Vzhledem k tomu, že týž přátelský tón objevuje se i v ostatních třech listech (7—9), nadepsaných prostě *τῷ πρωτοσυγκέλλῳ* nebo *τῷ αὐτῷ*, můžeme s Rhodiem (na m. uv.) s největší pravdě podobností souditi, že svědčí téže osobě. V l. 7 a 8 velebí Psellos výmluvnými slovy mravný život protosynkella, jenž vznešené filosofické zásady také ve skutek uvádí, jenž žádosti tělesné podřizuje rozumu a vědomě přes všechny překážky jda za svým cílem, v odříkání zbavuje duši svou všech zemských příměšků a povznáší ji k Bohu. Mezi těmito dvěma listy a listem 9 uplynula jistě delší doba, ve které toto upřímné přátelství ochladlo. Neboť Psellos trpce si stěžuje, že nedostává od něho odpovědi, a vytýkáje mu, že chce sám býti v nejbližší blízkosti Boha a že se odvrací od jeho řečí, jichž dříve tolik si vážil, vzdává se pro budoucnost veškerého styku. Soudím, že všechny tyto tři listy složeny byly před listem 118. Za doby, kdy zaujímal jedno z nejčelnějších postavení ve státě, neměl protosynkellos tento jistě času, aby jedině s Bohem obcoval a odnával se filosofii, což Psellos ve všech třech listech s důrazem vytýká. Že pak aspoň list 8 nebyl složen teprve za vlády Theodoriny, nýbrž již dříve, patrně ze slov Psellových na konci, kde mu slibuje svoji přimluvu u císaře. Císařem tím dle toho nemůže býti nikdo jiný než Konstantinos IX. Monomachos. Byly tedy listy ony složeny před odchodem Psellovým do kláštera. Za vlády Theodoriny se Psellos asi s oním protosynkellem opět smířil a poslal mu svrchu uvedený list 118.

V l. 36 a 37 obrací se Psellos velmi vřelým tónem k příteli svému a zmiňuje se o klášteře, do něhož prý hodlá vstoupiti. V l. 36 užívá známého biblického podobenství o dělnících na vinici Páně, chtěje tím naznačiti, že jistě Bůh ho nezavrhne, jestliže teprve po příteli svém rozhodne se věnovati se výhradně službě Boha. Zvláště jsou tu důležitá slova: *Εἰ δέ σε πρότερον θεὸς ἐκειώσατο, ἀλλ' οὐ διὰ ταῦτα ἡμᾶς ἀπώσατο*. V l. 37 líčí Psellos svůj duševní boj, který bojuje na dvoře císařském, lna vroucí láskou k císaři, který mu popřává prvního čestného místa, a váben jsa leskem dvora císařského, pokládaje však zároveň stav nynější za otroctví, vytoužený klidný život klášterní za svobodu. Přece však dosud nemůže prý se odhodlati k odchodu z paláce císařského do samoty klášterní. Víme-li odjinud, že Joannes Xifilinos byl jedním z prvních, kteří, nejsouce spokojeni s dvorským životem v druhé polovici vlády Monomachovy, opouštěli rozmrzele palác císařský a že Psellos dlouho se roz-

mýšlel následovati tohoto přítele svého do kláštera, a uvážíme-li obsah i ráz obou těchto listů, uznáme oprávněnost pravdě podobné domněnky Sathovy, jenž l. 36 nadepsal *Ἰωάννη τῷ Ξιφιλίνῳ* a l. 37 *τῷ ἀντιφῷ*. Rhodius (na m. uv.) klade tyto listy na počátek r. 1055. Ale císař Konstantinos IX. Monomachos zemřel již 11. ledna r. 1055 a na konci jeho vlády neměl Psellos již onoho vlivu jako dříve. A přece praví Psellos výslovně v l. 37: *Ὁ μὲν γὰρ ἀντοκρατόρ καὶ ἀρχοῦ τοῦ ἑαυτοῦ βήματος ἴσ-
τησι, καὶ τὰ πρῶτα χαρίζεται τῆς τιμῆς*. Mimo to na začátku r. 1055 nemohl již Psellos tak kolísati, jak se to jeví v obou listech, poněvadž již na konci r. 1054 projevil císaři pevně rozhodnutí vstoupiti do kláštera a jen císařem od svého kroku byl zdržen. Proto se zdá, že oba listy složeny byly brzy po r. 1050, kdy vliv nepřátel Psellových u dvora nebyl ještě tak značný.

Jeden z nezaručených listů Psellových jest také věnován mnichům, totiž l. 150, který Sathas nadepsal *Τοῖς ἐν Γάνῳ μονασταῖς*. Že tu Psellos mluví k mnichům, vidno z oslovení *Τιμιώτατοι πατέρες* a ze slov počátečních. Proč však Sathas přidává slovo *ἐν Γάνῳ*, kteréžto slovo označuje ovšem jako pochybné, zůstává nevysvětleno. V listě tomto odpovídá Psellos mnichům neznámého nám kláštera, že ze svých sil se přičiní o splnění jejich žádosti, že však jim zdárný výsledek zaručiti nemůže, ježto po svém návratu z kláštera nemá již vlivu dřívějšího. Přiznává, že měl raději vůbec už upustiti od záležitostí světských, že však touha jeho hnala jej znova na rozbouřené moře z přístavu bezpečného. Již z těchto slov vidíme, že list tento byl psán po návratu Psellově z kláštera. Blíže dobu složení můžeme, tuším, určití ze slov, v nichž praví, že se neoddal záležitostem veřejným: *Οὐχ ὄλον ἐμαυτὸν τοῖς κύμασιν ἐπιδέδωκα, ἀλλ' οὖν ἐπὶ κούφῃ καὶ ἄνωθεν ἐπινήχομαι*. Mimo to naznačuje též, že byl váben, aby se znova účastnil záležitostí veřejných: *Ὅθεν οὐδὲ περίεσι μοι τοσαύτη παρὰ τῶν βασιλέων ἰσχὺς, ὥς τε βοηθεῖν δύνασθαι καὶ χεῖρα ὀρέγειν τοῖς κινδυνεύουσιν, ἢ ἵνα τάληθέσιτερον ἐρῶ, οἱ μὲν ἐφέλκονται με καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐπισπῶνται, ἐγὼ δὲ φεύγω, ἵνα μὴ ἀλώσιμος τοῖς πράγμασι γένωμαι*. Slova ta patrně vztahují se na císařovnu Theodoru, která Psella vybízela, aby opět vstoupil do služeb dvorských. Vliv jeho nebyl sice ani tenkrát od mnohých podceňován, ale nebyl jistě takový jako za doby, kdy se činně účastnil prací státních. Všechny známky nasvědčují tudíž dle mého soudu tomu, že list ten napsán byl za vlády Theodorigy, t. j. r. 1055 nebo 1056.

Do třetí skupiny, kteráž obsahuje listy, psané úředníkům světským, patří opět především celá řada listů s nadpisy přesně zjištěnými; některé z nich byly uvedeny již v životopise. Poznáváme z nich, jak rozsáhlé byly styky Psellovy s úředníky

světskými. Nelze tu ovšem vypočítávati všech listů, jež nutno jest zařaditi do této skupiny. Všimneme si jen některých význačnějších. Setkáváme se tu s úředníky různých stupňů hodnostních, jimiž dvorský život byzantský nadmíru oplýval. Někde ovšem nelze provésti přesné rozlišení úřadů občanských a kněžských, ježto mnozí, kteří původně byli úředníky světskými, postoupili k hodnostem církevním. Příkladem může býti Konstantinos Leichudes, který původně zastával místo vrchního komorníka, jak patrno z l. 28, později byl předsedou státní rady a prvním ministrem a konečně povýšen byl na patriarchu. Mimo to na některé osobě soustřeďuje se někdy více docela zvláštních titulů, tak že býváme na rozpacích, kterému z nich náleží přednost. Konečně úředníci postupovali v hodnostech, a z toho si vysvětlíme, proč i listy Psellovy, svědčící týmž osobám, mají v nadpisech titulaturu nestejnou. Mimo uvedeného již Konstantina Leichuda jest to v listech Psellových snad císař Konstantinos X. Dukas, který původně měl hodnost protoproedra a drungaria, jak bychom mohli souditi z titulů šesti listů, totiž 1, 83—86 a 184. Přechod mezi správou světskou a duchovní tvoří osoba vrchního účetního správce (*μέγας οἰκονόμος*), který spravoval důchody církve a dle zprávy Zonarovy (u Migne, tom. 135, p. 244) teprve za doby císaře Isaaka I. Komnena stal se úředníkem čistě církevním.¹

L. 1, 83 a 84 vztahují se k svatbě Konstantina, velitele císařské stráže, jenž asi r. 1050 pojal za choť dívku ze vznešeného šlechtického rodu, Eudokii, prodlévající u dvora. Tento Konstantinos stal se později (r. 1059) císařem. V l. 1 prohlašuje Psellos, že se sice sňatku zúčastní, ale pouze počátku jeho, a vyznává, že ona krásná dívka, nevěsta Konstantinova, také jeho kdysi milovala, ale pak že obrátila se ke krásnějším milencům, přeje sňatku tomuto nejlepšího zdaru a doufá, že v něm nebude jen splynutí těl, nýbrž i splynutí duší. V tomto vyznání Psellově tají se dle mého soudu zároveň vysvětlení, proč i později mezi Psellem a císařovnou Eudokií byla jakási vzájemná nedůvěra. V l. 83 z počátku vůbec odmítá navštívení slavnost svatební, ale na konec přece slibuje svou přítomnost, přeje si toliko, aby ho Konstantinos bedlivě střehl, aby odolal lákavému zpěvu Sirén. V l. 84 konečně nadšeně velebí ženicha, že sva-

¹ O titulech a oboru působnosti jednotlivých úředníků občanských i duchovních srov. dílo G. Schlumbergera: *Sigillographie de l'empire byzantin*, v Paříži 1884. K tomu připojiti jest některá díla starší: Ducange: *Glossarium mediae et infimae graecitatis*, Lugduni Batavorum 1688, 2. vyd. Vratislaviae 1891; Ducange: *In Annae Comnenae Alexiadem notae*, Bonnae 1878 (in *Annae Comnenae editione*, II. vol. p. 415—703); Fabroti *glossarium sive interpretatio obscurorum verborum Cedreni* (Migne, *Patrologia graeca*, tom. 122, p. 1362—1404); Zachariä von Lingenthal: *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, v Berlíně 1877.

tební slavnost svoji ozdobil Musami a filosofií. Takový byl asi též chronologický pořádek listů; nejdříve chtěl se Psellos zúčastniti jen počátku slavnosti, pak přislíbil účastenství při celé slavnosti, a konečně zúčastniv se jí, velebí její vznešený ráz. Všechny tyto tři listy sepsány byly asi r. 1050, kdy Konstantinos pojal Eudokii za choť.

Pokud z korespondence dosud vydané můžeme souditi, obrací se Psellos jen jednou a to v l. 165 na stratega města Abydu, a to ne právě tónem přátelským, žádaje ho za ochranu pro svého posla proti přehmatům turmarcha a hroze zároveň, že si bude stěžovati u císaře, nebude-li mu vyhověno. Onen posel měl bezpochyby vyzvednouti důchody, které císař Konstantinos IX. Monomachos Psellovi zlatou bullou propůjčil, a pánu svému je odvésti, v čemž právě onen turmarch mohl mu překážeti. Ze zmínky o císaři Monomachovi vidíme, že list tento sepsán byl buď za vlády jeho nebo po ní. Rhodius (na m. uv.) soudí, že psán byl za vlády Monomachovy, a to před r. 1050, kdy ještě slunce císařské přízně Psella ozařovalo. Ale Rhodius nepovšiml si, že Psellos na počátku listu nazývá sebe proedrem, ačkoli z téže zmínky v l. 38 soudí, že tento l. 38 sepsán po r. 1057. Psellos sám ve svých Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 233) uvádí, že názvem proedros poctěn byl od císaře Isaaka I. Komnena, který k němu promluvil: *Τὰ πρῶτα γὰρ σε τῶν φίλων ποιοῦμαι, καὶ πρόεδρον ἤδη τιμῶ τε καὶ κατονομάζω τῆς συγκλήτου βουλῆς*. Myslím, že nebrání nic, proč bychom list ten nemohli vzhledem k této zmínce klásti až do doby po r. 1057; vždyť Psellos sám praví o onom poslu: *Ὁ μὲν γὰρ μακαρίτης βασιλεὺς κῦρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος διὰ χρυσοβούλλων γραφῆς μοι τοῦτον δεδωρότηται εἰς ἀναφαιρειον ἔξουσίαν*. Zdá se tedy, že mu užívání oněch důchodů také od císařovny Theodory a od císařů Michaela VI. Stratiotika a Isaaka I. Komnena bylo ponecháno nebo aspoň za posledního z těchto císařův obnoveno.

Mimo listy s nadpisy přesně zjištěnými můžeme do této skupiny zařaditi několik listů jiných, jichž nadpisy vznikly na základě domněnky Sathovy. Sathas si tu počínal velmi obezřetně a tam, kde výklad svůj nepokládal za jistý, označil nadpis otazníkem. Také z těchto listů hodláme uvésti některé zajímavější doklady.

V l. 33 lituje Psellos athenského výběřčího poplatků, že v Helladě ho nic nebaví a že ho souží nestálá mysl Atheňanů, kteří prý mu nechťejí veřejné dluhy zaplatiti. Prosi tudíž adresáta, aby nabádal onoho výběřčího k jednání obezřelému a postaral se o to, by nepojal nenávisti k Helladě. Ze všeho toho můžeme pravdě podobně souditi, že list tento svědčí nadřazenému úředníku onoho výběřčího, totiž soudeci Hellady a Peloponnesu.¹

¹ Soudec thematu nazýval se *δικαστής* nebo *κοιτής* a měl na starosti soudnictví, zasahuje do jisté míry i do správy občanské. Výběřčí poplatků slul *διοικητής*.

Podobně l. 134 svědčí asi soudci obou těchto themat nebo, jak míní Sathas, soudci Peloponnesu, jehož prosí Psellos, aby se za nepřítomnosti biskupa koronského ujal jeho biskupství a zachoval biskupu onomu majetek jeho neztenčený.

L. 157 nadepsán jest od Sathy *Τῷ ἐπὶ τῶν κρίσεων*,¹ a to, jak se zdá, správně, jak aspoň vyplývá z žertovné přísežné formule, jež se naskýtá v tomto spojení: *Καί, νῆ τὸν φίλιαιτὸν μοι ἐπὶ τῶν κρίσεων, ἀρῶ σοι πολλὰν ἐπὶ τῶν ἀγκαλῶν τὸ παιδίον*. Psellos totiž raduje se tu z narození hošíka adresátova a přiznává, že se raduje více, než kdyby se bylo narodilo děvčátko. Zmiňuje se o tom, jak rád býval přítomen v domě vestarchově, pozoruje roztomilé chování nemluvněat, a slibuje, že právě tak bude milovati děcko adresátovo, přeje adresátovi nezkalené zdraví. Který vestarch se tu míní, není ovšem jisto. Snad naráží tu Psellos na svého synovce vestarcha Potha, jemuž byl asi psán list 204. Hodnost úředníka *ὁ ἐπὶ τῶν κρίσεων* zřízena byla teprve za císaře Konstantina IX. Monomacha asi r. 1044; úředník ten předsedal soudnímu dvoru pro občanské právní spory. Mohl býti tedy list tento sepsán teprve po r. 1044, svědčí-li vskutku tomuto úředníku a není-li ona přísežná formule pouhou příkrasou a zároveň vzpomínkou na společného přítele adresátova a Psellova.

L. 141 nadepsal Sathas *Τῷ κριτῇ τῆς Ἑλλάδος*, naznačiv pochybnost svou o osobě adresátově otázkou při slově *τῷ κριτῇ*. V listě tomto prosí Psellos adresáta za odeslání soch z Řecka, děkuje mu spolu za odeslání příbuzného. Adresátem tohoto listu byl jistě nějaký přítel Psellův v Helladě, byl-li to však úředník nebo dokonce soudce, jak míní Sathas, nemůžeme stanovit. Že adresát bydlil v Helladě, patrně jest z počátečních slov: *Αὐτὰ βοᾷ τὰ πράγματα, κἄν τῇ φωνῇ σιωπᾷς· ὁ γὰρ εὐεργετούμενος παρὰ σοῦ Χριστοφόρος ὁ συγγενὴς μου ἐξάκουστα τὰ σὰ ἐξ Ἑλλάδος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐποιήσατο, μακρὰς ἐπιστολὰς αὐτόθεν πρὸς με περὶ σοῦ ἐκυθεῖς*. Žádal-li Psellos svého přítele o sochy, je patrné, že tehdy ještě bylo v Helladě hojně uměleckých památek a že nebylo ještě vše obráceno v trosky, jak se někdy soudilo. Jest to zajisté, jak dobře podotýká Gregorovius (*Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter*, I, str. 181 n.), Psellovi k veliké etí, že uprostřed školské moudrosti své doby nejen cítil s utiskovanými Helleny, nýbrž díval se též s živou vnímavostí na zapomenutý starověk a na jeho umělecké památky. Také to jest charakteristické, že jen přítele v Helladě žádá za památky umělecké, kdežto od ji-

¹ Úředník zvaný *ὁ ἐπὶ τῶν κρίσεων* byl představeným soudu pro občanské právní spory. Úřad ten trval v byzantské říši až do r. 1204. O tom se zmiňuje W. Fischer: *Studien zur byz. Geschichte des 11. Jahrhunderts*, Programm Plauen 1883, str. 18, pozn. 5, a Zachariä v. Lingenthal str. 349 n.

ných přátel si vyprošuje dary méně ideální. Pro datování tohoto listu nemáme svědectví.

Do čtvrté skupiny zařadíme všechny listy, psané osobám soukromým; jména některých jsou rukopisně zaručena. Jako ukázkou uvádím některé z nich.

L. 105 *Τῷ Βούρτζη* jest listem útěšným; Psellos vyslovuje tu totiž Burtzovi soustrast za příčinou úmrtí jeho bratra, stavě mu před oči vznešený vzor Kristův, který, ač Bůh, zakusil smrti a svým vzkříšením utvrdil v nás naději, že i my jednou s oslaveným tělem vstaneme z mrtvých k novému životu. List ten bezpečně datovati nemůžeme, ale zdá se, že byl sepsán kolem r. 1050, můžeme-li totiž adressáta pokládati za člena rodiny, o níž se zmiňuje Kedrenos. Ten totiž (u Migne, tom. 122, p. 220 BC) vypravuje, že Michael Theognostos a Samuel, synové magistra Michaela Burtza, zúčastnili se spiknutí proti císaři Romanovi III. (1028—1034) a byli za to pokutováni vyhnanstvím. Týž Kedrenos na jiném místě (u Migne, tom. 122, p. 332 CD) zmiňuje se o Samuelovi Burtzovi, který za císaře Konstantina IX. Monomacha (1042—1054) při obléhání Adrianopole od Pečeněhů odvážným výpadem z města způsobil porážku Římanů. Ovšem Kedrenos nezmiňuje se o smrti Samuelově. Jest tudíž možno, že jeden z obou bratrů, buď Michael nebo Samuel, později zemřel a druhému že Psellos věnuje svůj útěšný list. Psellos by se byl jistě zmínil o smrti bratra Burtzova na bojišti, kdyby byl tento nezemřel smrtí přirozenou.

L. 198 a 199 jsou nadepsány *Τῷ Ψηφᾷ*. V prvním z nich velebí Psellos své zásluhy na poli filosofie a vědy, zmiňuje se o své oddanosti k císaři, ale přece se cítí nešťasten a vyslovuje přání, aby směl žíti na malém venkovském statečku. V druhém velebí Psellos dobrotu císařovninu a prorokuje adressátovi řečnickou slávu. O osobě onoho Psefy nevíme nic bližšího, i jsme odkázáni na listy samé, které Rhodius (na uv. m.) klade na konec vlády Michaela VII. Parapinaka, tedy asi do r. 1077, ježto prý Psellos přes hluboké svoje neštěstí nemluví o klášteře a velebí dobrotu císařovninu. To vše jest možno, ale nemůžeme, myslím, přisvědčiti Rhodiovi, praví-li, že Psellos upadl v nemilost. Že až do konce vlády onoho císaře byl zasvěcován ve všechna tajemství vládní, o tom výmluvné svědectví vydává list jeho, svědčící Nikeforovi Botaneiatovi, jež právě z rozkazu císařského sepsal a přijal do závěrečné části svých Dějin. Zdá se tedy, že snad jen ochabnutí zájmu císařova pro řeči a výtvary Psellovy bylo příčinou této truchlivé nálady bývalého jeho vychovatele. Že listy ony vztahují se k vládě Michaela VII. Parapinaka, patrně ostatně i ze slov, jež v l. 198 pronáší Psellos o císaři, svém bývalém svěřenci: *Οὐδένα οὕτως τῶν πάντων ἡγάπησα ἢ ἐπύρνεσα, καὶ τινῶν ἀπορρήτων πολλάκις συνεκοινώνησα, εἶπω τὸ μείζον, πρὸς τὸν ἐκείνου βίον τὸν ἐμὸν ἡλαυνον,*

καὶ φιλοσοφοῦντι συνεφιλοσόφουν, καὶ πάντα τρόπον τῶν πραγμάτων ἀπεσπώμεν, ὥς οἶσθα καταβιαζόμενος.

V l. 206 *Πρὸς τινὰ κάπηλον μεγάλανχον καὶ φιλοσοφοῦντα διδάκτρα* vysmívá se chlubnému kramáři, že svými jalovými výklady filosofickými zneuctil filosofii, vykládá mu některé věci filosofické, ale pak sám sebe přerušuje, dokládaje, že bez toho kramář onen by výkladům těm neporozuměl. Pro určení doby tohoto listu nemáme žádného podkladu.

Zvláštní jest list 155, nadepsaný *Πρὸς νεοφώτιστον ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως τοῦ Μονομάχου*. *ἔοικε δὲ οὗτος εἶναι σοφώτατος ὥς καὶ ἡ ἐπιστολὴ δηλοῖ*. V listě tomto těší se Psellos na brzké shledání s novokřtěncem a raduje se též z toho, že přivádí tohoto novokřtěnce k Bohu, obrátiv jej na víru křesťanskou. Oznamuje mu spolu, že neobyčejnou péčí jeví o něho velekněz a že křest jeho bude se konati za velkolepého účastenství dvora a vlivuplných osob v neděli po sv. Petru a Pavlu v chrámě sv. Sofie. Zároveň mu sděluje, že ho nyní ani nechce vyrušovati, aby mohl před křtem mysl svou co nejvíce obracet k Bohu. List tento, jak jest patrné z nadpisu, náleží do doby vlády Monomachovy, blíže však jej určití nelze. Dle rázu tohoto listu musíme souditi, že adresát byl muž vznešený a že i veleknězi, kterým se míní asi patriarcha Michael Kerullarios, velice na tom záleželo, aby slavnost ta byla konána s největší nádherou.

V l. 208 *Περὶ φιλίας, πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ πατριάρχου κῆρ Μιχαήλ* obrací se ku dvěma synovcům patriarchy Michaela Kerullaria po smrti jejich otce, a vykládá, že chce myšlenkami filosofickými utvrditi jejich vzájemnou náklonnost. Ukazuje ku vzájemné příchyllosti členů téhož národa a k tělesné podobnosti bratrů, načež vykládá o podstatě a vzniku těla a o podstatě duše, jakož i o tom, jak harmonie duší vytváří se podobným zaměstnáním. Konečně vybízí oba bratry, aby se vzdělávali řečmi filosofickými, pěstovali etnosti, zamítali lichotníky a pomáhali si navzájem ve všech případnostech života, napodobující tak skvělý vzor vzájemné lásky dobrého otce svého i velikého ujce, patriarchy. Psellos věnuje tu sice veliké uznání patriarchovi, přes to však zemřelého bratra jeho, otce obou bratrů adresátů staví nad něho. Z toho je patrné, že list tento sepsán byl asi na konci vlády Monomachovy, kdy přátelský poměr Psellův k patriarchovi byl sice ještě dobrý, ale přece již mnoho pozbyl z bývalé srdečnosti.

Konečně třeba zmíniti se o jiném listě kratším, kde Psellos srovnává sloh Řehoře Nazianského, Basileia Velikého, Ioanna Chrysostoma a Řehoře Nyssejského. Jest uveřejněn u Migne, tom. 122, strana 901—908. Stručný obsah jeho jest tento: Tito čtyři řečníci mohou býti srovnáni s kterýmkoli řečníkem doby klassické. *Gregorios Theologos* vyniká

zvláště v řečnění panegyrickém, v němž Demosthenes jest slabší, a dostupuje výše Demosthenovy v ostatních dvou družích řečnických, totiž v oboru dikanickém a symbuleutickém. Vytříbiv svůj sloh attickým vzděláním, nejvíce se přiblížil řečníku Aristeidovi, předstihl jej však tím, že řeč jeho nikdy neunavuje. Kde mu jde o jednoduchost, často napodobuje Lysia, jindy nenápadně napodobuje vážnost a jakousi temnost Thukydidovu, při řečích slavnostních čerpá z Isokratova zdroje a dovede konečně i lahodu Herodotovu povznést k velkoleposti. Řeč jeho však, jakkoli chová v sobě prvky rozličné, přece se různí od slohu řečníků svrchu uvedených, nad něž vyniká krásou, majíc při tom jednotný ráz. *Basileios Veliký* pohrdá hledanými ozdobami umění právě tak jako všemi věcmi lidskými. Čerpal sice z jiných řečníků a osvojil si řečnickou sílu, ale nenapodobuje řečnické jejich obratnosti. Duch řečí jeho jest demosthenovský, ale obsah jejich, srovnáme-li jej s obsahem řečí Aristeidových, jest příjemnější a sloh skoro vybízí k tanci. Takový jest i *Gregorios Nyssejský*, jenž je jiným řečníkům tím, čím jemu samému Basileios. Proti slohu Basileiovu, který případně lze srovnati s polnicí, lze sloh jeho přirovnati k píšťale, ale proti slohu Demosthenovu a Aristeidovu snese i on srovnání s polnicí. V panegyrickém řečnění stojí za Basileiem, ale jinak, zvláště v odhalování božských věsteb, často před ním. *Ioannes Chrysostomos* horlivě se zabývá řečněním politickým, ale při tom každý z druhů řečnických ovládá umělecky. Nenapodobuje sice Lysia, ale jeho řeč se mu podobá svojí jednoduchostí, ač je hojnější a skvělejší, a vyznamenává se mimo to přesnou komposicí a důstojnými obraty, nechťejíc okouzlovati trophy, allegoriemi a opisy. Na konec shrnuje Psellos úsudky své o těchto řečnících v tato slova: "Εγωγ' οὖν βοῦλοῖμην καὶ ἀγαπῶν ἂν πανηγυρίζειν μὲν ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος, λαμπροφωνεῖν δὲ ὡς ὁ μέγας Βασίλειος. ἐξηγείσθαι δὲ θείους χρησμούς ὡς ὁ Νυσσαεὺς Γρηγόριος. ἵσταςθαι δὲ πρὸς τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος καὶ ἀφηδύνειν τὸν λόγον ταῖς ἀπλαῖς καὶ ἀδιηγῆτοις χάρισιν, ὡς ἡ χρυσὴ λέξα τοῦ Πνεύματος. List tento má v úvodě oslovení *λογιώτατε ἀδελφέ* a jest odpovědí k otázkám neznámého adressáta. Ani pro určení doby z listu tohoto nevyplývá nic.

Do páté skupiny nutno zařaditi všechny ostatní listy Psellovy, jež jsou v rukopisech beze všeho označení adressáta. Počet jejich jest značný a obsah velmi pestrý. Daleko by nás vedlo, kdybychom měli vykládati obsah těchto listů. Leckde ovšem podle obsahu můžeme tušiti osobu adressátů aspoň podle stavu, tak že bychom pak mohli některé z nich zařaditi do skupin výše uvedených. Většina těchto listů obsahuje docela stručnou prosbu za přímluvu, jen některé z nich jsou poněkud delší, obsahující též výklady filosofické, fysikální a aesthetické. Pro chronologii vyplývá z nich velmi málo. Nadpis schází při nich proto, že opi-

sovány byly hlavně pro svoji formu; tak znenáhla upadl adressát v zapomenutí.

Přehlédneme-li jen tyto dosud vydané listy Psellovy, vidíme, že Psellos měl rozsáhlé styky nejen s lidmi v Byzantii, nýbrž i v provinciích. Byli to většinou lidé, zaujímající veřejné postavení, buď duchovní nebo světští hodnostáři. Na ty asi Psellos nejčastěji se obracel, věda, že od nich nejspíše dosáhne vyplnění svých tužeb, ať již prosil za sebe, ať, což bylo častější, za jiné. Z mnohých listů je patrné, jaké oblibě se těšil u jednotlivých císařů. Mimo listy prosebné a doporučovací nalézáme ve sbírkách dosud vydaných i listy děkovné, blahopřejné, oslavné, t. j. enkomia ve formě listů, krátké listy, jež provázejí symbolické dary, listy přátelské, v nichž Psellos podává zprávy o svých osobních záležitostech nebo s účastí dotazuje se přátel na jejich poměry, a konečně listy, v nichž vedle obvyklých přátelských pozdravů a vzkazů jsou obsaženy výklady rhetorické, aesthetické a filosofické. Psellos s každým prosebníkem cítí upřímný soucit, všude hledí prospěti, přimlouvá se, doporučuje přátelům prosebníky, poukazuje na jejich dobré vlastnosti, a nabízí se spolu ku vzájemným přátelským službám. Není tudíž divu, že těšil se všude veliké oblibě a že dle listů musíme Psella pokládati za vzor soucitného a lidumilného člověka.

Důležitější však jest, nač již Sathas (Mes. bibl., prol. V. p. 9 n.) a po něm Krumbacher (na uv. p. 483 n.) poukázali, že listy Psellovy vyličují tehdejší život byzantský z mnohých hledisk, že se z nich dovídáme o byzantských poměrech kulturních, o správě státní, o událostech dějinných a o mnohých podrobnostech, z nichž lze doplniti životopis Psellův. Naproti tomu jiné byzantské památky toho druhu jsou plny badání theologických a filosofických, ale pro dějiny a kulturní život z nich vyplývá velmi málo. Jako epistolograf může býti Psellos srovnán pouze se Synesiem a Fotiem. Attická elegance jeví se zvláště v menších listech, v nichž Psellos zápasí o palmu s Fotiem, jakkoli nedostihuje vlastního vzoru svého, Synesia.

Pro poměry ve vlastní Helladě jsou důležité listy 20, 26, 33, 34, 103, 141, 186. Dovídáme se z nich o hlubokém úpadku tehdejší Hellady, o troskách slavných stavitelských a sochařských památek této klassické země, jakož i o poměrech úředníků jejích. Cítě yroucí lásku k staré Helladě a žele hluboké noci, která se rozestřela po této zemi, kdysi zářící vědami a uměním, Psellos sybodomyslně ujímal se Řeků proti předsudkům Byzantinců a těmto znova na paměť uváděl význam slova *Ἑλλήνες*. Hellas tehdy asi mnoho trpěla pod libovolnou vládou strategů a úředníků finančních. Byli to, jak soudí Gregorovius (I., str. 179 n.), často mužové slovanského původu z Thrakie a Makedonie, kteří neměli soucitu pro útrapy Řeka. O neblahém tehdejšímu stavu Attiky svědčí zvláště slova l. 34: *Ἐγώ*

γὰρ χειμῶνι προσεικάζω τὴν Ἀττικὴν ἢ καὶ χειμῶνος χεῖρονι. Podobně nařiká nad bídným stavem Athen v l. 186: οὕτω γὰρ καὶ μοί, τὰ μὲν ὀνόματα τῶν ἐπιστημῶν ἐμμεμένηκε, καὶ τὸ τῆς φιλοσοφίας ἐξαίρειτον, τὰ δ' ἐφ' οἷς ταῦτα, αἱ περιστάσεις ἀφείλοντο. Z toho lze souditi, že Atheny neměly tehdá žádné význačné školy. Že však Attika a Hellas vůbec přece ještě se honosila některými uměleckými památkami, vidíme z l. 141, v němž žádá adresáta za sochy. Také o správě říše a poměrech úředníků v provinciích se dovídáme leccos z listů Psellových. Říše byzantská byla tehdy rozdělena v themata. Tento název příslušel původně starým legiím římským, později oněm oddílům vojsk, které tábořily v jednotlivých menších okresech říše, a konečně přešel na tyto okresy samy. Stará soustava provinciální změnila se totiž v thematickou; vývoj tento počal za Justiniana I. (527—565) a dokonán byl za Leona III. Isaurského (717—741). Nebezpečné doby státu vyžadovaly totiž soustředění moci vojenské i občanské v jedněch rukách, a to v rukách nejvyššího velitele vojenského, jenž slul *στρατηγός*. Jemu podřízeni byli *kleisurarchové*, t. j. velitelé čet v důležitějších průsmycích, turmarechov, t. j. velitelé čet roztroušených po jednotlivých okresech, a úředníci občanskí. Nejhojnější správy o thematech děkujeme císaři Konstantinu VII. Porfyrogennetovi (912 až 959), který napsal spis *Περὶ Θεμάτων*.¹

Z themat, jež v tomto spise jsou uvedena, čteme jich v nadpisech Psellových listů sedm asijských a čtyři evropská. Ale vedle toho listy Psellovy svědčí též dvěma soudcům themat asijských, jež u Konstantina VII. se nevyskytují. Ten totiž zahrnuje pod thematem Armenským Malou a Velkou Kappadokii, kterážto druhá dělila se opět ve dvě části, v thema Charsianské

¹ Toto dílo uveřejněno bylo u Migne, *Patrologia graeca*, tom. 113, str. 63—140. Za Konstantina VII. Porfyrogenneta bylo 17 themat asijských a 12 evropských. Na straně asijské jsou to: 1. *Ἀνατολικόν*. 2. *Ἀρμενικόν*. 3. *Θρακησίον*. 4. *Ὀψίκιον*. 5. *Ὀπίματον*. 6. *Βουκελλαρίων*. 7. *Παφλαγόνων*. 8. *Χαλδία*. 9. *Μεσοποταμία*. 10. *Κολωνείας*. 11. *Σεβαστείας*. 12. *Λυκανδοῦ*. 13. *Σελενκείας*. 14. *Κιβυρραιωτῶν*. 15. *Κόπρος*. 16. *Σάμος*. 17. *Αἰγαίον πέλαγος*. Na straně evropské jsou themata: 1. *Θράκη*. 2. *Μακεδονία*. 3. *Στουμόνος*. 4. *Θεσσαλονίκη*. 5. *Ἑλλάς*. 6. *Πελοπόννησος*. 7. *Κεφαλληνία*. 8. *Νικόπολις*. 9. *Δυρράχιον*. 10. *Σικελία*. 11. *Λογγιβαρδία*. 12. *Χερσῶνος*. Genitivy ve jménech některých themat vysvětlují se závislostí na slově »θέμα«. Thema *Θρακησίον* v Malé Asii bylo sídlem evropských Thraků, *Ὀψίκιον* vzniklo z latinského »obsequium« a znamená sídlo služební družiny vojevůdcovy, *Ὀπίματον* znamenalo původně zdatný vojenský sbor, ale za doby Konstantina Porfyrogenneta thema velmi málo vážené, *Βουκελλαρίων* odvozeno od latinského buccellarius, což znamená strážce potravin. Ostatní jména themat jsou odvozena od význačných míst nebo jsou to staré názvy oněch krajín. O thematech říše byzantské v nejnovější době mimo jiné jednal H. Gelzer: *Die Genesis der byzantinischen Themenverfassung* (Abhandlungen der phil.-historischen Klasse der sächs. Gesellschaft der Wissenschaften, Leipzig 1899, XVIII. Bd.).

a Armenské. Sáhnuť zde opět k rozdělení starému a z toho si vysvětlíme tituly Psellových listů, totiž 73 a 121, jež jsou nadepsány *Τῷ κριτῇ Χαροῖνῳ*, a 158, jenž je nadepsán *Τῷ κριτῇ Καππαδοκίας*. Jméno *Χαροῖνῳ* je totožné se jménem *Χαροῖανόν* u Konstantina Porfyrogenneta. Soudce thematu Armenského jest aspoň připomínán v 35. listě Psellově. Celkem tedy v titrelech listů Psellových jest uvedeno 9 různých themat na straně asijské. Mimo to vidíme z listů Psellových, že thema Hellas a Peloponnesos byly za jeho doby spojeny pod jednou správou. Z listu 180 konečně je patrné, že snad Filadelfia znamená jméno nového thematu; může jím ovšem býti míněno i hlavní město thematu Thrakesijského, k němuž za Konstantina VII. Porfyrogenneta Filadelfie byla počítána.

O poměrech vyšších úředníků v provinciích vůbec nabýváme názoru z mnohých listů; zvláště však významné listy jsou 128, 146, 190, z nichž vidíme, jak se chovala vláda byzantská k úředníkům schopným a neschopným a jaké požadavky bylo splnění uchazečům o úřad provinciální. Z listu 190 vidíme zřejmě, že císařům šlo o to, aby úředníky schopné za každou cenu na jejich místech udrželi. O stavu notariů a písařů v provinciích dovidáme se zvláště z listů 24, 47, 100, 136, o vzájemném poměru úředníků soudních a finančních z listu 192, o nepříznivém sociálním postavení tajemníků císařských z listu 13.¹ Pro poměry klášterů, jejich důchody a vztah k okolním obyvatelům lze mnoho čerpat z listů 77 a 69 M., pro bohoslužbu v Delfech z listu 96, pro bohoslužbu v Kyziku z listu 79, pro mysteria z listu 84. O zvycích při sňatku dovidáme se z listů 83 a 84, o obyčejích při hostinách z listu 56, o nalezištích ryb z listu 58 a konečně o přátelských darech a jejich významu z velmi četných listů, jež Psellos posílal zvláště kaisaru Joannu Dukovi a členům císařské rodiny Duků vůbec.

Také o poměrech úředníků hlavního města dovidáme se z mnohých listů, z nichž většina byla již uvedena. K tomu připojení sluší ještě tyto listy ve sbírce Sathově: L. 87 psán byl

¹ Notariové (*νοτάριοι*) jsou kancelářští úředníci v různých oborech správy, v provinciích, u loďstva, při poště, ve finančnictví, v paláci císařském atd. Měli obyčejně ještě některé tituly vedlejší, které svědčí o veliké libovůli byzantských císařů. K tomu poukazuje též G. Schlumberger s. v. Představení jednotlivých kancelářů sluli *πρωτονοτάριοι*. Z Psellova listu 124 vidíme, že *πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου*, t. j. předseda kanceláře generálního poštmistra, Eustratios Choïrosfaktes, měl zároveň titul *μάγιστρος*. V titulu listu 125 jiný podobný úředník Joannes nazývá se *δοσιδότης*, t. j. vrátný. Z listu 107 je patrné, že protonotariem stal se soudce thematu Kibyrraiotů. Z listu 60 M. konečně vidíme, že protonotarios měl i titul synkellos, t. j. kancléř, jenž náležel především hodnostářům církevním. Dva z listů Psellových, 70 a 191, psány byly notariům císaře Isaaka I. Komnena. Císařští tajemníci, t. j. úředníci tajné kanceláře císařské, sluli *συνγεγραμνοί* nebo *ἀσκηρητις* nebo *ἀσκηρητις*.

generálnímu poštmistru, 45 správci císařské pokladny, 163 správci císařských statků, 12 a 89 úředníkům supplikačním, 176 vrchnímu tajemníku císařskému, výpomocnému úředníku soudnímu a úředníku supplikačnímu, 88 komorníku a správci císařského kalamáře.¹ Mnoho se dovídáme též z listů bez nadpisu, jež někdy s jistotou, někdy jen pravdě podobně můžeme zařadit do skupiny listů, psaných určitým úředníkům. Jako se Psellos obracel na soudce v provinciích, poněvadž od nich nejspíše mohl očekávat vyplnění svých žádostí, tak dovedl si i mezi úředníky hlavního města vyhledati přátele, kteří mohli jemu neb jeho chráněncům prospěti.

Listy Psellovy podávají nám též příspěvky k charakteristice osob císařského rodu. Nadšení pro kaisara Joanna Duku dalo Psellovi podnět k velké řadě listů, v nichž povaha tohoto muže jeví se ve světle nejpriznivějším. On proslavil se znamenitými skutky válečnými (12 M.), vyniká v jízdě na koni (49 M.), s oblibou oddává se lovu (9 a 49 M.), není sice oddán filosofii a rhetorice, přece však věnuje těmto vyšším snahám pozornost, dávaje vždy na jevo vroucí touhu po poznání (12 M.). Zvláště jest zaujat díly Psellovými, ba opouští pro ně i dávná zřídla moudrosti (12 M.), tak že Psellos již jako příjemná kořist všecek náleží jemu (9 M.), dávaje mu svou duši, aby ji drásal a trhal (152). A přec jeho řeči nedostihují dokonalosti velkých mistrů (7 M.). Kaisar však se jimi kochá jako včelka, létající na skromnou materiďdoušku (7 M.) a vůbec nalézá v nich největší zalíbení (151 a 152). Psellos ovšem jest mu za to vděčen, přeje si, aby jeho blahověle zůstala mu zachována (5 M.), ba praví dokonce, že jen jeho zlaté váhy udržují v rovnováze jármo jeho života (6 M.).

¹ Generální poštministr slul *λογοθέτης τοῦ δρόμου* nebo *τοῦ ὁξέος δρόμου* a měl na starosti veškeré poštovníctví říše. Jsa stále ve styku s thematy a jejich úředníky, nabyl později vrchní moci nad strategy a stal se tak jakýmsi ministrem vnitra, který podepisoval všechny úřední listiny císařské. Konečně za doby Palaiologů stal se zároveň ministrem zahraničním a obdržel titul *μέγας λογοθέτης*. O tom vykládají Zachariä von Lingenthal (str. 330) a Schlumberger (s. v.). Správce císařské pokladny slul *σακελλάριος*, kterýžto titul se jinak v Psellových listech nevyskytuje. Správce císařských statků soukromých slul *λογοθέτης τῶν οἰκειακῶν* (Zachariä von Lingenthal, *ibid.*, Schlumberger, s. v.). Úředníci supplikační nazýváni byli *οἱ ἐπὶ τῶν δεήσεων* (Zach. v. L. str. 332, Schl. s. v.). Přijímali, pořádali a vyřizovali žádosti císaři podané. O vrchním tajemníku cís. srov. předešlou. Výpomocný úředník soudní, který předčítal listiny při jednáních soudních, slul *λιβελλισιός*. Že i tento úředník nebyl zcela nedůležitý, patrně jest ze zmínky Skylitzovy (Migne, tom. 122, p. 401 B): *μεσάζοντος ἐν πᾶσι τοῦ μαγίστρου Πέτρου τοῦ λιβελλισίου*. (Zach. von Lingenthal, str. 332, Ducange, *Notae in Annae Comn. Alex. II.* p. 634). Konečně komorník a správce císařského kalamáře slul *βαστάρχης καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ κανικλίου*. Císař užíval k podpisování listin zlatého kalamáře, jenž dle své podoby nazýván *κανικλίον*, t. j. psíček (lat. canis). O tom vykládá Ducange (*Notae in Annae Comn. Alex. II.* p. 634).

Proto též lituje, kdykoli se od něho odvrací (74 M.), ale přiznává, že se chová laskavě, i když se odvrací (4 M.). K tomu ke všemu druží se u něho kouzelné mravy, rozumnost, dobrota, krása, ba i libezný hlas (4 a 5 M.). Jen zájem kaisarův utvrzuje ho v přesvědčení o jeho řečnické slávě (48 M.). Jakkoli i v tomto vyličení povahy kaisara Joanna Duky jeví se mnoho lichotných obrátů, přece v celku vyplynula tato charakteristika z neličeného přátelství Psellova.

Totéž nemůžeme, bohužel, říci o jiných povahopisech císařů a členů císařského rodu, pokud z listů Psellových můžeme si je sestaviti. Srovnáme-li totiž zmínky o těchto osobách v listech se zprávami dějepisnými, jež Psellos sám ve svých Dějinách nebo jiní historikové zaznamenali, pozorujeme, že v ovzduší dvorském Psellos velmi často ve svých listech přízni vyšších kruhů obětoval pravdu. Výrazy lichotné a přímého muže nedůstojné vyskytají se tu ve značném množství.

Tak císaře Konstantina IX. Monomacha vylíčil v listě 115 jako muže, který dal nový život říši a který modlitbami, řečí i skutky stále se vynasnažuje o její povznesení. Naproti tomu v Dějinách (Mes. bibl. IV. 111—200) líčí jej jako vladaře naprosto nedostatečného, který hověl jen milostným náklonnostem a dětským hříčkám. Vláda Monomachova zvrhla se na konec v bujně požitkářství, čímž v říši nastal rozvrat a zkáza. Proto Psellos na mnohých místech stěžuje si na žalný stav té doby. Jsa však císaři vděčen za své povýšení, úmyslně leccos zamlčuje, a nemoha obhájit císaře pro jeho veliké vady, dokazuje, že i nejslavnější vlády mají své stinné stránky. Za to však cizí spisovatelé líčí temnými barvami jeho vládu, zvláště armenští, jichž krajané nedbalostí císařovou byli vydáni na pospas divokým hordám tureckým.

Podobně císaře Isaaka I. Komnena velebí jako muže, který zachránil říši před záhubou, v němž sloučily se úspěchy předehrávaných dobyvatelů a jehož božská a herojská duše ani v neštěstí neztrácí rozvahy (69). On shromáždil veliké vojsko, jež přísnou a vlídnou kázní dovede ovládati; jeho činy nejsou o nic menší činů makedonských (161). Ani odpočinku sobě nedopřává, veškerou péči vynakládá na to, aby povzněl kleslou vážnost římskou (170); jen ať nepodniká nic nad své síly (81). Ve válce i v míru vše důmyslem svým dovede rozřešiti a uspořádati (170) a vůbec všechny jeho vlastnosti svědčí o ušlechtilosti jeho duše; zvláště však vyniká lidumilností (161). Podobně i choti tohoto císaře, Aikaterině, věnuje Psellos v listě 112 nadšenou chválu jako ženě, pocházející z císařského rodu a ozdobené mnohými ctnostmi. V Dějinách (Mes. bibl. IV. 234—237) přes svůj obdiv pro tohoto heroického císaře, jemuž se podařilo v tak krátké době povznésti kleslou moc říše, kárá jej pro přílišný chvat v této snaze (ibid. p. 237 n.) a vtipně připomíná, že Bůh stvořil

svět v šesti dnech, on však že najednou vše chce změnit a zlepšit (ibid. p. 243 n.). Zvláště však kárá jej pro násilný skutek proti patriarchovi Michaelu Kerullariovi (ibid. p. 245), proti němuž sám byl nucen sepsat spis obžalovací. Ostatně nepřátelské chování Psellovo proti tomuto císaři zřejmě se ukázalo, když císař, onemocněv a pozbyv naděje na uzdravení, jmenoval přes odpor svých příbuzných nástupcem svým finančního ministra Konstantina Duku a sám odešel do kláštera. Prozatímní tento správce říše nevykonával z počátku císařských práv, až Psellos, dovědév se o uzdravování císařovně, posadil jej s odznaky císařskými na trůn a přemluvil k plnému vykonávání císařských práv. Teprve pak Isaak I. Komnenos, pozbyv naděje na trůn, oblékl šat mnišský a ztrávil zbytek svého života ve vyvoleném klášteře (ibid. p. 251—259).

Z listů, císaři Konstantinu X. Dukovi věnovaných, nelze mnoho pro charakteristiku jeho čerpat. S císařem tím spojovalo Psella nejpevnější pouto přátelské, pevnější než s jinými císaři, ani syna jeho Michaela VII. Parapinaka nevyjímajíc; neboť k tomu se Psellos choval spíše jako otec. Svědčí o tom slova v jeho Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 261), kde o Konstantinovi X. Dukovi praví blahosklonně: *Καὶ συνελθόντες ἀπαξ εἰς λόγους καὶ πείραν ἀλλήλοις παρεσχηκότες, ἔδανμάσμεν τε καὶ ἔδανμάσθημεν*. Není tudíž divu, že v jednom listě, psaném kaisaru Joannu Dukovi (12 M.), líčí jej jako povahu čistou, upřímnou a blahovolnou, která nedbá o chvalořeči. Psellos byl tehda v takové vážnosti, jakoby byl členem císařského příbuzenstva, i není divu, že císaři za to na různých místech vděčnost dával na jevo. V Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 265. n.) však opět jej kárá jako vládce neslavného a změkčilého, který naprosto nesplnil naději Komnenových a který zlatem si vykupoval mír od barbarů, místo aby zbrojnou mocí na ně udeřil. Zároveň připomíná, že i on sám hleděl přivést císaře na lepší cestu, ale marně.

Vdovu po císaři Konstantinu X. Dukovi Eudokii velebí jako ženu, která volbou Romana IV. Diogena za manžela zachránila říši a která v upřímné lásce je mu oddána, vážce si ho zvláště pro jeho rekovnost a neohroženost (2 a 3). Eudokie neměla Psella příliš v lásce a teprve císaři Romanu IV. Diogenovi se podařilo oba usmířit. Psellos asi leckdy jí pak lichotil, právě tak jako císaři, a poměr jejich byl asi přátelštější, jak aspoň pravdě podobně můžeme souditi z listů 53 a 132, kde ji nadšeně velebí jako pomyslnou rozkoš a pomyslný ráj. Psellos tedy původně asi valné náklonnosti k ní necítil; ona pak po smrti prvního manžela svého, jsouc přesvědčena o vlivu Psellově a bojíc se jeho výhrůžek o možné vzpouře, provedla nový svůj sňatek tak rychle, že jemu i Joannu Dukovi i Michaelu, synu Konstantina X., nezbývalo než smířiti se se stavem věcí a pozdraviti v Romanu IV. Diogenovi nového císaře. Že tento čin

Eudokiin byl Psellovi velice proti mysli, patrně opět z jeho Dějin (Mes. bibl. IV. 272 n.), kde s jakousi trpkostí ji pro to kárá, jakkoli na druhé straně milerád uznává, že politická nutnost ji pohnula k tomuto kroku.

Manžela jejího Romana IV. Diogena velebí Psellos v listech jako talentovaného vojevůdce, který sám vyniká tělesnou silou a neochvějnou statečností a může právem býti zván soupeřem Achilleovým a Alexandrovým (2 a 3). On dovede vojíny rozohniti krásnou řečí ku statečnosti a s nimi spěje od vítězství k vítězství, jeho vrozená skromnost však mu nedovoluje, vítězstvím se chlubit (2 a 3). Jeho zásluhy válečné o povznesení Romanie jsou tak veliké, že právem lze jej srovnati se sluncem (5). Avšak i v soukromém životě září leskem ctností, vynikaje vroucím srdcem a smýšlením šlechtitným (4), jakož i touhou po umění, vědě, řečech a po kráse vůbec (6). Jakmile však stihlo Romana IV. neštěstí, Psellos docela se změnil a sám dal podnět k palácové revoluci, již Michael VII. Parapinakes povznesen na trůn. A jako již v listě 82 útěšná slova, jež posílá oslepenému Romanu IV., neplynula mu ze srdce, tak vůbec ve svých Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 274—279) zneuznává heroism a jiné ctnosti císařovy. Tento spor vysvětluje Sathas správně tím (Mes. bibl. prol. IV. p. 93—94), že Dějiny psal Psellos za vlády svého svěřence Michaela VII., který ovšem Romana IV. neměl v lásce, stále se obávaje, že bude od něho připraven o trůn, kdežto v listech nevylicuje jen skutečných citů tehdejších Byzantinců, kteří byli pro Romana nadšeni, nýbrž sleduje i své vlastní prospěchy. Vraceje se znovu k tomuto problému, Sathas na jiném místě (Mes. bibl. prol. V. p. 32—34) ukazuje, že Psellos neviděl v Romanu IV. nic jiného než poručníka nedospělého císaře a vhodného zachránce moci, který musil ustoupiti právoplatnému nástupci. Jakmile se objevila první vhodná příležitost k provedení státního převratu. Tento odpor Psellův proti Romanu IV. tedy ovšem lze vysvětliti z oddanosti k právoplatnému rodu, k němuž poutala ho dávná pouta vděčnosti, ale politicky zůstává neospravedlněn. A přec měl Psellos na očích dva dojemné příklady politické vážnosti, a to Komnenův, který přes prosby manželky a bratrů odkázal trůn muži, od jehož věhlasu si sliboval spásu říše, a Eudokiin, která prospěchy dynastické byla hotova obětovati záchraně říše. Ostatně právě smýšlení Psellovo k Romanu IV. je patrně též z listu 145, v němž velebí Andronika Duku pro jeho důmysl a bystrost vojevůdcovskou, chválí jeho významné výkony válečné a škodolibě se raduje nad neštěstím Romana IV., jak patrně z jeho touhy po úplném zničení jeho spojence Chataturia.

Význam epistolografie Psellovy záleží však ještě v mnohých jiných věcech. Věnoval-li Psellos tolik práce listům svým a přál-li si, aby nezanikly beze stopy, přirozeně se ptáme, jaké bylo jeho

mínění o tomto literárním druhu a o jeho poměru k řečnictví. K tomu v listech samých nalézáme odpověď. Dle Psella především rhetorika nikdy nesmí zvítěziti nad filosofií; filosofie musí jí dodávati látku (110) a spolu usilovati jen o pravdu (203). Sofistika musí vymizeti z řečí (3 M.). Řeč sama je výtvozem rozumu (172) a chová v sobě tři živly, jimiž milovník věcí vyšších se povznáší, totiž živel milostný, hudební a filosofický (189). Řeči mívají různé podoby, jsouce brzo prudké, brzo veselé, brzo jemné a ušlechtilé (11); třeba jest v nich hleděti k myšlenkám, mluvě, slohu, skladbě a rytmu, což vše působí mocí magickou, stojí-li na výši dokonalosti (109). Nelze zajisté popírati, že řeč potřebuje ozdoby (171), ale s důstojností řečnickovou nesnášejí se rozmanité malicherné umělostky, zvláště v případech jednoduchých (3 M.). Řeč působí silou přitažlivou, takže ji lze uloviti člověka a zcela jej k sobě připoutati (71). Význam řečníkův záleží především ve skvělém jazyce, ať mluví, ať píše, ať učí rhetorice. Tato jeho přednost musí se uplatniti, ať prostě vykládá, chválí nebo haní, ať filosofuje, ať mluví o umění, ať probírá věci náboženské. Takový řečník není pak Atheňanem ani Spartanem, nýbrž občanem celého světa a podobá se střelci, který vysílaje střely proti posluchačům, neporaňuje jich, nýbrž působí jim libost v duši (1 M.). Avšak sláva řečníkova může býti trvale založena jen písmem; neboť jinak řeč jeho zaniká, jsouc omezena pouze na náhodný kruh posluchačů (1 M.). Mimo to písemné zaznamenání daleko vyniká nad řeč, která náhodně se rozvíjí, větší uspořádaností a uceleností (11). Z toho právě vzniká u Psella obliba pro listy, které sám hojně posílá, prose zároveň, aby i jemu byly posílány, aby sám zase mohl na ně odpovídati. Styk písemný pokládá za nezbytný prostředek k udržení přátelské lásky; praví totiž, že láska nehyne, svlažuje-li se stykem písemným (14). Ovšem, chce míti jen listy upřímné, jichž obsah plyne ze srdce pisatelova (179). Spojení listové jest jedinou útěchou vzdáleným přátelům, i není zajisté správně mínění těch mudrců, kteří tvrdí, že k udržení přátelství stačí styk pomyslný (179). Ostatně list působí někdy, jako lotos, zapomnění všeho ostatního a podobně jako Seireny nedovoluje ani na okamžik obrátiti pozornost k něčemu jinému (109). Z úsudků těch je zajisté s dostatek patrné, jak veliký význam přičítal Psellos řeči, dle určitých pravidel uspořádané, a zároveň jak vysoko cenil písmo, které výtvořily řečnické může trvale zachovati potomstvu.

Krásné jsou Psellovy názory o mravnosti, s nimiž v listech se setkáváme, jakkoli, bohužel, sám leckdy se proti nim prohřešoval. Dle něho dva jsou vrcholy v životě lidském, totiž ctnost a špatnost, ale člověk může voliti též cestu střední (154). Nenít zajisté každému dáno dospěti k cílům nejvyšším (207). Ke ctnosti vede cesta strmá, i třeba úsilné námahy, než kdo dospěje k vrcholu nejvyššímu (167). Za to ctností nás sbli-

žují s Bohem a zjednávají nám pravé pozemské blaho (208). K tomu však jest třeba, aby člověk city a žádosti podřizoval rozumovým důvodům i aby hledal nejvyšší slast právě v odříkání, jež zbavuje člověka všech zemských příměšků (8). Ovšem žítí životem čistě duševním není dáno každému; je to vrchol lidské dokonalosti, k němuž na zemi lze dospěti (7). K němu povznáší se jen ten, kdo zhrdne pomíjejícností světa (123). Ostatní však mohou též žítí život Bohu milý, vypudí-li ze srdce svého ctižálost a sebelásku (13) a snaží-li se dobro konati ne náhodně, nýbrž stále, jsouce důsledni v chování i mravech (2 M.). Nejlepší jest mírné užívání života, při němž člověk je si vědom, že nebude žítí věčně (156), odpouštíje těm, kdož mu krivdí, a v lásce opět obcuje s tím, kdo trestem smyje své provinění (61). Člověk takový snáší také trpělivě neštěstí a rány osudu, věda, že jsou často trestem od Boha seslaným za provinění spáchaná (15), že jimi právě bývá v nás ničen člověk zevnější, aby se obnovil člověk vnitřní (118), že i ony pominou, jako rozbouřené moře časem se uklidní (6 M.), že nám otvírají cestu do království nebeského (123), že daleko spíše nutí nás k opatrnosti než příhody šťastné, v nichž leckdy býváme domýšliví (161). Má na paměti, že bychom nedovedli ani snéstí stále šťastných dnů, že štěstí nikým neřízené často majitele vrhá v záhubu a že právě nehodami dostává se nám jakési uzdy, která krotí naše nerozumné nápady (12). Takový umírněný člověk je spolu přesvědčen o tom, že při lásce pouze tělesné vzniká rychle přesycení, kterého však nezná láska duševní (31 Misc.), a jsa manželem, bude k tomu hleděti, aby manželství nebylo pouhým spoluzitím těl, nýbrž i duší (1). Takový člověk nebude konečně ani příliš truchliti nad zemřelými (105), věda, že smrt jest osudem nás všech, že nikdo jí nemůže uniknouti, ale že jest zároveň stejná pro všechny (120), a maje velikou útěchu v tom, že Bůh sám smrti okusil a svým vzkříšením utvrdil nás v naději, že i my vstaneme jednou z mrtvých k novému životu (105).

Jedním z neocenitelných statků lidských jest přátelství, jehož významu, zvláště mezi příbuznými, věnuje Psellos celý dlouhý list 208, ve kterém dokazuje, že i přátelství lze postavit na pevné vědecké základy a že právě určitým a přesným uvědoměním vztahů mezi přáteli upřímný jich svazek se upevňuje a utužuje. Ukazuje k tomu, že i v podobných tělech dvou bratrů bývají leckdy duše zcela nepodobné a že společenství duší vzniká nejvíce ze stejných zaměstnání (208). Přátelství jest věcí zcela jednoduchou a též malými dary lze je dáti na jevo (7 Misc.). Přátelství má býti nelíčené a opravdové, ale takové vyžaduje též účasti v pracích a životních potřebách přátel (8). Takové nelíčené přátelství zachováváme často i k těm, s nimiž jednou v životě jsme se setkali (146). Třeba jest ovšem voliti přátele dobré; kdo se s dobrým stýká, bývá rovněž dobrými věcmi zaujat a k dobrým

skutkům podněcován (130). Práví přátelé nejsou od sebe vzdáleni, neboť druh druhu nosí v duši (124), osudy druhovy pokládá za své vlastní (122) a nikdy neodkládá splnění jeho žádostí (21). Přátelství zajisté utvrzuje se skutky a plněním slibů (3). Takové přátelství může vykvést jen na podkladě stejných zásad a podobných životních cílů; kdo však své přátele pouze při víně poznávají, těm oheň přátelství snadno a rychle hasne (118). Věřen jsa těmto zásadám, vyhledával také Psellos četné přátele, jimž takto často podobu pravého přátelství stavěl před oči, chtěje je co nejvíce k sobě připoutati. Někdy snad měl při tom i účely praktické, chtěje z oněch přátelských poměrů těžiti pro sebe nebo pro jiné, ale často byly to vztahy zcela nezištné.

Věřen jsa zásadě svrchu vytkené, že ani řečnictví nesmí úplně postrádati filosofie, a pokládaje zároveň epistolografii za prostředek k zachování řečnické slávy, uložil i ve svých listech mnohé názory především o filosofii a vědě vůbec i o jednotlivých filosofech, zvláště o Pythagorovi, Platonovi, Aristotelovi, o škole stoické, skeptické a akademické, o poměru křesťanství k filosofii pohanské a o vědě mystické. Názory ty ovšem musily by býti zkoumány ve spojení s názory Psellovými v jiných spisech, právě tak jako i filosofické myšlenky jeho o Bohu, člověku, duši, ctnostech a statech vezdejších, s nimiž se v listech setkáváme. V tom všem ukazuje se jako pravý Platonik; doporučuje Platona, hledě dokázati shodu jeho s křesťanstvím, a snaží se také Homera allegorickými výklady učiniti prorokem křesťanských pravd.

O jeho velikém vzdělání svědčí též četné, velmi případné vzpomínky z dějin Hellady a Říma a z biblické historie, a to z dějin politických i kulturních, jakož i narážky mythologické, týkající se báží o bozích a heroech, ať už vyskytují se u Homera nebo na jiných místech. Velmi hojná přirovnání, vzata z přírody živočišné, rostlinné i neživé, jakož i narážky na různé zjevy života lidského doplňují obraz listů Psellových po stránce obsahové.

Ohromné bohatství myšlenek, kterým Psellos vládne, jest u něho spojeno s velikou hojností slov a s podivuhodnou obratností jazyka, která mu činí možným často i tytéž myšlenky podávati v novém rouše. Jest to vsutku podivuhodno, jak v listech svých po stránce formální skoro nikde se neopakuje, ač pronáší často tytéž prosby k adresátům. Obratnost slohovou a ozdobnost řeči, která zvláště v listech vystupuje do popředí, uznávali i nepřátelští vrstevníci jeho, nazvavše jej *ὁ πολλὸς τὴν γλῶττιαν*. Proto i on sám na mnohých místech chlubí se svojí *εὐγλωττία*, které jedině děkoval své povznesení z nízkého stavu. Dle mínění Krumbacherova (na uv. m. str. 435) hlavním vzorem v líčení a po stránce formální vůbec jest mu v ostatních dílech Platon,

naproti tomu jeho listy hromaděním krátkých rhythmických členů, aníthes a adjektiv upomínají živě na křesťanskou poesii hymnickou.

III. Charakteristika Psellova.

Zbývá nám podati charakteristiku Michaela Psella. Z listů jeho, jak už částečně bylo ukázáno, nabýváme o něm obrazu dosti příznivého. Jinými zprávami z jeho vlastních děl i z děl cizích obraz ten ovšem silně se zatemňuje. Muž tak znamenitý, jakým Michael Psellos bez odporu byl, vzbudil ovšem různé úsudky, v nichž však často činnost literární nebyla přesně odlišována od činnosti politické a života soukromého. V mnohém směru ublížili jeho památce i jeho současníci i historikové pozdější. Michael Attaleiates a Nikeforos Bryennios ani jména jeho neuvádějí plně; ovšem zdá se, že Michael z Nikomedie, o němž zmínka se činí u Attaleiaty, je s naším Psellem totožný. Zonaras a Skylitzes nemluví o něm příliš příznivě, ač nepopírají jeho vlivu. Naproti tomu Anna Komnena velebí jeho nadání a moudrost a staví ho vysoko nad Joannu Itala, který byl nástupcem Psellovým v úřadě učitele filosofie a obec i církev svými nerozumnými názory uvedl ve zmatek (I. p. 258 ed. Bonn.): *Μιχαὴλ ἐκεῖνῳ τῷ Φελλῳ προσωμίλησεν, ὃς οὐ πάνν τοι παρὰ διδασκάλοις σοφοῖς ἐφοίτησε, διὰ φύσεως δὲ δεξιότητα καὶ νοὸς δξύτητα, εἰς ἄκρον σοφίας πάσης ἐληλακὼς καὶ τὰ Ἑλλήνων καὶ τὰ Χαλδαίων ἀκριβοσάμενος γέγονε τοῖς τότε χρόνοις περιβόητος ἐν σοφίᾳ... ὁ δὲ Ἰταλὸς θερμὸν αἰεὶ καὶ μαρτικὸν πρὸς τὸν Φελλὸν ἔβλεπε, κἂν ἐκεῖνος ὡς αἰτὸς τῶν τοῦ Ἰταλοῦ ἐρεσχελιῶν ὑπερίπτατο.* Chvalné svědectví vydává se Psellovi též v listě Theofylakta, arcibiskupa bulharského, který byl žákem Psellovým. List ten otištěn jest u Migne (tom. 126, p. 384). Nejvíce však památka Psellova jest oslavena v satíře Timarion z 12. stol., v níž jakýsi šprýmovný skladatel líčí cestu Timarionu do podsvětí a jeho příhody v podsvětí. Tam setkává se též s třemi bývalými učiteli filosofie v Byzantii, totiž Michaelem Psellem, Joannem Italem a Theodorem Smyrnským. Psellos pro svoji náklonnost k filosofii pohanské ode všech ostatních filosofů je nadšeně pozdravován, kdežto Italos pro příliš křesťanské názory odmítán.

Později byly historické zprávy o Michaelu Psellovi tak zatemněny, že i století, v němž žil, vymizelo z vědomí učenců. Ztotožňován byl s filosofem Psellem z ostrova Andru, ač tento žil již v VIII. století po Kr., až konečně Allatios z Chiu věnoval se r. 1634 s velikou pílí kritickému roztržení spisů Psellových, ale neznaje mnohých jeho spisů, zvláště však jeho rozsáhlé epistolografie, přičetl díla Michaela Psella Psellovi Andrijskému a tohoto rozdělil zase na čtyři Pselly, kteří kvetli za různých dob

(Migne, Patrol. graeca, tom. 122, p. 476—535). Po něm Ducange rozdělil Allatiovo ještě zmnohonásobil v díle svém »Glossarium mediae et infimae graecitatis« s. v. *ὑπατος φιλοσόφων* p. 1636, tak že Psellos žil potom po celá tři století. Novější badání konečně uznalo, že žil asi v VIII. a IX. stol. onen starší Psellos jako učitel filosofie, ale o něm jest málo známo a z jeho děl není, jak se zdá, nic zachováno. Pro literární historii má tedy význam pouze Michael Psellos z XI. století.

Literární činnosti tohoto muže věnuje Krumbacher přehledný článek (na uv. m. str. 435—441). Dle něho vzhledem k obsahu vědění, bystrosti pozorovací a především k obratnosti formální může býti Psellos pokládán rozhodně za prvního muže své doby. Literární činnost jeho byla tak rozsáhlá, že může býti srovnávána jen s činností Alberta Magna a Rogera Bacona. Díla jeho zasahují do theologie, filosofie, přírodních věd jako medicíny, fysiky, matematiky a astronomie, dále do právnictví, starožitností, grammatiky a dějin. K tomu druží se listy, řečnické vzory cvičebné, smíšené výklady a poetické pokusy. Za své doby neměl snad sobě rovného. Není tudíž divu, že mu bylo přičítáno i vědění nadpřirozené i znalost budoucnosti, jak sám praví o sobě ve svých Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 204). Charakteristické je také to, že schopnost požitku hleděl zvyšovati stálým vzděláváním. Ovšem leccos z jeho děl není dosud vydáno a leccos je vydáno nedokonale, takže ku všestrannému a zevrubnému ocenění jeho činnosti zbývá vykonati ještě více prací přípravných. Ale již dnes můžeme říci, že on jest hlavním repraesentantem století XI. v literatuře a životě byzantském, jako jím jest pro století IX. patriarcha Fotios a pro století X. císař Konstantinos VII. Porfyrogenetos.

V něm soustřeďovala se řecká učenost XI. století. Biografické obrazy z doby renaissance v Itálii objevují se velmi chudými ve srovnání s jeho attickou vzdělaností, neobyčejnou výmluvností, ostrovtipným darem pozorovacím a státnickým nadáním. Žádný humanista na západě nebyl by mohl složití díla tak jemné psychologie a filosofické výskolenosti, jako jsou pamětní řeči Psellovy na matku, na grammatika Niketu a tři pohřební řeči na patriarchy Michaela Kerullaria, Konstantina Leichudu a Joanna Xifilina. V protívě k předešlým stoletím kladl Psellos opět důraz na ideál hellenský a tím velmi účinně připravoval literární renaissanci doby Komnenovců. Tak stal se hlavním zastupcem byzantského hellenismu. Neposmíval se jako Joannes Geometres, patriarcha Fotios a zvláště Konstantinos Porfyrogenetos, nebohým obyvatelům Hellady; v listě 20 praví zřejmě, že pro otce nutno jest syny ctíti, i když ti nezachovali povahy a nemají slávy oněch, a v jiných listech lituje upřímně obyvatelů Hellady své doby, jak již svrchu bylo uvedeno. Tato jeho idealisující láska k Hellenstvu stvořila si nový svět dle své potřeby

a vkusu. Jeho blouznění pro Atheny a jejich vzpomínky, pro jejich hrdiny a filosofy, pro jejich sloupení a bojiště má do sebe cosi dojímavého. V jeho očích byli Hellenové proroky, kteří právě tak jako proroci starého zákona sloužili příštímu křesťanství. Zabýval se dokonce zkoumáním o jménech starých athenských soudních dvorů a vykládal řeckou topografií pro své žáky. Popis Attiky ovšem pořídil jen na základě Strabona a Pausania a proto připomíná jen staré názvy, pomíjíje obvyklé tehdy názvy lidové. Podává pouze zběžný výčet starých staveb a líčí zbytky staré i nové Akademie v Athenách. K tomu dodává: *Πάντα μουσῶν πνεῖ, πάντα χαρίτων, τὰ γὰρ ἐν τῇ πόλει ἐρείπια τῶν ἀπορ-θῆτων ἔτι περιφανέστερα πόλεων*.¹

Jemu jako málokterému Byzantinci bylo popráno plně cítiti kouzlo řecké řeči, kterou dovedl ovládati jako podivuhodný nástroj. Nepoutá jen věcí, nýbrž i formou. Ovšem, nemaje vzorů živé mluvené řeči, ovládal řeč řeckou příliš vědomě a nedovedl psáti jednoduše.² Přes to však vane jeho větami svěží a originální duch. Jeho výraz není pouhým vybledlým překladem myšlenky, ale ovšem také ne přirozenou formou její jako ve slohu klassickém, přes to však je formou případnou. Někdy by byl zabředl v prázdnou rhetoriku, toto smutné dědictví pozdějšího starověku, kdyby ho byl nechránil jeho pozorovací talent a konkrétní názor. Někdy dokonce jeví se v jeho slohu bezohledný cynismus, ale ani ten nesmí v nás vzbuzovati nevole, máme-li na paměti rozvlácnost a žvatlavost jiných byzantských spisovatelů. Ovšem ani on nezrekl se všelikých allegorických výkladů, ač jim sám nevěřil.

Jeho literární hvězda září tudíž jasným světlem; k jeho jménu připíná se zlatá doba literatury byzantské. Ale za to jeho povaha osobní nemůže býti nazvána bezúhonnou. I tu však osvědčuje se správnost francouzského přísloví: *Tout comprendre, c'est tout pardonner*. I on byl totiž dítkem své doby a zvláštní ráz její velmi neblaze přispěl k vytvoření jeho povahy, jak souhlasně přiznávají Sathas (Mes. bibl. IV. prol. str. 107 n.), Neumann (str. 88 n.) a Krumbacher (na m. uv.). Byla to nejsmutnější doba byzantských dějin. Po smrti posledního mužského potomka

¹ Gregorovius (I. str. 182) soudí, že Psellos shlédl Attiku vlastníma očima, ale proti tomu, myslím, správně podotýká Neumann (str. 83, pozn. 2), že právě přemrštěné nadsázky jeho fantasmie vedou nás k úsudku, že Psellos v Athenách nikdy nebyl.

² Proto není snadno spisy jeho překládati; i výtečným znalcům řečtiny naskýtají se tu leckdy značné obtíže. Ed. Kurtz v článku »Ist Psellos so schwer zu übersetzen« (Vizantijskij Vremennik 1906, str. 227—238) tvrdí ovšem proti J. Draesekovi, že tomu tak není, a dokazuje to na některých ukázkách Psellovy Obžaloby proti Michaelu Kerullariovi, ale myslím, že přece jen v celku sloh Psellův, překypující leckdy hojností slovní a vyšperkovaný obraty neobvyklými, není lehký a průzračný.

slavného rodu makedonského, Konstantina VIII., jež nadešla roku 1028, říše byzantská čím dále tím více připravovala se na dobu míru. Proto byly zaváděny úspory i v rozpočtu vojenském. Z úspěchů doby předešlé vzniklo v hlavním městě říšském jakési opojení, z něhož i v literatuře zbývá jakýsi odlesk. K tomu ke všemu byla to doba osudné vlády žen a nehodných ministrů, doba odporných pletich, krvavých palácových revolucí a sporů o trůn. Žádné období byzantských dějin nebylo charakteru stát-níka nebezpečnější než právě tato doba ustavičného střídání vládařů slabých a všem vlivům přístupných. V takovém ovzduší bylo ovšem třeba veliké mravní síly a té Psellos neměl. V něm povstal muž, v němž nálady a náklonnosti doby tehdejší v hlavním městě říšském, jakož i veškerá odvážlivost a veškeré opojení z dosavadních sil říše došly ztělesnění. Povzněl se nad dusno tehdejších škol, nad konvenční tuctovou rhetoriku úředního slohu a spolu nad jednotvárně plynoucí život hlavního města, a váben jsa vyhlídkami, které se v širokém světě otvíraly jeho nadání a ctižádosti, veplul směle v proud dvorského života. Tento život však oloupil jej o nejdrahocennější ozdoby muže, o přímost a čestnost.

Abychom porozuměli jeho povaze, musíme si všimnouti okolností, které jej obklopovaly.¹ Vyrostl v osamocení studii pro mnohého tak nebezpečné. Pak octl se v ovzduší úředních a soudních místností a vycvičil se v pletichách. Stav se profesorem na obnovené akademii v Konstantinopoli, okusil svrchovanosti kathedry. Konečně jako dobrý a vtipný spisovatel dosáhl přístupu k samému císaři, do jehož služeb vstoupil. Na císařském dvoře byl asi vřele oceňován jeho vzácný dar duchaplného hovoru, a také sám mohl cítiti veliké uspokojení v tom, že našel obecenstvo, jež mu rozumělo. Ale ještě hlubší potřeba jeho ducha našla tu živnou půdu. Ze všech studií, jež zaměstnávala jeho mnohostranného ducha, zůstal mu člověk vždy předmětem studií nejzajímavějších. Tu právě dvůr poskytoval mu vítané, téměř neocenitelné příležitosti k pozorování psychologických zjevů. Nepoutala ho překvapení životní a pestré, drobné události všedního života samy o sobě, nýbrž chtěl znáti kořeny jejich, totiž charakteru lidí. Nikde nelze zřítí tohoto analytického ducha lépe než v jeho Dějinách. Takovému duchu jest podrobný vývoj událostí zcela vedlejší věci, jen když vnikl do duše jednajících osob. Ovšem nemohl býti při tom ušetřen také špatnou stránkou tohoto puđu, která se jeví v pomluvě a osočování.

Vrátiv se po krátkém pobytu v klášteře opět do Konstantinopole, zdržoval se sice činnosti politické, ale kritisoval aspoň vlivuplné osobnosti dvorské. Zvláště tepal ministra Theodorína Leona Strabospondyla, který každého odpuzoval svým drsným

¹ Na tyto věci dobře upozornil Neumann (str. 88—91).

a nevlídným chováním, jak čteme v Psellových Dějinách (Mes. bibl. IV. p. 202). Vstoupiv za Michaela VI. Stratiotika opět do dvorských služeb, docházel stále nových povýšení, až se pozvedl k hodnosti prvního ministra. Ze spisovatele, s nímž se bavila dvorní společnost, stal se politik, který potom hleděl využítkovati veškeré své moci právě tak, jako dříve hýřil v požitcích duševních. Toto životní období ztenčilo jeho slávu; pro své nepěkné vlastnosti nebyl ušetřen výčitkami ani za své doby ani později, částečně právem, někdy však také neprávem. Tu třeba dobře rozeznávati. Literární jeho sláva zůstává zajisté nedotčena přes špatné stránky povahy. Ve spojení učeného obsahu s elegantní formou jeví se nám Psellos jako opravdový umělec, a tento ráz jeho bytosti uplatnil se v otevřených projevech náklonnosti a odporu. Nelze mu zajisté vytýkati, že lnul k filosofii Platonově a v listě 175 jí nadšeně hájil proti úzkoprsým tehdejším názorům, ani že vystoupil z kláštera, když necítil v sobě nadání k tomuto tichému životu; vždyť nechtěl se zdáti lepším než byl.

Spatřujeme při něm ovšem také plazivé otročení a často nechutné lichocení, jehož užíval ve styku se všemi císaři i členy císařského rodu. V listech, které svědčí císařům a členům císařského rodu, rozplývá se nadšenou chválou o adressátech, která nemá mezí. Že jeho chvalozpěvy na císaře Konstantina IX. Monomacha převyšovaly meze slušnosti, uznal sám ve svých Dějinách (Sathas, Mes. bibl. IV. p. 115): *Ἐπεὶ τοί γε πρὸ τῆσδε τῆς πραγματείας πολλοὺς ἐκείνῳ* (sc. *Μονομάχῳ*) *καὶ καλοῦς λόγους πεποιῆμαι, καὶ τὰς γε ὑπερβολὰς τῶν ἐγκωμίων ἔθαύμασαν οἱ πολλοί*. Proto mu i v satíře Timarion sofisté pochlebují názvem *ὁ βασιλεὺς ἤλιε*, jehož sám užil v jedné chvalořeči na císaře Konstantina IX. Monomacha. A přece sám v listě 208 radí synovcům patriarchy Michaela Kerullaria, aby nikdy nedali vstoupiti lichocení ve svoji duši. Výtky lichocení a chvalořečnictví nemůže tedy Psellos býti sprostěn, ale nesmíme ho posuzovati dle názorů své doby. Chvalořeči byly literárním druhem, jenž náležel k dědictví antiky. Byly to leckdy práce objednané, byla to hudba jen příležitostná, s kterou proto ještě nebyla prodávána duše. Život na dvoře císařském naučil Psella držeti jazyk za zuby; viděl se obklíčen nejsilnějšími ohledy a otevřeně se znal k větě chytrých lidí, že vše, co člověk mluví, má býti pravda, ale že nemá mluvíti vše, co je pravda. Pokud vězí v těchto zásadách životní moudrosti nemravnost a zbabělost, třeba jest naříkati spíše na despoticou formu vládní než na její oběti.¹

¹ O rozdílu mezi dobou středověku a dobou moderní v posuzování chvalořeči vykládá Neumann na str. 91. Tžž badatel upozorňuje při tom na zajímavé výklady spisovatele Kekaumena o umění mluvení a mlčení ve státě byzantském (kap. 99 a 100). Dílo Kekaumenovo,

Psellos měl však chyby větší. Vše, čím byl, děkoval své přirozené geniálnosti a císařské milosti. Mimo to nedovedl se sám vychovávat tak, aby vyplnil zlé pudy své přirozenosti a udusil onu vrstvu sprostoty, která dřímala v jeho nitru. U něho jest onen sprostý tón tím protivnější, ježto se skrývá pod rouškou skvělé intelligence, která se rozvinula příliš, takže jí ani nezbývalo času, aby mohla spolu rozvínovati a vychovávat síly mravní. Stykem s věcmi politickými byl v něm totiž rozvířen onen kal, který zatemnil průhlednou jasnost jeho duševní bytosti. On se pohyboval ve velikém světě, kde bylo třeba jednati, jako člověk povahově nevyspělý a zlovolný. Vedle vědce a umělce ozval se v něm druhý člověk, který byl si vědom moci svého péra a při užívání této nebezpečné zbraně řídil se jen vlastním ziskem. Jest význačno, jak se choval k netajeným výrazům nevole pyšných senátorů za vlády Isaaka I. Komnena, který jej jmenoval předsedou této státní rady. Jednomu z nich, veliteli císařské stráže Machetariovi, psal v listě 108, že mu vykázal ve svých memoirech dobré místo, a tázal se ho, zda tedy má tuto chválu vypustiti. Podobně psal v listě 207 patriarchovi Michaelu Kerullariovi, že napíše Dějiny a že jeho kniha půjde světem.

Jak patrně, byl Psellos bezohledný ve volbě prostředků. Nejjemnější hra vtipu i nejhrubší pohany vycházely z jeho úst. Raffinované urážky, kousavý výsměch, bezohledná frivolnost charakterisují jeho nepřátelské výlevy. Praví-li Sathas (Mes. bibl. V. prol., p. 19), že jeho jazyk vyznamenával se podivuhodnou obratností, je to ovšem řečeno příliš eufemisticky. Když za vlády Konstantina IX. Monomacha závistníci soustředili své útoky na jeho tělesnou vadu (*τὸ ἐπίγρυπον τῆς φωνῆς*), hájil se Psellos ovšem z počátku mírně, ale konečně začal též užívati nadávek a jazyk jeho pozbyl tím mnoho jemnosti. Tento neušlechtilý způsob boje zachoval i ve věku pozdějším, ano i když oblékl háv mnišský. Zlomyslný vtip mnicha Jakoba, který ho káral pro opuštění kláštera, splatil satirou, plnou nejpřudčích narážek, oděnou ve formu církevních hymnů se známým akrostichem (Sathas, Mes. bibl. V. prol. p. 177—181): *Μέθυσον Ἰάκωβον εὐρύθυμωσ ἔδω, Κώρστας*. Jak vystoupil proti Romanu IV. Diogenovi, bylo již uvedeno. Svojí diplomatickou obratností dovedl si zachovati přízeň několika císařů a císařoven, a to i když byl jinými vlivuplnými osobami zatlačován v pozadí. Tuto diplomatickou obratnost vidíme též v listech, v nichž nikde nežádá za porušení, nýbrž jen za volný výklad zákona, běží-li o vyplnění prosby žadatelovy. S touto diplomatickou obratností spojoval ovšem též politický rozhled, který se

o němž jedná Krumbacher (str. 269), vydáno bylo v Žurnale ministerstva narodnago prosvješčenija 1881, sv. 215, str. 242—299 a 1881, sv. 216, str. 102—171, 316—357.

zvláště objevil za vlády Michaela VI. Stratiotika (1056—1057), když šlo o zdolání vzpoury Isaaka I. Komnena.

Hybnou pakou jeho života byla nenasytná ctižádost a slávy-
chtivost. Tyto vlastnosti pohnuly jej asi též v první řadě k vystou-
pení z kláštera, jakkoli snad částečně měl též pravdu, předstíraje,
že nemůže se povznést tak k Bohu jako ostatní mniši. Měly-li se
tyto vlastnosti uplatnit, bylo k tomu potřebí jazykové obratnosti,
která mu prospěla již za jeho povolání právníckého, zvláště však
na nebezpečné půdě dvorské. S tím souvisí též jeho bezmezná samo-
libost, kterou i z listů můžeme tu a tam vycítiti. Tak v listě 207
chlubí se svou vážností u jiných národů i velikým významem
svým v Byzantii a v listech 198 a 199 zase lituje, že přes jeho
vědeckou slávu nedostává se mu náležité pocty. Na mnohých
místech v listech zakládá si na svém umění řečnickém a v listě
182 zřejmě praví, že jeho řečnické umění nestojí za Gorgiovým.
To jsou asi nejprotivnější stránky byzantinismu, jež v jeho povaze
se slučují.

Nelze se tudíž diviti, že tento muž, jehož Neuman (str. 93)
nazývá dokonce frivolním virtuosem a drzým politickým dilettantem,
dělal špatnou politiku. Jen zvláštním rázem doby a poměrů teh-
dejších se vysvětluje, že mu vůbec bylo možno činně do po-
litiky zasahovati. Zvláště na dvoře Duků těšil se neobvyčejné váž-
nosti a od Konstantina X. Duky byl jmenován vychovatelem syna,
který později jako Michael VII. Parapinakes dosedl na trůn. Tento
císař byl člověk plachý, stydlivý, který žil skoro jen svým stu-
diím a o záležitostech vládní se nestaral. Později se o něm říkalo,
že skandoval iamby a anapaesty a vrhal svým zaměstnáním svět
v záhubu. Prvním ministrem tohoto císaře byl Psellos, který
rovněž naprosto nepochopil anebo pochopiti nechtěl velikých
úkolů doby tehdejší, kdy říši nastával úporný boj s Turky seld-
žuckými. Tehdejší správa říše byla vskutku karrikaturou Plato-
nova ideálního státu; neboť právě v této době, kdy všichni s ob-
divem vzhlíželi k Psellovi, utrpěla říše jednu ze svých nejhroz-
nějších ztrát. Tehdy totiž zničena byla řecká kultura v Malé Asii,
která tam trvala od doby Alexandra Velikého.

Ale vedle těchto hojných stínů přece zase vystupují v jeho
povaze i některé světlé stránky v popředí. Tak především vyslán
byv od Michaela VI. k Isaakovi Komnenovi, hájil sice prospěchy
císařovy, ale zároveň mluvil s největší svobodomyšlností, nazvav
Isaaka dokonce i usurpatorem. Co ho k tomu pohnulo? Zdá se,
že to byla oddanost k panujícímu císaři, ale zároveň též nezištnost,
s níž hájil přesvědčení, ač, jak sám doznává, bál se potom trestu
Komnenova (Sathas, *Mes. bibl.* IV. p. 231). Krásnou stránkou
v jeho povaze jest též láska k povinnostem. Když totiž za císaře
Konstantina IX. Monomacha učil na obnovené akademii, věnoval
se úkolu svému s neúnavnou horlivostí. Ani horka ani deště
nezdržovala ho od řádné návštěvy, často káral opozdilce a chválil

pilné žáky, vštěpuje všem lásku k staré vzdělanosti hellenské, k níž sám upřímně lnul, jakkoli bylo mu při tom bojovati proti náboženským názorům doby. Vše to vysvítá ze zachovaných řečí jeho k žákům, jež dle Sathy (Mes. bibl. IV. prol. p. 50) uloženy jsou v pařížském rukopise č. 1182.

Upřímnou láskou lnul Psellos též k rodičům a sestře, jakož i k chotí a dceři své. Z listů jeho jest patrno, že aspoň v mnohých případech láska jeho k přátelům neplynula z pohnutek praktických, nýbrž že byla založena na opravdové vnitřní náklonnosti. O dobrém jádru Psellovy povahy, které jen okolím se zkazilo, svědčí i náklonnost jeho k malým dítkám, o které se dovídáme z listu 157. Půvabně líčí tu, kterak velmi často rád pozoroval malé dítky v koupeli, jejich čtveračivé pohyby a roztomilé úsměvy, které i jeho prý vždy pohnuly k smíchu. a slibuje adresátovi, že i k jeho děcku přilne s touž upřímností. Vůbec není nepřístupen žertu a vtipu, jak sám vyznává v listě 7 M., dokládaje, že v zaměstnání kterémkoli potřebujeme osvětlení, a toho že se nám právě humorem a šprýmy dostává (18 Misc.). Proto kdokoli odstraňuje ze života žert a vtip, zbavuje jej veškeré křebnosti (12). Konečně jde mu o to, aby dobrá pověst jeho u lidí nevzala úhony (1). Tyto dobré stránky jeho povahy jsou aspoň částečnou protiváhou proti oněm špatným vlastnostem, jichž zárodky dřímaly snad také v nitru Psellově, které by však v jiném ovzduší nebyly snad dosáhly onoho stupně a nebyly Psella učinily typem byzantinismu XI. století.

Pokud tedy hledíme pouze k literární činnosti, musíme Psellovi pro bohatost myšlenek v pracích z nejrůznějších oborů vědeckých jakož i pro výtečnou stránku formální přiřknouti palmu mezi spisovateli byzantskými XI. století a čestné místo v literatuře byzantské vůbec. V tomto ohledu těšil by se zajisté světové slávě jako kterýkoli z velikých humanistů italských, kdyby závistivý osud po staletí nebyl ukrýval jeho děl v knihovnách. Tyto přednosti jeví se i v jeho listech. Jasný celkem obraz jeho povahy, kterého z nich nabýváme, zatemňuje se ovšem jinými zprávami nepříznivými, avšak ne do té míry, abychom nemohli s chválou vytknouti i některé stránky světlejší. Jako člověk náleží k nejpodivuhodnějším osobám, které, jak dobře praví Neumann (str. 82), nosí v sobě duše různých dob i kultur. Hledíme-li k dobrému jádru jeho povahy, v níž jen vlivem neblahých okolností nabyly špatné stránky tak značného rozsahu, můžeme snad o něm aspoň s jakousi oprávněností užíti slov, jichž Voltaire užil o Rogeru Baconovi: »C'était de l'or encroûté de toutes les ordures de son siècle.«

Příspěvky k dějinám českého humanismu.

(Antonín Truhlář: Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému, v Čechách a na Moravě ve století XVI. Nákladem České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. V Praze 1908. Svazek I. Str. 308.)

Podává Arne Novák.

Dějiny humanismu mimoitalského přinášejí badatelům mnohem více nesnází než kterákoliv jiná část historie učenecké a literární. Veškeré úhrnné pokusy synthetické ztroskotaly se posud, a mínění, že obsáhlá látka ta ještě zdaleka nedozrála pro souborné a soustavné zpracování celkové, jest dnes, tuším, přijato obecně.

Hledíme-li k humanismu německému, nám nejbližšímu a pro nás nejdůležitějšímu, marně se v německé literatuře ohlížíme po díle, které by se nějak mohlo rovnati výtečnému spisu Voigtovu o humanismu vlášském. Ludwig Geiger, jenž pro dějepisnou encyklopaedii Onckenovu r. 1882. souběžně zpracoval dějiny renaissance a humanismu ve Vlaších i v Německu, nepodal při všech odborných svých vědomostech o humanismu německém mnohem více než přehledný nástin, nemající pravé pragmatičnosti historické. Učený jesuita Alexander Baumgartner uspokojil ještě méně 4. svazkem své »Geschichte der Weltliteratur«, kde vyličení humanismu zaujímá valnou část dějin řeckého a latinského písemnictví křesťanských národů; jeho červená nit, totiž vyšetření vztahu humanistů k církvi a jejímu dogmatu, svědčí buď o velké naivnosti neb o vychytralé tendenci. Jen tím vším lze vysvětliti, proč dílo v podstatě tak antikvované, jakým jest H. A. Erhardova »Geschichte des Wiederaufblühens wissenschaftlicher Bildung« (1827—1832), posud prokazuje platné služby každému, kdo zabývá se humanismem za Alpami.

Příčiny, proč tak nesnadno jest pracovati o úhrnných dějinách humanismu, jsou několikeré. Humanismus německý, právě jako vlášský, nebyl nikterak jediným proudem literárním nebo vědeckým, nýbrž mnohem spíše obecným hnutím kulturním, jež zasáhlo nejrozličnější oblasti vzdělanosti: školství i filologii, básnictví i filosofii, vědy přírodní i právnictví, a nebude možno dříve syntheticky shrnouti dějiny humanismu vůbec, než budou po ruce monografická zpracování jeho působnosti v jednotlivých oborech vytčených. V tomto směru se nyní v Německu publikuje hojně, a jmenovitě výtečné práce Gustava Baucha, i pro náš humanismus důležité, o instauraci ranního humanismu na universitách německých, přinesly hojnost cenného poučení, ať uvedu alespoň jedno odvětví onoho studia monografického. Humanismus

arciť v podstatě jest hnutí obsahující celé západoevropské lidstvo kmene románského, germánského a slovanského, ale při této mohutné centralisující tendenci vykazuje zároveň i snahu seskupiti se kol určitých ústředí, ať místních, ať školských, ať osobních. Kdo nezná autonomního rázu humanismu schlettstadtského, erfurtského, kolínského nebo norimberského; kdo nevybaví si jasně, jakou moc měl Aeneas Silvius, Konrád Celtes nebo Jan Reuchlin? Bude nutno prozkoumati tato veškerá centra, určití přesně jejich příslušníky, stanoviti vzájemné působení jednotlivých ústředí, aby se posléze mohlo přikročiti k vylíčení humanismu jako národního hnutí; kolik listářů bude tu vydati, jak četnou korespondenci bude tu alespoň konjekturálně zjistiti; jak hojně příležitostně publikace, literárně bezvýznamné, ale dobově dokumentární, čekají tu na zpracování a interpretaci! Úloha dějepisce humanismu nemálo je ztížena i tím, že humanismus tak těsně je spleten s reformací a protireformací, jež zároveň polemizují proti němu a zároveň užívají jeho vědeckých a literárních služeb: mnohý horlivý paedagog protestantský prosycen jest zásadami humanistickými do té míry, že nikterak ho nelze vyloučiti z dějin humanismu; nejednoho jesuitského spisovatele můžeme pochopiti jen, pohlédneme-li naň jako na opožděného epigona básnění humanistického. Po této stránce čeká badatele práce obrovská, neboť dějiny 2. polovice XVI. věku a celého XVII. stol., jež bude třeba právě s tohoto hlediska prozkoumati, leží posud úhorem.

Přistupujeme-li konečně k vlastní literární povaze písemnictví humanistického, vidíme opět řadu neprovedených nebo jen započatých úkolů vědecké práce. Literatura humanistická je ven a ven nepůvodní, nesená učenou inspirací, nasycená reminiscencemi, útvar imitační a kombinující z daných prvků. Málokterý výtvar slovesnosti humanistické obráží osobnost svého původce; skorem každý jeho lekturu, ať klassickou ať renaissanční. Spisy ty nestojí o sobě, nýbrž jsou články nepřetržitě tradice literární; zkoumati je znamená vyšetřiti jejich filiaci, redukovati je na vzory, ohledati jejich látku a předchozí její zpracování. Kromě některých význačných námětů poesie dramatické, jejichž zpracování básníky novolatinými bylo opětovně studováno, zbývá tu vykonati takměř všecko; ani o tak proslulých veršovcích jako byli Celtes, Crotus Rubianus, Hutten nejsme s dostatek poučení, kolik mají ve své poesii původního, kolik vydluženého.

Co zde naznačeno na humanismu německém, to platí mutatis mutandis právě tak o humanismu anglickém, hollandském, polském a maďarském; především pak o humanismu českém, jehož od humanismu německého vůbec odloučiti nelze. Také zde jsme na míle vzdáleni od možnosti celkově zpracovati dějiny českého humanismu v úhrnném díle synthetickém; také zde musí předcházeti mnohonásobná a podrobná průprava monografická, na níž

náleží vedle dějepisce literárního podíl i historikovi školství, knihtisku, bibliografu, klassickému filologu. Než i tu platí osudné: žeň hojná, dělníků málo.

Základy k dějinám českého humanismu, nehledíme-li k II. a III. oddílu Balbínovy »Bohemia Docta«, položil Fr. F. Procházka v »Miscellaneen« a jmenovitě ve výborném »De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius« (1782); leč na těchto základech dále budováno bylo teprve mnohem později. Jako veškerá věda obrození národního, i literární historie naše měla ráz význačně romantický a proto zabývala se jediné písemnictvím psaným jazykem národním, dávajíc přednost dílům, v nichž zračí se i duch národní. Humanistické písemnictví však svou latinou se postavilo mimo národ; přední jeho zástupci, dokonce jakožto stoupenci Říma, mimo reformační ústřední myšlenku národní, pro literární dějepisce školy Jungmannovy a Palackého neexistovali vůbec.

Ještě Josef Jireček, jenž se jinak naprosto nehlásil k pojetí dějin národních a literárních v duchu romantiky, vyloučil ze své »Rukověti k dějinám české literatury do konce XVIII. věku« (1875—1876) v jádře písemnictví humanistické. Pravím: v jádře, neboť v životopisném a knihopisném slovníku Jirečkově najdou se hojně zprávy o nejednom českém spisovateli humanistickém, jakmile máme od něho sebe menší publikaci jazykem národním. Leč pro studium českého humanismu »Rukověť« Jirečkova jest důležitá i s jiné stránky methodické. Kvalitativně i kvantitativně stojí v popředí díla Jirečkova perioda 1419—1620, tedy ono období, v němž humanismus u nás rozkvétal; pro ty, kdož po Jirečkovi pracovali o humanismu, mimoděk stal se jeho způsob podání vzorem. Nejde mi o kritické ocenění »Rukověti« Jirečkovy — podal je ostatně Josef Hanuš ve stati »Z dějin české literární historie« v »Rozpravách filologických věnovaných Janu Gebauerovi« (1898), na str. 45 a 46 — tolik však pokládám za nutno říci s hlediska methodologického, že Jireček mluví o autorech a spisích XV. a XVI. věku způsobem namnoze nepřipadným, neúplným, ba místy i povrechním. V biografické části svých statí shromáždil vedle cenného a nutného materiálu mnoho bezvýznamných, titěrných a malicherných jednotlivostí, které s literaturou nejsou v nižádném spojení a jimiž vzrostl jen rozsah knihy. V bibliografické části položil vždy pouhý popis titulu, nevšímaje si obsahu spisu, jeho rozdělení, nepřihlížeje vůbec k jeho původnosti, k jeho filiaci a literárnímu zařazení. Jako v rostlinné morfologii a při určování druhů rostlinných nelze opomíjeti kořene, oddenku, cibule rostliny, byť tyto části na první pohled byly ukryty, tak ani při určování a popisu literárního díla nesmíme přehlédnouti jeho kořenů, jimiž tkví v dějinné půdě; u Jirečka jde však nevšímavost k důležitým těmto věcem tak daleko, že nezjistil ani, která díla jsou napodobeniny, bez-

prostřední ohlasy, překlady; že vytrhl českou literaturu ze souvislosti západoevropské literatury, vytkl Jirečkovi ostatně již V. Jagić ve své recenzi »Rukověti« v Archivu für slavische Philologie I, 459.

Touto vadnou svojí methodou zpracoval Jireček též důležitý úsek českého písemnictví humanistického ve spise »Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení, a latinští básníci tovaryšstva jeho.« (1884.) Opět genealogické, kronikářské a rodné zprávy mají vrch nad skutečnými fakty, příslušejícími do dějin literárních; opět naprosto jest opominuta souvislost s literaturou humanismu zahraničního; opět podstatné rysy osvětlující povahu osob jsou potlačeny; opět se čtenář marně ohlíží po pragmatickém seřazení látky. Volba thematu jest ostatně sama charakteristická; z českého humanismu nepoutají ani jeho ranní počátky, kulturně tak významné, ani jeho rozkvět v době Vladislavově, kdy humanismus byl životním názorem, nýbrž doba Ferdinandova, kde humanismus stává se hotovostí formální, obratností stilistickou, ztrácí obsah ideový.

Úmyslně jsme se déle zdrželi u Jirečkových prací, vztahujících se k dějinám českého humanismu, neboť Antonín Truhlář ve všech svých hojných studiích o latinském písemnictví v Čechách, jež vyplnily celý jeho život a jichž konečné zavržení zde miníme kriticky rozebrati, jest toto genere Jirečkův žák a epigon. Také jemu stojí v popředí českého humanismu doba Ferdinandova s kruhem Hodějovského, vedle ní pak zvláštní zřetel obrací k humanismu věku Rudolfova, představovanému jmenovitě postavou M. Jana Campana; také pro něho ze všech humanistických výtvorů českých nejdůležitější jsou příležitostné básně; také on soudí spisovatele s hlediska formální obratnosti, stilistické uhlazenosti; také on většinou vyhýbá se důležité úloze stanovití souvislosti našeho latinského písemnictví XVI. věku s humanistickou literaturou cizí. Jako klassický filolog, jež ke zkoumání humanismu českého přivedl rozbor českých překladů z antických básníků (1885), všímal si Antonín Truhlář více než Jireček, pokud starověcí klassikové od našich novolatinů byli napodobeni, přejímáni, kompilováni, a znaje z vlastního důkladného čtení dobře písemnictví klassické, podal tu cenné příspěvky, ač nutno vytknouti, že často uváděl na pramen starověký leccos, co vyvěřelo z napodobení novolatinického básnictví humanistického.

Antonína Truhláře, jenž své příspěvky k dějinám českého humanistického písemnictví XVI. věku otiskoval v Časopise Čes. Musea, dilem i ve výročních zprávách akad. gymnasia v Praze, stihl zlý osud, vlastní arcí všem vědeckým pracovníkům, kteří nepostupující s methodickými pokroky své doby, zůstávají epigony starších směrův a badatelů. Dříve nežli mohl výsledky svých prací monografických shrnouti do většího díla soustavného, byl

v metodě práce i ve způsobu podání předstižen pracovníky modernějšími. Nelze říci mladšími, neboť jmenovec jeho, Josef Truhlář, jemuž děkujeme za hlavní obohacení svých vědomostí o starším humanismu českém, jest věkem starší. Nechci a nemohu zde kriticky oceňovati obou děl Josefa Truhláře, Počátky humanismu v Čechách (1893) a Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (1894), nýbrž pokusím se jen vytknouti, pokud práce Josefa Truhláře značí vědecký pokrok proti Jirečkově metodě, Antonínem Truhlářem zastupované. K ocenění knih samých podotýkám jen, že první z nich záhy bude vyžadovati přepracování a doplnění, neboť pro obě ústředí raního humanismu zaalpského, v nichž Josef Truhlář sledoval vznik humanismu českého, pro dvůr Karla IV. a pro císařskou kancelář Friedricha III. ve Vídni s Aeneasem Silviiem v čele, naskytají se nové hojné zdroje, pro onen prameny snášené K. Burdachem k novému vydání knihy »Vom Mittelalter zur Renaissance«, pro tuto edice dopisů Aeneáše Silvia z jeho doby laické (1431—1445), již právě (1909) podnikl Rudolf Wolkan.

Josef Truhlář naprosto upustil od fragmentárního životopisného a knihoslovného způsobu Jirečkova a pokusil se o pragmatická vylíčení událostí literárních a kulturních; snažil se, pokud možno, látku soustřediti podle vědeckých center; úsilně pátral po souvislosti našeho humanismu se zahraničními proudy, jmenovitě sledoval vztahy našich humanistů k Itálii; vyjímá ze spisův i listů humanistických hlavní ideové prvky a dosti zdařile analysoval výtvory humanistické se stránky literární; také všude proniká jeho snaha o objektivní kritiku, jež jmenovitě v rozsouzení principiálního sporu mezi novolatinskými napodobiteli a národními spisovateli v duchu humanistickém v Čechách velmi přesně a oduševněle vystihuje podstatu věci. Josef Truhlář sám nepokládá svých děl, která český humanismus dovádějí k r. 1516, za konečné zpracování látky tak obsáhlé a namnoze neprobadané, nýbrž (»Humanismus za krále Vladislava«, str. 191) za »jakous pomůcku pro ty, kdož podobnými studiemi se budou obíratí«; nabádává cena jich jest opravdu neobyčejná.

Josef Truhlář sám vydal i nejdůležitější prameny svých děl, tři listáře humanistické XV. věku: r. 1893 »Listář Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic«, r. 1897 pak, pod názvem »Dva listáře humanistické«, listář dra. Racka Doubravského a M. Václava Píseckého. První z edicí svých předeslal významná slova o ceně epistolografie humanistické, jež by měli dobře si pročísti a zapamatovati všichni, kdož humanistickým písemnictvím XV. a XVI. věku se zabývají. Antonín Truhlář epistolografie nedoceňuje a, jak některé poznámky ukáží, nevykořistil jí pro »Rukověť« náležitě, ke značné ovšem škodě svého spisu.

I ostatní epistolografické památky oné doby mají velkou cenu: uvádím z nich jen V. J. Nováčkovu vydání »Listáře k dě-

jinám školství kutnohorského« (1894) s obsáhlým dodatkem O. Hejnicovým (1906); Antonín Truhlář čerpal z nich hojně, ač i leccos, co vynechal, má cenu. Vůbec všechny archivalie XV. a XVI. stol. škol se týkající jsou pro dějiny humanismu v Čechách významné, a i po pracích Wintrových o »Životě a učení na partikulárních školách« (1901) bude lze mnoho podstatného z archivů vynést. Zvláště bylo by záhodno znovu co nejpodrobněji zpracovati dějiny naší university v období humanismu, a to způsobem monografickým, jako Gustav Bauch vyličil humanistické počátky na vysokých školách v Lipsku (1899), ve Frankfurtě n. O. (1900), v Ingolstadtě (1901), v Krakově (1901) a ve Vídni (1903). V Tomkové »Geschichte der Prager Universität« (1849) období to jest vyličeeno příliš stručně a 2. hlava Wintrových »Dějů vysokých škol Pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy Bělohorské« (1897), nadepsaná »Universi a humanismus« (str. 19 — 42), sice živě a názorně se čte, neřeší však s uspokojivou jasností důležitých otázek sporných, na př. působení Balbovo 1499 — 1501 nebo záležitost Arpinovu 1540 — 1543. Antonín Truhlář vždy věrně se přidržuje zpráv a úsudků Wintrových. Důležitým zdrojem pro poznání humanistické průpravy našich učencův a spisovatelů v XV. a XVI. věku jsou matriky cizích universit, v Itálii i v Německu, částečně i ve Vídni a Krakově; zpracována ta věc zdaleka není. F. Menčík otiskl v Čas. Čes. Mus. 1897 seznam studentů z Čech a z Moravy ve Wittenberce v l. 1502 — 1602; J. V. Šimák tamže 1905 a 1906 seznam českých studentů na ostatních vysokých školách německých od XV. věku; jsou to holé materialie, u J. V. Šimáka značně nepřehledné, jež čekají na zpracování; Antonín Truhlář použil jich pro »Rukověť« neúplně, jak níže ukáží. Nedostatečná pozornost posud byla věnována matrikám oněch vysokých škol ve Vlaších, na nichž Čechové studovali, jmenovitě v Bononii, v Padově a ve Ferrare; i jsme posud odkázáni na práce cizí (o důležité pro nás Bologni poučuje Friedländrovo a Malagolovo vyd. Acta nationis germanicae univers. Bonon. 1887 a Knodův spis Deutsche Studenten in Bologna 1899.)

Koná-li se v poslední době studium a vydávání pramenů humanismu českého hojněji než dříve, přece nedostačuje to nikterak, aby se mohlo přistoupiti k závěrečnému zpracování našeho humanismu, nejméně však formou knihoslovného a životopisného slovníka, jaký po způsobě Jirečkově závěrkem životního svého díla k tisku přichystal Antonín Truhlář, a z něhož nyní, posmrtně již, vychází první část zavírající hesla Abel až Caucalius. Slovník, dílo encyklopaedické, předpokládá v podstatě ucelené, urovnané a bezpečně kodifikované vědění, které pro potřebu praktickou a přehlednou seřadí se v stručných, obsažných, informujících článkech — ale toho všeho u vědního předmětu Antonína Truhláře není. Základní chybou tedy jest volba vě-

decké formy. Jistě by se bylo spíše doporučovalo dáti rukověti takovou podobu, jakou má Goedeckův Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung, jenž rovněž jest v jádře dílem životopisným a knihoslovným, aniž však mechanicky od sebe odtrhuje to, co organicky souvisí. Antonín Truhlář jistě nezvolil slovníkovou formu ze samostatné methodické úvahy, nýbrž, jako typický epigon, přijal ji od svého vzoru a mistra Josefa Jirečka. Neuvědomil si však podstatného rozdílu mezi úlohou Jirečkovou i svou. Jirečkova »Rukověť« chce vlastně býti značně rozmnoženou a všestranně doplněnou náhradou »Popisu spisovatelů českých«, velkého biografického indexu, jímž Josef Jungmann doplnil svou »Historii literatury české.« Proto Jireček všude číslicemi odkazuje od spisů do Jungmannovy »Historie.« Jakéhokoliv však chronologicky sestaveného a systematicky utříděného díla, k němuž by »Rukověť« Antonína Truhláře byla pomocným rejstříkem, vůbec není, a tak s methodického hlediska sotva lze si pomyslití větší absurdnost, než dá-li se samostatnému dílu forma indexová.

Ale postavme se nyní na stanovisko auktorovo, jenž obsáhlé své vědomosti v oboru českého humanismu chtěl zpracovati ve formě slovníku, Jirečkově »Rukověti« obdobného. Není nesnadno z vydaného I. svazku o 308 str. vyvoditi, jaký úkol a cíl Antonín Truhlář svému dílu sám určil. Jeho »Rukověť k písemnictví humanistickému zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI« chtěla v abecedním sledu obsáhnouti stručné a informační zprávy o všech humanistických spisovatelích a učencích českých, jakož i o všech osobách, kterých humanistické plody jejich se dotýkají, dále jména učenců, básníků, učitelů, kteří na ně měli vliv životem, učením, spisy, konečně i zprávy o autořích, z nichž bylo překládáno. Jejichž díla byla napodobena. Všemmu tomu měly sloužiti krátké články životopisné, obsahující jen nejdůležitější data a nejvýznamnější fakta, opatřené úplnou bibliografií, jež by zároveň několika větami charakterisovala obsah spisu, jeho osudy, jeho filiaci, jeho původnost; články měl doplňovati informační výčet pramenů a literatury předmětu, takže by čtenář, nabyv povšechného obrazu, zároveň byl uveden na cestu speciálního poznání. Zda vyhovuje »Rukověť« k písemnictví humanistickému těmto požadavkům, které sám auktor si postavil?

✓ Pohříchu i tuto otázku, položenou nikoliv s hlediska kritického, nýbrž auktorova, dlužno zodpovědětí záporně. »Rukověť« obsahuje dílem méně, dílem více než slibuje její titul, zvolený zcela nepřesně. Kdežto název knihy mluví o písemnictví XVI. věku dílo objímá skoro do polovice látku XVII. století; tak mezi 148 hesly písmene A napočítal jsem 69 hesel týkajících se století XVII., při čemž jsem mezi ně pojal i články o osobách, jichž datované práce vznikly a byly vydány po r. 1600, kdežto o životě jejich nemáme přesných letopočtů z věku XVI. Titul knihy

měl zníti spíše »Rukověť k písemnictví humanistickému v Čechách a na Moravě až k bitvě Bělohorské«, neboť podle I. svazku Antonín Truhlář pojal velmi málo látky sahající za hranici roku 1620. Věk XV. arcíť není vyčerpán tak podrobně jako století následující; na př. Tasovi Černohorskému z Boskovic, vůdčí postavě českého humanismu XV. stol., věnováno celkem 10 řádek, mnohem méně, než nejednomu bezvýznamnému účastníku Hodějovského »Farragin«.

Ale nejen časově, nýbrž ani věcně nemá »Rukověť« Truhlářova pevného a promyšleného programu; schází tam mnoho podstatného a pojato jest mnoho zbytečného a nenáležitého. Ježto z připojeného seznamu dodatkův a oprav vysvitne jasně, čeho zvláště v knize pohřešuji, uvádím tuto alespoň na ukázkou několik hesel, jež do »Rukověti« nikterak nepatří. Na str. 112 heslo Benczo nemá s literaturou a humanismem nižádné souvislosti a náleží do rukověti k dějinám školství; rovněž na str. 134. Blasius Tomáš, bakalář jezuitský, nesouvisí s humanismem; item na str. 170 bakalář Bušík; právě tak bakalář Camsinus na str. 227. Tu zřejmě Antonín Truhlář zaměnil úkol literární rukověti za program rukověti k dějinám českého školství; naopak tam, kde by ze školské průpravy na humanistických universitách dalo se souditi na příslušnost k humanistickému hnutí, Truhlářova »Rukověť« jest neúplná. Zaznamenal jsem si z uvedených Menčíkových a Šimákových statí o českých studentech na německých universitách některá jména, u Antonína Truhláře vynechaná: Jan Aquila r. 1560 ve Wittenberce (patrně syn Jana Aquily z Plavče str. 45—47), Bardoviensis Paulus 1537 v Heidelberce, Bittes Samuel 1536 ve Wittenberce, Campanus Ambrosius ve Wittenberce 1533, Capito Jan z Bystřice na Moravě 1574 v Heidelberce atd. Jinde A. Truhlář do své knihy zařadil rozličné jednotlivosti, které snad nejsou bez ceny jako doplňky k Jirečkovi nebo Jungmannovi, ale do spisu o humanismu nijak se nehodí. Na str. 130 A. Truhlář vypsál z Pelzla zprávu o protireformačním spise »De laudibus S. Francisci Xaverii« (1629) od jesuity Zdislava Berky z Dubé, jenž jednak leží mimo časový, jednak i mimo věcný rámec knihy; nejinak na str. 112 uvádí se neprávem Jan Bělohradský z Kosmačova, jemuž r. 1590 Boh. Bavor připsal svou nehumanistickou, náboženskou skladbu »Carmen de passione Christi«. Zvláště charakteristickým dokladem jest heslo Brikeí z Lieska (Truhlář píše »z Lieska«, rovněž Jar. Čelakovský Č. Č. Mus. 1880, kdežto J. a H. Jirečkové ve své edici »z Licka«; nejsprávněji však zajisté »z Zlicka«, jak má podle jeho vrstevníka Hájka i Gebauer Hist. mluvn. I. str. 669 a Slovn. staroč. I. str. XII. a jak vysvítá i z pozn. Jirečkovy »Rukov.« I. str. 101, »erb s přídomkem, na starodávný název rodiště jeho upomínajícím«). Brikeí z Zlicka patří do humanismu spisem »Sententiae philosophicae, t. j. naučení mudrcův o spravování a

saudech lidských« (1540 a častěji, u Jungm. IV, 726), ale o něm se A. Truhlář nezmiňuje. Rovněž neuvádí jeho vztahů ke Colli-novi, o nichž viz Jirečkova Jana Hodějovského str. 46 a z nichž vzniklo epitafium otiskné v Lupáčově Ephemeridě k 16. listop. a v Jirečkově vyd. Městských práv str. XXIV. Místo toho podává jen odkaz k úvodu dotčeného vydání a k článku Čelakovského.

Doklad tento poučuje také o nesoustavném, kusém a místy povrchním způsobu Truhlářova excerpování a psaní. Očekávali bychom, že se pokusí co nejúčelněji a nejstručněji informovati čtenáře a nahraditi mu alespoň pro počátek užívání jiných pomůcek; k tomu opravňuje nás přímo název »Rukověť«. Leč zklamali bychom se. Antonín Truhlář předpokládá nejen, že jeho čtenář má po ruce Jungmanna a Jirečka, ale i »Humanismus a humanisty« od Josefa Truhláře, ba i Goedeckův »Grundriss«, k nimž odkazuje ve věcech nejpodstatnějších (viz heslo Abel). Jinde se otrocky přidržuje svých předloh, takže místo výtahu podává přímo citát, arcif toho neuváděje. Příkladem kladu passus o Ladislavu z Boskovic z »Humanismu a humanistů« Josefa Truhláře (str. 62) a článek Antonína Truhláře str. 144.

Josef Truhlář:

»Vedle něho nyní a již dávno před ním slynul na Moravě humanistickým vzděláním a přízní k novým studiím pan Ladislav z Boskovic. Pod dozorem strýce svého biskupa Tasa byv vychován, odešel do Italie na studie, kdež ve Ferrare podle mínění našeho pobyl na učení právnickém zároveň s Bohuslavem z Lobkovic. Ustanoven jsa jako mladší syn k stavu duchovnímu, již tenkrát byl proboštem Vesprimským, později stal se také proboštem v Brně. Po ukrutném popravení staršího bratra Jaroslava (1485) ujal se správy statků otcovských, a složiv s povolením papežským duchovní stav, oženil se r. 1493 s Mandalenou z Dubé a Lipého. V nádherném zámku v Mor. Třebové od něho vystavěném založil bohatou knihovnu a sbírku věcí uměleckých, která podle zpráv současných vyrovnala se Bohuslavově a chválena jest zejména od Rud. Agricoly ml. Jak A. V. Šembera zjistil, nacházejí se posud některé pozůstatky slavné knihovny té na faře Třebovské i jsou knihy ty (větším dílem vzácné prvotisky klassiků) opatřeny vlastnoručními poznámkami humanisticky vzdělaného majitele.« Atd.

Antonín Truhlář:

»Z Boskovic Ladislav († 1520) proslulý na Moravě humanistickým vzděláním a přízní k novým studiím, byl na studiích ve Vídni (1472) a r. 1475 v Italii, kdež ve Ferrare na učení právnickém zastihl Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic. Ustanoven jsa k stavu duchovnímu, byl již tenkrát proboštem Ostřihomským a později též proboštem v Brně; ale po smrti bratra Jaroslava (1485), od krále Matyáše nerozvážně popraveného, vzdal se kněžství s přívolením papežovým a přejav statky rodinné, oženil se r. 1493 s Mandalenou z Dubé a Lipého. R. 1486 koupil od Jana Heralta z Kunštátu Moravskou Třebovou, vystavěl tam nádherný zámek a založil v něm bohatou knihovnu se sbírkou věcí uměleckých, kteráž dle současných zpráv vyrovnávala se Lobkovicé na Hasištejně. Některé pozůstatky odtud, hlavně vzácné prvotisky klassiků, opatřené vlastnoručními poznámkami dochovaly se podnes.« Atd.

Přejímá-li se cizí text takovýmto způsobem, nestačí uvést jméno díla, odkudž brány celé věty, mezi literaturou, předmětu, nýbrž slušelo by se říci přímo, že jest tu citát; jest přece něco zcela jiného, přebírám-li doslovně znění z původního pramene nebo z moderního zpracování. Připomínám mimochodem, že k výčtu příslušné literatury článku o Ladislavu z Boskovic chybí důležitá stať M. Groliga ml.: Die Bibliothek des Ladislaus von Lobkovic in Mähr. Trübau, viz Mitteilungen d. Österr. Vereins für Bibliothekswesen VII (1903), vzácně bohatý příspěvek k dějinám humanismu na Moravě.

Kde Antonín Truhlář na základě vlastních studií informuje čtenáře o věcech potud neprozkoumaných, zastavuje se pravidelně u podružných jednotlivostí, přechází mlčením právě podstatu předmětu, podává velice libovolně části obsahu místo obsahu celého atd., takže z jeho podání nelze nabýti jasné představy. Za ostatní nescíslné příklady, snadno v knize shledatelné, uvedu jen jeden, zvláště přesvědčivý. V obsáhlé stati o Janu Campanovi (str. 180—226), která patří poměrně k nejcennějším a nejlépe zpracovaným partiím »Rukověti«, Antonín Truhlář rozebírá na str. 204 jakožto č. 39 spisek Campanův »Liminis encomium. Pragrae triurbi, metropoli Bohemiae strenae loco ineunte anno 1615 missum a M. Joh. Campano Vodniano.« Spisek ten jest pozoruhoden nejen jako památka kulturně historická, ale též jako nadmíru charakteristický výtvar literární. Slučují se tu totiž dva zvláště oblíbené druhy humanistického básnění: komické a ironické enkomium nepatrných a titěrných předmětů (viz níže) a veršovaná chvála města s historickou retrospektivou; oba druhy byly jmenovitě v Čechách obvyklé a druhý z nich měl v samém Campanovi horlivého a obratného pěstitele. A. Truhlář neměl arciž smyslu pro tuto hodnotu skladbičky Campanovy a spokojil se se skizzou obsahu, v němž však nejzajímavější části ušly jeho pozornosti. Tak přehlédl v úvodním passu, kde mluvící »limen« vypočítává všechny předměty ironických enkomíí, literárně historickou digressi:

»Scribani Pitho Muscam cum principe confert,
In minimis monstrans maxime posse Deum.
Invidiam aggressus Diris Dornavius, ejus
Mox laudes dixit prosperiore sono.«

Dějepisce českého humanismu měla by v tomto výčtu zvláště upoutati zmínka o Dornaviovi t. j. Kašparu Dornauovi (1577—1632), jenž jako *ιατρικὴς σπουδαστής*, t. j. dvorní lékař a vychovatel mladého Budovce, žil na prahu XVII. věku v Praze a kromě náboženských »Meditationes in passionem Jesu Christi« (1604) uveřejnil tu i řecké příspěvky gratulační (viz Královu stať »Řecké básnictví humanistické v Čechách« v Rozpravách filologických, věnovaných J. Gebauerovi, 1898, str. 95). Dornavius

má však v humanistické literatuře zvučné jméno právě v enkomiaistickém genu, pro nějž jej Campanus výslovně jmenuje. Drobných enkomii jeho jest značná řada a čtou se nejlépe v jeho úhrnné encyklopaedii tohoto druhu; Dornavius totiž r. 1619 vydal celou sbírku enkomii, svou dobou nemálo proslulou, pod titulem »Amphiteatrum Sapientiae Socraticae Joco seriae hoc est: Encomia et Commentaria«. Dornavius pojal tam i hojná enkomia česká, na př. i tento Campanův »Limen« a níže uvedené spisy ke chvále podagry. Dornaviův spis zasluhoval by vůbec podrobného rozboru. Druhá část spisu Campanova po chvále prahu, humanisticky bohatě vyšperkované, obsahuje oslavu Prahy s historickými reminiscencemi. Etymologický úvod, jenž předchází a jenž jest charakteristickým dokladem pro libovolné etymologizování XV. a XVI. věku (Hájek z Libočan!), A. Truhlářovi ušel. Zmíniv se o původu jmen Alexandrie, Říma, Rhodu, Athen, Tharsu, Ankony, Lipska (= de tilia nomen tractum), Campanus pokračuje:

»Ducat ab autoris spaciosa Cracovia nomen
Nomen, seu Gracchus, seu Crocus ille fuit.
Flexus aquae Zacae, Lunae det Luna, Raconae
Cancer, amet castra nomen habere Tabor.«

Z citátů o historickém vzniku Prahy, které uvádí A. Truhlář, nevysvítá dosti jasně, co znamenají »sic coniuncta tria limina«, jimiž se míní Malá strana, Staré město a Nové město. I to, co na konci básně Campanus praví o trojím hlavním nebezpečí Prahy (za Oldřicha od Poláků, za krále Zikmunda a za vpádu Pasovských), bylo by zasluhovalo zmínky jako doklad historické záliby a zároveň historické neorientovanosti za věku Rudolfova; i slova o vpádu Pasovském mají cenu, jsouce nepochybně odrazem bezprostředního názoru. Distichon ono zní:

»Limen ad hoc male Passavii penetraverat ala
Agminis a rapidis vecta furenter equis.«

Chvillemi se přímo zdá, že Antonín Truhlář ze svého spisu úmyslně vylučuje vše, co má sílu plasticky charakterisující: i hledáme marně u něho odkazy k epistolárním výrokům, jimiž pisatelé kreslí povahu vrstevníků, jimiž oceňují literární díla, jimiž zasahují do diskusse o otázkách veřejných; v té věci Jireček, jemuž po ruce bylo mnohem méně dokumentů, podává vlastně více. Ve své monografii o Janu Hodějovském na str. 25—27 mluví Jireček o příteli Jana z Hodějova a přispěvateli jeho Farragin, Petru Fuxovi-Vulpinovi, a zmiňuje se ke konci oddílu toho o Fuxových vztazích k pověstnému Pavlu Bydžovskému příjímím Smetanovi (1496—1559). Fux, tázan býv panem Hodějovským na mínění o Pavlu Bydžovském, podal úsudek svůj charakterisující povahu Bydžovského zajímavě ve Farrago III 1. 150. A. Truhlář na str. 174—175 »Rukověti«

o Smetanovi jedná článkem, ostatně tak chvatně psaným, že vypadlo i datum narození; ale o úsudku Vulpinově nečiní ani zmínky. Mluvě o velkém humanistovi bononském Filipu Beroaldovi st. (str. 130—131), nevěnuje ani sebemenší pozornosti listu dra. Racka Doubravského Mikuláši Dětskému z r. 1501, otištěnému Josefem Truhlářem ve »Dvou listářích humanistických«, na str. 16—17 (I. listáře č. XIX), kdež odvolává se na pány Petra a Oldřicha z Rožmberka, nadšeně hájí výbornosti Beroaldovy v rhetorice a v stilistice proti utrhačům, pravě mezi jiným: »Nihil in eo inveniri, in quo reprehendendus esset. Est profecto in docendis publice juvenibus optimus magister et in multis utilis atque proficiuus. In latina oratione, copia et verborum elegantia est nostro tempore praestantissimus, qui ob insignem doctrinam in Italia omnium fere versatur in ore, cuius fama est non modo in universa Italia, verum etiam Alpes transcendit« atd. Článek o Beroaldovi jest i jinak neúplný. Chybí tu zmínka o překladu Beroaldova latinského zpracování Boccacciovy povídky »Guiscardo e Ghismonda«, jež vydali r. 1507 Konáč s Wolfem pod titulem »Fil. Beroalda o nešťastné lásce dvou zamilovaných« (u Jungmanna III, 97, ale viz i Hanka v Čas. Čes. Mus. 1852 a J. Truhlář, Humanismus a humanisté, str. 146, kdež zmínka o tisku z r. 1504).

Jak řečeno, největším nedostatkem »Rukověti« Truhlářovy jako prací Jirečkových jest právě nedostatečný zřetel k literatuře západoevropské, jmenovitě německé. Většinou nepokouší se ani o filiaci děl, látek, motivů, a kde přece dotýká se té věci, tápe v nejistotách a dopouští se nejhrubších chyb. Sněs jsem řadu detailních poznámek a doplňků právě z tohoto oboru ve svém níže položeném seznamu; tuto chci na jedné složitější otázce všeobecné demonstrovati naprostou nedostatečnost, povrchnost a zmatenost knihy A. Truhlářovy po této nad jiné důležité stránce.

Při rozboru Campanovy veršované skladbičky »Liminis encomium« zmínili jsme se již, jaké obliby v Čechách došla humanistická ironická enkomia na hříchy a vady, na tělesné nedostatky a neduhy a vůbec na předměty nicotné a nepatrné. Bohuslav z Lobkovic již 30. září 1500 v dopise Balbovi (Josef Truhlář, Listář Bohuslava Hasištejnského č. LXXIII, str. 111—112) ukazuje se velkým znalcem a milovníkem obdobné enkomiaistické poesie starověké. R. 1511—1513 překládal Řehoř Hrubý z Jelení s láskou a porozuměním klassický spis tohoto druhu, Erasmus »Encomium moriae«, které bylo literární novinkou prvního řádu. Ale nade vše zalíbila se na české půdě »Laus podagrae«, jež vyšedši r. 1522, učinila norimberského patricia Wilibalda Pirkheimerera v humanistickém světě obecně známým.

Pirkheimerovo dílo skládá se ze dvou rozdílných částí: z obranné řeči, kterou podagra v processu proti ní zavedeném soustavně se hájí, a z líčení nemoci samé; každá z těchto částí

byla zvláště napodobena. R. 1570 Pirkheimerova »Podagrae laus« ještě s dvěma jinými enkomii téhož obsahu (Lukianovým a Balistovým) vyšla již potřetí pod názvem »De Podagrae laudibus doctorum hominum lusus« od Michala Toxita ve Štrasburce. Toto vydání, a nikoliv původní edice Pirkheimera samého, jak tvrdí Antonín Truhlář na str. 284, bylo předlohou překladu Jiřího Carolidesa z Karlsperka, jak vysvětluje již z titulu »Chlauba podagry, v latinském jazyku od Wilibalda Pirkhajmera sepsaná a před 27 lety v Sstrospurce vydaná« atd. Léta 1597. Úvod Carolidesův s věnováním Mikoláši Vodňanskému z Čazarova a Zikmundu Kozlovi z Ryzenthalu, jež A. Truhlář dosti zevrubně reprodukuje, svědčí, jak Carolides dále pracoval v tradici enkomia Pirkheimerova. Dicastovo elogium, o němž se A. Truhlář zmiňuje »ornas Podagram versibus Bohaenicis« atd., činí, vzta-hujíc se k dílu venkonce prosaickému, jakési obtíže. Vysvětlují si je tím, že r. 1597 bylo v Čechách známo německé veršované (a rýmované) dílo o podagře, proti němuž Carolides postavil se v protiklad prací svou českou; Jiří Dicastus mohl se domnívati, že také Carolidesova práce bude veršovaná. Německá ta báseň, o níž zevrubněji pojednal R. Wolkan »Böhmens Anteil an der deutschen Literatur des XVI. Jahrhunderts« II, 72—85, jest nadepsána »Von des zarten Jungfräwleins und Göttin Podagrae herkunfft« a složil i vydal ji Georg Fleissner; látka podagristická se tu pozvedá z okruhu enkomiastické literatury do mythologicky vyšperkovaných triumfů, v nichž odvádí se původ allegorických bytostí od samých nebešťanů; hlavní úkol přiřčen jest tu Merkuriovi.

Česká humanistická literatura vykazuje dílo básni Fleissnerově velmi blízké, Jiřího Bartholda (Pontana) z Braitenberku »Triumphus podagrae, in gratiam et favorem omnium cum ea conflictantium conscriptus et heroico carmine adumbratus« (1605): mythologická dekorace, genealogický původ podagry podávají se zcela jako u Fleissnera. Nesprávně tedy řadí A. Truhlář (str. 152) Braitenberkův »Triumphus«, jenž by spíše zasluhoval srovnání s Bebelovým analogickým »Triumphus Veneris« (1509), přímo k Pirkheimerovi; nesprávněji ještě dí na konci své zprávy, že »látku zcela podobnou veršem zpracoval r. 1600 Viktorin Rhacotomus Vodňanský »Laudes podagrae«. Jak ukázal Adolf Hauffen ve stati »Zur Litteratur der ironischen Enkomien« (Vierteljahrsschrift für Litteraturgeschichte 1893, VI, str. 161—185), již vedle úvodu téhož autora ke III. sv. děl Fischartových v Kürschnerově »Deutsche National-Litteratur« (sv. XVIII, str. II—XLIX) děku-jeme za hlavní orientaci ve veleobsáhlé podagristické produkci novolatinské, Rhacotomus Vodňanský podal ve svých distichích volné zpracování první části spisu Pirkheimerova, pokusiv se o dosti vtípnou lokalisaci, když se podagře dal hájiti před městskou radou v Sušici, kde v l. 1600—1603 (Jireček, Rukověť

II, 181) máme jej doložena jako měšťana. Posléze dodávám pro informaci o české literatuře podagry se týkající, kterou Antonín Truhlář, neznaje ani mimočeských humanistických plodů tohoto druhu, ani nabádavých a obsažných studií Hauffenových sem hledících, v »Rukověti« zpracoval tak zmateně a nesprávně, že na české půdě nijakého ohlasu nedošlo nejskvělejší dílo toho druhu, Fischartovo »Podagramisch Trostbüchlin« (1577), ani jeho latinský překlad, a že celou sbírku spisů o podagre obsahuje »Amphitheatrum Sapientiae Socraticae« (1619), jehož autor K. Dornavius, jak pověděno výše, není beze vztahů k Čechám a k českému humanismu. —

Naznačiv takto všeobecným rozbořem i na některých zvláště výmluvných příkladech, jak kniha se stránky vědecké metody literárně dějepisné a pojetím svým nevyhovuje, chci podle svých poznámek připojit řadu oprav a doplňků, přidržuje se abecedního postupu »Rukověti«. Nešlo mně nikterak o to, abych přezkoumal a doplnil všechny články a příspěvky do díla A. Truhlářova pojaté. Hojností svou a sběratelským úsilím kniha tato vynucuje si opravdu uznání a jmenovitě pro příležitostnou práci slavnostní jest velmi bohatým skladem bibliografického materiálu (na př. na str. 238—272 jsou snesena pod čísly 1—107 carmina gratulatoria z let 1557—1620 v bohatství nebývalém, ve článku Jan Campanus na str. 180—226 uvedeno jest 48 větších a 448 kratších prací Campanových). O této stránce »Rukověti« Truhlářovy nelze mluvit jinak než s pochvalou, jak také všeobecně a nannozce ještě před vydáním díla se stalo. Bylo by však znamením naprostého vědeckého úpadku naší literární historie, kdyby se chtěla spokojit sběratelství, kde skutečná věda si žádá soustavného badání, kritického rozboru, pragmaticky historického výkladu. Uvedené zde dodatky a doplňky zakládají se na studiu a srovnání vydaných již pramenův a příslušné literatury; jest skoro neuvěřitelné, že mezi pomůcky, jichž si Antonín Truhlář v »Rukověti« nepovšimnul, náleží i dílo tak základní, jakým jest Josefa Truhláře »Catalogus codicum manu scriptorum latinorum«. Většina dodatkův a oprav týká se obou oborů, které Antonín Truhlář macešsky odbyl, humanismu ranního a vztahů našeho humanistického písemnictví k literatuře cizí; základem našich studií jest knihovna Klementinská.

Abel Michael (str. 3). Truhlář doplňuje Goedeka II², str. 105, č. 103; k tomu podle exempl. v Klement. dodávám chybějící vnočení »Elegiarum libri duo« 1594.

Adelfi Jan (str. 10). Ve sbírce k jeho počtě »Carmina aliquot« jsou podle Krále »Řecké básnictví human.« atd. str. 92 i příspěvky řecké.

Na str. 11. nemělo býti vynecháno heslo Adelmannové Bernard a Konrad. Oba tito augsburští humanisté, v dějinách německého humanismu známí jmenovitě z listáře Schede-

lova a pak i z velkého sporu Reuchlinova, patří do našich dějin duševních svými styky s Bohuslavem z Lobkovic. Dopisů Bernarda Adelmanna Bohuslavovi a Bohuslavových Adelmannovi jest v Bohuslavově listáři velké množství a neváhám jich počítati k nejcecnnějšímu částem sbírky; pohřbchu byla jim věnována skrovná pozornost, ač osvětlují nejen málo známé životní osudy Adelmannů (hlavně Bernarda) a významné styky humanismu českého a augsburského, ale i myšlenkové ovzduší Bohuslavovo. Vidíme, jak Bohuslav, neprávem pokládáný za čistého humanistu formalistického, má velký věcný zájem renaissanční: vyptává se Adelmanna, příslušníka předního města obchodního, na portugalské objevy zámořské, zajímá se o mechanické pokusy a fyzikální stroje, jaké tehdy v renaissančním Augsburgu byly hojně sestrojovány, chce od Adelmanna znovu a znovu latinský překlad koranu atd. Tyto styky Bohuslavovy vedou přes Augsburg do Norimberka k samému Pirkheimerovi.

Aerichalcus Šebastian (str. 13—20). Spis »Descriptiones affectuum«, zakládající se na Melanchthonově fyziologii a psychologii »De anima«, má z pramene více než rozdělení affektů, které se podávají poněkud jinak seřazeny než u Melanchthona (srovnával jsem s Aerichalcovým spiskem vydání »De anima« z r. 1540 [princeps] a z r. 1554, v nichž pokaždé pořad affektů je různý; snad přispělo by zjištění, které edice Aerichalcus užil, k stanovení nejistého data spisku Aerichalcova); většina hlavních příkladů Aerichalcových najde se u Melanchthona rozptýlena na různých místech. Skepse v příčině dramatických skladeb Aerichalcových jest upřílišena, dokladů snesených Wolkem »Geschichte der deutsch. Literatur in Böhmen« III, 380 A. Truhlář nevyvrátil. »Susanny« Aerichalcovy, o níž mluví nejen málo spolehlivý Blass, Das Theater und Drama in Böhmen (1877) na str. 14., ale i solidní Bahlmann, Die lateinischen Dramen von Wimpfelings Stylpho bis zur Mitte des XVI. Jahrh. (1893), mělo býti alespoň dotčeno; náležela-li vskutku r. 1539, patřila bezprostředně za Susannu Betuliovu, ale před proslulé drama Macropediovo (1540). Viz Z. f. deutsche Philol. XI, str. 120—217. Velký Aerichalcův praktický zájem o Terentia jistě sesiluje mínění vrstevníků, že Aerichalcus se i sám řadí k dramatikům.

Agricola Rudolf ml. měl býti pojat do »Rukověti« českého humanismu jako přítel a obdivovatel Ladislava z Boskovic, o jeho přípisu velebicím humanistickou knihovnu v Mor. Třebové viz G. Bauch »Caspar Ursinus Vellius« (1886) na str. 30, ale i u Procházky, Miscellaneen I, 70. Srvn. ostatně i A. Truhlářovy »Rukověti« str. 74.

Albertus Magnus (str. 26). Jesuitské vyd. »Paradisus animae« nepatří do dějin česk. humanismu, jako vůbec Albertus (viz Listář Bohuslava Hasištejnského č. CLXVI, str. 194) byl od

humanistů pokládán za filosofa typicky křesťanského, ba za protiklad myslitelů starověkých.

Alžběta, dcera Ferdinandova. Uvedena-li královna Anna a jiné osoby z císařské rodiny, jimž se dostalo humanistických opěvovatelů, neměla scházeti ani tato arcikněžna. Když 15. června 1545 zemřela, opěvovali ji epicedii Collinus, Kuthen, Šentygar. Viz Jireček, Jan Hodějovský, str. 41.

Podobně na str. 42 bylo zařaditi před královnu Annu, choť Ferdinandovu, i Annu, královnu, choť Vladislavovu, jejíž skon 26. července 1506 vyvolal u Bohuslava z Lobkovic »Elegia consolatoria ad Vladislaum regem de morte uxoris Annae« (Farr. 68—76), viz J. Truhlář, Humanismus a humanisté, str. 150.

Aquila Jan z Plavče (str. 45—47). R. 1540 studoval vedle Wittenberku i v Lipsku. Jeho »Comoedia sacra nova«, Tobaeus z r. 1569, tištěná r. 1587, zasloužila si zevrubnějšího rozboru, než jakého se jí tuto dostalo. A. Truhlář ji zcela sumárně řadí k biblickým dramatům Gnaphaeovým a Betuliovým a nesprávně se dohaduje, »že zdá se upravena dle některého cizího vzoru, snad Wickramova«. Biblické hry o Tobiašovi, kterouž látku Luther doporučoval evangelickým básníkům jakožto »eine feine liebliche gottselige Komödie«, patří k nejdůležitějším součástkám novolatinské poesie, zpola humanistické, zpola reformační, o čemž viz monografickou studii Augusta Wicka, Tobias in der dramatischen Litteratur Deutschlands. Diss. Heidelb. 1899. Wick dramatu Aquilova pohříchu nezná, a tak úkol, zařaditi toto cenné a zdařilé drama biblické, stojící pod vlivem veselohry římské (co znamená comoedia nova, vyložil na Campanově »Břetislavu« Král v L. filolog. 1892, XIX, str. 174), do řady dramat o Tobiašovi, čeká na rozřešení. Mezi nimi náleží ke hrám starším a to ke skupině her rázu spíše literárního než lidového, tedy v sousedství her latinských, které do té doby napsali Cornelius Lamimanns, Vantraius, Balticus a Cornelius Schonaeus. Pohříchu pouze hra Schonaeova z r. 1569 (současně s Aquilovou hrou!) se nám zachovala. Srovnal jsem obě hry, Aquilovu a Schonaeovu, a došel úsudku, že nikoliv Wickram ani Brunner, s nímž český autor se sdílí o koncentraci a zkrácení látky biblické, nýbrž Schonaeus stojí Aquilovi ze zachovaných her o Tobiaši nejbližše. Celá dispozice 5. aktu má u obou básníků stejný ráz a vůbec stavba vykazuje scenu za scénou obdobné rysy, ač Aquila má na víc živél ďábelský (Belzebub, Asmodaeus, Chremius, Dromo-Daemones a Pluto, princeps Daemonum), který ve hrách jiných skupiny Tobiašovy také značně jest zastoupen. Zvláště charakteristická pro blízkost Aquilovu a Schonaeovu jest okolnost, že u obou otec Tobiaš sluje nikoliv Tobias, nýbrž Tobaeus a choť Raguelova nikoliv Hanna, nýbrž Edna, což jsou jména vzata z řeckého textu, kdežto v ostatních hrách přidržují se spisovatelé znění Vulgaty nebo překladu Lutherova; i takovou podrobnost, že

Raphael vyjme z ryby jen srdce a žluč a nikoliv též játra, mají Schonaeus a Aquila společnu. Chci se k věci podrobněji ve zvláštní studii vrátiti; zde jsem chtěl naznačiti jen, jak A. Truhlářův odkaz k Wickramovi zavádí a na jak slabých nohách stojí jeho veškeré exkursy do srovnávací historie literární. Životopisnou část článku A. Truhlářova doplňuji ještě poznámkou, že pro r. 1560 zapsán jest ve Wittenberce opětně jakýsi Joannes Aquila Pragensis, patrně syn jeho (viz výše).

Argyrius Jakub (str. 61). Článeček ukazuje, jak potřebujeme monografického vyšetření vztahů Celtesových k Čechám, které by podalo něco více než kusé zprávy Klüpfelova díla »De vita et scriptis Conradi Celtis« (1827), leč i odkud dá se vyjmouti více, než učinil A. Truhlář, jenž neudává ani data Argyriova listu (7. září 1491), ani jeho místa v listářích Celtesově (cod. epistol. č. 2).

Arpinus Václav (str. 63). Jireček, Jan z Hodějova str. 32 dokumentárně udává odchod Arpinův do Žatce ke dni 3. květ. 1543 a nikoliv 1542, jako A. Truhlář. Že jeho záležitost universitní posud není uspokojivě prozkoumána, bylo již řečeno, viz i výbornou stať Loescheovu, Melanchthons Beziehungen zu Österreich, v Jahrb. der Gesellsch. für d. Geschichte des Protestant. in Österr. XVIII, str. 20—21, jež měla býti uvedena v literatuře předmětu. Stěžuje-li si A. Truhlář, že Arpinus nezanechal obšírnější památky písemné kromě příspěvu k minuci žatecké, neměl přehlédnouti v J. Truhlářově »Katalogu českých rukopisů« č. 168, podle něhož l. 531 a 531 b »Sborníku Řehoře Hrubého z Jelení« obsahují »Wenceslai Arpini, Matthaei Collini, Joannis Hanussii Litterae, quibus senatoribus Antiquae Praegae pro collatis beneficiis gratias agunt« (z 20. dub. 1540).

Na str. 69 přáli bychom si důležité heslo Augsburg; viz, co řečeno svrchu při heslu Adelmanův.

Augustinus Olomoucký (str. 69—75). K životopisu hojně a velmi cenně zprávy snesl hlavně pro Augustinovo mládí G. Bauch v Zeitschr. des Vereins für Gesch. Schlesiens (1907) XXXI; tu dokázán jeho měšťanský a moravský původ a objasněna jeho studia v Krakově (tam byl immatrikulován v zimním semestru 1484). Bylo by se doporučovalo též podati podrobněji jeho důležité styky s Celtesem a zprávu o jejich korespondenci podle Klüpfela; neboť Abelova maďarská edice jest nedostupná. Cennou zprávu o jeho knihovně podal 12. ledna 1514 Stanislav, biskup Olomoucký, Janu Šlechtovi, viz ji u Josefa Truhláře, Dva listáře humanistické, str. 70 a 71. A. Truhlářova bibliografie statí o Augustinovi jest hojná, ač obsahuje i některé zastaralé a tudíž bezcenné věci; za to pohřešuji kromě uvedených již příspěvků V. Praskovu stať »Augustin doktor« a Olomučané v Čas. Mat. Mor. 1902, XXVI, str. 30—42, kdež je i řada Augustinových českých listů.

Aurogallus Matouš (str. 75—77). Zprávy životopisné neúplné, ač doplňky v německých pramenech jsou na snadě (Wolkan; *Allg. Deutsche Biogr.* I, 642 atd.). Rodné jméno *Aurogallovo* bylo *Golthan*. Ze studijních míst *A. Truhlář* vynechal Lipsko, kde *Aurogallus* r. 1512 dal se immatrikulovati a 1515 se stal bakalářem. Rektorem ve Wittenberce stal se r. 1542 a ne teprve 1543. Bibliografie jeho spisů je neúplná; chybí důležitá *Collectio Gnomicorum cum Callimachi hymnis* (1532); *Psalmi Davidis* vydány tiskem r. 1608.

Balbus Jeronym (str. 92 a 93). Bylo již svrchu naznačeno, že, pokud nebudou sneseny přesvědčivější doklady než jaké mají *Antonín* a *Josef Truhlář* i *Z. Winter*, nelze docela určitá slova dopisu *Šlechtova Zikmundovi* z Jelení z 31. říj. 1511 »qui in universitate Pragensi constitutus nonnullas lectiones partim publice partim in privato legebat« atd. jen tak zhola odmítati; za rozhodnutou pokládati věc nelze. Skladba *Balbova* »Bohemiae et procerum eius laudes« není připsána *Bohuslavu Hasištejnskému*, nýbrž kancléři *Janu* ze *Šelnberka*. Neprávem potlačil *A. Truhlář* ve své »Rukověti« případná slova obrany povahy *Balbovy*, která *Josef Truhlář* pronesl v *Humanismu* a *humanistech* na str. 96 a 97; mluvě stále rozhorleně o necudnosti *Balbových* veršů, měl proti těmto pomluvám jasně rozlišiti *Balbův* život i jeho poesii. Za skutečný nedostatek článku pokládám, že *A. Truhlář* neregistruje tu písemných styků *Balbových* s českými humanisty, jak je ukazuje *Bohuslavův* listář. K bibliografii *Balbových* bohemik dodávám podle *Retzerových Nachrichten von dem Leben und den Schriften H. Balbi* (1790) str. 166, že *Balbus* přispěl do *Mitisovy Farrago* 13 básničkami, mezi nimi i »Inscriptio in loco Iudicii summi Pragae«: »praemia ne iusto desint, nec poena nocenti«. Z *Retzera* str. 45 a 49 vysvítá také, že epigrammata knihovny v *Roudnici* nejsou prvotisk; *Balbova* epigrammata poprvé vyšla již před r. 1494.

Na str. 94 měla býti zmínka o onom pochybném básníku, jež *Balbín* nazývá *Banetianus*, mluvě o jeho korunování na básníka císařem *Maxmilianem I.* dne 23. května 1505; *J. Truhlář*, *Humanismus* a *humanisté* str. 127 ztotožňuje jej s *Joannem Pavetiem*, uvedeným v *Celtesově Rhapsodii*.

Banno Jan z *Felixfeldu* (str. 94—100). Při básničce (č. 12) »De Musis et aula« uveřejněné ve »Farraginech« čekali bychom vyšetření jejího vztahu k hojně humanistické literatuře o zhoubnosti života dvorského, jak ji pěstovali novolatiníci od *Petrarky* až k *Huttenovu Misaulu* a dále.

Na str. 100 bylo uvéstí *Hermolaa* *Barbara*, patriarchy v *Aquileji*, přítele *Bohuslavova* ze studií, jehož smrt r. 1494 *Bohuslav* opěval epitafiem (*App. poet.* 299); viz *J. Truhlář*, *Humanismus* a *humanisté*, str. 17.

Bebelius Henricus (str. 110 a 111). Obě oslavné básně na Maxmiliana s tendencí protičeskou, při nichž mohla býti hned připomenuta Celtesova rhapsodie *Laudes et victoria de Boemannis* obsahu stejného, mají vnošení pochybné. *Ecloga triumphalis* dotčena v listě z r. 1505 jako práce, jež právě se chystá, nemohla tedy již r. 1504 vyjít; tisk až z r. 1509. Sem náležela i zmínka o tom, jak také proslulé Bebelovy *Facetiae* mají anekdoty protičeské tendence (č. I, 9; III, 13; III, 101 a IV, 6). O velkém vlivu Bebelově na naši humanistickou a polo-humanistickou literaturu (Frantova *Práva atd.*), A. Truhlář ani slovem se nezmiňuje.

z Berbistorffu Godefridus (str. 126) zapsán r. 1586 v Heidelberce.

Berka z Dubé Jindřich (str. 128) studoval kromě Wittenberka i v Lipsku r. 1521.

Na str. 130 neměl chyběti kardinál Bessarion, přední průkopník filosofie Platonovy v období humanistickém. V korespondenci starších humanistů našich o něm zmínka častěji: Václav Písecký vypůjčoval si jej od Jana Šlechty a čerpal z něho znalost nauky Platonovy (J. Truhlář, *Dva listáře*, str. 36), Jan Šlechta byl jeho zvláštním ctitelem a bral živou účast na Bessarionově sporu s Jiřím Trapezuntským, nejproslulejší humanistické polemice filosofické (tamže str. 40—41 a *Listář Bohuslavův* str. 220). Tuto vidíme, s jakou úzkostlivostí se A. Truhlář vyhýbá veškerým otázkám, dotýkajícím se filosofického názoru našich humanistův. A přece dějepisce humanismu nemůže uspokojiti, ví-li, co naši humanisté psali, nýbrž vždy se bude tázati, jak smýšleli, ke kterým soustavám se přidávali, jaký měli podíl na filosofickém ruchu renaissančním.

Betulius Jan Ludvík (str. 131). Zprávy životopisné v Adelungových doplňcích Jöchera: r. 1632 byl dvorním kazatelem ve Waldenbурce, odebral se pak do Dolního Steinachu. Napsal *Scholam martyrum* (1638).

Beza Theodor (str. 132). Zprávy, jež o něm podává M. Dvořák ve *Dvou denících Borboniových* (1896), vyčerpány neúplně, zejména chybí zmínka o pěkné charakteristice Bezově Borboniem tamže str. 74. O jeho stycích s Václavem Budovcem, jichž A. Truhlář se nedotýká, viz Glücklichovo vydání korespondence Budovcevy (1908), kde (č. 8 a 15) otištěny i vzájemné listy jejich. Že Beza i jinak v Čechách je znám, ukazuje okolnost, že v knihovně radního písaře Kutnohorského, Jana Fabera Auštecského, bylo několik spisů jeho (Hejnic, *Listář* str. 49 a 50).

Na str. 136 chybí Boccaccio, jenž v Čechách doby humanistické je hojně čten, překládán, zpracováván. Ruk. Klementinské knihovny na př. č. 2483 (XIVC 16) svědčí, že to byl nejen Boccaccio povídkář, ale i Boccaccio humanista.

Na str. 138 neměl býti vynechán článek Bologna. Stručný přehled vlivu bononského učení na český humanismus v různých jeho fásích a výčet professorů jeho, kteří naše humanisty zejména mocně vlivem zasáhli, bez odporu náleží do humanistické »Rukověti«.

Borbonius Matyáš (str. 138—143). Z uvedené knihy M. Dvořákovy A. Truhlář nepojal leccos významného. Sňatek Borboniův oslaven Carolidesovou ódou, jež u A. Truhláře neuvedena. Zmínka o jeho pobytu v Lešně a stycích s Komenským i Poňatovskou neprávem chybí, rovněž výčet Borboniových přátel humanistických. K bibliografii doplňuji: v Basileji Borbonius napsal dvě epithalamia Amandovi Polanovi a dceri Grynaeově i Jakubu Zwingerovi a Juditě Brandinově. (Dvořák str. 6.) Nesprávné jest knihopisné udání k č. 9. Žalmové obnovení r. 1618 Karlem Danielem z Karlsberka, k nimž Borbonius napsal latinskou báseň, jsou v podstatě nové vydání Vorličného žaltáře. Viz Jireček, Rukověť I, str. 337.

Na str. 158 neměl chyběti Sebastian Brant, jehož vliv na české i latinské písemnictví v Čechách je v této době značný.

Brus Antonín z Mohelnice (str. 165). Kniha Kl. Borového (1873) obsahuje o humanistických stycích Brusových mnohem více než A. Truhlář podává; zejména zprávy o Friedrichu Staphylovi (1513—1564), jehož list (ibid. str. 230) je rázu zřejmě humanistického. Mezi epicedii A. Truhlář vynechal Pontanovo, ač se o něm na str. 146 zmiňuje sám.

Bruschius Kašpar (str. 166 a 167). V životopisných zprávách vypadlo udání rodiště (Šluknov). Bibliografie Bruschiových spisů zcela je přeházena a místy chybná. Chronologia není jiný název díla Monasteriorum Germaniae centuria, nýbrž titul 2. jeho svazku pořízeného Danielem von Nessel 1592. Z díla uvádí Horawitz, Caspar Bruschius (1874), str. 152 některé zajímavé zmínky o českých dějinách náboženských, o čemž u Truhláře ani slova. Při svém obšírném popise díla »In Caroli V et Ferdinandi honorem laudem Schediasmata« (č. 5.) se A. Truhlář měl zmíniti o německém překladě z vlastní ruky Bruschiovy. Knihopis místopisných prací Bruschiových (č. 7) není přesný, jak z Horawitze vysvítá. Že by Horawitz byl tak stranický apologeta Bruschiovy, neshledávám; srv. jen na str. 115 jeho ostrý soud o Horawitzově bezcharakternosti k Habsburkům.

Budovec Adam (str. 168 a 169). O jeho studiích i disputaci hojnější zprávy u Glücklicha. Myslím, že z nejedné příčiny do »Rukověti« náležel i Václav Budovec z Budova, jehož vzdělání, sloh, jazyk nesou tak hojné stopy humanistické.

Na str. 176 měl býti uveden Friedrich Busener, familiaris Bohuslava Hasištejnského, k němuž vztahují se nejen hojné dopisy, ale i některé básničky; viz J. Truhlář, Humanismus a humanisté, str. 79.

Bydžovský Marek (str. 171—173). K čís. 2 viz J. Truhlář, Katalog čes. rukop. č. 311 a 312.

Bydžovský Matěj (str. 174 a 174). J. Truhlář Catal. codic latin. Nr. 185. podává obsah sign. I D 45, jímž doplňují se kusé údaje A. Truhlářovy o epicediích ku počtě Matěje Bydžovského. Exequiae ornatissim. et optt. vir. atq. maximorum natu academiae Pragensis magistrorum Matthaes Bydzovini ab Aventino et Joannis Fortii Gurimeni defunctorum. Sequuntur duo carmina auctore Thoma Mite Lymusaeo. Na témže listě opakuje se báseň Adama Hradištského »in obitum M. Joannis Fortii«. Na druhém listě s. t. »alius auctor fecit« čte se s datem 1592 báseň Adama Rosacia Sušického na smrt týchž magistrů,

Calaminus Jiří (str. 178). Chybí odkaz k A. Krausovi. Stará historie česká v německé literatuře (1902), str. 334, kde je rozbor dramatu a výčet literatury.

Na str. 180 měl býti zařazen velký vlašský humanista Antonius Campanus, jehož spis »De regendo magistratu« přeložil Řehoř Hrubý z Jelení pod názvem »Knihy o tom, jak má býti spravován úřad«, viz J. Truhlář, Humanisté a humanismus str. 170 a Hanka v Čas. Čes. Mus 1852.

Campanus Jan (str. 180—226). K čís. 46. »Nemo vir perfectus«. Stilisace zmínky o Huttenovi zcela nejasná; Huttenova skladbíčka *Oðus* Nemo — nestojí ostatně v literatuře sama o sobě, nýbrž jako článek řetězce jdoucího až do XVII. věku k B. Schuppovi a druží se k obdobným básním a úvahám o »Nihil« — psána veršem, ale předchází ji obsahem úzce příbuzný list Crotu Rubianovi (viz Boecking, Hutteni Opera I, 175—187), na nějž Campanus částečně připíná. Celá tato skupina, velmi hojně reprodukována v Dornaviově »Amphitheatrum«, zasluhovala by i po Brücknerově příspěvku v Jagiěově Archivu XVIII. zevrubnějšího vyšetření.

Na str. 232 nepochopitelně chybí významný humanista doby Vladislavovy Jacobus Canter, rodák z Groningen, lékař a korunovaný básník, jenž ve službách Rožmberských žil v Krumlově a byl členem Societatis Danubianae. Kromě styků s Celtesem (Cod. epistol. Celt. lib. II ep. 11, III ep. 2, VII ep. 30, VIII ep. 1). patří do literatury epicko-dramatickou básní ku počtě Rožmberské »Rosa Rosensis«, která je v Klementině sub sign. VI F 2; viz o ní a o Canterovi u J. Truhláře, Humanismus a humanisté str. 73—74. Tu i zprávy o jiném Canterovi z Frisie, Janu, rovněž známém s Bohuslavem z Lobkovic. Nejobšírněji o nich a humanismu na Krumlově pojednal V. Schmidt a A. Picha v Mitteilungen des Vereines für Gesch. d. Deutschen in Böhmen XXXII, 61 a násl.

Na str. 237 zasluhoval zmínky Priamus Capocius z Marsaly, Bohuslavův známý z Italie, jenž v Lipsku na universitě s M. Martinem Pollichem z Mellerstadtu instauroval humanismus, o čemž viz. G. Bauch, Geschichte des Leipziger Früh

humanismus (1899). Bohuslav jej listem z r. 1486 (Bohuslavův listář č. XI.) M. M. Pollichovi co nejvřeleji doporučoval, vydávaje mu vysvědčení opravdu skvělé.

Carchesius Martin (str. 238). Článeček Jirečkovy Ručkověti I. 415 tu doplněn kuse; neboť nevzat zřetel k nově »objevené« historii o životu doktora Jana Fausta z r. 1611, k vydání jejímu od Č. Zírta ve Světové knihovně roku 1903, k posudku Krausovu v L. filol. 1904, XXXI, str. 50 násl. — a přece překlad historie Faustovy jest podnik podstatně humanistický. Také cenný příspěvek o Carchesiovi v Čas. Čes. Mus. 1899, str. 174 neregistrován.

Carolides Jiří (str. 272—305). K č. 8. »Decas augustissimorum archiducum Austriae« z r. 1596, exempl. nejen na Strahově, ale i v Klementině sub sign. 10 J 93 Nro. 41. K č. 17. »Parentalia« z r. 1601: v připojených epigrammatech má podle Krále, Řecké básnictví humanistické, str. 95., Matyáš Radda také verše řecké.

Catullus (str. 308). Ač hojně napodoben, jak A. Truhlář hlavně ze XVII. stol. ukazuje, a veleben (Balbus r. 1500 píše Bohuslavovi: Catulliani sales, v. Bohuslavův listář str. 120), přece pokládán byl od humanistů našich za vzor básníka necudného. Jan Šlechta varuje před ním, jakož i před Tibullem, Propertiem, Ovidiem, Martialem, mladého Zikmunda z Jelení dne 31. října 1511 (týž listář str. 223) slovy »poetarum aliqui inverecundius aut turpius de moribus et voluptatum illecebris scripsere. Si eos evolvendos et discendos volueris, caute tibi id admodum faciendum et aggrediendum erit, ne virtutes colligens in flammas et ignes libidinum incurras et vitia pro virtutibus amplectaris.«

O jistém způsobu užívání zájmen *a* a *o* n a o jeho původě.

Napsal Josef Zubatý.

(Pokračování.)

19. Zájmenný tvar *ono* stával patrně již v době praslovanské za částicí *a* (také za interjekcí *e*), s níž již tehdy splýval v jediné slovo *ano*, nevíme s jakou kvantitou samohlásky první (jistě zde působily rozličné analogie, zejména analogie spojky *a* i samotného *ono*);¹ najdeme ještě podobná spojení bezpochyby

¹ Jakožto výsledek skutečného stažení z *a-o* očekáváme pro starou dobu dlouhé *ā* s intonací taženou, s čím by se srovnávala krátkost *a* v č. *ano* i přízvuk *áno*, žádaný v Daničičově slovníce. P. dr. Fr. Sed-

také již praslovanská *a to*, *avo* z *a ovo*. I semasiologicky bylo původně asi *ano* spojením ze spojky *a* a *ono*; ale užíváním se tento složený význam bezpochyby záhy zatemňoval — pomáhala okolnost, že hláskově a bezpochyby i přízvukem bylo *ano* slovo jediné — a *ano* se stalo v podstatě částicí deiktickou s významem původně ukazování do dále, a znamenalo asi »hle, onde«. Význam ukazování do dále je zřetelný ještě v polštině a v srbštině: v češtině patrně dávno zanikl, snad zejména tím, že se v češtině tak hojnou měrou užívalo zájmena *an* u významě »a on«, bez významu ukazování do dále, bez významu deiktického vůbec. Zachovaly-li se při *ano* v češtině aspoň stopy starého významu deiktického?

Gebauer (Slovn. I 11) má z klementinského překladu proroků (Pror.) místo z Is. 22 12 n.: *i pozval jest hospodin buh všech zástupcov toho dne k kvielení a ku pláči lysicé* (něco snad vynecháno), *k uodění v pytel: ano pak* (slvin. *ampak*) *radost a veselé* atd. »et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum et ad planetum, ad calvitium et ad cingulum sacci: et ecce, gaudium et laetitia«. Gebauer v *ano pak* vidí »překlad volný«; ale překladatel sotva by byl užil *ano*, kdyby slovo *to* za jeho doby nebylo mohlo znamenati nějaké »ecce«. A k tomu toto místo v téže památce ani není jediné: podobně čteme *čakal sem, aby činil súd a spravedlnost, ano pak nepravost a vuoláníe* t. 5 7 »et expectavi, ut faceret iudicium, et ecce iniquitas; et iustitiam, et ecce clamor«; *vyjdu-liť na pole, anof zbiti mečem; a pakli weyduv do města, anof přepadli hladem* Jer. 14 18 »si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio; et si introiero in civitatem, ecce attenuati fame«. Překlad náš běžné biblické »ecce«, s významem dosti slabým, překládá obyčejně spojením *aj toť*, známým i odjinud (§ 26), na př. Is. 3 1, 6 7, 8, 7 14, 8 7, 18, 10 33, 12 2, 13 9, 17, 22 17, 23 13, 24 1, 25 9, 28 2, 16, 29 14, 30 27, 33 7, 36 6, 37 7, 38 5, 8, 17, 39 6, 40 10, 15, 41 11, 24, 27, 29 atd., užívaje *ano* s významem již blížícím se spíše spojce silně adversativní (»avšak, hle«), anebo kde jde o ukázání ku předstávě zvláště vzrušující (Jer. 14 18), ale nebyl by za lat. »ecce« položil *ano*, kdyby nebylo mělo významu nějak deiktického.

láček mne upozorňuje, že krátkost *a* v č. *ano* dosvědčuje dvojslabičnost původního *a ono* pro dobu starší, než ze které pocházejí č. stažené tvary jako *dobrého*, *mého*, *děláš* a p.; sice by bylo očekávati **áno* (ač ovšem, jak řečeno, lze krátkost *a* vykládati i obdobou spojky *a*, anebo hledati v *ano* spíše *a 'no* než tvar opravdu stažený). Ostatně vysoké stáří spojení *a* bezpochyby i stažení *ano* zaručují tvary jiných jazyků slovanských i obdobné *avo* z *a ovo* (§ 25, 29); stáří spojování *a* s tvary zájmennými a s jinými částicemi zaručuje celá řada spojení podobných v jazycích slovanských (některé doklady viz v následujících výkladech a zvláště v Berněkerově Etymol. Wlb. 21) i spojení stind. *ád ít* (§ 34).

Někde za »ecce« má *ano*, kde by i pozdější čeština mohla mít *ano*: zdá se mi, že tato místa také dokazují aspoň zbytky významu deiktického při stě. *ano*. Tak: *patřiti budem na zemi, anof tmy smutka* Is. 5 30 »aspiciemus in terram et ecce tenebrae tribulationis«; *ukázal mi hospodin, ano dva koše plna fikův postavena před chrámem božím* Jer. 24 1 »et ecce, duo calathi«; *ty, králi, vidieše, ano jako socha jedna veliká* Dan. 2 31 »et ecce, quasi statua una grandis«; *potom popatříech, ano jiná (zvěř) jako pardus* t. 7 6 »et ecce, alia quasi pardus«; *znamenach ano* (opakováno asi chybou písařovou) *roh, ano roh jiný malichný vyrostl v prostřed nich a trje z prvých rohuov vyvrátili sě biechu z jejie tváři, ano oči jako oči člověčieji biešta v tom rohu* t. 8 »considerabam cornua, et ecce, cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum... et ecce, oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto«; *patříech, ano roh ten jistý činieše boj proti svatým* (t. 21 »aspiciebam, et ecce, cornu illud faciebat bellum adversus sanctos«; *a vzdvih oči svoji uviděl sem, ano skopec jeden stáše* t. 8 3 »et vidi; et ecce, aries unus stabat«; *i viděl sem já Daniel, ano jako jiná dva stášta* t. 12 5 »et vidi ego Daniel, et ecce, quasi duo alii stabant.« Původce tohoto překladu *překládal*, a snažil se překládati věrně, a nebyl by asi užil *ano*, kdyby nebyl cítil, že je významem blízko latinskému *ecce*.¹

Ovšem: klementinský překlad proroků je překlad a nepodává obrazu docela nepochybného, jak oné doby čeština skutečně vypadala. Tak na př. lze pochybovati, užívala-li čeština oné doby tak často *ano* s nominativní větou jmennou (*i pozval jest hospodin k kvílení, ano pak radost a veselé*), právě jako lze pochybovati, užívala-li tak hojnou měrou podobně *ecce* středověká latina, jako ho užívá vulgata napodobením hebrejského originálu (*et ecce, gaudium et laetitia*): ale možnost překladu takového dokazuje aspoň možnost podobných vět. A možnost v podobných otázkách se rovná skutečnosti, třebaš nějak uvolněné: překladatel mohl užiti podobného tvaru větového proto, že jej znal z jazyka samého.

¹ Mimo *aj toť* a *ano* nalézáme za lat. »ecce« a *teděť* Is. 5 26, *ted* 26 21, *teděť* 58, 9, *nalitť* Jer. 8 17, 13 7, 14 19, Dan. 7 7, 13, *tehda* Dan. 10 10, a *zatiem* 10 16. Při starších překladech z bible vždy musíme pomýšleti i na to, že v rukopisech vulgaty jistě bývaly i hojně a značné varianty. Tak se zdá, že předloha našeho překladu neměla *ecce* Is. 20 6, 60 2, Jer. 30 3. Čteme-li Jer. 5 5 *neb oni poznali sů cestu boží a súd boha svého, ani pak více než ti zlámali jho*, překládá *ani* spíše lat. »et hi« než »et ecce, hi«; *aj toť ani ke mně říekají* t. 17 15: *ani* (chybou z *oni*?) je lat. »ipsi« (*ecce, ipsi dicunt ad me*); *i šel jest do domu hrncířova, an činieše dielo na kole* t. 18 3 »et ecce, ipse faciebat opus super rotam«: *an* je lat. »et ipse«. Kdybychom směli předpokládati, že *an* (místo očekávaného *ano on*) zahrnuje celé lat. »et ecce, ipse«, dokazovalo by nám dozvuky deiktického významu i v rodovém *an*.

20. Nejlepšími doklady deiktického užívání slova *ano* by byly ovšem doklady z památky původní. Snad se časem hojněji najdou. Zatím ukazují na směr, vlastně na jeden z možných směrů, kterým by bylo lze je hledati.

Štítňý slovem *aj* rád uvodí příklady na posílení svých výkladů vlastních (Gebauer Slovn. stě. I 6); a *aj* je v češtině starší především, ne-li naskrze, interjekce deiktická (ještě Bratřím je *aj* stálým překladem za ř. *idoŭ*, lat. *ecce*). Čteme na př. v musejním »Naučení křesťanském« (ŠtítMus., nová signatura III. B. 5) 45^b, jak samo písmo svědčí, že je vůle boží, aby lidé »samí zlé mezi sebou stavovali a křivdy mstili«; příklady toho z pisma počíná Štítňý slovy: *aj, Mojžieš, muž svatý, uderil na ty, ješto byli proti bohu* atd., t. j. »hle, Mojžíš« atd. Anebo vykládá, jak zařízení světa svědčí o dobrotě boží a pokračuje: *Aj, nebe, země, povětříe, hvězdy, vody i vše, co-j v světě, i běh časův... vše k užitku lidem, vše dobrotu ukazuje toho, ješto užitku hledá tiem našeho* ŠtítBud. 44. T. 61 vykládá Štítňý o podobnosti trojice boží s duší lidskou, ale přidává: *A v této někaké podobnosti veliká-j nepodobnost. Ano naše zrcadlo jest k našemu obrazu učiněno; a však, ač jest v něm náš obraz a podobnost někaká k nám, však ještě není náš obraz, jako my jsme. Takéž i mezi božskú velebností a duší naší, v níž jest obraz boží, rozumějte, ež něco jest tu podobnosti, a však jest mezi tiem nepodobnost: neb buoh stvořitel a duše stvoření, buoh neproměnný a duše proměnná. Ano také psaný obraz neb vyřezaný má k nám někakú podobnost, ale větčí nepodobnost.* Co zde znamená *ano*? Štítňý jím uvodí podobenství znázorňující rozdíl mezi duší lidskou a bohem, věty s *ano* jsou patrně souřadné, a ze známých významů slova *ano* se sem nehodí žádný. Hodil by se význam »jako«, »na příklad« a pod., ale není doložen; my v *ano* vidíme synonymon štítenského *aj*, a vykládáme si »hle, naše zrcadlo« atd., »hle, také malovaný obraz« atd.¹ Podobně t. 75: Štítňý vykládá, že »ktož vzejde myslí tak vysoko v neznámý kraj až nad nebesa, má odonud, když se vrátí, přinésti něco«, jako nosíme z procházky kvítí, i něco z jarmarku a pod. A přidává příklad: *Ano Mojžieš, sluha boží, byv na huoře s bohem, vrátil se a blesk v své tváři odonud přinesl*; t. j. »hle, Mojžíš« atd. Je-li tento výklad slova *ano* na místech podobných správný či nic, musím ponechati čtenářům staré češtiny znalejším; ale není-li správný, měl by býti aspoň hledán výklad jiný. I Jungmann má při *ano* význam »a hle«, *ano však* »ecce autem, et ecce, sieh aber, und siehe da« (»kterýžto

¹ Kdyby nebylo dokladu následujícího a jiných podobných, snad by bylo lze vykládati i »ono naše zrcadlo jest« (t. j. »naše zrcadlo jest sice...«), »on také malovaný obraz...«

význam všechny doložené v sobě zavírá a obsahuje»), ale nedokládá ho.¹

Snad i *ono* samo mělo i v starší češtině ještě i význam podobný; ale přímých dokladů nemám (nepatří-li sem aspoň z části doklady v § 11). Ale z původního významu deiktického si vykládám význam časový, jaký má *ono* na př. RokycEvJan. 48^b *o matce jeho nechte se, by pozvána byla, než šla, jako ono někdy k Alžbětě*, kde *ono někdy* patrně znamená asi »tenkrát, ondy«. I stč. distributivní *ono* je asi podobného původu, znamenávalo původně asi »hle«; zdá se mi, že tento význam ještě ani není příliš dalek dokladů jako ŠtítBud. 28 n.: *Pakli chce kto pomysliť o počtu, co-j stvořeného, zeťti hvězdy. zeťti rozličná zvířat pokolení, ješto mají duši živú, každé podle rodu svého: ono lidé, ono lvové, ono koni, ono skot, ono zvíř polská, ono myši, ono ptáci, ono ryby, ono chrusti, ono mûchy, ono žíželi a co-j těch rozličných proměn a co hlav každého pokolenie*. Ovšem že toto *ono* klesá v pouhou spojku výčtovou, ve větách jako *milík, jenž ji (duši) svuodí s dobré cesty, ono pýchu, ono lakomstvím, ono rozkoši těla, jest ďábel* GestBř. 67^b.²

21. Toto *ono* (a *ono*, *ano*) bývalo patrně původně větou pro sebe rázu interjekcionálního, ale pozbývalo větové samostatnosti a stávalo se částí věty ostatní. Kdy máme předpokládati uskutečnění této změny, nevíme; ale vidíme-li na př. v staré češtině (*vôle naše zajde jak s cesty, ano se jí jiné skytú libostné věci* Štít. ř. 56^a), že za *ano* může stati příklonné slovo přímo k *ano* neslučující (jiné je ovšem *ono-že, ono-ti*, srb. *eno ti* a pod.), vidíme, že již dávno zanikl hlavní znak větové samostatnosti, větová přestávka, za níž by příklonné *se* nesmělo státi.³

¹ Znamená-li *ono* ve sborníku hrab. Baworowského »hle« (§ 11), nesmělo by v témže významě překvapovati ani *ano*. Tak snad je rozuměti Arn. 5291: *Po třetiem dni pak stalo se, | král do Ubiana bráše se. | Anot proti nim stěžie*, (podle Loriše Š. os. mn. č., asi »berou se, hrnou se«), *| na vše strany lidé běžie, | králi dávajice milé vítanie*. Sem nějak patří i potakující *ano*, které lze doložití již pro starší dobu, než udávají slovníky (Gesta, ve vydání Novákově 46 20 = 185 22, 50 4 = 187 25, 87 10 = 209 22); toto *ano* jest asi rovněž staré, a nedostatek starých dokladů pochopíme řídkostí skutečných, prostých rozmluv v starých památkách.

² Tyto doklady slova *ono* mám (laskavostí koll. Smetánky) z rukopisné látky ke Gebauerovu Slovníku. I vedle distributivního *ono* snad bylo možno *ano*; srv. v Židkově Správně (Tobolka) 64 27: *kto muož tu naději mieti dobrú o spasenie těch, kto tu sejdú, ano co v Brně, co v Olomúci, v Vyškově, v Jihlavě u vézení zemřelo, ano se s nimi na potupu Vašie Jasnosti vozi pod šibenici, ješto snad mnozi z nich ani tu nejsou hodni ležeti*. Či máme čísti *ono*?

³ Imperativ *hleď, hle*, kleslý v interjekci, byl původně větou samostatnou, oddělenou větovou přestávkou od věty následující; my však ho tak hrubě již neužíváme (leda v tvaru *ejhle, hele*), nýbrž spíše jako nesamostatného sesílení ukazovacího zájmena (*tenhle, tamhle, ta-*

V češtině zanikal také význam ukazování do dále, který se zachoval zvláště v polštině a v srbštině. Zanikal jednak působením pozdějšího, ale v slovanštině přece starého významu zájmena *on*z jakožto zájmena 3. osoby (vedle významu »onen«, který se při něm dále držel), hlavně však proto, že se deiktický význam neuter *to*, *ovo* (*se*) v češtině nerozvinul nebo neudržel tou měrou, jako v polštině a v srbštině. Že věty původního významu »vidím, hle (tam), pohané strojí hod«, »já myslil že prší a hle, neprší« a pod. mohly klesnutím deiktické síly nabýti významu »vidím, ano pohané strojí hod«, »já myslil že prší, a ono neprší«, považují za zbytečné vykládati.¹ Ale na jednu věc ještě ukáží. Užívání silně deiktických slov, jakými byla původně slova *ono*, *ano*, předpokládá jednak, že předmět nebo děj, na který se ukazuje, je přítomný, jednak, že vzbuzuje v mluvčím jisté vzrušení (ostatně jistěho vzrušení mluvící osoby přibývá všude, čím hlouběji sestupujeme ode dneška do minulosti mluvy, čím více se vzdalujeme od klidu evropského inteligenta ku přirozenému životu primitivnějších stupňů osvětových). A ony podmínky užívání deiktického *ono*, *ano* zachovaly v češtině zřetelné stopy

kovýhle), za nímž ovšem větová přestávka zanikla (pročež je možno na př. *tohle mi neříkej* a pod.). — Pridávám domněnku o interjekci *no*, která se v rozličných jazycích slovanských objevuje s větovou samostatností i bez ní, sesilujíc na př. rozkaz a pod. Vidíme-li na př. že v slovenštině se objevuje *ano* podobným způsobem jako *no* (*ano daj pozor na seba, on ano môže ísť, ano to ešte chybiť* Bernolak s. v.), není nemožno, že toto *no* vzniklo z *ano* nesprávnou dekomposicí (*a-no*), jako v maloruštině podle *zaho*ho t. j. *za onoho*, *nanom* t. j. *na onom* a pod. se říká i *nym* místo *onym*, *pód nym* místo *pód onym* a pod. (Miklosich Vergl. gramm. IV 94.) Toto *no* zachovalo ještě u nás značnou měrou původní větovou samostatnost: bývá za ním přestávka větová více nebo méně zřetelna (*no, to jsme se najedli*; *no, dej mi už pokoj*), a není možno ještě za ním klásti slova enklitického (na př. *no mi dej pokoj*). Tak že, je-li naše domněnka správná, poměr mezi *ano* a *no* by byl právě naopak, než jak se domýšlel Zikmund Skladba 408 Pozn. 1 (zde se vykládá absolutní *ano* ze spojky *a* s »prvkem zájmeným« *no*). Podobné dekomposice nejsou jak známo nic vzácného; abych uvedl příklad zvláště blízký, i č. *nhead*, *hhead* vzniklo tak z *inhead*, v němž jazyk (neprávem) hledal spojení *i*+*nhead*. Také *no* v stč. *onen-no*, *ona-no* atd., *onde-no* (a ve dnešním *ondy-no*) asi stojí za původní *ono* (**onen-ono* jako *ten-to*) a pochází především z tvarů, kde přední část se končila samohláskou (**ona-ono* a pod.).

¹ Ostatně věty s přebytečným *on* mohou míti i posud někdy jistý nádech deiktický. Srv. na př. rozhovor dvou osob, očekávajících maškary, v Dačického z Heslova Prostopravdě (vyd. F. Střejček v Otově Světové knihovně č. 266, str. 56): »Ještě něco uhlídáme. | Mumraje očekáváme...« | »Hle, a oni již tamto jdou, | a před nimi pěkně hudou, | hnedky mezi námi budou. Věty s deiktickým *ono* původně vyjadřovaly poukaz k něčemu, co mluvčího nějak vzrušovalo; když pozbyly významu deiktického, zůstává při nich (anebo při větách s rodovým *on*, z nich vzniklých) aspoň tolik původního významu, že jistou měrou vyjadřují nějaké vzrušení mluvčího.

v mluvnickém tvaru vět s *ano*, i když zanikl jejich deiktický ráz. Věty s *ano* v době starší, kdy ještě smíme při nich předpokládati aspoň zbytky jazykové tradice jejich užívání, rády mívají místo slovesa tvaru minulého t. zv. praesens historicum, v staré češtině sice velice vzácné: to proto, že původně v nich bývalo sloveso pravidlem v tvaru přítomném, a že v jistém vzrušení vůbec jazyk lehko užije tvaru přítomného místo minulého.¹ Věty s *ano* mívají dále jmenný přísudek beze spony: a mezi podmínkami, za kterých jazyky užívající pravidlem již spony ještě mívají archaický tvar větový beze spony, je právě i jisté vzrušení. Tyto znaky mluvnické se ve větě s *ano* drží jazykovou tradicí v češtině starší velmi vytrvale. Tak na př. stojí praesens historicum skoro ve všech Gebauerových dokladech při hlavní větě s minulým časem nějakého slovesa smyslového vnímání (*uzřel, ano pohani veliký hod činie* a pod.), vyjma jedinou větu *viděli smy ženu, an vykládala HrubLobk. 77^b*, a praesens v podobném případě stává velmi často i v dobách pozdějších, jak viděti v slovnících Gebauerově, Jungmannově i Kottově (Zikmund. Skladba 605 a Kott výslovně na to upozorňují); čas minulý stojí především, kde jde právě o vytčení dokonanosti nebo minulosti děje, zvláště ve větách, kde *ano*, *an* znamená »kdežto«, »když« a p. (*uzřel, ano již oschl srček země Br.; proč jsú do Jeruzaléma přišli, ano se jest tu Jezus nenarodil Leg.; kterak mohu vesel býti, ano král polský . . . dal jej oslepiti Hájek a pod., u Jungmanna*). Věty se jmenným přísudkem beze spony na př. u Gebauera: *nadjide* (město), *ano ohrazeno Comest. 115^b*; (Kristus) *všel, ano zavřeny dvěře, k apoštolům Štít. ř. 183^b*; *Timotheus uzřel, ano nebesa otevřena Pass. 454*; (Josef) *vida, ano oba smutna, i otázá jich Comest. 45^b*; u Jungmanna: *nalezneš bratra svého, an u veliké cti Leg.; pakli je nalezeno, ano živo Práva pražská 1513; spatřil, ano mísa plná hadův Štelcar; hledí na hlavu (Kristovu) ano hlohová koruna vbíta až do mozku a do očí, hledí na ruce, ano probodené ukrutnými hřeby i nohy a přieliš od bolesti oteklé, hledí na bok, ano rána překrutná, hledí na všečen život, an na kříži náramně rozpatý Židek Správozna 67 (Tobolka)*. Srv. s jinými nepochybně deiktickými zájmennými tvary podobné větě, jako esl. *оце дворъ его тѣмъ* § 24, a srb. *a tof pun nepravde* »a hle pln nepravdy« § 26, a zejména zvláštní věty při stind. *ét* § 35.

22. Tvar shodový, *on* atd. (*an* atd.), který zejména v češtině takovou měrou se rozvinul, že staré *ono* skoro zaniká, je patrně nepůvodní. Mimo pochybný moment, že dnešnímu našemu citu je *on* (*an*) s příslušným tvarem shodovým pochopitelnější,

¹ Srv. i podobné věty s přebytečným *on*, *ono*, na př. *potom jsme šli po hrázi o ono jest vnové povýšené hráze víc než o dva lokty; šla sem husím dávati a ono na střechu buchá* § 9.

vše svědčí pro vyšší stáří středního tvaru *ono* (*ano*). Tak okolnost, že *ano*, *ono* během doby historické zaniká, že nám je (kde ovšem není věta bezpodmětá nebo podmět rodu středního) dnes vlastně nesrozumitelné; obdobná fakta jiných jazyků slovanských; zásadní nepůvodnost osobního zájmena vůbec; a konečně obdoby, které najdeme ještě v jiných jazycích indoevropských. A pravidlo, které jsme postavili v § 2, ukazuje cestu, kterou se vyvíjela změna neosobního *ono*, *ano* v osobní *on*, *an*. Kde byl podmět věty s původním *ono*, *ano* zřejmý, anebo v ní byl přímo vyjádřen příslušným jmenem, zůstávalo *ono*, *ano*; kde toho nebylo, měnil jazyk staré *ono*, *ano* v tvar osobní *on*, *an*. Příčiny jsou jasny: během času se byly v jazyce vyvinuly věty s podmětovým *on* jakožto zájmenem 3. osoby, a *ono*, *ano*, stojící po ztrátě původního významu deiktického a původní samostatnosti větové ve větě beze všeho zřejmého vztahu větového, přímo vyzývalo k takovému změně. A ještě *ano* mělo více nadějí na zachování, a také aspoň v Čechách středních déle se zachovalo: nabylo během času významu spojky, nabylo tak určité legitimace ve větě, našlo svou *raison d'être*; *ono*, ať staré ať vzniklé novým rozkladem staršího *ano*, již svou hláskovou podobou bylo vedeno blíže k osobnímu zájmenu *on* a přebíralo jeho tvary i v oněch případech, kde starý jazyk zachovával staré *ano* beze změny. Vývoj vět s *ano*, *an* byl patrně komplikován právě okolností, že se v slovanské na starém zájmeně ukazovacím *onъ* »ille« (lit. *anàs* má ještě jen tento jediný význam) vyvinul i význam nominativu zájmena osoby třetí. Obojí význam, význam ukazovací i význam zájmena osobního, všelijak se pronikaly způsobem, který my již nedovedeme rekonstruovati; a toto vzájemné pronikání významové způsobilo, že staré deiktické *ano*, *ono* v češtině tak divným a v podrobnostech i záhadným způsobem se vyvíjelo.¹ Shledáme, že podobným způsobem, jaký předpokládáme i vidíme při *ono*, jazyky slovanské i jiné indoevropské užívají středních tvarů i jiných zájmen ukazovacích, jazyky slovanské na př. tvarů *se*, *ovo*, *to*: vývoj významový těchto tvarů zůstal docela průzračný; proto, že zájmena *se*, *ovo*, *to* nevyvinula významu zájmena třetí osoby jako zájmeno *onъ*.

Kdy se vyvinul na zájmeně *onъ* tento význam, podrobně nedovedeme ovšem říci. Ale je pozdější než význam »ille«, je pozdější než deiktický význam středního tvaru *ono*, jak soudíme z toho, že podobný význam mají v slovanské střední tvary všech ostatních zájmen ukazovacích. *Onъ* jakožto zájmeno třetí osoby je bezpochyby pozdější i než *ano* s významem deiktickým; najdeme podobná spojení čistě deiktického významu i v *avo*, *a to*. Tím nikterak nemíníme popírati možnosti, že se v češtině a

¹ Smíme-li předpokládati, že *ono*, *ano* již v staré době počínalo pozbývatí aspoň jistou měrou své původní deiktické síly, byla by to okolnost, která v tomto vývoji asi měla velikou důležitost.

snad i v jiných jazycích slovanských (zejména v ruštině, v. § 16) vyvinulo *onъ* i jakožto spojení spojky *a* s nepochybným zájmenem 3. os. *onъ*: nalézáme toho doklady tuším nepochybně v českých větách, jakých některé ukázky jsme uvedli na začátku této rozpravy: ale jako *onъ* u významě zájmena osobního je nepochybně mladší než *onъ* jakožto zájmeno ukazovací a bezpochyby i než deiktické *ono*, je nám i *anъ* »a on« mladší než deiktické *ano*. Vyšší stáří deiktického *ano* a onoho č. *an*, které se po našem soudě vyvinulo z *ano* (na př. za slovesy smyslových pocitů, u významě »kdežto« a p.), vyplývá tuším i z úvahy jiné: původní deiktické *ano* (a z něho vzniklé *an*) je po stránce semasiologické již dávno slovem v podstatě jediným, kdežto *an* s osobním zájmenem *on* ve větách jako (Jidáš) *počě rozprávěti*, | *an* (a on, t. j. Pilát) *pak nechtěv doslyšeti* | *vecě* jsou po stránce významové slova dvě, t. j. spojka *a* zájmeno *on*.

A ještě něco. Stě. se říkalo *uzřě*, *ano pohani veliké hody činie*, ale *uzříš*, *a já třetí den vstanu* Pass. 295, *již vizi, a ty na smrt jdeš* t. 225, *učenníci nalezše ny, a my spíme* ML 121^b a pod. (Gebauer Slovník stě. I 3)¹: proč se neříkalo také *uzříš*, *ano já třetí den vstanu*? To je snadno pochopitelné tomu, kdo v *an* atd. vidí *a* se zájmenem třetí osoby, ale ne na první pohled, je-li v *an* atd. původní deiktické *ono*. Ale právě jen na první pohled. Takové deiktické upozorňování bylo snadno oprávněno, byla-li řeč o osobě třetí nebo o nějakém předmětě. Ale bylo pravidlem zbytečné, mluvil-li kdo o sobě nebo o osobě druhé. A šlo-li již na př. o to, aby ukázal na sebe (chtěl-li říci na př. »zde jsem«, »hle, dělám to a to«), nebylo na místě zájmeno *ono*, ukazující do dále, nýbrž *se* nebo *ovo*, ukazující na blízko²; a při zájmenech těchto se v češtině nevyvinul takový způsob užívání, jaký má *ano* atd. Teprv během času se dostává *ano*, *an* i do vět osoby první nebo druhé, když již význam původní slov *ano* atd. byl zapomenut, a když ochabovala již tradice jazyková, která aspoň ze začátku i po zapomenutí onoho původu udržovala *ano*, *an* atd. celkem v původní míře. Tu se začínalo říkati na př. *já sem se domníval, že s tebou samým šermovati budu*, *ano pak vidím, že se tobě samému třetímu*

¹ S větami podobnými stejnorodé jsou vlastně věty s podmětem jmenným bez *ono*, ovšem velice vzácné (na př. *uzřěsta a židé kryjí toho místa* PulkLit. 125b, LF XI 306).

² I *to*, *toť*, s deixí v příčině poměru vzdálenosti od mluvčího indifferenční, bylo možno při osobě 1. a 2. Opravdu jsou věty na př. *s aj toť* »ecce« (§ 26) v staré češtině běžny při všech osobách. Srv. na př. *aj tot sem vzel z ruky své kalich dřiemanie* Pror. Is. 51 22, *aj toť ty rozhněval si se* 64 5, *neb aj toť já tvořil sem nebesa nová a zemi novú* 65 17, *aj toť vy úfáte sobě v řeči lži* Jer. 7 8, *aj tot si ty učinil nebe a zemi* 32 17 atd. S tím by se srovnávalo, že věty *s to* (§ 28) jsou rovněž možny ve všech osobách.

brániti musím Ezopovy fabule 299 11, anebo *i to když já přemejšlím, anť my se na jakés náramně vysoké věži octneme* (§ 3), a (již u Židka 1470) *kdy povolám celým srdcem, hledě, ano od lidí ani od žádného žádné pomoci, hned čiji od pána boha smilování* (Správozna 59 Tob.).¹

23. Počátky vývoje našeho *ano*, *an*, *ono* atd. jakožto původně silně deiktického zájmena ukazovacího rodu středního nejsou bez analog v jazycích slovanských i v jiných jazycích indoevropských. Nalézáme případů podobných více, kde zájmeno v tvaru středním, patrně původně se silným významem deiktickým, aspoň z části se vyvíjí podobným směrem, byť vývoj ten nevedl k týmže koncům co při našem *on*, *an*. Ono silně deiktické zájmeno, jaké předpokládáme za východiště našeho *ono*, *ano* atd., představuji si v původním stavu jako větový útvar téže povahy, co jednočlenná jmenná věta nominativní, věta, jakou jsou naše výkřiky při spatření čehosi neočekávaného, nás mocněji nějakým způsobem vzrušujícího. Jako na př. u Třebízského (Sebrané spisy XIV, 1908, str. 7) *orel!* — *orel!* (výkřik dívky při náhlém spatření orla), anebo u Raise (Na lepším 379) *Bára* — *i vítám tě, holka* (zvolání nemocného otce při návštěvě dceřině), stind. *hě*, — *alávah* (*alájah*, *arájah*) »hě, nepřítelé« (volání daemonů o bozích) Šatap. br. III 2 1 23 (Mahábhášjam úvod), ř. *ἦ τοι κληρος ἐμός* *H* 191 (výkřik Aiantův, když jemu padne los bojovati s Hektorem), *Θάλαττα, Θάλαττα* Xen. Anab. IV 7 24 (volání Řeků, když po nekonečných útrapách pochodu nehostinnými horskými kraji v dáli vidí moře), lat. *belua vasta*, *lupu* Ovid. Metam. XI 366 (z vypravování pastýřova o hrozném vlku), střhněm. *ein mäs*, *ein müs* (volání při spatření myši, Paul Mhd. Gramm. § 390) atd.² Rozdíl je jen, že zde zjev o který jde, vyjádřen nominativem jména, kdežto v případech, na kterých se zakládá vývoj našeho *ono*, *ano*, zjev ten byl naznačen zájmenem. Nazýváme-li větu jako *orel!* jednočlennou nominativní větou jmennou, mohli bychom věty tohoto druhého způsobu nazvati zájmennými, v užším smysle, o který zde nám jde, u k a z o v a c í m i, d e i k t i c k ý m i. Zjev, který mluvící osobu vzrušuje a na který chce upozorniti posluchače, dle potřeby a chuti mluvící osoby může býti vyjádřen větou jednočlennou (*orel!*) anebo i větou dvoučlennou pravidelného typu (*orel řeti! orel sápe dítě!*). Mluvící osoba může na zjev ten upozorniti i větou jinou, prostě budící pozornost posluchačovu a řídící ji jistým směrem, nějakým *hled!* nebo *hle!* nebo *podívej se!*, za kterým pak položena, zase dle potřeby a chuti mluvící osoby, třebaš ještě věta další, jmenem nebo delší větou vyjadřující, co

¹ Zejména podobné věty v starší polštině (*widzi, ano ty się starasz, ano biegasz dla niego* (§ 15) mám za patrné bohemismy.

² Názory své o »jmenné větě« jsem vykládal v akademických čteních r. 1905/6 a snad mi bude lze vyložiti je obšírně i tiskem.

se vlastně děje. A k tomuto upozorňování bylo dle našeho soudu v jazycích indoevropských původně možno užítí i středního tvaru zájmena ukazovacího, nějakého *to!*, anebo, s určitějším naznačením blízkosti nebo dálky, *toto!* — *ono!*; samo sebou se rozumí, že toto upozornění slovní bylo prováděno i deixí tělesnou, hlavně pohybem ruky. Tento způsob časem zanikl, a úkol, který původně zastával anebo mohl zastávat i střední tvar zájmena ukazovacího, zastává nám nějaké jiné slovo, na př. nějaký imperativ plného významu (*pohledte!*) anebo imperativ kleslý v interjekci (*hle! ejhle!*), anebo nějaká skutečná interjekce (*aj! ó!*), anebo demonstrativní adverbium (*tam!*), anebo i pouhé ukázání rukou atd.; zanikl patrně výsledkem procesu, který zejména Brugmann ve spise o indoevropských zájmenech ukazovacích sleduje (srv. LF XXXII 282 n.), nenáhlým ochabováním deiktické síly samých zájmen ukazovacích. Ale zachovaly se některé jeho stopy, jichž si na následujících stránkách aspoň krátce všimneme. Stopy ty vidíme v užívání středních tvarů zájmen u významě ukazovací interjekce (*»hle!«*), který klesá sám i u význam ukazovacího adverbia (*»tam«*, po případě i *»tenkrát«*, *»potom«* a pod.), i na pouhé sesílení jednotlivých částí věty (jako naše *hle* v *tenhle*, *takhle* a pod.). Ruku v ruce s tímto klesáním původní síly deiktické šlo patrně i klesání původní samostatnosti větové, jejímž výsledkem jest, že takoveto původní tvary zájmenné rodu stř. se stávají částmi věty další, částmi, které po případě ani nepodržují místa na jejím začátku. K ocenění významu celé věci přidáváme, že jde patrně o zjevy archaické, které jen v některých jazycích v stopách se zachovaly, a které i v těch se patrně během času ztrácejí. Všimněme si nejprve stop takových v jazycích slovanských samých. (Příště konec.)

Stítného Řeči nedělní a sváteční.

Napsal Josef Straka.

(Pokračování.)

Vizte, milá bratříe, úklidnosti božie! Přišel, aby hříechy odpustil, a pak pravieše: I kto z vás *bude* mě *kárati* hříechem? Ten, ješto mohutností božstvie svého mohl hříešníky spravedlivy učiniti, *ne-pohrdat jest*, aby (pravým doličením) podle (lidského) rozumu ukázal, že j' nebyl hříešník. Ale to j' velmi hrozné, ješto j' *řekl potom*: Kto j' od Boha, slova bo-

Pensate, fratres charissimi, mansuetudinem Dei. Relaxare peccata venerat, et dicebat: Qui ex vobis arguit me de peccato? Non dignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis poterat peccatores justificare. Sed terribile est valde, quod subditur: Qui ex Deo est, verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

zie slyší; proto vy neslyšíte, že od Boha nejste. Otěžíž sebe každý, poňavadž ten slova božie slyší, ktož jest od Boha, a ktož není od Boha, jeho slov slyšeti nemůž, slyší-li v uchu srdce svého slova božie, a rozuměj, odkud jest. Pravda velí žádati kraje nebeského, žádosti tělesné potlačiti, chvály tohoto světa kryti se, cizího nežadati, svého udieleti. Obmysliž to každý z vás, rozmohl-li j' se tento hlas boží v jeho srdce uší, a poznaj, že od Boha jsi!

(Opsáno s l. 143b.)

Velikost tohoto účinku vychází nad moc vylučení člověčího a velmě jest převýšena, a z toho pochodí nesnadnost mluvití o tom, odňovadž jest nám příčina nemlučeti; neb v Jezu Kristu, synu božiem, tolik k božskému jeho přirození chýlí se to, ale také i k člověčímu, ješto j' řekl prorok: Urozenie jeho i kto vypraví? Nebude-li toho držeti viera, ež se j' v jednu osobu to obě sešlo přirození, řeč toho (nikakež) nevypraví; protož nikdy nezhyne příčina vždy mluvití chválu boží v tom divném účinku jeho, neb ten, ktož chválí, nemůž doplna vychváliti.

(Na l. 24a.)

A kakžkoli vždy jest hodné činiti almužny, však v hody zvlášť podle moci hojněje to činiti máme, častěje zovůc chudé k svému kvasu. Neníel to správné, by na svaté hody z lidu křesťanského k jednomu Bohu příslušejíc jedni se zpili, druzí trpěli nůzi hladem. Sluhy jsme pána jednoho, jednu jsme výplatu vyplaceni, jedniem jsme činem na svět přišli a rovným činem s světa sejdem; a budem-li činiti dobře, k jedné bláznosti spolu přídeme. Pročež by chudý s tebou pokrmu nejněl, ješto má s tebou královstvo vzieti? Proč by chudý nevzal aspoň tvé vetché sukně, ješto má s tebou (věčně) nesmrtnosti oděv vzieti? Proč by nevzal tvého chleba, ješto j' s tebou téhož účasten božieho těla? I

Si enim ipse verba Dei audit, qui ex Deo est, et audire verba ejus non potest, quisquis ex illo non est, interroget se unusquisque, si verba Dei aure cordis percipit, et intelliget, unde sit. Coelestem patriam desiderare Veritas jubet, carnis desideria conteri, mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergo apud se unusquisque vestrum, si haec vox Dei in cordis ejus aure convaluit, et quia jam ex Deo sit, agnoscit.

(Z počátku homilie XVIII. sv. Řehoře pap.)

Excedit quidem, (dilectissimi), multumque supereminet humani eloquii facultatem divini operis magnitudo; et inde oritur difficultas fandi, unde adest ratio non tacendi: quia in Christo Jesu, Filio Dei, non solum ad divinam (essentiam), sed etiam ad humanam spectat naturam, quod dictum est per prophetam: Generationem ejus quis enarrabit (Isa. LIII, 8)? Utamque enim substantiam in unam convenisse personam, nisi fides credat, sermo non explicat; et ideo nunquam materia deficit laudis, quia nunquam sufficit copia laudatoris.

(Z počátku řeči XXIX. sv. Lva pap.)

Et licet (hoc) expediat, (ut) semper eleemosynas facere (debeamus): praecipue tamen in (sanctis) solemnitatibus secundum vires (nostras) abundantius erogemus, pauperes (ante omnia) frequentius ad convivium vocemus. Non enim est justum, ut in sancta solemnitate in populo christiano ad unum Dominum pertinente, alii inebrientur, alii famis periculo crucientur. (Et nos et omnis populus) unius Domini servi sumus, uno pretio redempti sumus, pari conditione in hunc mundum intravimus, simili etiam exitu migraturi sumus; et si bene agimus, ad unam beatitudinem pariter veniemus. Et quare pauper tecum non capiat cibum, qui tecum accepturus est regnum? Qua-

nemá zbytkov vzieti pokrmu tvého, ješto má s tebú kvasu dojsťi andělského? Ne mēť jest to, ale našeho spasitele rozkázanie. Diet ve čtení: Když činiš kvas, nechťej zváti bohatých...

re pauper non accipiat vel veterem tunicam, qui tecum recepturus est immortalitatis stolam? Quare pauper non (mereatur) accipere panem tuum, qui tecum (meruit) accipere Baptismi sacramentum? Cur indignus est accipere reliquias ciborum tuorum, qui tecum ad convivium venturus est Angelorum? (Audite, fratres, audite) non meum, sed Domini (commune) praeceptum. (Sic) enim ait in Evangelio: Cum facis prandium aut coenam, noli invitare divites...

(Luc. XIV, 12—14.)

(Kap. IV. sv. Augustinovy řeči CXVI.)

(Na l. 74a.)

Náš spasitel, (bratříe milá), věda, že *mysl* učenníkův jeho má býti z jeho umučenie zamúčena, dobře prve i své utrpenie i své z mrtvých vstanie jim *předpověděl*, aby když by jej umřuc, jakož jim jest pověděl, užřeli, v tom, že má také (třetí den) z mrtvých vstáti, nechybali. — Ale tak máme, bratříe milá, divy, ješto j' náš spasitel činil, přijieti, abychom i tomu, že j' se to tak stalo, věřili, i také že nám něco vláště znamenávají, rozuměli. Neb skutci jeho jiné ukazují jeho moci, a jiné nám v tajném podobenství rozuměti dávají. Aj, podle toho, jakž pověst čtenie svatého záleží, který j' to byl slepý, nevíme, ale který jest, jehož tajným znamením znamenává, to víme. Jistě ten slepý jest národ lidský, jenž v svém prvním otcí jsa vypuzen z rajske radosti, neznaje jasnosti světla vrchnieho trpí tmú pohřšenie svého; ale však skrze to, že j' přišel jeho vykupitel, prosvecenie bére, aby žádostí viděl radost věčného světla a na cestě života dobrých skutkův krokem kráčal. — Jiné také nám dává skrze tuto věc hospodin znamenati, ješto o jeho člověčství a o božství užitečně rozuměti můžem. Neb když jest šel, tehdy j' slepého, an volá, slyšal, ale stoje učinil jest ten div, že j' je osvietil. To, že j' šel, příslušie k člověčství jeho, ale ješto j' stál, to k božství. — Od hospodina ne

Redemptor noster praevidens ex passione sua discipulorum animos perturbandos, eis longe ante et ejusdem passionis (poenam) et resurrectionis suae (gloriam) praedicit, ut cum eum morientem, sicut praedictum est, cernerent, etiam resurrectionem non dubitarent. — Sed miracula Salvatoris nostri sic accipienda sunt, fratres charissimi, ut et in veritate credantur facta, et tamen per significationem nobis aliquid innuant. Opera quippe ejus et per potentiam aliud ostendunt, et per mysterium aliud loquuntur. Ecce (enim) quis juxta historiam caecus iste fuerit, ignoramus, sed tamen quem per mysterium significet, novimus. Caecus quippe est genus humanum, quod in parente primo a paradisi gaudiis expulsus, claritatem supernae lucis ignorans, damnationis suae tenebras patitur; sed tamen per Redemptoris sui praesentiam illuminatur, ut internae lucis gaudia iam per desiderium videat, atque in via vitae boni operis gressus ponat. — Qua tamen in re aliud aliquid nobis Dominus innuit, quod intelligi de humanitate ac divinitate illius utiliter possit. Clamantem etenim caecum Jesus transiens audivit, sed stans miraculum illuminationis exhibuit. Transire namque humanitatis est, stare divinitatis. — Non falsas divitias, non terrena dona, non fugitivos honores a Do-

lestného a křivého sbožie, ne zemských darův, ne nestálé cti, ale světla hledajme! Aniž řku toho světla, ješto je miesto zavře, ješto se časem skoná, ješto se nočním přichodem mění, ješto je obecně s hříšnými vidíme, ale toho světla, ješto jen s anděly můžem je viděti, hledajme, jehož počátek nepočíná, ani skonanie ukrátí.

(Na l. 114a, 115b a 116a.)

mino, sed lucem quaeramus; nec lucem, quae loco clauditur, quae tempore finitur, quae noctium interruptione variatur, quae a nobis communiter cum pecoribus cernitur, sed lucem quaeramus, quam videre cum solis angelis possumus, quam nec initium inchoat, nec finis angustat.

(První dvě místa z kap. I, třetí z VI. a čtvrté z VII. homilie II. sv. Řehoře pap.)

V překladech Štítnských nelze ovšem ještě hledati pečlivého výběru slov za latinská; totéž slovo, vyskytá-li se podruhé, přeloženo bývá jinak (na př. per mysterium), a různá synonyma naopak stále způsobem jedním.¹ Zvláštní obtíže působily některé odborné výrazy předloh.² Než přece mívál již Štítný překládaje přílehlavá slova po ruce.³ Zachovával obrazná rčení svých vzorů; jindy zmírňoval smělé metafory částicemi srovnávacími, nebo zdály-li se mu příliš odvážné, vypouštěl je.⁴ Uchyloval se od textu

¹ Na př. na l. 168a za lux, lumen, splendor: »světlo, ješto všicku světlost osvěciješ a zachovávaš u věčné světlosti tisíc tisícův světlosti«.

² Vizme jen, jak přeloženo »phantasmata« z II. homilie sv. Řehoře pap.: occurrunt cordi ph. peccatorum, quae fecimus — utkají srdce naše těch hříchův, ješto jsme je činili z obyčeje, kakás jako podobenstvie (114b); quia peccatorum nostrorum ph. — neb svých hříchův v mysli obrazy nesúc a podobenstvie ... (115a); vix eorum ph. per poenitentiae lamenta superantur — jedva podobné postavy, ješto se v mysli mkytají, věci takých mohú žalostí pokánie býti přemoženy (115a), a pod.

³ Na př., když překládal: regni coelestis aditus vrata královstvie nebeského (81a), sine ulla momenti interpositione beze všeho pomeškaníčka (111b), Dei zelo utitur horlí z necti božie (144a), dentes obstupuerunt zubi trpie laskominy (164b), in praetorium v konšelský dóm (164b), in coelestibus v nebeskú dědinu (165b) atd.

⁴ Na př. na l. 25b: múdrost tohoto světa s očí viery osviečené jako dým jest odehnati — ab illuminatae fidei oculis mundanae sapientiae fumus abscedat; na l. 111b: a jakoby pokrm přijatý byl z žaludku vyvrácen, když to, co j' kto slyšal, neschová v paměti jako v žaludku — et quasi acceptus cibus stomacho rejicitur, quando auditus sermo in ventre memoriae non tenetur; na l. 81a: když skryté té výsosti rozumem nemohl dosieci — cum arce tanti mysterii ascendere intelligendo non possent; na l. 164a: Aj, tehdy ještě nenechal. by svého milosrdie svým nepřítelóm nepokázal — Sed ne tunc misericordiam super inimicos tuos distillare favus dulcedinis tuae, Christe, cessavit; no l. 174a: v cestě boží jdém na však den — in via Dei quotidie sancti desiderii gressus ponamus, a pod. Zpravidla však Štítný přeložil i sebe hledanější metafory svých předloh, na př.: sollicitudines et voluptates et divitiae cogitationibus suis guttur mentis strangulant — snažnost veliká, rozkoši a sbožie svým myšlením hrtan mysli zatěsníjí (112a); vix eorum cogitatio manu sancti desiderii ab oculis cordis abigitur — jedva jich myšlenie rukú svatě žádosti s srdečnú očí ač móż někdy býti odehnáno (115a); in

lat. též ze snahy po jasnosti, pojímaje nejednu poznámku vysvětlovací do svého překladu.¹ Jiné odchylky lze snad vysvětliti, že překládal podle textu porušeného, nebo příliš chvatně.²

Jaké měl Štítný zdroje svého vzdělání.

A) Kázání a jiné styky s kněžími.

Štítný nejen přeložil několik celých řečí přímo z homilií patristických, nýbrž i k ostatním čerpal z rozmanitých zdrojů cizích, které je nutno dříve poznati, než se odvážíme pronést o ceně našeho díla soud. Je ovšem věc naprosto nemožná, odrůzniti všude cizí stavivo, jehož bylo použito, od vlastního,³ ale přes to se pokusím, nelze-li bližším šetřením dojiti aspoň ně-

aquis passionum te demersisti — u vodě velikéj muky pohrůžil jsi se (166a); Numquid pedes mei tamquam cervorum (Psal. XVII, 34), ut te velociter currentem per spinas et confraga passionum consequi valeam? — Zdali jsú mé nohy jako jelenovy, abych po trní tvých muk mohl běžeti? (166b); ut quod nunc pro viribus meis desidero, ulnis animae meae amplectar, et amoris tui abyssu totus absorbear — bych to dosáhl, jehož svú vší silú žádám, rukama své duše bych to objal a vešken v hlubokosti tvého milování utonul (167b).

¹ Tak čteme na l. 21b: Vesel buď, kto j' svat, neb se blíží k odplatě vítězství svého! — za latinské: Exsultet sanctus, quia propinquat ad palmas; na l. 113a: bolest z svrchních údův ve vnitřníe údy, v nichž tělesná život záleží, se obrátí — membrorum dolor ad vitalia rediit (z 5. kap. homilie XV. sv. Řehoře, v níž vypravováno zázračné zkončení paralytika Servula; příběh sám počíná se takto: In ea porticu, quae enutibus ad ecclesiam beati Clementis est pervia, fuit quidam Servulus nomine..., což přeloženo: Stalo j' se v téj ulici v Římě, skrze níž chodíe do kostela sv. Klimenta. Byl jeden...) Stejně si pomáhali (vkládající výklad do textu) ještě první překladatelé z našich humanistů, na př. Ř. Hrubý z Jelení, jak ukázal ve výř. zprávě gymnasia v Písku za šk. r. 1904 Jos. Kramář.

² Z odchylek, zaviněných patrně nepečlivostí překladatelskou, vytýkám zvláště časté pošnutí gramm. osob nebo časů; na př.: Interclusistis vobis, o Judaei, intelligentiae viam, et dum solam naturam carnis aspicitis, tota vos veritatis luce privastis — Ale zahradili jsú sobě židé rozumu ciestu, zřiece jen k tělesnému přirození nemají světa spravedlnosti (25a); Sed est, quod solliciti in hac ipsa expositione dominica pensare debeatis — Ale jest, co bychom jměli pilně znamenati v tomto výkladu, ješto j' jej k tomu podobenství vyložil sám Kristus (111a), a pod. — Na l. 172b přeloženo: Quid ergo in electis suis funditus occidit mortem, mors mortis exstítit — takto: A tak Kristus, ež jest v svých vzvolených vše věci smrt zbořil, zrušil a umrtvil jest smrt jich smrti... Ale takové omyly jsou jen velmi řídké.

³ Štítný nebýval si často ani sám vědom, odkud má ten neb onen výklad, ten neb onen výrok. Dí na př. na str. 71 vyd. Erb.: »Také sem kdes čtl, a zdá mi se, že to mluví sv. Řehoř,« a pod. na str. 243, ř. 27 n. a na str. 255, ř. 22 n.; ani na l. 72b nečiní rozdílu mezi četbou a poznáním z doslechu řka, že chce se »k tomu přimluvíti, jakž četv o tom zde i onde aneb slýchav rozumiem«, a pod. i j.

kterých výsledků a tak přispěti ku poznání způsobu, jakým Štítný pracoval.

Jde-li o jeho Řeči, vizme nejprve, jaký mohl míti užitek z kázání oněch »dobrých, věrných kazatelů«, jež podle svého vlastního doznání rád slýchal! Myslím, především ten, že poznával takto tradici, která se u vykládání perikop v církvi vytvořila. Na př. Hus i Chelčický stejně podle sv. Řehoře vykládali na neděli devítiník jednotlivé hodiny ze čtení sv. Mat., XX, 1—16, jako před nimi již Waldhauser (v. H. Hrubého České postilly, str. 5), a kázání sv. Jana Zlatoustého, podle něhož jsme poznali, že vykládal Milič a Štítný, užil ještě Hus (ve vyd. Erb. II, 97 n.). I z některých míst našeho rkpsu poznáváme, že bylo na určité svátky kázáno ustáleným způsobem.¹ Není tudíž pochyby, že výklady perikop nebo jiných míst sv. písma, jež jsou v Řečech ned. a svát. obsaženy, jsou většinou ohlasy tradic kazatelských.²

Věk Štítného liboval si zvláště v allegorickém vykládání sv. písma; proto i on rád pohledával, »jaké věcmi tělesnými v zásloně Bůh ukazoval duchovníe« (34b), rád rozuměl sv. čtení »u příkladniem podobentví« (68b). Výklad »k rozumu duchovnímu« (8b, 88b a j.) byl mu »vyšší«, a lidé, kteří jej chápou, »duchovnější«, na rozdíl od lidí »světských« a »hrubých«.³ Je to z řeči jeho zvláště řeč V úterý po velicé noci (177a—181a), která je přeplněna takovými výklady allegorickými a symbolickými.⁴

¹ Na př. počátek Štítné řeči na třetí neděli adventní zní takto: »Ty-li, jsi, ješto máš přijíti, čili jiného čakáme? (Mat. XI, 3.) Dnes ve čtení čteno jest slovo toto, a obeeně mluveno j' o tom od kazatelův, kak jest sv. Jan křtitel poslal s tů řeči k synu božiemu« (70b). Podobně když byl na třetí ned. postní naznačen obsah příslušného sv. čtení, poznamenává se: »A on (Kristus) vida jich myšlenie, ukázal, že j' to nepodobné, by to tak bylo, jakož často slýcháte o tom na kázání« (134b). A v první středu postní kázali prý »kazatelé v kostelích póst provolávajíc a učiec, kak držán má býti« (205a).

² Tak je na jisto z tradice výklad darů tří králů, jež čteme na I. 41a (»srozuměli jsú, ež ten jim jest znamením ukázán té hvězdy, naňž zvláště slušie čest králová, a tu jsú v něm davše zlato jemu ukázali. A v kadidle ukázali jej hodna té cti, ješto slušie samému Bohu, a v myrře ukázali smrtelnost jeho«), nebo onen historický na I. 82a v řeči o Ježíši, jež »potratily starosty jeho« (»Tak pravie, ež ten byl obyčej, když šli k hodóm do Jeruzalema, mužie šli spolu a ženy spolu. A tak matka svatá mohla mnieti, by s Jozefem šel Ježíš mezi mužmi, ež byl již podrostl, a Jozef mněl, by s matkú šel, ež byl ne ovšem dorostl ještě.« Pod. Hus, ve vyd. Erb. II, 29).

³ Na př. na I. 54a: »aby mi i hrubější srozuměli«; na I. 108a: »abych také řekl něco pro ty, ješto mají rozum k duchovním věcem mimo obec«; na I. 222a: »Ona řeč dotýkala j' obecnějších a tato bude rozumnějších dotýkati, ješto v duchovenství prospievají«; v Erb. 270, 18 n. a mn. j.

⁴ »Hod tento zpievají (prý) na nešpoře u křstitedlnice vyjdúc z kóru, ež když lid izrahelský vyšel z Egypta, ukázala j' sě židovská

Výklady některých míst písma sv. poznal Štútný též četbou, nebo dokonce již za studií, ale že vyjímajíc několik málo zmi-

svatost. Když totiž šli odtud, moře se rozstoupilo, aby prošli suchou nohou. Druhý div stal se s nimi, když přecházeli přes Jordán. — »Když sv. kostel vzpomíná to, co j' se tělesně dalo mocí boží k utěšení lidu jeho, jakž jste slyšeli v této pověsti, vezmém z toho někaký podobný duchovní rozum k utěšení duchovnímu, a totož, se k tomu připodobňuje: Co j' Egypt, ješto temnost slove, než dosti slepý a temný běh světa tohoto, v němž lid izrahelský, točís ješto vidí Boha, má súženie. Vidúc, co j' pravda, i býti v slepotě podle obyčěje tohoto světa, súženie jest svědomí dobrému. Ale budem-li volati k hospodinu, vyvedeť nás z toho pán hospodin, ež ostanúc žádostí světa slepého pójdem, potáhнем se k životu duchovnímu, kdež bychom svobodně slúžili Bohu. . . Najprvnieť jest vyjiti z světského obyčěje, a tuť nám bude, donidž před námi jest, překazno moře. Moře j' hořké a zabylé, i můžem jím rozuměti bážň světskú, žalost, hněv, i cožkoli takového, ješto j' teskné a hořké. Donidž kto má to moře před sebou, ež se bojí žalostí světské, túby po světu, tesknoti, brzo se rozhněvá, závidí, dotud nesmie z Egypta, leká se toho moře. Ale ktož vyjde i jde před se bez rozpačí, v Bóh úfaje v najpílnější potřebu, rozstúpi se moře, rozstúpi se před ním bážň světská, hněv, tesknost, žalost i cožkoli takového, ješto bylo ku překaze hnúti se z světského obyčěje, a pójde skrze to, ano jemu obapol to jako zeď ku pomoci i s levé i s pravé strany. Když kto bera se k životu duchovnímu teskne sobě a žalostí pro své hriechy, aneb strachuje se, aby ještě hriech jeho někak neoklamal, tož jemu moře s levé strany ku pomoci. A to bude jemu moře s pravé strany jako zeď, když se bojí, strachuje, aby dobrého neobmeškal. A když pak ta žalost zlého přemóž a ztopí jako nepřátely dřevnie světské obyčěje, ež již nebude se báti, nebude pro světské škody neb kteréžkoli světské nelibé pótky tesknúti sobě, již to moře má za sebou ku pomoci a k bezpečstvu žalostě jen, co j' dřeve obmeškal dobrého. — Druhý div o Jordánu ne inbed se stane, když vyjde kto z světa na boží cestu počna se táhnúti k duchovenství, jakož židé vyšedše z Egypta, i moře přesešše prve mannu jedli, zákon psaný od Boha vželi, mnoho pracovali, často bojovali, rozličné jmievali pótky. . . Jordán milost znamenává, neb jakož jest Jordán silná řeka a sladkú má vodu, také j' v milosti sladká pochtost, a silná j' milost, jako i smrt. Ale ktož chce k životu právě duchovnímu, musí divně milost rozdělití, jako j' Jordán rozdělen prve, než vešli židé v svatú zemi. Spatřovanie božské velebnosti a světské nestatečnosti jest v člověčíem srdci jako svatost v oné skříní, s níž když hlúbe hlúbež v Jordán knězie postúpali, dolejšie strany ubývalo a hořejšie rostla vzhóru. Takéž tak móż hluboce velikú boží milost člověk spatřovati a nestatečnost věcí světských, až by se tak milost i rozdělila, ež by k světským věcem vždy misala, a milost k Bohu tak by se zase k němu obrátila, od něhož jde, a vzhóru rostla, až by se té veliké hoře, ješto Krista znamenává, vrovňávala. A znamenitě die písmo, že j' Bóh řekl kázav tak s skříní svatosti jíti: Pójdeť lid po ní na zad dva tisíc loket (Jos. III, 4). Tisíc jest počet plný, a znamenává svrchovanie. Ež nás tak netrží žádost, jakož vidíme, ež by to býti jmělo, budem na zad za tú svatostí jedno tisíc loket, ež nedojde, by tak v plně vše učinil skutkem, ješto z onoho pílného spatřovanie vidí, ež by jměl to učiniti. Ale aby nemněli, by ten nemohl býti života duchovního, ješto podle úlohu svého stavu má činiti s věcmi světskými, pravíť písmo, ež když židé prošli tak Jordán a vešli v tu sv. zemi, opět Jordán tekl dolův v moře, ješto již slove mrtvé. I to j' se stalo, ež když prošli, kázal jim Bóh, aby každý rod vnesl kámen svůj v Jordán, aby tam potonul a zahřezl, a z Jordána

nek,¹ nikde jinde nepověruje takových výkladů jmény cívkveních sv. otců neb mistrů (jichž se přece tak rád dovolává), spatřuji

jiný vynesl a na březě postavil. Tiem kamením můžem znamenati tvrdost neb pevnost a těžkost, jakož ty věci má do sebe kámen. A ta těžkost neb tvrdost můž i ve zlém i v dobrém býti. Protož zlú tvrdost, ješto j' kto tvrd ve zlém protiv dobrému, hnúti má duchovní člověk, v téj milosti zatopiti, skrze niž jest všel v duchovenství. A z té milosti má vynésti jako dobré kamenie, aby šel peven v dobrém, těžek a tvrd v pokušení, nedada sebu hnúti od dobrého, aby v stálosti dokonal počaté dobré.»

¹ Na př. v druhé řeči na neděli Květnou dovolává se Štítný sv. Augustina a při druhém výkladu perikopy, příslušné na ned. devítník, sv. Richarda. Ani tam, kde pramen nejmenuje, nebývají všude výklady jeho původní; neboť leckterý z nich čteme i v dílech cizích. Tak v řeči 130. sv. Augustina (*De verbis ev. Joannis*, V, 5—14) čteme v kap. I: *Quinque panes significant quinque libros Legis Moysi. Lex vetus hordeum est ad evangelicum triticum. Magna in illis libris de Christo mysteria continentur, . . . sed quomodo in hordeo medulla sub palea latet, sic in velamento mysteriorum Legis latet Christus . . . Duodecim cophini sunt XII Apostoli, qui et ipsi de fragmentis Legis impleti sunt. Duo pisces sunt aut duo populi ex circumcissione et praeputio, aut duae illae sacrae personae regis et sacerdotis. Haec cum exponuntur, franguntur: cum intelliguntur, manducantur. Tento výklad zalibil se kazatelům, i byl dále upravován. Na př. v t. zv. homiliári Opatovickém, jenž byl r. 1863 od dra Ferd. Hechta vydán v Praze (pod názvem *Das Homiliar des Bischofs von Prag*) čte se opět na str. 10, ale již s podstatnou změnou: *duo quoque pisces . . . libros prophetarum, vel vetus et novum testamentum significant. Tak došlo se až k úpravě Štítného (na l. 141a). — V Oesterleyově vydání Gest Romanorum (v Berlíně 1872) čteme zase v »moralisaci«, jež připojena k číslu 9: *Calciamenta in pedibus sunt exempla sanctorum, qui mortui sunt, quia sicut calciamenta in pedibus animalium defendunt pedes, ita exempla sanctorum animas. Jako se tento výklad dostal do Gest anonymně z homilie XXII sv. Řehoře pap., z kap. 9, tak přešel anonymně z tradice i k Štítnému; čteme jej totiž na l. 152b (kde se spojuje se slovy z 2. kn. Mojž., XII, 11 n.): »jako noha obuvi jsúc obchráněna čista bude, aby takéž mysl jsúc jako v obuvi z koží zvierať mrtvých byla čista, točíš jsúc obchráněna příklady otcův svatých, ješto byvše zde i sešli s světa, dobré naučení i příklady nám odstavivše jako své kůže.« (Ovšem tento výklad mohl mít Štítný i přímo z četby homilií Řehořovských). — Také *Collectanea P. Lombardi in Epistulas Dom. Pauli* obsahují, pokud jsem poznal, dva výklady, jež se čtou v úpravě poněkud změněné v Řečech. Mým výklad ke Gal., IV, 22 až 31: *Abraham est Deus Pater, qui est pater multarum gentium . . . Libera autem et ancilla significant duo Testamenta . . . (Ambrosius). In utroque Testamento genuit Deus sibi filios, qui servirent, sed in veteri T. generati sunt Judaei servi, quia timore poenae et promissionis temporalium serviebant. . . Gratia vero novi T-i parit liberos, qui ex dilectione servant . . . ; s tím srv. pozn. 3 na str. 133 v LF, XXXV. A k l. epišt. Kor., IX, 8—10 čteme poznamenáno: *Hoc igitur etsi in duobus hominibus diversi exterioris sexus figuratum sit, tamen in eodem uno interiori homine intelligitur, cujus superior vis, i. e. ratio, vir dicitur, vel principale mentis, quia debet regere inferior sensualitatem . . . Mulier est ipsa sensualitas, quae bene significatur per mulierem, quia in femina naturaliter praevalet. Podobně l. 8b Štítnských Řečí vyložena jsou slova sv. Pavla (v 1 Kor., VII, 14): »A pak v duchovním rozumu jmějme rozum místo muže, ten rozum, ješto vláští dar nadpřirozený, a tělo jmějme místo ženy. . . «*****

ve většině jich ohlasy kázání. Ovšem nemyslím, že je všechny přejal hotové tak, jak se nám v rkpse jeví; naopak není mi pochybnost, že brával z kázání nebo četby jen námět, a že je propracování té oné allegorie do podrobností prací jeho.¹ Ano, rozumím-li dobře slovům, kterými jich několik počíná, odvážil se z obecně známého materiálu výkladového² tvořiti samostatně.

V Řečech ned. a svát. je hojně výkladů různých biblických slov, jež přecházely ze základního díla Jeronymova (*Liber interpretationis hebraicorum nominum*) do homilií patristických a odtud k Štítnému. Většinu však takových etymologií pochytil, myslím, také na kázáních,³ nebo měl vůbec z ústní tradice, nikoli ze škol

¹ Podle slov Štítného, jimiž uvozuje na neděli devítník druhý výklad perikopy (srv. str. 133 v LF, XXXV), snadno bychom jej přiřkli celý Richardovi a S. Victore, a zatím jedině toto stručné místo ze spisů Richardových (z 29. kap. jeho »In Cant. Cant. explicatio,« otiš. v 196. sv. *Patrol. lat.*) může býti míněno: Hortus est anima, in qua excoluntur virtutum plantaria, et spiritualium studiorum germina. Hic hortus tunc foditur, dum in ea vitia radicitus extirpantur, et mores convertuntur. Z tohoto nepatrného základu vyvedl Štítný svou důmyslnou allegorii.

² Srovnej jen z řeči na úterý po Veliké noci, co znamená Egypt, moře, Jordán, tisíc a kamení! A podobně vyloženy jinde: pravice boží a levice (v Erb. 21, 29 n.), Babylon, Jeruzalem, sedm, země a j. »V písmě«, praví se na l. 42a, »Babylonem svět se tento znamená, v němž jest směsť kakás a nic čistého, se vším kal;« i na l. 2a a 169a, ve vyd. Vrt. 113, 19 n. (s opravou v Lfil. XV, 283) a Hatt. 86, 12 a 87, 9 je týž výklad. Na l. 158a: »neb i duše pokojná v Boze nazvána j' v písmě Jeruzalemem« (srv. ve vyd. Erb. M. J. Husi, II, 108). Na l. 137b: »Skrze sedm vše ve spolce mnohokrát písmo znamená.« Na l. 222b: »Zeměť jsů srdce zemná, kžť jsů ulehli milostí k zemním věcem.«

³ V řeči na neděli masopustní, jež byla vzdělána podle II. homilie sv. Řehoře pap., čte se etymologie slova Jeriche; ještě Hus (vyd. Erb. II, 82) vykládal tak »vedle výkladu sv. Řehoře.« Ale na l. 25a vložil Štítný sám do svého překladu XXIX. řeči sv. Lva pap. etymologii slova Israel (»O Izrahel, by své jméno držal právě, neb sloveš v i d ú c í B o h a«), již v lat. textu není. — Celkem čteme v Štítnských Řečech ned. a svát. tyto etymologie: Amalech tolik se die výkladem, jako by řekl krvoliz, točíš ještě krev líže (11b a 39a); Galilea přestěžení vykládá se (170b); Jakub tolik jest řečeno, jako ten, ješto se lomoží s někým silně (38b); Jeruzalem bylo j' město a výkladem tolik jest řečeno, jakobych řekl vidění pokoje (18b); Ježíš vyloženo spasilatel (37b a 170a), Kristus pomazaný (38b); Uzřev lid tak neznámú věc řekli: Manhut, t. j' česky: I co j' to? A tak tomu divnému a pochoťnému pokrmu více manna říkali (91a); Nabuchodonozor die se výkladem, ješto sedí v súžení poznaném (206a); Protože Samaritán slove strážný, a Kristus u pravdě jest strážný (144a); Sobota tolik jest řečeno, jako by řekl odpočinutie (200b); Thomáš se die výkladem bezedná hlubina (13a); Žid výkladem tolik se die, jakobych řekl vyznavač, točíš chvály božie (18a). Etymologie tyto shodují se s Jeronymovými (Amalec = *populus lambens* vel *lingens*, Galilaea = *transmigratio*, Jerusalem = *visio pacis*, Nabuchodonosor = *sedens in scientia anxietatis*, Samaria = *custos*, Thomas = *abyssus*, Judas = *confitens*); jen etymologie manna tu chybí, a Jacobus =

ani z knih.¹ Zúčastnil se pilně křesťanských bohoslužeb a poznával tak církevní obřady, hymny i modlitby, jejichž znalost nad to ještě doplňoval hojnými styky s kněžími.

Poznamenává na př. na první středu postní, že »vidíme dnes věci některé znamenité v kostele: jedno ež jsme oponú od oltáře velikého obhrazeni, druhé popel bērem na své hlavy, třetí jmenujíc svatě k každému voláme, aby za ny Boha prosil« (205a). Na počátku řeči na neděli devítník zmiňuje se o obyčeji církevním, že »již alleluja nezpívají,« kdežto zase první řeč na Velkou sobotu počíná se: »Dnes počínáme zpívatí Alleluja... A tak dnes zvonice hlasně ve všechny zvony, veselé zpívající zpívání ukazujem tu útěchu otcův svatých« (168b). Ještě na štědrý den, na hromnice a úterý po velkonocích připomenuty jsou některé »obyčeje kostelní«, ale poznali jsme je spolu s obsahy těch řečí.

Již ve svých Knížkách šesterých přeložil Štítný spolu s apoštolským vyznáním víry »kredu«, kterou »slovutně na všaku neděli zpívají na mši«, a jinou, kterou »na prvé hodině jako žalm pějí na každý den« (ve vyd. Erb. na str. 12 nn. a ve Vřf. kap. 142); tu čteme i první jeho zmínky některých církv. hymnů a modliteb (v Erb. 42, 33 n.; 171, 28 n.; 202, 28 n.; 305, 35 n.; ve Vřf. 317, 12 n.; konečně v Hatt. 58, 32 a 107, 20 n.). Ale teprve v Řečech ned. a svát. našel příležitost, projevit tuto svou znalost plně. Tak na l. 105b (v řeči na ned. devítník) praví, že »sv. kostel mši počíná a řka: Obklíčila jsú mě stonanie smrti, bolesti pekelné obklíčily jsú mě (Žalm XVII, 4—5). Ale abychom v naději nebyli rozpační, jest kostelnie od-tucha, ješto j' přičinil kostel k oněm slovóm túžebným řka: V úsilí svém vzýval sem Hospodina, a uslyšal jest můj hlas

supplantator. Některé pod. výklady (Amalec, Galilaea, Samaria) přešly i do homilií sv. Řehoře, nebo sv. Augustina; čteme je i v řečech Husových (vyd. Erb. II, 119) a j. Mimo to vyloženy u Štítného ve vyd. Erb. amen, Cherubim, Seraphim, Bethlem a Eleazar; Jeruzalem též ve vyd. Hatt. 86, 36, sobota ve Vřf. 297, 27.

¹ Z jiných výkladů Štítnských, patrně nepůvodních, o nichž však nelze říci určitě, odkud byly přejaty, vypisují tuto aspoň některé zajímavé. Na l. 32a: »jakož Enoch z zákona přirozeného (1 Mojž. V, 24) a Eliáš z zákona psaného (2 Král. II, 11) do ráje jsú vzeti, by i tento z třetího zákona, ješto slove zákon milosti, byl vzat«; na l. 209b: »Najlépť jest držeti posty od kostela přikázané: tento póst (první středu postní), suché dni, vigílie, křížové dni. A pátky z dobrého obyčeje máme držeti, abychom toho dne jměli utrpenie, neb toho dne trpěl za ny náš pán Kristus, a také Adam a Eva toho dne snědli jablko zapovědné; i jest nám podobné toho dne jmiati v krmí utrpenie. V sobotu nejíeme masa, že j' ten den Kristus ležal mrtev. A někto nejedie v středu také masa, ež tobo dne prodal Judáš Krista«; na l. 217a: »Tu slavnú chodbu okolo kostela (na Hromnice) sviece rozejžené v rukú nesúc, v nichž plamen znamenává božstvie toho slavného dětátka, vosk čistě tělo jeho a knot duší, a to dvě poslednie téhož jest přirozenie, ješto i my«: na l. 129b o tom, že »nevinnost sě rúchem bielým znamenává.«

(Žalm CXIX, 1). Ale v téj naději jest dnes obecná modlitva v tato slova: Prosby lidu svého, Hospodine, milosrdně uslyš, abychom, jakož trpíme pro naše hříechy spravedlivě, byli pochvalů jméne tvého vyproštěni.« — Také v řeči na ned. družebnou uvádí Štítný překlad příslušného introitu: »I počíná kostel svatý mši veselým hlasem zpívaje a řka: Vesel se, Jeruzaleme, a všichni, ješto jej milujete, sejdúce se učinite sbor; radujte se s veselím, ješto jste byli v smutce, aby se utěšili a nasycení byli od hojností utěšení jeho! Ale vizte, že die znamenitě: ješto jste byli v smutce, abyste byli utěšení od hojností utěšení Jeruzalema sv.; neb ktož jest v útěše tohoto světa, utěšení božieho nenie hoden, a ktož od světa žádá utěšení, ač by i v smutce byl nejmaje jeho, proto by nebyl hoden onoho utěšení nebeského. Tak proměně hlas v jinú notu vzpomíná radostně pro ročství Davidovo řka: Jako j' byl kdys dávno řekl David v svém žalmu: Obveselen jsem tiem, ež mi jest pověděno: V dóm boží pójdeme, (Žalm CXXI, 1). A pod túž notú vzdá chválu trojici svatěj řka: Chvála Oci i Synu i svatému Duchu, jako j' byla v počátku i nyní i veždy i na věky věkóm. Amen. Ale že j' nelze zde pro naše hříechy tráti bez truchlosti utěšení, a také vida kostel svých křehkost, že j' těžko utrpenie, vzdává obecnú modlitvu k Bohu řka: Všemohúci Hospodine, obdaruj nás tiem, abychom, ješto trpíme svými činy provinivše, oddechli tvým utěšením z daru tvé svaté milosti.« — V první řeči adventní »kostel (prý) počíná modlitvu« takto: »Vzbuď, Hospodine, moc svú a příd, abychom tvú obranú zaslúžili vyňati býti z nebezpečenství, ješto jde na ny pro naše hříechy, a tvým vykúpením abychom spasenie došli« (65a). — Řeč na masopustní pondělí je zakončena takto: »jakož dnes kostel svatý mši počíná a řka: Buď mi Bohem obranitelem a miesto k mému útočisti, a pro své jmě budeš můj vódce i odchováš mě! V němž nás uslyš, všemohúci Hospodine. Amen« (120a). — Konečně počátek druhé řeči na Veliký čtvrtek zní: »O těchto dnech božie pamatujíc umučenie . . ., dnes zvláště kostel hlasně volá mši počínaje a die: My se máme zveličeti v kříži pána našeho Jezu Krista, v němž jest spasenie, život i vzkříšenie naše, skrzeňž jsme spaseni i vyproštěni« (154b).¹

¹ Mešní modlitba, připadající na neděli devítník, zní po latinsky: Preces populi tui, Domine, clementer exaudi, ut qui iuste pro peccatis nostris affligimur, pro tui nominis gloria misericorditer liberemur. Per Dominum nostrum. — Introitus Dominicæ IV. in Quadragesima zní: Laetare, Jerusalem, et conventum facite omnes, qui diligitis eam (Isai. 66): gaudete cum laetitia, qui in tristitia fuistis, ut exsultetis et satiemini ab uberibus consolationis vestrae . . . Laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus (Ps. 121). V. Gloria Patri etc. A oratio příslušná: Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut qui ex merito nostrae actionis affligimur, tuae gratiae consolatione respiciemur. Per Dominum nostrum. — Další modlitby, Štítným přeložené, jsou: Excita, quaesumus, Domine, potentiam tuam et veni, ut ab im-

Ve vydání Erbenově na str. 228 n. je obšírný výklad kněžských officií i chvála jich; tu jsou též na jiných místech častěji připomínány (na str. 7, 13; 13, 15; 14, 15 n.; 72, 20 n.; ve vyd. Vrt. na str. 172, 31 n.; 184, 23; 8, 38 n.; ve vyd. Hatt. na str. 33). V našem rkpse jsou dvě řeči sváteční založeny na antifonách příslušného officia (t. řeč na sv. Mikuláše a na sv. Šebestiána); mimo to čteme na l. 2b překlad antifony z t. zv. Commune apostolorum a na l. 177a (v řeči na úterý po velikonočních) připomenut je žalm 113., jenž prý se zpíval »na nešpoře« (ad Vesperas). Štítný znal, že se v postě »nešpor do oběda slúžie« (208a), a že »v ymné zpívá kostel dotekv toho, ež Mojžieš, Eliáš a, pak i Kristus drželi sú ten sv. počet v postu dní čtyřideci«. Neznámý jsou mi hymny připomínané na l. 33b o Ježíši a na l. 61a o sv. Pavlu. Konečně je na l. 244b zmínka o hymnu sv. Řehoře, jenž prý »slavně zpívá o dnešniem dni (t. j. o Zvěstování P. Marie) u veselém řka duchu: Haec est dies, quam fecit Dominus.«¹ (Příště dále.)

minentibus peccatorum nostrorum periculis te mereamur protegente eripi, te liberante salvari. Qui vivis. et regnas etc. — Esto mihi in Deum protectorem et in locum refugii, ut salvum me facias . . ., et propter nomen tuum dux mihi eris et enutries me. — Konečně introitus feriae V in coena Domini vzat je ze sv. Pavla (ke Gal. VI, 14—18).

Také ve vyd. Erb. 216, 21 n. je překlad nějaké mešní modlitby, tamže na str. 298 (z rkpsu J. Hrad.) překlad jiné známé; v Erb. na str. 46: »Otče náš«, tamže na 12 a ve Vrt. na str. 184 »Věřim v Boha«. — Na l. 47 a (a na l. 221a) je připomenuto, že kněží zpovídajice »dávají pokání některé, a k tomu řkú: Cožkoli učiníš k tomu dobrého, to buď také za tvé hříechy.« Míni se tím modlitba kněží po rozřešení, začínající se slovy: Passio Domini nostri Jesu Christi. (Quidquid boni feceris et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum). A na l. 83 a je výklad, že »potraceného utěšenie v náboženství« nalezneme jedině »tu, ješto příslušie Bohu«, potom se pokračuje: »A chceš slyšeti, co zvláště příslušie Bohu? Tak volá k Bohu v modlitvě kostel řka: Bože, jemuž zvláště příslušie slitování a odpůštění.« Jsou to slova z modlitby in die obitus seu depositionis defuncti: Deus, cui proprium est misereri semper et parcere, te supplices exoramus pro anima famuli tui.

V této části mé práce dostalo se mi potřebného poučení od vdp. K. Fadrusa, gymn. katechety v Zábřeze, jemuž tuto vzdávám povinné veřejné díky.

¹ Na l. 2b: »jakož to o svatém zpívají Ondřeji a o jiných apoštolech řkúc: Přišliš jsú počtění přátelé tvoji, Hospodine, přišliš jest posilněno jich kniežectví« (Confortatus est principatus eorum, et honorati sunt amici tui, Deus). — Zmíněný hymnus, jenž se zpívá ad Matut. dom. I, II, III, IV Quadragesimae, zní: Ex more docti mystico Servemus hoc jejunium, Deno dierum circulo Ducto quater notissimo. Lex et Prophetae primitus Hoc praetulerunt, postmodum Christus sacravit omnium Rex atque factor temporum. Utamur ergo parcius Verbis, cibis et potibus, Somno, iocis et arcetis Perstemus in custodia. — Na l. 33b: »Dobře kostel zpívá o slavném dietěti o Ježíšovi: Mlád jsa uměl jest k silnému boji.« Na l. 61a: »I zpívá o něm (o sv. Pavlu) kostel řka: O chvalme světlo kostela všeho kraššie než slunce! O jistě hvězdo apoštolův nejvyššieho, sv. Pavle, jenž jsi blesk věčného krále vlil lidské temnosti.«

O poměru K. J. Erbena k lidovému básnictví po stránce rytmičné.

Napsal Josef Letošník.

(Pokračování.)

Rytmičné odchylky v Záhořově loži jsou pouze při verších daktylsko-trochejských a to jen v předních půlverších; je jich celkem 9, totiž:

Ale <i>málo</i> kdo	pochopuje slova — (9)
ale <i>pustím</i> tě	nechám tebe jíti — (155)
jen <i>jednoho</i> jsem	na slovo vsadil — (188)
a <i>zdrčený</i> jsou	všecky jeho kosti — (242)
řve a <i>svíjí</i> se	bije v hlavu pěstí — (280)
a <i>zarazí</i> ji	v tvrdé skály téměř — (294)
a <i>bez konce</i> jest	boží smilování — (303)
avšak <i>málo</i> jich	dozrálo k té době — (320)
dvě <i>poutníků</i> se	cestou ubírá — (333).

Všecky tyto odchylky jsou téhož rázu jako při jiných daktylsko-trochejských verších.

Na konec buď podána ještě ukázka dvou míst ze Záhořova lože, a to jedna, v které má převahu rytmus trochejský, a druhá, ve které více zastoupeny jsou daktyly.

Rozlétl se Satan	a v zlosti své velí: (223)
Vykoupejte jeho	pekelné posteli!
Učinila rota	dle jeho rozkazu,
připravila lázeň	z ohně a mrazu:
s jedné strany hoří	jako uhel zžatý,
s druhé strany mrzne	v kámen ledovatý;
a když vidí rota	míru naplněnu,
obrací zmrzlinu	opak do plamenů.
Strašlivě řve ďábel	jako had se svíjí,
až ho pak již smysl	i cit pomíjí.
Tu pokynul satan	rota odstoupila,
a síla zas nová	ďábla oživila.
Ale když propuštěn	opět dýše lehce,
krví psané blány	přec vydati nechce.

Stoletá sosna	na chlumové stráni (270)
hrdě vypíná	k nebi své téměř:
i přijde sekera	sosna hlavu sklání,
a těžkým pádem	zachvěje se země.
Divoký tur lesní	v bujnosti své síly
z kořene vyvrací	mocná v lese dřeva:
proboden oštěpem	potácí se chvíli,
a padne v bolesti	smrtné řeva. —
Takto muž lesní	Poražen tou zvěstí
na zemi klesá	ve smrtném strachu;
řve a svíjí ¹ se	bije v hlavu pěstí;
nohy poutníkovy	objímaje v prachu:
»Smiluj se, pomoz	pomoz muži boží,
nedej mi dospěti	k pekelnému loži!«

¹ Odchylka rytmičná.

O rytmu básní, jež shrnuty jsou v oddělení Písní, budiž učiněna jen stručná poznámka. Rytmem básně Kytice řídí se Sirotkovo Lůžko a rytmem Vodníka (II. č.) píseň Zazděná. Píseň

Perlový vínek má tento rytmus: Jsou v světě perly || když kam
 — — — — —
 — — — — —

jedna padne. Píseň Májová noc jest rytmicky smíšená; verše její jsou z části trochejské, z části daktylské a daktylsko-trochejské. Nepravidelná je potud, že souhlavné verše často se od sebe rytmem různí, jako na př. v písni této:

Baby čarodějnice.

— — — — —
 Znáám já masti || divných mocí,
 — — — — —
 namažu já se || po těle,
 — — — — —
 sednu na chvoště || o půlnoci
 — — — — —
 a hej komínem || vesele.
 — — — — —
 Přes doly, hory || přes vody, bory
 — — — — —
 můj valášek || utíká.
 — — — — —
 Hej paní matky || na křižovatky —
 — — — — —
 májová dnes tam || muzika.

Všecky ostatní písně kromě Krále duchů jsou trochejské. Poněvadž tato báseň jest jediná jambická báseň Erbenova, podán buď zde podrobnější rytmický rozbor její.

Při rytmickém posuzování básně Král duchů prospěje nám okolnost, že báseň ta je překladem. Na základě originálu (Goethovy básně Erlkönig) poznáme bezpečně celkový ráz rytmický naší básně. Verše její mají jambickou předrážku, skládají se ponejvíce ze stop daktylských a trochejských a zakončeny jsou slabikami ve zdvihu. Mají po čtyřech slabikách ve zdvihu a rozděleny jsou přerývkou tak, že v přední i zadní části jejich jest po dvou slabikách ve zdvihu. První část veršů před přerývkou složena je skoro vesměs ze dvojstop daktylsko-trochejských nebo trochejsko-daktylských, nebo posléze ze dvou daktylů.

Při podrobném určování rytmu prospěje nám také kvantita veršů. Pozorujeme totiž, že E. slabiky ve zdvihu rád prodlužuje. Jmenovitě to platí o první slabice se zdvihem, která skoro vesměs ve všech verších jest dlouhá; ostatní asi ze tří čtvrtin jsou prodlouženy.¹ Tím patrně básník chtěl způsobiti, aby slabiky tyto

¹ Tím, že prodlužování se vztahuje zde na všechny čtyři slabiky ve zdvihu a že jest provedeno v počtu tak hojném, jest náhoda vyloučena neb alespoň velmi pravděpodobna.

mocněji vynikaly; při tom neobmezoval se pouze na t. zv. délky náhradné (ve smyslu Králově), nýbrž i slabiky přízvukované jimi obmyslil. Tímto prodlužováním jmenovitě poznáváme, že druhá část veršů za přerývkou zpravidla začíná a končí zdvihem, a můžeme určitěji rozeznati, kdy ve verších trocheje předcházejí před daktyly a kdy po nich následují.

V jakém poměru básně tato jest k písničím lidovým, nemůžeme sice posouditi podle textů jambických, poněvadž bezpečných takových textů není; avšak poslouží nám jiné texty, podložené nápěvům rytmu vzestupného, jež E. zajisté pokládal za jambické a tedy za způsobilé, aby se rytmem jejich řídil. Takový je ku př. text písně Červená růžičko, která nám vysvětlí nepravidelné jambické předrážky v básni naší při slovech dvojslabičných a tříslabičných. Na př.:

— — — — —
 Červeným šátečkem —
 — — — — —
 oči utírala. E. 124.

Ostatek veršů za předrážkou dlužno posuzovati jako stopy trochejské a daktylské. Zakončení zdvihem má podobné odchylky jako v písničích lidových:

— — — — —
 Andulko má — není *možná* — E. 136/117.
 — — — — —
 ale teď jsi, holka, *bledá*,
 snad se ti srdečko
 — — — — —
 vyspat *nedá*. E. 221/390.

Dále podáme básně Král duchů s naznačeným rytmem, při čemž dlouhé slabiky ve zdvihu poznamenáme zároveň čárkou, jak v pravopise českém jest v obyčeji. Odchylky od uvedených pravidel poznamenáme pod čarou.

Král duchů.
 — — — — —
 Ký pozdní to jezdec || větrem a tmou?
 — — — — —
 Otec to s dítětem || domů jedou,
 — — — — —
 synáčka milého || v náručí má
 — — — — —
 a tiskne a hřeje a || objímá!
 — — — — —
 Mé dítě, což úzkostně || tak se děšíš?
 — — — — —
 Tatičku, což krále duchů || nevidíš?¹

¹ Verš s pěti slabikami ve zdvihu.

Hle krále se srstí a || s korunou! —
 Mé dítě, jen vodní to || páry jsou.

Pojď dítě milé || pojď ke mně sem!
 Zde krásně si spolu || pohrajem;
 má louka je pěkná || květnatá,
 a máti moje má || šat ze zlata.

Ach táto, tatíčku, sly-šíš-li nyní,¹
 jaké mi král sliby || tajně činí?
 Spokoj se, mé dítě, a || bázně nech;
 suchét to listí šumí || po sadech.²

Pojď, dítě zlaté, || pojď jen se mnou,
 mé dcerky ti pilně || sloužit budou;
 mé dcerky, ty v noci || tance mají,
 ve spánek tě tancujíc || uzpívají.

Ach táto, tatíčku || což nevidíš
 těch dcerek králových || tam vody blíž?
 Vidím, vidím to, mé || dítě milé:
 vrby jsou to šeré a || vyhnílé.

Aj, rád tě mám, jsi švarný, || musím tě mít,
 a sám-li nepůjdeš, chci || síly užít.

Ach táto, tatíčku! již || po mně sahá,
 král duchů již v moci || své mne má!

¹ Verš s pěti slabikami ve zdvihu.

² Přerývka zanedbána.

I hrůza jest otci a || dává se v cval,
 své úpící dítě || v náruči jal;
 přijíždí do dvorce v myslí || traplivé,¹
 leč dítě v náruči || již neživé.

Tvar rytmu, jak zde podán, ač i k originálu bylo přihlíženo, spočívá v několika verších přece jen na dohadě a mohl by o něj býti spor. Že básník pracně a těžce verše ty skul, jest patrné; z toho poznáváme, jak asi by básně daktylsko-trochejské prvního dílu Kytice vypadaly, kdyby vskutku byly jambické.

Z toho, co o Kytici po stránce rytmičké bylo řečeno, vysvítá bezpochyby, že Erben prakticky dobře dovedl tvořiti pravidelné verše ve smyslu poesie lidové. Theoreticky však pravidel lidové rytmiky si vědom nebyl. To poznáme z toho, že Erben o rytmu písní lidových jen všeobecnými slovy se vyjádřil. Ve předmluvě ke svému vydání Prostonárodních písní českých sice zřetelně pravil, že nápěv řídí pěvce při tvoření rytmicky pravidelných veršů; avšak čím se to působení nápěvů v texty jeví, o tom se nezmiňuje. Práví pouze na jiném místě, že pěvce z lidu »vede cit a sluch, kdy přízvuku a kdy časomíry náležitě užívati má.«² Při těchto slovech nás Erben odkazuje pouze k citu; pravidel patrně neznal. Že na př. neznal pravidla o pohyblivých přerývkách u veršů daktylsko-trochejských, zřetelně vysvítá z jeho odchylek rytmických, uvedených výše.

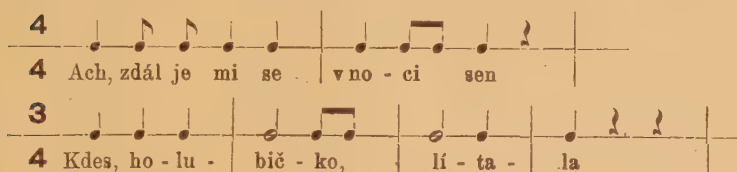
Jak vysvětliti, že Erben, ač si nebyl vědom pravidel rytmických, jimiž se texty lidových písní spravují, přece prakticky ve svých básních se jimi namnoze přesně řídil? Sotva se mimeme pravdy, řekneme-li, že E. tvořil verše právě tak, jako pěvci z lidu za jeho doby, totiž při zpěvu. Písně zajisté již z mládí zpíval, ne-li kul, a takto mohl se prakticky naučiti tvořit verše jako jeho vrstevníci a spolubásníci ze vsi. To bylo mu tím snáze možno, že byl znalcem hudby a záhy jal se sbíratí písně lidové. Tato práce nevyhnutelně vedla Erbena k přesvědčení, že nápěv a text při písních úzce souvisejí a že nápěvy řídí rytmus textů. Poněvadž E. sám kladl váhu na tvoření písní podle hotových nápěvů, jest pravdě podobno, že i on skládal své básně podle nápěvů lidových písní, jež svým rytmem se mu hodily. Při tom mohl nápěv zvolený podle vlastní nálady a potřeby změnití a při tvoření básnickém nebylo mu zrovna potřebí zpívati; došlo zajisté, zněla-li mu jistá melodie při tvoření, jak říkáme, v uších neboli v myslí. Tím melodie taková mohla docela dobře

¹ Verš s pěti slabikami ve zdvihu.

² Rud. Schenk a Jos. Straka, Kytice K. J. Erbena, str. XLIX.

stanovití rytmus jeho veršů, čili, jak on sám praví, pořádek slov a formu řádků, i vésti rým.¹

Za příklad služ báseň Svatební košile. Písní jejího rytmu je v Erbenově sbírce mnoho a rovněž tak i v moravských sbírkách písní. Ve sbírce Erbenově jsou nápěvy tohoto rytmu na př. pod č. 9; 11, 14, 129, 239, v Sušilově pak pod č. 107, 117, 119, 142. Pro text, který měl na mysli Erben, hodil se bezpochyby nejlépe takový nápěv, ve kterém čtvrtá neb i pátá slabika veršů opatřena je dlouhými notami, jako na př. v E. sb. náp. č. 15. a 239., jehož rytmus jest tento:

Jest možno, že nápěv takového nějakého rytmu sloužil Erbenovi za podklad při skladbě Sv. k., a to proto, že v básni této čtvrtá i pátá slabika jsou ve většině veršů dlouhé. Avšak tyto délky mohou býti i náhodou, jako na př. pozorujeme při básni Poklad. V této básni kromě první, předposlední a poslední slabiky ve verších jsou ostatní slabiky většinou dlouhé, což sotva souvisí s nápěvem nějakým.

Takovéto prodlužování slabik může tedy býti náhodou. Za doklad toho poslouží nám též píseň Osířelo dítě, v níž první slabika ve většině veršů, počítáme-li též délky polohové, jest dlouhá. Délek polohových básník z lidu ani sluchem od slabik krátkých nerozezná, a v délce not ve případě tomto příčiny k dloužení slabiky té není; proto zde prodlužování slabik jest nevyhnutelně náhodné. Mohou tedy i dlouhé slabiky ve Sv. k. býti dítkami náhody, a nějaký jiný nápěv, než zde uvedený, mohl stanovití »pořádek slov« v básni této.

Vznikly-li básně Erbenovy skutečně tím způsobem, jak uvedeno, vysvětlili bychom si tím také okolnost, proč byly pro hudební skladatele tak velikou měrou přitažlivy, že tomu při jiných básnících není rovno.²

¹ Tím není řečeno, že by byly všechny básně Erbenovy bez výjimky vznikly tak, jak zde vyloženo. Některé básně II. dílu Kytice, jako na př. Král duchů, mají tak málo zpěvnosti a zároveň i pravidelnosti, že při nich takový původ není pravdě podobný.

² Tento způsob tvoření nám pravdě podobně vysvětlí okolnost, proč staročeské verše podle rytmu rozpadají se ve dvě vrstvy, totiž písní určených ke zpěvu, jež se dosti přesně řídí rytmem písní lidových, a básní určených ke čtení (Alex., Nová Rada, legendy), jež rytmicky jsou méně pravidelné. Texty první vrstvy vznikaly pravdě podobně při zpěvu, jímž mohly býti také řízeny; textům druhým opora tato však scházela, a proto jejich odchylky.

Jakkoliv básně Erbenovy jsou obecně a to právem oblíbeny, přece chvála, jež se jim vzdává, nevztahuje se obyčejně na jejich rytmus, jímž Kytice namnoze se odchýlila od přirozeného přízvuku mluvy. Při básních takových ovšem zpravidla deklamace se ztěžuje a dojem seslabuje, neboť čtou-li se přirozeným přízvukem, ruší se tím pravidelný rytmus, a řídí-li se čtení rytmem, porušuje se zase přízvuk. Avšak přes to zkušenost nás učí, že některé básně Erbenovy, dostane-li se jim obratného deklamátora, při všech theoretických námitkách tak mocně působí na posluchače, jako málo jiných básní českých. Příčinou toho zajisté jsou zčásti jiné přednosti básní Erbenových než právě rytmus. Již obsah jejich skoro vždy je mocně dojímavý, mluva úsečná, nikdy rozvláčná, jadrná, pořádek slov vždy přirozený, daleký nepřirozeného přehazování, jak ve verších často bývá, a jednotlivé verše, podobně jako při písniích lidových, obsahují zpravidla jednotnou, samostatnou myšlenku. Avšak i rytmus nám mnohdy příjemně lahodí; je, pravda, volnější než v obyčejných pravidelných verších, ale dojem prósy v nás nikdy nebudí. Tato na první poslechnutí nevysvětlitelná věc má svou jistou příčinu, již básně Erbenovy souvisí, jako i při jiných stránkách, s verši lidovými. Proto i v tomto případě jest potřebí při Erbenovi vyjítí od písni lidových.

Písňe lidové ovšem liší se od básní umělých tím, že určeny jsou výhradně ke zpěvu; avšak z toho nenásleduje, že by byly nezpůsobivé ke čtení nebo k deklamaci. Pouhý text nám poskytuje sice právě tak jako pouhý nápěv méně než píseň zpívaná, ale proto ještě bez nápěvu nepozbývá ceny. Rytmičky, pravda, činí text nezpívaný jistě obtíže. Text písni má totiž jen ten rytmus, kterého se mu dostane zpěvem: to jest za zpěvu ty slabiky, které jsou podloženy těžkým dobám nápěvu, pronášejí se silněji než jiné. Jest otázka, jaký rytmus má text, nezpívá-li se, nýbrž přednáší-li se jen mluvou.

Kdyby mělo býti pravda, že rytmus hudební je s textem tak srostlý, že ho od textu nelze nijak, ani při deklamaci, odloučiti, pak by to nevyhnutelně platilo také o kvantitě. Nejen slabiky podložené dobám těžkým, nýbrž i slabiky pod dlouhými notami by se při deklamaci musily řídit podle nápěvu. Ony by se musily sesilovati a tyto zase prodlužovati. Pak by se teprve poznala nepřirozenost takového tvrzení. Má-li se text přednáseti bez nápěvu, musí při něm vládnouti přízvuk a kvantita mluvy a nikoliv nápěvu. Máť mluva své vlastní zákony přízvuku a kvantity. Snese-li sluch do jisté míry špatnou deklamaci při zpěvu, jistě jí nesnese při mluvě. Avšak zdá se, jelikož při zpěvu rytmus neřídí se pravidelně přízvukem mluvy, že by se text při čtení přesně přízvukněm formálně proměnil v prósu bez pravidelného rytmu. Než tomu tak není. Text písni tím, že vznikl působením nápěvu, nabyl jistého pravidelného rozčlenění, jež jest nesmazatelnou jeho

známkou. Pravidelnými přerývkami se každý verš rozpadá v určité oddily, jež dobře lze ve shodu uvést se správným přízvukem. To usnadněno jest také velikou pravidelností přízvuku českého. Toto obojí je příčinou, že čteme-li verše poesie lidové přízvukem přirozeným, vzniká tím mluva rytmu pravidelného, ač volného. Že tomu tak, budiž nejprv ukázáno na písni Osířelo dítě, potom i na písních jiných.

Píseň Osířelo dítě jest, kromě jedné odchylky ve verši 7., ve smyslu písni lidových přesně trochejská; avšak od přízvuku mluvy liší se valně. Píseň tu budeme deklamovati přesně přízvukně, ale zároveň budeme dbáti přerývek. Proto označíme v textu jejím přerývky a všechny odchylky od pravidelného rytmu trochejského, které čtením přesně přízvukněm vznikají. Přerývky po třetí slabice označíme dvěma čárkami, jinak pouze jednou.

Osířelo | dítě
o půl druhém | létě.
Když už rozum | bralo,
na matku se | ptalo.

»Ach táto, || tatíčku,
kde jste děl || mamičku?«

»Tvá matka || tvrdě spí,
žádný ji || nezbudí;
na hřbitově | leží
blízko samých | dveří.«

Jak dítě || slyšelo,
na hřbitov || běželo,
špendlíčkem || kopalo,
prstíčkem || hrabalo.
Když se | dohrabalo,
smutně | zaplakalo.

»Ach mámo, || mamičko,
promluvte || slovíčko!«
»Jdi, dítě, jdi | domů,
máš tam jinou | mámu.«¹

»Ach není tak | milá
jako vy jste | byla.
Když má | chleba dáti,
třikrát | jej obrátí.

Když vy jste || dávala,
másem jste || mazala.

Když hlavičku | češe,
krev potůčkem | teče.

Když vy jste || česala,
vy jste | objímala.

Když nožičky | myje,
o škopíček | bije.

Když vy jste || mývala,
vy jste je || zlíbala.

Když košilku | pere,
div mne | neprokleje.

Když vy jste || právala,
vy jste si || zpívala.«

»Jdi domů, mé | dítě,
zejtra | na úsvitě
přijdu, | vezmu si tě.«
Dítě přišlo | domů,
položilo | hlavu.

»Ach táto, || tatíčku!
už vidím || mamičku!

¹ Podle znění v Bartošových Sto lidových písní, 11.

— — — — —
 Má mamička | milá
 celá pěkná | bílá!«

— — — — —
 »Co, dítě, co | děláš,
 — — — — —
 vždyť mamičku | nemáš!

— — — — —
 Vždyť nikdo tu | není,
 marné | tvé vidění.«

— — — — —
 »Ach táto, || tatíčku,

— — — — —
 chystejte || rakvičku.

— — — — —
 Má dušička | Bohu,
 — — — — —
 mé tělo || do hrobu.
 Do hrobu k mé | matce,
 ať jí splesá | srdce.«

— — — — —
 Jeden den | stonalo,

— — — — —
 druhý den | skonalo,
 třetí | pohřeb | mělo.

Pozorujeme-li rytmus, který vzniká při čtení přesně pří-
 zvukném, vidíme, že je velmi rozmanitý a že se dobře k textu
 hodí. Trochejský rytmus obmezen jest jen na některé verše.
 Spravuje se jím jmenovitě úvod referující o sirobě dítěte, pak
 zpráva o smutném výsledku horečné činnosti dítěte na hřbitově
 a vedle toho se jím zčásti řídí též promluvy otcovy, matčiny
 i dítěte. Stopami trojslabičnými mluví dítě většinou; zčásti též
 otec i matka. Stopy tyto mají dvojí tvar: — — —, — — —. Jme-
 novitě případný je rytmus, kde dítě líčí matce rozdíl mezi matkou
 a macechou; líčení toto, znázorňující kontrastné city, je i ryt-
 micky rozmanité. Líčí-li dítě strastnou přítomnost, děje se to
 rytmem jambicko-daktylským a trochejským; líčí-li blahou mi-

— — — — —
 nulost, rytmem daktylským. Na př.: Když nožičky myje —
 — — — — —
 o škopíček | bije; když vy jste |, mývala — vy jste je || libala.
 Též zakončení písně je rytmicky případné. V předposledních dvou
 verších daktylsky oznamuje se smrtelný zápas dítěte a v po-
 sledním pohřeb rytmem trochejským. Rým, jímž snad verš tento
 jest sdružen s předcházejími dvěma verši, tak jest nedokonalý,
 že snáze jej oželíme než přízvuknou deklamaci oněch dvou
 veršů.

Přehlédneme-li rytmus písně, vzniklý na základě čtení pří-
 zvukného, shledáme, že části textu oddělené přerývkami tvoří
 rytmické jednotky, tedy stopy, jež se stále při čtení, ač ne pra-
 videlně, opakují a jimiž se jistý rytmický ráz veršům vtiskuje.
 Verše s přerývkou po druhé nebo čtvrté slabice rozpadají se ve
 stopy sudoslabičné, jež mají tvar dvojí, totiž buď trochejů, nebo
 daktylů s předrážkou jambickou. Na př: Osířelo | dítě—když

— — — — —
 má | chleba dáti; když hlavičku | češe—krev potůčkem | teče.

Verše s přerývkou po třetí slabice rozpadají se ve troj-
 slabičné stopy, jež mají také dvojí tvar, vzestupný a sestupný.

— — — — —
 Na př.: Když vy jste || dávala — máslem jste || mazala. Přerývka

ve verších podobných, jako jsou právě tyto uvedené, mohla by se také někdy položit po slabice druhé místo po třetí; ale při čtení přízvukném se tím nic nemění. Rozvržení rytmické v tom

— ○ ○ — ○ ○

případě by bylo toto: máslem || jste mazala. Verš by pak byl rozložen na stopu a dvojstopu, ale pro naše účely nikoli zřetelněji.

Při čtení přízvukném pozorujeme, že rytmus tím vzniklý případně přiléhá k textu, a mimo to, že verše společného rýmu skoro napořád jsou stavby stejné nebo podobné. Tím se stává, že čtením přízvukným ani rým zpravidla se neruší, ani pro rým (kromě dvou veršů) není třeba odchylovati se od správné deklamace.

(Příště dále.)

Dodatek k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému.

V. = Malůvky z Hanné. Nakreslil Jan Vyhlídal. V Kroměříži 1908.

K. = Popis a rozbor nářečí středobečevského. Podává dr. Ant. Kašík. V Praze 1908.

Vybral František Kolt.

bá, nobá značí pohrdání. Nobá, to je cosí! K. 89.

bahrovať = úsilovně prohledávati, zvláště kapsy. K. 89.

bachráč = tlustý člověk. K. 151.

bakeša = bílá ovce. K. 89.

bál slaviti. Když později *vínky*, nebo jak se nyní někde praví, *bál* slaví, tu se napeče vdolečků, vrtanců i cukroví, co duše ráčí. V. 138.

baľuchať = másti, plésti. K. 89.

baňdoch = břicho. K. 89.

baroche, *baroške* také plody jehličnatých stromů. V. 105. *barušky* = kočičky na jívě. V Kojetsku Y. 105.

běkovňa = býčí chlív. V. 128.

bela = jméno psí. V. 128.

běluša = jméno krav. V. 127.

bída (suchá duše) = ryba, je jako slánka, pleskatá, na módu (způsob) šarání. V. 126.

bláznivý = snadno se plašící. Bláznivé koně. K. 90., 110.

bledochy = druh brambor. K. 135.

bočnice lodi = bok. V. 124.

bogdalec = naháček, ocún. Škodí dobytku. V. 106.

boj = jméno psí. V. 128.

břañk = zvuk kovu. Kosa má dobrý břañk. K. 90.

bředisko = rheumatismus. K. 90.

bříněľ = strašiti. Tam dycky bříněľo. K. 147.

břk domu (utekl)! K. 147.

brusák = brousek. K. 90.

budulinek = jméno psí. V. 128.

buřík, buřina = jméno psí. V. 128.

buchtař = kdo rád jí buchty; vojín 3. nebo 54. pluku ležící v Olomouci a Kroměříži. VZ V. 138.

bukovinka = jméno krav. V. 127.

bungoša = jméno krav. V. 127.

buřák = malý a hrubý sak na ryby. V. 124.

burdina, burgin = řepa. Vaří se proti kašli. Semeno jest proti osypání dětskému. V. 106.

čápka hosi = samorostlík (rostlina). V. 107.

capke kočeci = dvoudomá protěž. V. 108.

cegánský tvarůžke = slez obecný. V. 106.

céchůvka = sekyrka, kterou se céchují stromy V. 97.

cicek = bradavice na prsu, vemeni. — Kozí cicky = druh brušek. K. 90.

cickať = ssáti; úsilovně žádati, louditi. Všecko by na tobě vy-cickať. K. 90.

ciconiř sa = plakati (o dětech). K. 90.

cigary = orobinec (rostlina). V. 106.

ciryna = jméno krav. V. 127.

citerák = nějaká bylina, již se léčí krávy, nemohou-li žádné potravny požívat. Vz V. 129.

civko = dalekohled. Vášna má na névěčím stromě ve vrško tře až čteré mladý. Ty žádné nenandé, leda přes civko. V. 122.

cpeliť = šfouchati. K. 90.

cuchtať = muchlati. K. 90.

cundrať sa = choditi po rose, v dešti. Zacundraný. K. 90.

cúrať sa = přecházeti z místa na místo; cundrať sa. Vz Courati. K. 90.

cvek = kousek hladkého dřeva, jímž vážou ze špagátu rybářské sítě. V. 124.

cverhok = nástroj podobný dlátu, opatřený dlouhým topůrkem, 16—18 palců dlouhý a tři čtvrti palce široký. Jím se kope jako motykou a dlabou troky. V. 102.

čabrať sa = rousati se ve vodě. K. 90. Bartoš = pomalu jíti.

čága = jméno koní. V. 127.

čagarovať = utíkat. A gde tý husy čagarujú? K. 138.

čagl'e = dlouhé nohy. K. 90.

čapka = pták podobný volavce, je sedý a má dlouhý chrtán. V. 118.

čelo trok = část ta, která jest mezi dvěma uchama do šířky jich. V. 102.

čepce = orlíček (rostlina). V. 106.

čereňovice = dvě ohnuté hůlky čerenu křížem přes sebe položené. V. 125.

černoch = jméno kraví. V. 127.

čertí ocet = potměchuť (rostlina); č. pivo a čertovo peří = kapraď samec. V. 106.

červavý. Červavé dřevo. Dátel hledá v č. d. červy. V. 119.

červenka = modrák habrový, boletus calopus, houba. V. 114.

— Č. = jméno koní. V. 127.

čičorečka = červená jetelinka. V. 106.

člupek. V jízbě vystupovalo se na pec člupkem. V. 23.

čučka = čocka. V. 133.

čún = člun. K. 107.

čupryna = jméno psí. V. 128.

čurčat = črčeti. Voda čurčí. K. 90.

daromek. Podaremký, podaremku = nadarmo. K. 91.

deňa = dýně, tykev. Dává se do zelí a jádérka děti rády loupají. V. 106.

deorgoňa = georgina, jirinka, rostl. V. 133.

dlábif = tlačiti, tisknouti. To ho hned dusí, na prsách dlábí. K. 121

dlamsif = cuchati. K. 91.

dlesek = dlask pták. Ten má klosté zobák a peří strakaty a velikosti je jak šest neděl starý koře. V. 119.

dlóháčky = druh vdolků. V. 141.

doch = dech. Doch byl z těla pryč. V. 87.

domnožíť. Z tych třech (brambor) zme sa domnožili s pět hektolitru. K. 137.

dositi koho = dositi.

dotek = dudek pták. D. je krásně modravé a drdolko má na hlavě a decke volá hot — hot! Až on křečí, smělo může sedlák na pole jíti. V. 119.

dotlévať. Temu dotlévá = je s ním zle, je v úzkých. K. 91.

dovico = kdo ví co, leccos, rozličné věci. V. 148.

drapák = hrubý, silný člověk, práč. K. 91., 144.

drcnouti. Drel prsty do očí (strčil), jako by chtěl slzy potlačiti. V. 16.

dřent v nohách = bolesti. — D. = metelice, vánice sněhová, dřenica. K. 91.

dřenica, viz dření. K. 91. U Bartoše = tenké prkno na krytí stropu.

drgancovať = bít, rýpati. Dyť to nedrgancůj pěstů, vezmi hůlku a řež. Vz drganec. Český Lid XVIII. 86.

dříškař = dostati průjem. Kráva z toho dříšče. K. 126.
dřířil. V zimě to tady dře = jsou vánice. K. 131. Snihem dře do očí. Cesty sú zadřené = zaváté. K. 91.
druhý = předešlý. Dostal si druhý týdeň pět korun. K. 91.
držna = rostlina, má široké, podlouhlé listy a jest užitečná pro dobytku. V. 107.
dula = jméno kraví. V. 128.
dulina = jméno krav. V. 128.
dundať, důliti, neomaleně píti. K. 91.
duše. Suchá duše = ryba. vz Bída.
důtný = dutý, vyhnílý. Důtné vrby. K. 91.
ebereša = jméno koní. V. 127.
egnach = jméno koní. V. 127.
elřyda = jméno koní. V. 127.
erika = jméno koní. V. 127.
faječke = koží list. (rostl.). V. 107.
feřlsko = nyníšek. Byl tam až do feřlska. K. 114. Srv. včil.
fedrovať. Mlékem sa celý deň fedrujú = ubudou o mléce celý den. K. 91.
fikanť = prohnaný člověk. K. 92.
fikať co kam = hoditi. Fik tam tych polen. K. 115.
finta. Nemaťi doma ani finty (ani krejcaru). Český lid XVIII. 86.
fl'agnůľ = fleknouti. K. 92.
flóra = jméno krav a psů. V. 128.
fortáš = jméno psů. V. 128.
fósac = sumec ryba. Velké f. je sumec s hrubou hlavou. V. 126.
frangl = ryba dlouhá se žlutými pásky na dlouho. V. 126.
fryc = jméno koní. V. 127.
frýda = jméno koní. V. 127.
řták = bažant. V. 99.
fuchs, *fuchsä* = jméno koní. V. 127.
fujanica = sněhová vánice. K. 92.
gemba = ústa. K. 92.
gruntecký. Vz Izbecký.
hábký = háby, šaty. K. 110.
hadůvky = nejedlé houby. V. 100.
hájnica = louka u háje. K. 92.
 U Jungmanna: das Gehäge.
hanča = jméno koní. V. 127.
hartaľ = hladiti po tváři, po vlasech. K. 92. U Bartoše: spinkati.
hény = hajný. Pro svůj les máme hényho. V. 99.

héra = jméno krav. V. 128.
hladiť sa. Už zas sa to hladí = obloha se jasní. K. 139.
hlěsta = hlěsta? Chceš jitrníčku? Maminka povídale, že mám hlěste, že mně dajó až včera (zítra). V. 18. — H. = nadávka. Jenom probiruj, hlěsto! V. 127.
hlyboček = úval. K. 92.
hoba = houba. V. 104.
hojkati = hýbati, houpati. Mliko se jož v látkách nehojká, je tedy dobře vestáty. V. 145.
hójsačka = houpáčka. K. 92.
hójšaľ sa = houpati se. K. 92.
homkati = houpati. Žlova má hni-zdečko na leko uvázany a to se ji homká. V. 121. Sr. Hojkati.
hoňkyng = mostiny, oblé trámce, jimiž se dláždí cesty na místech močálovitých. K. 92.
honsa = jméno koní. V. 127.
hotař = rostl. H. jest vysoký, má malá kvítečka v chomáčku, podlouhlé lístečky. Roste nejvíce v prosu, přerostá je, že stojí nad ním jako hotař. V. 107.
hránka dříví = hranice. K. 115., 129.
hrap = habr. K. 141.
hratevník = besedník. V jizbách se scházeli hratevníci. V. 22. Sr. Hratva = beseda, táčky.
hřebíček = hvozdiček (rostl.). V. 107.
hřebička = zahradní vonička. V. 107.
hrkavica = rostl. H. má na stupce mnoho žlutých květů, které, když odkvetou, hrkají. V. 107.
hrubohľed = dalekohled. K. 92.
hubka na plané růži = takový vlasatý, brunatný uzel (způsobený vosou). V. 150.
huňný = hlučný. Hučná cesta (silně navštěvovaná). K. 145. Vz Hučnice.
hukáč = pták velký jako straka, jenom že je šedý. Má dlouhý krk a dlouhý zobák. Hlasem huká. V. 118.
husar = jméno koní. V. 107.
huťný = tlustý, pevný, silný (o látce). K. 92. U Bartoše = hotař.
hvězdica = kopretina. V. 107.

hvozdiček = hřebíček (rostl.).

V. 107. Sr. Hvozdk.

hybočina = hlubina. K. 92.

chalópči = výměnkáři. V. 77. Vz Chaloupský.

chaloupský = výměnkář. V. 22. Sr. Chalópči.

chl'astnůl = ukousnouti (o koni). K. 93. Koně chl'astaly hubama. K. 109. U Bartoše = hoditi.

chl'ostnůl = udeřiti. K. 93.

chlup = jméno psí. V. 128.

chlupatica = druh tenké trávy, které nemají sekáči rádi. V. 108.

chl'ustnůl = spadnouti. K. 93. U Bartoše ch. vodou = stříknouti.

chmúliť sa = kaboniti se. K. 93.

chomolec na chytání raků. Ch. je na způsob rybářského měcha, ale kratší. V. 125.

chrčal = těžko dýchat, chrčeti. K. 93.

chfkať = kašlati. K. 93.

chyltrý jak Šalamónove gatě. V. 93.

izbecký, izbovský (gruntecký) = majitel gruntu naproti výměnkáři. V. 77. — *izbecká* hospodyně = selka. V. 22.

jahly = kaše z pohanky. K. 93. *jardať* = čechrati. K. 93. U Bartoše = třásti.

jaroš = jméno koní. V. 127.

jasat' = ničiti oděv. K. 93.

javůrek = jméno koní. V. 127.

jehlíť sa = zlobiti se. K. 93.

jetel = pták datel. Je černavý, má bílé dupky po křídlech. V. 117.

jezeráček = velká bělice s červenýma očima. V. 126.

jezina = ryba menší než ježek (podobná kapru, ale bílá). V. 126.

ježek = ryba. Vz Jezina. V. 126.

juřek = pták jirička. Juřecí hnízdí v břehách. V. 118.

kačenke = šalamounek (rostl.). V. 108.

kaléni = kalina (keř). V. 108.

karuca = vozík (středolat., carruca). K. 93.

kaštan, kaštánek = jméno psí. V. 128.

kavoň. Vrány, kavky a kavoni hnízdí na horách. V. 117.

kerhát = rostl. K. má široké listy zoubkované a kvete jako kmín. V. 108.

kérovať koho = vypláceti náležitě, proháněti. K. 93.

késtka. Klásky obilní hsrají děti do késtek (kytek) a hsrstí. V. 105.

kľ'aca = herka. K. 93.

klostý = tlustý. V. 39.

knofličke = pryskyřník asijský. 108.

kobhón. Trpělka (pták) má drdolko jak kobhón. V. 121.

kohótke = vlčí mák, papaver rhoeas. V. 108.

kolškríduť = konstituce K. 144.

koníčky = šalamounek (rostl.). V. 108.

kopět = keř. V. 104. Sr. kopec. *kopec* = kopčí. Do této třídy patří kře či kopce, kopčí. V. 104.

koprda = rána (udeření) céchůvkou na zadní část těla prváka (vz Prvák) při přijímání ho do společenstva. V. 99.

kord = jméno koní. V. 127.

koře = kuře. V. 129.

korubica = koroheř. K. 93.

kosán = kus. K. papíru. V. 19.

košóček = pták podobný sékorce. V. 117. — K. = chrastavec polní (rostl.). V. 108.

kovář = houba, boletus luridus. V. 114.

kožóšek = pták malý. K. to takový plesnivý pták maličký, ocas má dlouhý. Zpívá: err — err — cer. Hnízdečko má kolaty, zavřeny, jenom d'órkó do něho leze. 121.

kračo = kratčeji. Tú Haňu vezmi na kračo! K. 104.

kravýj = úhlavní. Krvavý nepřítel. K. 93.

kukučky = bubliny. Kukučky vyjdú z vody, dyš sa do ní hodí kameň. K. 93.

kus = kláda. Jeti do ľesa pro kuse. K. 140. — K. = vor. K. 94.

kůžkář = kdo kupuje kůže (žid). V. 68.

lambotka = jméno krav. V. 128. *lebaňa, nadávka*. Ty lebaňo čértova. K. 121.

legát = lavice. V. 136.

lepa = lípa. L. hojí plíce a osutiny v ústech. V. 109.

leška = liška. Vz šňopák.

P'etěl. Na to on nel'etí = není mu to vzácné. K. 94.

P'ětina = litina. K. 94.

liko = lék. Taky dochoťi nevěděle liko proti té nemoce. V. 82.

liluša = jméno krav. V. 128.

linda = jméno koní. V. 127.

litóše = druh pečiva. L. se lily, odtud název (livance). V. 142.

líza = jméno krav. V. 128.

ložníca = krtičník (rostl.). L. přikládá se na bolačky. V. 109.

luca = jméno koní. V. 127.

luka = jméno psí. V. 128.

lukše = nudle. Máš lukšu na bradě = okolo vás lítá vrána (máma slehne a dostane lukše). V. 143.

lustig = jméno psí. V. 128.

P'utný = čistý. To je l'utné. K. 94

lysa = náčiní na chytání ryb na způsob koše; je z proutí a má malé hrdlo. V. 125.

lyska = jméno krav. V. 128. — L. = znamení na stromě učiněné céchůvkou. V. 97.

magaronke, to pré só šeške nadivany trnkami alebo taške nadivany tvarohem a kropicó. V. 140.

machůvka = nevěstka. K. 94.

majkesa = jméno krav. V. 128.

maňďakovať (o řeči). Tam při Holavicích maňďakují. K. 138.

Marija. Panna M. v. trňo = orlíček (rostl.). V. 110.

maslové květ = blatouch (rostl.). V. 109.

medomét. Tým sa med ze súša vystrikuje. K. 94.

melánka = jméno psí. V. 128.

mesto trávy, stlaní atd. = díl. V. 100.

metlaňa = rostlina nějaká. K. 132.

mětník = strom ustanovený na vymítění. V. 98.

micina = jméno psí. V. 128.

micka = jméno koní. V. 127.

mišo = jméno psí. V. 128.

mišlátka = malá usedlost. K. 94., 130.

místo = statek. K. 94., 110.

mličák = žlutý rak (má slabší kůžku než černý). V. 125.

mňančať, mňamčať = mňoukati. K. 94. Sr. ňamčat.

móda = způsob. Ježek (ryba) je na módu kapra. V. 126 a jinde.

modránek = brčál. V. 109.

modrónke pírečko = modré. V. 120.

mochárek = malý pták, troško větší než králík (střízlík), má červený volátko. V. 120.

mochovira = muchomůrka. V. 114.

moňa = můna. Nebeď němě jak m. V. 93.

moščák = mošt, ovocné víno. K. 116.

mošec = kuří noha (rostl.). M., svinstvo na roli. V. 109.

moška = kakosť luční (rostl.). (rostl.). V. 109.

mrtvň. Mrtvé knížky = knížky od pojištění na vystrojení pohřbu. K. 94.

mrva = pomrvená, zcuchaná sláma. K. 94. U Bartoše = podrobnost věci; nehybný člověk.

muňky = bradavičky, které mívají ovce pod krkem. K. 94. U Bartoše = angrešt; štenice; boltec ušní.

naháč, nahál, naháček, nahálek = colchicum autumnale (rostl.). V. 110.

nahamrazil' sa = nadřít se, napracovati se. K. 123.

nahnati. Že tá matka (včelí) sa nahoní (oplodní) tyma trůdami (trubci). K. 134.

najardany = načechraný. K. 93. Sr. jardati.

najehtený = nazlobený, podrážděný. K. 93. Sr. jehliť sa.

ňamčať = mňoukati. K. 94. Sr. mňančať.

napážiti. Konec klády n. = natnouti sekerou, aby se do ní klíny mohly zarazit. V. 102.

nastrahol'niť = načechrati. K. 94.

ňatěnka = otep zcuchané slámy. K. 94.

náthovica = mentha aquat. (rostl.) N. léčí náthcu. V. 110.

návesníček = husí mochna (rostl.). V. 110.

navrtiť = natrousiti. To ogaři navrtili. K. 120.

nedobřenec = nedobrý člověk. V. 20.

nemožný = slabý, churavý. Je velice nemožná. K. 124.

neščápeně rozmaširovaný = náramné napily. V. 39.

nezapomínka = pomněnka bab. V. 110.

nobá, viz bá (zde).

noska = ryba podobná podóstvě, jenom že má velký frňák. V. 126.
nyňa = jméno koní. V. 127.
obíraný. Obíraná kráva = vybírává, mlsná. K. 140.
obrať. Ten jeden sa tu obrál (odvážil se), že mu (koni) pohledne do huby. K. 105.
ocasáč = hadinec (rostl.). V. 110.
očadlina = nějaká poskvrna na tváři. V. 46.
odhazek = úlomek kamene při tesání. K. 94.
odrachmeľ = otužilý chlapec. K. 95.
 U Bartoše = trhan.
odrobinky. Máslové o. dělají se při stloukání másla. V. 146.
Odúvať = nadouvat. To krávu odúvá. K. 95.
odvažek = kus. Dala jí o. putry (másla). V. 146.
ogón = ryba. O. je strakaté a má pcháče. *Ogon* — *kamňák* je jiný druh. V. 126.
ohranění přibuzní = na blízku bydlící. V. 81.
ohranělý. Ohranělé trnky = ztrouchnivělé švestkové stromy. K. 95.
ochejda = žluva (pták). O. když zpívá, pršívá. V. 117.
onyc = jméno krav. V. 128.
opadek = padanka. K. 95.
opísovať sa = jmenovat se. Ten sa opisoval Pavel. K. 95., 144.
 U Bartoše opisovať sa někde = bydlet.

oplkaný člověk = tluchuba. Oba dvě ste o — ni jako kohoti zadek. V. 27.
oponka, opuňka = popenec (rostl.) V. 110.
oprástka = povleka (rostl.). V. 110.
ořešinka, též hrášek = hrachor. Má v zemi ořechy, jež děti jedí. Shání pihy s obličejem. V. 110.
osl'áknúť. Al'e fčil jaksi osl'áknúť (hoch) = seslábl, povólil (v učení). K. 95., 110.
oškéřať sa = ušklíbat se. K. 95.
 U Bartoše: O. sa práce = vyhýbati se jí.
paček = malý člověk. K. 95.
páčič = vzpomínati si. K. 95.
 U Bartoše: kaziti; odhadovati.
památečník, pamětník = calaminta acinos., rostl. V. 110.
panák = černicha (rostl.). V. 110.
panenka v trní = čemerice (rostl.). V. 110.
paramítka = ostrévka, tyč na sušení sena, jetele. K. 143.
parohlavec = pulec. V. 125.
pasoněk. Trpělka se zdržuje na meze nebo pasonko nebo na dědině. V. 121.
paščečke = květel (rostl.). V. 110.
paškřivec = usmrkanec; šelma. To je paškrivec! K. 95., 128.
padlucha = tulák. K. 95.
pěkáť = kýchati. K. 95.
pecival = kdo vymetal kamna; kominář vymetal ostatek. V. 23.

(Příště konec.)

Archiv literárně historický.

XXVII.

Dopisy prof. E. Alberta prof. J. Gebauerovi.

Podává Marie Gebauerová.

(Pokračování).

8.

7. 12. 92.¹

Velectěný pane a příteli!

Byl jsem k odjezdu připraven, kufřík byl pohotov, ale musel jsem zůstat. Strýc mého assistenta, Dra. Schnitzlera, roz-

¹ [Rukou prof. Gebauera.]

nemohl se intussuscepcí střev, a byl jsem požádán jej operovat, což jsem odmítnouti nemohl. V sobotu přišel ještě jeden velice důležitý operativní případ, takže se mi to vynahradilo.

Ostatně budme rádi, že věc vypadla tak, že Vrba i Hostinský jsou zvoleni.¹ Touto pozvolnou cestou se stane pomalu náprava.

Jsem přesvědčen, že i v III. třídě se věc obrátí.

Především působí vítězství našich na Kvíčalovce způsobem obyčejným; pobudou kuráže.

Nezapomeňme, že Kvíčala utrpěl porážku při volbě za předsedu třídy. První otřesení!

Nyní zase porážka, vzdor všelijakému namáhání. Druhé otřesení.

Tím se dojem stupňuje.

Až Vaše dílo se objeví, bude třetí otřesení.

Já sám hodlám Krekovi věc vyložit tak, aby nějakou manifestaci učinil. Divně jsem s ním přišel do spojení. Cotta ve Stuttgartě vydává Bibliotheku klassiků a vyhlídl si Kreka, aby mu sestavil anthologii slovanskou; Krek se uchýlil ke mně, bych mu byl nápomocen, což ovšem s největší radostí učiním.

Tím se mi poskytne příležitost s ním srdečně promluvit. Nyní je tam ve Št. Hradci i prof. Borysikiewicz, jenž se s ním stýká (okulista), a pomocí toho budu v Krekovi — jak se říká — dělati.

Nečetl jste články ve Vaterlandu o netečnosti šlechty české k českému umění? Psal je baron Helfert a budeme nyní oba ve smyslu těchto článků dále působit.

Já navrhl Helfertovi, aby zase ve Vaterlandu uveřejnil s kratičkým úvodem překlad několika listů Zuzany Černínové, aby české šlechtičny viděly, jaká byla česká minulost v tomto ohledu.

Vedle našich velikých bojů jsou i veliké památky české minulosti. Nemluvím o bratřích, kteří byli květ na tom stromě mravního povznesení našeho; ale desky zemské, podle výroku Palackého, jsou samy o sobě skvělým svědectvím naší vzdělanosti.

K tomu přikládám onen jemný, ušlechtilý a imponující způsob života, jenž z listů Zuzany Černínovy vykvétá. My jsme měly šlechtu vyvinutou, státnickou, sociálně vybroušenou a ryze českou.

O vánocích pobudu v Praze.

Poručení Vaší milostivé paní od nás, od mojí ženy srdečné pozdravení.

Váš upřímný

Albert.

¹ [Za členy Akademie.]

Julie Gebauerová Albertovi konec prosince 1893.¹

Slovutný p. dvorní rado!

Rok právě odumírající přinesl rodině mé tolik důkazů šlechetné přízně a vzácného přátelství Vašeho, slovutný pane, že nemohu jinak, než prositi Vás za dovolení, bych směla Vám několika slovy projevit hlubokou a neskonalou vděčnost svoji za vše, čím šlechetná mysl Vaše nás obdařila. Uznání tak vznešeného ducha bylo jako světlo, které pojednou ozářilo pustou a trudnou temnotu, ve které zdálo se, že jest souzeno mému muži nadále pracovati, nikde nekynula naděje na obrat k lepšímu, všude osočování, zášti a nepřízeň, čím dále tím větší osamocování. Nemohu Vám vyličiti teskné moje obavy, nevěřila jsem již více jako dříve ve vítězství pravdy, aspoň ne do té doby, abychom i my a naše děti toho se dočkali.

Ač znala jsem ty velké práce, kterým muž můj životní síly své cele věnoval, nedbaje na nic a zapomínaje na vše kolem, přece jsem více nedoufala, že by přišla náprava včas a že práce ty dojdou ocenění. A vždyť přec každý člověk má aspoň tolik lásky k sobě, že by si přál být za živa aspoň uznán. Pozorujíc však věci v našem českém světě, nepodávala jsem se více nijakým illusím.

Však v trapné bludiště toto zapadla přece jiskra naděje: byla to Vaše vzácná a šlechetná přízeň a přátelství. Již listy Vaše jsou rodinným naším pokladem, a Vy tolik Jste k nim připojil důkazů laskavosti a obětavosti, že nevím, za co bych Vám dříve měla děkovat.

List můj byl by příliš obšírný a vrcholí přec jen v tom, že cit vděčnosti, který k Vám chovám, jest tak hluboký, že nikdy nevyzmizí z duše mé; Vy co pravý lékař uzdravil jste chorého a strádajícího, dav mu opět víru, naději!

Přijměte k zítřejšímu dnu srdečné přání všeho dobra celé Vaší rodině, které si tuto dovoluji připojit za celou svoji rodinu, a prosím, abyste mne laskavě poručil v přízeň vysoce ctěné Vaší paní choti, znamenám se, Vám slovutný pane, vždy srdečně oddaná

J. G.

(Julie Gebauerová).²

9.

Ve Vídni 1. ledna 1894.

Milostivá Paní!

Právě jsem chtěl panu choti psáti, že tenkrát už do Prahy nepřijedu; jeť můj soused praelát Marschall, probošt votivního chrámu a můj dobrý přítel, nemocen a nemohu ho opustiti, tak že při nejlepším snad 6. a 7. t. m. se do Žamberka podívám, abych viděl Betlém a sv. tři krále. A kdož ví, dostanu-li se tam?

¹ [Rukou otcovou. Koncept psán rukou matčínou.]

² [Připsáno rukou otcovou.]

Váš přelaskavý dopis, milostivá paní, je nejlepším svědectvím, jak nešťastný je ten náš český národ a co bylo snášeti všem těm, kteří proň pracovali a život svůj jeho budoucnosti věnovali. Avšak všichni se kojíme tou jedinou nadějí, že práce ty, utrpením posvěcené, koncem přece povedou k lepšímu. Ale já pro sebe mám ještě jednu naději. Jsem přesvědčen, že se Váš pan choť dočká ještě vítězství a uznání. Vždyť ta práce teď, krok za krokem, vyjde na jevo v plném svém lesku a v plné své vnitřní hodnotě. Dej Vašemu panu chotí, k němuž chovám nejen tu úctu, kterouž jsem povinen jednomu z největších učenců této doby, ale k němuž i láskou přátelskou jsem přivázán, dejž mu sám Pán Bůh tolik zdraví a života, aby slavné své dílo šťastně dokončil a z něho se potěšil.

Jsem toho pevného přesvědčení, že dílo toto přispěje i k mravnímu polepšení našeho národu.

Přeje Vám, milostivá paní s panem manželem a rodinou, všeho dobrého a vyřizuje uctivou službu mé paní, jsem Vašnostem
v upřímné účtě oddaný

E. Albert.

1. I. 94 Albert mé drahé Julii!¹

10.

Ve Vídni 26. III. 1894.

Vysoce ctěný příteli!

»Laudari a viro laudato« vždy pokládáno bylo za nejvyšší cíl mužův. Pročež já chválu Vaši přijímám s vděčností a — nechť se to zdá contra dictio — i s jistou pokorou. Neboť namítati něco proti tomu, co člověk tak moudrý, jako Vy jste, řekl, bylo by jistě neskromné ano i nevděčné.

Jen bych velice prosil, abyste 3. ř. zdola vynechal slovo »příznivec« a popřál mi té etí, abych byl jmenován »přítelem«.²

Také se mi zdá — v nynějším okamžiku — příhodné, říci (týž řádek) místo: »Které tu a jak vážné« prostě »Jak vážné můj přítel měl pohnutky«; nebo by se našli lidé, kteří by řekli: »Albert a Gebauer společně pracují k zničení Rukopisů a naší slavné minulosti«. Které to pohnutky jsou, to ví asi — vláda! Věřte mi, že ještě takoví blázni jsou na světě.

Já nemohu opustiti několik pacientův důležitých a maje konference stran přestavby klinik, strávil jsem boží hody zde.

Právě můj švagr Svata, jenž tu byl, chce odjetí. Protož končím list.

Váš upřímný a věrný ctitel a přítel

Albert.

¹ [Připsáno rukou otcovou.]

² [Slo o dedikování Mluvnice prof. Albertovi.]

Ú v a h y.

Julius Kaerst: Geschichte des hellenistischen Zeitalters. II. Band, 1. Hälfte. Das Wesen des Hellenismus. V Lipsku a Berlíně 1909, B. G. Teubner. Str. XII a 430. Za 12 mk.

Od vydání prvního svazku, v němž spisovatel vylíčil osudy říše makedonské až do smrti Alexandrovy, uplynulo osm let. První polovice druhého svazku obsahuje události až do bitvy u Ipsu r. 301 př. Kr.; v druhé polovici chce spisovatel zpracovati století třetí až do bitvy u Sellasie.

Dílo Kaerstovo má proti ostatním knihám dnešním o dějinách řeckých svůj osobitý, zcela odlišný ráz. To, co spisovatel podává, není ani kritická parafrase starověkých zpráv, jak ji vidíme u Niese, ani podrobné líčení politiky jednotlivých hellenistických států jako u Droysena, ani bohaté a pestré malby, jimiž usilují vystihnouti plnost a rozmanitost celého starověkého života Beloch a Ed. Meyer. Kaerst výslovně si staví jiný cíl (viz předml. str. VI). Nejde mu o to, abychom si dovedli rekonstruovati celý průběh každého jednotlivého historického jevu (to dle Kaersta ani není možno pro povahu materiálu), nýbrž o to, aby nám ukázal, v čem jest pravý dějinný význam hellenistické doby. »Je nám především třeba poznání dějin v hlubším smyslu. Ve velkých duševních bojích, které nastávají, historicky zdůvodněný světový názor bude mít ne-li rozhodující, jistě aspoň velikou váhu; historické líčení, jež se snaží o hledisko universální, má za přední úkol pokládati to, co jest posledním cílem dějepisu, odkrývati totiž souvislost veškerého dějinného života. Doba hellenistická měla pak právě v kulturním vývoji našem důležitou úlohu. Historické hledisko universální nám ukazuje jednak že kořeny našeho dějinného života tkví z nemalé části již v této době, jednak že tímto ustavičným vnitřním vyrovnáváním s kulturou starověku moderní člověk nejen nabývá nejplodnějších vznětů z ušlechtilých a trvalých hodnot antické kultury, nýbrž snaží se zároveň uhájiti si vlastní volnost a samostatnost proti duchovnímu panství antiky.«

Ačkoliv s tímto míněním Kaerstovým docela se srovnávám, přece nemyslím, že pouhý tento úmysl je vlastní příčinou zvláštního jeho způsobu psaní. Vždyť na př. Ed. Meyer a Beloch, ač výslovně o tom neujišťují, chtějí docíliti a docilují v čtenáře téhož, co tak pěkně vyslovil Kaerst ve své předmluvě, ale píší docela jinak. Po mém soudě u Kaersta rozhoduje jeho význačná abstraktní vloha, deduktivní, filosofický způsob myšlení, jeho záliba vyhledávati v historických jevech společné, obecné znaky, zařadovati konkrétní historické jevy do velkých souvislostí,

pátrati po zákonech historického dění. Arci má Kaerst před sebou ohraničenou látku, jež je jeho studiem životním. Bez individuální schopnosti však byl by se Kaerst k tomu způsobu psaní nevychoval. Neboť jeho druhý svazek, psaný o osm let později, neliší se svým stylem nijak od svazku prvního. Čteme-li Meyera a Belocha, je nám, jako kdyby zkušení znalci nás provázeli bohatým a dobře spořádaným museem a zároveň podávali nám o všech nakupených pokladech důkladný a zajímavý výklad. Poznáváme nejen všechny předměty jednotlivé, nýbrž také jejich vzájemnou souvislost. Ale u Kaersta je tomu jinak, ten jakoby nás vedl na vysokou hlídku a odtud nám vykládal dobu. Jednotlivostí nelze tak jasně viděti, a také Kaerstovi na nich nezáleží, nýbrž na tom, aby se nám dostalo přehledu s vyššího stanoviska, abychom si dobře vstřípili hlavní linie vývojové, všímali si raději vnitřní, duchovní stránky dějin, ideí a sil, jež vývoj historický ovládají, a jich vzájemného působení, přechodů a změn. Konkrétní historický materiál, jednotlivá fakta historická pokládají se za známá, hlavní věci je, nalézáti vůdčí myšlenky doby, její ideovou kostru. A tu třeba uznati, že dílo jako celek ukazuje mistra. V knize je takové množství jemných a správných pozorování, že četbu a studium její lze všele doporučiti. Že čtenář nemůže spisovateli leckdy dáti za pravdu v podružných i zásadních otázkách, tkví, jak ukážeme, ve věci samé.

Dějin vnějších v novém svazku týkají se vlastně jen první dvě kapitoly (str. 1—82), v nichž se vykládá o konfliktech, jež po smrti Alexandrově vznikají mezi jeho vojevůdci a končí r. 301 tím, že se ustalují z bývalé říše Alexandrovy tři velmoci; ale největší část knihy věnuje spisovatel tomu, aby vyložil povahu t. zv. hellenismu. A tu obírá se nejprve (str. 83—307) kulturou doby hellenistické. Vykládá, jak za peloponneské války nastala krise v životě řecké polis, jak od sofistů a Sokrata počínajíc se vyvíjel jednostranný individualismus, jak z tohoto spolu s novým ideálem životním vyplynul úpadek řeckého státu. Následuje výklad o filosofii doby hellenistické, zvláště o škole epikurské, kynické a stoické, dále o technickém rázu této doby, čímž spisovatel míní specialisaci a organisaci všech druhů práce proti dřívějším poměrům, o rationalismu a monarchické náladě doby, o náboženství a rozdílech proti starší době, o kultu panovnickém, jak vnitřně byl připraven jednostranným kultem individua, o vztazích jeho k řeckému kultu heroů, k panovnickému kultu východního i římskému, o jeho účincích na další vývoj náboženských představ, o euhemerismu a náboženství filosofickém, o vnikání cizích božstev (zejména egyptských a samothráckých) čili t. zv. synkretismu, o velikém vlivu soukromých společností náboženských (thiasoi).

K nejlepším částem celé knihy náleží po mém soudě kapitola, v níž Kaerst se snaží určití váhu hellenistické kultury

v dějinách vůbec. Kultura doby této, jejíž hlavní znaky jsou individualismus a racionalismus, má ráz nikoliv národní, nýbrž všelidský, ale není v ní dějinného vědomí. Ve vědeckém zkoumání převládají vědy přírodní, jinak vládne eklekticismus a rhetorika. Zájmy soukromého života jednotlivce nabyývají převahy nad zájmy veřejnými.

V posledním oddíle (str. 308—371) vymezuje skladatel dějinné podmínky hellenistického státu. Monarchické zřízení bylo dle něho za tehdejšího stavu věcí přímo nutností, volaly po ní i rozervanost politických stran v řeckých městech i nebezpečnost velkých barbarských říší i změněné mínění o úkolu vynikajících jednotlivců i zásady stoické filosofie. Na konec knihy položeny úvahy o tom, že stát doby hellenistické spočíval na těchto dvou základech: makedonském výboji a na právu silného individua. Brzy vžil se jako základ třetí: princip dynastický. Celým státním životem doby prozírá monarchický ráz. Panovnická práva, kult panovnický, přísaha při osobě panovníkově, obrazy jeho na mincích, dvůr, zvláštní správa královských statků, úřednický stav a j. zřejmě o tom svědčí. Ličením poměrů řeckých měst k monarchii kniha končí.

Už jen ze zběžného toho náčrtu jest viděti ráz díla, jeho bohatství a zajímavost.

Celkem shoduje se charakteristika doby hellenistické u Kaersta s obrazem, jaký vystupuje v posledních pracích badatelů ostatních. Zcela nová jest snad jen kapitola o technickém rázu hellenistické kultury. Ale zásluhou Kaerstovou je způsob, jak své these odůvodňuje. V tom podal mnoho nového, krásného a správného na všech místech své knihy.

Nebezpečností, jemuž stěží lze uniknouti, jest v Kaerstově způsobu práce, v jeho systematisování a jeho abstrakcích. Přes veškeru opatrnost nelze se vyhnouti tomu, aby čtenář neměl dojmu, že to, co mu skladatel líčí, není vždy pravý stav věcí, nýbrž že je to stilisace, konstrukce, ideologie. Jak nesnadno je vypátrati při každém jevu všechny složky jeho a zjistiti jejich skutečnou důležitost a vztah (str. 180)! Skladatel rád užívá antithes, ale leckdy jsou málo případné (str. 186). Vliv dělby práce (str. 187), myslím, jest upřílišen. Snadno se zapomíná, že ze zachovaných zpráv plnost života tehdejšího nelze sestrojiti, ježto leckterá z příčin nám uniká. Proto leckde bráti jest rozdíl mezi dřívějškem a dobou hellenistickou, anebo zase mezi touto dobou a dneškem *cum grano salis* (str. 191). Racionalismus je jistě jedním z hlavních znaků doby, vytýká-li se však jako doklad zakládání residencí a měst za doby diadochů (str. 192), myslil bych, že je to upřílišeno. Různé vynálezy připisovány jednotlivcům, bohům i heroům už dříve (Prometheus, Orfeus, Demeter, Dionysos); ani tím tedy nebyl racionalismus vinen (str. 201). Plnost náboženského života nezdá se mi u Kaersta dosti vyčerpána,

zejména málo si povšimnuto náboženství lidu. V těchto vrstvách náboženský život byl jiný než u zámožných a filosofů (str. 202). Kult panovnický cítěnou potřebou duchovní nebyl, tuším, ani u těch, kdo jej vzdávali, ani u těch, kdo jej přijímali. Takové mínění o něm, jako má Kaerst, mělo za oné doby asi jen zcela málo lidí. Euhemerismus (str. 216—230) nebyl asi do té míry obecným míněním, jak míní spisovatel. Úbytek náboženského vědomí, jak se v knize o něm mluví, značí vlastně úbytek víry v traditionální polytheismus. Náboženská potřeba doby nebyla menší, brala na se jenom jiný tvar. Na str. 232—235 krásně vyličen vznik náboženství filosofického. Ale co před tím čteme o Euhemerovi a jeho vlivu, je konstrukce. Politické a jiné změny, které způsobil Alexander Makedonský, jsou snad nejhlavnější příčinou vnější. Jimi uspišen rozvoj toho, co zrál už dřív, a vyvstaly nové potřeby. Na to, myslím, že v knize důrazněji mělo být pamatováno.

Podobných protestů čtenáři se namítá ještě víc. Ale pro velkou cenu knihy, její celkovou výši obsahovou a formovou, znamenají všechna taková odchýlná mínění málo. Čím pozorněji a častěji knihu čteš, tím vděčnější za ni jsi spisovateli.

E. Peroutka.

Otto Schroeder: Vorarbeiten zur griechischen Vorgeschichte. V Lipsku a Berlíně 1908, Teubner. VI a 166 str. Za 5 mk.

Mezi metriky poslední doby největší činnost vyvíjí Otto Schroeder, a to jak po stránce praktické tak theoretické. Vydává nejen rozборы strof jednotlivých básníků v snadno přístupných knížkách,¹ nýbrž pěstuje i úsilovně theorii, pokoušeje se o nový systém. Tyto jeho vývody byly dosti nesnadno přístupny, ježto byly roztroušeny po různých časopisech.² Nebylo též snadno v nich najít a udržeti myšlenkovou souvislost a jednotu. Proto je vydal Schroeder nyní ve formě knižní »k radosti přátelům i nepřatelům« a pokusil se, uspořádati je tak, aby tvořily systém. Kromě toho podal svůj systém s některými dodatky v závěrku (str. 160 nn.) ještě jednou v neobyčejně zhuštěné formě 22 thesís. Jest obava, že se při malé záživnosti celé knihy mnozí čtenáři spokojí tím, že přečtou jen ony these. Většinou zůstaly jednotlivé články úplně v té formě, v jaké vyšly v časopisech, a lze jen schváliti, že Schroeder při nich podržel i v knize po straně čísla stránek z časopisů. Někde však Schroeder výklady své změnil, což platí hlavně o článku »Die enoplischen Strophen Pindars« (Hermes, XXXVIII, 1903, str. 202 nn.), který Schroeder

¹ Vyšla již v bibliotheca Teubnerské r. 1907 Aeschyli cantica a Sophoclis cantica, a před nedávnem Aristophanis cantica.

² Nejnověji přibýlo pojednání »Von griechischen und deutschen Singversen«, Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen 1908, 301 nn.

nyní sám v úvodu (str. V) nazývá »besonders schlecht redigierte Abhandlung«. Dospěli jsme k témuž přesvědčení již před několika lety v článku »Spor o daktyloepitrity« (Listy fil., XXXI, 1904, str. 81 nn.) a doufáme, že spisovatel i o nynějších svých teoriích v brzké budoucnosti s našim úsudkem se shodne. Poněvadž theorie Schroederova jistě nyní ovládne nejen metriky, nýbrž i vydavatele poznámkových vydání, kteří vděčně opíší hotová schemata, jeví se nám potřeba, vyložití poněkud obsírněji stanovisko Schroederovo.

Dle názoru Schroederova veršovalo se v prvních dobách básnictví řeckého dle dvou principů.

V jednom principu dbalo se jen thesí, kdežto v arších jevila se veliká volnost; neboť arse mohla býti vytvořena jednou dlouhou slabikou, jednou krátkou, dvěma krátkými nebo mohla býti vůbec potlačena. Verše takové nazývá Schroeder enoplickými¹ a za základní pokládá verš o čtyřech thesích (enoplischer Vierheber, enoplická tetrapodie). Nejstarší enoplie byly vesměs vzestupné. Vzestupnost se v nich udržela dlouho, i když byla první arse potlačena. Konečně se však takové verše (s potlačenou arsí) počaly pokládati za sestupné, čehož máme bezpečný doklad v desítlabičném verši alkajském.

Druhý princip, s nímž se setkáváme po prvé v písniích aiolských, počítal pouze slabiky bez ohledu na quantitu. Tyto verše nazývá Schroeder aiolskými. Základním veršem tu byl verš o osmi slabikách (äolischer Achter, Achtsilber), jenž měl čtyři počáteční nebo i koncové slabiky indiferentní, což naznačuje Schroeder schematem 0 0 0 0 — 0 0 — a — 0 0 — 0 0 0 0.

Vzpomeneme ihned na Wilamowitzovy choriambické dimetry. Pod vlivem enopliů se však počalo i v aiolicích dbáti these (arse však vždy zůstala jednoslabičná!), takže enoplická tetrapodie rovná se aiolskému verši osmislabičnému. Princip počítati slabiky se však v původní přísnosti neudržel a jeví se již v nejstarších našich ukázkách v úpadku; neboť schází na počátku nebo na konci slabika a délka se rozvádí.

Podotýkám ihned, že Schroeder (str. 107 nn.) uznává též zřetelné tripodie, enoplické i aiolské, jež vysvětluje u enopliů z refrainovitých zvolání, u aioliků z glykonejů a asklepiadeů. Tyto tripodie, jež tvoří tři čtvrtiny tetrapodie, nazývá Schroeder dodranty.

Záhy ustrnulo několik forem oněch původních meter v pevné tvary. Tak vznikly u enopliů prastaré klausule lekythion a ithyfallikon, u aioliků glykoneion a katalektická jeho varianta ferekrateion. Aiolského původu jsou též asklepiadeje (str. 121 nn.), jak o tom svědčí volnost počáteční slabiky jakož i ta okolnost,

¹ Enopliem se dosud nazývala akat. tripodie daktylská nebo zvláštní tripodie anapaestická.

že se these dlouho nerozváděly. Asclepiadeus minor povstal dle Schroedera (str. 123) z aiolského trimetru tím, že tento trimetr (vzniklý spojením glykoneje a diambu) rozložen ve dvě sesquimetra (dodranty). Asclepiadeus maior povstal z glykonského tetrametru. Zvláštním — a budiž hned řečeno nemožným — sloučením, jež Schroeder (str. 163) nazývá amalgamem (!), vznikl prý z obou osmidobých polovic menšího verše asklepiadského dochmíus, v němž z jedné polovice podrženo kretické zakončení, z druhé indiferentní počáteční slabika. K výkladu tomu byl Schroeder sveden tvarem — ◡ ◡ — ◡ —.

Zajímavo jest, že i ioniky vyvozuje Schroeder na str. 93 z aiolíků a pokládá je za ustrnulý tvar aioliku čtyřslabičného. Ioniky povstaly tedy sice z aiolíků, liší se však od nich hlavně svým trojdílným rythem. V ionicích označuje Schroeder iktus vždy na prostřední slabice.

Záhy však oba druhy rhythmické (aiolský a enoplický) počaly na sebe působiti a se slučovati, takže nenalézáme již veršů, stavěných přesně podle zásad jednoho druhu, nýbrž jednak verše, složené z meter obou druhů, jednak verše, vykazující význačné rysy obou druhů. Tak spojením aiolské base¹ s tripodií enoplickou vznikl alkajský verš jedenáctislabičný i jeho katalaktická varianta, devítislabičný verš alkajský. Sapfický verš, jedenáctislabičný vznikl z aiolského dimetru prodlouženého v trimetr přivěšenou klasulí enoplickou. Enoplický živel v strofě sapfické zastupuje též verš adonský, což prý jest stará enoplická tripodie s potlačenou první slabikou. K tomu hned podotýkám, že Schroeder (na str. 44 nn.) proti triadické struktuře, kterou u strofy sapfické i alkajské navrhuje na př. Masqueray a Gleditsch, vyslovuje se zase pro schéma *a a a b*.

Také iamby mají vlastnosti obou druhů; neboť z enopliů pochodí volnost v arsích, jež mohou býti potlačeny, z aiolíků však odpor proti dvouslabičným arším, které se připouštějí jen ve volnější stavbě. Iambický trimetr jest původu enoplického a vznikl z plně rozvitého vzestupného lekythia nebo ithyfalliku, rozšířeného o iambický úvod nebo dozvuk (str. 92 pozn.). Výklad trochejů zahrnut jest ovšem ve výkladu iambů. Tak vznikl trochejský dimetr z lekythia potlačením úvodní a přidáním (!) koncové arse.

Ani daktyly nemohly u Schroedera obhájeti své původnosti; neboť enoplie jsou prý starší. Schroeder poukazuje k tomu, že první slabika v řadách vzestupných často schází, a že řady ty vzhledem k rázu celé skladby i potom udržují ráz vzestupný. Později ovšem v jiném okolí snadno nabyly rázu sestupného.

¹ Výraz base pochází od G. Hermann, který nazýval tak počáteční takty některých řad, v nichž se jevila zvláštní volnost, jako na př. v prvním taktu aiolských daktylů. Schroeder rozšiřuje aiolskou basi na čtyři první slabiky. zcela neprávem, jak uvidíme.

Tak vznikly z enopliů vzestupných potlačením arse enoplie sestupné a pak čistě daktylské enoplie. Po těchto třech periodách základních dál se vývoj hexametru v dalších ještě třech periodách. Nejdříve se totiž spojila vzestupná tetrapodie enoplická se čtyřslabičnou basí aiolskou a dále s pětislabičným úvodem. Konečně se stal enoplios sestupný tím, že jeho počáteční arse srostla s basí, čímž vznikl v druhé stopě daktyl, který pak snadno vnikl i do první stopy. Teprve na sedmém stupni přibráním daktylské katalexe byl hexametr hotov. Tímto přibývá k řadě výkladů o původu hexametru (viz Královu Metriku I, str. 150 nn.) domněnka nová, která se však nedoporučuje, ježto vykládá pochod nám naprosto neznámý neobyčejně složitě.

Velikou pozornost věnuje Schroeder skladbě elegického disticha, vycházejí od rozboru všech distichických strof parské a lesbické lyriky, nejznámějších z veršů Horatievých. Hlavní pozornost věnuje ovšem pentametr a poměru obou jeho částí k předechozímu hexametr. Schroeder na hojných příkladech z Aischyla ukazuje, že se daktylská penthemimeres v enoplických a iambických řadách musí pokládati za tetrapodii (dle Schroedrov terminologie za dimetr). Podle toho soudí, že elegické distichon sestává z trimetru (t. j. hexametru) a dvou dimetrů, jež tvoří tak zv. pentametr. Je to tedy strofa proodická (*b a a*) v poměru 3 : (2 + 2). Proti tomuto výkladu svědčí však rozhodně 4. fragment z elegie známého tyranna a básníka Kritia:

*καὶ νῦν Κλειτίου υἱὸν Ἀθηναίων στεφανώσω,
Ἀλκιβιάδην νέοισιν ὑμνήσας τρόποις·
οὐ γάρ πως ἦν τοῦνομ' ἐφαρμόζειν ἑλεγεῖω.
νῦν δ' ἐν ἱαμβεῖω κείσεται οὐκ ἀμέτρωσ.*

Že položil Kritias iambický trimetr místo pentametru, to svědčí rozhodně proti pokusu, rozkládati pentametr ve dva dimetry.

Připojíme na tomto místě výklad, který podává Schroeder na str. 26 nn. o tak zv. aiolských daktylech. Schroeder, přirovnává různé tvary jedenáctislabičných veršů alkajských, pozoruje, že končívaly stejně (... \cup — \cup \cup — \cup —), kdežto v prvních čtyřech slabikách mají volnost. Totéž pozoruje Schroeder i u tak zv. daktylských řad aiolských. Je tedy tak zv. daktylská tetrapodie aiolská dle Schroedera spojení aiolské base čtyřslabičné s enoplickou tripodií (äolisch-enoplischer Fünfheber), a daktylská pentapodie aiolská jest spojení čtyřslabičné base s enoplickou tetrapodií (äolisch-enoplischer Sechsheber). Výklad Schroederův jest však nesprávný. Jsou to právě daktyly. Jest zcela přirozeno, že někdy na konci verše místo daktylu jest kretik, ježto jest to metrum samostatné, mající poslední slabiku volnou. Výklad Schroederův byl ostatně možný jen tím, že tak zv. aiolská base byla rozšířena v aiolských daktylech na první čtyři slabiky zcela

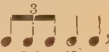
neprávem, neboť se v nich jeví aiolská volnost jen v prvním taktu, kde místo daktylu může státi spondej, iamb, trochej i pyrrhichius, tedy místo tří slabik dvě slabiky. Za různými tvary prvního taktu vždy následuje v druhém taktu daktyl.

Při výkladu o tak zv. daktyloepitritech ukazuje Schroeder (str. 81 nn.) na četné response, jež ovšem svědčí proti starému výkladu, že jsou to kóla daktylská a trochejská. Schroeder polemizuje však také proti Blassovi, jenž pokládal verš takový za *περίοδος δωδεκάσημος*, t. j. za jakýsi verš osmislabičný, a dokazuje nejprve o kólech daktylských zevrubně šesti důvody, že to není rhythmus aiolský nýbrž ionský. Rhythmus ten nevznikl v daktyloepitritech z aioliků (viz výklad o původu ioniků na str. 279), nýbrž z enopliů tvaru sestupného (— ◡ ◡ ◡ ◡ —) i vzestupného (◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ —), které byly transponovány do taktu ionského. Proto nazývá Schroeder daktyloepitrity »ionisierte Enoplier«.

Velikou obtíž působí Schroederovi problém hyperkatalexe v daktyloepitritech, t. j. zakončení verše tvarem — ◡ ◡ — a pod. (str. 93 nn.). Schroeder myslí, že celý tento uvedený útvar zastává přece funkci jen jednoho metra tím, že se zrychlí tempo.

Hudebně by se tvar — ◡ ◡ — vyjádřil . Proti tomu namítl však správně Jurenka ve své recenzi (Zeitschr. f. öst. Gymn. LIX, 1908, str. 1071), že na konci větších hudebních celků nenastává zrychlení, nýbrž naopak zvolnění tempa. Také ve tvaru ◡ ◡ ◡ — uznává Schroeder jediný takt a vyjadřuje to

hudebně takto: (triola =). Veliké ob-

tíže působily kdysi Schroederovi tvary ◡ ◡ ◡ — a — ◡ ◡ ◡ (viz o tom Listy fil. XXXI, 1904, str. 87 n.), které se porůznu vyskytují v daktyloepitritech mezi takty ionskými. I tuto obtíž odstraňuje Schroeder zrychlením tempa: ◡ ◡ ◡ — = , a s výkladem tím bych se stanoviska rhythmického souhlasil.

Velikou pozornost věnuje Schroeder stavbě strof. Vyšel od starého mínění Bergkova (Zeitschr. f. Alterthumswiss. 1847, str. 3), že každá lyrická strofa jest dílem uměleckým, dospěl zase k nové theorii o eurhythmii strof, když byl velmi zevrubně posoudil i odsoudil systémy svých předchůdců od Boeckha až po Wilamowitze (str. 136 nn.). Schroeder ukazuje (str. 1 nn.), jak zdvojením tetrapodií vznikly verše o osmi thesích a zdvojením těchto nejstarší strofy čtyřřádkové o šestnácti thesích. Opakování stejných veršů (*a a a a . . .*) by však bylo jednotvárné, a proto nastoupilo seskupení *a a b* v různých variantách (na př. *a b a*, *b a a*). Zajímavo jest, že Schroeder uznává toto seskupení nejen v triadických perikopách, nýbrž soudí, že se jeví obyčejně i uvnitř jednotlivé strofy. Při tom je však nucen připustiti, že

se dyady rozštěpují v tetrady, hexady atd. ($a^1 a^1 a^2 a^2 \dots$), triady v pentady, heptady atd., a dozpěv že se dělí ($b^1 a a b^2$). Jednotlivé části astrofických skladeb podléhají ve své struktuře rhythmické týmž zákonům jako skladby strofické.

Ačkoliv Schroeder pronáší některé zdravé myšlenky, jako na př. o anakrusi (str. 33), o různém dělení téhož kóla podle okolí (str. 48), přece nemůže býti náš úsudek o jeho spisu valně příznivý. Jeho výklady jsou holá fantasie, o níž se skepticky vyjádřili již nyní dva přední metrikové: Gleditsch (Deutsche Literaturzeitung, 1908, str. 2596 nn.) a Jurenka (na uv. m., str. 1068 nn.). Způsob, jímž Schroeder vykládá vznik jednotlivých meter, jest zhola smyšlen a pravdě nepodobný již neobyčejnou složitostí vývoje. Poukazují jen na sedm period při vývoji hexametru a na podivné splnutí dvou polovic asklepiadeje v dochmius. Ani sloh Schroederův nelze chváliti, což poněkud překvapuje u autora spisu »Vom papiernen Stil«, jenž se dožil již šestého vydání. Četba knihy, těžké již obsahem, znesnadněna jest ještě více tím, že spisovatel užívá terminů méně obvyklých nebo vůbec neobvyklých. Ani pěknými ani vtipnými nelze nazvati výrazy jako »verkrüppelter Dreieheber, zweiebiges Lämmerschwänzchen« a pod., jež snad mají oživovati sloh. Jestliže po klassických dílech Westphalových a Rossbachových nastala v moderní metrice perioda alexandrijská pojednáními Wilamowitzovými a jiných, pak ve studiích Schroederových ocitáme se již na hranici doby byzantské. Co můžeme ještě čekati od fantasie Schroederovy? S obavou tanou nám na mysli jeho vlastní slova (str. 69): »Wem das zu bunt ist, den wird es schwerlich trösten, wenn ich ihm sage: es kommt noch bunter«.

K. Wenig.

K. Brugmann: Pronominale Bildungen der indogermanischen Sprachen. Berichte über die Verhandlungen der königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse, svazek LX., str. 11—84. V Lipsku 1908, u Teubnera. Za 2 mk. 40 pf.

Předmětem osmi pojednání, shrnutých pod titulem shora uvedeným, je výklad rozmanitých, dosud více nebo méně temných tvarů zájmenné deklinace jazyků indoevropských. Některá obírají se jen tvary jednotlivými (tak jedná 1. o stisl. gen. *vár* »nostri«, 3. o sti. *āvām*, *āvām*, 4. o hom. *ῥῶϊ*, *σφῶϊ*, *ῥῶϊν*, *σφῶϊν*, 5. o sti. *sváh*, av. *hvō*, 6. o sti. *svajām*, 8. o sti. *asāu*, *amūm*, *adáh*), jiná celou deklinací (2. o slov. *mně*, *mnoja*, 7. o zájmenných kmenech *i-*, *e-*). Obsah článků těchto je velmi bohatý a pln zajímavých jednotlivostí, i není ani možno, jen naznačiti všechny výsledky, k nimž spisovatel dospěl. Ale aspoň na hlavní věci, jimiž podstatně se mění dosavadní výklady v pronominální deklinaci řecké, latinské nebo slovanské, chceme tuto upozorniti.

Rázu nejvšeobecnějšího je článek 7. »Das Paradigma der demonstrativen Stämme *i-*, *e-* in den idg. Sprachen«, kde zejména také vyložena deklinace lat. zájmene *is* a slov. *iv*, *jego*. Původně se doplňovaly v paradigma tvary kmenů *i-* (pro fem. *i-*, *iā-*) a *e-* (k čemuž fem. *ā-*); k prvnímu náleží lat. *is*, *id*, acc. sg. *im* (= kyp. *iv*), slov. *iv*; od kmene *i-*, *iā-* je lat. *iam* (acc. sg.) = řec. *ἴαν* (k tomu nom. *ἴα*) = slov. *ja* (z pův. **iām*); nominativ *i* je zachován v řeckém deiktickém *i* (*ὅττοσί* a pod.). Kmen *e-* je v lat. acc. sg. *em*, *emem*, v nom.-acc. sg. neutr. *ed-* (obsaženo v interjekci *ecce* z pův. **ed-ce*) a snad i v slov. nom.-acc. sg. neutr. *je* (z **ed*), kterého Brugmann neuvádí, má je patrně za novotvar. Vedle *e-* je také km. *ei-* (srv. *toi-* vedle *to-*), který je obsažen v lat. *idem* (z *eisdem*), v abl. sg. *eā* (z **eiād*), podle něhož je pak *eam*, *eum*, *eis*, *eos*, *eas* atd. V slov. podobně podle instr. sg. fem. *jeja* (z pův. **eiām*) vznikl i gen. sg. *jeje*, dat. *jeji*; v plurálu *jichŕ*, *jimŕ* atd. je kmen *ei-* právě tak jako v *těchŕ*, *těmŕ* km. *toi-*. Tvary singuláru masc. vykládá Brugmann v slov. (a lit.) tak, že vznikly podle feminina: k *jeje*, *jeji* atd. utvořeno masc. *jego*, *jemu* atd. Pro slovanštinu výklad tento nutný není: slov. *jemu*, *jemŕ* atd. docela odpovídá (až na zvláštnosti slov. pronom. deklinace v koncovkách) sti. *asmāi*, *asmin* (= pův. **esmoī*, **esmin*); *j* před počátečním *e* snadno lze vysvětliti. Brugmann k svému výkladu veden je počátečním *j* v lit. *jō*, *jām* atd., jež ovšem nelze vyložit jinak než podle feminina; ale to tuším nenutí nás podobně vykládati i tvary slovanské.

Tímto způsobem vyložena dvojítoť kmene *i* v deklinaci zájmene *is* (srv. Sommer Handbuch 447, jenž tu uvádí km. *i-* a *eio-*, *eiā-*) a odstraněn demonstrativní zájmenný km. *jo-* v mluvnicki slovanské (a lit.).

Ale také záhadný dosud gen. sg. na *-ius* objasněn v této souvislosti. Gen. *quonius*, *cuius* vykládá Brugmann týmž způsobem, jako jsem to učinil v Listech fil. XXXV, 1908, str. 214 n., a právě tak vykládá i ostatní genitivy pronominální deklinace: *eius* je pův. také takové adjektivum, vzniklé z loc. sg. *ei* odvozovací příponou *-io-*; dat. *cui*, *ei* vznikly podle genitivu (*ei*:*eius* jako *patri*:*patrus*).

Zvláštní článek věnován hom. duálům *vōī*, *vōiv*, *σφōī*, *σφōiv*. Grammatiky konstatovaly dosud, že *i* v uvedených nominativech je nejasné, a tvary *vōiv*, *σφōiv* vykládány nejnověji podle *ἄμμiv*, *ῥμμiv* a pod. Brugmann nyní velmi pravdě podobně vykládá *vōī* z *vō fi* a v tomto *fi* vidí tentýž výraz pro číslovku »oba«, který je v řec. *fi-naui*, v lat. *vi-ginti* atd. V *vōiv*, *σφōiv* je toto *fi* skloňováno, je to asi týž tvar, který je v stind. *vi-satih* »dvacet«.

Neméně zajímavý je výklad deklinace slovanských zájmen osobních. Brugmannův výklad zakládá se na vzájemném působení tvarů zájmene pro první a druhou osobu. Sestrojiv na zá-

kladě srovnání s ostatními jazyky pravdě podobné původní paradigmata slovanské (gen. *mene* [srv. av. *mana*], **teve* [av. *tava*], dat. **meně*, *tebě* [stprus. *mennei*, *tebbei*, lat. *tibi* atd.], acc. *me*, *te*, loc. **mě*, **tvě* [sti. *mě*, *tvě*, ř. *moí*, *soí*], instr. **moja*, **tvoja* [sti. *mája*, *tvája*]), vykládá, že vlivem tvarů **tvě*, **tvoja* vedle *te*, *teve* povstaly i v deklinaci zájmeny první osoby vedle *me*, *mene* tvary **mnoja* (z býv. **moja*) a **mně* (z býv. **mě*). Podle dat. *tebě* vyvinuly se tvary *tebě* v loc., *tobojā* v instr. a *tebe* v gen.; u zájmeny první osoby **mně*, **mnoja* se změnilo v *mně*, a *mnoja* a jako *tebě* je loc. i dat., tak i loc. *mně* nastoupil místo býv. dat. **meně*.

Výklad tento, velmi důvtipný a zajisté správně ukazující směr, ve kterém třeba hledati výklad záhadných tvarů, bezpečným nazván býti nemůže, ba vzbuzuje v některých částech silné pochybnosti. Jak vyložiti supponovaný loc. **mě*, kterého Brugmann potřebuje jakožto východiště loc. **mně*, *mně*, když proti řec. *moí*, stind. *mē* máme slov. *mi*? Máme snad v tomto **mě* viděti střední stadium mezi pův. **moj* a historickým *mí* t. j. tvar té doby, kdy *oi* se změnilo v *ě*, ale nepřešlo ještě v *i*? Brugmann pouze tento tvar uvádí, ale nevykládá ho. Povážlivější ještě je výklad, že *mně*, *mnoja* vlivy nahoře naznačenými se změnily v *mně*, *mnoja*. Odkud je *o* (ø)? Podle *tebe*:*tebě*:*tobojā* bychom čekali *mene*:**meně*:**menoja* (*monojā*?). Brugmann doznává, že nedovede povědět, proč se u zájmeny první osoby nestal pro ostatní pády směrodatným gen. *mene* a dat. **meně* jako u reflexiva a zájmeny osoby druhé. To bychom však pochopili, vyrovnávání pádů v témž paradigmatu v případech zcela obdobných jde leckdy směrem různým, ale musíme především míti bezpečné východiště tvarů s *o* (ø), a takovým ovšem *mně*, záhadným způsobem vzniklé z *mně*, není. I po výkladě Brugmannově musíme přiznati, že deklinace slovanského zájmena „já“ dosud jasná není.

Oldřich Hujer.

A. Ernout: **Les éléments dialectaux du vocabulaire latin.** (Collection linguistique publiée par la Société de linguistique de Paris. III.) Paříž 1909. Honoré Champion. Str. III a 253. Za 7·50 fr.

V latině, právě tak jako v každém jazyce jiném, jsou slova původu cizího, převzatá z jazyků a nářečí těch národů a kmenů, s nimiž se Římané stýkali. Jest přirozeno, že zejména značný počet takových slov přejat jest ze sousedních dialektů italských; takovými slovy se obírá Ernout. Aby si zjednal bezpečný podklad pro studium této otázky, líčí nejprve — ovšem zcela stručně — počátky a rozvoj Říma, jeho styky přátelské i nepřátelské se sousedy bližšími i vzdálenějšími, stále maje na zřeteli, jaký vliv měly tyto poměry na jazyk Římanů.

O cizím původě toho nebo onoho slova svědčí nám jednak zprávy starých grammatiků a lexikografů, jednak stránka jejich hláskoslovná. Prvním kriteriem obírá se Ernout v kapitole druhé. Jednu věc by bylo, trvám, třeba více zdůrazniti: smíme-li beze všeho těmto údajům starých grammatiků věřiti, jestliže jinak cizí původ nějakého slova není dosvědčen. Na př. podle Varrona je subst. *multa* původu sabínského; stačí to, abychom slovo to měli za přejaté a spokojili se poukazem na to, že také *poena* je přejato z řečtiny (str. 201)?

Bezpečně prozrazuje nám velice často cizí původ slova stránka jeho hláskoslovná: slova cizí odchylují se od hláskoslovných zákonů latinských a jeví rysy toho nebo onoho dialektu. Proto obírá se Ernout v kapitole další těmi zjevy hláskoslovnými, kterými se latina liší od dialektů sousedních, aby si tak zjednal bezpečné kriterium pro poznání a posouzení slov přejatých. Tu byla ovšem příležitost, promluvit vůbec o některých stránkách latinského hláskosloví; tak jedná na př. obsírně o oslabování samohlásek v slabikách nepřízvučných nebo o změnách původních krátkých dvojhlásek v latině. Proti Solmsenovi dokazuje, že každé bývalé *eu* (*ou*) se v latině změnilo v *ū*; kde nalézáme *ō*, máme před sebou slovo dialektické. O dvojhlásece *au* vykládá, že v latině nepřešla v *ō*, nýbrž zůstala dvojhláskou; psané *au* není snad jen grafické, nýbrž odpovídá skutečné výslovnosti. Kde místo bývalého *au* jest *ō*, dostalo se do Říma odjinud. Známé vypravování Suetoniovo o Vespasianovi svědčí Ernoutovi, že za té doby ještě cítěn rozdíl mezi *au* a *o*. Ale nesvědčí to spíše o tom, že výslovnost *au* byla jen v řeči spisovné, tedy v řeči více méně umělé, kdežto živá mluva každodenní znala jen výslovnost *ō*? Tím vyložíme si spíše, že ten, kdo neznal dobře mluvy spisovné, řekl někdy *au* i tam, kde dvojhlásky nikdy nebylo. Vedle toho ovšem byly dialekty, v nichž se *au* udrželo jako dvojhláska, jak svědčí na př. dnešní dialekt sardinský.

Také v lat. *e* za bývalou dvojhlásku *ei* vidí Ernout stopy dialektu mimořímského: na př. dat. sg. *iure civili studere*, *duumvir iure iudicando*, *lex opere faciundo* atd. jsou tvary dialektické. Není však spíše toto *e* grafickým výrazem zavřeného *ē*, středního stupně mezi starším *ei* a novějším *i*? Takový archaický pravopis je zcela pochopitelný v právnických a úředních frásích a obratech, a je snad pravdě podobnější, viděti tu starobylý způsob psaní než dialektické tvary.

Největší část knihy (str. 87—244) zaujímá abecední seznam slov, která lze pokládati za přejatá, vždy s příslušnými důvody a výklady při každém hesle.

Již z toho, co tu uvedeno, lze viděti, že problém, kterým se kniha Ernoutova obírá, ve všech jednotlivostech a podrobnostech definitivně rozřešen není. Sebrána tu latinská slova, která

jsou nebo mohou býtí původu dialektického. O většině z nich lze to říci zcela jistě, některá asi časem z toho seznamu bude třeba vyloučiti: již dnes na př. možno říci, že nepatří sem *alis*, *alid*, jež. Ernout na str. 100 n. vykládá jakožto tvary, proniklé do latiny z těch dialektů, které mají v nom. sg. kmenů na *-io-* koncovku *-is*. Uvedené tvary vyskytají se téměř výhradně v jistých obrazech (*alis alium*, *alid ex alio* a pod.) a vznikly patrně v latině samé bez cizího vlivu, jak naznačil již Sommer, Handbuch, str. 367 a přesvědčivě vyložil nyní IF. 24, (1909) 18 n. Ernout uznává oské nominativy na *-is* (*Pakis* = lat. *Patricius*) za pokračování prajazykových tvarů na *-is*; měl však poznamenati, že jiní těchto tvarů pro prajazyk neuznávají; stir. *al-aile* neukazuje rovněž na pův. **ali-* (srv. Thurneysen, Handbuch des Alt-Irischen, str. 290). Nebo subst. *pontifex*, které i Ernout uvádí s otazníkem, vykládá nyní Nazari, Rivista di philol. 36, 1908, 575 n. z *ponti* + *fex*, kde *ponti-* je z býv. **pompti-* = řec. *πέμπτis*; podle toho *pontifex* = »l'ordinatore delle solenni processioni«. Jinak Bezzenberger KZ. 42, str. 86. Méně bude slov, která do tohoto seznamu přibudou: podle výkladů prof. Janka ve Věstniku české Akademie XVII, 1908, str. 157 (a nyní v Glottě II, 1909, 38 n.) by sem patřilo subst. *melca*.

Ale tím, že seznam takový s příslušným apparátem pořídil, zjednal si Ernout o studium lexikální stránky latinského jazyka zásluhu nemalou.

Oldřich Hujer.

Dějiny řecké. Napsal Dr. Emanuel Peroutka. Díl I. Doba předhistorická. V Praze 1908. Nákladem Jednoty českých filologů. VI a 264 str. se 119 obrázky a plánem Knossu. Za 7 K.

Konečně dostává se literatuře naší vědeckého zpracování dějin řeckých, dila to, jehož potřeba naléhavě byla pocitována, k němuž však po nedokončené knize Šemberově (r. 1875) nikdo se neodhodlal. Dílo toto má býtí pokusem o synthesu celých dějin řeckých spisovatelem jedním, jenž přirozeně hlavní váhu klade na sebrání a vytčení resultátů a teprve v druhé řadě chce stopovati genesi sporných otázek, je kritisovati a po případě zkoumáním na základě pramenů nových výsledků se dodělati. Rozumí se, že rozměry díla nutí spisovatele, aby přestával na problémech hlavních. Máme před sebou dílo ve svém způsobu dokonalé, spočívající na pilných, svědomitých studiích. Bez vlastních prací monografických přistoupil spisovatel hned k napsání této synthese; jednotlivé problémy, jež se mu při tom vyskytly, zpracoval ad hoc ve zvláštních článcích (t. zvláště Chronologický přehled kultury aegéjské ve Věstniku král. české uč. společnosti 1908 a Pelasgové L. F. 1906). Předností knihy jest, že spisovatel neztrácí se v podrobnostech, nýbrž kreslí obrysy vývojové v rázovitých črtách s hlediska vyššího.

Dílo má nejprve část úvodní (str. 1—77), v níž se ukazuje, že hlavně výkopy po r. 1893 změnily se názory, jež v řecké praehistorii byly až do tohoto roku v platnosti. Spisovatel sám svůj názor o řeckém pravěku shrnuje ve věty, že Řekové přišli do Řecka, kdež před nimi od tisíciletí sídlo vzdělané obyvatelstvo nearijské, teprve kolem r. 1500 př. Kristem. Všechny tedy památky doby předchozí jsou neřecké. Pak charakterisují se novější díla řecké praehistorie a po zmínce o ceně archaeologie pro historii následuje přehled výkopů od Schliemanna. Dále se vykládá o různých názvech pro tuto kulturu předřeckou a přijímá se označení Evansovo (kultura minojská ranná, střední a nová, každá zase se třemi oddíly). Ve sporu o stáří neolithické vrstvy krétské rozhoduje se spisovatel pro Evanse (vrstva počíná kolem r. 12000 př. Kr.) proti Vollgraffovi (jenž počátek její klade asi na r. 2000 př. Kr.) a také podle Evanse charakterisuje jednotlivé periody předhistorické, uváděje význačné pro ně památky, což potom ještě znova v tabellárním přehledu opakuje.

V části popisné (str. 81—208) podává se nejprve popis keramiky neolithické v Řecku a důležitá otázka o poměru jejím k severní neolithické keramice řeší se v ten smysl, že starší jest keramika jižní, která také přímo působila na severní. Pak jest výklad o keramice doby bronzové, o palácích a městech předhistorických jakož i o hrobech a jich obsahu. V následující stati o náboženství této doby vykládá se o tom, jak bezobrazý původně kult stromův a sloupů změnil se v kult bohů podoby lidské. Líče z památek život tehdejších lidí, soudí spisovatel, že existovaly tehdy říše monarchické; krétská říše ovládaná králi, jichž jméno bylo Minos, obsahuje mimo Krétu i jiné ostrovy a snad i části vlastního Řecka. Až do r. 1500 říše ty žijí v míru, ježto na památkách jen zřídka zobrazují se výjevy válečné. Ženy měly v době minojské postavení volnější než v řecké. Pak se popisují zápasy a představení s býky (tak vykládají se i reliéfy na poháru vafijském). Následuje podrobný výklad o zbroji a kroji a konec části popisné tvoří stať o nejzajímavějším objevu krétských výkopů, o písmě krétském a jeho družích.

Část třetí jest nadepsána závěry (str. 211—260). V ní se nejprve stanoví, že umění minojské jest odlišné jak od řeckého, tak od orientálního a podává se souborná charakteristika jednotlivých druhů uměleckých výtvorů. V poslední kapitole řeší se prozatímně problémy národopisné. Znova zamítá se tvrzení, že ranná vzdělanost aegejská pochází ze severu a stanoví se, že ji vytvořilo zvláštní plémě neindoevropské a nesemitské. Dále hájí se these o národopisné stejnosti lidí krétských a starších (až asi do r. 1500 př. Kr.) peloponneských. Příchod Řeků do Řecka padá do doby po r. 1500; kolem toho roku stal se (podle zpráv egyptských) hlavní jejich vpád a zatlačení obyvatelstva neře-

kého. Tito první Řekové přijali kulturu starší, smísivše se s původním obyvatelstvem (sem vztahují se názvy Achajové, Danaové, Argejští, Ionové), až pak kolem r. 1000 následuje vpád dorský, jenž úplně zničil kulturu předřeckou a jest počátkem vlastní doby řecké. Po zmínce o hypotéze Schjottové o kmeni Ruthennu jest výklad o nápisu lemnijském, jenž se uvádí ve spojení se zbytky jazyků předřeckých a načrtává se předběžně názor spisovatelův o homerské otázce. Dále vykládá spisovatel o tradici řecké a přes mnohé její nesprávnosti, které sám uvádí, nezamítá jí úplně; z ní také bere název Pelasgové, jenž jest mu názvem pro ony nearijské kmeny, jež vytvořily kulturu krétskou a mykénskou. Opakováním uvedených thesů končí první díl.

Jak vidno, středem celého díla jest výklad o výkopech krétských, jež u nás jsou i mezi filology známy jen z doslechu a i v cizině nebyly ještě zpracovány v souborném díle dějepisném. To zůstane velikou předností spisu na delší dobu. Popisná část jest ovšem přirozeně většinou jen výtahem z původních prací anglických a italských (majíc se k nim asi tak, jako známá kniha Schuchhardtova k pracím Schliemannovým), než s radostí vidíme i tu některé poznámky nové (str. 109, 157, 179), jež oceniti bude věcí odborného archaeologa. Mnohem samostatnější jest spisovatel v úvodě a hlavně v závěrech, ač i tu — pokud možno souditi ze stilisace spisovatelovy, jež měla vlastní výsledky určitěji označiti — hlavní myšlenky vzaty z Evanse a Ridgewaye.

Vzhledem k celkové dispozici přál by si referent mnohdy jiného uspořádání a výkladu někde stručnějšího, někde obsírnějšího. Úvod mohl by obsahovati jen krátký přehled výkopů. Ocenění jednotlivých spisů mělo býti stručnější a odkázáno nejlépe do poznámek; čtenáři záleží zajisté více na resultátech věcných než na ocenění hodnoty jednotlivých spisů. Pak mělo se důkladněji a definitivně odbyti rozřešení všech otázek methodických sem spadajících najednou, aby se nemusil výklad na různých místech podle indexu shledávati. Zde náleželo rozhodnouti na př. otázky, pokud možno ze stejné kultury hmotné souditi o stejnosti národopisné, o možnosti, že stejné tvary keramické vznikly nezávisle od sebe na různých místech, otázku, pokud můžeme v oblasti aegejské mluvit o importu výrobků (s tím souviselo by rozhodnutí kontroversy o vlivu foinického) zcela cizích, o tom, že někdy kraj skutečný liší se naprosto od kroje na památkách uměleckých a pod. Pak teprve měl následovati (stručnější) popis jednotlivých druhů památek a na konci krátké markantní resumé celého vývoje této vzdělanosti s odkazy k částem předešlým místo opakování stejných věcí na různých místech. Rozhodně měl býti oddíl »Závěry« ponechán až po rozřešení problémů o pravlasti a původní vzdělanosti Indoevropanů a homerské otázce, ježto jest s nimi v nejužším spojení. Při výkladě o jmenovaných

problémech v II. díle bude spisovatel nucen zajisté opakovati znova to, co již pověděl v tomto závěrečném oddíle I. svazku. Toto časté opakování stejných myšlenek na různých místech jest vada, patrná při souvislém čtení spisu. Při díle takového významu, jako jest toto, jež zajisté na dlouhou dobu zůstane u nás svého druhu jediným, chtěli bychom i tuto stránku míti co nejdokonalejší. Proto zajisté nevyloží nám spisovatel ve zlé prosbu, by v dílech budoucích věnoval jí péči co největší a vydával další svazky bez přílišného pospěchu, jímž jedině se stalo, že některé formální vady v knize zůstaly. Tak mimo zmíněné již opakování jest někdy výklad dosti nejasný (str. 3, 10, 15, 49, 102, 246 nn.), někdy viděti, jak poznámka dodatečně k textu mechanicky připojena, ač obsahuje mínění právě opačné (str. 13, 143), někdy živěl rhetorický nepříjemně se hlásí (str. 8, 246 nn.).

Ve výkladu hlavních problémů historických, jak výše načrtnuty, souhlasím většinou úplně se spisovatelem, ale někde bych si přál hlubšího odůvodnění. Tak zasluhovalo obšírnějšího vyvrácení mínění Vollgraffovo, ježto na rozhodnutí této kontroverzy spočívá celé datování zachovaných památek. Že první katastrofy paláců krétských způsobeny byly ne vpády cizími, nýbrž domácími nepokoji, není tuším prokázáno důvody, uvedenými na str. 97. I jinde shledáváme se s dogmatickými výroky, kde bychom čekali důvody (str. 123, 159, 195, 241). Není mi dále jasno, proč spisovatel nezmínil se při datování památek krétských o článku Reischově v *Mittheilungen der Wiener Anthrop. Gesellschaft* XXXIV a při výkladě o praobyvatelstvu Řecka o známé knize Hommelově *Geographie und Geschichte des alten Orients* z r. 1904. Princip spisovatelův, uváděti úplně důležitou literaturu nejnovější toho zajisté vyžadoval. Naopak zase článek Assmanův o Semitech na Krétě mohl býti — soudě z etymologie Poseidon = Bo-Sidon (!) — odbyt pouhou zmínkou v poznámce a přece mu věnováno skoro půl stránky.

V jednotlivostech zaznamenávám tyto věci, jež se mi nezdají podařenými:

1. Některé poznámky, jako že vpády Řeků do oblasti aegejské dály prý se bez násilí (str. 14, což ovšem odporuje tvrzení na str. 243), nebo že býčí zápasy byly bez krve prolévání (str. 183), že paiderastie nebyla prý původně na Krétě (str. 257), upomínají na snahu, líčiti staré Slovary jako národ holubičí. Také chvála, již spisovatel vzdává umělcům krétským (str. 213. nn.) zdá se mi leckde býti upřílišena.

2. Poměr kultury krétské k Egyptu nezdá se mi vystižen zcela správně. Souvislost uznává ovšem i spisovatel na četných místech (str. 16, 62, 95, 99, 103, 164, 202, 215, 225), ale zdá se, že byla ještě mnohem hlubší a že původní kultura krétská byla veskrz prosáklá vlivem nedaleké říše faraonů; srovn. výklad Hommelův na u. m., str. 72 o dvojité sekýře egyptského boha

Mina, Lenschauův v Bursianově *Jahresberichtu* sv. 135 (1907) str. 61 nn. o tom, že labyrint krétský stavěn podle vzoru egyptského, a mínění Hallovo tamže citované o přímém působení Egypta na Kretu. Zdá se mi, že nevystačíme tu vždy jen stanovením importu; mnohé památky vznikly zajisté na Krétě i v Řecku dílem přímo od umělců cizích, dílem jejich napodobením (srovn. o tom již Busolta I², 60, 62, n. 67, 69, 73 n, 94, 95); při mnohých snad jest příčinou podobnosti kmenová příbuznost praobyvatelů kretských s Egyptany; konečně nutno vždy aspoň v úvahu vzítí možnost osazení Krety od Egyptanů.¹

3. Rovněž mělo se důrazněji vytknouti, že jsou patrný v kultuře krétské též vlivy asijské (Babylonie, Hettité). Zajisté na př. musí býti dovoleno pokládati za babylonský import známý prsten (obraz č. 66 u Peroutky); Lehmann pokládá i kroj kněžky hadí bohyně za babylonský (Lenschau v Bursianově *Jahresb.* sv. 135, str. 56).

4. Zprávy egyptské o vpádech severních národů do Egypta, první to písemný pramen dějin řeckých, měly býti po mínění referentově otištěny (v překladě) in extenso a různé jejich výklady (není věc tak jednoduchá, jak by se zdálo podle Peroutky str. 247) pečlivě zaznamenány. Kniha má přece také býti knihou učebnou. Ovšem k poznámkám uvedeným mohl by spisovatel odpovědět, že od studia starověkého Orientu vůbec abstrahoval, jakož činí i jiní dějepisci starého Řecka mimo Ed. Meyera. Ale právě příklad Meyerův měl býti spisovateli pobídkou, aby nyní, kdy orientalistika učinila od doby Meyerovy zase značné pokroky, pokusil se s lepším ještě zdarem než Meyer² o vysvětlení vlivů orientálních na staré Řecko. Čtenář má zajisté právo o tom se v dějinách řeckých dočísti i bylo by si přáti, aby v dalším pokračování díla, kde se bude jednat o stycích Řecka s Orientem tento nedostatek byl odstraněn.

5. S názorem spisovatelovým o řecké tradici (str. 259) není ref. možno souhlasiti. Musíme se rozhodnouti buď bráti tradici za odůvodněnou ve všech detailech, jak činí důsledně Schliemann a Ridgeway (Peroutka, str. 16) anebo, jak činí většina badatelů novějších, vůbec ji ignorovati, a to z důvodu, jež uvádí Peroutka sám (str. 255): »Nemůžeme rozhodnouti, jaká část pravdy, skutečné tradice, je v jejich zprávách; jistě většina těch zdánlivě určitých podrobností je pouhý výmysl, spekulace.« Podivno, že přes toto správné poznání nemůže se spisovatel rozloučiti s touto tradicí, jež podává takové »cenné historické poznatky« jako jest výrok Thukydidův (I, 4), že Minos vyhnal Káry z ostrovů (Peroutka 171, 256).

6. O Minoovi drží se spisovatel mínění Fickova (Vogr. Ortsnamen 122), jež na několika místech (str. 43, 171, 212,

¹ Srovn. Meyer² I, 2, 715.

² Psáno dříve, než vyšlo druhé vydání Meyera.

216, 256) opakuje, že jest to osoba historická, ježto často se vyskytá místní jméno Minoa. To ovšem jest jen domněnka; vždyť přece může býti Minos jméno nějaké bytosti božské; srovn. Herakles-Herakleia. Aineiias-Aineia; na str. 172 ostatně spisovatel sám bere jméno Minos za jméno dynastie.

7. Ridgewayův výklad Odysseie δ 176 (Peroutka, str. 246), kde prý jest řeč o nearijském obyvatelstvu, jest velice nejistý. Každý přece spíše připadne na výklad, že tu básník myslí na vládce dorského, jenž má v držení města achajská (srov. I 149 n.), po případě na nejvyš, že se tu mluví o panovníku achajském, vládnoucím nad městem ionským, myslíme-li s Kretschmerem (Glotta I, str. 19), že Ionové = Pelasgům.

8. Vůbec celý výklad o Pelasgích není zde podán dosti jasně. Chceme-li se dobrati výsledků určitých, musíme v otázce této — jako i v jiných, starého národopisu se týkajících — vyjít od sebrání a rozřídění všech příslušných míst; neboť tyto otázky mohou býti řešeny jediné podle písemných zpráv, ježto archaeologické poznatky samy k určení ethnologickému naprosto nestačí, jak nyní spisovatel sám několikráte výslovně uznává (str. 7, 19, 44, 239). Pro Pelasgy učinil nezbytnou tuto práci po Meyerovi Myres (JHS. XXVII, 1907, str. 217 n.). Jisté výsledky rozboru obou těchto badatelů jsou: a) že celá tradice o tomto národě redukuje se na zmínky u Homera a Hešioda, všechny ostatní zprávy jsou bezcenné konstrukce a nelze se na ně odvolávati, b) že Pelasgové u Homera jsou vždy názvem jednoho, poměrně malého kmene, jen adjektivum *Πελασγικός* má snad (Myres str. 181) význam »předachajský«¹ či »neachajský«. Není tedy odůvodněno, užívatí bez toho bližšího omezení názvu »Pelasgové«² jako souborného jména pro nearijské obyvatelstvo v Řecku (o jehož existenci ovšem po výkopech krétských není možno pochybovati), jak to činí spisovatel podle pozdější řecké tradice.¹ Sporno jest ovšem, kde byla původní sídla kmene Pelasgů a byl-li to kmen řecký (tak Ed. Meyer)² či nearijský, či konečně byla-li to smíšenina z Nearijců a Řeků (tak Kretschmer Glotta I, 8).

Rovněž nejasně, jak se mi zdá, vyjadřuje se spisovatel o poměru mezi oněmi svými »Pelasgy«, jež pokládá za nearijské obyvatelstvo předřecké a Káry. Obyvatelstvo Křety v době minojské není prý (podle spisovatele 258 n.) kárské, protože v Myndu, hlavním městě Kárie (nyn. Assarliku), našly se pa-

¹ Ovšem spisovatel, aby oslabil tento argument, praví (str. 247), že udání Homerova o Pelasgích, jako vůbec všechna starověká udání národopisná jsou bezcenná. Pochybují, že dojde souhlasu s tímto svým tvrzením. Podivno, že nepozoruje odporu mezi touto neodůvodněnou skepsí o zprávách současných a mezi vírou v tradici, jež vypravuje o dobách o kolik století vzdálených.

² V novém vydání I, 2, 685 kloní se ovšem k mínění, že snad Pelasgové nejsou Řekové. Jinak trvá Meyer na svých dřívějších vývodech o Pelasgích úplně.

mátky až z doby pomykénské. Ale spisovatel sám vykládá krétské slovo labyrinthos z kárského slova labrys (str. 250) a několikráte se dovolává (str. 12 n., 245, 249, 251) vývodů Kretschmerových, jejichž smysl přece jest, že maloasijské, t. j. kárské obyvatelstvo, sídlo v pravěku i v Řecku. Proto podle Kretschmera jsou Pelasgové »halbkarische Bevölkerung« (Glotta I, str. 19). Podle těchto výroků čekali bychom, že bude Peroutka spíše souhlasiti s míněním, jež posléze Dörpfeld formuloval, že totiž původci starší krétské vzdělanosti jsou Kárové — avšak spisovatel toto mínění výslovně zavrhuje. Ale své tvrzení ruší zase dodatkem (str. 259): »ovšem Kárové a předřecké obyvatelstvo Kréty bylo kmenově příbuzno;« srovn. i str. 255 »dole v Řecku se nám více ukazují stopy Kárů a Lelegů jako obyvatelů předřeckých«. Tato nejasnost jest v těchto zapletených problémech dvojnásob nemilá. Mělo se tuším jednoduše říci, že obyvatelstvo ono bylo hlavně původu kárského (v širším smyslu), ač ovšem v něm byly možná i jiné živly neřecké, od Kárů různé, jež rozeznati a určití bude lze teprve po vysvětlení ostatních problémů praehistorické ethnologie celého Středomoří (srovn. Hommela na uv. m. str. 61 a Meyer I², 2, 684).

9. Výklad známého nápisu, r. 1885 na Lemnu nalezeného, nezdá se mi býti správný. Spisovatel totiž (str. 245) myslí podle Ficka, že nápis jest psán v řeči »Pelasgů«, t. j. v řeči nearijského obyvatelstva předřeckého. Naproti tomu soudí jiní (podle Ed. Meyera), že jest psán v řeči, příbuzné s etruskou, a že pochází od nečetného nějakého oddílu, jenž na Lemnos se dostal teprve asi v VI. století př. Kr., oddílu to buď Etrusků vlastních z Itálie, buď nějakého kmene maloasijského, s Etrusky příbuzného (Hommel, str. 69). Obě mínění jsou hypotheses, ale závažné důvody svědčí i pro mínění Meyerovo (Ridgeway JHS. XVI, 1906, str. 104). Peroutka proti Meyerovi polemizuje slovy: »(Meyer) musí nezbytně ukázati, odkud tento neindoevropský, s Etrusky příbuzný kmen přišel, čili jinými slovy musí ukázati, že Etruskové nepocházejí z východu.« Tato celá polemika jest mi nesrozumitelná a, podle toho, co vyloženo výše, tuším, nesprávná. Rovněž nesprávně praví se dále na str. 248, že ve století VII. celá M. Asie byla zalidněna Řeky; Lydie přece ne, a právě odtud pocházeli by Tito nečetní výbojci podle hypothesis Meyerovy. Přímě nepochopitelné jest mi dále, že se uvádí článek G. Kara (A. M. XXXIII, 1908, str. 65), jenž přece tvrdí, že nápis pochází od Etrusků italských, jako důkaz, že řeč nápisu jest předřecká.

Menší nedopatření jsou: str. 22 v jeskyních francouzských nenalezeny nápisy praehistorické, nýbrž kresby; str. 84 výkopy v Argu nejsou francouzské, Vollgraff jest totiž Holanďan, píšící francouzsky; str. 88 Transilvanie m. Sedmihrady; str. 136 a 217 hrobka Agamemnonova m. Atreova; str. 152 krétské město

Gulas není na mapě, aniž udáno, kde leží; str. 174 »v levo«, snad má být v pravo; str. 208 soudí se, že z podobnosti písma vyplývá i stejnost řeči; na str. 248 rozhodně měla se státi zmínka o tom, že u Herodota I, 56 jest důležitá a snad správnější varianta *Κροῖωνα* m. rukopisného *Κροῖστονα*.

Velice záslužné jest, že spisovatel doprovází svůj výklad obrazy, jimiž dostává se mu veliké jasnosti a živosti. Obrazy jsou celkem velmi pěkné, některé však mohly být větší, zejména poháry váfijské; pohřešujeme několika obrazů, na nichž by bylo viděti polychromii památek, zejména vás. Za to mohly některé podobné být vypuštěny. Jest si přát, aby též v dalším pokračování díla byl text obrazy provázen.

Celkový úsudek o díle jest, jak výše řečeno, příznivý. Co ref. uvedl odchýlného, jest vzhledem k objemu a rázu celého díla váhy jen menší a budiž toliko důkazem, s jakým zájmem ref. knihu přečetl a jak by si přál, abychom brzy celé dílo v podobě věcně i formálně co možná nejdokonalejší měli před sebou. Již tento první svazek činí dojem vážného díla, jemuž není třeba bombastické reklamy, a vykoná zajisté velmi platné služby hlavně jako informace o problémech, jež jsou z velké části u nás ještě v širším vědeckém obecnstvu neznámy. Bylo by si jen přát, aby naši badatelé o nejstarších dobách řecké literatury, o řecké mythologii a jazyku uvědomili si náležitě faktum, že ve všech těchto směrech musí se nyní vzít v úvahu předřecký živel, proti němuž vlastní »Hellenové« (jichž kolébka byla nepochybně v sousedství Čech) byli skutečnými barbary, jak vyplývá z výkladu o vzdělanosti předřecké v díle Peroutkově. I pro toho však, kdo sám obírá se jednotlivými problémy dějin řeckých, bude kniha užitečná jako velmi spolehlivý přehled toho, co bylo napsáno o oněch věcech až do vyjití díla. Ref. tedy přeje spisovateli hojně odvahy a podpory k dokončení díla, jež bude ještě vyžadovati veliké námahy a sebezapření, a vzdává ke konci zasloužené díky Jednotě českých filologů, že vzala ve svůj náklad dílo z oboru, jenž zajisté brzy též u nás přestane se pokládati za pouhou, »pomocnou« vědu filologie, kdežto de facto jest právě jejím nejvlastnějším předmětem, ježto zajisté »starověké dějiny nic jiného nejsou a nemohou být, než interpretace pozůstatků starověku nás došlých«.

Jaroslav Štastný.

Cvičebná kniha jazyka latinského pro sedmou a osmou třídu gymnasiijní. Sestavil *Petr Hrubý*. V Praze. 1907. Nákladem Jednoty českých filologů. Str. 153. Cena 2.40 K.

Rissova Cvičebná kniha latinská pro dvě nejvyšší třídy gymnasiijní z r. 1878 dočkala se r. 1899 třetího vydání; ale rozebráním jeho po smrti skladatelově nastala potřeba, buď knihu Rissovu přepracovati, aneb úplně novou knihu pro VII. a VIII. tř.

poříditi. Jednota českých filologů, nakladatelka dosavadní cvičebnice, rozhodla se pro druhou eventualitu a získala pro složení nové knihy osvědčeného skladatele cvičebnic školních pro jazyky klassické prof. Petra Hrubého. Rozhodnutí toto bylo úplně správné a volba spisovatele velice šťastná. Kniha Rissova netěšila se valné oblibě ani u žáků, ani u učitelů. Ref. se s ní setkal ještě v nejvyšší třídě gymnasijsní jako žák a později často jako učitel a může směle tvrditi, že byla trýzní jak pro učitele tak pro žáka. Obtíže působil jednak sám český text, určený pro překládání do latiny, jednak nedostatek slovníku. Text český totiž tvořily překlady z latinských spisovatelů buď starověkých, ale ve škole nečitáných, buď novějších (zvláště Mureta),¹ aneb i překlady předmluv k latinským vydáním klassických auctorů (Vergilia, Horatia). Ale překlady ty byly nejen mnohdy nečeské, nýbrž i pro zpětný překlad do latiny tak málo upraveny, že i s pomocí slovníku Novotného bylo žáků těžko jen poněkud kloudný překlad zpět do latiny poříditi. Poznámky, jež pod čarou se uváděly, nemohly nahraditi slovníku; častým odkazováním ke grammatice a předešlým poznámkám zdržovaly přípravu a spíše žáka poučovaly o věcech, do mluvnice náležejících, než aby podávaly pokyny pro správný překlad daného místa.

A že i volba spisovatele pro novou cvičebnici byla šťastna, svědčí plnou měrou její zpracování a uspořádání. Články přiléhají obsahově k četbě dvou nejvyšších tříd a berou se týměž postupem, jako četba sama, podávajíc postupně látku, družící se k nejčastěji čítaným řečem Ciceronovým (pro Murena, de imperio Cn. Pompei, in Verrem, pro Roscio Amerino, pro Milone, pro Ligario, pro rege Deiotaro, pro Archia poeta), k filosofickým spisům Laelius a Cato Maior, dále k Vergiliově Aeneidě, Tacitově Germanii a Annálům i k básním Horatiovým. Články ty však nejsou parafrasi školní četby, nýbrž doplňují ji a podávají potřebný výklad tu pro pochopení života římského, jinde pro politickou a řečnickou činnost Ciceronovu, jinde zase pro literární působení Vergilia a Horatia a poznání jejich doby. Při tom tvoří celky, z nichž se pod společným titulem známosti věcné i z ostatní četby latinské koncentrují. Články mají proti knize Rissově přiměřenou délku; přes to, že sloh český jest přesný, jsou přizpůsobeny vhodně pro překlad do latiny. Vedle látky, pojící se k latinské četbě školní, upravil Hrubý pro překlad do latiny několik článků o látce starověké z čítanky Petrovovy, Bartošovy a Vykoukalovy, konečně z čítanky Tolstého článkeček Učený syn a z Čelakovského Rodiče a děti; tyto články jsou přímo osvěžením mezi články ze života starověkého.

Šetře přesnosti jazyka českého, nehoví spisovatel v českém textu slohu latinskému, ani se nenutí, aby způsob vyjadřování myšlenek novověkých těsnal do forem nazírání starověkého; proto se nevyhýbá ani moderním termínům a obrátům, ale po-

dává pro ně ve slovníčku přiměřené obraty latinské. Tím zároveň ukazuje, že i o věcech dnešního života možno se latinsky vyjadřovati.

Velikou cenu přikládá referent pečlivě sestavenému slovníčku. O žádoucí obsáhlosti jeho mohou se ovšem mínění různiti. U žáků nejvyšších tříd možno jistě již předpokládati značnou zásobu slovní, hlavně znalost slov často užívaných j. blaho (salus), bylina (herba), lékař (medicus), mrak (nubes), pán (dominus), sídlo (sedes) a p., ale na druhé straně jest dobře přiměřenosti do knihy slova méně známá aneb obraty na určitých místech vhodné. V té příčině by bylo v slovníčku doplniti na př. svobodné zřízení obce (čl. 10. respublica libera), právo dědičné (16, 1 ius hereditarium), svalovati vinu na koho (19, 2 culpam in aliquem conferre), přímluva (47 preces), ústava (54 reipublicae instituta), místo písařské (80, 3 epistularum munus), vodovod (81 aquae ductus). Z obrátů bylo by pod vhodnými hesly připojiti s. v. upustiti: něco de manibus mittere (39, 2), s. v. dostává se mi někoho: nanciscor (41, I), s. v. obluda: machina (hodí se o koni trojském 40), nikoli o Cerberovi (monstrum 46), s. v. odbíratí: komu co eripere (59), s. v. roztrousiti: dispergere (75). Nedůslednost jakási jeví se ve slovníčku při označování genitivu substantiv a zakončení adjektiv, jež se děje libovolně. Dobře by bylo označovati genitiv u substantiv a zakončení u adjektiv pouze tam, kde je možna mýlka (-a dekl. I. či plur. tantum dekl. II., -us dekl. II., III. či IV., -er dekl. II. či III., adj. s -er dekl. II. či III.?).

Chváliti jest, že poznámky pod jednotlivými články neodkazují ani k poznámkám při člancích dřívějších ani k mluvnici, nepodávají zbytečných výkladů, nýbrž co nejstručněji napomáhají správnému překladu.

Užívaje knihy Hrubého ve škole, shledal v ní referent tolik dobrých stránek proti knize Rissově, že neváhá prohlásiti, že prokáže škole velmi dobré služby a dobrou pověst svého původce jako skladatele cvičebnic klassických jazyků jen potvrdí.

Jos. Němec.

Homerova Ilias. Přeložil *Antonín Škoda*. Díl I. a II. V Praze 1904 a 1905 (9. a 12. číslo Bibliotéky klassiků řeckých a římských, vydávané III. třídou České akademie). X a 247, IX a 262 str. Za K 1·80 a 2·50.

Nad ředitele Ant. Škodu nemáme pilnějšího a věrnějšího překladatele z antických básníků časomírou, a přece jest nám vyznati, že ani tato třetí jeho úprava Homerovy Iliady po všem svědomitěm pilování a pečlivé redakci neuspokojuje plně.

V úvodě k I. dílu podána jsou pravidla prosodická, proti nimž se však p. překladatel nesčíslněkrátě prohřešil. Posice mezi-

slovní prý neuznává, ale v praxi měří jako daktyly: a kmeta (III, 249), a shora (XI, 446), a proto (XIII, 368), atd.; a zmužilých (I, 3), a všelikým (I, 5), a zrozením (XV, 166), a s pohoří (XV, 169) atd. Ostatně jak libovolná to praxe, když v témž verši na př. náslovné *hr* netvoří posici a *hl* tvoří (v. XIII, 143); *st* hned tvoří, hned netvoří (v. XIII, 261); když uvnitř slova uznávána slabika posicí dlouhou, následuje-li jediná retnice s ě (tedy na př. v slovech: *sobě*, *stromě*, *vytrpěli*, *bázklivě*, *důtklivě*), a naopak skupiny až tři souhlásek v násloví posice netvoří (IV, 97 nejdříve *stkvělé* — — — —; V, 653 a mně — —; IX 22 skákaje vzhůru — — — —; XVIII, 517 a v zlaté — —; XIX, 64 si vzpomínati — — — —; XXIV, 9 v srdci vzpomínaje — — — —, atd.)! Jednoslabičná předložka, následuje-li slovo s dvěma nebo více souhláskami, jest p. překladateli polohou dlouhá, »*majíc přízvuk* a tvoří s následujícím slovem jeden celek«, na př.: V, 586 na plece, XIII, 214 do stanu, III, 247 ve měchu, V, 75 do mědi, XII, 87 ve pěti; XV, 642 ve běhu atd.; ale potom i: I, 591 a XVI, 763 a XVII, 288 za nohu, III, 140 po muži, VII, 195 pro sebe, IX, 495 za syna, XVII, 521 za rohy, XXI, 491 za uši, XXIV, 696 na voze atd. V čtyřslabičných slovech, v nichž jsou první tři krátké, dovoleno je »*jako v řečtině* první slabiku za dlouhou bráti«, na př.: I, 250 pokolení, I, 321 a j. hlasatelé, II, 217 křivonohý, V, 583 slovinou, XIV, 504 nepotěší atd. »Poněvadž pak jest v češtině mnoho trojslabičných slov, v nichž jsou všechny slabiky krátké, a *jichž by se v hexamtru užiti nemohlo*«, připouští se i tuto pokládati první slabiku za dlouhou, »jmenovitě v první stopě, kde iktus jest velmi silný«. Tedy měřena jsou daktylsky slova, jako: *zrodila*, *dvaceti*, *počali*, *učila*, v *svatyni*, *zvolala*, *řezali*, *železo*, *bohyně*, *kolena*, *večeři*, *mrkaje*, *čekaje*, *nebudu*, *z oceli*, *leželi*, *olovo* atd.; a podle toho i: *ani ty*, *dva muže*, a *chotě*, *by duše*, *aby se*, a *muži*, a *moře*, i *komu*, *zde tebe*, *by mohl*, a *jemu*, *psy aby* atd.; za trocheje měřena jsou slova, jako: *duši*, *proto*, *toho*, *oba*, *všudy*, *vody*, *veta*, *kdyby*, *meči*, *muži*, *ruky*, *ani*, *čili* atd. Jiných chyb prosodických je tolikéž spousta: »*pětiletého*« (II, 483 a VII, 315) měřeno — — — —; »*oštěposlavný*« (II, 650) — — — —; »*porodila*« (II, 658) — — — —; »*darů Afrodity zlaté*« (III, 64) — — — —; XXIII, 280 »*voztaje*« a XXIV, 791 »*uhasili*« — — — — atd.

Než všechna ta libovůle, se kterou jedny slabiky uznávány za polohou dlouhé, jiné za podobných okolností za krátké, ještě nedostačovala; bylo třeba i měniti kvantitu slov a komoliti tvary, aby mohly býti do veršů vpraveny, na př.: V, 46 do pléce; V, 81 v pléce; XVII, 318 s pléce (jinde: *plecem*, *při pleci*, na *plece*); III, 262 a 312 vedlé; VI, 458 neráda; XXIII, 487 pýkaje; I, 124 a j. předce; VIII, 35 a j. předc (jinde *přece*); XIII, 260 a XVIII, 470 dvadset (= *dvacet*), XXII, 349 dvadsetkráté;

XIV, 116 a XXI, 540 strmný (jinde strmý); XIV, 156 a XVIII, 52 sourodný (m. sourodý); VII, 77 a XV, 65 proklane; XXIII, 195 k Borru a XXIII, 208 Borra (m. k Boreu, Borea); slechneš, slechnuvše, slechl, slechla, slechli (m. poslechneš atd.); skytneš, skytli, skytnouti (m. poskytneš atd.); spolně, vzájem; XVI, 590 spolný; VI, 398 a XVIII, 87 snoubil (m. zasnoubil) a p.

Verš IV, 290 je bez caesury; XVI, 386 bez daktylů vyjmouc stopu první; XVI, 785 a XXIV, 214 s třemi spondeji na konci; ale podobných chyb metrických nenajde se, myslím, mnoho.

Za to překlad z upřílišené snahy po věrnosti bývá tvrdý, až nesrozumitelný. P. překladatel velmi svědomitě si sice povšiml výtek recensentů, odstraňoval na př. neobvyklé tvary part. praes. na -i, patronymika na -ovic, špatně tvořená epitheta (j. ve v. I, 147, 599; IV, 167 atd.) a slova (j. cimbuř, kopiště, snídaň a j.), ale nedovedl vždy dobře nahraditi. Tak na př. když ve v. III, 60 vrátil se k původnímu »teslice«; když ve v. IX, 122 místo chybného »trojnoh« užil »třínoh«, ve v. XV, 282 místo »v dřevci dovedný« přeložil: »uměje dřevcem«. I v novém jeho překladě zůstalo ono nechutné napodobení řecké vazby, českému čtenáři nesrozumitelné ve v. XIII, 257; nesprávné genitivy possess. místo adjektiv (na př.: IX, 147 v Pelea dům; XI, 102 krále synům; XI, 620 starce to soudruh); zastaralá plusquamperf.; mnohá špatně tvořená epitheta (j. III, 387; IV, 533; V, 358; VI, 203).

Ostatně nad výtky prof. V. Viravského v LF. XIII, 446 nn. bylo by ještě mnoho opravovati, aby byl překlad nejen klass. filologům, nýbrž *obecně* stravitelný. Nesmělo by se v něm na př. čísti: I, 268 s netvory *příhorskými*; I, 291 *hanlivě* pronášet urážky; I, 499 na *chlumu* nejvyšším *velekopcovitého* Olympa; II, 748 lodím *dvěma dvaceti* (m. dvaadvaceti); III, 402 *nějakýsi* pozemčan; V, 832 povídaje řečmi se tvářil; VI, 195 krásný sad stromoví (gen. ?); X, 496 sen k hlavě mu *přistal*; XII, 111 se správce koňstva družebným (?); XII, 375 stékali záštity hradby (*ἐπ' ἐπάλξεις βαῖνον*); XX, 399 hrot *bažiný* prorazil (*ἰεμένη*); XXIII, 790 z předvěku ještě pochází (?); XXIV, 124 ve chvatu zaměstnání (*ἔσσωμένως ἐπένοντο*) a pod. Bylo by nahraditi zastaralá, nebo špatně utvořená, nebo nejasná slova, jimiž se překlad hemží, jako: nešvara *λύματα* (I, 314), hlad m. hladina, spřež, rozkvět m. květ (IX, 542), roveň (XXI, 541), obtáčka (XXII, 469), (měděnec) květný (XXIII, 885), davně *δμιλαδόν* (XV, 277) a j.; opravití chybné vazby, na př.: I, 422 nevraže Argejským; VII, 230 rozhněvaný Agamemnonu; XI, 277 odrázejte korábům strašnou seč; XX, 350 záhubě vyvázl; XXIV, 19 jemu zohavení vzdaloval atd. Ještě v novém překladě doplňované byly verše nevhodně, jako: I, 29 *prve* stáří *spíše* ji stihne *πρίν μιν καὶ γῆρας ἔπεισιν*; VI, 14 milý byl *veškeru* lidstvu; XVIII, 247 na *vojínny* Danajské; XVIII, 257 dokud *vášní* Agamemnonu nevřel.

Mnohá epitheta zjednala si v překladech homerských básní již právo domovské; než stále ještě čtou se tu také taková, která bude třeba nahraditi. Tak nesprávná nebo nejasná jsou na př. tato: I, 225 vínodusý (?); I, 248 hlasojasný (m. jasnohlasý); II, 848 krivolučné (t. j. krivoluké); II, 867 Karů barbarořečných (?); III, 358 velestrojným pancířem (?); V, 509 zlatomečný; VIII, 519 na bohozdělaných hradbách; XI, 385 dívčinozirný (?); XIII, 20 kovonožce rychloleté (?); XIII, 128 budivojka Athena; XIII, 228 bojovzdorný (?); XV, 451 mnohostonná střela; XV, 592 masožerným; XVI, 173 blýskavorouchý (*αἰολοθώρηξ*); XVIII, 339 Dardanky hlubokořasné (*βαθύκολλοι*); XVIII, 471 plnověžné dýmání (*εὐπρηστον ἀνιμῆν*); XX, 162 štít burácený (*ἀσπίδα θοῦρον*); XXI, 753 dýmovného do Lemna (?). Některá z těch epithet jsou tak sama o sobě nesrozumitelná, že nemohla projíti bez vysvětlivek pod textem. I slovosled, třebas byl pečlivě opravován, zůstává tu a tam strojený, jako ve vv. I, 107; IV, 247 n.; V, 49; IX, 448; XI, 43, 139 nn., 521 n.

Pan Škoda, jak prozrazuje na str. VI svého úvodu, chtěl by býti novým překladem Homerovy Iliady českému písemnictví tím, čím německému J. J. Voss. A vskutku, překlady jich obou jsou si v lecčems podobny. Jsou věcně spolehlivé a věrné, ale mají podobné nedostatky jazykové.¹ Ani Voss, ani p. Škoda neustali po dlouhou řadu let své první překlady zlepšovati, snažíce se čím dále, tím po větší věrnosti,² aniž se jim vždy věc podařila. Než kdežto u Vossa pozdější vydavatelé uznali vůbec za nejlepší, vrátiti se k nejstaršímu jeho přeložení, Škodův překlad třetí, třebas bychom v něm shledali některé vazby, ano i celé verše nesrozumitelněji přeloženy, než byly v starších vydáních jeho,³

¹ Viz přísné, ale pokud dle uvedených tam ukázek souditi mohu, správné ocenění Vossovy »Odüssee« z r. 1781 v díle dra. Adalb. Schrötera »Geschichte der deutschen Homer-Übersetzung im XVIII. Jahrhundert« (Jena, Costenoble, 1882), na str. 251 nn. Ostatně již nejstarší recenze překladu Vossova, t. j. Wielandova (u Schroetera na str. 276 n. a 315 nn.) a Aug. V. Schlegla (na str. 319 nn.), chválíce až na některé maličkosti věrnost překládání, vytýkaly rozmanité nedostatky slohové, i vědomé přestupování mluvnických pravidel (jako syntaktických) a zvláště strojený slovosled.

² Vossův překlad Odysseie vyšel poprvé r. 1781, tedy právě sto let před prvním překladem Škodovým. R. 1793 vydal Voss překlady Iliady a Odysseie (tento v novém přepracování) pohromadě pod názvem Homers Werke (ve 4 svazcích) a potom ještě čtyřikrát (r. 1802, 1806, 1814 a 1821), vždy jako vydání »opravená«. Po smrti Vossově uspořádal nová vydání původního překladu Odysseie jeho syn Abraham, a tento první překlad z r. 1781 otištěn znova zase r. 1861 s úvodem Mich. Bernayse. Jak viděti, třicetileté úsilí J. J. Vossa o přiblížení německého překladu i po stránce metrické k řeckému originálu (tak aby stopy něm. hexametřů kryly se, pokud možná, s příslušnými řeckými) ztroskotalo nadobro.

³ Na př.: v. I, 50. *Nejprve mezky zpočátku zasáhal*; I, 255 *tupě hanou zde sedíš*; I, 462 *požíhal*; III, 153 *spočivali na věži*; III,

přece jen pokládám za poměrně dokonalejší. Za to hluboko stojí pod překlady Vossovými svou formou. Přízvučný hexametr Vossův je verš v německém básnictví zdomácnělý a jak obecně uznáváno, pravidelně stavěný i lahodně plynňý, avšak časoměrný hexametr p. Škodův, umožněný jen libovolným měřením slabik a vykoupený za nesčetné poklesky jazykové,¹ zůstává našemu obecnství prostě nestravitelný. Ať je význam Vossovy »Odüssee« v německém krásném písemnictví jakýkoli, překlad páně Škodův není dílo básnické, jest jen užitečnou pomůckou školskou na řadu let, dokud nebude nahrazena zlepšenou jinou; neboť spíše se bohužel můžeme nadíti, že o marnou práci pokusí se zase nějaký pilný klassický filolog, neúspěchem předchůdců nejso odstrašen, než že nám opravdivý básník Homera přebásní hexametrem přízvučným.

J. Straka.

Zbornik u slavu Vatroslava Jagića. — Jagić-Festschrift.

V. Jagiću k 6. VII. 1908 drugovi i učenici za spomen. Berlín, Weidmannsche Buchhandlung, 1908. Str. 725.

Úctyhodná publikace, věnovaná staříckému jubilantu, patriarchovi slovanské filologie, dv. radovi Jagićovi v den jeho sedmdesátin. Osmdesát osm rozprav, uvitých v jednu kytici z rozličných niv, a přece všechny téměř přímo nebo nepřímó vycházející z plodné a činorodé práce největšího našeho slavisty a nyní vložené mu v dar a počest jako nepatrná daň za velikou jeho živoíní práci. A že byla veliká jeho životní práce, vidíme jasně hned z první stati Sborníku »Bibliografický soupis literární činnosti prof. V. Jagiće« (str. 1—29), jež sestavil jeden z četných žáků i pomocníků Jagićových — prof. Fr. Pastrnek. Jaká to bohatá žeň v době 48 let! Stať prof. Pastrnka místo mnohých

270 do rukou vodu vlévají; IV, 27 a prolitý můj pot lopotou; V, 86 zdaž Trojanům či vojům Argejských *obcuje* v bitvě; V, 87 n. zvlněnému *řečišti* podobný, bystřině; V, 253 ústupmo se potýkat; V, 769; IX, 401; X, 173. Nejasnější dokonce, než překlad Mejsnarův, jsou vv.: I, 66 n.; IV, 174 n., 182, 275 n.; XI, 699 komoňů základonosných (Mejsnar: závodných); XII, 54 k průchodu (ku projetí) a p.

¹ Nepochybuji totiž ani dost málo, že většina úchylek od správnosti jazykové, jak poznal u p. Škody již A. Krejčí (v LF., XXX, 299), zaviněná byla časomírou. Ovšem povšimneme-li si také blíže slovníku p. překladatelova, doplňovaného jen ze starého českého písemnictví, avšak neobčerstvovaného z dnešní naší poesie, zastavíme-li se u slov (na str. VI úvodu), že »dobrý překlad jest tím krásnější, čím těsněji přiléhá k originálu«, a vzpomeneme-li si některých oněch tvrdých vazeb, zřejmě podle řečtiny napodobených, málem upřeme p. překladateli pravého posvěcení básnického, jež sebe delším cvikem a sebe větší svědomitostí nemohlo býti nahrazeno. Je ostatně jisté charakteristické, že kdežto u Němců hned v počátcích překládání z klassických epejeí několik básníků soupeřilo (Bürger, hrabě Stolberg, Voss), u nás, když se stalo pravidlem překládati časomírou, nadaní básníci počali se takovým pracím vyhýbatí.

oslavných slov nejlépe ukazuje celou práci Jagićovu. Od první rozpravy o národních hrdinských písních srbo-chorvatských r. 1861 až do posledního vydání žaltáře Boloňského r. 1908 seřazeny tu všechny samostatné spisy Jagićovy, jednotlivé rozpravy a články, otiské porůznu v časopisech, i drobné poznámky a recenze. Co tu vykonáno práce, oč posunuto studium slavistiky ku předu od dob Dobrovského a Miklošičových ve všech směrech — v oboru grammatiky, starožitností, vydávání textů, dějin slov. literatur — a jakou zásluhu si Jagić získal již jen tím, že založil centrální orgán slavistů v »Archivu für slavische Philologie«, ocení jistě slavista, jenž při každém kroku svého badání vědeckého musí se uchýlovati k pracím Jagićovým. Dobře ve své rozpravě »Roty sądowe polskie XV. wieku« na str. 133 praví Alex. Brückner, že Jagić byl vždy příkladem, učitelem a vůdcem svou methodou, kritičností a celým směrem svého badání vůbec: »Nauczywszy się od Jagića filologicznego traktowania przedmiotu, krytyki Jego filologicznej; o którą Miklosich jeszcze nie dbał, przystępujemy śmiało do roztrząsania najzawilszych zagadnień filologii słowiańskiej. W szkole Jagića, za Jego wzorem włożyliśmy się w szermierkę filologiczną, w krytykę tekstów, w ustalanie poprawnego ich brzmienia, w wydobywanie właściwego ich znaczenia — dla języka czy dla kultury.« — Na závěr soupisu uvedl prof. Pastrnek příspěvky k životopisu jubilantovu, jichž bude nyní jistě mnohem více; z nejnovějších doplňují slovinský spis Dra J. Šlebingera »V. Jagić« v 15. sv. Knezovy knjižnice.

Z českých přispěvatelů vedle prof. Pastrnka zastoupeni jsou ve Sborníku prof. J. Polívka rozpravou »Lidové pověsti o původu tabáku«, L. Niederle statí »Pravlast Slovanů a archaeologie« (kritika posledních názorů prof. Piče), K. Kadlec článkem »Pergošičův překlad Verböczyova Tripartita« (zajímavá právní památka chorvatská ze XVI. stol., důležitá i po stránce jazykové; k vydání je upravena prof. Kadlcem a Polívkou). J. Karásek podává otisk stě. »Listů krále Abgara ke Kristu a Krista k Abgarovi« podle rkp. Zhořeleckého ze starého sborníku slížanského (sléžanského; v ČČM 1878, 283 n. chybně slezanského) na Moravě z let 1577—79. Prof. Zubatý vykládá slov. *venz*, *vně* jako hláskově i historicky totožné se stind. *vānam* 'do lesa', *vānē* 'v lese', tedy jako akk. a lok. nějakého subst. **venz* (**ven:vən*); výklad ten, jak dovozeno, je přijatelný jak po stránce hláskoslovné a tvaroslovné, tak i semasiologické (původně »les« byl protivou k obydlí a celému jeho příslušenství, tedy, co bylo mimo domov, venku, vně; jíti do lesa bylo — jíti ven) a je podporován i vysokým stářím všeslov. *venz*, *vně*. Méně přijatelný a pöchybený asi je výklad slova »Čech« podaný Sutnarem na str. 612 n. Je téměř podivuhodno, jaká tu směs a jaký labyrint výkladů, založených hlavně na jazykové psychologii (Wundt)

a theorii kořenů indevr. (zde autor mohl uvést ještě práci Pogodinovu »Слѣды корней-основъ... 1903« a Frankeovu »O tvoření kořenů a kmenů...« Věst. Čes. Akad. 1907, č. 2—3), k nimž autor dospěl, jak sám říká, pracným a pomalým rozborem i náhlým náhodným (!) tušením. Šutnar spojuje slovo *čech* (podle něho je význam tohoto slova ‚chlapec‘, ‚plod lásky‘, pak ‚člověk vůbec‘) s *kochati*, dále s *čedo*, *kojiti*, *česati*, *kosa*, *klíti*, *klíčiti*, *klíč*, *kluk* a j.; dal se též svěsti poznámkou Brücknerovou o jakémisi slov. parallelismu mezi *k* a *g*, spojuje proto na př. *koch(ati)* s *goch-* v čes. *hoch*, ačkoliv toto ‚hoch‘ pravděpodobněji je nomen hypokoristické, lichotivé z pův. *holec* (srv. starší čes. za krále *Holce*, ob. *holka*, lužsrb. *hólco* ‚chlapec‘, ‚dívka‘, tedy význam ‚člověk holý, bezvousý‘), utvořené stejně jako *kmoch* z *kmotr*, *brach* z *bratr*, *Vach*, *Pech*, *Zeč*, *Zich* (Zikmund) a j. Stejně tak podezřelé je slovo *kluk*. Otázka je též, možno-li spojovati *načeti* a čes. *početi* s *čedo*, *kout*, nebo spojovati *Slověnin*z, *-slav*z, *sluga*, *Lech* (Lěch) s *lědo-*. Pochybný je též pokus o výklad přechodu *s* v *ch* po *e* atd., jakož i dále dlouhá řada zvláštních a překvapujících výkladů, jimiž se autor sám probral směle a energicky. Definitivní výklad slova *Čech* i dále zůstává záhadným a tvrdým filologickým oríškem. — Prof. Vondrák pojednává »o místě attributivního adjektiva a substantivního genitivu ve větě«, při čemž kontroluje a doplňuje vývody Kozlovského a Bernekerovy na základě zpovědního řádu Euch. Sin. a stě. Rožmb. Fr. Snopek dovozuje, že »Opusculum contra Francos« z XI. stol. skládal ochridský arcibiskup Lev. Josef Vajs vysvětluje význam slov: по законамъ римскаго двора v nadvisech hláholských breviářů chorvatských, jimiž rozuměl se obřad římský, kratší, rázu více místního proti obřadu papežskému, delšímu a všeobecnému; Vajs demonstruje takový breviář římské kurie v kodexu Pažmanském ze 14. stol.

Z ostatních rozprav uvedu aspoň zajímavější a důležitější výklady s drobnými poznámkami vlastními. Z výkladů hláskoslovných je to především stať M. Bartoliho »Riflessi slavi di vocali labiali romane e romanze, greche e germaniche«, vysvětlující řadu slovanských slov odvozených nebo přejatých hlavně z jaz. latinského, řeckého a německého; pro čes. jazyk jsou tu doklady známé nám již z Geb. III., jako *pohan* (paganus), *ocet* (acetum), *komňata*, *biskup*, *mulžen*, *náv*, *homoniti* a pod. (pro vliv románský srv. posl. studii Boháčovu LF. 35, 369 n.). Slovy přejatými ve slov. zabývá se též Mikkoła (str. 359 n.) a Fasmer (str. 271 n.). Slova cizího původu ve slovinštině uvádí Štrekelj (711 n.); zajímavá jsou tím, jak lid libovolně přetvořuje cizí slova: *kudāti* z cōgitāre, *voltrín* z adulterinus a pod.; máme ostatně i v češtině mnoho takových slov, jako *utřejch* z Hüttenrauch, *půlmistr* z Bürgermeister, *pakatel* a j. Ludwig vykládá slov. *zъdъ* (120 n.) z pův. *dzъdъ* metathesí a vidí paralely v per.

diz, arm. *déz*, řec. *τεῖχος*. Musicův výklad zájmena *ně-kto* (543 n.) vidí v *ně-* concessivně-hypothetickou částici. Dále podány tu jsou jednotlivé etymologické výklady slov. slov od Bernekera (597 n.): stsl. *abuje* 'hned' z **ob-je* (týž výklad má již dříve ve svém EW, 23), rus. *дѣй* z tur. dial. *alēy*, pol. *baczyć* dekompozicí z **ob-ačq*, *-ačiti* (něco pod. tedy jako čes. *broubiti* z **ob-roubiti*, *blizati* z *ob-*), *besěda* z **bez-sěda* 'sedění venku' (srv. čes. *besídka*; týž výklad v EW, 52), *kolbasa* z hebr. *kōl-bāsār*, **ktnorzz* 'kanec' z **ktrn(ʔ) + orzz* (srv. řec. hom. *ἔν-ορχος*), které dissimilací dalo *ktnorz*, ten, jež je vykleštěn, *krotkz* z *krot-*, srov. řec. *κροτέω* 'tluku' (?), a **nktva* z *nik-*, srov. řec. *νίξω*, stind. *nénēkti*. Jiné výklady otiskuje Iljinskij (291 n.): **bystrz* 'rychlý' z **bhūd* (týž kořen j. v **bheudh-*) + *tro* na rozdíl od Bernekera EW, 113, který vychází od **bhūs-ro*; *t* je vsuté jako v *ostrz* (?); naše *stěhovati* spojuje pravděpodobně s koř. *stigh-*, got. *steigan*, řec. *στειχω* a pod.; pochybený je asi výklad srb. *dōba* 'čas', jež Iljinský považuje za novotvar, poněvadž se vyskytuje též jako ustrnulé ntr. *dobō*; v srb. však máme pod. ustrnulín několik (*dobro veče* m. *dobar večer*), viz ostatně správnější výklad Bernekerův EW, 203 n.; k výkladu slov. *gnati*, jež Iljinskij chce čísti jako *gʷ-na-ti* (ne *gʷn-ati*), srv. Bezzenberger ve Sborníku 282 v poznámce, kde souhlasí s Vondrákem I. 38 a j., z **gʷnāti*; neurčitý je též výklad *dvašdy (-di)*. Jokl (481 n.) pokouší se o výklad slova *proso* ve spojení s mrus. *prjāda* 'palicovitě proso' a tím i s *prādʷ*, tedy od **prem-d-*, a srovnává je s prus. *prassan*, něm. *friesel*; *brošt* zcela jinak vykládá Berneker EW, 88. Brandtův výklad slov *zelva*, rus. *zolvka* (čes. *želvice* kontaminací s *želva*) není dosti uspokojivý; článek je zajímavý proto, že je psán reformním ruským pravopisem. — Ilešić otiskuje tu část svých »Slovenic« (srv. Archiv, 26), k užívání předložek *na* a *v*, srv. též četné doklady u Pintara v Trubarově Zborníku (Lublaň, 1908) str. 265 n. — So bo le v s k é h o poznámka o *a-* (**ā, jā*) a *ja-* (**ē, jē*) na zač. slova na str. 204 n. přináší pochybnosti o dosavadním výkladu imperf. jako složeniny (nelze prý vycházet z **-ēsom*) a zájmena *azʷ*, jež nelze spojovat s lat. *ego*, řec. *ἐγώ* a pod.; srv. k tomu Berneker EW, 35, jenž vykládá *azʷ* stažením z *a ezʷ* obdobně jako *an* z *a on*; překážkou tohoto výkladu však jest, že *a ezʷ* není vůbec doloženo, kdežto *a on* velmi hojně a všeobecně (Zubatý, L. F. 36, 25 n.). Drobné příspěvky etymologické podává také stat Pedersenova (218 n.) a Meilletova (201 n.). Mladenov vykládá zápbulh. dial. *višel* m. *viděl* pravděpodobně jako analogický tvar v rovnici: otidoch : otišel = vidoch : x (višel), možno připustiti též jakousi assibilací měkkého *d* (dž — ž — š; srv. hluz. *widzeł*, *dluž*, *wižeł* 'viděl'). Nač ov dovozuje, že nelze v středobulh. mluvíti o zámeně *a* za *u*, nýbrž že se nosovka *a* změnila v *un* (srv. stpol.) a

po ztrátě nosovosti v *u* (str. 494). — Solmsen v svém článku »Über einige slavische Wörter mit dem Wurzelement *mar-*« chybně uvádí též čes. *mrholiti* (str. 580 v pozn.), jež vzniklo patrnou dissimilací z *mlholiti*, stejně jako *zamrklý* z pův. *zamlklý* (oba tvary jsou dial.). Pozoruhodný pro nás je další článek Miletičův, jenž vývoj polských nosovek a české přehlásky *a-ě* snaží se vysvětlit processem čistě fonetickým a přehlásku *a-ě* považuje za analogickou *a* z pův. **ę*. Otázka je dosud otevřena; Miletičova zmínka o jakémsi *sandhi* známa je u nás již dříve z výkladu Hujerova. Stejně pozoruhodná je stať Kretschmerova »Das Kürzungsprinzip in Ortsnamen«, pojednávající všeobecně o krácení místních jmen; princip ten dá se aplikovati na čes. jazyk, kde ze starých dokladů je *Nusle* z **Neosvetli*, *Zálší* ze **Zá-olši*, *Postoloprty* (Apostolorum porta) a v dnešním jazyce na př. *Nalezoves* m. *Nelahozeves*, *Třenice* m. *Trstenice* a j.

Z dalších rozprav dlužno uvésti pojednání Baudouina de Courtenay o palatalisaci (srv. dřívější rozpravy B. d. C. v Zap. Jurj. Unív. 1893, a I. F. 4, 45 n.), kde autor upozorňuje na nutnost přihlížeti nejen k momentu fyziologickému, ale i akustickému a končí slovy: »Dementsprechend muss auch unser gelehrtcs Jargon einer gründlichen Revision unterzogen werden« (583 a násl.). Do téže skupiny výkladů náleží též článek Bogorodického na str. 247 násl. Důležitá je dále stať Asbóthova o reflexech nosovek *e*, *a* v slov. odvozeninách v jaz. maďarském a článek Melichův o jménech dnů ve slovanštině, z něhož je patrné, že slov. apoštolové do Pannonie přinesli řec. terminologii, tu však přejali terminologii ritu latinského (románského) a z řec. terminologie zbyl jen tvar *saбота*. Stejně zajímavá jako důležitá je rozprava rumunského slavisty Bărbulesca, přinášející do otázky přejatých slov. slov v rumunštině novou theorii *středobulharskou* proti dosavadní *staroslověnské*; vývody jeho jsou velmi přesvědčivé a budou ještě více potvrzeny obsírným připravovaným spisem. Leccos nového přinášejí též články Kidričův, Prohaskův, Bogdanův, Draganičův, Kryšského, Mukův, Lorentzův a j. Sborník obsahuje též řadu textů a materiálu dialektického, jež tvoří základ nového a dalšího studia, jakož i značnou řadu příspěvků k jednotlivým literaturám slovanským a k slovanskému národopisu, jež budou jistě na příslušných místech rozebrány a oceněny.

Jak patrné z uvedeného náčrtu, sneseno je ve Sborníku množství materiálu převážnou většinou úplně nového, hlavně grammatického, méně literárně historického a nejméně národopisného. Čeho pohřešujeme, je podrobný rejstřík věcný a jmenný pro usnadnění orientace v publikaci tak rozsáhlé. Připojena je zdařilá fotografie jubilantova s autografem. Dr. Jos. Páta.

Vavřínc Josef Dušek: Hláskoslovi nářečí jihočeských.
Část III.: O změnách slabičných a o kvantitě. (Rozpravy České Akademie.) 1908.

Při jednotlivých pracích dialektologických mělo by se zatím dbáti hlavně dvou požadavků: 1. přesného zjišťování a zaznamenávání fakt, 2. přehlednosti. — Výklady jednotlivých zjevů jazykových, jak je p. auctor podává, jsou namnoze buďto zbytečné, nebo nesprávné. Zbytečné je na př. uváděti při spodobách postup spodoby, zde je úplně jasné, kterak výslední tvar vznikl (*jagmu, pocem, dycem* atd.). — Tvary *pám* z *pořádám* str. 6 anebo *ponžěňku* — *ponižené ruku* (líbám) str. 7 nevznikají postupem, nýbrž najednou; přechodních tvarů zde není. Při rychlé, bezdůrazné výslovnosti slov nebo rčení bezvýznamných, prostě formálních, jež se stereotypně opakují, vypustí se obyčejně střední slabika nebo i skupina slabik, a hlásky, které se pak dostanou do sousedství, se přizpůsobí (srov. Archiv XXX. 146). Tvary ty nejsou také ustáleny; jednou se vysloví úplně, jindy se zkrátí více, jindy opět méně (srov. chvanškrystus, pochválenbuřpanškrystus atd.), podle toho, jak si mluvící dá na výslovnosti záležeti. Pochybno jest slova z němčiny přetvořená vykládati na základě spisovného tvaru německého; zde se musí bráti za základ výslovnost sousedního německého obyvatelstva (str. 6.). Vznik slova *Oubrehc* z *Albrechtice* (str. 6) lze nejlépe vyložiti prostředím německým na základě místní německé výslovnosti. Bez prostředí němec. přechod *pl.* Albrechtice do *sg.* Oubrehc je těžko pochopti. — Ve slově *zahřejtej* (str. 4) není přesmyknutí, nýbrž změna *h-j*: *řejtat* m. *řehtat*; je to totéž *j* jako v případech: ajť, něchojď, proj za nás, kjetu atd., v jhč. nářečích velice oblíbené; *h* je pak náslovný přídech jako v slovech: hřidčí, hdoubec (Dušek III. 15), hryz, hryzec (Hruška: Dial. slov. chod. 32). Slovo *peřbuřt* (3) nevzniklo přesmyknutím, nýbrž vysutím jednoho *ř*: *presswurst* — *přeřbuřt* — *peřbuřt*.

Pojednání o kvantitě je velmi nepřehledné. Rozdělení podle jednotlivých kmenů (str. 20) nepřispělo k vědeckosti, ale přehlednosti uškodilo. Stačilo rozdělit: 1. slova jednoslabičná, 2. víceslabičná, vždyť příslušnost k určitým kmenům nemá naprosto vlivu na kvantitu: *práh* (20), *kráj* (22) kvantitativně je zjev stejný; rovněž *z lesá*, *včera* (§ 26) je úplně totéž jako § 18 *z jará*; § 29 obsahuje tytéž zjevy jako § 17. Str. 34 b) je zbytečné, poněvadž dloužení slabiky kořenné patří pod a) a krácení koncové je všeobecné, patří tedy pod d). Takováto rozkouskovanost jeví se ostatně již dříve: *cák* (§ 4.) je týž zjev jako *naší*, *nole* (= no až jí, no ale § 6.); rovněž *onáujšla* § 6 a *nejše* § 5; *pšence*, *sence* atd. § 5. a *jalojce*, *lajce* atd. § 6. — Dále třeba rozlišovati kvantitu stálou a kvantitu nahodilou. V souvislosti větné často se slabiky krátí nebo dlouží, ale těchto případů nelze uváděti mezi jednotlivými slovy, kde je

kvantita trvalá. Tak na př. § 28 *slová* zdlouženo je nepochybně přízvukem pod vlivem jistého smyslu; také *z jará*, vod *mnohá* zdá se býti dlužením jen v souvislosti větné. Rovněž kvantita ve tvaru *leží*: str. 34 je *léží* a str. 29 *léži*; rovněž: *naše* a *náše* (str. 29); *naturu* str. 15, *naturu* 26 s krátkým *a*, ač »jinde vždy *natura*«. Nutno tedy lišiti zjevy kolísavé od stálých. — Kollektiva: *lípí* a *lupání*, *kořání* nepatří do téže skupiny.

Bylo by bývalo knize také na prospěch, kdyby auktor byl přihlédl ke studiím, které byly publikovány o kvantitě polské (Kuřbakin).

Dr. Ant. Kašík.

Dr. St. Souček: **Studie Štitenské.** (Rozpravy České Akademie, tř. III, čís. 27.) V Praze 1909. Str. 41.

Je to zdarilý důkaz, že Štitenská předloha sborníku Jindřichohradeckého, dosavad nepřesně datovaná (ježto si příliš bývalo všímáno nevěrohodného přípisku písaře Mat. Čapka), mohla býti ukončena až po synodálním zákazu častého přijímání laiků ze dne 19. října 1388, pravděpodobně (z jiného ještě, podobného vnitřního důvodu), že vznikla za r. 1388 a byla hotova do 1. čtvrtiny r. 1389. Tím posunut byl též vznik budišinské recense Řečí besedních do doby po r. 1390 a překlad Richardova spisu zvaného Benjamin Minor mezi l. 1388 až 1400. V tom, že Štitný v otázce častého přijímání laiků přejímal theorii strany Milíčovské, než podroboval se praxi církevních úřadů, jeví se spisovateli právem býti člověkem středověkým (na str. 27 n.). — Přísným uvážením obou příslušných odkazů v rkpsu Štít. 1376 byl v této práci (na str. 12 n.) značně omezen rozsah Gebauerem předpokládané, ač nedochované, nejstarší prý recense »Kniežek o obecných věcech křesťanských« (z doby před r. 1375), a příležitostně byla tuto v poznámkách též opravena řada jiných omylů v dosavadní Štitenské literatuře, kterou spisovatel úplně zná. Ostatně již samým otištěním (na 34—41 a v řadě poznámek na stránkách hořejších) důležitých míst rkpsu, stejně jako provedeným srovnáním jeho obsahu s rkpsm Štít. 1376 (na str. 15 n.) byly zase o něco rozmnoženy naše vědomosti o Štít. J. Hrad., známém dosud jen z programové práce R. Soukupa.

J. Straka.

Franz Spina: **Beiträge zu den deutsch-slavischen Literaturbeziehungen. I. Die altschechische Schelmenzunft „Frantova Práva“.** Prager Deutsche Studien, XIII. Heft. Hrsgb. von A. Sauer. Prag 1909. Str. XIII + 223.

R. 1904 prof. Č. Zíbrt vydal na základě unikátu objeveného prof. Al. Brücknerem v knihovně Petrohradské akademie věd častěji jmenovaný, ale jinak nepovědomý spisek český XVI. věku »Frantova Práva« a doprovodil jej cenným i obšír-

ným úvodem, jenž anonymní knížku původu plzeňského zařadil uprostřed literatury pijanské, písemnictví grobianského a v samou blízkost ironické literatury enkomiastické, z níž parodie předpisů právnických a lékařských zdály se mu zvláště souviseti s Frantovými Právy; kromě toho dokázal přesvědčivě, že Bebeliovy Facetiae jsou hlavním pramenem anekdotických rozprávek vložených do Frantových Práv. Zibrtův literárně historický úvod končil výkladem, jak hojné ohlasy nepatrného toho spisku jeví se v písemnictví polském, ba jak drobtý »frantovství« dají se shledati také na Rusi. Velmi obsažný úvod Zibrtův neřešil všech zajímavých a kulturně i literárně důležitých otázek, jež Frantova Práva nadhazují, a ani v posudcích jeho edice, kterou po mluvnické stránce rozebral na př. zevrubně O. Hujer v L. filol. XXXI, 468—470, nepřibýlo doplňkův a oprav k jeho výkladům.

Teď po pěti letech dostává se knize té se strany německé výtečné analýsy literárně dějepisné, která má velkou cenu jako příspěvek ke kritickému poznání našeho písemnictví v XVI. stol. vůbec. Autor práce té, docent pražské německé university, František Spina, zná velmi dobře jak českou tak německou literaturu XV. a XVI. věku, a hláse se všude k moderním methodám srovnávacím, sleduje stejně bystrým úsudkem i opatrnou kritičností vzájemné vztahy obojího úzce spřízněného písemnictví. Spinova methoda nikterak neulpívá na povrchním výlučně látkovém srovnávání a parallelisování, nýbrž zevrubně zabývá se také pozorováním stilistickým a stilovým a tak vždy jest práva osobitému charakteru jednotlivých památek. Prof. Spinu doporučuje však zvláště jeho jemný smysl pro stálou souvislost literatury s ostatním životem kulturním; hledá vždy sociální a vzdělanostní půdu, ze které dílo literární vyrůstá; uvědomuje si zcela správně, že stezky literárních filiací jsou pravidelně velké cesty kulturní. Jeho studijní oblast, německé písemnictví z doby renaissanční a humanistické, přímo ho vybízela, aby šel ve výkladu kulturních a literárních vztahů po drahách Burdachových; látka sama, patřící k prstonárodním zpracování satirických výtvorů humanistických, odkazovala jej zase k postupu výborného znalce tohoto odvětví, profesora zdejší university německé Ad. Hauffena; srovnávacímu studiu látkovému se Spina učil u berlínského učenice J. Bolteho. Spinova práce ukazuje šťastné sloučení a organické zpracování těchto vlivů, a bude dozajista ku prospěchu i české historie literární, dostojí-li spisovatel svému slibu a bude-li se věnovati soustavnému vyšetřování vztahů německého písemnictví k literatuře české. Monografie o Frantových Právech má býti prvním číslem delší serie; prolo Fr. Spina předesílá ji též na str. 1—20 úvahu o tom, pokud čeští dějepisci literární stopovali ony vzájemné česko-německé styky slovesné; zajímavé, ač spíše fragmentární než soustavné ty vývody měly začítí již u V. Nebeského, jenž jest otcem srovnávání literárního v Čechách,

a neměly si nepovšimnouti nabádacích prací Gebauerových sem hledících.

V úvodě svém do památky se Fr. Spina nespokojuje pouhým paběrkováním po Č. Zíbrtoví, nýbrž, vymalovav živými barvami dobu, v níž Frantova Práva vznikla, zabývá se zajímavě a přesvědčivě vztahy mezi Plzní a Norimberkem. Tu vidíme, jak knihtisk plzeňský jest dítětem knihtisku norimberského, jak třetí knihtiskář plzeňský, vydavatel Frantových Práv, Jan Mantuan Fenzl, měl hojně styky s Norimberkem, jak i český dřevoryt učil se na Pegnici. Méně přesvědčivě znějí Spinovy výklady o literárních i populárních ohlasech Frantových Práv, které v podstatě zakládají se na poznámkách Zíbrtových. Z hojných zmínek o Frantových Právech v mravokárné literatuře XVI. a XVII. stol. možno arcí souditi o jejich obecném rozšíření, nikoliv však o tom, že přezdívka Franta, frantovství, frantovský, frantový atd. by bezprostředně zakládala se na znalosti knížky neb alespoň typu v oné přesné krystalisaci, jak spisek ji podává; dokonce u písně »Šel jest Franta mezi Franty« (Erben, Písně a říkadla str. 438) neb u pořekadla »Z nouze Franta dobrý« lze sotva mysliti na přímý vliv knížky, zejména když kontinuita není doložena. Ostatně mínění v té věci liší se podle toho, jak si vykládáme vznik jména Franta. Nemilé nedopatření jest však, hledá-li Fr. Spina ohlas Frantových Práv i v Langrově Bohdaneckém rukopise: onen »slovutný p. Franta«, (rovněž »vlejte to do Frantových zastaralých forem«) jest ovšem jen Langrův přítel a spoluredaktor »Čechoslava«, známý slovníkář Josef Franta Šumavský (1796—1857); druhá narážka týká se jeho spisku »Zastaralé formy českého slovesa« (1826).

Po obecném uvedení do památky podává Fr. Spina obsah a povšechný přehled pramenů. Již tu se nám jeví značný nedostatek monografie jinak znamenité: nepřesná a nepřehledná dispozice. Touž věc (rozbor pramenů, kulturně sociální kořeny knihy, výklad její souvislosti s německým písemnictvím) nalézá čtenář na několika místech, tu v obecném přehledu, onde v podrobné analýze, konečně v závěrečném úhrnu, při čemž nejednu podstatnou věc dlužno shledávati v podružných poznámkách. Velmi účelně Fr. Spina rozvrhuje látku Frantových Práv na dvě skupiny: na řády (vlastní »Práva«) v cechu frantovském a na kratochvilné rozprávky. Dílem z povšechného přehledu (str. 48), dílem z parallelisace (na str. 49—59), pak ze soustavné tabulky (str. 60—63), hlavně však z obšírné analýsy (str. 84—180) vysvětí tento poměr Frantových Práv ku pramenům. Artikule cechovních »Práv« vzaty jsou ze dvou žertovných pravidel akademických »quaestiones fabulosae«, »Schelmenzunft« Bart. Griba (1479), menší měrou z »Lichtschiffu« Jošta Gallica, a také z plagiátu práce Gribovy a Gallicovy, »Monopolium der Schweinezunft« Jana Schramma z r. 1494, které se r. 1499 Preunlenem

v Olomouci dostalo patisku. Skladatel Frantových Práv byl spíše zpracovatel nežli překladatel; přizpůsoboval vše představě Frantova cechu a látku německo-studentskou měnil na předmět česko-selský; tento stilisační postup Fr. Spina sleduje dopodrobna a poulavě.

Pro kratochvilné rozprávky vložené do Frantových Práv ukázal Č. Zíbrt hlavní zdroj již v Bebeliových Facetích; Fr. Spina podniká důkaz velice podrobný a dochází výsledku, že z 13 rozprávek 8 lze úplně redukovati na Bebelia, kdežto ostatní vycházejí buď z Poggia neb ze staronorimberského veršování. I v rozprávkách si auctor počínal samostatně, jmenovitě Bebelia užíval za pouhou kostru. Látky pohádkové, jež se vyskytují ve Frantových Právech, nalézáme v české pohádkové tradici další; nevíme arcit, zda sem z obecného zdroje západoevropského přišly jen prostřednictvím Frantových Práv, či snad novým překladem. Nezodpověděnou hypothesou Fr. Spina nechává možnost, že auctor užil starší české tradice povídkové, k čemuž by mohly ukazovati některé mluvnické archaismy, jmenovitě jednoduchá praeterita.

Rozbor pramenů sám přivádí k otázce po literárním postavení Frantových Práv; její zdařilé a definitivní zodpovědění dodává Spinově monografii vlastní ceny. Typ »Franta«, bytost vyčerpávající se hmotnou smyslností a hrubým požitkářstvím tohoto světa, typ podle Spinova výkladu v podstatě selský, vyrůstá z doby, jejíž literárním výrazem jest písemnictví grobianské, spisky t. zv. schlaraffovské, výtvary enkomiastické. Ve Frantových Právech, jež duchem i obsahem co nejtěsněji s tímto typickým písemnictvím XVI. věku souvisejí, vystupuje po myšlenkové stránce sociálně politická idea utopistická, po stránce stilově literární nota důsledně ironická a parodistická, sloužící cílům satirickým. Vedle hlavních těchto literárních typů, pro Frantova Práva příkladných, na něž dílem ukázal již Č. Zíbrt, vztýká Fr. Spina ještě některé podružné vzory a předlohy. Úhrnem vysvítá z této části jeho práce, že skladatel Frantových Práv výborně znal celou módní lžiliterární produkci německou XVI. století.

Poměr Frantových Práv k soudobé literatuře tvoří závěr Spinovy monografie; tam řadili bychom raději úvahy o charakteru díla, jeho původu a jmenovitě důležitou kapitolu o vzniku jména Franta. Co se týče charakteru díla, právem Fr. Spina vidí v něm samostatné a rázovité zpracování daných literárních motivů v duchu národním a lidovém. Zda však jde tu jen a jen o typ selský v protikladu k typu měšťáckému, právě nositeli oné ironisované požívačnosti i její šelmovské a grobianské literatury, nedovedu i přes Spinovy výklady rozhodnouti. Ba mně spíše se podobá, že z knihy mluví sytý, pohodlný, spokojený, nábožen-

sky a sociálně lhostejný »bourgeois« plzeňský, s tím peiorativním přízvukem, jaký dáváme tomu pojmu dnes. Některé povzdechy a bodavé výtky, které Fr. Spina snesl na str. 189—190, jsou tak obecným jménem XVI. věku, že nedopouštějí činiti průkazných závěrů.

Mnohem spornější i po Spinově knize zůstává otázka, kterak jméno Franta vzniklo a kdo jest autorem Frantových Práv. Etymologické výklady slova Franta (jak nemožný A. Truhlářův z Brant t. j. Sebastian Brant, tak násilný J. Černého a V. Jagíče přísutím podružného r v nhn slově fant [střhn. vanz], z čehož r. frantu, p. frant, č. franta), Spinu právem neuspokojují. Fr. Spina podává místo výkladu etymologického výklad literární; spis Frantova Práva jest mu vlastním východiskem. Vydavatel knihy Jan Matuan Fencel praví ve věnování Linhartovi Jílkovi z Doubravky »Johannes Franta, phisicus Plzenski, czlowiek, jakož sám znáš (y giniy) uczeny a kratochwilny . . . gest mne prosil, abyh ty jeho prawa tlaciti dal.« Jan Franta jest osoba historická a jest mnohonásobně v Plzni jako proslulý lékař doložen. Fr. Spina jde po této stopě dále a tu s větším, tu s menším štěstím (na př. násilný je výklad, že jméno kováře Paška ve Frantových Právech jest narážka na Paška z Vratu) hledá v knize celou společnost plzeňských veselých kumpánů s doktorem Frantou v čele. Není příčiny, proč bychom mu v jádře nepřisvědčili (viz i sesilující výklad o podobném pijáckém cechu na Harzu na str. 102—106), tisk z r. 1518 Fenclem vydaný žertovně na »sektu« v Plzni naráží, jakož lokalisace vůbec patří k jeho účinným prostředkům.

Nemohu však přisvědčiti hypotese Spinou důrazně zastávané, že (str. 71) české appellativum »Franta« = lehké kvítko jest podle jména i podle pojmu odvoditi od plzeňského individua »Franty«, náčelníka plzeňského cechu, ztělesňujícího onen typus. Spina připouští, že typus sám byl v Čechách před r. 1518 obecně obvyklý a že mu chybělo jen jméno: lze vskutku ze jména plzeňského lékaře a z knihy jeho jménem pohrávající vyvoditi všecky ty na str. 44 vyjmenované obraty v přísloví a v řeči vůbec? Vykládám si věc poněkud jinak. V každé řeči nabudou nejobyčejnější křestní jména stálého významu, pravidelně peiorativního. V češtině Honza jest hloupý člověk, Kuba neomalený silák, Dorotka lehké děvče. Vidíme to v pohádkách, v příslovích, v běžné řeči, třeba že marně pátráme po příčině. Franta takto znamenal lehkého hochu, veselého kumpána, bezstarostného pijáka; není vyloučeno, že souvislost se jménem Franz, Francus, která, jak i Spina na str. 83 uvádí, měla přičinut nečestné lehkomyšlnosti, sesilovala onen peiorativní význam. Ještě před r. 1518 obvyklý typ a běžný ten název Franta splynuly, a tak přijal obě již spojeno pisatel plzeňských Frantových Práv a v lehkomyšlném rozměru hospodské společnosti použil toho k narážce na lékaře

plzeňského a na jeho pijáckou družinu, k níž sám asi též náležel. Šprýmovná narážka a frivolní mystifikace se zdařila: v literatuře cechovní řády pijáků zdomácněly jako Frantova Práva. Ale patrně i tam, kam kniha nepronikla, dostalo se appellativum Franta, a proto dlužno narážky na frantovství, na Franty atd. přijímati opatrně a neviděti v nich hned reflex knihy. Ostatně byl-li pojmenován »nejvyšší hejtmann cechu a bratrstva« po plzeňském lékaři Franta, neplynulo by z toho, že by i »všichni věrní z cechu, lehké živnosti tovaryši« hned proto měli slouti Frantové.

Odtud plyne i mé stanovisko ke Spinově úvaze o autorství spisu. Důkaz, že J. Mantuan Fencel na knize kromě věnování podílu nemá, jest dosti přesvědčující, zajisté větší měrou, než hypotéza, že plzeňský lékař Jan Franta sám jest autorem. Kdo jím byl, zatím rozhodnouti nelze. Snad se vynoří spolehlivý poukaz k tomu tak, jako se vynořil spis sám. Bude potřeba, aby při studiu českého písemnictví XV. a XVI. století obrácena byla stálá pozornost k této otázce, kterou Fr. Spinovi podařilo se tak šťastně a tak plodnou methodou posunouti do popředí vědeckého zájmu.

Arne Novák.

Kritické spisy Jana Nerudy. IV. Divadlo. Část čtvrtá. Kritiky a referáty divadelní. (1869—1874.) Pořádá Ladislav Quis. V Praze, nákl. F. Topiče, 1909. Stran 384. Za 4 K 20 h.

O tomto dílu platí vše, co bylo řečeno o svazcích předchozích. Historie našeho duševního života, pokud se zlomkovitě odráží v divadelnictví, má tu cenný příspěvek, ale také důkaz tehdejší prostřednosti a pomalého vzestupu. Domácí produkce je nepatrná a druhořadá, z cizí produkce se vybírají dramata sice módní, ale málo umělecká, a pokud byla odlehlejší, z německého prostředí. Proto práce Sardouovy, Dumasovy a Scribeovy, třeba druhdy prostřední, bývají událostí saisons, na niž konečně stačí i Václav Vlček a Zákřejs. Nedivno pak, že těmi poměry bývá také kritik srážen v průměrnost a že nadbytečně hovoří o zjevech podružných, kdežto reprisy Schillerovské, Goethovské, Shakespearovské a j. často odbývá poznámkami příliš zběžnými a bezvýznamnými. Přes to Neruda čestně plní kritický úkol: umělecké snahy dramaturga Bozděcha podpirá proti Kolárovi st., touží zmnožovati a umělecky určovati repertoire, a ironicky jej tepe, kdykoli toho zasluhuje, na př. když ve výroční den bitvy bělohorské provozují se takové pošetilsti, jako byly veselohry »Milošpaní šla spát« nebo »Souboj v Krči« a j. Nových a odlišných poznatků v Nerudově divadelní kritice tímto dílem nepřibýlo.

Vydavatelova methoda důsledně i zde je táž. Dr. Quis pilně přepisuje ze starých ročníků Národních Listů z »Theatralií« kritiku za kritikou a přepisy chronologicky řadí. Neruda bez

nápisu vpadal hned v kritiku, — pan Quis proto z divadelního novinářského návštěví vyhledává ke kritikám záhlaví. Dnes je patrné, že metoda p. Quisova není dosti přehledná a že je také málo vybíravá. V rozlehlé ploše posudků čtenář ztrácí smysl pro souvislost premier a mnohých repris, — věci látkově totožné zajímaly by více, kdyby byly řazeny spojitěji. Odpomůže tomu snad abecední index autorův i kusů, jenž aspoň na konci díla (a tím pro divadlo bude asi již svazek V.) je nezbytně nutný. Některé poznámky o mnohonásobných reprisách mají příliš obecná tvrzení, často obdobně několikrát projadřovaná, a mimo to jednávali také o hercích jmen naprosto zapadlých, i neublížilo by Nerudovi, kdyby se zde vybíraly jen odstavce opravdu cenné. Pan Quis otiskuje kritiky chiffrované a nechiffrované; nechiffrované pokládá za Nerudovy asi z důvodů Nerudovského slohu a také proto, že Theatralie plnil Neruda pravidelně sám. Theatralie mnohdy obsahují drobné zajímavé »mušky« divadelní, podle slohu soudíc Nerudovy. Připomínám tu na př. zmínky o cizích jevištích, polemiku proti Neue Freie Presse a Bohemii (15./I. 1870) a j. Bývá tu často leccos trefného. Když již někdy nechiffrované a málo významné poznámky jsou přebírány do vydání, neměla by se pozornost obrátit i k oněm divadelním drobnostem a řešit je s obdobným stilovým předpokladem? Dr. Quis osobní paměti i cizími údaji Nerudu stále sleduje a upřímně se snaží tehdejší ruch dnešnímu čtenáři přiblížit co nejvíce. Odhalil zase nové chiffry: J. Drn je Dr. Robert Nápravník, J. Hron je J. V. Frič atd. Není potřebí ovšem někde na touž věc upozorňovati dvakrát, jako zase jinde prospělo by přidávati poznámek více. Polemice s Jeřábkem čtenář neporozumí dobře, nejsou-li Jeřábkova tvrzení citována. Při Dumasovi Neruda změnil soud o dramatech manželské nevěry, působily tu feuilletony Nordauovy z Pester Lloydů; vřelejší hlas o Shakespearovi je protest proti E. Hartmannovi a Benedixovi, — podrobné údaje toho způsobu zvýšily by čtenářovu pozornost. Pan Quis sám dobře zná hodnotu takových poznámek. Jeho záznam o tom, kterak Kolář st. zavřel Bozděcha do divadelní knihovny a sluhovi dal klíč s poznámkou, aby neotvíral, protože je tam zavřen vzteklý zrzavý pes, osvětlil situaci zajisté pronikavě. Některé chyby, jako je datování Sabinova »Šaška Jiřího z Poděbrad« místo č. 19. ze dne 20./I. — č. 20. ze dne 19./I., pokládám za náhodné. Více mne zajímala poznámka na štr. 122 při herci J. Aldridgeovi, jež prý Neruda seznal r. 1858 jako divadelní referent Tagesbote. V Divadle I., str. 7. p. Quis dokazoval proti Čermákovi, věre tvrzením Nerudovým, že Neruda své referentství v Tagesbote skončil v polou r. 1857. Má Dr. Quis nyní důvod pro změněné své mínění? *Albert Pražák.*

Literatura česká v souvislosti s historií. Učitelstvu, kandidátům učitelství a studujícím středních škol sestavil *Miloslav Dvořák*. V Praze, nákladem Fr. A. Urbánka, 1909 (19. svazek »Obecné knihovny učitelské«).

Hledáte v obsahu stopy po nadpisu: *Literatura česká v souvislosti s historií* (a ten titul leckoho zláká), ale marně. Rozdělení na jednotlivé druhy a výčet spisovatelů podle stáří není ještě historie. O tom však níže.

Zajímavé je, z čeho kniha vznikla. Jak jsem se dopátral, je to otisk poznámek, jež jistý bývalý profesor pražský diktoval svým žákům, otisk doslovný kromě hrubých chyb věcných a slohových. Snad některý z někdejších žáků řečeného učitele zahrál si na vědeckého pracovníka, nebo se poznámky dostaly do rukou laika, který jich zneužil a vydal.

Vyskytl se již také referent, který knihu namátkou prohlížel a data její shledal spolehlivými. Šel jsem jeho cestou a podávám namátkou zjištěné nesrovnalosti, nesprávnosti a hrubé chyby.

Podle p. Dvořáka napsal Zeyer 3 legendy o *Kristu* (! místo správného: *Tri* legendy o Krucifixu, třeba na str. 32 titul ten je uveden správně); v oddíle »Zvířecí báje« (na str. 14) je beze všeho odůvodnění vedle Smila Flašky a Čelakovského Goethe se svým dílem »Reinecke Fuchs«. Sudimír K. Šnajdr překřtěn na Ludvika, čemuž nasvědčuje zkratka Lud. K. Šnajdr (to není tisková chyba, nýbrž neporozumění rukopisu a tedy laictví, případů takových je v knize mnoho). Percy psán v knize Perci; Ilias psáno *Illias*, později je dokonce zmínka, že Nejedlý přeložil *Hiadu*. Mazuranič napsal: *Smrt Suraila* Čengiče (přel. Kollár). Nové jsou pro nás názvy ku př. »Tristrama Isolda« nebo »Raduza a Mahulena« (spojka *a* dokazuje, že nelze tu mluvit o chybě tiskové). Kar. Brodziński překřtěn Bodzinski. Hviezdoslav-Orszak čteme za správné: Országh. Tyl napsal (na str. 26.) »Rodinu Rudhardovu«, později za to jest (na str. 31.) »Rosina Ruthardová«. Šmilovského povídka »Setník Dřevnický« změněna na Setníka Dřevínského. Zeyerova díla Sestra Paskalina a Amparo znějí podle našeho literárního historika »Sestra Paskalinova« a »Ariparo«. Z jediného díla Čechova »Kratochvilná historie o ptáku Velikánu Velikánoviči« si pan Dvořák udělal díla dvě: »Kratochvilnou historii« a »O ptáku velikánu Velikánoviči«; »Ikaros« zpotvořeno na »*Irakos*«. Kamarýtova sbírka, jež správně sluje »České národní duchovní písně«, uvádí se dvakráte: jednou »Duchovní písně národní« (v oddíle: Národní, lidová píseň); podruhé (v Písniích duchovních) s titulem: »Sbírka duchovních písní«. Polákova »Vznešenost přírody« vyšla podle našeho výtečníka 1869. Z Pyrkerova učiněn *Pírke*.

Ve stati o dramatu čteme o počtu jednajících osob v dramate řeckém: »Počet jednajících osob byl nepatrný. (Thespis, Aischylos,

Sofokles)«. Pan Dvořák tomu rozuměl tak, že uvedená tři jména jsou *herci*; nepochopil totiž zkrácenou poznámku v rukopisu, jež značila: Thespis užívá 1, Aischylos 2 (později 3), Sofokles 3 herců. Jak vědecky působí na př. tyto roztomilosti: *Sorbova* »Sklenice vody« (rozuměj Scribeova!); Pád Arkona; Die Jungfrau *in* Orleans; Kaball und Liebe, Publius *Alfer* (= Afer), Sedm *před* Thébami (= Sedm proti Thébám); Achaiňané (= Acharňané), Pomsta *Ca-hellova* (! = Pomsta Catullova od Vrehlického) a Eppovina (= Epponina). »Jan Campanus Vodňanský († 1622) napsal knížete Honzika (činohru); r. 1771 hráno v Praze« — ve skutečnosti činohru tu přeložil magistrátní rada pražský Zeberer z německé hry Krügerovy v XVIII. stol.; kus byl ovšem 1771 hrán. Jiný pěkný lapsus se podařil se Stefanim: František Bulla, bratr tehdejšího divadelního ředitele, přeložil Stefaniovu hru do češtiny s názvem »Odběhlec z lásky synovské«. Hra ta provozována byla dne 20. ledna 1785. Místo toho čteme: »Stefani (— 1785 [rok provozování hry vzat tu za rok úmrtí Stefaniova]): Odběhlec z lásky synovské! Pan Dvořák neví, že Goldovi je zcela něco jiného než Goldoni, že *testamente* není genitiv slova *testamentum*; *praecipue* že se nepíše *precipue* a *dissertatio* že je správné se dvěma s, právě tak jako není si vědom rozdílu mezi *historice fontes* a *historiae fontes* atd.

Nepřesnými letopočty, jak už zčásti doloženo, knížka se přímo hemží. Pubička zemřel 1807 (u Dvořáka 1820); Ottův Slovník Naučný posud není ukončen; mnozí spisovatelé dávno zesnuli podnes žijí v představě páně autorově.

Nikde není soustavy, chronologie úplně je popletena, díla rozličných oborů promíchána, slovem, je to směs zkomolených jmen libovolně roztříděných bez souvislosti.

Kdo by se snad domníval i po všem tom, co jsem zde uvedl, že autoru křivdím, posuď tyto dva případy. Hermenegild Jireček vydal »Slovanské právo v Čechách a na Moravě« a to až do Karla IV., ale Dvořák udává: Dějiny českého práva po Karlu IV., tedy pravý opak. A případ druhý: Dvakráte uvádí Dvořák básně Čechovy (na str. 32 a 46) takto: Petrklíče, Pravda, Šotek; ale na str. 50. čteme: »Čech Svatopluk (1846—): Hanuman — Petrklíče. Pravda Fr. (1817—1905): Šotek«. Z Čechovy básně »*Pravda*« udělán tedy náš povídkář *František Pravda*, přidána jeho životopisná data a *přičtena mu za dílo Čechova báseň »Šotek«.*

Knihla vyšla v »Učitelské knihovně«; je tedy přirozeno, že přijde do rukou učitelstvu a studentstvu, jemuž chce býti příruční pomůckou. Ale tou není: je to snůška opsaných nesprávností a křiklavých nesmyslů.

Jar. Hofman.

Hlídka programů středních škol.

R. Neu h ö f e r: *Platonův Ion*. Soustavný úvod s překladem. (Výroční zpráva prvního českého státního gymnasia v Brně za školní rok 1907—1908.) Str. 14—41.

Vlastnímu překladu dialogu předeseílá p. spisovatel úvod, jenž skládá se ze šesti částí. V části první podává myšlenkový postup a osnovu dialogu, v druhé scenerii a charakteristiku osob rozmlouvajících. Jednae v části další o účelu dialogu, zavrhuje právem názor, i v poslední době ve formě poněkud obměněné Raedrem zastávaný, že v Ionu útočí Platon na básnictví, a soudí, že vlastním a pravým účelem dialogu jest jediné polemika proti rhapsodům. Co se týče pravosti Iona, o které jedná p. spisovatel v části čtvrté, rozhoduje se po delší úvaze pro jeho pravost. V části páté jedná o době, kdy se rozmluva konala, a soudí, že to bylo ke konci války peloponneské; s tím možno celkem souhlasiti. Dále pokouší se stanoviti dobu, kdy dialog byl sepsán, a umístiti jej mezi ostatními spisy Platonovými. Otázku tu řeší tím způsobem, že klade Iona mezi nejranější spisy Platonovy a soudí, že jej lze nejlépe umístiti za Apologii Platonovu a před Xenofontovo Symposion a Apomnemoneumata; patří prý do skupiny sokratických spisů, jež podávají podrobnější doklady k exetasi Sokratově. Jako část šestá a poslední následuje dodatek o rukopisném podání, vydáních, komentářích a překladech.

Co se týče jednotlivostí, jest poznamenati toto. Sotva as jest správné tvrzení p. spisovatelovo na str. 17, že Platon chtěl dodatí hovoru rázu skutečného tím, že z Homera necitoval vše přesně, nýbrž s úchylkami, jakoby z paměti. Spíše jest tyto odchylky přičísti na vrub skutečnému citování z paměti. Rovněž tak jest poněkud odvážné tvrzení na str. 19, že Sokrates v Ionu jako v jiných rozmluvách užívá důkazů ryze sofistických, poněvadž prý skutečně »činil z menší řeči větší«, kteroužto výtku nepokusil prý se Platon v Apologii ani vyvrátiti, ježto toho nemohl popříti. Ačkoli není závažných důvodů, jež by nás nutily athetovati Iona, přece na druhé straně nejsou důvody, jež uvádí p. spisovatel pro jeho pravost, tak přesvědčivé, že by vylučovaly všeliké pochybnosti. Není to ovšem vinou spisovatelovou, nýbrž plyne to z povahy a rázu celého dialogu, jenž podobně jako Menexenos zaujímá zcela zvláštní postavení mezi spisy Platonovými. Proto nebylo by bývalo na škodu s větší upřímností prohlásiti, že jest těžko mluvití o pravosti nebo nepravosti tohoto dialogu. Totéž platí i o jeho datování.

Na str. 27 soudí p. spisovatel právě tak jako Janell Jahrb. f. kl. Phil. Suppl. XXVI, str. 330, že Xenofontovo Symposion jest pozdějšího původu než Ion a že shodu některých míst obou

spisků jakož i citování dvou stejných míst Iliady jest vysvětliti tím, že Xenofon dialog Platonův znal, neuvádí však pro toto mínění nijakého důvodu, což činí Janell na str. 329 n. Co se týče datování Iona, soudí p. spisovatel na str. 29, že jej lze umístiti dobře za Apologii, poněvadž se tímto genrovým obrázkem doplňuje exetasování Sokratovo, a že patří do jedné řady s Kritonem, Euthyfronem, oběma Hippiy, Lachetem a Charmidem, jež rovněž podávají podrobnější doklady k exetasi Sokratově. Ze stilisace tohoto místa jest, myslím, patrné, že p. spisovatel klade i všechny ostatní uvedené dialogy za Apologii, s čímž aspoň pro Hippiu menšího (Hippias větší je nepravý), Lacheta a Charmida sotva kdo bude souhlasiti. Uvedený důvod však naprosto nestačí, abychom Iona kladli v chronologickém pořadí za Apologii. To je výsledek pouze pro Raedra správný, jenž soudí, že jako v Apologii Platon všeobecně vystoupil proti básníkům, tak i v Ionu skrze rhapsody proti nim útočí a doplňuje takto ono místo v Apologii. Poněvadž však p. spisovatel právem odmítl mylný názor Raedrův o účelu Iona, není naprosto přičiny, klásti jej za Apologii. I když se díváme na Iona jako na doplnění exetasování Sokratova v Apologii, přihlížejíce k povaze obou spisů, neplyne z toho nikterak, že Ion i se stanoviska chronologického vznikl po Apologii jako její doplnění.

Překlad prosaické části dialogu jest plynňý a až na některé jednotlivosti celkem správný. Vytknouti jest toto: p. 531 B: *ὅν ἡπίστω ἄν*; přeloženo: zdaž bys dovedl? p. 532 A: *τοὺς δέ* přeloženo: onen; p. 533 A: *ἐπιδεικνύη* líčí (*τὰ τῶν ἄλλων ζῶντων ἔργα*) m. ukazuje; p. 535 A *θεῖα μοῖρα* přeloženo: z umění božského m. božskou sudbou; p. 535 C: *ὄρθαι αἱ τρίχες ἴστανται* vlasy vzhůru se ježí (»vzhůru« jest zbytečno); p. 535 D *ἐργάζεσθε* přeloženo: vzbuzuje m. vzbuzujete.

Co se tkne překladu hexametřů, vložených z básní Homerových do dialogu, sluší vytknouti, že pěkně se čte přízvuchný jejich překlad. Caesury dbáno náležitě; recensent pohřešuje ji pouze ve v. Il. XI, 639, XII, 204, 206. Přízvuchně závadný jest v. Il. XII, 201: orel, jenž vysoko létá, lid děle pryč k levé tam straně a v. 206: bolestmi zasténáv, had do prostřed davu tam vpadl. Slova v. Od XX, 351 *δαιμόνιοι, τί κακὸν τόδε πάσχετε* přeložena nesprávně: prokletí, jaké to zlo zde tropíte? m. neboží, jaké to zlo zde vás stihá. Příliš volně přeloženy verše Od. XX, 357: *κακὴ δ' ἐπιέδρομεν ἀχλύς*: kol zlobná moc svou temnotu stěle a Il. XII, 206: *μέσῳ δ' ἐγκάβαλ' ὀμίλῳ*: do prostřed davu tam vpadl. Ve v. Il. XII, 203 nepřeloženo *ἐν* a ve v. 205 *ἀπὸ ἔθεν*; konečně ve v. Il. XII, 201 a 207 zbytečně vloženo v překladě »tam«.

Ant. Kolář.

Osvald Jakubiček: *O předložkách u C. Suetonia Tranquilla*. Část I: Předložky s akkusativem. (Dokončení.) (Čtvrtá výroční zpráva c. k. státního gymnasia ve Strážnici za školní rok 1907—1908.) Str. 13.

Pan spisovatel podává tu další část své práce, jejíž počátek uveřejnil v loňské výroční zprávě (v. referát v LF. XXXV, 1908, str. 314 n.). Týká se užívání předložky *ad* u Suetonia. Jsou tu snesena všechna místa, na kterých se vyskytá tato předložka. Avšak sbírka ta neuspokojuje nás úplně. Bylo potřebí důkladněji přihlížeti k různým významovým odstínům jednotlivých výrazů předložkových a více všimati si zvláštností mluvy Suetoniovy. Rovněž uvádění míst měl věnovati pan spisovatel větší pozornost; nalézáme tu mnohá nedopatření. Tak na příklad na str. 3 uvádí, že výraz *admovere ad urbem legiones* vyskytá se v A. 26₆ a A. 64₁₅; avšak na druhém místě čteme: *teneros ad curam rei publicae admovit*. Na téže stránce (řádek 6) je čísti C. 20₁₁ místo C. 21₁₁; (ř. 9) A. 32₂₀ místo A. 32₃₀; na str. 6 nepřesně citováno: *vocare : servis ad pilleum* místo *servis . . . vocatis*; na str. 10 (ř. 34) jest opravití Cl. 32₁₈ ve správné Cl. 33₁₈, na str. 12 (ř. 7) Vesp. 22₉ ve Vesp. 22₁₉ atd. I jiných tiskových chyb je v krátkém pojednání dosti. Udání životopisu, kapitoly a řádku nalézáme brzy před citovaným místem, brzy za ním (srv. na str. 6 řádek 6 a j.); nedůslednost tato stěžuje užívání sbírky.

Zdeněk Hujer.

Dr. J. Folprecht: *Slovník k pojednání o mluvě lidu slováckého na moravském Podluží*. (Výroční zpráva c. k. první české reálky v Plzni za školní rok 1907—1908.) Str. 23.

Doplňkem k svým záslužným pracím dialektickým, uveřejněným ve dřívějších výročních zprávách plzeňské reálky, spisovatel podává i tento slovník, který bude platnou pomůckou pro příští upravovatele nového vydání Bartošova Dialektického slovníku moravského. Litovati jest jen, že (bezpochyby proto, aby výroční zpráva příliš nevzrostla) při jednotlivých heslech neuvádějí se doklady, čímž užívání slovníku velmi je stíženo; bude nutno doklady hledati v programech z předešlých let, v nichž auctor uveřejňoval svá pojednání o mluvě lidu slováckého na moravském Podluží.

Ve slovníčku Folprechtově čteme leckterá slova, jichž u Bartoše nenalézáme; mnohého z nich hojně se užívá (sám jsem slyšel na Strážnicku na př. i slova béleš, žufánek, jichž Bartoš nemá). Bude potřebí ještě mnoho práce, než dialektický slovník moravský náležitě se doplní. Filologové na moravských středních školách měli by si více hleděti práce na tomto poli. Snad se

najde někdo z nich, jenž by po zemřelém Bartošovi přejal organizaci tohoto vděčného úsilí.¹

Fr. Šimek.

Drobné zprávy.

Scénická poznámka *χοροὶ*, vyskytující se v papýrech nové komoedie řecké (srv. LF. XXXIII, str. 477 n., XXXV, str. 79 n.), zavdává stále ještě podnět k dalším úvahám. Nejnověji pojednal o této otázce *Erich Bethe* v článku *Der Chor bei Menander* (*Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss.* LX, 1908, str. 209 n.). Bethe vykládá zcela správně, že, napsal-li Menander na konci každého aktu *χοροὶ*, neznamená to nic jiného, než »zde jest přestávka, a ta se může třeba vyplniti sborem«, ale taková mezihra nemá pranic co činiti s komoedií samou. Bethe upozorňuje na to, že několikrát odůvodňují osoby na konci aktu svůj odchod tím, že se blíží zástup podnapilých mladíků (u Menandra na konci I. aktu komoedií *Ἐπιτρέποντες* a *Περικειρομένη*, u Alexida ve zlomku 107 K.). Tento zástup není s dějem v žádné souvislosti a také se v dalším průběhu kusu o něm nemluví. Poněvadž pak se v našich zlomcích o jiném sboru nečiní zmínka, zevšeobecňuje Bethe tyto tři případy a soudí, že v nové komedii objevoval se po konci každého aktu sbor podnapilých ctitelů Dionysových; byl to vlastně *κῶμος*, obvyklý při slavnostech Dionysových. Tento výklad je velmi pozoruhodný a pravdě podobný, ale potřebuje ještě svého potvrzení dalšími nálezy nových komoedií. — Ke konci článku svého zmiňuje se Bethe o provozování nových komoedií Menandrových, které přičiněním K. Roberta bylo uspořádáno v Lauchstädtu (blíže Halle). Pro ně bylo zřízeno *proskenion* právě takové, jaké známe z *Oropu*, a herci hráli před ním, jak žádá *theorie Dörpfeldova*. Ale ukázalo se, že se pro novou komoedii takové *proskenion* nehodí; Bethe praví, že při nejlepším vůli nemohl v něm viděti tři domy, tím méně tři samostatné, oddělené domy, ba že si nemohl ani pamatovati, do kterého *interkolumnia* která strana patří. K tomu odpovídá nyní Robert v *Hermu* XLIV, 1909, str. 285, pozn. 4, že je přesvědčen, že všechny komoedie Menandrovy byly hrány na vysokém a úzkém jevišti a že sbor objevil se v orchestře; v Lauchstädtu hráno prý před *proskeniem* jen proto, že víme příliš málo o tom, jak vypadala komická skena za doby Menandrovy.

¹ Připojuji tu některá slova, jež jsem slyšel na Strážnicku, neuváděná ani u Bartoše, ani u Folprechta, ani v doplňcích Edmunda Kolkopa (v programu reálky v Jevíčku). Jsou to slova:

domrzák, m., nadávka někomu, kdo zlobí (domřzat Bartoš = zlobiti).

holár, m. = bez, z něm. Holler.

húsená, f. = housenka.

nokčír, m. = nočník, z něm. Nachtgeschirr.

papla, f. = topol, z něm. Pappel.

pohoršenec, m. = kdo pohoršuje.

pohoršlivý, adj. = ten, kdo činí pohoršení, asi jako když se našim dětem řekne: Ty škaredá holka, na př.: Pohoršlivá děvčica je ta Maryša.

rovník, m. = vrstevník, *aequalis* (u Bartoše jen rovňák, Jungmann má slovo to jen ve významu »společník«.)

štěpák, m. = baňatá kamenná láhev na vodu.

Panagiotu Kabbadiovi, professoru archaeologie na universitě athenské, podařilo se po několikaleté práci naléztí všechny architektonické části, z nichž se skládala tholos v Epidauro, zbudovaná od Polykleita. Dle těchto zkoumání byla to stavba daleko krásnější než jakou jsme si mohli dosud představit podle prozatímních plánů a kreseb Dörpfeldových, uveřejněných v *Πρατικά* roku 1883 a opakovaných i jinde. Kabbadias chystá o svých výzkumech zvláštní publikaci, na které budou nejen plány a kresby, nýbrž i fotografie zachovaných architektonických částí, takže bude možno jeho rekonstrukce náležitě posouditi a oceniti. Zatím uveřejnil v Sitzungsber. Berl. Akad. 1909, str. 536—540 stručný popis, provázený třemi tabulkami a dvěma obrázky. Zajímavé jest zejména, že Kabbadias uznává okna, kterými vnitřek stavby byl osvětlován. Rovněž bylo jeho zkoumáním zjištěno, že uvnitř nebyl v podlaže kruhovitý otvor, jak se dosud tvrdilo; nalezena byla totiž mramorová deska, mající 1·20 m v průměru, kterou byl střed pokryt. — O účelu, kterému tholos sloužila, se Kabbadias nevyslovuje; činí to *H. Thiersch* v Zeitschr. f. Gesch. d. Architektur II, 1909, str. 27 nn., jenž však ještě neznal objevů Kabbadiových. Thiersch soudí, že sloužila k produkcím hudebním a uvádí s tím ve spojení název její *θυμέλη* na nápise stavebním (IG. IV 1485, ř. 125). Podle něho značí totiž *θυμέλη* nízký stůl obětní, na který po oběti vstoupil píštec; také v orchestře znamenala *θυμέλη* nízké podium pro hudebníky, nikoliv oltář. Ovšem, hlavní důvod, který Thiersch pro svůj výklad uvádí, jest neplatný; tvrdí totiž, že nad velkým kruhovitým otvorem uprostřed podlahy bylo zřízeno dřevěné podium, a že chodby pod podlahou sloužily k zesílení zvuku. Ale ovšem podle Kabbadia takového otvoru v podlaže nebylo.

V malé Syrtě objevili potápěči v letě r. 1907 vrak antické lodi. Francouzská vláda dala nález prozkoumati řízením archaeologa Martina a zjistilo se, že loď — 30 m dlouhá a 8 m široká — vezla stavební materiál k výzdobě nějaké stavby. Bylo tu 60 bílých mramorových sloupů, korintské i dorské hlavice, ozdobné base sloupové a pečlivě otesané kvádry. Mimo to byly tu bronzové sochy, mezi nimiž zvláště vynikala socha Erotova, 1·40 m zvýši, napodobení slavné sochy Praxitelovy. Zajímavá jest též hermovka s krásnou hlavou Dionysovou; na levé straně podstavce čte se nápis *Βοηθός Καλυσδόνιος Έρωτες*. Tím jest zároveň dáno přibližné datování; neboť Boethos, jak nyní víme, žil v první polovici II. stol. př. Kr. Loď vezla nespíše svůj náklad z některého města řeckého, snad z Rhodu; jest dosti pravdě podobno, že plula do Ostie a že onen materiál byl určen pro některou stavbu v Římě.

Viedeňský chemik prof. *Friedländer* soudí, že starověký purpur měl barvu fialovou. Poukazuje nejen k zprávám starověkým, které srovnávají purpur s fialkou, heliotropem a barvou moře, nýbrž opírá se též o svá pozorování. Zpracoval sám dvanáct tisíc šneků purpurových a dostal z nich pouze 1½ gramu fialkového barviva. Z toho jest zároveň patrné, proč byly látky purpurově zbarvené tak drahé.

Některá zajímavá pozorování o řeckých papýrech podává v Arch. für Papyrusforschung V, 1909, str. 191—194 *Hugo Ibscher*, dlouholetý pracovník v egyptském oddělení Berlínského musea, jenž vynikl zejména zvláštní dovedností, sestavovati papýry na mnoho kousků rozdrobené. Vykládá, proč se psalo nejprve na té straně papýru, kde vlákna ležela vodorovně (*recto*). Papýros byl totiž dáván do obchodu v podobě svitků a při stáčení bylo zcela přirozeno, že přišla do vnitř strana, kde byla vlákna vodorovná. Neboť při tom způsobu stáčení svinula se tato vlákna, a při rozvinutí svitků se zase napjala, kdežto

při opačném stáčení by praskla. Že papyros dáván do obchodu v podobě svitků, potvrzuje se také jiným pozorováním. U některých dopisů byl nápadný zvláštní formát: 40 cm, ba i více výšky a pouze 5—6 cm šířky. To se vyloží zcela snadno tím, že z hotového svitku ustrihla se prostě potřebná část, při čemž výška zůstala beze změny. — Jiné zajímavé pozorování týče se toho, jak byly dopisy a listiny uzavírány. Když byl text na přední straně napsán, vytrhl písař ze zadní strany kolmé vlákno, ale tak, že zůstalo asi 2 cm od hořejšího kraje v papyru vězeti. Pak se dopis svinul od dolejška nahoru, načež se oním vláknem zavázal a zapečetil.

V Britském muzeu uloženo jest mnoho architektonických částí i skulptur z rozličných budov řeckých. I pojal *W. R. Lethaby* dobrou myšlenku, prozkoumati na základě těchto, pohodlně přístupných památek ony stavby řecké po stránce architektonické i plastické. Výsledkem jeho studia je pěkná kniha *Greek buildings represented by fragments in the British Museum* (v Londýně 1908, B. T. Batsford. VII a 218 str. s 217 obr. Za 12 sh. 6 d.). Probrán tu chrám Diany v Efesu, hrobka Mausolova, Parthenon, t. zv. Theseion, Erechtheion a jiné stavby menší. Ačkoliv je kniha určena především návštěvníkům Britského musea, poslouží dobře i jinde.

Roscherův známý slovník mytologie řecké a římské dospěl právě vydaným 58. sešitem k zakončení třetího svazku, obsahujícího písmena N—P. V předmluvě vydavatel se omlouvá, proč tento svazek dokončen byl tak pozdě. Zajímavé a pro naši dobu významné jest jeho odůvodnění. »Především«, praví, »jest to nepřízeň doby nynější, jakož i rok od roku stoupající obtíž, získati zdatné a zároveň spolehlivé spolupracovníky z mladší generace.« Co míní onou »nepřízní doby nynější«, vykládá šře v poznámce. »Nepřízeň doby spočívá pro nás hlavně v stále ještě stoupajícím odvracování od dosavadních základů našeho vyššího vzdělání a kultury, t. j. klassického starověku, renaissance a našich vlastních klassiků z oboru literatury a umění. Zde jest na místě: 'videant consules, ne quid res publica detrimenti capiat', ale ach, jak málo se děje v našich rozhodujících kruzích, aby se zabránilo onomu osudnému odvracování.«

První svazek *Überwegových* oblíbených *Dějín filosofie*, obsahující dějiny filosofie starověké, vyšel právě v novém zpracování *Karla Praechtera*, professora klassické filologie na universitě v Halle (Friedrich Überwegs Grundriss der Geschichte der Philosophie. Erster Teil. Das Altertum. Zehnte Aufl. bearb. u. herausg. von Karl Praechter. V Berlíně 1909, Mittler a syn. XV, 362 a 178* str. Za 9 mk., váz. za 11 mk). Hlavní rozdíl proti 9., od M. Heinze uspořádanému vydání spočívá v tom, že všechna novější literatura o starověkých filosofech odkázána jest do zvláštního, samostatně číslovaného přídavku; tím získala kniha nemálo po stránce praktické. Že tato literatura doplněna jest až do doby nejnovější, rozumí se samo sebou; v té věci spočívala vždy hlavní přednost díla Überwegova. Po hlavním textě připojen u každého filosofa soupis starověkých zpráv o životě, chronologii, spisech a učení, ke konci díla pak přidán velmi užitečný tabellární přehled Apollodorových chronologických údajů o filosofech řeckých. Text sám změněn jen potud, pokud toho vyžadovaly nové výsledky vědecké práce. Zejména se tak stalo při Platonovi, kdež novější badání o pravosti a pořádku jeho spisů, jakož i o vývoji jeho názorů filosofických vyžadovala důslednějšího provedení; proto Praechter napsal přehledný výklad o spisech Platonových (na str. 143—159), za nějž mu bude vděčen každý, kdo bude jeho knihy užívatí.

V době, kdy se Aristoteles ocituje aspoň částečně na programu četby gymnasiijní, nebude snad od místa, upozorníme-li, že byl právě

dokončen výklad o filosofii Aristotelově v známém díle *Theodora Gomperze*, Griechische Denker, seš. 13.—16. (v Lipsku u Veita a spol.; po 2 mk.). Dílo to vychází sice již od roku 1893 — mezi sešitem 12. a 13. byla přestávka čtyř let — ale odběratelé jsou za své čekání odměněni důkladným výkladem, podaným v zajímavé formě.

Aristotela týče se rovněž kniha *Otty Willmanna*, někdejšího profesora německé university pražské »Aristoteles als Pädagog und Didaktiker«, vydaná ve sbírce »Die grossen Erzieher, ihre Persönlichkeit und ihre Systeme«, kterou řídí Rudolf Lehmann (v Berlíně 1909. Reuther & Reichard. VIII a 216 str. Za 3 mk., váz. za 3.60 mk.). Vykládá se tu ve 12 kapitolách zajímavě o životě a paedagogických názorech Aristotelových.

Ve sbírce vědeckých komentářů k spisovatelům řeckým a římským vyšel právě Filostratův spis o gymnastice; vydání uspořádal *Julius Jüthner*, professor university černovické (Philostratos Über Gymnastik. V Lipsku 1909, u Teubnera. Str. VIII a 336. Za 10 mk., váz. v plátně za 11 mk.). Vydání opatřeno jest rozsáhlým úvodem, ve kterém pojednáno o gymnastické literatuře řecké před Filostratem (str. 1—74), pak o Filostratově spise samém, jeho rukopisném podání, vydáních, významu a pramenech (str. 75—131). Text, opatřený stručným apparátem kritickým, provázen jest na protější straně německým překladem (str. 133—183), načež následuje podrobný komentář, jenž přihlíží především k stránce věcné (str. 185—311). Nelze pochybovati, že studium spisu Filostratova jest touto prací značně usnadněno.

Mnoho již bylo uvažováno o černém kameni (*lapis niger*), objeveném r. 1899 na foru Římském jakož i o památkách pod ním, totiž o sloupu s archaickým nápisem a o t. zv. sacellu vedle něho. Hned, jakmile se tento objev stal, byl spojován se zprávami starých antiquářů o hrobě Romulově (Festus p. 177, Varro u Porphyry, k Hor. epod. 16, 3; srv. též schol. Acronovo k témuž místu). Nyní ukazuje *Jesse Benedict Carter* v Amer. journ. of arch. XIII, 1909, str. 19—29 velmi pravdě podobně, že legenda o Romulovi vznikla teprve ve IV. stol. př. Kr. a že varianta o jeho pohřbení jest teprve pozdním výtvozem. Poněvadž pak onen nápis, jak lze souditi z povahy písma, pochází aspoň z polovice stol. V., jest patrné, že objevené památky nemohly býti od Římanů pokládány za hrob Romulův. Carter sám se domnívá, že tu máme zbytky oltáře, na kterém byly přinašeny oběti zápalné a že nápis na sloupě uváděl pravidla, kdy se tu má obětovati. Poněvadž na nápisě připomíná se *rex a jeho calator*, soudí Carter, že tím byl míněn skutečný král, nikoliv *rex sacrorum*; domnívá se totiž, že vláda královská sáhala až do V. stol.

Krátký, ale velmi cenný článek o požáru, který vznikl v Římě za Nerona, uveřejnil *Christian Huelsen* v Amer. journ. of archaeology XIII, 1900, str. 45—48. V posledních letech bylo mnoho uvažováno o tom, jak požár ten vznikl. C. Pascal ve spisku *L'incendio di Roma ed i primi Cristiani*, v Miláně 1900, přičítal vinu křesťanům, kdežto Ant. Profumo v obrovské knize *Le fonti ed i tempi dello incendio Neroniano*, v Římě 1905 (srv. LF. XXXIII, str. 277 nn.), soudil, že požár byl založen Neronem. Huelsen nesouhlasí ani s prvním, ani s druhým míněním. Poukazuje k věci, na kterou dosud nikdo nevzpomněl, že totiž 17. července r. 64, tedy právě den před vznikem požáru, byl úplněk. Každý, kdo měl příležitost viděti za letní noci v Římě úplněk, ví, že celou noc jest jasno skoro jako ve dne. Obyvatelé moderního Říma bdí v těch »psích dnech« venku skoro celou noc, odpocívající za to ve dne; antičtí lidé nečinili asi jinak. A tu je velmi pravdě nepodobno, že by buď křesťané nebo náhončí Neronovi zvolili

si k zapálení Říma právě tak nevhodnou chvíli, kdy by nejspíše mohli býti prozrazeni. Proto soudí Huelsen, že požár nebyl založen, nýbrž že vznikl náhodou. Co se týče Nerona, dobře poznamenává, že by byl sotva dal založiti požár v takové blízkosti u císařského paláce, kdyby byl chtěl zničiti části města, daleko odtud vzdálené. Jak se stalo, že křesťané upadli v podezření, že Řím zapálili, vykládá velmi pravdě podobně Huelsen takto. Když křesťané viděli tuto děsnou katastrofu, mysleli asi, že se blíží soudný den; zdálo se jim, že byl oheň seslán na Řím řízením božským a zdálo se jim hříšné, zde zakročovati. Snad byli mezi těmi, o kterých zmiňuje se Tacitus (Ann. XV 38), že bránili hasiti. A když po potlačení požáru konány byly oběti a obřady na usmíření bohů, neúčastnili se jich ovšem křesťané, i není divu, že vzbudili proti sobě podezření, jehož Nero využítkoval.

Dobrou populární knihu o kultuře římské vydal nedávno *Arno Meissner* (Altrömisches Kulturleben. V Lipsku 1908, E. A. Seemann. XII a 323 str. S plánem Říma. Za 4 mk.). V desíti kapitolách vykládá se tu o městě a státu, o stavech, o rolnictví a živnostech, o dvoře císařském, o vojsku a námořnictvu, o veřejném dopravnictví, o literatuře a umění, o veřejných hrách, o domu a rodině a konečně o zvycích a obyčejích společenského i denního života. Kniha se dobře čte; suchopárná jest však stať o literatuře, jíž věnováno pouze 16 stránek. Spisovatel byl by učinil lépe, kdyby si byl vybral určitou dobu, na př. císařství, jako Friedländer, nebo dobu Ciceronovu, jako nedávno *W. Warde Fowler* (Social life at Rome in the age of Cicero, v Londýně 1908, Macmillan. Za 10 sh.). Ke konci připojen prakticky sestavený chronologický přehled nejdůležitějších událostí z dějin římských, ve kterém však jsou některé omyly.

Schanzových Dějin římské literatury vyšel právě nový svazek, obsahující dobu od konce války spojenecké až do konce republiky, v 3. přepracovaném a rozmnoženém vydání (Geschichte der römischen Litteratur. Von Martin Schanz. Erster Teil. Zweite Hälfte: Vom Ausgang des Bundesgenossenkriegs bis zum Ende der Republik. Dritte ganz umgearbeitete und stark vermehrte Auflage. V Mnichově, 1909, C. H. Beck. XII a 531 str. Za 10, váz. za 12 mk.). Jak značně zvětšeno jest nové vydání, o tom svědčí nejlépe, že předešle byla táž látka spracována na 253 stránkách, kdežto nyní jest jí věnováno — nepočítáme-li dodatky a ukazatele — 512 stran; rozsah se tedy zdvojnásobil. Zároveň se ohlašuje, že ještě letos vyjde též doba Augustova v 3. přepracovaném vydání. Jakkoli jest potěšitelné, míti v době, poměrně krátké, nové vydání, ve kterém jest uvedena a zpracována literatura posledních let, třeba s druhé strany uvést, že kniha je drahá, čímž se tyto Dějiny posluchačům filologie, pro něž byly původně určeny, stávají čím dále tím nepřístupnější.

Na památku stoletého osvobození Řecka, které připadá na rok 1921, hodlají Řekové »jako trvalý pomník jednotnosti národa řeckého« vydati veliký historický slovník řeckého jazyka od dob nejstarších až do doby nynější. Náklad tohoto velikého podniku hrazen bude z prostředků státních. Do přípravné komise zvoleni byli professori athénské university Th. Kontos a G. N. Chatzidakis a S. Menardos, professor university oxfordské. Ačkoliv se nám zdá, že tak rozsáhlá doba je méně vhodnou k spracování jednotnému, přece bychom si přáli, aby došlo k provedení této myšlenky.

Známý skladatel slovníků k spisům Ciceronovým *H. Merguet* počne vydávati nákladem Richarda Schmidta v Lipsku velký slovník k Vergiliovi (Lexikon zu Vergilius), jenž bude obsahovati veškeren slovní materiál básníkův. Základem bude druhé vydání Ribbeckovo, ale bude se přihlížeti též k jiným vydáním, jejichž odchylky budou

označeny. Slovník vyjde v 7—8 desítiarchových sešitech kvartového formátu; sešit bude po 5 mk. Bohužel bude materiál právě tak mechanicky a neprakticky uspořádán, jako v ostatních slovnících Merguetových, čehož jest třeba opravdu litovati. Také lexikografie učinila pokrok; vzorem měl býti Merguetovi Thesaurus linguae Latinae.

Nová ročenka »The year's work in classical studies«, která chce stručně informovati o práci, vykonané každého roku v klassické filologii (sr. LF. XXXV, str. 397), dospěla před nedávnem k svazku za rok 1908 (V Londýně 1908, J. Murray. XX a 176 str. Za 2 sh. 6 d.). Je to dílo osmnácti filologů a archaeologů — též jedna dáma jest mezi nimi — kteří referují o filologické práci ve škole, o výkopech v Řecku a v Itálii, o praehistorické archaeologii, výtvarném umění, numismatice, mythologii, nápisech, dějinách, grammatice, lexikografii, metrice, textové kritice, palaeografii, papýrech, dějinách literatury, římské Britannii, hellenistické řečtině a Novém Zákoně. Nemalou předností knihy jest, že vychází vždy koncem roku, o kterém referuje; také malá cena je pro ni dobrým doporučením.

Uzavírajíce tento dvojsešit, chceme čtenáře upozorniti na důležité dílo V. Buzeskula, profesora charkovské university, »Úvod do řeckých dějin«, která právě vyšla v překladě V. Veverky (v Praze 1909, Bursík a Kohout. VIII a 361 str. Za 7·20 K). Český překlad předčí 2. vydání ruského originálu tím, že skladatel doplnil tu nejnovější literaturu a překladatel připojil české práce sem hledící. Kniha skládá se ze dvou částí. V první (str. 1—180) podává se přehled pramenů, v němž lvi podíl (str. 21—180) zaujímají dějiny řeckého dějepiscetví, část druhá (str. 118—350) vypisuje badání o řeckém starověku od konce XVIII. stol. až do doby nejnovější. Doporučujeme vřele.

*

Dne 20. ledna 1909 zemřel ve Vratislavi stářícký slavista prof. Vladislav Nehring, na kterého i specialisté bohemisté mají proč vděčně vzpomínati. Narodil se 1830 v Klecku u Hnězdna. Studoval na univ. vratislavské klassickou filologii a dějiny, promovoval na základě historické dissertace r. 1856 na doktora filosofie a učil pak nějaký čas na gymnáziích v Trzemeszně a Poznani. Od r. 1868 do října 1907 působil jako professor slovanské filologie na universitě ve Vratislavi; r. 1893/4 poctěn hodností rektorskou. Pole činnosti jeho bylo velice rozsáhlé. Pracoval v historii (sem patří mimo jiné jeho opis listů Jindřicha Minsterberského, k deři Marketě z konce XV. a počátku XVI. stol., otištěný v ČČM. 1882), v mluvnici polské i obecně slovanské, věnoval řadu monografií význačným zjevům starší i nové literatury polské a vydal též literárněhistorickou příručku pro školy (1866); nebyl mu cizí ani národopis. Českého filologa týkají se z jeho prací především jeho studie »Über den Einfluss der alttscheischen Sprache und Literatur auf die altpolnische« (Archiv f. slav. Phil. I, II, V, VI), ve kterých ukazuje podrobným rozbořem, jakou měrou v některých staropolských jazykových památkách obsahu náboženského: Bogarodzici, Žalt. Florianském, Pulavském a bibli královny Žofie, proniká jazykový vliv český, datující se ze staré doby křesťanské, a jakou měrou se stopy vlivu tohoto v pozdějších opisích a přepracováních stírají, — dále pak při hojných stycích literatury stpolské se stč. důležité jeho edice »Psalterii Florianensis etc.« (1883) a »Altpolnische Sprachdenkmäler, Systematische Übersicht, Würdigung und Texte« (1887), věnované starým textům polským do konce stol. XV. O míře vlivu českého na starou polštinu nejsou dosud akta uzavřena; zásluhou Nehringovou zůstane, že se otázkou tou obíral tak zevrubně, jako nikdo před ním. es.

Nový filologický časopis »Germanisch romanische Monatsschrift«, jež za přispění Holthausenova, Meyer-Lübkeova, Mi-

chelsova a Streitbergova vydává kielský professor H. Schroeder nákladem Wintrova knihkupectví v Heidelbergu, přináší ve svých posud vydaných 6 sešitech leccos, co je zajímavé pro filologa i pokud není romanistou nebo germanistou. Jsou to zejména některé stati, podávající stručný přehled dosavadního badání, specialita časopisu, sloužícího v první řadě vědecké informaci: na př. Arnoldův článek »Einführung in die Litteratur der Stoffgeschichte«, Gardhausenovy studie »Ursprung und Entwicklung der griechisch-lateinischen Schrift«, pak i Brugmanova úvaha o dávné tužbě filologů vůbec, »Ein Wörterbuch der sprachwissenschaftlichen Terminologie.« Ale i ostatek časopisu potěší a poučí každého filologa; hlavně snaha, užítí i nejmodernějších výzkumů filologických ve prospěch školy, působí sympathicky.

Rovněž nový, zajímavý a pro slovanskou filologii mnoho slibující časopis: Wörter und Sachen. Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung. Herausgeg. von R. Meringer, W. Meyer-Lübke, J. J. Mikkola, R. Much, M. Murko. Bd. I. (Heidelberg 1909, C. Winter) má dobré motto z Jak. Grimma: »Ein Wörterbuch der sprach- und von der ich ausgehe, hat mich doch nie in der weise befriedigen können, dass ich nicht immer gern von den wörtern zu den sachen gelangt wäre«. Předmluva je vykládá. Právě: Po době, jež přestávala na zkoumání hláskoslovných změn, přišel, zdá se, čas, kdy začíná se více pozornosti obracet k významům slov, »věcem«. Jazykozpyt je pouze částí vědy kulturní a budoucnost dějepisů osvěty spočívá v sjednocení vědy jazykové a věcné. Toto sjednocení je zatím ideálem: dějiny »věcí« nejsou dosud po všech stranách propracovány. Proto budou přijímány jen ty práce etymologické, které budou mít na zřeteli tento cíl a vedle nich práce z dějin věcí; nejen však studie tištěných pramenů, nýbrž věcné studie v lidu. Spolupracovníci z rozličných vědeckých oborů vycházející připraví tak látku k *obsažným kulturním dějinám národů indoevropských*. První sešit velmi důsledně plní program listu. R. Meringer podává věcnou studii »Die Werkzeuge der pinsere Reihe und ihre Namen«, doprovázenou 35 obrazy rozličných hmoždířů na přeměnu zrní v mouku. (Pinsere- oproti molere- Reihe, označení dvou rozličných technik této přeměny.) W. Meyer-Lübke píše o románském *bast*. R. Mucha napsal věcnou studii »Holz und Mensch«, v níž ukazuje, kterak se změnami vzdělanosti také slova mění svůj smysl. Další stati: »Ethnogeographische Wellen des Sachsentums« od W. Pesslera. »Isolierte Wurzeln« od neúnavného R. M. Meyera. »Der sigmafärmige Tisch und der älteste Typus des Refektoriums« od J. Strzyzanowského. »Über einige altindische Götternamen« od Th. Blocha. »Sprachforschung und Rechtswissenschaft« od Leop. Wengera. Z oboru filologie slovanské čteme práci prof. Jos. Janka »Über Berührungen der alten Slaven mit Turkotataren und Germanen vom sprachwissenschaftlichen Standpunkte«, obsahující kritiku Peiskerova spisu »Die älteren Beziehungen der Slaven zu Turkotataren und Germanen und ihre sozialgeschichtliche Bedeutung«. Je to německý výtah studie, otištěné ve »V. Č. A.« XVII. (1908.) Člen redakce prof. Murko podává v oddíle »Etymlogoi« článek »Slov. suženj „Sklave“, muka »Marter«. V oddíle »Literatur« Meyer-Lübke posuzuje onomasiologickou studii W. O. Strenga »Haus und Hof im Frazösischen.« zb.

Lednová oslava pětistého výročí Dekretu Kutnohorského přinesla i naší literatuře historické pěkný zisk tím, že Historický klub v Praze vydal s názvem »Dekret Kutnohorský« (str. 72) přednášky V. Novotného, K. Kroftů a J. Susty při té příležitosti proslouvené a spolu G. Fridrichovu palaeograficko-diplomatickou stat s faksimilem notářsky ověřeného opisu Dekretu z r. 1414. Každá ze statí svým způsobem osvětluje nejen předmět, ale i individualitu autorovu; pro dějiny literární zvláště poučný jest článek Kroftův, v němž zajímavě a pro vývoj

hušitství informativně vypisuje se myšlenkový i národnostní ráz mistrů učení Pražského před r. 1409.

Fr. Čádo vo vydání »Filosofických spisů Vincence Zahradníka« (»Filosofické bibliotheky« Čes. Akademie ř. I. č. 1. a 2.) ukončeno jest 2. svazkem. Kromě velmi zevrubné předmluvy o Zahradníkově životě, činnosti literární a filosofickém názoru, k níž připojeny jsou hojně ukázky Zahradníkovy korespondence, F. Čáda shrnul tu veškeré filosofické práce Zahradníkovy, radě je podle filosofických oborů (logika, psychologie, poetika s kritikou, paedagogika s didaktikou, filosofie praktická a morální.) Všude Fr. Čáda shledal také malé zlomky a náčrtky, pokoušeje se zařaditi je tak, aby přibližně vznikla soustava toho neb onoho okruhu myšlení. Dějepisce literárního nejvíce budou zajímati »Zahradníkovy názory o některých otázkách poetiky a literární kritiky« (sv. I., str. 287—317), kde vedle známých Zahradníkových úvah o bajce otištěny jsou i Zahradníkovy články o »kritice, její hodnotě, požadavcích a nesnázích« a bystré poznámky o literatuře pro mládež. Knihu, k níž L. filol. ještě obšírněji se vrátí, zavírá vedle trojího rejstříku bibliografie otištěných prací Zahradníkových.

Každého, kdo se zabývá studiem pohádkové tradice lidové a literatury báchorkové, upozorňujeme na dvojí úvod, jímž Václav Tille provodil VI. a VIII. sv. »Sebraných spisů Boženy Němcové« ve sbírce »Čeští spisovatelé XIX. stol.« V úvodu VI. sv. vyšetřil dokumentární a tradiční cenu českých pohádek a vyřadil je celkem z lidové literatury pohádkové, v VIII. sv. zjistil zdroje slovenských pohádek Němcové, a ukázav k změnám básnířkou podniknutým, stanovil, pokud národopisec může odtud čerpat. Oba úvody, jež vzrostly na objemné studie (LXXVI—XCIV), mají jak hodnotu pomůcek k poznání tvůrčí činnosti B. Němcové, tak cenu studií z literatury látkové.

Jako zvláštní otisk z Čas. Mat. Mor. 1909, vydal Miloslav Hýsek pěknou studii literárně dějepisnou »Dějiny t. z v. moravského separatismu« (str. 52). M. Hýskovi rozumí se separatismem předem filologisování, jež chce, řeči spisovné vtisknouti zvláštní krajinný ráz moravský a tyto snahy opráti úvahou historickou neb theoreticky filosofující. Usílí to, velmi nešťastně inaugurované V. Stachem a a částečně i předjosefínsky smýšlejícím T. Fryčajem, nabývá zvláštní energické rozpínavosti činností F. D. Trnky a V. Ziaka, jimiž Hýskova práce jmenovitě se zabývá. Kdežto však Trnka jeví se mu typickým romantikem, jenž v absurdních svých požadavcích o libozvuku řeči dal se svésti láskou k lidovému svérázu, líčí V. Ziaka jako nefantastického, vědecky založeného pracovníka, který chtěl jazykovou politikou docílitli sblížení Slováků s Čechy. Kromě charakteristiky obou mužů Hýsek předvádí podrobně i pražskou (Jungmannovu, Palackého, po svém způsobě i Kollárovu) polemiku proti těmto snahám a nad jiné zajímavě sleduje Šemberův zvláštní měnivý vztah k těmto sporům, čímž na vědeckou povahu A. V. Šemberovu vrhá (str. 41 a jinde) nové světlo. V poslední části svojí pečlivě a všude hojně doložené práce M. Hýsek opouští oblast filologickou a ukazuje k separatismu literárnímu a myšlenkovému, vedenému Fr. Sušilem; ale i v jeho době F. C. Kampelík novotaří též jazykově. Posléze ozývá se na Moravě zvláště silně i separatismus politický, až pak r. 1885 místo separatistických snah moravských a místo pokusů o zvláštní literaturu moravskou se ohlašuje zdravé usilování mladšího pokolení o svéráznou školu moravskou v rámci literatury české. M. Hýsek, jenž vedle J. Kabelíka nejsoustavněji studuje moravské poměry literární a kulturní probral celou látku důkladně a spolehlivě.

an.

Kdo jest skladatelem básně Ciris?

Napsal **Ant. Kolář**.

(Pokračování).

II. Vznikla Ciris před básněmi Vergiliovými?

Není-li tedy Vergilius skladatelem básně Ciris, vznikla tato báseň buď před Vergiliovou činností literární nebo po smrti jeho. Co se týče alternativy první, uvádějí její zastanci Ciris obyčejně ve spojení se jménem určitého básníka, a to — nehledě k ojedinelému případu Egliho, jenž prohlásil C. Valeria Catulla za skladatele této básně — elegika římského Cornelia Galla. Ten ovšem musí připadnouti na mysl těm, kdož uznávají prioritu této básně před básněmi Vergiliovými.

Předním zastancem, ba můžeme říci původcem domněnky, že Cornelius Gallus jest skladatelem našeho epyllia, jest v nejnovější době Fr. Skutsch, jenž snaží se dokázati, že tento známý elegik římský složil Ciris asi mezi lety 54—40 před Kr., pravdě nejspodobněji r. 45. Hojnost důvodů pro své mínění čerpá nejen z básně samé, nýbrž také z výkladu šesté eklogy Vergiliovy. Poněvadž výklad této eklogy tvoří jaksi vnější důvod, jímž bychom z jiného spisovatele měli dosvědčeno Gallovo auctorství básně Ciris, pokusíme se nejprve o její výklad, abychom ukázali, jsme-li oprávněni viděti v ní důkaz pro onu domněnku.

Skutsch přisuzuje Ciris Gallovi nejprve z té příčiny, že Vergilius ve v. 74 nn. této eklogy připomíná Gallovo epyllion, obsahující touž báj o Nisovi a Scylle jako Ciris, a že přejímá do své básně tři verše onoho epyllia Gallova, jež se do slova shodují s verši básně Ciris. Abychom všemu tomu lépe rozuměli, jest se zmíniti o skladbě této eklogy. Vergiliova šestá ekloga vznikla buď r. 41 nebo krátce na to r. 40 př. Kr.¹ a skládá se ze dvou částí. Verše 1—12 obsahují úvod, v němž Vergilius vě-

¹ Schanz, *Gesch. der röm. Litteratur* II, 1², str. 36.

nuje svou báseň příteli svému z dob mládí Alfenu Varovi a omlouvá se, proč ho neoslavuje v básni epické. Sám Apollo prý ho vybídl, když počal psáti básně epické, aby jen pokračoval ve skládání eklog a básní epických zanechal. V druhé části (v. 13—86) vypravuje básník o Silenovi, jenž probuzen byv ze spánku dvěma pastýři, Chromidem a Mnasylem, a donucen od nich, aby jim zazpíval písně, jež jim kdysi byl slíbil, píše o vzniku světa, o Deukalionovi a Pyrrze, vládě Saturnově, Prometheovi, Hylovi, Pasifai, synech Faethontových, Atalantě, o původu háje grynejského, Scylle a Filomele. Silenus zmiňuje se toliko docela stručně o jednotlivých bájích; někde naráží na ně jen několika slovy.

Proč píše Silenus tyto báje, jež, jak se zdá, nijakou páskou nejsou spojeny, nýbrž prostě beze všeho vzájemného vztahu k sobě přiřaděny? Či snad přece jest zde nějaké pouto, jež všechny ony báje spojuje, a jaké? Skutsch soudí, že všechny báje Silenovy jsou spojeny páskou jediného básníka, jakožto jejich skladatele¹. Kdo jest skladatelem jejich, vyplývá prý z v. 64 nn., kde Vergilius činí zmínku o Corneliu Gallovi. Silenus totiž na tom místě připomíná Gallovo epyllion o původu háje grynejského, jež složil Gallus dle vzoru Euforiona z Chalkidy.

Poněvadž ve výčtu bájí Silenových zmínka o Gallovi, příteli básníkovu, byla by nevhodná a poněvadž ani báje předchozí ani ty, jež po oné zmínce následují, nijak nejsou navzájem spojeny, jest uvéstí všechny ony báje vůbec, i před onou zmínkou o Gallovi i po ní, ve spojení s Corneliem Gallem. Zkrátka verše 31—84 šesté eklogy Vergiliovy neobsahují podle Skutsche nic jiného než výčet epyllií Cornelia Galla. V tomto výčtu připomíná Vergilius ve v. 74—77 také báj o Nisovi a Scylle. Poněvadž tři verše tohoto místa (75—77) shodují se do slova s verši 59—61 básně Ciris, což snazšího, než prohlásiti Cornelia Galla za skladatele nám zachovaného epyllia Ciris a souditi, že Vergilius přejal tři verše z Gallovy básně do svého výčtu, aby všichni poznali, že účelem druhé části eklogy jest výčet epyllií jeho přítele a že právě na onom místě má na mysli Ciris.

To jest Skutschův výklad šesté eklogy Vergiliovy, na první pohled dosti lákavý. Jest ovšem otázka, osvědčí-li se také při podrobnější kritice.

1. Především vzbuzuje podezření Serviova poznámka k 13 verši této eklogy²: »sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Vergilio, sed a Theopompo translatum. Is enim apprehensum Silenum a Midiae regis pastoribus dicit crapula madentem et ex ea soporatum illos dolo aggressos dormientem vinxisse, postea vinculis sponte laben-

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 38 a Vergil und Gallus, str. 137.

² F. Ramorino, Le poesie di Cornelio Gallo a proposito di un recente libro dello Skutsch, Atene e Roma V, 1902, str. 487.

tibus liberatum de rebus naturalibus et antiquis Midae interroganti respondisse.« Toto vypravování o Silenovi obsahoval Theopompův spis, zvaný *Θαυμάσια*. Není ovšem pravdě podobno tvrzení Serviova, že Vergilius čerpal přímo z Theopompa¹, ale jest jisto, že zmínky o Silenovi, vypravujícím nebo zpívajícím o věcech přírodních a rozmanitých bájích, byly velmi známé a častěji se vyskytovaly u básníků i prosaiků (setkáváme se s ním též u Plutarcha Consol. ad Apollonium, c. 27). Vergilius mohl čerpati látku k druhé části šesté eklogy z pramene jiného, jemu bližšího, nějakého básníka alexandrijského. Neboť zcela podobné vypravování, ovšem s výměnou Silena za Orfeu, vyskytuje se u alexandrijského básníka Apollonia Rhodského v Argonaut. I, 496—511. Zde pje Orfeus, zcela podobně jako u Theopompa a Vergilia Silenus, de rebus naturalibus et antiquis, tak že jest na snadě domněnka, že právě vypravování Apolloniovo mělo vliv na ono místo Vergiliovo.

Avšak i jinde v básních Vergiliových vyskytuje se podobné vypravování, jako na př. v Georg. II, 475—482 a v Aen. I, 742—746, kde pje Iopas o původu světa². Z čehož vysvítá, že není příčiny, vykládati onu část šesté eklogy (v 13—86) allegoricky; není třeba pokládati ji za pouhý vnější rámec, jenž měl sloužiti básníkovi k uskutečnění jiné myšlenky. Celou stat mohl vykládati čtenář ve smyslu vlastním právě tak, jako ne podkládal jiného účelu vypravování Theopompovu nebo Apolloniovu.

2. Měl-li však přece Vergilius v úmyslu, v rámci vypravování o Silenovi podati seznam básní Gallových, tak že by Silenus pěl o bájích, jež byly předmětem jejich, měl naznačiti hned na počátku onoho výčtu vlastní účel celé stati, aby čtenář si vše mylně nevykládal. To však neučinil, nýbrž teprve po 33 verších učinil zmínku o Gallovi, jehož se měla týkati celá část předchozí i následující. Tento způsob liší se od známých nám skutečných výčtů literárních prací jiného básníka, jež shledáváme u Statia (Silv. II, 7 výčet básní Lukanových), Ovidia (Am. III, 9 výčet básní Tibullových) a skladatele epitafia Bionova³.

Než Vergilius nemohl hned na počátku oné stati naznačiti, že vše, co Silenus pje, jest vlastně výčet básní Gallových, namítá Skutsch⁴. Budiž, mohl tedy dodatečně aspoň na konci naznačiti vlastní smysl celého místa, aby si čtenář opravil chybný

¹ Ramorino na uv. m. str. 487.

² W. V. Sellar, The Roman poets of the Augustan age, Virgil, Oxford 1897³, str. 143 k těmto dvěma místům poznamenává: »In this effort we recognise the influence of other Alexandrine poets rather than of Theocritus.«

³ Skutsch, Aus Vergils Frühzeit, str. 50 nn., Leo, Hermes XXXVII, 1902, str. 28, Helm, Berl. philol. Woch. XXII, 1902, si. 205.

⁴ Gallus und Vergil, str. 152¹.

názor o účelu písní Silenových. Uvésti však jméno Gallovo uprostřed mezi bájemi, o nichž píše Silenus, jest vlastně svádkem čtenáře k tomu, aby pouze ono místo, na němž ona zmínka se vyskytuje, vztahoval k uvedenému básniku, nikoli však také vše, co předcházelo a co ještě následuje; taková neobratnost byla by při účelu, který přikládá báji o Silenovi Skutsch, přece poněkud podivná. Praví-li Skutsch¹: »Aber wenn der Leser wirklich unaufmerksam genug war, um nicht schon hier die Anklänge an Gallus und damit den Sinn der ganzen Ekloge zu merken, so mussten ihm V. 64 ff. blitzartig den Weg rückwärts und vorwärts erhellen, die Gallus als Dichter nennen und damit das Rätsel für jeden zeitgenössischen Leser unbedingt lösen«, jsou jeho slova pouze výrazem vroucího přání, aby i jiní přikládali katalogu bájí Silenových též význam jako on sám.

3. Šestá ekloga byla napsána buď r. 41 nebo 40 před Kr. Jestliže tedy Vergilius onoho roku podal katalog básní Gallových, třeba souditi, že všechny básně, o nichž mluví Silenus, již byly složeny a Římanům dosti známy, poněvadž by bylo bývalo nemístno také o básních, jež dosud vydány nebyly, mluvit tak, jako by již byly napsány a širšímu obecnstvu známy, třeba by byl Vergilius věděl, že je Gallus hodlá teprve vydati. Tehdy však nebylo Gallovi více než 28 nebo 29 let. Není počet jedenácti až dvanácti básní², z nichž mnohé mohly obsahovati též počet veršů jako *Ciris* (541), ne-li ještě větší, příliš veliký, než aby mohl býti přiřčen básníkovi tak mladému? To jest povážlivější nad to ještě také proto, že Gallus patřil mezi přívržence Euforionovy, jichž zdoluhavost při skládání básní, vysvětlitelná při jejich učeném směru, který pěstovali v poesii, byla pověstná. Od Catulla známe jedině epyllion de nuptiis Pelei et Thetidis (c. 64), Cinna pracoval o Zmyrně devět let a Vergilius skládal *Georgica* sedm let³.

Tuto obtíž cítí Skutsch sám a snaží se ji oslabiti tím, že praví, že Gallus mnohá ze svých epyllií přeložil prostě z řečtiny do latiny. Mimo to prý také méně pečlivá forma jeho básní jest důkazem, že Gallus skládal rychleji než jiní přívrženci učeného směru alexandrijského⁴. Na doklad toho uvádí aspoň pro elegie slova Quintilianova *Inst. or. X, 1, 93*: »elegia quoque Graecos provo-

¹ Gallus und Vergil, str. 151.

² Byly by to básně: O Epikurově filosofii, Deukalionovi a Pyrrze (vládě Saturnově), Prometheovi, Hylovi, Pasifai, Atalantě, synech Faethontových, háji grynejském, Scylle (= *Ciris*), Philomele a Apollinovi. pějícím na březích Eurota. Do toho počtu musíme zařaditi ještě čtyři knihy Gallových erotických elegií na Lykoridu, jež také již byly napsány. Než o tom později více.

³ Leo, *Hermes* 1902, str. 29, Helm, *Berl. philol. Woch.* 1902, sl. 205.

⁴ Aus Vergils Frühzeit, str. 47 n., Gallus und Vergil, str. 117; srv. také Galdi, *Cornelio Gallo e la critica virgiliana*, str. 57.

camus, cuius mihi tersus atque elegans maxime videtur auctor Tibullus; sunt qui Propertium malint. Ovidius utroque lascivior sicut durior Gallus«. Avšak tato kritika Quintilianova netýká se, myslím, formální, nýbrž obsahové stránky básní oněch čtyř nejslavnějších elegiků římských. Právě-li Skutsch, že Gallus mohl vynikati produktivností nad své vrstevníky Cinnu, Calva, Cornificia a Catulla, stačí uvést proti tomu výrok samého »Galla« z básně Ciris, kde ve v. 46 praví o tomto svém epylliu, věnovaném Messalovi:

accipe dona meo multum vigilata labore,

abychom mohli pochybovati o tom, že mu verše plynuly z péra tak rychle a lehce, že již v 29 letech měl za sebou úctyhodnou řadu jedenácti dosti objemných básní.

Dále snaží se Skutsch seslabiti nepohodlný následek svého výkladu tvrzením, že Vergilius mohl do svého výčtu pojmouti také básně dosud neukončené, o nichž Gallus právě tehdy pracoval. To prý bylo zvláště možno při oné básni o filosofii Epikurově, jež mohla býti zařaděna do katalogu hotových básní, ač mohl míti Gallus toliko náčrtek hlavních jejích částí. Na doklad toho uvádí místo Propertiovo II, 34, 63 nn., kde prý básník nedokončenou dosud Aeneidu Vergiliovu jmenuje také společně s jeho Bukolikami a Georgikami.

Ale srovnání toto povážlivě kulhá, poněvadž Propertius předně nemá v úmyslu vypočítávati hotové básně Vergiliovy a dále o Aeneidě mluví přímo jako o básni dosud neukončené, o které básník teprve pracuje, ale již známé. Právě totiž o Vergiliově (v. 63): qui nunc Aeneae Troiani suscitata arma a o Aeneidě (v. 66): nescio quid maius nascitur Iliade.

Skutsch jde dokonce tak daleko, že hledí ve svůj prospěch využítovati též věci, která zde nejvíce vadí. Ona část šesté eklogy, která se týká domnělé Gallovy básně De rerum natura (v. 31—40), jeví hojně stopy imitace stejnojmenné básně Lucretiovy. To nás ovšem, nevykládáme-li onu část eklogy allegoricky, nijak nepřekvapuje, poněvadž imitace Lucretia v básních Vergiliových jsou dosti hojné. Měl-li však Vergilius na mysli báseň Gallovu, není nám imitace Lucretia na tomto místě právě vhod, protože čekáme, že básník bude čerpati ze slovního materiálu básně Gallovy, nikoli Lucretiovy.

Avšak tuto záhadu zase hravě dovedl rozřešiti Skutsch. Vergilius prý totiž proto na tomto místě čerpal z Lucretia, že báseň Gallova nebyla ještě hotova; ale Vergilius věděl, že Gallus při skládání jejím se přikloní k Lucretiovi, jakožto vzoru toho druhu básní. Takovýto »důvod« nelze ovšem nazvati jinak, než, abychom užili slov Skutschových, »ein Spiel mit Möglichkeiten«, jimž může věřiti, kdo chce, kdo nechce, nemusí.

Není divu, že právě tuto filosofickou báseň Gallovu by Skutsch rád odstranil z počtu básní, již r. 41 známých. Neboť praví-li Skutschův Gallus v básni *Ciris* r. 45, že se teprve tehdy počal zabývat studiem filosofie Epikurovy a že dosud není s to, aby napsal na jejím základě učenou báseň *de rerum natura*, jest málo pravdě podobno, že již r. 41 byla hotova a Vergilioví známa. Neboť k takovému literárnímu plodu bylo třeba nejen důkladného studia, nýbrž i báseň sama mohla pokračovati jen volným tempem.

4. Podivuhodnou náhodou se stalo, že z těchto tak hojných epyllií Gallových nejen nic se nám nezachovalo, nýbrž že ani zmínky nijaké o nich ze starověku nemáme¹. Touto pohromou literární činnosti Gallovy není dle Skutsche vinno nic jiného, než nenávisť císaře Augusta, kterou Gallus na sebe uvalil a jež měla také v zápětí předčasný konec života básníkov². Po smrti Gallově r. 26 př. Kr. stihla jeho jméno z rozkazu císaře Augusta *damnatio memoriae*. Nenávisť císařova šla tak daleko, že Vergilius odstranil na jeho přání ze čtvrté knihy *Georgik* chválu na Galla a nahradil ji ve druhém vydání bájí o pastýři *Aristaeovi* a jeho včelách³. Rovněž Statius, ačkoli vypočítává přední zástupce elegie římské (*Silv.* I, 2, 252 nn.), o Gallovi ani slovem se nezmiňuje. Proto soudí Skutsch, že není divu, že jméno Gallovo ve všech oborech písemnictví římského až na elegii upadlo v zapomenutí a beze stopy zaniklo. Tím si prý vysvětlíme, že nikde u starověkých spisovatelů není zmínky o Gallových epylliích, jež byla zastíněna jeho elegiemi.

Avšak ani tento důvod Skutschův není dosti přesvědčivý, aby mohl vyložiti naprosté ignorování podivuhodné epické tvorby Gallovy u pozdějších spisovatelů. Neboť jest zajisté patrné, že ona *damnatio memoriae* nejkřutěji postihla Galla za života císaře Augusta. Bylo-li záští císařovo tak veliké, že nestrpěl vůbec zmínky o Gallovi v básních z doby současné, čekali bychom. že bánič doby Augustovy o něm vůbec se zmiňovati nebudou. Jestliže však nerozčílovala císaře nijak zmínka o Gallovi jakožto básníku, nýbrž pouze jako politiku — a právě zmínka Vergiliova týkala se Gallovy praefektury v Egyptě — nebylo příčiny, aby básníci mluvili pouze o jeho elegiích, nikoli také o jeho básních epických, zvláště když jich bylo takové na tehdejší dobu řídké množství. Ovidius však právě v době, kdy moc klatby, jež byla uvalena na jméno Gallovo, byla největší, zmiňuje se o jeho elegiích a chválí je. Proč nepřipomíná také jeho epyllii? Či jediné proto, že nejen obsahem, nýbrž i formou stály daleko za elegiemi, jak se domnívá Galdi⁴.

¹ Helm, Berl. philol. Woch. 1902, sl. 206.

² Skutsch, Gallus und Vergil, str. 137.

³ Skutsch, Aus Vergils Frühzeit, str. 140 nn.

⁴ Cornelio Gallo e la critica virgiliana, str. 57.

Avšak Ovidius ani na těch místech, kde podává úplný výčet literární tvorby toho neb onoho básníka, o epyllích Gallových se nezmiňuje. Tak na př. v *Amor.* I, 15, jež byly napsány nedlouho po smrti Gallově — neboť první jich vydání vyšlo r. 15 př. Kr.¹ — uvádí všechny básně Vergiliovy, ale jméno Cornelia Galla spojuje s Lykoridou, t. j. zná pouze jeho erotické elegie. V *Ars am.* III, 334 připomíná epickou báseň *Argonautica* Varrona Atackého, avšak Galla uvádí spolu s Tibullem a Propertiem jakožto repraesentanty římské elegie. A tak jest tomu také na jiných místech básní Ovidiových². Ani Quintilianus, jak se zdá, neznal epických básní Gallových. Neboť v *Inst. or.* X, 1, 93 zařadil je mezi elegiky, neuvádí ho však mezi básníky epickými, ačkoli X, 1, 89 n. vypočítává celou řadu namnoze bezvýznamných jmen v tomto oboru poesie, jež jsou nám úplně neznáma. Konečně také Martialis VIII, 6 zná toliko erotické elegie Gallovy na Lykoridu.

5. Proti Skutschovu výkladu VI. eklogy Vergiliovy vzbuzuje dále podezření též toto. Bylo by nevhodné, poslati Varovi báseň, která neoslavovala jeho, nýbrž osobu cizí, ve které by pouze 12 veršů bylo věnováno Varovi, avšak 50 Corneliu Gallovi. Co záleželo Varovi na epyllích Gallových?³

6. Skutschův výklad neosvědčuje se však ani po jiné stránce. Podává-li VI. ekloga seznam básní Gallových, mohl Vergilius, jak soudí Skutsch, usnadniti čtenářům pochopení smyslu básně tím, že uváděje jednotlivé básně svého přítele, přejal z nich nejvhodnější verše do svého výčtu. Jestliže tedy ve verších 78—81 děje se zmínka o Gallově epylliu, jež se týkalo Terea a Filomely, čekali bychom dle předpokladu Skutschova, že ony verše přejaty budou z onoho Gallova epyllia. Ale není tomu tak. Verš 81:

infelix sua tecta super volitaverit alis

jest shodný s 51 veršem básně Ciris.

Ve verších 45 nn. připomíná básník báj o Pasifai. K verši 47:

a, virgo infelix, quae te dementia cepit

poznamenává však Servius, že Vergilius první část verše (a, virgo infelix) přejal z Calvovy básně Io (a, virgo infelix, herbis pascere amaris). Skutsch snaží se omluviti tento rozpor tím, že prý Vergilius nečerpal přímo z básně Calvovy, nýbrž užil skutečně verše Gallova, jež našel v epylliu o Pasifai⁴.

Avšak předně není příčiny, abychom upírali víry zprávě Serviově; takovým nemístným podezříváním lze odstraniti lehce

¹ Ribbeck, *Gesch. der röm. Dichtung* II², str. 239.

² Rem. 765; *Amor.* III, 9, 64; *Trist.* II, 445; IV, 10, 53.

³ Ramorino, *Atene e Roma* V, 1902, str. 489.

⁴ Aus Vergils *Frühzeit*, str. 81 a Gallus und Vergil, str. 56².

každou obtíž, jež se staví v cestu. Mimo to Skutschovým výkladem není jeho domněnka nijak zachráněna, poněvadž druhá část verše 47 eklogy VI. (*quae te dementia cepit*) shoduje se do slova s 69 veršem II. eklogy:

Ah Corydon, Corydon, quae te dementia cepit!

Tento verš II. eklogy, která zároveň s III. patří mezi první eklogy Vergiliovy vůbec¹, vznikl jistě napodobením 72 verše XI. básně Theokritovy²:

ὦ Κύκλωψ, Κύκλωψ, πᾶ τὰς φρένας ἐκπεπότασαι;

Proto ve verši 47 eklogy VI. měl Vergilius na mysli buď 69 verš eklogy II., nebo 72 verš XI. básně Theokritovy. Avšak napodobení Čalva a Theokrita na místě, kde děje se zmínka o básni Gallově a kde bychom očekávali spíše užití verše z oné básně, jest podivné. Z uvedených důvodů vyplývá, že Skutschův výklad šesté eklogy Vergiliovy poskytuje mnoho neodstranitelných obtíží, a proto nepokládám za správné, vidí-li se v ní seznam Gallových epyllií a zároveň důkaz pro Gallovo auctorství básně Ciris.

Neobsahuje-li tedy tato ekloga výčet epických básní Cornelia Galla, co máme viděti v oné písni Silenově, jak si ji máme vyložiti?

Nijak jinak, myslím, než jako množství rozmanitých bájí, mezi nimiž Vergilius zmínil se stručně také o svém příteli, aby i jeho oslavil. Příležitostné zmínky toho druhu nalézáme i jinde, na příklad v ekloze III., 84 nn., kde připomíná básník Polliona, Bavia a Maevia. Třebas eklogu VI. poslal Vergilius Alfenu Varovi, přece mohl na jednom místě spojití jméno Gallovo s bájí o původu háje grynejského. Hledati nějaké jiné pouto, jež by spojovalo jednotlivé báje, o nichž pje Silenus, pokládám nejen za velmi nesnadné a snad dokonce marné³, nýbrž i zbytečné. U Theopompa pěl Silenus totéž, podobně Orfeus v Argonautikách Apollonia Rhodského a přece nikdo nesnaží se spojití jednotlivé písně nějakou páskou. Proč by tomu nemohlo býti také tak v této ekloze Vergiliově?⁴

¹ Ribbeck, *Gesch. der röm. Dichtung* II², str. 17 a P. Deuticke, *Vergils Gedichte* I, Berlin 1907², str. 5.

² P. Jahn, *Die Art der Abhängigkeit Vergils von Theokrit und anderen Dichtern*. Progr. des kölln. Gymnasiums zu Berlin 1898.

³ Deuticke, *Vergils Gedichte* I, Berlin 1897², str. 64 praví: Bisher fehlt ein durchweg befriedigender Aufschluss, warum der heitere Silen all diese ernsten, vielfach tragischen Geschichten berichtet. Und leider lässt sich kaum erwarten, dass die vermutlich vorliegenden Beziehungen auf allerlei Ereignisse in der Umgebung des Dichters oder in der Literatur des Tages jemals klar zu Tage treten.

⁴ Vollmer, *Rhein. Mus.* LXI, 1906, str. 487 n., jenž také nepochybně s výkladem Skutschovým, pokusil se vyhledati jiné pouto, jež by spojovalo nejen obě části eklogy, nýbrž i jednotlivé báje Sile-

Než připustíme, že šestá ekloga Vergiliova vskutku obsahuje výčet básní Cornelia Galla a že tento elegik napsal epyllion o Nisovi a Scyllle. Že Ciris, nám zachovaná, není onou básní Gallovou, toho důkazem jsou verše 74—77 eklogy VI.:

quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est
candida succinctam latrantibus inguina monstis
Dulichias vexasse rates et gurgite in alto
a! timidos nautas canibus lacerasse marinis.

Tyto verše shodují se s 59—61 veršem básně Ciris. Skutsch, jak již svrchu jsme podotkli, se domnívá, že Vergilius přejal z básně Ciris tyto verše, aby čtenář snáze poznal, že má na mysli epyllion Gallovo¹. Ale již Leo² a Helm³ uvedli pádný důvod proti Skutschově hypotéze. Neboť Vergilius na onom místě ztotožnil Scyllu Nisovu, jež byla proměněna v ptáka ciris, se Scyllou Homerovou, známou obludou mořskou. Tím však dopustil se téže chyby, kterou u jiných básníků kárá skladatel básně Ciris ve v. 54 nn. Mohl Vergilius takovýmto způsobem citovat Gallovou Ciris, zmíniv se právě o té versi báje, kterou Gallus v domnělé své básni byl zavrhl?

Skutsch pokouší se zmírniti tuto vážnou a oprávněnou výtku, řka, že skladatel básně Ciris nekárá těch, kteří spletli Scyllu, dceru Nisovu, se Scyllou Homerovou; neví prý vůbec nic o básnících toho druhu, kteří soudí, že Scylla Nisova byla proměněna v obludu mořskou: jeho slova vztahují se prý pouze ke Scyllle vůbec, nikoli však ke Scyllle Nisově⁴.

Avšak ze slov předchozích vyplývá zcela jasně, že skladatel básně Ciris vztahuje verše 54 nn. ke Scyllle Nisově, ač jí výslovně nejmenuje. Praví totiž ve verších 52 nn. o Scyllle, v ptáka proměněné:

hanc pro purpureo poenam scelerata capillo
pro patris et solvens excisa funditus urbe.
Complures illam magni, Messala, poetae
longe alia perhibent mutata membra figura
Scyllaeum monstro saxum infestasse voraci.

Nemůže býti pochybností o tom, že na tomto místě má na mysli básník Scyllu Nisovu a že zavrhuje versi těch, kdož ji ztotožňují se Scyllou homerskou.

Velkou obtíž působí Skutschovi mimo to slova Vergiliova ve verši 74: quam fama secuta est. Proto jest nucen uchýliti se

novy. Podarilo-li se mu to, jest velmi pochybno; poněvadž to však nepatří k věci, nebudu se o tom déle šířiti.

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 95 a Gallus und Vergil, str. 138 nn.

² Hermes 1902, str. 30.

³ Berl. philol. Woch. XXII, 1902, sl. 208.

⁴ Aus Vergils Frühzeit, str. 93.

k podivnému a nezvyklému výkladu jich, aby aspoň nějak mohli hájiti svou hypothesu¹. Nikdo zajisté nebude vykládati verš 74 jinak než: nač mám se zmiňovati o Scylle Nisově, o níž vypravuje pověst, že byla proměněna v obludu mořskou? Ale Skutsch vykládá jinak: »Scylla, des Nisus Tochter, der sich das falsche Gerede angehängt hat, dass sie das homerische Ungeheuer sei.« Že můžeme takto vykládati slova básníkovy, potvrzuje prý se poznámkou Nordenovou k verši 14 šesté knihy Aeneidy: »besonders gern wenden die Dichter diese Form ... da an, wo die Sagenüberlieferung schwankte, verworfen oder rationalistisch umgedeutet wurde.«² Ba nejen že můžeme, nýbrž dokonce prý musíme slova Vergiliova takto vykládati, sice jinak si Vergilius odporuje sám, poněvadž v Georg. I, 404 nn. přidržuje se správné verse, dle níž Scylla Nisova byla proměněna v ptáka ciris.

Než předně ani když uznáme, že slova Vergiliova »quam fama secuta est« mají význam, jaký jim přikládá Skutsch, nemůžeme mluvit o tom, že Vergilius cituje Gallovu báseň Ciris. Neboť k citování nějaké básně, jež se přidržuje správné verse, nestačí zamítnouti versi nesprávnou. Měl-li Vergilius v úmyslu, citovati jakožto báseň Gallovu Ciris nám zachovanou, měl se vyjádřiti aspoň takto: nač mám mluvit o Scylle Nisově, o níž správná verse vypravuje, že byla proměněna v mořského ptáka ciris. O citování Gallovy Ciris mohli bychom mluvit při přirozeném výkladu verše 74 jedině v tom případě, kdyby byl skladatel této básně obě verse poptel sám. To však na štěstí ne učinil³.

Co se toho týče, že si Vergilius odporuje sám, vykládáme-li slova verše 74 přirozeně, ježto v Bukolikách přidržuje se verse, že Scylla Nisova byla proměněna v obludu mořskou, v Georgikách však následuje téže verse jako báseň Ciris, jest to sice pravda, ale není třeba z důvodu, který jsme již uvedli výše na str. 179, pro to překrucovati jasná slova verše 74, abychom onu nesrovnalost odstranili. Mimo to, nehledě ani k tomu, že vzájemný rozpor mezi oběma místy zavinití mohl odchýlný pramen Georgik, shledáváme také u jiných básníků římských ztotožnění obou Scyll, jako na př. u Tibulla III, 4, 89 a Propertia V, 4, 39 n. Nejméně důslednosti projevil však v té příčině Ovidius, jenž v Metam. VIII, 1—151 přidržuje se správné verse, dle níž Scylla Nisova byla proměněna v ptáka ciris, avšak na jiných pěti místech⁴ i po vydání Metamorfos zaměňuje Scyllu Nisovu se Scyllou Homerovou. Konečně abychom přihlédlí také ke

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 95 a Gallus und Vergil, str. 141.

² P. Vergilius Maro Aeneis Buch VI erklärt, Leipzig 1903, str. 123.

³ Helm, Berl. Philol. Woch. XXII, 1902, sl. 209.

⁴ Her. XII, 123 nn.; Am. III, 12, 21; Art. am. I, 331; Rem. 737; Fast. IV, 499.

slovům Nordenovým, jež zdají se potvrzovati výklad Skutschův, ani na jednom z oněch míst, jež uvádí Norden¹, není nejmenší stopy, že by se Vergilius rozhodoval mezi versí správnou a nesprávnou, nebo že by chtěl naznačiti variaci té neb oné báje. Všude, kde se vyskytuje podobné rčení (jako Georg. IV, 42 a Aen. III, 551 si vera est fama, Aen. XII, 735 fama est), má jediné ten smysl, že na tom neb onom místě děje se zmínka o věci paradoxní, neuvěřitelné².

Skladatel básně Ciris kárá ve v. 54 »complures et magnos poetas« proto, že ztotožňují neprávem obě Scylly. Je-li Cornelius Gallus jejím skladatelem, kdo jsou oni complures et magni poetae? Ze starších básníků římských sotva zbývá nějaký velký básník, poněvadž Vergilius, Tibullus, Propertius a Ovidius dopustili se oné chyby teprve později. Z básníků řeckých Parthenios, jenž ve svých Metamorfosách také vypravoval báj o Scylle, mezi ně počítán býti nemůže. Patří-li k nim Kallimachos, v jehož Aitiích byla také zmínka o této báji³, jest nejisto. Ať se má věc jakkoli, mnoho velkých básníků Gallus na mysli míti nemohl. Mysleme si však, že Ciris vznikla po smrti Vergiliově! Vergilius v ecl. VI, 74 nn. spletl obě verše; skladatel básně Ciris, káráje pro to mnohé velké básníky, přejal z Vergiliovy eklogy do slova tři verše na ono místo. Nenaznačil-li tím velmi vhodně, že pomýšlí při tom nejen na Propertia a Tibulla, nýbrž v přední řadě na Vergilia samého?

Tímto, myslím, že s dostatek bylo ukázáno, že vnější důvod, jímž hledí Skutsch podepřítí svou hypothesu o Gallově auktorství básně Ciris, čerpaný ze zvláštního výkladu šesté eklogy Vergiliovy, jako neudržitelný padá. Nyní nastává otázka, zda zachovaná báseň sama poskytuje nám nějakých známek, jež by svědčily pro auktorství Gallovo. Především všimněme si údajů, týkajících se vlastní osoby básníkovy, a hleďme je aplikovati na osobní poměry Cornelia Galla!

1. Ve v. 54 vyskytuje se jméno jakéhosi Messaly, jež nazývá básník ve v. 36 »iuvenum doctissimus«. Skutsch pokládá tohoto Messalu, jemuž Ciris jest dedikována, za M. Valeria Messalu Corvina, poněvadž prý o něm, jakožto mladíku šestnáctiletém, praví Cicero v listě k Brutovi I, 15: »gravi iudicio multaque arte se exercuit in verissimo genere dicendi. Tanta autem industria est tantumque evigilat in studio, ut non maxima ingenio, quod in eo summum est, gratia habenda videatur«⁴.

¹ Aen. X, 189; III, 121; 578; IV, 179; VII, 409; VI, 14; ecl. VI, 74.

² Leo, Hermes 1907, str. 68.

³ Srv. Martialis X, 4 a verš z Kallimachových Aitií (319, 4) v Etym. magn.: *Σκύλλα γυνή κατακείσα καὶ οὐ ψόθος οὖνοιο' ἔχουσα*.

⁴ Aus Vergils Frühzeit, str. 85 a Gallus und Vergil, str. 8.

V době po r. 19 př. Kr., kdy dle většiny badatelů Ciris vznikla, nemohl prý však býti nazván Messala iuvenis, velmi dobře však kolem r. 45 př. Kr., kdy dlel v Athenách. Že také skladatel básně Ciris v té době, kdy toto epyllion skládal, dlel v Athenách, vyplývá prý z veršů 3 n.

etsi me . . .

Cecropius suaves exspirans hortulus auras
florentis viridi sophiae complectitur umbra.

Proto prý Gallus věnoval Ciris Messalovi asi kolem r. 45—44 př. Kr.

Avšak předně odnikud nevíme, že Cornelius Gallus v mládí dlel v Athenách a tam se vzdělával ve filosofii Epikurově. Mimo to není příčiny, abychom pro uvedené verše pomýšleli na skutečný pobyt auktora básně v Athenách v době, kdy Ciris Messalovi dedikoval. Neboť lze je mnohem lépe vyložití obrazně ve smyslu: nyní zcela jsem se oddal filosofii Epikurově¹.

Že nepřislušelo jedině Messalu Corvinovi oslovení »iuvenum doctissime«, toho důkaz podává Ovidius, jenž v Trist. IV, 4, 5 chválí také Messalina, syna řečníka Messaly: »cuius in ingenio est patriae facundia linguae«.

Na svědectví Ciceronovo není, myslím, třeba klásti takový důraz, jak činí Skutsch, poněvadž situace sama do jisté míry nutila básníka, aby Messalu, jemuž báseň věnoval, lichotivě oslovil. Skladatel básně Ciris totiž měl v úmyslu napsati později, až bude s dostatek obeznámen s filosofií Epikurovou, učnou báseň De rerum natura (srv. verše 44—46 haec tamen i n t e r e a . . . accipe dona). Kdyby nebyl věděl, že Messalá takovou báseň s povděkem přijme, nebyl by pomýšlel na to, aby mu ji poslal. Taková báseň byla důstojna nejen básníka samého, jenž od Mus se odvrátiv přiklonil se k filosofii, nýbrž i Messaly, poněvadž byl iuvenum doctissimus.

2. Roku 45—44, kdy dle mínění Skutschova Gallus napsal Ciris, nebylo mu více než 25 let. Avšak skladatel básně jest osoba věku již pokročilejšího, jak jsme ukázali z veršů 1 n. a 45 (v. výše str. 176—178). Skutsch ovšem praví², že i mladý Gallus mohl pohrdnouti trpkými úspěchy dráhy politické, zvláště jako stoupenec nauky Epikurovy, jenž maje na mysli heslo mistra svého οὐδὲ πολιτεύεται ὁ σοφός, nedbal o účast v životě veřejném, avšak takovému výkladu odporují slova skladatele samého (v. 2 irritaque expertum . . . praemia), z nichž poznáváme, že se nevzdal již předem dráhy politické, nýbrž napřed okusil a pak teprve se nabažil trpkého ovoce jejího.

¹ Srv. výklad N é m e t h y h o k uvedeným veršům v jeho vydání básně Ciris, str. 46. Přívrženci učení Epikurova byli nazýváni οὐδὲ πολιτεύων.

² Aus Vergils Frühzeit, str. 90.

Na důkaz, že skladatel básně Ciris nebyl starší muž, uvádí Skutsch¹ v. 42 n., kde praví o sobě básník:

sed quoniam ad tantas nunc primum nascimur artes,
nunc primum teneros firmamus robore nervos . . .

To prý jsou slova, jež se vyjímají velmi podivně v ústech muže věku již pokročilejšího. To by bylo ovšem pravda, kdyby básník o sobě pravil, že není dosud dosti obratný ve skládání básní vůbec. Ale na první pohled jest přece jasno, že hlavní váha spočívá na slovech *tantae artes* a že jimi básník míní ono dílo filosofického obsahu, k němuž nemůže se dosud odhodlati, poněvadž jest ve filosofii začátečníkem². Týkají se tedy ony dva verše slíbené básně filosofické.

3. Není třeba obšírně vykládati po tom, co jsme vyložili na str. 176 n., že na Cornelia Galla, jenž byl od r. 30 př. Kr. až do své smrti r. 26 místodržitelem v Egyptě, nehodí se dále nikterak v. 1 n., týkající se politické činnosti skladatele básně Ciris.

4. Avšak ani to, co víme o literární činnosti Cornelia Galla, není lze uvéstí ve shodu s poznatky, k nimž můžeme dospět o literární činnosti skladatele básně Ciris z epyllia samého. Zvláštní důležitosti jsou, myslím, verše 9—11 básně Ciris, jež dosud zůstaly bez povšimnutí v této otázce, ač výsledky, jež z nich lze odvoditi, svědčí v každém případě proti hypotese Skutschově. Na onom místě, jak jsme ostatně vyložili již na str. 177 a 180, pronáší básník své rozhodnutí, vzdáti se úplně poesie, kterou dosud pěstoval:

non tamen absistam coeptum detexere munus,
in quo iure meas utinam requiescere musas
et leniter blandum liceat deponere morem.

Cornelius Gallus, jenž dle hypotese Skutschovy toto rozhodnutí pronáší, skládal nejen erotické elegie na Lykoridu, jsa dle Jacobyho³ zakladatelem tohoto odvětví básnického u Římanů, nýbrž převedl také do latiny několik epyllií dle vzoru Euforiona z Chalkidy, mezi nimi na příklad epyllion o původu háje grynejského, o němž zmiňuje se Vergilius v šesté ekloze. Skládal-li napřed epyllia a pak teprve elegie, či naopak, jest otázka sporná. Jacoby se domnívá, že Gallus psal dříve epyllia a teprve potom, asi kolem r. 40 př. Kr., počal se obíratí novým druhem básnictví lyrického, erotickou elegií.

S jeho názorem, jenž se mi nezdá býti správným závěrem daných praemiss, projevuje souhlas Skutsch⁴. Ať se má však věc

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 91 a Gallus und Vergil, str. 122¹.

² Helm, Berl. philol. Woch. XXII, 1902, sl. 208.

³ Zur Entstehung der römischen Elegie, Rhein. Mus. LX, 1905, str. 103.

⁴ Gallus und Vergil, str. 188 nn.

jakkoli, ať jest správné mínění Jacobyho, že Gallus psal dříve epyllia a potom teprve elegie, či názor opačný, v obou případech přicházíme v rozpor s výrokem domnělého Galla v básni Ciris. Dejme tomu, že psal Gallus epyllia před elegiemi! Ať vykážeme básni Ciris užší datum, dobu kolem r. 45—44, jak činil Skutsch dříve¹, či jen širší, kladouce ji do doby mezi lety 54—40, jak soudí nyní², kterak vyložíme, že Gallus, posílaje Ciris Messalovi, prohlašuje ve v. 10 n., že poesie vůbec zanechá, avšak současně počíná opěvovati Lykoridu, zakládaje si svými milostnými elegiemi vlastně teprve pravou slávu básnickou?³ Ale podobné obtíže stavějí se v cestu i při názoru opačném, že Gallus napřed psal elegie a potom teprve epyllia. Prohlašuje-li totiž Gallus v básni Ciris v době kolem r. 44, že přestane psáti básně, plyne z toho, že již delší dobu před tím, nejméně kolem r. 50, počal elegiemi opěvovati Lykoridu, ač jest nemožno pro stoupence Euforionova předpokládati za tak krátkou dobu šesti let čtyři knihy elegií a jedenáct až dvanáct epyllií. Avšak milostný poměr mezi Gallem a Lykoridou vznikl, pokud víme⁴, teprve po r. 46., kdy počal básník skládati na ni elegie. Mimo to však vyplývá z toho dále, že Gallus již v 25.—28. roce věku svého byl se svou literární činností hotov až na onu filosofickou báseň, kterou v básni Ciris teprve slíbil a jež r. 41—40 byla již Vergilioví známa. Nesnáze, jež nám v obou případech vznikají, jsou tak veliké, že činí hypotézu Skutschovu o Gallově auctorství básně Ciris neudržitelnou.

(Příště ostatek.)

O jistém způsobu užívání zájmen *an a on* a o jeho původě.

Napsal Josef Zubatý.

(Dokončení.)

24. Takovou stopou je na př. slov. *se*, vlastně *»τόδε, hoc«*, objevující se u významě *»ecce«*, původně patrně s poukazem na něco bezprostředně blízkého. Tak nalézáme *se* na př. v jazyce církevním (и се пооблачило се небо *»et ecce, coelum nubibus obductum est«*), maloruském (се твої прийшов до тебе батько), staročeském (*se-ova počneš i porodiš syna*

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 86 a 90.

² Gallus und Vergil, str. 121.

³ V jak křiklavém rozporu s hypotésou Skutschovou jsou však teprve uvedené verše při domněnce Leově a Skutschově, že verše 11 a 19 n. jest vykládati dokonce o elegiích!

⁴ Schanz, Gesch. d. röm. Literatur, II, 1², str. 144, Ribbeck, Gesch. d. röm. Dicht. II², str. 185.

Luk. 1 31), srv. na př. Miklosich Vergl. gramm. IV 111 n., Lex. palaeosl. s. v., Gebauer Histor. mluvnické III 1 508. Toto se všelijak klesá významem. Po způsobě našeho *hle* se větší na rozličná slova, hlavně na zájmena; na př. csl. *егда се възврати се* »*ἐν τῷ ἐπανελθεῖν αὐτόν*« Luk. 19 15 (vlastně »když hle se vrátil«), *не вѣста се коєго доуха еста*, »*οὐκ οἶδατε, οἶον πνεύματός ἐστε ὑμεῖς*« Luk. 9 54, srb. *na noge se, moja braćo draga*, mr. *takì se golytjapaki* »takoví-hle otrapové«, pol. *pojdę ja se, pojdę; jestem se poczwiry* atd. (Miklosich l. 1.): staré zájmeno *se* se stává slovem enklitickým jen s jistým důrazem vytýkajícím obsah předchozího slova nebo celé věty. Toto *se* nabývá i významu »zde«: csl. *оучитель се есте* »*ὁ διδάσκαλος πάρεστιν*« Ostrom.; mr. *cezdi* na místě pouhého *zdi* jako v Legendě o sv. Kateřině *zde* »*zdehle*« (a r. *здѣсь*, patrně apokopou ze strus. *здѣсе*). A je zvláště zajímavé a poučné pro významový vývoj č. *ano*, *an*, že z tohoto *se* vzniká i spojka podřadící.¹ Miklosich Vgl. gramm. IV 113 má doklady maloruské ve větách účelových (не матъ мене виражала, се-б козаку постіль стлала) i podmínečných (се-б моя мати знала, вечерати приєлала); Potebnja Изъ записокъ по русскої грамматицѣ II² 297 (216) n. má podobné doklady i ze starší ruštiny, v nichž možno býti na vahách i pokud věta s *se* je souřadnou či podřadnou, pokud *se* znamená opravdu »jestliže«: na př. z letopisu Ipatjevského *се* (dle Potebni = *такъ какъ*) *сынъ твои заялъ Половци, зачалъ рать, а (= между тѣмъ) ты хочешъ инамо ити, а свою землю оставивъ; а (= то) оставя цуть свои, поиди въ Русь, стережи же свою землю*.

K tomuto *se* se druží, s interjekcí *e* (§ 17), i **e-se*, csl. *есе, ѱесе* (v ruských pramenech *осе*, Miklosich Lex. palaeosl. 1159, na př. *осе дворъ ѱего тѣць*).

25. Blízko k *se* významem stálo *ovo*, které pokud vidíme znamená zase asi »zde, hle«. Je to střední tvar zájmena *ovъ*, které v slovanských jazycích, pokud se v nich vyskytá, nemá samo určité vytvořeného významu v příčině poměru k osobě mluvící (pol. *ów* na př. ukazuje spíše způsobem distributivním k něčemu, co se různí od jiného, označeného zájmenem *ten*, na př. ve větě *ten to, ten ovo*), v jazyce avestském však přímo vyvinulo význam »onen« (Bartholomae Altir. Wtb. 163 n. s. v.

¹ Připomínám ř. *idě*, původně »hle«, které v mluvě homerské a kyperské klesá v partikulu. Tento významový vývoj si představuji tak, že věty uváděné slovem původního významu »hle« neměly původně spojky naznačující podrobněji jejich větoslovný poměr k větě druhé: představová část jimi vyjádřená byla jen s důrazem uvedena slovem onoho významu. Na př., v dokladě Miklosichově, »*nerodila mne matka, hle, bych kozáku postel stlala*«. Když význam »hle« poleblil, mohlo slovo »hle« přebíratí význam spojky, žádaný větovou souvislostí, jako ho nabyl na př. slovesný tvar č. *by*.

ava-). V polštině je *owo* na př. zase v bibli králové Žofie: *owo jaczem* (*jačem*, totéž co jinde *jać jesm* »ját jsem«) Num. 22 38 »ecce adsum«; v Lindově slovníce v dokladech jako *on*, *który nas zabijał, owo jest! Oto go nam stawię jako cicheho baranka; owo towarzysysz kazania naszego; oto naczynię Ducha świętego* (Skarga); *jeśli by nam kto powiedział: owo tu jest Krystus, albo ono hajn* »ecce hic est Christus, aut illuc« Mat. 24 23 (1561); *zawołał Pan Samuela, który odpowiedział: »Owo ja!« i bieżał do Heli mówiąc: »Owo ja, boś mię wołał«* 1 Král. 3 4 n. (1561) »ecce ego«. I *owości* (**ovóže-ti*, srv. *oności* § 15), *owosz* (**ovo-že*) má Linde. A jako je *ano* při *ono*, je *awo* (ovšemže z *a ovo*) při *owo*: *awo jesm* Gen. 22 1, 11 Žof. »adsum« (srv. u Skargy: *woła Bóg: »Abrahamie!« a on: »Owoń ja, sługa twój«*).

V srbsštině je *ěvo* (v písničích i *ev*) s týmže významem »hle, zde«; srv. u Daničiče na př. *evo kralj vaš* Jo. 19 44 (?); *evo da mi čekamo, da se vrati; evo te uprašam*. A zase i *awo* v dokladech od stol. 14. do nové doby, s významem stejným, na př. *malo stade; awo idu Turci; awo idu stotina Turaka*. K srbskému *evo* ovšem patří v jazyce církevním *ieko* »ecce«.

Odchylného tvaru je stě. a stpol. *ova* Miklosich Vergl. gr. IV 95, Gebauer Hist. ml. III 1 520 n., Linde s. v. A má i své zvláštnosti jiné: pojí se rádo s jiným zájmenným tvarem deiktickým (ač stává i samo), a v polštině jak se zdá není jeho význam omezen na ukazování do blíže. Srv. na př. *ova v hriešiech jsem počat* ŽWittb. 50 7 »ecce enim in iniquitatibus conceptus sum«, častější stě. *se-ova* »ecce«; stp. *gydzy k nyemu z zarayn, owacz* (*owa-ć*) *winydze k wodam* Ex. 7 15 »vade ad eum mane, ecce, egredietur ad aquas«, *zgrzeszylesm owa nynyne* t. 9 27 »peccavi etiam nunc« Žof., častěji *owa toć* (§ 27): *owa tocz iusz sin twoy gydze* Tob. 11 6 »ecce, venit filius tuus« (Anna vidí z dále přicházeti syna a hlásí to slepému muži), *owa tocz iusz wydza Thobiasza sina swego* t. 17 »et ecce, ego video Tobiam filium meum« (kde otec se synem již jsou spolu v bezprostřední blíži). Zdá se, že toto *ova* je již spíše citovou interjekcí než deiktickou a převzalo v tomto významě koncovku z některých interjekcí citových: tím by se vyložily i druhé zvláštnosti nahoře naznačené. Snad se má podobným způsobem i stě. interjekce *ana* k *ano*; ale bohužel víme málo o jejím užívání. I v ruštině najdeme interjekce podobné s koncovkou *-a* za původní *-o* (§ 29).

26. I *to* dostává význam »hle, zde« a pod., v češtině zvláště s přidaným *-ti*, *-t*. Na př. žaltář Poděbradský (Sbírka pramenův I, I 2) přímo překládá latinské »ecce« slovy *a toti, a toť* (*i minuch jej a toť jeho nebieše* 36 [37] 36, *ale tudíž pomínul, a aj, nebylo ho* Br.; *a toť vedě Buoh pomáhá mně*

53 [54] 6, *aj*, *Bůh jest spomocník můj* Br.), užívá je jich jinde ve smysle interjekcionální partikuly (v. Patera l. l. 147). Tak užívá na př. evangelistář Seitenstettenský *i toť* nebo *toť* (vedle *ež*), proti *se-ova* evangelistáře Vídeňského, *aj zří* Čtení zinnieho času, *aj*, a *aj* evangelistáře Olomouckého a j. (na př. *a tak s ním mluviece, toť světlý oblak obštřípi jě. I toť hlas z oblaku a řka . . .* Mt. 17 5); i Čtení zinnieho času (Sbírka pramenův I, I 7) mívají *toť* »ecce« (v. Patera s. v.), texty jiné *aj toť* (Gebauer Slovn. I 6).¹ *Toť* znamená i »tu« o místě i čase; na př. *toť plachticka v kutě leží* Appolonius Baw. 413 180; *viděl jsem jej — a toť hle nebyl* Konáč (u Jungmanna); *kde je to?* »*Toť!*«; *toť kerýsi deň u nás byl* Bartoš Dialektický slovník moravský 447, Kott IV 121; Hájek rád užívá *toť* asi jako »a tu« o časové posloupnosti u vypravování, na př. *toť dva muži jdú, sekyry nesúce* 11^b; *toť Hovora na svém koni ukáže se* 99^b (Výbor II 1328 17); *to, tož* se objevuje v češtině i v jiných slovanských jazycích hojně jako spojka apodose (Miklosich Vgl. gramm. IV 114, Vondrák Vgl. Gramm. II 515; na př. *jak zakrojil do chleba, | to krev z něho běžela* Sušil 91; esl. аште своимъ вѣры не съхрани, то ни нашея имать съхранити); atd. Sem patří *to* připojované k nejrůznějším slovům, zvláště k zájmenům (*tento* jako *tenhle*); *посылаетъ меня князь Владиміръ стольнѣ-кѣвскои, | създить-то за море мнѣ есть за Кіево | ко тому-то королю да ко Бухардову в рускѣ былинѣ*, Berneker Slav. Chrestomatie 91); srv. Miklosich l. l. Bartoš l. l. 445 má věty jako *lidé by sa chystali set, a toto* (jako naše *a ono*) *nechce pršet; a dyž toto cosi tá letojší zima je taková mocná* (a když ona ta letošní zima . . .). Sem patří interjekcionální odmítavé *toto* (Kott l. l.), strany něhož si vzpomeňme, jak rozličné významy mohou mítí věty jako *hledme: podívejme se!*; atd.²

¹ Ne zcela jasné místo je Hrad. 60a: *aj toť jest Jan miesto mne syn*, kde *toť* snad znamená »tu« (je to parafrase známého místa z evangelia sv. Jana 19 26); Gebauer vykládá »aj to ti jest«. I jiný význam může *aj toť* mítí. Čteme-li na př. ŠtítBud. 139 *aj toť cesta, ješto tiežete, co má hříšný učiniti*, lze vykládati »ejhle cesta« i »ejhle, toť jest cesta«. I polské *toć* mívá různé významy podobné, které asi byly rozlišovány odstíny větového přízvuku. — Chybou za *aj toť* bude asi *aj to* Pror. Is. 55 6. — Toto *aj toť* patrně již nemělo plné samostatnosti větové: jeť za ním možno slovo příklonné, na př. *aj toť si ty slyšal vše* Pror. Is. 37 11, *aj toť sem vzal* 51 22, *aj toť sem tě ustanovil nad lidmi* Jer. 1 9, *aj toť se dni přiblíží* 7 32, pod. 19 6, 23 5, 7, *aj toť si ty učinil nebe a zemi* 32 17, *a tedě aj toť sem tě rozvádzel*, vedle *aj toť dal sem slova má* Jer. 1 9, *aj toť mluvilo si a činilo si* 3 5, *aj toť dni se blíží* 31 27, pod. 31, 33 14.

² Jako přisvědčujeme slovem *ano*, bylo jak se zdá možno i *toti* (»*Líbí-li se tobě, abych tě za ženu pojal, jáť tě s velikým veselím puojnu». A ona řekla jemu: »I toti, pane«* Gesta 122 15 = 229 34). A totěž i *toti* jak se zdá má i význam našeho odmítavého i *toto*, t.

27. A zase zejména polština se srbsčinou zachovaly hojně zbytky tohoto starého *to* a rozvily je svým způsobem. V těchto jazycích, jak již výše uvedeno, právě proto, že je tento způsob mluvení v nich tak hojně zachován, dosti zřetelně se jeví rozdíl na př. mezi *ono*, zakládajícím se na deixi do dále, a mezi *ovo*, zakládajícím se na deixi do blíže (LF XXXII 283 n.): praslov. *to* patrně má východiště v deixi prosté (v Brugmannově »Dér-Demonstration«), v pouhém ukazování beze zření ke vzdálenosti, které ovšem mohlo býti časem specializováno tím neb oním směrem.

V polštině nalézáme *toć*, odpovídající našemu *toť*, u vý- známě »*ecce*« častěji v bibli králové Žofie; na př. *tocz ya dam gemu poszeznanye* Gen. 17 20 »*ecce*, benedicam ei«. Mohl by to býti zase bohemismus, ale spíše je to slovo domácí, na které ukazuje na př. dnešní *toć* asi »podívejme se!«, nebo věty jako *toć to orator* »to je řečník!«, i *toć* jakožto spojka apodose. Táž památka má i *ato* »*ecce*«, t. j. *a to: tocz gest bog rzekł k Noemu y gego synom: »Ato tez ustarczyj slyub moy myjedzy wamy«* Gen. 9 8 n. »haec quoque dixit Deus ad Noe et ad filios ejus cum eo: »Ecce, ego statuam pactum meum vobiscum«. Ale obyčejně mívá polština (i také naše bible) v téměř významě tvar *oto*. Tento tvar asi sotva lze vyložit jinak, než že rozdíl hláskový mezi původním *ono*, *ovo* a *to* vyrovnán novotvarem polským *oto*.¹ A tu se namítá sama sebou domněnka, není-li srbské *ěvo*, *ěno* výsledkem podobného vyrovnání mezi *ono* *ovo* a *e-to* (*e se*)? Tak by odpadla potřeba (v. § 17), vykládati srbské *eno*, *evo* (i ruské *эво*) nějakým stahováním, za jehož výsledek bychom očekávali samohlásku dlouhou, t. j. praslovanské *ě* anebo snad spíše *ā*. A podobným způsobem by mohlo býti slvin. *ino* (apokopou i *in*) místo *i ono*, ne změnou čistě hláskovou (Vondrák Vergl. slav. Gramm. II 425), ale napodobením *ano* (slvin. *ano* v. § 17), *a to* atd.; kryje-li se toto *ino*, *in* významem se spojkou *i*, není nemožno, že znamenalo původně asi »i, hle, ...«

Ze slovníka Lindova uvádím na př. *Piłat ubiczowanego Jezusa żydom pokazując rzekł: »Oto człowiek«* (Leszczyński 1761; J 19 5 »*ecce homo*«, *aj člověk* Br.); *wołał nań: »Szczęsny, Szczęsny!« a on odpowiedział: »Otom ja Panie«: Adam gdy się obudził za otwarciem powiek, | postrzegł co? oto Ewę!* (I. Krasicki, 18. st.). S tímto *oto* »hle« vzniká neužívané dnes spojení *oto ten* »tento«, »tenhle«, na př. *bóg z oto tego kamienia mocen jest wskrzesić syny Abrahamowe* Luk.

141 11 = 239 35: »*A zdali podkopanie nenie zlé?*« *Ale on řekl: »I toti, podkopanie také jest často dobré«*. I *ano*, položené samo o sobě, může dle nálady mluvícího, dle tonu, jakým je vysloveno atd. mítí nejráznější významy.

¹ Stalo se to nejspíše tak, že si jazyk vyrovnal poměr mezi *ano*, *avo*, *ato* (z *a ono*, *a ovo*, *a to*) a *ono*, *ovo*, *to*.

3 8 (1561); *jeszcze nad oto te dwa lata głodu, przyjdą pięć lat* Gen. 45 6 (1563). S významem spíše interjekcionálním je i apokopovaný tvar *ot*, na př. *ot cię daruję żywotem; ot! co temu łajdakowi za myśl przysła; ot*, nebo *otže, otož, i otoż masz, otoż tobie* asi naše »tu máš! tu to máme!«

V srbštině se objevuje zejména *a to* (Daničić I 21) i *a tot* (asi spíše z *to ti* než z *toto*, jak míní Daničić), jednak v souvětí souřadném s významem »a to«, jednak v apodosi (srv. na př. § 4); na př. *anđeo prekrsti štapom, a to mesto vode poteče vino* (Nar. prip. Vuk. 100); *oni saslušavši cara podoše: a i to zvijezda koju su vidjeli na istoku iđase pred njima* Mat. 2 9; *kad se vidi oni glavari, koji se činaše da sa svom pravdom dilovaše, a tot pun nepravde (a tot blízke stě. an)*; *kad dode dvoru Sinanovu, a to sjedi Sinan-aga* (Nar. pjes. Vuk. III 133); atd. K tomu *eto* (v písních i *et*), na př. *eto sin tvoj! eto mati tvoja!* Jan 19 26 n.

28. Sem snad jest zařaditi i jistý způsob. vět českých, v nichž bychom mohli hledati zájmeno *to* původně podobného rázu, jaké je dle našeho domnění ve větách s *ono*, *ano*. Užíváme v hovoru často na začátku věty *to* způsobem podobným, ale s významem podstatně odchylným (KZ XL 515¹): říkáme *ono prší*, překvapuje-li nás nebo jinak dojímá samo faktum, že prší, ale *to prší*, se silným přízvukem na *to* nebo na *prší*, překvapuje-li nás nebo jinak dojímá intensita deště¹. Tak říkáme také na př. *to jsme se najedli, to jsme se nasmáli* (anebo s významem i přízvukem celkem týmže, také *my jsme se nasmáli*, jen že v tomto způsobě řeči bývá přízvuk jen na přísudku, ne na podmětě). Ale vedle toho *ten pláče, ten hoch pláče*: tedy způsobem podobným,

¹ Není na škodu, uvědomiti si, že máme ve větových funkcích (nehlédíc k čistě zájmennému *to*) rozličné *to*. Na příklad *to* neurčitého podmětu (KZ XL 514 n.), na př. *zabíto ho to*: toto *to* je vždy enklitické a nestojí nikdy na začátku věty, na rozdíl od něm. *es*, *fre. ça*, které mívá podobný význam. Jiné je *to*, o kterém byla řeč v § 26; stojí na začátku věty, bez zvláštního přízvuku. Jiné *to* mívá asi podobný význam, jako ve větách kde je podmět (to *jsem já; to je pravda*): *to* staví za podmět nějaký smyslový pocit nebo jinou méně jasnou představu, a podává způsobem přísudkovým výklad ostatní větou (*to prší*, t. j., *to*, co slyším nebo v dáli vidím, je dešť; *to Karel pláče*); přízvuk větový je podobný, jako ve větách, kde *to* je podmět, t. j. *to* stojí na začátku věty bez zvláštního přízvuku, a přízvuk slabý, obyčejně spíše melodický než expirační, je na první slabice části přísudkové. Podobně, kde věta určuje, kterému podmětu patří její přísudek: pak bývá podmět na konci (*to pláče Karel*, ne nikdo jiný) a mívá podobný přízvuk. Ve větách, o kterých jde v § 28, je silný, melodický i expirační přízvuk na *to* nebo na části přísudkové (tak na př. i ve větách jako *to je otec*, t. j. »to je otec« nějak vynikající, buď ničemností anebo dokonalostí). Tato *to* patrně mají nestejný původ. A ovšem jest přičísti k větám onoho rázu ještě i věty tážací (*to prší? to je otec?*), které jsou v patrné souvislosti s větami posledního druhu.

jako se užívá *on* atd. vedle *ono*. Smíme z toho souditi, že původ ukazovacího zájmena v takovýchto větách je stejný s tím, jakého se domýšlíme pro *on*: *ono*, *an*: *ano*? Tedy, že zase bychom měli předpokládati původně dvě věty, jednu deiktickou (*to*!) a druhou blíže ji vykládající (*prší*, *hoch pláče*)? Bohužel nedovedeme stopovati vývoj takových vět do minulosti; a kdybychom i našli podobné doklady z doby starší, jde o momenty tak křehké (nálada mluvčího, určitý přízvuk větový), že by nebylo tak lehké se o nich vyjádřiti na základě pouhé mrtvé litery.¹⁾

Němčina starší a lidovější užívá podobným způsobem *was*. Na př. *was uns friert!* Grimm Kinder- und Hausmärchen č. 4; *ach was gruselt mir!* t.; *Gotteswunder, was seid Ihr ein Glückskind* t. 7; *ei du lieber Spielmann, was fidelst du so schön* t. 8; *Moder, wat sühst du grüsig unt!* t. 47; *Vagel, wat kannst du schön singent* t. 53 atd.; *Ei, was werden sich meine Töchter freuen, dass Ihr wieder da seid* Hoffmann Signor Formica; *o was in tausend Liebespracht | das Mädel, das ich meine, lacht!* Bürger *Das Mädel, das ich meine: was mich die Frauenzimmer seit fünfzehn Jahren bagatellmässig behandeln, davon macht sich kein Mensch einen Begriff* Nestroy Lumpacivagabundus II, II 7; atd. Patrně je původ takovýchto vět ten, že *was* bylo původně tázací větou pro sebe; jiné jsou věty téhož významu s *wie*, jako u Grimma *hu, hu, hu, was mich friert*, podruhé *hu, hu, wie mich friert* č. 60, které jsou v podstatě samy větami tázacími (věta zvolání má velice často týž tvar co věta tázací, leda s variací hlasové modulace), a jiné zase věty s *so*, na př. *ei, was sind die Hühner so gut!* t. č. 77.²⁾

29. Několik slov zvláště vyžadují tvary interjekcí sem slušejících v jazyce ruském: zde patrně se stalo hojnou měrou, čeho jsme se domýšleli při pol. *oto* (§ 27) a při interjekci *no* (§ 21 pozn.), že totiž tvary původní podlehly rozličnými způsoby změnám nehláskoslovným: nalézáme tvary, které se s tvary jiných jazyků slovanských dají přímo srovnati jen násilím, i tvary,

¹⁾ Abych aspoň jeden příklad uvedl, na znázornění, jak si představuji možnost vývoje takovýchto zájmenných tvarů. V Ezopu sborníku hraběte Baworowského v bájce o kohoutu čteme 241, jak kohout našel v hnoji drahý kámen a volá: »*Ej, by byl nalezitel tobě, | toť by tě vzchválil sobě!*« I *toť* bylo původně slovem deiktickým, jako *ono*, *ano*, užívá se ho ještě v staré době u významě »hle«; zde patrně dodává větě oné barvy náladové, kterou my bychom vystihli asi rodovým tvarem: *ten by tě popadl!* Ale nemám dosti dokladů, které by mi zejména zaručovaly, že bylo *toť* s oním odstínem významovým opravdu běžno.

²⁾ Užívá-li jazyk védský a avestský hojnou měrou k »sesilování« různých částí věty bývalého středního tvaru tázacího zájmena véd. *čid*, avest. *čir* (z pův. **qid*, lat. *quid* atd.), je původ tohoto způsobu vyjadřování v podstatě týž.

kterých po stránce hláskoslovné ani násilím stotožňovati nelze. Ani si netroufám naznačovati, jaký byl v podrobnostech vývoj, jímž vznikaly rozličné tvary, jež se nám objevují v ruštině starší i dnešní.

I pro ruštinu patrně jest vycházeti z praslovanských tvarů *ono*, *ovo*, *tō*, *se*, které se zase mohly pojiti se spojkou *a* i s interjekcí *e* v *a ono*, *a ovo*, *a to*, *a se* i *e ono*, *e ovo*, *e to*, *e se*, čili bezpochyby již od pradávna v *ano*, *avo*, *ato*, *ase* — *eno*, *evo*, *eto*, *ese* (srv. *ano*, jehož stáří trvám zaručuje čeština, polština, ruština, srbština i slovinština, k *eno* atd. pak § 27). Zdá se, že nastávalo i spojování různých zájmenných těchto tvarů, tak zejména *avo-se*; zdá se, že nesprávnou dekomposicí vznikaly i tvary *no*, *vo* (*vo-se*): tyto tvary byly umožňovány zejména působením poměru mezi *ano*, *avo:ono*, *ovo*, i *ato*, *ase:to*, *se*. I tvar *oto* patrně vznikl, jako v polštině, i snad *ose* způsobem podobným¹, a tvary počínající se samohláskou *o* dostávaly v z tvarů slušejících k obměnám původního *ovo*, zejména asi z *vose*². K tomu během času přistupovalo ještě zanikání koncových samohlásek, takže výsledkem jsou tvary k nepoznání změněné a přece na první pohled nějak mezi sebou příbuzné. Tak (vedle *avo* atd. § 16) máme na př. str. авосе »hle« (авосе тобѣ тогъ государя нашего опасной листь 16. st.; mr. аво, авось »hle«, vr. авось »bohďá«), pod. восе (восе тобѣ та грамота 16. st., Ротебнја Изъ записокъ II 297; vr. восе, вось, воя »hle«), při осе (mr. ось); k tomu эвосе (эвосе лежить! эвосе гдѣ они ѣдутъ! u Dal'a) i эвось; эвотъ (эвотъ подѣ лавкой топоръ t.), *эвоно (звона t.), a běžné vůbec interjekce воть »voici«, вонъ »voilà«; *оно v онойко »воть гдѣ, здѣсь, тутъ«; ато (я найду его. »Ато, не найдешь Dal') atd. Zvláště upozorňuji na tvary s koncovým *-a*, upomínající na př. na stě. *ova* (§ 24), jako vr. вона, воя, эва, эвона, mr. ава (interjekce podivu) a j. Tyto interjekce tvoří i složená zájmena ukazovací (samo r. етотъ je podobného rázu), na př. эвонтотъ, эвтотъ »tento« při энтотъ »onen«. Atd.: není lehké v bohatství ruských interjekcí shledati, co kam patří; že právě interjekce, slova bez určitého pojmového významu, tak lehké podléhající okamžité náladě individua, zvláště snadno podléhati mohou podobným obměnám, leží na bíledni.

30. Litevština má za lat. »ecce« nejčastěji *sztai*, které je ze staršího *szitai* (*szitai* »ecce« má m. j. často na př. Daukszův překlad Wujkovy Postilly z r. 1599, vyd. E. A. Wolter nákladem petrohradské Akademie 1904); na př. v překladě míst ze

¹ Nedovedeme ani rozhodnouti, pokud r. oce je hláskoslovnou obměnou psl. *ese* (jako na př. озеро z psl. *ezero*, *jezero*) a pokud tvarem nepůvodním jako *oto*.

² Snad bylo i přímo **ovono* z *ovo ono*, srv. mrus. овін »on« z *ово онъ.

žaltáře, citovaných v § 17, *ir kaip praėjau, sztay, jau ne be buvo* 37 36; *sztay, Dievs man pristoj* 54 6; anebo Mat. 21 5: *bitai karólus táwasis, eit' tau rólus* Dauksza, *sztay, tawo karólus ateit pas tanę, lengwas* (1898), *sztay, Karólus táwo ateit tanęsp romus* (»samogitský« překlad z r. 1866), *aj, král tvůj běře se tobě tichý* Br. Toto *szitai* není nic jiného než střední rod zájmena *szitas* »tento« (prus. *stas* »ten« místo **sitas* snad přichýlením k jednoslabičnému *tas*, lit. *tàs*, místo něhož v pruštině skoro úplně opanovalo). Kurschat s. v. píše *sztái* s intonací raženou, ač podle *taĩ* čekáme s taženou intonací *sztai*: je-li tato intonace vůbec správná, zakládá se jistě na větovém úkole toho slova jakožto slova interjekcionálního (*sztái* by bylo vedle *antái* jediným dokladem raženého *ái* v koncovce). Vedle *szitai*, *sztai* »hle zde« je *antai* »hle tam« (»*antaĩ*, in manchen Gegenden auch *antái* Interj. »dort! siehe dort!« im Gegensatz zu *sztai* [sic] »siehe hier« Kurschat), v němž podobně vězí zájmena *anàs* »onen« (sl. *ono*) a *tàs* jako v *szitas*, *szitai* zájmena *szis* »tento« (sl. *so*) a totéž *tàs*. Místo *antai* se říká apokopou (z *antai* nebo **anta*) i *aĩt* (Kurschat). Na př. pol. *ono baranek boży* J 1 36 (§ 15) zní lit. *antay Diewo awinēlis* (1898; »samogitský« překlad má méně věrně *sztay Awinēlis Diewo* jako Dauksza 6 *szitay* atd.). Toto *sztai* (a patrně i *antai*), pokud smíme souditi z interpunkce, je ještě větou pro sebe, jen kde je spojeno se jmennou větou nominativní (Math. 21 5 Dauksza, Jan 1 36), splývá s ní jak se zdá v jedno.¹ Ale počátky klesání větové samostatnosti jsou i v litevštině: mimo toto splývání s větou jmennou i v užívání parenthetickém, na př. *taffái bitai nižęęę tanęsp'* »ten hle sestoupil k tobě« Dauksza 6. I samo *taĩ* bývalo asi podobným spojením deiktickým; aspoň mívá podobné významy adverbialní jako sl. *to* a pod.: srv. na př. u Kurschata *kūd tū nōbažnas būsi, taĩ tāv geraĩ eis* »wenn du fromm sein wirst, so wird es dir wohl gehen«, *taĩ jis atsi-*

¹ Zdá se, že *szit-tas*, **antas* **anatas* je podobným spojením středních tvarů **szĩ* (**k'id*) a **ana* (**onod*) se zájmenem *tas* »ten« jako je pol. *oto ten* (**to ten*) § 27; *szitas* by znamenalo původně »hle zde, ten«. Aspoň je velmi odvážné, viděti na př. v *szitas* složeninu zájmena *tas* s kmenem zájmena *szis*: takového kmene už dávno asi nebylo, když *szitas* vzniklo. Synkopy v obou adverbiích (*szitai*: *sztai*, **antai*: *antai*) asi jsou výsledkem silného přízvuku na koncovce, pochopitelného při významě silně deiktickém. Tvar **ana-tai antai* patrně byl utvořen dle vzoru *szitai*, při čem pomáhala i snaha, rozlišiti **anā* (z **onod*, sl. *ono*) od ženského zájmena *anā* (z **onā*, sl. *ona*); tato snaha působila snad také, že staré neutrum **tā* (**tod*), v litevštině stejně znějící s femininem (*tā* z **tā*), bylo nahrazeno množným tvarem *taĩ*, který se stal vlastně zbytečným, když jména středního rodu v litevštině zanikla nebo změnila rod. Tyto úvahy činí pravdě podobným, že ve zbytcích neutra jmen přídavných kmene na -o- (jako *gēra*, *gēr* »dobré« při *gēras* m., *gerā* f.) máme v litevštině spíše hledati střední tvar jedn. č. s koncovkou zájmennou (pův. -*od*) než, jak se čusem děje, tvar množný (s pův. koncovkou -*ā*).

kēlēš atstōjo »tu on povstav odešel«; ale kdežto *sztai*, *antai* je ještě pravidlem samostatnou větou, *taī* již splývá v jedno s větou následující.

Sem patří i adverbium *czia* (*czě*), lot. *še* »zde«, z prajazykového **tjod*, středního tvaru původního zájmena **sjo* m., **sjā* (nebo *sī*) f., **tjód* n., které známe hlavně z jazyků arijských (stind. *sjā* znamená asi »ten známý«, stpers. *hja* se vyvinulo v zájmeno relativní), pak ze stop v germánštině (sthněm. *siu*, got. *si*, nněm. *sie*, střední a ženský tvar nom. mn. č. sthněm. *diu*, slo. *dio*, nněm. *die*) a v keltštině (Brugmann Grundr. II 768). Původní silněji deiktický význam jest patrný z významu »na, tu máš«, který zejména při lotyšském *še* často vystupuje, na př. *še maize* »hle chléb« t. j. »na chléb« Попов Сравнительный синтаксисъ именит., зват. и винит. падежей (Филологические записки, Воронежъ, XVIII n.) 39, *še nāuda* »zde peníze, na peníze« Lerch Tautas pasakas V 196, *še tev tava mēita at-pakaļ* »zde ti tvá dcera zpět« t. 212, *še šis zēlta gredzens* »zde tento zlatý prsten« t. 222, *še mācība* »zde naučení (t. j. »tu máš na pamětnou«) t. 231 (srv. na př. něm *sē hin*, *vier helbling*, *wan ich nit mē hān* »hleď, dvě půlky, když nemám více« Grimm Wörterb. IX 2770, anebo ř. *idoŭ* »hle« u významě »na«).

31. V jazycích arijských nalézáme adverbiální užívání středních tvarů zájmen ukazovacích hojnou měrou; a je významno, že aspoň v jazyce stind. hojněji v době starší než v době pozdější. Zájmeno stind. *tād* (slov. *to*) znamená často (jako č. *to*) »tu, pak«, zvláště v apodosi, mívá i jiné podobné významy (asi jako mor. *tož*), na př. »proto«, i »tam«, »tím způsobem« (Dellbrück Altindische Syntax, Syntaktische Forschungen V, 216 n., Speyer Vedische und Sanskrit-Syntax, Grundriss der indo-ar. Philologie I 6 § 147, petrohradské slovníky s. v.), podobně avest. *tar*¹ (Bartholomae Altiran. Wörterbuch 630). I stind. *etād* bývá (jako *tād*) spojkou apodose, znamená i »tu« (Dellbrück 583, Speyer l. l., petrohradské slovníky s. v.), rovněž avest. *aētar*, kterého se užívá i o čase (Bartholomae 18). Avest. *avar* (slov. *ovo*, § 25) znamená »tam, proto, pak« (Bartholomae 173). Stind. *idām* »hoc, ióde« znamená i »zde, sem«, »nyní, právě nyní«, »tímto, takto« (ve větách jako *vídhyāmi* ∪ *āsām prathamām*, *vídhyāmi* ∪ *utā madhyamām*, / *idām ḡaghaniām āsām ā chinadmi stūkām iva* »bodám z nich [jakýchsi nádorů žláz] první, bodám i prostřední, tímto následní z nich urečávám jako chuchval« AV VII 74 2), někde majíc ještě význam tak živě deiktický, že bychom je mohli prekládati přímo »hle« (*dūtō nīrtjā idām ā ḡagāma* RV X

¹ Z příčin typografických nahrazuji koncové (spirantové) avest. *t* řeckým *z*.

165 1 »posel Nirrtin [Smrti] zde přišel«, »hle, jest zde« a pod.; v. zejména Grassmann a petrohradské slovníky s. v.), jako *adáh* »illud« (významem lit. *antai* § 30) zase jest »onde, ondy« a pod. (petrohradské slovníky s. v.). Ale opakuji, že tyto významy adverbialní v jazyce stind. časem zanikají, vyjímaje *túd*, které se drží hlavně jako spojka apodose (mor. *tož*); jazyk čím dále tím raději užívá skutečných adverbíí nebo jiných tvarů zájmenných. Zajímavě jest na př., že jazyk avestský má také významy adverbialní při starých středních tvarech zájmen ukazovacích, *tar*, *aetar*, *avar*, ale nemá jich při novotvaru *imar* »*τόδε*«, který nastoupil za staré arijské neutrum *id* nebo *idam* (stind. *idám*): význam adverbialně deiktický je patrně archaismus, který se držel u tvarů praarijských, ale nevyvíjel se u novotvaru avestského *imar*.

32. Archaismem tvaroslovným je stind. *id*, avest. *ir*, shodné původem s lat. *id*, germ. *it*- (got. *it-a*, sthněm. *iz* *ēz*, nněm. *es* atd.). Tento tvar přestal býti tvarem paradigmatickým a byl nahrazen spojením s jakousi částicí *-ám*, kterou nalézáme i v nominativě ostatních rodů (*aj-ám* »*δὲ*«, *ij-ám* »*ἦ*«, *id-ám* »*τόδε*«), i v akkusativě jedn. č. rodu mužského (*im-ám* »*τόδε*«; *im-* je totožno se stlat. *im*, *em* »*eum*«, germ. *in-* v got. *in-a*, sthněm. *in*, *inan*, nněm. *ihn* atd., a v podstatě i se slov. *já*, lit. *jį*). Jak ukazují shody v staré íránštině, jsou tvary s přidáním *-am* již praarijské, a zejména vznik tvaru *im-am* připravil půdu jistým novotvarům, jež se objevují i šíří na území indickém i íránském; ale to jsou věci nám zde nedůležité. Staré *id* nezaniklo, ale neužívá se ho již v starém významě neutra zájmenného (asi »*τόδε*«), v němž nastupuje praarijský novotvar *id-am* (nahrazený zase v staré íránštině novotvarem avest. *imar*), zůstalo patrně jen s významem adverbialně deiktickým »hle, zde« a pod. Tak nalézáme (vedle ojedinelých dokladů v Avestě) *id* zejména ve védském básnictví, kde podobně jako slov. *to*, se sloužívá k »sesilování«, »zdůrazňování« nejrozličnějších slov, za nimiž bývá kladeno; bývají to často zájmena, ale neméně často i rozličné jiné části řeči, a *id* klesá v pouhou větovou částici, kterou namnoze nedovedeme vystihnouti jinak než pouhým přízvukem: zejména v Grassmannově slovníce je poučný přehled takovýchto různých spojení. M. j. se pojilo *id* tímto způsobem patrně již v době praarijské s negací *ná* (pův. *né*), a spojení toto se udrželo i v jazyce pozdějším (*nēt*) i v jazyce staroiránském (avest. *nōir*, *naēd-a*, stpers. *naij*). Chci zde ukázati zvláště na jistá spojení, poučná pro pochopení našich spojek *ano*, *an*.

33. Spojka enklitická *ča* (významem i původem shodná s lat. *que*, ř. *te*) mívá někdy i význam spojky podmínečné: souvětí původně souřadné se změnilo v podřadné. Všimli si toho již indiští grammatikové (Pápiní VIII 1 30); sice srv. na př.

Delbrück l. l. 329, 474, 596, slovníky s. v., Ludwig Věstník Král. Spol. N. 1896 V 24, 107. Na př. *hyste ádattá púrušam, jáčitām ča ná dītsati* AV XII 4 13 »ubližuje nedarovaná [kráva] člověku, žádanou-li nechce dáti« (t. j. je-li kdo požádán o krávu a nedá ji, utrpí škodu); původně dle svého tvaru druhá věta věta znamenala »a žádanou nechce dáti«, ale její podřadnost poznáváme z přízvuku slovesa *dītsati* »chce dáti«. Srv. na př. č. věty jako *jakú mám radost mieti a já světla božieho ne-vidím* Comest. 179^b, *čož sě tiežete a vy viete mé proročstvie?* Krist. 107^b, (Gebauer Slovník I 3). Obvykle se toto *ča* spojuje s *id* v *čēt*, spojku běžnou ještě v pozdním sanskrtě; a toto *čēt* je původem docela obdobné našemu *ano*, s tím jediným rozdílem, že *ono* bylo původně adverbium ukazování do dále, stind. *id* patrně na blízko.¹

34. Ve védských hymnech se častěji objevuje spojení *ād id*; *ād* (v Avestě *āf āat*) je partikula uvádějící hlavně další moment dějový a je bezpochyby etymologicky totožno s lit. *o*, slov. *a*. Objevuje se toto *ād* ne jen za větami hlavními, nýbrž i v apodosi za větami podřadnými; na př. *jadéd ájukta haritah sadhásthad, ād rátri vásas tanutē simásmāi* RV I 115 4: místo není docela jasné v jednotlivostech (zejména je velmi záhadno slovo *simá-*), ale je jasné větovou stavbou a znamená dejme tomu (dle Geldnera v Berthelotově Religionsgeschichtliche Lesebuch, Tübingen 1908, 113) asi »když (*jadā id*) si zapráhl [Súrja, bůh slunce] plavé koně ze stáje, a noc roucho natahuje sobě-samé«. Stojí zde *ād* docela jako stč. pol. luž. *a* (Vondrák Vergl. Slav. Gramm. II 515) ve větách jako *viece-li kto přemóž, a větší čest bude jmieti* Štít. (Gebauer Slovn. stč. I 2, kde se tuším zbytečně výkládá, že »význam slučovací přechází v pozdějším, umělejší pojetí ve výsledný«). Toto *ād* (častěji než samo) stává i spojeno s *id*, uvádějíc další momenty dějové zase za větou hlavní i za větou vedlejší; na př. *prátirataṃ ġahitásja ājur dasra, ād it pátim akrnutam kaninām* RV I 116 10 »prodloužili jste opuštěného život, zázrační [Ašvinové], a mužem jste [ho] učinili dívek«; *jadā te mārutir viśas túbhjam Indra nijemirē | ād it te viśvā bhūvanani jemirē* RV VIII 12 29 »když tvé marutské kmeny [zástupy Marutů] tobě se, Indře, podřídily, ano ti všecka stvoření se podřídila«. Zejména za větami podřizenými, v apodosi, toto *ād it* stojí docela jako v starší době č. *ano*.²

35. V Śatapathabráhmaṇě se objevuje divná interjekce *ēt* »hle« s akkusativem; srv. veliký petrohradský slovník I 582, V

¹ I v Avestě *ēōir* (= stind. *čēt*) na dvou místech doloženo (Bartholomae Altir. Wtb. 584), asi u významě spojky srovnací (na př. *adā-adā ēōit — adā* »jako — tak« (vl. »a tak-tak hle — tak«).

² Nejnověji hledá ztmělou stopu starého arijského *ād id* i v Avestě (jak se zdá správně) Caland v Kuhnově Ztsch. XLII 171 n.

1085, malý s. v., Gaedicke Über den Accusativ im Veda (Vratislav 1880) 210 n., Delbrück l. l. 184, 407, Grundriss der vergl. Gramm. V 127, Geldner Vedische Studien I 245¹, Weber Ind. Stud. IX 249, Whitney Amer. Jour. Phil. III 399, Eggeling Sacred Books XXVI 265². Petrohradský slovník vidí v tomto *ēt* spojení *ā id*, též Gaedicke, kdežto Delbrück se nedobírá určitého soudu; staré *id* v *ēt* asi jistě vězí, ale patrně je spojeno s interjekcí *ā* (nikoli s praeverbiem), kterou znali i indiští grammatikové¹. Věty s touto interjekcí *ēt* se objevují v líčení situace, kde někoho překvapí nějaký neočekávaný objev. Na př. *ējāja Vajūr ēd dhatām Vrtrām* IV 1 3 4 »přišel Vāju, hle zabitého Vrtra!« (t. j. Vāju se přišel podívat co se děje a tu vidí, že Vrtra je zabit). Anebo v krásném vypravování o Purúravasovi a Urváši XI 5 1 4: Purúravas lstí gandharvů je spatřen od své ženy, víly Urváši, nahý a ta dle předchozí úmluvy mu odchází se slovy: »Vracím se [od tebe ke svém], jdu po svém.« Věta líčící zmizení Urváši zní v živé stručnosti: *tāto ha ō ēvā ō ijām tiró-babhūva* »punár āmi« ō *īty ēt tiróbhūtām* »potom pak hned tato zmizela »zpět se vracím« tak, hle zmizelou! t. j. asi »a hle, již byla pryč« (není proč slova *ēt tiróbhūtām* vkládati s Geldnerem přímo Purúravasovi v ústa, a ani není pravdě podobno, že se tak má státi, protože by pak za přímou řečí asi stálo *īti*). Dále, v témže vypravování, čteme místo *ēt*, t. j. *ā ō id*, pouhé *it* (Purúravas, který v zoufalství byl hledal ztracenou ženu a spatřil ji, ana se v labutí podobě koupe s družkami, přišel dle jejího vyzvání po roce na totéž místo a našel tam ke svému podivení zlatý hrad, kterého tam před rokem nebylo): *sá ha sanvatsaratamām rátrim ā ġagāma ō id dhiraṇjavimitāni* »on pak ve výroční noc přišel, hle, zlaté stavby« (11). Menší slovník navrhuje změnu *id* v *ēd* (t. j. *ġagāmēd* v *ġagāmāid*), graficky snadnou, která však při našem pojímání interjekce *ēd* snad nutna není: jako v slovanštině stačí na př. pouhé *ovo* »hle« i bez interjekce, mohlo snad i v jazyce stind. stačiti i pouhé *id* bez obvyklejší sice při něm interjekce *ā*². Aitaréjabráhmaṇam má podobně jednu *āit*, místo něhož menší slovník zase navrhuje čísti *ēt*, ač *āit* je chráněno komentářem (který tomu slovu ovšem nerozumí); náš názor o *ēt* zase dovoluje podržeti zachované čtení (a měniti zachované čtení v památce védské je vždy věc, kterou třeba dobře uvážiti): v tomto *āit* by mohlo vězeti zase *id*, ale interjekce snad je jiná, snad je *ā* zdvojeno (**ā ā it*), snad zdlou-

¹ V literatuře (na př. v dramatě) nelze rozeznati vždy *ā* od *āh* (toto ovšem není z **ās*, nýbrž patří k rodině interjekcí *ah*, *ach* atd.); ale snad je zbytečno, všude hledati jen *āh*.

² Nevadí tomu okolnost, že sice *id* v stind. nestává na začátku věty: nestává na začátku věty (jako na př. *hle v tenhle* a pod.), kde je již jen pouhým sesílením slova, ale na našem místě by mělo ještě silný deiktický význam (asi našeho *ejhle!* *hle!*)

ženo (»plutováno«). Není nikterak nemožno hledati v *ait* na př. i spojení s interjekcí *ē* nebo *āi*, které zase znají indiští grammatikové (ostatně výkřiky jako *ē* a pod. jsou doloženy na př. v refrainech písní Gítagóvinda a v některých textech puránských): stažení by nebylo dle mluvnických pravidel správné (*ē it* by se mělo změnit v *aj it* nebo *a it*, *āi it* v *āj it* nebo *ā it*), ale právě u slov partikulovitých by stažení *āi it* v *ait* nepřekvapovalo, jako na př. nikoho nepřekvapují nepravdivosti sandhiové při védské partikule *iva*. A Aitaréjabráhmaṇam má jazykových zvláštností tolik, že Aufrecht ve svém vydání uznal za dobré jim věnovati zvláštní kapitolu.

Co se týče akkusativu při *ēt*, který zvláště Delbrückovi působí patrně nesnáze, je trvám syntakticky dosti zřetelný. I lit. *szitai* »hle« (původně »*tóðe*«, § 30) může míti vedle obvyklejšího nominativu i akkusativ (*szitai tã pusketwirts nedelos* Wu-jek-Dauksza 5 15 »hle tu půlčtvrté neděle, hle půlčtvrta týdne [co máme před sebou]«), Jungmann má (z Bernoláka) i akkusativní věty s *toť* (*toťho* »da sieh ihn, da ist er«, *toťji* »da kommt sie«), jakož akkusativ i u nezájmenných interjekcí deiktického zvolání (i ve zvolání bez interjekce) vůbec není nic nelslychaného; nazývám tento způsob mluvení jmennou větou akkusativní¹. Ostatně, komu nestačí pouhý akkusativ, pomůže si (jako při akkusativech zvolání a jiných akkusativech bez slovesa vůbec) nějakou ellipsí. Věty s tímto *ēt* na jisto aspoň svým původem patří k větám vzrušené nálady citové: proto bývá i podmět předchozí věty, označující osobu něčím překvapenou, bez slovesa (Agni se bohům ztratil, jako Šat. br. XI 5 1 Urvaši Purúrava-sovi, se slovy »*punár ěmah*« *ūiti*; *devā ēd Agntm tiróbhutam* »zpět se vracíme« tak; bohové, hle, Agnie zmizelého« II 2 3 3; t. j. bohové hledí, a Agni ten tam; pod. II 2 4 12, 3 4 2).

Interjekce *ā* v *ēt* by mohla býti shodna etymologicky se slov. *a* v *a ono*, *ano* atd., ač neviděti zatím příčiny, proč dělití toto slov. *a* od spojky *a*, tím méně, když jsme v jazyce stind. viděli v obyčeji podobným způsobem spojku *ād*, s naším *a* bezpochyby etymologicky shodnou. Mohlo by patřiti také k slov. *e* (v srb. *evo* atd.) podobně, jako snad patří stind. *vā* k lat. *ve*. Ale interjekce nepatří k částem řeči, se kterými by bylo lze bezpečně etymologizovati: i interjekce na první pohled úplně to-

¹ Srv. s interjekcí nezájmennou na př. lat. *eccum*, *eccam*, *eccil-lum*, č. (a j.) *na* s akkusativem (s nominativem csl. на ти дари мнози Miklosich. Vgl. gramm. IV 383), jako i lit. *tē* »na, tu máš« může míti akkusativ i nominativ. Menčíkovo vydání evangelistáře Seitenstettenského (Dva evangelistáře 1893 str. 44) má větu (Mt. 2 9) *ež hvězdu, jenž viděli ode východa, jdeše před nimi*, o níž si netroufám rozhodnouti, je-li *hvězdu* chybou tisku či písarovou, či »atrakcí« k větě vztažné, či zase podobným akkusativem věty ukazovací.

tožné mohly se vyvinouti v každém z jazyků, o které běží zvláště.¹

36. Z jiných jazykův indoevropských podobného nepochybně ještě čistě deiktického užívání středního rodu zájmen ukazovacích neznám. Ale stopy jeho jsou v adverbiálních jejich užívání. U Homera se objevuje tak *τόδε* »toto« u významě »zde« nebo »sem«; *τόδ' ἰκάνω* »toto přicházím« znamená asi »sem přicházím« *Ξ* 298, *Ω* 172, *α* 409, *τ* 407: čtenář sám cítí, že není hrubě rozdílu mezi »sem, zde přicházím« a »hle, přicházím«. Podobně i ve spojení ještě s *δεῦρο* »sem« *Ξ* 309, *ρ* 444 (*ἐνθεν δὴ νῦν δεῦρο τόδ' ἴκω*, pod. 524). I význam »proto«, »tož« zdá se míti *τόδε*: *αὐτὰς ἐμοὶ τόδε θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν | πόλλ' ἐπιδινεῖται* *ν* 217, *αὐτὰρ μὴ νῦν μοι τόδε χῶεο μηδὲ νεμέσσα ψ* 213; snad podobně i *τάδε*: *τίς ἄν τάδε γηθήσειεν*; *I* 77²: Odsud snad máme vycházeti k výkladu divného sice fakta, že na př. v klassických jazycích slovesa nepřechodná (anebo nepojící se s akkusativem předmětu) mívají »akkusativ«, ve vazbách jako na př. ř. *ἄχθομαι τοῦτο, δι*, . . , *ταῦτα χαίρω* a pod.: nemám za nemožno, že takovéto »předměty« jsou spíše adverbiálními určeními a dle původu vlastně staré nominativní věty zájmenné (jako nikdo nemluví o předmětu ve větách jako č. *to neplač*, *to nemusíš plakat* a pod.), jakož podobný původ zejména při příčinném tázacím *co* (ř. *tí*, lat. *quid*, stind. *kím* atd. ve větách jako *co pláčeš?*) je nejvýše pravděpodobný. Vždyť ve větách jako *τοῦτ' ἀφικόμην* »proto jsem přišel« Sof. OR 1005 ani o akkusativě předmětu mluvití nelze. Srv. o těchto věcech, kterými se zde nehodláme zdržovati, na př. Krüger Griech. Sprachl. I § 46 3 4, 5 9, II § 46 4 2, 6 9, Kühner Ausf. Gramm. der lat. Spr. II 1 212 n.

Sem také patrně jest počítati zajímavé lat. věty *lucet hoc inquam* Pl. Mil. glor. 218; *nám hoc quidem edepol haud multo post lucebit* Cure. 182, *lucescit hoc iam* Ter. Heaut. tim. 410. Kvíčala Badání v oboru skladby jazykův indoevr. (Rozpr. Č. Ak., III tř. 1894¹) 140** nesprávně vidí v *hoc* původní podmět, jako v obdobných zájmenech v č. větách *to prší*, *ono prší* a p.; ve větě esl., kterou tam také uvádí (*и се по-блaжнo сa нeкo*) je podmět *нeкo*, ne *ce*, a tomuto *ce* odpovídá lat. *hoc*, č. *to*, *ono*. Původní tvar věty byl i zde ovšem *hoc*,

¹ Za to předkládám čtenáři jinou domněnku. Č. *aj* je v staré době, jak jsme již jednou řekli, interjekce především, ne-li výhradně deiktická. Snad v něm vězí psl. **a jь*, t. j. spojení spojky *a* s neutrem zájmena *jь*. Ovšem, že by toto neutrum bylo v podobě starší, odpovídající původnímu *id*, ne v novotvaru psl. *je* (z **jod*). Tak že by č. *aj* bylo v podstatě rovno arijskému *ad id* (ne-li *ā id*, stind. *ēt*).

² Tvar plurální pochopíme snadno ve způsobu vyjadřování, který dle našeho soudu má kořeny v prastarých dobách: množný tvar neutra není původně tvarem množným (jakož na př. lit. *sztai tai* má též tvar *co* lat. pluraly *haec* atd.; ale srv. ovšem pozn. k § 30).

iam lucescit »hle, již svítá«, ale pořádek slov v oněch dokladech svědčí, že ony latinské věty již snad také byly obdobně našemu *ono již svítá*.

Je zajímavé, že i zde se ono deiktické užívání středních zájmen jeví býti archaismem, zbytkem staršího stavu, který jen z nejasných stop lze poznati; je zajímavé, že na př. *τόδε* ve významě »zde« nebo »sem« je doloženo jen v ustáleném patrně spojení (*δεῦρο*) *τόδ' ἰκάνω* (nebo *ἔγω*), a i to že zaniká v době pozdější. Původní možnost nominativních vět zájmenných nám ovšem zaručují (vedle oněch zbytků) i na př. spojky jako lat. *quod*, ř. *δὲ*, stind. stír. *jád*, slov. *ježe*, něm. *dass* a p.

37. Ještě jedné věci se dotkneme. V polštině jsme našli věty jako *ono jestem*, *onom ja* (*ono jestem*, *otom ja*) »zde jsem« § 25, 27, v slovanštině církevní větu *оуи҃тель се ҃сть* »učitel zde jest« § 24. Tyto a podobné věty dovolují pro dobu praslovanskou předpokládati věty jako na př. **ovo jazъ* (anebo **ovo jesmъ*), **se jazъ* (**se jesmъ*) »zde jsem«, **se učitelъ* (anebo **učitelъ se jestъ*) »zde jest učitel«. Jinak se má věc v jazyce staroindickém: zde se říkalo *ajám ahám* »*ōḍe ēyá*« (na př. v Kálidásově Śakuntale, ve 4. jednání) anebo *ajám asmi* »*ōḍe eiui*« (na př. Mahábhár. XII 357 3). Podobně se říká na př. *imā gāvah* »*aīḍe bóes*«, t. j. »zde jsou krávy« TMbr. XIII 5 15; »*njagrōdhaphalam ata ā hara*« ∪ *iti*. »*idam bhagavah*« ∪ *iti* »řík odsud (t. j. s tohoto stromu) přines« tak. »Tento (t. j. zde jest), velebný« tak Čhánd. upan VI 12 1¹); *imē smah* »*ōḍe eiuvēv*« (t. j. zde jsme) petrohr. slov. z Śakuntaly; *jāthā naštām vittvā prāha*: »*ajám*« *iti* »jako ztraceného (ztracený kus dobytka) naleznuv řekne (se říká): »tento« tak« (t. j. zde jest) Tbr. I 3 1 6; u významě nabízejícím (jako lot. *še* § 30) na př. *imāni śat śatāni gavām*, *ajam niśkah*, *ajam aśvatarirathah* »těchto 600 krav, tento náhrdelník, tento vůz s mezkyněmi« (t. j. zde jest 600 krav, tumáš 600 krav atd.) Čhánd. upan. IV 2 1; podobně o čase: *kadā Devadatta* ∪ *āgatō 'si?* »*ajam āgačchāmi*« »kdy, Devadatte, přišel's?« »Tento přicházím (t. j. teď přicházím), k Pápinovi III 3 131 (s opakováním, na důrazné označení bezprostřednosti, *ajam-ajam āgačchāmi* petrohr. slov. I 795 z Śakuntaly; srv. t. *ajam saprāptah samajah* »tento [t. j. nyní] přišel čas« z Rámájana, *na* ∪ *ajam kālah* »ne tento čas« [t. j. nyní není čas] z Mahábhárata a j.)². Podobně *aśāu* »*ēxeivōs*«

¹ V první větě je *atah* patrně enklitické, srv. LF XXXII 285¹. V předešlé kapitole Uddalak začal mluvit o stromě, poblíže stojícím a označil jej ukazovacím zájmenem, které v akcentuovaném textě by mělo přízvuk (*asjá mahatō vrkšásja*... »tohoto velikého stromu...«) a stojí na začátku věty; v této kapitole mluví o témže stromě a »*an-vāḍeśe*« o něm užil enklitického adverbia *atah*.

² Ještě nový překlad sanskrtský má v ev. Janově 1 29 *paśja* ∪ *ajam išvarasja meśaśāvakah* doslova »viz, tento Pánův beránek«.

t. j. »onde«, na př. v časté větě bráhman *jò 'sāu tápati* »jenž onen (t. j. tam na obloze) pálí« o slunci. Podobně v Avestě: *kva asti daēvō . . . kwa daēva handvarenti? . . . aētaēšva daxmaēšva . . . hāu asti daēvō . . . avaš daēva handvarenti* »kde je daév (zloduch), kde daévnové se scházejí? «V těch pohřebištích onen (t. j. onde, tam) jest daév, ono (t. j. onde, tam) daévnové se scházejí« Bartholomae Altir. Wtb. 1730. Podobně, se shodou s podmětem v rodě i čísle, užívá Řek zájmen *ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος* (anebo s »deiktickým« *ι ὅδι, οὗτοσί, ἐκεινοσί*); na př., bez slovesa jako stind. *ajām niškāh* a pod.: *ἀλλ' οἱ προυτάνεις γὰρ οὗτοί μεσημβρινοί* Arist. Ach. 40; [*Κίρυνξ*] *προσίτω Θέωρος ὁ παρὰ Σιτάλκους*. [*Θέωρος*] *ὅδι* (»zde jest, zde jsem«, naše hlášení slovem »zde«) 134; *ἀλλ' ἐκ Λακεδαιμόνος γὰρ Ἀμφίθεος ὅδι* 175; *τρία δὲ ταυτὶ γεύματα* 187; *οὗτοί σοι χαμαὶ (οἱ λίθοι)* 342; *ἰδοὺ θεάσαι, τὸ μὲν ἐπίξηρον τοδί, / ὃ δ' ἀνὴρ ὁ λέξων οὗτοσί* 366; *ταυτὶ πύλλον σοι* 585 (»tu máš péro«) atd. Se slovesy pohybu i klidu na př. *νήγς δέ μοι ἦδ' ἔστηκεν α* 185; *ἐν τῇ (θαλάσσῃ) ἦδε Κύπρος νῆσος κέεται* Her. V 49; . . . *πρὶν τινες ἰδόντες εἶπον, οὐ νῆες ἐκείναι* (»tam v dáli«) *ἐπιπλέουσιν* Thuk. I 51; *καὶ μὲν ὅδ' αὐτὸς ἔρχεται* Eurip. Her. 118; *καὶ ἐγὼ ἠρόμην ὅπου αὐτὸς εἴη. «Ὀδτος» ἔφη «ὅπισθεν προσέρχεται»* Plat. Pol. I 327 B; *ὥς νῦν Ἴρος κείνος . . . ἦσται σ* 239 a pod. (viz známé mluvnice a slovníky).

38. Nalézáme tedy v témže jazyce na př. za adverbium »zde« až troji výraz: adverbium samo (na př. stind. *átta, ihá*, ř. *ἐνθάδε, αὐτοῦ*), neutrum zájmena ukazovacího (stind. *idām*, ř. *τόδε*) a shodový tvar téhož zájmena. Jaký jest poměr mezi tímto trojím způsobem mluvení?

Pro jistou dobu vývoje jazykův indoevropských si představuji poměr mezi adverbium a nominativním tvarem ukazovacího zájmena tak, že adverbium bylo částí věty, adverbialním určením přísudku nebo jiné její části, nominativní tvar jednou z částí souvětí, deiktickou větou, k níž se teprv družila věta další, vyjadřující vlastní obsah představy, o kterou jde. Adverbium má dle mého mínění původně povahu blízkou spíše t. zv. anaforicnému užívání ukazovacích zájmen; místní určení adverbium vyjádřené zastupuje nějaký jmenný výraz, a posluchač ví ze souvislosti rozmluvy, anebo i z ustáleného významu adverbia, i bez deiktického vysvětlení, co míní mluvící. Řekl-li Ind *ihá*, věděl posluchač, že naznačuje nějaké místo v bezprostřední blíži; *ihá* mohl Ind užiti po případě k lokalisování nějakého předmětu právě neviditelného, na který ani nemohl prstem ukázati, na př. mohl mluviti o všem možném, co se *ihá* (»na tomto světě«) děje nebo díti může, co se *ihá* vidí nebo viděti může. Řekl-li Ind *átta*, věděl posluchač, že mluvící na př. lokalisuje představu,

o niž jde, na určitém místě, o kterém právě mluvil (nebo ihned potom mluví). Ale něco jiného, užil-li *idám* »τόδε«, nebo, jak se později výhradně říká, *ajám* »όδε«. Tu jde o něco, co posluchač musí přímo viděti, má-li mluvčímu rozuměti, mluvící musí posluchači předmět, o který jde, přímo ukázati, buď že mu předmět sám přivede nebo přinese před oči (*ajám ahám* »zde jsem«, *ajám niškáh* »zde je náhrdelník«), anebo že mu naň prstem ukáže. A to je ona *deixe*, které dle našeho mínění původně sloužila samostatná deiktická zájmenná věta, kterou my dovedeme vystihnouti leda nějakým *ejhle*, *podívej se* a pod. Že se obojí, ukazovací adverbium a deiktický nominativ zájmena, později mate, není pochyby: zejména otevřena tomuto matení možnost, když deiktická věta přestala býti deiktickou větou a stala se částí věty ostatní; ale na př. v jazyce stind. i řeckém je rozdíl mezi obojím ještě velmi zřetelný.

Co se týče rozdílu mezi deiktickým nominativem zájmena středního rodu a mezi deiktickým nominativem shodujícím se v rodě a v čísle s podmětem věty, snad ani již nemusíme vykládati, jak mu rozumíme. Neutrum (na př. stind. **idám ā gaččhāmī* »toto [t. j. zde, hle] přicházím«, které dle § 31 můžeme předpokládati, ř. *τόδ' ἰκάνω* § 36) je archaismus, který se mohl udržeti jen, ustálilo-li se toto neutrum v jistém adverbialním nebo spojkovém nebo interjekcionálním významě (jako č. *tož*, stind. *tát* a pod.). Pakli to se nestalo, když stará ona deiktická věta pozbyla větové samostatnosti, neutrum nemělo ve větě mluvnické opory, přičilo se požadavkům shody a podleгло jim: pozdější jazyk stind. neříká již **idám ā gaččhāmī*, nýbrž *ajám ā gaččhāmī* (tak je pravidlem ostatně již i ve védské poesii i ve védské prose), pozdější řečtina neříká již *τόδ' ἰκάνω*, nýbrž *όδ' ἔρχομαι* a pod. Jinými slovy, stalo se v podstatě totéž, jako když se v češtině původní *ono* změnilo v osobní *on* atd. A jako čeština měla zde pro změnu staršího *ono* v *on* atd. vzor v podmětovém zájmeně 3. os. *on* atd., měly jazyk stind. a řečtina vzor snad ve větách, kde — bezpochyby od pradávna — podmětové (nebo přísudkové) zájmeno rodové se objevovalo v tvaru shodném dle rodu a čísla se jménem přísudkovým (nebo podmětovým), ve větách, v nichž pozdější jazyky kladou zájmeno v rodě středním: ve větách jako stind. *jā adhastāt* [*prthivjāh*], *tā āpaḥ* Ait. ár. II 4 1 4 »co [jest] pod [zemí], to [jest] voda« (doslova »quae subter, eae aquae«), ř. *Ἐκτορος ἦδε γυνή* K 82, lat. *ea firma amicitia est* Sall. Cat. 20 4 (srv., mimo známé mluvnické a slovníky, na př. Delbrück Altind. Syntax 564 n., Grundriss V 240 n., Brugmann Kurze vergl. Gramm. 645 n., Kvíčala Badání v oboru skladby jaz. indvr., Rozpravy Č. Ak. tř. III. 1894 1 102 n.). V jazyce stind. na př. *ajám ahám* (*ajám asmi*), *ajám Devádattah* stejně znamená »zde jsem«, »zde jest Dévadatta« i »to [vl. »to zde«] jsem já«, »to jest Dé-

vadatta«¹ (leda, že kde zájmeno je podmětem, raději stojí na druhém místě: *ahám ajám, Devádatto' jám*).

Rekl jsem, že mi je východištěm stav, jaký pro jazyky indoevropské předpokládám pro jistou dobu jejich vývoje. Než tento vývoj tak daleko dospěl, měla zájmena ukazovací jistě jiné útvary, které konec konců asi vycházely z pouhých deiktických interjekcí: ale to jsou již otázky, které leží mimo úkol těchto výkladů, i mimo dobu, pro kterou o jazycích indoevropských máme aspoň jaká taká svědectví přímá.

O poměru K. J. Erbena k lidovému básnictví po stránce rytmičné.

Napsal Josef Letošník.

(Dokončení.)

Rytmus, jehož se veršům lidovým při čtení dostane, není ovšem výsledkem úmyslného tvoření, nýbrž jen následkem případného a přirozeného vyjadřování myšlenek, v čemž pěvec z lidu je mnohem volnější než básník umělec. Jako při písni »Osířelo«, i v jiných písních trochejské verše s přerývkou po třetí slabice jsou velmi hojné, tak že mnohdy činí dojem veršů daktylských. Na př. v Suš. sb. č. 147 dívka odváděná Turky pouští věneček po Dunaji a při tom praví:

— — — — —	— — — — —
Plyň ty můj	vínečku
až k mému	tatíčku,
a pověz	ty jím tam,
že sem sa	vydala
bystřému	Dunaju.
Ty drobné	rybičky,
to moje	družičky;
tí velcí	kaprové,
to moji	družbové;
vrbina,	olšina,
to moja	rodina.

¹ Jazyk stind. je v této příčině důslednější než (v době, z níž máme památky) jazyk řecký a latinský. Řek se na př. ptá *τί εὐσεβές, τί ἀσεβές, τί παλόν, τί αἰσχρόν, τί δίκαιον, τί ἄδικον, τί σωφροσύνη, τί μανία, τί ἀνδρεία, τί δειλία, τί πόλις, τί πολιτικός, τί ἀρχή ἀνδρωπών, τί ἀρχικός ἀνδρώπων* (Xen. Apomnem. I 1 16), Pataňdžali počíná (v úvodě Mahábhášja) úvahu o pojmu slova otázkou *kah śabdah »τίς λόγος«* (»co jest slovo«) a *kinī śabdah »τί λόγος«* by nebylo snad Indovi ani srozumitelné. Ind říká na př. i *anjā samkīhā, anjat parimāṇam* ibd. V 1 19, do slova »jiný počet, jiná míra« (t. j. něco jiného je počet a něco jiného je míra). Říkají-li novější jazyky, *to jsem já, to jest otec*, vyjadřují se logicky správněji, než jazyky staré (jen lotyština se vyjadřuje jako staré jazyky, ale proto, že ztratila neutrum vůbec, na rozdíl od litevštiny i v rodovém zájmeně); a na této cestě logičnosti pokročila ještě dále na př. frančtina nebo angličtina, odstranivše i shodu osoby ve sponež (fr. *c' est moi*, angl. *it is I*).

Písně daktylsko-trochejské, jsou-li zakončeny daktyly, mohou se zpravidla přízvukně dobře čísti a to proto, že přerývkami se rozpadají ve dvojslabičné a trojslabičné stopy a zakončeny jsou skoro vždy trojslabičnými slovy. Za to ve verších zakončených trochejsky, čteme-li je přízvukně, někdy ničí se rým a čtení přízvukně se stává nemožným. K obojím uvedeno buď po příkladě:

— — — — —	— — — — —	— — — — —
Hořela lípa, hořela,		Kdes holubičko
pod ní panenka seděla;		— — —
jiskřičky na ni padaly,		lítala,
mládenci pro ni plakali.		žes sobě <i>ličko</i> ,
		krásné <i>períčko</i>
		zrousala?
Což pak vy pro mě pláčete?		
Vždyť nejsem sama na světě,		Lítala jsem já
vždyť nejsem samá jediná,		přes hory,
děvčat je plná dědina.		svému milému
	Erb. 534.	roztomilému
		na vzdory.
		Erb. 322.

Všecky písně lidové nejsou po stránce rytmické stejné. Některých bez porušení rýmů vůbec nelze čísti přízvukně přesně; jiné texty však naopak téměř bez výjimky srovnávají se s přízvukem mluvy. Proto je při nich potřeba výběru nejen po stránce obsahu, ale i rytmu.

Z uvedeného vysvítá, že myšlenka, čísti verše jiným rytmem než jakým byly skládány, není při písních lidových nic absurdního. Nemajíť verše tyto mimo zpěv jiného rytmu, než přirozený rytmus mluvy, který jen potud lze nazvati umělým, pokud na něj působí přerývky, jimiž se verše rozpadají v pravidelné části.

Právě tak tomu jest i při básních Erbenových. Rytmickou stavbou a pravdě podobně i vznikem jsou básně tyto právě takové jako písně lidové; nic jinak, než jako by je básník byl určil ke zpěvu a nikoliv k deklamaci. Z toho vysvítá, že ani při Erbenovi není nic absurdního, deklamují-li se básně jeho přirozeným přízvukem mluvy. Ovšem při tom uhodíme na podobné obtíže jako při písních lidových. Tomu buď ještě několik slov věnováno.

Z básně Poklad buď podána ukázka přízvukného čtení:

— — — — —	— — — — —
Jeví se tu, jeví ženě (62)	
chodba podzemní co síně,	
vyklenutá ve křemeně;	
a tam, klenba kde se tratí,	
— — — — —	— — — — —
ve tmavém pahorku klíně,	
jakýs plamen znamenati.	
— — — — —	— — — — —
I hoří to jasnoběle	
— — — — —	— — — — —
jako v noci svit měsíčka;	

i zaplává || rudoskvěle,
 jakby zápať || to sluníčka.
 I vidouc to || žena žasne,
 a ke vchodu || až *pokročí*
 a zastíníc || dlaní *očí*,
 hledí v ono || místo jasné.

Jiná ukázka:

A již běží, || síní běží,
 již i síně || za ní leží;
 přes potok | po stráni || k lesu
 spěchá žena || ve svém plesu.
 A než malá || ušla *chvíle*,
 prázdná zpátky || zas pospíchá;
 a ve potu || sotva dýchá,
 stane zase || již *u cíle*.

Z úryvků těchto je patrné, že čtení přízvuchné dobře je možné, avšak nikoliv vždy, jelikož rýmy jsou někdy takovému čtení na závalu, jak to viděti při rýmech tiskem označených. Někdy, ač velmi zřídka, přízvuchné čtení nehodí se k obsahu, jako na př. ve verších: Svěže pak | slyšeti | zvuky — v kůru | zpívají | pašije — z kostela | slyšeti | pění — v případě, když se děj vztahuje ke dnům pašijovým, v nichž místo zvuku zvonů rozléhá se rachot »dřeva« a zpěvu takového rytmu neslyšeti. Proto nelze jinak než kompromisy mezi rýmem a rytmem a mezi rytmem a obsahem voliti nejvhodnější ke čtení rytmus.

Totéž platí o básni Štědrý den a Holoubek; naopak pěkně s nepatrnými odchylkami lze přízvuchně deklamovati básně Vrba, Dceřina kletba a Polednice. Z básně Vrba buď podán úryvek, jenž značně se liší od přízvuchného rytmu.

Ó pane můj, || milý pane,
 nechtěj dbáti || řeči plané.
 Co souzeno || při zrození,
 tomu nikdež || léku není.
 Co sudice || komu káže,
 slovo lidské || nerozváže!
 Ač bezduhá || na svém loži,
 vždy jsem přece || v moci boží.

Z úryvku toho viděti, že rytmus přízvuchný vložkou jiného rytmu nic neutrpí, naopak se zpříjemní. Erben by byl velmi

snadno mohl pouhým přehozením slov napravit rytmus, ale přirozenému pořádku slov dal přednost.

Mnohem příhodnější k deklamaci než verše trochejské jsou básně rytmu daktylsko-trochejského, jmenovitě končí-li se verše jejich daktylsky. Nejprůběžnější z nich po této stránce, jakož i vůbec jinak, jsou Svatební košile.

Metrum jejich, v lidových písních velmi oblíbené, jest, jak již výše uvedeno, tohoto tvaru: — ◡ | ◡ | — ◡ || — ◡◡. Stálou přerývkou rozpadají se verše ve dvojstopu daktylsko-trochejskou a v koncový daktyl. První část má pohyblivou přerývku buď po druhé nebo třetí slabice; rozpadá se tedy v část daktylskou a trochejskou. Čtením přízvuchným stává se, že v první části daktylská a trochejská stopa mění svá místa a poslední stopa trojslabičná končíva někdy zdvihem. Počáteční trojslabičná stopa má někdy tvar přízvuchného amfibrachu (◡ — ◡).

V následujících ukázkách bude vždy poznamenáno, když základní tvar rytmu výše uvedený se změní přízvuchnou deklamací.

V ý j e v ú v o d n í.

◡ — ◡
Již jedenáctá || odbila,
◡ — ◡
a lampa ještě || svítila,
◡ — ◡
a lampa | ještě || hořela,
◡ —
co nad | klekátkem || visela.
Na stěně | nízké || světničky
◡ — ◡
byl obraz | boží || rodičky,
rodičky | boží || s děťátkem,
tak jako | růže || s poupátkem.
◡ — ◡
A před tou | mocnou || světicí
viděti | pannu || klečící:
klečela, | líce || skloněné,
ruce | na prsa || složené;

slzy jí | z očí || padaly,
zelem se | nádra || zdvihaly.

A když | slzička || upadla,

◡ — ◡ —
v ty bílé | nádra || zapadla.

V ý j e v p ř e d k o s t e l e m.

Hoj, má | panenko, || tu jsme již! (192)

Nic, má | panenko, || nevidíš?

Ach pro boha, ten || kostel snad?

To není | kostel, || to můj hrad

Ten hřbitov | a těch || křížů řad?

To nejsou | kříže, || to můj sad!

Hoj, má | panenko, || na mě hleď,

a skoč | vesele || přes tu zeď!

V ý j e v z k o s t n i c e.

Hoj! jak se | venku || zmahá hluk, (236)

hrobových | oblud || mocný pluk;
šumí a | kolem || klapají

a takto | píseň || skuhrají:

Tělu | do hrobu || přísluší,
běda, kdo's | nedbal || o duši.

A tu | na dvěře || buch, buch buch!

burácí | zvenčí || její druh:

Vstávej, | umrlče, || nahoru,
odstrč mi | tam tu || závoru!

A mrtvý | oči || otvírá,

a mrtvý | oči || protírá,
sbírá se, | hlavu || pozvedá

a půlkolem se || ohledá.

Bože | svatý, rač || pomoci,
nedejž mne | ďáblu || do moci!

Ty mrtvý | lež a || nevstávej,

pán bůh ti | pokoj || věčný dej!

Z ukázek těchto je zřejmo, že při Svatebních košilích lze užiti rytmu přesně přízvuchého téměř bez porušení rýmů. To ovšem je možno jen tím, že koncové stopy veršů jsou skoro vesměs stejného rázu. Příčinou toho je bezpochyby stálá přerývka před touto stopou, již si Erben dobře byl vědom. Jen několik málo koncových stop, většinou formy otázkové, se odchyluje, takže, kdybychom je čtli přízvukem přirozeným, zkazili bychom rým.

Platí to o těchto případech: co děláš? — ještě znáš? v srdci
 máš? (64); co pravíš? — pozdě již (75); řekni přec! — tvůj
 otec! (101); své oči — otočí (276). Patrně zde forma otázková většinou svedla Erbena, že přešinul přízvuk na poslední slabiku.

Rytmicky podobné Sv. k. jsou Zlatý kolovrat a Lilie, jež rovněž bez obtíží lze deklamovati přízvuchě správně. Z ostatních básní daktylsko-trochejských, jejichž verše jsou zakončeny buď zcela nebo částečně trochejsky, jen části Štědrého dne a Vodníka, pokud rytmicky sem náležejí, lze bez větších obtíží přízvuchě deklamovati. Naproti tomu Věstkyně a Kytice činí již větší překážky.

Ve všech těchto básních rytmus přízvuchý dobře přilehá k obsahu a jmenovitě k výrazu myšlenek, což obzvláště platí o Sv. k. Pékně zajisté hodí se počáteční jamby k výjevu trudné samoty a beznadějně touhy modlící se panny v úvodu Sv. k., zrovna tak, jako jsou na místě při hrozném výjevu probouzejícího se mrtvého v ukázce třetí. A podobně dobře se hodí k výjevu prvnímu koncové daktyly, jako zase k výjevu před kostelem, kde verše končí otázkami neb rozkazy, a k bouřnému výjevu v kostnici koncový zdvih.

Báseň Záhořovo lože činí na první pohled dojem, jako by nejvíce obtíží působila při přednesu přízvuchém, a to nikoliv lidovostí rytmu, nýbrž rozmanitostí jeho. Avšak není tomu tak; jen zkusme a přesně přízvuchě čtème na př. počátek II. dílu:

Daleké pole,	široké pole,
předloubá cesta	přes to pole běží,
a podle cesty	pahorek leží,
a dřevo štíhlé	stojí na vrchole:
štíhláť to jedlice,	však beze snětí,
jen malá příčka	svrchu přidělána,
	——— ——— ———
a na té příčce	přibítý viděti
rozpjatý obraz	Krista pána.
Hlavu krvavou	v pravo nakloňuje,
ruce probité	roztahuje v šíři:
v dvě světa strany	jimi ukazuje,
v dvě strany protivné,	jakož cesta míří:
pravou na východ,	kdež se světlo rodi,
levou na západ,	kdež noc vojevodí.

Při čtení přízvučném těchto veršů jen v jediném případě (ve verši 7.) jest potřeba odchýliti se od přesného přízvuku, chceme-li zachovati rým.

Ještě jeden úryvek z počátku oddílu V. buď uveden.

Devadesáte let		přeletělo světem;
mnoho se zvrátilo		zatím od té chvíle:
kdo onoho času		býval nemluvnětem,
jest nyní starcem,		do hrobu se chýle.
Avšak málo jich		dozrálo k té době,
ostatní všichni		jsou schováni v hrobě.
Jiné pokolení,		cizí obličej,
vše ve světě cizí,		kam se člověk děje:
jen to slunéčko		modravého nebe,

— ◡ — ◡ — ◡

jenom to nižádné		proměny nevzalo;
a jako před věky		lidi těšivalo,
tak i nyní ještě		vždy blaží tebe!

V prvním verši při čtení přízvučném setkají se dvě přízvučné slabiky oddělené přerývkou. Rytmus básně této svou rozmanitostí i volným střídáním tvarů rytmických jest obzvláště způsobilý k tomu, aby těsně přimykali se k obsahu; tomu napomáhá i okolnost, že stále přerývky dělí ve verších rovnou měrou slova jako myšlenky.

Pravíme-li, že v básních Erbenových při čtení přízvučném jest rytmus přiměřen obsahu, nemyslíme tím, že by tato přiměřenost byla úmyslná; neboť Erben při básních svých sotva myslil na čtení jiné než podle rytmu písní lidových.

Při trochejských básních Erbenových je to zcela zřejmo; neboť jinak by byl hleděl rýmy jejich tvořiti tak, aby čtení přízvučnému nepřekážely. Shoda rytmu s obsahem zde jako většinou při básních jest vlastně souhlasem rytmu s výrazem myšlenek. Básník hledí myšlenky co možno případně vyjádřiti a tento výraz myšlenkový ovšem opatří vhodným rytmem. Tak souvisí rytmus prostředkem výrazu myšlenek s jejich obsahem. Básník rytmu písní lidových jako E. jest ovšem ve volbě výrazu méně obmezován rytmem než básník rytmu přesně přízvučného, jelikož rytmus, jímž se spravuje, je mnohem volnější. Básník rytmu přízvučného výraz myšlenkový musí upravit podle jistého, přesně určeného metra; básník rytmu lidového tvoří text více jen podle obecného schematu, při čemž jest vázán pouze na počet slabik a na jisté přerývky, jak jsme je poznali při trochejském i dakt.-trochejském rytmu. Proto může lépe text přizpůsobiti obsahu; text pak sám utvoří si svůj rytmus přízvučný, nebo, určitěji řečeno, text vznikne zároveň se svým rytmem bez úmyslného přičinění básníka. Proto může rytmus jeho při stejných jinak okolnostech úže souviseti s výrazem a též s obsahem básně, než při rytmu přízvučném.

V takových básních jest rytmus přízvukný ve stálém a důvěrném styku s obsahem básně a s výrazem myšlenek. U básnictví rytmu přesně přízvukného jest to alespoň při básních rozměrnějších téměř naopak. Básník si zvolí sice celkem přiměřené metrum; avšak tomu pak musí se nevyhnutelně přizpůsobiti výraz myšlenek a rovněž i obsah, při delších básních mnohdy velmi rozmanitý. Ať hrdina básně snatek slaví neb umírá, rytmus přesně přízvukný vykračuje si při tom vždy stejně a lhostejně, jako voják, kterého nesmí na pochodu rušiti ani vnitřní stav duševní ni okolí.

Jiná vlastnost rytmu lidového jest rozmanitost. Podle toho, jak se mění obsah a výraz básně, i rytmus přechází z tvaru do tvaru, což má při rozsáhlejších básních, a jmenovitě nejsou-li rozděleny ve sloky, velikou cenu. Čteme-li dlouhou báseň přesně přízvuknou s ustavičným opakováním týchže stop bez sebe menší změny, nedivme se, přepadne-li nás i při vynikajících plodech touha po trochu pěkné prósy. Ve případě tom musí obsah zaplašovati nudu působenou rytmem; kdežto vlastně by vždy měl rytmus slítni zájem pro obsah. O Erbenově Kytici nesmí se říci obecně, že rytmus v ní umrtvuje zájem pro obsah; připustíme-li některé výjimky, opak toho jest pravda.

Erben vůbec nebyl při delších skládáních nakloněn rytům jednotvárným. Pouze jediná delší báseň jeho, a to nejstarší, Poklad, je rytmu trochejského; ostatní trochejské básně jeho jsou skrovného rozsahu. Daktylského rytmu o sobě při básních svých vůbec neužil; za to tím více přilnul k rytmu dakt.-trochejskému, jehož buď o sobě, buď ve spojení s rytmem trochejským (ve Vodníku, Štědrém dnu) užíval.

Tato snaha po rozmanitosti rytmické jest patrna jmenovitě při Záhořově loži. Báseň tato svědčí zřejmě o tom, že Erben se snažil učiniti verše rytmicky rozmanitými a sblížití je tím co možno nejvíce prosté, přirozené mluvě. To se mu také vrchovatou měrou podařilo. V Záhořově loži je vskutku sloučeno to, co při plodech veršovaných je dosti vzácné, totiž přirozenost mluvy prosté a zladění rytmické; a právě toto dvojí podmiňuje po stránce formy vnější přitažlivost veršů.

Není potřeba zde mysliti právě na rytmus lidový; volné spojování různých tvarů rytmických po způsobě Erbenově hodí se i pro rytmus přesně přízvukný a to jmenovitě při básnických skládáních, při nichž záleží obzvláště na přirozeném pronášení myšlenek, jako při skladbách epických a dramatických. Ovšem že tato rozmanitost při rytmu lidovém se ještě stupňuje; ale i nesnáze některé při deklamaci, o nichž již byla řeč, se přidružují, ač ovšem lze se jim vyhnouti. Dvojí tato vlastnost Erbenových veršů vysvětlí nám, kromě vynikajících stránek jiných, proč Erbenova Kytice přes ostré kritiky theoretiků po stránce

rytmické stále je v oblibě, a proč záliby této s časem nejen neubývá, nýbrž naopak přibývá.

Dodavkem buď ještě k pojednání tomuto něco připomenuto o slokách Kytice Erbenovy.

Pokud se týče slok trojveršových a víceveršových, ukázky jejich byly uvedeny svým místem. Zbývá jen ještě přičinití několik poznámek o slokách dvojveršových a o básních bezeslokých.

Písňe slok dvojveršových jsou mezi lidovými písněmi velmi hojně zastoupeny, v moravských písních větší ještě měrou nežli v českých. Po stránce hudební poznáme je podle toho, že zvláštní nápěv při nich jest rozveden na první dva verše a pak při každém následujícím páru veršů se opakuje. Po stránce textu poznáme je podle toho, že každý pár veršů jest opatřen rýmy sdruženými a že smyslem tvoří samostatný, od ostatních veršů nezávislý celek. Jsou tedy jednotlivé páry veršů hudebně i textem samostatnými články písňe, a proto právem sluší je pokládati za sloky a to dvojveršové. K takovýmto písním náleží na př. píseň Osířelo dítě. Jak ve sbírce Sušilově, tak i v Erbenově jsou písňe ty tiskem podány tak, že sloky dvojveršové odděleny jsou od jiných slok většími mezerami, než se oddělují od sebe verše téže sloky. Tak vytištěna jest též báseň Vrba v Kytici, z čehož viděti, že Erben sám pokládal ji za slokovou.

Tato úprava básně ve dvojveršové sloky má na výraz myšlenek důležitý vliv. Tím, že básník jest nucen vyjadřovati myšlenky pouze ve dvojveršových slokách, jest nevyhnutelně puzen k úsečnému výrazu myšlenek a tím k balladické stručnosti, kterou Erben v obzvláštní míře vyniká. Básník z lidu, chce-li při písních o slokách dvojveršových rozvésti myšlenku nějakou nad rozměr dvojverše, dělává to tak, že některé slovo z dvojverše opakuje a určí novými přídavky, čímž mu vznikne nový dvojverš. Opakování takové bývá v písních lidových dosti časté. Na př.:

Slyšíš, milý bratře!
vímt' já *dřevo* krásné.

Dřevo javorové,
na husličky dobré.

Pojďme, je utněme,
houslí nadělejme!

Houslí mně a tobě,
ať zahrajem sobě.

Erb. 522/1.

Podobně čteme i v Erbenově Vrbě:

V poli mnoho *bylín* stojí,
snad některá tebe zhojí.

Pakli v *býlí* není síly,
mocné *slovo* neomýlí.

Mocné *slovo* mračna vodí,
v bouři lité chrání lodi.

Mocné *slovo* ohni káže,
skálu zdrtí, draka sváže.

Jasnou hvězdu strhne s nebe:
slovo mocné zhojí tebe.

Vzal sekeru na ramena,
uťal vrbu od kořena ;

padla těžce do potoka,
zašuměla od hluboka,

zašuměla, zavzdychala,
jak by *matka* skonávala,

jak by *matka* umírajíc,
po dítku se ohlédajíc.

Z příkladů těch je patrné, že opakování takové není pouhou příkrasou, nýbrž že má i pro vyjadřování myšlenek praktickou cenu.

Druhá báseň Erbenova o slokách dvojveršových jsou Svatební košile, ač tisk ve vydáních Erbenových jí tak nevyznačuje. Příčina toho je asi ta, že bylo potřebí pro větší srozumitelnost časté rozhovory obou milujících tiskem odlišovati a že někdy krátce básník rozšířil dvojverše ve trojverše. Proto asi Erben dal přednost rozdělení veršů podle obsahu v odstavce kratší, až jednověšové, a také delší.

Na ukázkou uvedeme zde verše 192—211, jež nejvíce ve vydání Erbenově jsou rozděleny v odstavce nestejně; avšak přidržíme se rozdělení podle slok dvojveršových.

»Hoj, má panenko, tu jsme již!
Nic, má panenko, nevidíš?«

»Ach pro boha! ten kostel snad?
»To není kostel, to můj hrad!«

»Ten hřbitov — a těch křížů řad?
»To nejsou kříže, to můj sad!

Hoj, má panenko, na mě hleď
a skoč vesele přes tu zeď!«

»Ó nech mne již! ó nech mne tak!
Divý a hrozný je tvůj zrak;

tvůj dech otravný jako jed,
a tvoje srdce tvrdý led!«

»Nic, se má milá, nic neboj!
Veseloť u mne, všeho hoj:

masa dost — ale bez krve,
dnes bude jinak poprvé! —

Co máš v uzlíku, má milá?«
»Košile, co jsem ušila.«

»Netřeba jich víc nežli dvě:
ta jedna tobě, druhá mně« — —

Podobně jako v básni Vrbě užil Erben i ve Svatebních košilích opakování, ač jen pořádku. Na př.:

Pověz, můj milý, řekni přec,
živ-li a zdrav je tvůj otec?
tvůj otec a tvá milá máť,
a ráda-li mě bude znát? (101)

Stavení skrovné, bez oken,
měsíc lištami šeril jen;
stavení pevné jako klec,
a v něm na prkně — umrlec. (232)

Kromě toho Erben v básni této někdy rozšiřuje dvojverše ve trojverše, nedostačí-li mu dvojverš k vyjádření myšlenky. V písních lidových, jmenovitě moravských, nalezneme toho hojnost. Na př.:

Kral se tomu podivil:
Co to za vojaček byl?

Něni sem ja vojaček,
ale ja sem děvečka
chudobného tatička.

Suš. 109.

Putovali polem,
rozmlouvali spolem.

Uhledli tam dřevo,
dřevo jaborové
na husličky dobré.

Suš. 14.

Jdi domů, mé dítě,
zejtra na úsvitě
přijdu, vezmu si tě.

Erben 394/2.

Jest patrné, že takováto přeměna dvojveršů ve trojverše, má-li společný rým, děje se na ozdobu písně; ale vždy zároveň má též cenu praktickou. Erben užil přeměny takové ve Sv. koš. několikráte, ač v písních lidových nalezneme ji pouze při verších trochejských. Případy toho jsou v Kytici tyto:

»Hoj, má panenko, co děláš?
a zdali pak mě ještě znáš,
aneb jiného v srdci máš?« (64)

»Co to máš na té tkaničce,
na krku na té tkaničce?«
»To křížek po mé matičce.« (179)

Dobře ses, panno, radila,
na boha že jsi myslila
a druha zlého odbyla! (298)

Ve dvou básních, totiž v Pokladu a v Záhořově loži, není slok, nýbrž jsou pouze verše volné, ve sloky nespjaté. Při nich není jen rýmů sdružených, nýbrž rýmy jsou rozmanité, často všelijak se střídající. Verše, ač jednotlivě také obsahují samostatné myšlenky, sdružují se smyslem ve skupiny nestejně délky. Tím možno básníku řeč více do šíře rozváděti, takže stručný sloh zde, jmenovitě v Záhořově loži, často ustupuje volnějšímu a obšáhlejšímu líčení.

Přes to však i v těchto básních nalezneme místy dosti hojné dvojverše, a rovněž i v básních se slokami, jako jmenovitě v Kytici, Zlatém kolovratě a v Lilii, v nichž bez výjimky rozdělení slok na dvojverše jest provedeno. Obzvláště ve Zlatém kolovratě jest obratnost básníkova, s kterou vyjadřuje myšlenky jednotlivých slok vždy dvěma a třemi verši, a to bez násilí a bez nepřirozeného přehazování slov, vskutku podivu hodná. Ke sloce nahoře vytištěné buď zde přidána ještě alespoň jedna:

Vyšla dívčina jako květ,
neviděl také krásy svět;
přinesla vody ze studnice,
stydlivě sedla u přeslice,
předla, předla len. (11)

Tak jako tato sloka, rozpadá se každá jiná ve dvě části po dvou a třech verších. Jsou tedy sloky tyto vpravdě dvojdielné. Totéž pozorujeme i při písniích lidových; hojný počet jich jest, že sloky jejich jsou v podobné míře dvojdielné. Na př. ve sbírce Sušilové:

Bude vojna, bude,
kdo pak na ňu půjde?
Která má milého,
sobě upřímného,
ta naříkat bude. (91)

Kúpala se milá v mořu,
pásla volečky ve zbožiu.
Jede synek, z pola jede,
zajal volky, dom ich vede. (115)

To mia mrzí, můj synečku, velice,
že ty chodíš přes polečko k muzice;
přes polečko chodiváš
a ze mňa se vysmíváš.
A já to dobře vím, že mňa zanecháš. (503)

Ve sbírce Erbenově :

Měla jsem milého švarného,
nebylo mu v světě rovného;
kamarádky moje
mně ho záviděly,
odloudily ho. (213/366)

Na našem dvoře
veliká louže
do pasu;
že je ztratila
ta moje milá
svou krásu. (213/367)

U okýnka stála
ven vykukala,
byla co z růže květ:
viděla svého
nejmilejšího
sem na koníčku jet. (214/368)

Veršů volných, kromě malých výjimek,¹ v lidové poesii není; ovšem také v ní není písní, v nichž by pouze první verše měly zvláštní nápěv, jenž by se při následujících verších stále opakoval.

Z toho, co řečeno, je zřejmo, že básně Poklad a Záhořovo lože jsou lidové poesie metrem nejvzdálenější.

Dodatek k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému.

V. = Malůvky z Hanné. Nakreslil Jan Vyhlídal. V Kroměříži 1908.

K. = Popis a rozbor nářečí středobečevského. Podává dr. Ant. Kašík. V Praze 1908.

Vybral František Kott.

(Dokončení.)

pecovina = materiál, z kterého jest vystavěna pec. Já sem tu pecovinu fšecku vyvez na rol'u. K. 133.

pečák = pečený brambor. Pečáky bral z ohňa a jed. K. 102.

pegár, *agaricus campestris*, houba. V. 114., 100.

pemperle = rostl. P. má cibulečky v zemi. V. 110.

perlina = perlička (pták). V. 116.

péro = kraj necek. Kraje trok, zvané péra. V. 102.

pískavka = malá divoká kačena. V. 118.

pískoř = ryba kratší než úhoř. V. 126.

píščalka = sklenice s dlouhým hrdlem. Měli litku, ale enem po píščalce. K. 113.

píšta = jméno koní. V. 127.

¹ Suš. č. 41, 21, 755.

pleska = konipásek (pták). V. 119.
podaremek, viz *daremek*.
podílné dřevo = které se měkko dělá. V. 103.
podkovňáky = druh vdolků. V. 141.
podlábil. Jednoho velice podlábil. K. 147. vz *Dlábiti*.
podlesňáky = druh vdolků. Pekon se na zelných listech. V. 141.
podnosky = zbytek nápoje. Dopije-li mládenec p., dostane vdovu a děvče vdovce. V. 43.
podóstva = podoustev (ryba kaprovitá). V. 126.
podzvůla = zvůle. Enem dyž dnes má podzvůlu. K. 126.
pochelý = chorý, nehybný. P. roka (ruka). V. 83.
poklena = puklina. Kličové d'órkó lebo nějakó poklenó do jizbe se vkrásti. V. 89.
póla = jméno koní. V. 127.
polé, poléka = mentha aquat. Srv. Pol'ajka (v Bart. Slovníku). Utišuje bolení, ulevuje nemocným dětem. V. 111.
pomrvený = pocuchaný. P. sláma K. 94. Vz *mrviť*.
ponyka = jméno koní. V. 127.
pořezná. Pohanka je pořezná věc = dobře se seče. K. 133.
pořpón, z něm. Vorspann. K. 96., 112.
poscánka = rostl. P. pomáhá od úplavice. V. 111.
poskoček = malý rozdíl. Tam už jakýsi podskoček bude. K. 96.
pošpléchnouti koho čím: blatem. V. 13.
pořečka = putra. Podarovala ji pár kósku p—ke. V. 82.
povika = kokotice (rostl.). V. 111.
pozukrademky = tajně. K. 96.
pozvolil sa = svoliti. Nepozvoluj sa k temu. K. 96.
pracovitý = pracovní. Pracovitě hodiny sú nyní umenšené. K. 128.
pralička = jméno krav. V. 128.
pravdoci. Pravda p. V. 85.
preitý. Ta japka nejsú ešče preité = přesušené. K. 120.
překladník = místnost pro pacholka a sečku. V. 127.
překrápal = přepchávat. K. 96.
prěš = prysec chvojka (rostl.). V. 111.

prežgárať = prošťouchati. Vojsko prežgáralo píchami fšecko. K. 113.
příč = přehrada. Tá příč bude pět metrů. K. 135.
přikotil sa = zdlouhavě přijíti; zdlouhavě do něčeho se pouštěti. K. 96.
princka = jméno kraví. V. 128.
přípatek = přídavek, zdroj příjmů. Tam byly přípatky. K. 110.
pročseptáš = jméno psí. V. 128.
prol'áčina = kotlina. K. 96.
prol'éhať, sprol'éhať = znásilňiti. Ženu p. K. 96. U Bartoše = tělesně obcovati.
prošák = prosík. Dal se do p—ka. V. 36.
prstky = druh vdolků. V. 141.
prvák = kdo jest poprvé přijat do společenstva. V. 99.
prvňáška = prvotelka. K. 96., 140.
psene, psenke = spadlé, nedozralé ovoce. V. 105.
pumpřtovať = obskakovati, něm. pumpern. K. 96.
puntík = jméno koní. V. 127.
puť — *plť*, vor. K. 94., 129.
randlěček = kakost luční (rostl.). V. 111.
rek = jméno psí. V. 128.
režnice = jílek (rostl.). V. 111.
řitky kuří = bradavice. V. 47.
róbnoť koho kameněm = uho-diti. V. 85.
rompóche, ropóche = kadtátky dlabatkami nakažené. V. 105.
roščikať. Tag roščikaly sa ty stromy (rozlámaly se velikou úrodou). K. 120.
rozdudec = bažanka (rostl.). Proti rozduťi krav. V. 111.
rozhon. V prostředku lodi jest r., na němž se může lávka umístiti. V. 124.
rozmarynka = jméno krav. V. 128.
rozpřež = spor. To je rozpřež mezi nima. K. 96., 113.
rozřečnúť sa = rozpovídati se K. 96.
rozzíblý = rozmrzlý. Rozzíbílá země. K. 96.
rozzíbnúť = rozmrznouti. Na tři cól'e r. K. 96.
rožének u kosi = dřevěný prut. K. 96. U Bartoše r-ky = dřevěné vidle senné.

rúšať boty = chůzí po mokru kaziti. K. 96.

růže, *růžena* = jméno krav. V. 128.

ryjojda = jméno koní. V. 127.

scalena = netýkavka (rostl.). V. 112.

sčerbák = bodlák. V. 112.

sekavec = ryba podobná piskoři. V. 126.

senčesko = synek. V. 16.

senega = jméno krav. V. 128.

seškrknól se s kým (se sousedem) = pohádati se. V. 87.

silva = jméno koní. V. 127.

sírba = nějaký strom. V. 100.

sképra = pyšně? Morák chodí s. jak panna. V. 122.

skočec = netýkavka (rostl.). V. 112.

skypka = skyva. Enem po skypce dostali okoštovať. K. 149.

sládek = jméno koní. V. 127.

slinovačka = slínovitá půda, slinovice. K. 139.

slověna = jméno krav. V. 128.

smaženec = smažené jídlo. V. 142.

smotlaka = nečisté obilí. K. 96.

U Bartoše motlacha.

smrdí = bezkolenec (rostl.). Z něho se dělají smrděnky na vítí obilí. V. 112.

smýčkař = pytlák lícící oka na zvěř. K. 96.

snídaňový. S. vdolky rozkrájené na klínky a čtvrtky, posypané perníkem a cukrem, pečené z nejlepší mouky. V. 141.

spl'antaný = pomatený. Mám hlavu celú spl'antanú. K. 106.

splknouti si někde = pohovořiti. Tam si až do večera splkla. V. 24.

srnatý = srdnatý. V. 120.

stáfek = stav, splav. Budú takové stáfky dělať. K. 135. Srv. stávek.

starosť = stáří. Jak to potem na starosť zavázá (ve stáří překáží). K. 96.

starostě = starostova rodina. K. 110.

stodňák. Brabci só stodňáci. V. 122.

střízbý = střízlivý. V. 39.

strok (struk), *stroči* = hrách, vikev, boby. V. 104.

sulka = jméno koní. V. 127.

sultánek = jméno psí. V. 128.

súš = plástev. Temu sa říká dělo l'ebo súš. K. 134.

svábolný = svévolný. V. 85.

svalníček = ostrý rozhodník (rostl.). V. 112. Srv. Svalník.

sýrňa = psírna. Je tu zima jako v sýrni. K. 96.

šable = iris germ. (rostl.). V. 112. V Bart. Slov. šabla.

šakviš = jméno psí. V. 128.

šarani nebo pleskáči = druh ryb. V. 126.

ščáb = stovík. Kyselý jak ščáb. K. 96.

ščáchaf. Enem kréf ščáchala (se řinula.) K. 145. Š. = šplouchati vodou. K. 96.

ščáknúť. Ščáknul ně do očí písku (hodil). K. 144.

ščerbuša = druh trávy. Š. tráva jako polýnek, léčí prašivinu. V. 112.

ščica = křtice, chumáč ovoce. Lóni tu jedna ščica vedľe druhéj visela. K. 134.

ščikavý = štěpný. K. 97.

ščiv koňský, rumex aquat. (rostl.). V. 112.

ščurkovica = šterkovistiě. Taková š., to musí pořáď hnoit. K. 139.

šemina, jméno koní. V. 127.

šepeliť = drobně posypati. K. 97. U Bartoše = šeptati.

šetaňa = drobná, planá tráva. Tu krásy hrubě nežerú. K. 97.

šišovři = šišovrec, puškvorec. V. 112.

škalbinka = šterbina, skulina. K. 111. Vz škalbina.

škliba = čumenda. Děti běhají na škliby. V. 131.

škloban = kluk, který trhá moc šat. V. 20.

škrobáctvo = škrobáci. V. 125.

škuhnúť = sklouznouti. Noha mi uškuhla. K. 97. U Bartoše šklhnúť.

šlépeček = košilka, dětská suknička. K. 97., 112.

šlépek = šlépeček. Tož ho chytlo (mašina) za šlépek a hned mu to utrhlo hlavu. K. 124.

šmúral = mazati. K. 97.

šňopák = tlama. A leška otře (si) šňopák (neuloví nic). V. 121.

šofánek = sběračka. Smetanu s—nkem sebrati. V. 145. Srv. Schaufel.

šoprstať sa = obskakovati. K. 97.

U Bartoše šoplstat sa. Rukávy kol ruk sa jim šoplstaly.

šotyška = tanec. V. 139.

špačovitý kůň = jankovitý (spáčiti se). K. 97.

šparzeta, *šparcelka* = vičenec setý (rostl.). V. 112.

špišek = osm kop tvarůžků. V. 32.

šprtálka = knoflík s dírkou uprostřed. K. 97.

štyblata = boty. Taková š. měl. K. 119.

švorverk = beran (stroj). Tým švorverkem tlučú na kůly. K. 97.

talíř = kopretina (rostl.). V. 112.

taške = druh buchet. V. 142.

točnož = sedum acre (rostl.). V. 112.

točení = zavrať. Tož dyš to takové točení na mňa ide. K. 97., 109.

torkeň = kukuřice. V. 112.

trefa. Měla tref moc = nabídek k sňatku. K. 110.

trmázgať sa = trmáceti se. K. 97.

trněný = mazaný trnkami (povidly). T. vdolek. V. 9.

trojačke = druh buchet. V. 142.

trojice, rostl. Květ trojice vyhání pot. V. 112.

trokař = kdo dělá troky (necky). V. 101.

trokařství = řemeslo trokařů. V. 101.

troškuvec = polygonum aviculare (rostl.). Proti krvotoku. V. 112.

trpák (pták). Trpáci také na jaře dědinu opouštějí a volají: trtrtrtr. V. 116.

trúd = včelí trubec. K. 97. Dyš si trúdy zasad'á. K. 134.

turčiny = karafiáty. V. 113.

ivarůžke = vz Cigánský.

tvrdníček = mochna stříbrná (rostl.). V. 113.

tygr = jméno psí. V. 128.

tyras = jméno psí. V. 128.

tyrolka = jméno krav. V. 128.

tytlék = puntík. Máš pravdu na tytlék. V. 93.

ucho u necek, opak péra, konec necek (trok). Troky mají čtyry ucha. V. 102.

uškuhnút. Noha mi uškuhla. K. 97. Vz škuhnouti.

ušmúraný = umazaný. K. 97.

úvod (óvod) na Hané také = odpolední svačina po úvodě poskytovaná. V. 10.

užičník = lžičník. V. 23.

vajděna = nepořádná ženská. K. 98.

vaščina = vlhká, močálovitá půda. K. 131.

vazová = řeka Morava. V. 116.

vdolkař = kdo rád jí vdolky. V. 138.

večeři řádka = mateří douška. V. 113.

veděl = poznati. Nedala sa mu vedět. K. 98.

věchtě = druh pečiva o ostatcích. V. 142.

véměna = výměnek sedláků. V. 77.

věnešnost = chlubnosť. Hanácká v. V. 71.

větr = jméno psí. V. 128.

vičák = óves s vikou. To mlátíme zaz vičák. K. 122.

vidlečke = jmelí (rostl.). V. 113.

vojanka = místnost, kde přebývá voják. V. 127.

vrba. Zalévati vrbu = mnoho píti, vypítí piva putynku. V. 39.

vrbica = lythrium salicaria (rostl.). V. 113.

vrchy = osekané haluze stromu. Dnes se prodávají vrchy. V. 105.

vrtanec = moučné jídlo podobné vdolkům. V. 8., 141.

vrtěl = vrtochy činiti. V. 98.

vřal'úpil sa = vetřiti se. K. 98.

vřentovať. Tak mu hlavu vřentovalo do země (strčilo). K. 115.

Viz tentiti.

výbuch = zřídlo v poli. Byly tam výbuchy. K. 121.

vycickati, vz cickati.

vykrěť = okráti. K. 98.

výlupek = co se vylouplo. V. 102.

výmin = poplatek. Toš potem ostalo beze všech výminů. K. 128.

vyrůbať koho = vypráskati. K. 98.

vyškočilka = vika jarní (rostl.). V. 113.

vyslúžil = posloužiti. K. 98.

Bartoš = na službě pobytí. *vytvářať*. On si bude vytvářať (vybírati, vymýšleti). K. 133.

- zabahnúl*. Jak starým lidem se něco zabahne (se jim zachce). K. 110.
- zabrať*. Tag ňa zabrali zaz dál = sebrali, vzali s sebou. K. 105.
- zacundraný* = chůzí v rose, v dešti umazaný. K. 90.
- zadřený*. Zadřená cesta = sněhem zavátá. K. 91. Viz Dřít.
- zajatý* nemocu = sklíčený. K. 98.
- zalehnúl* = onemocněti. Na dobře z. K. 98., 107. U Bartoše = leže koho zadusiti.
- záluda* = úskok, K. 98.
- zandavka* = průtržník (rostl.). V. 113.
- zanořený* kanál = zanešený, ucpaný. K. 98.
- zaplantat sa* = zaplésti se. Kóň sa z—tál. K. 110.
- zapravený* vůz = vypravený, vším opatřený. K. 106.
- zárub* = křoví, mláží. K. 98., 110. U Bartoše = rozhraní dvou lesů. Do větví záruby vřezati na vějce.
- zátažný*. Koně byly zátažné = dobří tahouni. K. 98., 105.
- zaujal sa zač* = ujati se. K. 98.
- zavijaná* = vkládání čepce nevěště. K. 98.
- zbíral sa* = ženiti, vdávati se. Dyžme sa zbírali. K. 98., 123.
- zbytek*. My zme nedělali žádných zbytků = zbytečných výloh. K. 98.
- zdrapa* = propašť, rokle. K. 98. U Bartoše = zdrap = neúrodné pole.
- zdymnúl* = utéci. K. 98.
- zelený*. Te (ty) zelené ftáko = zelený datle, spekulante, chytráku. V. 119.
- zezolka* = orchis (rostl.). V. 113.
- zgrapa* = sluj, skryše. K. 98.
- zgrýňat* = prohlédávati. K. 98. V Bart. = zpouzeti.
- zibnúl* = pojíti, zeepeněti (o zvířatech. K. 99.
- zlatolěči* = salix (rostl.). V. 113. Viz Zlatolíčí.
- zloděj* = planý výhon stromu, vlk. V. 105.
- zmešiti* = zmenšiti. Musele koláč z. V. 141. (Není-li to tisková chyba).
- zmrk* = soumrak. Už zme tak šli hesky v zmrk. K. 99., 115.
- zotvšúl* = odevšad. Je vidět zotvšúl. K. 129.
- ztratil sa* = uplynouti. Hodina brzo se ztratí. K. 99.
- zuban* = zobák. V. 119.
- zubánek* = malý zohan. V. 120.
- zva'ení* = kácení. Už není tady hory na zva'ení. K. 140.
- zvonec* = pták podobný strnadu. V. 117.
- zvonky* = orlíčky (rostl.). V. 113.
- zvrtať sa* = obracetí se. K. 99.
- žabiť sa* = zlobiti se. L'ebo by sa baba žabila. K. 120.
- žaróch* = caltha pal. (rostl.). V. 114.
- žbl'achať* = šplouchati. K. 98.
- žbl'ura* = brynda. K. 99.
- žbl'ural sa* v něčem = přebíratí se v nápoji, v tekutině. K. 99.
- žedák* = boletus pachypus, houba. V. 114.
- žhrant* = žleb. K. 99. Voda stála ve žhrantoch. K. 124.
- žibrovať* = s chutí pojídati. K. 99. U Bartoše ž. se = káceti se s vrchu; klátivě jíti jako žibro na fukaře s boku na bok.
- židel'ný*. Ž. voda = pramenitá. K. 99.
- žihavka* = žahavka menší (rostl.) V. 114.
- žilný*. Žilné koření = mochná stříbrná (rostl.). V. 114.
- žingora* = tenká, hubená, slabá ženská. Ona je taková ž. proti němu. K. 151. Sr. žingor, žingura.
- živ*; tož jak živo = no ovšem. K. 99.
- žluva*. Ten kůň má žluvu (nějaký otok). V. 129.
- žolina* = jméno psí. V. 128.

Úvahy.

Griechische Grabreliefs aus Südrussland. Im Auftrage des. Kais. Deutschen Archäologischen Instituts herausgegeben von *Gangolf von Kieseritzky* und *Carl Watzinger*. V Berlíně 1909. Str. XI a 148 fol. s 56 tab. a 16 obrázky v textě. Váz. za 50 mk.

R. 1884 k žádosti ústředního ředitelství berlínského archaelogického ústavu uvolil se G. Kieserický, tehdejší hlavní správce klassického oddělení petrohradské Ermitáže, vydati sborník starověkých náhrobků řeckých a římských, nalezených v jižním Rusku. K tomu cíli byla pečlivě sebrána všechna literatura, ba i archivní záznamy, týkající se předmětu, a byly zhotoveny fotografie veškerého sem spadajícího materiálu, jenž byl objeven před r. 1889, kdy Kieserický podnikl zvláštní cestu k Černému moři. Vídeňská akademie věd dovolila, aby se k vydání sborníku užilo jejich fotografií náhrobních kamenů, které Angličané za krymské války uloupili v Kerči a převezli do Britského musea. Náhrobkům, jež byly vyneseny na jevo po r. 1889, věnováno mnohem méně pozornosti a péče; něco materiálu přivezl H. Dragendorff, jenž cestoval po Rusku r. 1896 (Arch. Anzeiger 1897, str. 1 nn.), trochu H. Gäbler, jenž r. 1897 zaopatřil fotografie náhrobních reliefů, které se chovaly v soukromé sbírce J. Suručana v Kišiněvě; ředitelové ruských museí, odpovídající k určitým dotazům, poskytovali žádaných zpráv, málo vědouce o rozsahu a obsahu budoucí publikace. Náhrobky z této doby, na kterých se zachovaly nápisy, byly sice vesměs vydány hlavně ve Zprávách cís. archaeologické kommisie (v Petrohradě, sv. 2, 3, 10, 14, 18, 23 a 27) a v Zápiscích oděské arch. společnosti (sv. XVI—XXVIII), ale pomníky bez nápisů nebyly prozatím uveřejněny. Watzinger, jemuž po předčasné smrti Kieserického (1904) bylo svěřeno dokončení a vydání sborníku náhrobních reliefů jihoruských, nepodnikl zvláštní cesty aspoň do jižního Ruska, aby se seznámil s nejnovějšími nálezy; a to mělo v zá-pětí dosti četné mezery, jež jest pozorovati v novém díle. Nemluvě o tom, že některé zajímavé věci zůstaly úplně nepovšimnuty, poukazují pouze k tomu, že při většině náhrobků, vynes-ených na světlo za posledního dvacetiletí, ani se nečiní pokusy o přibližné vrocení pomníků, což se vysvětluje prostě tím, že p. spis. neměl po ruce přesných vyobrazení jejich anebo že jim ne-věnoval dosti pozornosti. když r. 1903 konal cestu po Rusku, sbíraje látku ke své pěkné práci o řeckých dřevěných sarkofazích z dob Alexandra V. P. spis. si stěžuje (str. VIII), že se při dřívějších výkopech nesestavovaly zevrubné popisy hrobů, nad nimiž byly nalezeny náhrobní desky, vzaté z cizích hrobů, a zatím si nevyšmá podrobných popisů referentových, vztahujících se k hro-

bům, nad nimiž byly nalezeny některé stely. Obracím zřetel jmenovitě na 16 náhrobních kamenů, nalezených r. 1903 na severním svahu Mithridatovy horý v Kerči (podle sborníku Watzingerova čís. 179, 253, 277, 306, 363, 377, 379, 425, 434, 487, 496, 509, 545, 552, 713 a Anhang 3; srv. referentův popis výkopů v Kerči r. 1903, vydaný v 17. svazku Zpráv cis. arch. kommisie). Všecky tyto náhrobky pocházejí z téže nekropole I. st. před. Kr. a I. a II. stol. po Kr., kde mezi jiným byly nalezeny velice zajímavé tessery ze slonové kosti (na jedné je obraz Augustův; viz článek M. Rostovceva »Древнія костяныя шашки съ юга Россіи« a poznámku B. Farmakovského o nádobě, nalezené s tesserami, v 10. svazku Zpráv právě zmíněné kommisie, str. 109 nn. a 125 nn.) a mince bosporských králů Asandra (47—17 před Kr.), Mithradata VII (41—45 po Kr.), Kotya I (45—62 po Kr.) a Kotya II (123—131 po Kr.).

Jedním z nejzajímavějších a nejdůležitějších úkolů studia náhrobních reliefů, nalezených v jižním Rusku a především v Pantikapaiu, je správné datování těchto památek, poněvadž na tomto základě možno určit, kdy a jak se tento obor sochařského umění v těchto dálných končinách Černého moře počal rozvíjeti, kdy byl v plném rozkvětu a kdy začal klesati, spěje ku svému úplnému zániknutí. V této věci jsme skoro úplně odkázáni k epigrafice a také částečně k věcem, které byly nalezeny zároveň s náhrobky. Řídíce se dějinami řeckého písma vůbec a srovnávající charakter písma na náhrobech s epigrafickými památkami, zjištěnými jmény vládařů bosporských, můžeme vytknouti tyto jednotlivé etapy ve vývoji reliefů náhrobních z jižního Ruska.

1. Náhrobky V. století před Kristem představují hladké stely někdy s zaokrouhleným nebo střechovitě otesaným hořejškem, na nichž se velmi zřídka vyskytují reliefní nebo barevné okrasy (srv. čísla 1, 2, 3f, 10 a 20); jen někdy má pomník nahoře podobu desky s hladkým kymatem lesbickým (čís. 19, z Olbie). Zvláště význačný příklad náhrobků této první třídy poskytuje stela Tychonova (čís. 1), jež je naplněna na přední a zadní ploše, ba dokonce i na hranách nápisy, tak že pro barevnou nebo skulpturní ozdobu nezbylo ani místečka.

2. Náhrobky ze IV. a III. stol. před Kristem buďto postrádají veškeré ozdoby (na př. čís. 3 a 4) nebo jsou nahoře ozdobeny karnýsem (na př. čís. 21 a 25), nad nímž se někdy vyskytuje reliefní vyobrazení granátových jablek (čís. 36 a 37), beraní hlavy (čís. 39), přílbice mající podobu fryžké čapky (čís. 38), nebo jiné ozdoby; v tomto období objevují se také již prvopochátky pozdějšího frontonu (čís. 57 a 71); na několika stelách zachovaly se namalované pasy nebo široké stuhy, uzlem svázané uprostřed přední plochy náhrobku (čís. 34), nebo barevný nápis mezi namalovanou větvičkou olivovou a barevným vaječníkem (čís. 94); lepší představy poskytuje barevná příloha ke spisu Laty-

ševovu: »Řecké a latinské nápisy, nalezené v jižním Rusku v letech 1892—1894« ve sborníku: *Материалы по археологии России*, sv. 17. V Petrohradě 1895. Nejvíce však v tomto období vynikají náhrobky s velice pěknými palmetami a půvabnými anthemiiemi, které krásí jejich vršky (viz zvláště tab. V—IX). V datování těchto stel nesrovnávám se úplně s p. spisovatelem. Úpadek této pěkné ornamentiky spadá dle mého mínění již do konce III. nebo snad do počátku II. století před Kristem. Nemohu na př. souhlasiti, že by anthemion, vydané na tab. IX, čís. 134, pocházelo teprve ze století I. po Kristu. Nemluvě ani o tom, že se na rozhraní pohanské a křesťanské éry na severním pobřeží Pontu Euxina ustálil určitý typ náhrobních reliefů s frontonem, růžicemi, s vypuklými figurami a nezbytným *χαίρε*, upozorňuji na velice zajímavou starožitnost, nalezenou v hrobě, jenž byl zakryt tímto úlomkem náhrobku (o tomto nález z r. 1907 p. spisovatel nevěděl). Na krku kostlivce byl nalezen amulet, záleže-
jící z gemmy, zasazené do zlata, do níž byl vyryt obraz malé kostry, hvězda se srpem měsíce a pak číslice *ΑΙΞ* (r. 211 bosporského letopočtu = r. 86 př. Kr.); na dobu Mithridata Eupatora, pod jehož mohutným žezlem se nalézalo bosporské království asi od r. 115 do 63 před Kr., ukazují také hvězda a srp měsíce, rodový to znak Achaimenovců (Th. Reinach: *Mithradates Eupator, König von Pontos*. Překlad Goetzův. V Lipsku 1895, str. 29, pozn. 2; stříbrné mince Mithradatovy s týmž znakem viz na př. v *Catalogue of the greek coins in the British Museum*. Pontus, Paphlagonia etc. V Londýně 1889, tab. VIII a IX). Z toho vysvitá, že obsah hrobu spadá do počátku I. stol. před Kr.; ale nám kromě toho třeba uvážiti, že náhrobek mohl býti přeražen, otlučen a upotřeben k zakrytí nového hrobu teprve tehdy, když veškeré příbuzenstvo člověka, jemuž náhrobek byl původně postaven, vymřelo, vůbec když památka zesnulého úplně vymizela; a k tomu bylo potřebí aspoň půl století a snad i více. Aby se tvrzení toto nezakládalo na holých slovech, uvedu dva zajímavé případy z vlastní zkušenosti. R. 1902 byl mnou nalezen hrob, jenž byl zakryt dvěma datovanými stelami z r. 130 po Kr. (Watzinger tab. XVIII, čís. 272) a z r. 214 po Kr. (Zprávy čís. arch. kommissee, sv. 10, str. 32, čís. 24 a sv. 9, str. 120, čís. 265); r. 1907 pak objeven hrob, nad nímž byly nalezeny stely ze IV. a I. stol. př. Kr. (Zprávy arch. kommissee, sv. 27, čís. 4 a 11 = W. čís. 671 a, *Nachträge* 88 a). Z toho vyplývá, že i svrchu zmíněná stela s anthemiem je asi o století starší nežli gemma, nalezená v hrobě, a že tedy třeba vrociti ji do počátku II. anebo snad do konce III. stol. před Kristem. Co se týká náhrobků, ozdobených nahoře anthemiem a níže vypuklými figurami (čísla 443, 558, 719, jmenovitě 485 a 669), soudím, že to jsou stely, jichž aspoň dvakrát bylo užito k vytvoření pomníků náhrobních, že tedy anthemia přináležejí jedné době a re-

liefní figury s novými nápisy době zcela jiné: čtenář Latyševova sborníku nápisů ze severního pobřeží Černého moře najde celou řadu příkladů několikerého zpracování stel náhrobních (uveďu na př. čís. 164 spisu Watzingerova). Arcif nepatří sem dvě stely, vydané pod čís. 614 a 648, z nichžto první byla postavena r. 129 po Kr. Severem z bithynského města Tia schovanci Memnonovi. V obou případech třeba přiznati, že nejenom vypuklé figury, ale i anthemia jsou dílem týchž sochařů, kteří vydávají smutné svědectví o úplném úpadku svého řemesla. Pouze tyto dvě stely pokládám za pozdější nejspíše napodobení starých pěkných vzorů, a myslím, že při jich vytvoření, alespoň při čís. 614, byl vzat vzor z ciziny, z Bithynie, odkud pocházel Severus (podobný případ uvidíme níže, až budeme mluvit o stele Menyllionově).

3. Většina náhrobků jihoruských patří do velkého období, zahrnujícího v sobě II. i I. století před Kr. a I. i začátek II. století po Kristu. Skoro všechny stely této doby jsou svrchu ozdobeny frontonem s akroteriiemi a růžicemi, pod nimiž v jednom, ve dvou, někdy i ve třech čtyřhranných prohlubeninách jsou vytesány postavy lidí a koňů nebo jiné předměty, na př. sloupy, lodi a j. Vidíme tu reliefsy sedících nebo stojících žen, postavy stojících mužů, jezdců; na padesáti náhrobech je zobrazena tak zvaná herojská nebo pohřební hostina (čís. 687—737); na jednom náhrobku (čís. 550) je vytesána loď na vlnícím se moři, s dvěma mužskými postavami, sedícími na ní. Vyskytují se také sochy, hrubá poprsí a stely, mající nahoře podobu hlavy nebo lépe řečeno terče, sedícího na úzkém krku (čís. 763, 757 a j.). Všecky náhrobky byly hojně omalovány, jak svědčí zbytky a stopy polychromie, které se zachovaly nejenom na postavách, ale i na architektonických ozdobách náhrobků (na př. čís. 407). Při datování tohoto množství náhrobků naskytují se nám nemalé obtíže, protože pouze tři pomníky jsou určité datovány (čís. 281, tab. XIX, pochází z r. 116 po Kr.; čís. 614, tab. XLII z roku 129 po Kr. a čís. 272, tab. XVIII z r. 130 po Kr.) a datum tří náhrobků lze stanovit pouze přibližně. Je to stela Athenaidy, ženy C. Iulia Sextilia (čís. 171, tab. XII), jehož jméno ukazuje na dobu C. Caesara, a mimo to dva náhrobky s poprsím bohů (Demetry a Herma), z nichžto jeden je vydán ve sborníku Watzingerově na tab. XXVIII, čís. 507 (fragmentární stela s poprsím Herma byla nalezena teprve v březnu tohoto roku a nemohla tedy býti zařaděna mezi reliefsy, vydané p. spisovatelem). Náhrobek s Demetrou a vojínem, jemuž Nike klade na hlavu věnec, p. spis. docela správně vracuje do začátku II. stol. před Kr. (str. 25 a 72), obrací zřetel na podobné architektonické ozdoby z Mileta, pocházející z let 175—164 před Kr. K témuž závěru možná dospěti také jinou cestou. R. 1876 byla nalezena v Kerči votivní stela s velice zajímavým nápisem, vztahujícím se dle mého

mínění k téže době, ku které, soudíc dle reliefní výzdoby, přínáleží čís. 407 a nedávno nalezený pomník s poprsím Hermovým (Latyšev: *Inscriptiones regni Bosporani*, čís. 19; vyobrazení vot. stely možno nalézt v *Compte-rendu de la Commission Imp. Arch. pour l'année 1877*, na str. 246 a ve spise hr. I. Tolstého a N. Kondakova: *Русскія древности*. V Petrohradě 1889, str. 27, obr. 25). Ačkoliv na základě toho materiálu, který máme po ruce, nelze zcela určitě ustanoviti, jaké místo v rodokmenu bosporských králů zaujímal Pairisades a matka jeho Kamasarye, zmínění v nápise, přece můžeme datovati stelu do II. století před Kr., majíce na zřeteli jednak charakter písma nápisu (*tituli huius litteratura saeculi II. initio non videtur esse antiquior*, praví Latyšev v uv. spise na str. XXVIII), jednak jemnost sochařské práce. P. Latyšev pronesl pronesl proti Boeckhovi (*C. I. Gr. II, 554*) a Dittenbergrovi (*Sylloge I², 133*) velice pravdě podobnou domněnku, že Kamasarye (tuto královnu třeba rozlišovati od manželky Pairisada I), pojmenovaná v seznamu darů, věnovaných Apollonu Didymejskému (*C. I. Gr. 2855*) je totožná s touto královnou bosporskou a že doba její spadá do II. st. před Kr., poněvadž je v onom seznamu její jméno vyryto hned za jménem bithynského krále Prusia II., jenž vládl 180—149 před Kr. Z toho vysvítá, že pomník čís. 407 pochází z II. století před Kristem.

Takto jsme tedy určili několik, abych tak řekl, mezníků ve vývoji architektonické výzdoby a vůbec sochařské práce jihoruských reliefů náhrobních, dle kterých třeba roztřídití ostatní čísla tohoto třetího období. Řídě se těmito stelami a částečně charakterem písma nápisů, soudil bych, že všechny náhrobní reliefsy, které p. spisovatel vrocjuje do III. a II. století před Kr. (mám na zřeteli pouze ty památky, jež jsou vydány na tabulkách), náležejí spíše do I. století před Kr., vyjímaje čís. 219, 334, 431, 688 a 738, z nichžto jedny dle charakteru písma, druhé pak pro jemnost práce a oduševnělost postav nade vší pochybnost je klásti do II. stol. před Kr. P. spisovatel datuje na př. čís. 361 do rozhraní III. a II. stol. před Kr., číslo pak 449 na konec III. století, řídě se bezpochyby charakterem písma nápisů, ale zapomíná, že v nápisu z doby Alexandrovny (Latyšev II, 25), tedy ve druhé polovici I. století před Kr., vyskytují se zrovna taková písmena. Za poslední práce svrchu označeného třetího období pokládám většinou v soulase s p. spisovatelem čísla 208, 214, 251, 283, 393, 561 a 617 (nalezená před vchodem do též hrobky), 571, 574, 628, 631, 639, 642, 647, 649, 694, 700, 708, 725, 726, 730 a 732, která, soudíc dle přesně vrozených tří náhrobků, z let 116, 129 a 130 po Kr., spadají do počátku II. století po Kr. Všecko ostatní veliké množství náhrobních reliefů jest dle mého mínění rozdělití mezi prvními a právě zmíněnými posledními pracemi tohoto období, a to tak, že lepší náhrobky (na př. čís. 217, 254, 286,

294, 362, 371, 450, 500, 550, 559, 584, 587) budou přičteny I. století před Kr., ostatní pak I. století po Kristu.

4. Ve druhé polovici II. stol. po Kr. tento obor umění sochařského v černomořských osadách, jmenovitě v bosporském království úplně zaniká a mizí. O tom podávají zřejmé svědectví zvláště náhrobní stely thiasotů. Náhrobky, jež postavila svým členům tato náboženská bratrstva za I. stol. a na počátku II. stol. po Kr. (čís. 454, 455, 455 a, 574, 625, 627, 629 a, 645 a 648), jsou ještě ozdobeny reliefy, arcíř svědčícími o velikém úpadku tohoto umění, avšak stely thiasotů z let 210, 214, 217 a (nevydaná ještě) z roku 221 po Kr. (Zprávy čís. arch. kommisce, sv. 10, str. 31—33, čís. 23—25) postrádají dřívějších reliefních postav; toliko vrchní část stel je ozdobena hrubě vytesanými vysokými frontony s čelnými růžicemi, které jsou podstatnou výzdobou těchto náhrobků; stran ostatních osad srv. mramorový náhrobek chersonneský z II. stol. po Kr. (čís. 50) a stelu z Olbie (čís. 78).

Obrátme se nyní k jiným stránkám posuzovaného díla. Na str. VII praví p. spisovatel, že se v Pantikapaia až do I. stol. před Kr. ke zhotovování náhrobkův užívalo výhradně kerčského vápence, a že mramor tam pronikl teprve v posledním století před Kristem. Sám spisovatel vyvrací toto své tvrzení tím, že vydal tři mramorové náhrobky z Kerče (tab. III, čís. 59, tab. IV, čís. 83 a tab. VII, čís. 120 a), jež výslovně vrocuje do IV. stol. před Kr. P. spisovatel bylo také obrátiti zřetel k tomu, že valná většina bosporských psefismat a nápisů věnovacích, pocházejících ze IV. stol. před Kr., byla vytesána do mramoru (srv. Latyševův sborník, II, čís. 1, 6, 9—11, 13, 14 a j.), z čehož vysvítá, že se mramor dostal do Pantikapaia zrovna tak záhy, jako do jiných osad, t. j. již ve IV. stol. před Kr. Dle mých výpočtů (za matematickou přesnost neručím) z 96 náhrobních nápisů bosporských, pocházejících z V.—III. stol. před Kr., jsou tři vytesány do mramoru, ostatní do vápence, a ze 438 náhrobků, spadajících do ostatní doby této říše, je 23 zhotoveno z mramoru, ostatní z vápence nebo výjimkou z pískovce; je tedy rozdíl mezi dovozem mramoru do Pantikapaia v prvním a ve druhém období zcela nepatrný. Tím ovšem odpadá závěrek p. spisovatelův o osadě, daleko posunuté k hranicím Skythie, kam jen slabě dorážely vlny řeckého proudu kulturního.

Co se týká nápisů, jež jsou vytesány na znova vydaných náhrobech, p. spisovatel nespokojil se pouhým opakováním dřívějších čtení, ale pokusil se v četných případech jednak o opravu jejich, jednak o rozluštění nejasných a skoro nečitelných nápisů. Jak se to obvykle stává v tomto oboru epigrafiky, některé návrhy p. spisovatelovy se podařily, jiné však úplně selhaly. Myslím, že možná souhlasiti s opravami v čís. 14, 41 (jméno *Γόργιδις* vyskytuje se také v čís. 92), 55 a, 75 (známe nyní nápis s žen-

ským jmenem *Μύρον*, čís. 392), 101 (na fotografii vidím *Χημάτα, γυνή Εὐχαρίωνος χαῖρε*; správnost čtení prvního jména potvrzuje se jmény *Χηματίων* a *Χηματῖνος* v číslech 488 a 692), 608, 658, 699 (ponechal bych to, co je na kameni *Ἰθαίω* dle gen. *Πόθω* 707 a *Ἀλκίμω* 182) a 730 a (jméno *Ἀτώσης* vyskytuje se kromě uv. místa také v čís. 52 a 414). Avšak ve mnoha případech p. spisovatel zaujal při čtení a opravě nápisů příliš libovolné stanovisko, valně se lišící od střízlivých zásad p. Latyševa, jenž se snaží podepřít každou svou domněnku podstatnými a zřejmými důvody, pokud to arci dovoluje podání epigrafické. K takovým nepodařeným konjekturám p. W. přičítám čísla 162, 268 (pravdě podobnějším by bylo *Γλυκάριον, Νειάριον* nebo *Ψυχάριον*, jež se vyskytují v nápisech bosporských), 304, 324, 344 (to, co p. spis. pokládá za ligaturu dvou písmen, je po mém mínění jednoduché *H*, jehož druhá kolmá hasta má jako v nápisech keramických tvar srpovitý), 390, 394, 412, 440, 517, 549, 570 a zvláště 732, kde p. spisovatel, sveden asi jménem *Καλητύχη* (191), považuje slova *Ἀγαθῇ τύχη* za jméno ženské *Ἀγαθητύχη*! Vydává je čís. 14 a, p. spis. si nevšiml nového vydání tohoto nápisu v 23. sv. »Zpráv čís. arch. kommissee« (V Petrohradě 1907), str. 56 n., které bylo pořízeno p. Latyševem dle nové kopie, nalezené referentem v archivu Kerčského musea. V čís. 22 p. spis. přidal k prvnímu jménu tři písmena *Ἀπολλών[ιος]*, ačkoli na kameni není pro ně místa: (Jméno *Ἀπόλλων* je vyryto dle mého přesvědčení také pod nábrobním reliefem, vydaným v uv. právě svazku »Zpráv čís. arch. kommissee«, na str. 23 n., čís. 23 podobně jako v čís. 397 sborníku Watzingerova a v C. I. Gr. I, čís. 189.) — Čís. 25 doplňuje p. spis. jinak než p. Latyšev, nahrazuje jedno mužské jméno druhým; ale dle nohy křesla, jež se zachovala na reliéfu náhrobku, lze souditi, že zde byla vyobrazena žena, sedící v křesle (mužové se tak nikdy nezobrazují) a že by bylo tedy nápis doplniti spíše asi takto: *Ἀντι[ατρίς γυνή] Ἀπολλο[δώρου χαῖρε]*. — V čís. 464 je čisti jméno *Παιρισαλος*; ze starších bosporských památek epigrafických a z dějin tohoto království je chvalně a dobře známo jméno *Παιρισαδης*, ale po zmizení posledního Pairisada s jeviště dějinného vyskytuje se v Pantikapaiu pouze *Παιρισαλος* (Lat. II, 86² add.; Watz. 222, 253 a 552), jak upozornil již p. Latyšev ve II. díle svého velkého sborníku nápisů, na str. 299. — V čís. 427 navrhuje p. spis. *B[ιέ]ους*, ačkoliv se jméno *Βίης* dosud nikde nevyskytovalo a snad ani vůbec nevyskytne; proto bych navrhoval, aby se mezera doplnila spíše genitivem známého jména *Βίστης* (399 a) *B[ιστέ]ους*, utvořeného podobně jako *Ἀριέους* (437), *Μαέους* (507, 543, 656), *Μυρέους* (299), *Τιλλέους* (417) a *Φαινέους* (277, 663). — Při čís. 473 p. spisovatel nevšiml si toho, že již r. 1900 referentem byla navržena oprava a doplněk *Μασιοῦνο[ς]* dle analogie *Καλοῦνος* od *Καλοῦς* (Latyševův sborník IV, str.

278, addenda, čís. 204; srv. G. Meyer: Griechische Grammatik. 3. vyd. V Lipsku 1896, § 345: *Κυραθοῦς, Κυραθοῦνος*. — V čísle 593 opravuje p. spisovatel V. Latyševa a píše *Δημοστιάτου*, ačkoliv slova *Δημοστιάτης* nelze doložit žádným příkladem: v Benselerově slovníku vlastních jmen je sice udáno heslo *Δημόστιατος*, ale omylem, poněvadž v uv. místě (T. Mionnet: Description de médailles III. str. 157, čís. 697) je zcela jasně vytištěno *Δημόστράτου*. Čtení *Σίο* (169), *Πασέον* (365), Kinolēs (297) a *Ταυρούλου* (v seznamu osobních jmen na str. 144 a 145) jsou tiskové chyby na místě *Χίο(v)*, *Πασίων*, Kinolis a *Ταρούλου* (viz čís. 222).

Ukážeme ještě na některá nedopatření a připojíme několik poznámek a oprav, probírajíce látku dle stránek a čísel. Na str. 1 praví p. spisovatel, že jméno zesnulého je vyjádřeno genitivem pouze v číslech 1, 3 f a 3 k; upozorňuji však ještě na čísla 16 g, 19, 20, 54, 55 a, 56, 57 a, 91 a 102. — Čís. 18 a: zde p. spis. vracuje náhrobek s nápisem *Ἡδισ[τος] Ἐρωι[ος]* do doby císařské, kdežto v Úvodě na str. VIII výslovně praví, že soudíc dle obsahu hrobu, v němžto byl nalezen tento nápis, náhrobek spadá do první polovice I. stol. před Kr., a to do doby Mithradata VI. Eupatora. — Čís. 51. Stela Dioskoridova byla r. 1892 převezena do petrohradské Ermitáže zároveň s čísly 59, 271 a 407. — Čís. 79. Dle mého mínění náhrobek Menylliona ze Sinopy nepatří do sborníku náhrobků jihoruských, poněvadž byl vytvořen úplně dle vzorů sinopských (srv. D. Robinsonův spis *Ancient Sinope*, str. 317, čís. 50) a byl přivezen dokonce z M. Asie, jakž jsem tuším dokázal v Listech fil. XXXV, str. 144 n.; srv. také můj popis hrobu, v němž byla nalezena tato stela, ve Zprávách cís. arch. kommisce, sv. 30 (v Petrohradě 1909), str. 46, čís. 161. — Čís. 80 a. Pochybují, že by domněnka o pantikapajském původu náhrobku Leonova byla správná, protože na bosporských stelách nikdy se nepřipojuje k jmenům osobním slovo *χρηστέ*, běžné v nápisech jiných krajin. — Čís. 83. Nápis je vytesán do černého mramoru. — Čís. 164. P. spisovatel opominul připojiti, že článek M. Rostovceva byl vydán také v Lehmannových Beiträgen zur alten Geschichte II, 80 nn. pod názvem: »Römische Besatzungen in der Krim und das Kastell Charax«. — Čís. 197. Není udáno, že náhrobek byl již dříve vydán ve Zprávách cís. arch. kommisce, sv. 10, str. 79, čís. 90. — Čís. 226 a 315 nalézají se dosud v Melek-Česmenském kurhaně v Kerči. — Čís. 333. Stela je dosud zazděna v jižní stěně řeckého kostela v Kerči, kde ji r. 1883 viděl a opsal p. Latyšev; je zhotovena z bílého mramoru a má 0·71 m zvyší a 0·35 m zšíři. Nákrēs, vydaný v novém sborníku, je v celku správný. — Čís. 360. Vesnice Elteghen, kde kdysi až do doby Plinia staršího stávalo město Nymfasion, známé ze životopisu Demosthenova, leží na východním kraji Krymu, u Kerčského průlivu (viz

můj článek o této osadě miletské v Zápiskách Oděské arch. společnosti, sv. XX. v Oděsse 1897, str. 16 nn.). — Čís. 361. V názvu má býti »bratra Pothionova«. — Čís. 525. Nesprávně udáno naleziště náhrobku (týž omyl jest v Úvodě, str. IX, čís. 7); stela byla nalezena na předměstí Kerče, známém pod názvem »Glinišče«. Chybu tuto přičísti na vrub L. Stephaniho, dle jehož slov (Отчетъ Имп. Арх. Коммиссии за 1868 годъ, str. 117) každý má právo souditi, že pomník byl nalezen na hoře Mithridatově v Kerči. — Čís. 610. Stela byla vydána také ve sborníku Latyševově IV, 279. — Čís. 646. O tomto nápise jedná p. Latyšev také ve Zprávách cís. arch. kommisie, sv. 23, str. 55. — Čís. 651. Náhrobek Lysimachův byl vydán také v příloze ke Zprávě o 384. zasedání Oděského arch. spolku ze dne 22. října r. 1907, str. 133. — Čís. 706. P. spisovatel se diví, že mezi nalezením a koupí náhrobku uplynulo šest let; pomník byl skutečně nalezen r. 1890 (srv. Latyševův sborník II, str. 311, addenda nova) a koupěn obchodníkem starožitnostmi Jerm. Zaporožským, jenž ho však užil ke stavbě kamenných schodů; teprve r. 1896 poštěstilo se referentovi obložit majitele, aby vyndal kámen ze schodů a prodal jej Melek-Česmenskému museu.

Opomím chyb v ruských názvech knih, uvedených na str. 146, poukazuje pouze na dva omyly: za první, Zápisky cís. ruského spolku vycházejí v Petrohradě, kde má tento spolek své sídlo, a za druhé Отчеты Императорской Археологической Коммиссии vydávají se od r. 1859 (letos Kommissie slavila své padesátiletí); od založení tohoto ústavu až do r. 1881 vycházelo dvojnásobné vydání, ruské pod právě zmíněným názvem a německo-francouzské pod názvem Compte-rendu de la Commission Impériale Archéologique. Od r. 1891 vydávají se tyto výroční zprávy pouze v jazyce ruském.

Přes všechny nedostatky a mezery, které jsme shora vytkli, vítáme vřele novou práci Watzingerovu hlavně proto, že v ní po první byl sebrán materiál, jenž je rozptýlen po různých muzeích Ruska a částečně odvezen do ciziny (British Museum) a že zde po první vzata na přetřes nová otázka, která ležela dosud skoro úplně ladem. Ke vzornému sborníku Latyševovu, ve kterém jsou shrnuty nápisy, nalezené na severním pobřeží Černého moře, přidružil se nyní jako doplněk nový sborník s četnými ilustracemi, dle něhož každý může krok za krokem stopovati vznik, rozvoj a úpadek práce sochařské v Olbii, v Chersonese, zvláště pak v hlavním městě království bosporského, v Pantikapaui, tomto nejzazším majáku osvěty starověké na Černém moři.

V Kerči.

Vlad. Škorpil.

A. Cartault: Tibulle et les auteurs du Corpus Tibullianum. V Paříži 1909, Armand Colin. 260 str. Za 7 fr.

Spisovatel zabývá se již delší dobu Tibullem; před nedávnem (1906) věnoval mu dílo nadepsané »A propos du Corpus Tibullianum. Un siècle de philologie latine classique« a nyní podává v uvedeném spise vydání básní, zachovaných pod jménem Tibullovým. Předchází rozsáhlý úvod (str. 3—147), v němž podrobně probrán jest život básníkův, chronologie jeho elegií, osoby v nich opěvované, povaha Tibullova, součásti sbírky, jež jeho jméno nese, jeho místo ve vývoji elegie a vztahy k současným básníkům a konečně základy textové kritiky. Četné problémy, jež sbírka těchto básní vzbudila, podařilo se usilovnému badání novověkému z velké části uspokojivě rozřešiti a pokud se tak nestalo, jest při nynějším stavu zpráv našich skoro vyloučeno, že by opětné probrání látky přineslo nový, překvapující objev. A tak nesmíme ani při této knize čekati nějakého podstatného rozhojnění vědomostí dosavadních. Kdo však hledá podrobného a spolehlivého poučení o uvedených problémech, může s důvěrou sáhnouti ke knize této. Místy ovšem nebude asi každý vývody spisovatelovými zcela přesvědčen. Myslím na př., že při stanovení osudů Tibullových a při otázce o chronologii jeho elegií Cartault jest příliš ochoten věřiti různým narážkám básníkovým, jež mohou býti pouhým přejatým motivem. Ve jménu básníka Lygdama spatřuje většina učenců po mém soudu právem pseudonym, což v době této, jak ukazuje jméno básníka Lyncea (Prop. II, 34, 25), není nic neobvyklého; spisovatel však kloní se na str. 74 k mínění, že básník ten slul skutečně Lygdamus a byl propuštěným Řekem. Ještě méně pravdě podobné jest mínění na str. 81, že Cerinthus, jehož milovala Sulpicia, byl mladý otrok, zrozený v domě Messallově.

Úprava textu pořízena jest dle zásad, nyní obecně uznávaných, ale vytknouti jest, že spisovatel na více než dvaceti místech přijal do textu své konjekтуры, a to i tam, kde lze vystačiti běžným podáním. Za doklad uvádím Tib. I, 10, 36, kde se čte: Stygiae navita puppis atrox, místo běžného: navita turpis aquae. Zbytečno jest měniti »nunc autem« (III, 5, 3, v »aemula« neb slova »gelida quos irrigat unda« (IV, 1, 60) v »gelida qua se erigit unda«.

O. Jiráni.

A. Ernout: Recherches sur l'emploi du passif latin à l'époque republicaine (zvl. otisk z »Mémoires de la Société de Linguistique« XV, 273—333). V Paříži 1909, Honoré Champion. Str. V a 61. Za 4 fr.

Pojednání toto, jehož předmětem je latinské passivum doby republikánské, dělí se ve dvě části: v první pojednává se o formální stránce latinského passiva, v druhé o jeho významu.

Část prvá nepodává hrubě věcí nových. Spisovatel stručně a jasně vykládá o passivu keltském, osko-umberském a latin-ském, nepouští se do řešení problému o původu *r*, jež charakterisuje passivum uvedených jazyků. Nejvýše možno snad připomenouti, že spisovatel, asi právem, je proti výkladu Pederse-novu, jež prostředky nového jazykozpytu snaží se zase k životu vzkřísiti starý výklad o souvislosti passivního *r* se zvrtným zá-jmenem *se*. Koncovku 2. os. sg. *-re* (*sequere*) neztotožňuje Ernout s řec. *-so* (*ἔπεισο*), jak se obvykle děje, poněvadž prý není pro latinu pravdě podobná změna koncového *o* v *e*, nýbrž vidí v lat. *-re* původní *-se*, jež stupňováno v řec. *-so*. Těžko ovšem říci, zda právem: pro obojí výklad není bezpečných dok-ladů jiných, *-se* vedle *-so* by mohlo nejvýše míti analogon v oské koncovce *ter* (*vincter*) vedle lat. *-tur* (ze st. *-tor*).

Výklady části druhé zakládají se na materiálu, který po-skytl vhodně volený výbor z památek literárních (pět komedií Plautových, dvě Terentiovy, Catonův spis *De agricultura*, Varro-nova první kniha *De re rustica*, Ciceronova *Divinatio* a druhá a třetí kniha Caesarových *Comm. de bello Gallico*) a z nápisů (od *senatus consultum de Bacchanalibus* z r. 186 do *lex Iulia municipalis* z r. 45 př. Kr.). Doklady z památek těchto citovány pravidelně všechny a v plném znění; jen tam, kde jde o věc zcela běžnou, spokojil se spisovatel udáním míst.

Východištěm výkladů je *neosobné* užívání latinského pas-siva, takové užívání, jako je na př. v Plautově větě *bibitur, estur, quasi in popina*; jsou to věty s podmínem neurčitým, v nichž nejde o podmět děje slovesného, buď že není znám, buď že je to věc vedlejší (srv. na př. u Caesara *cum a Cotta resi-steretur*). Je to užívání pro latinu velmi charakteristické, protože se vyskytuje velmi hojně, a důležité, protože se v této příčině shoduje latina s dialekty osko-umberskými a jazyky keltskými. V těchto zejména tvary charakterisované příponou *r*, jež je i charakteristickou známkou latinského passiva, znamenají totéž, co francouzské *on*, něm. *man* s příslušným slovesem: na př. bret. *karer* (souvisí s lat. *carus*) znamená »*on aime, man liebt*«. V latině je toto užívání passiva docela běžné, a to jak ve větě přímé ve 3. osobě sg., tak i v závislosti na neosobných výrazech *potest, oportet, decet* atd., po nichž nalézáme infin. passivní (srv. *necessum est vorsis gladiis depugnari*), ve všech modech i časích (i v perfektu), i v konjugaci perifrastické.

Ale neosobný význam má lat. passivum i ve vazbách osob-ných, ve větách, jež mají grammatický podmět vyjádřen nomi-nativem, v nichž však psychologicky je tento podmět předmětem děje slovesného a podmět je vlastně neurčitý. Srv. na př. *sed ubi exempla conferentur meretricum aliarum* (Plaut.) = asi našemu »srovnáš-li...« Jasně je to viděti zejména v takových případech, kde vedle této vazby passivní je ve významu zcela

stejném jiný obvyklý výraz pro věty s neurčitým podmětem — na př. 2. os. sg. con.; na př. *ignem caveo ne intermittas, quin semper siet, neve noctu neve ullo tempore intermittatur caveo* (Cato), kde totéž vyjádřeno jednou aktivem *intermittas*, podruhé passivem *intermittatur*. Také takovéto věty mohou být závislé na výrazech *potest, oportet, decet* atd. nebo na slovesích *debere, solere, iubere, velle* atd., kde pak též význam má inf. passivní.

Takovým způsobem si vyložíme infinitiv passivní při slovese *iubere*, není-li vyjádřeno, komu se rozkazuje: podmět děje slovesného, závislého na slovese *iubere*, je neurčitý, vyjádřen tedy děj takový passivem. Tak lze vysvětliti i známé vazby jako *oratio legi coepta est* vedle *aer moveri coepit*. Věta druhá má podmět určitý, moveri je zde medium, první je však o podmětu neurčitém (man fing an die Rede zu lesen), a infin. passivní je výrazem tohoto děje o podmětu neurčitém a odtud také passivum *coepta est*. Pův. zněla věta tato asi *orationem legi coeptum est* (srv. Caesarovo *pugnari coeptum est*), ale časem se změnilo pojetí, předmět děje vyjádřeného infinitivem počal se cititi jako podmět slovesa *coeptum est* a při tom ovšem věta tato přeměněna v obyčejný typus: pojem, pokládáný za podmět, vyjádřen nominativem, s nímž se pak shoduje verbum finitum v rodě i čísle.

Daleko méně doloženo je v latině passivum s významem mediopassivním, a sice má v tom případě zpravidla význam media reflexivního; po různosti a bohatosti media na př. řeckého není v latině stopy a i medium reflexivní je v latině na ústupu, jsouc již od dob nejstarších nahrazováno slovesy aktivními nebo zvrtnými.

Kapitola poslední jedná stručně o bližším určení při passivu: bývá vyjádřeno buď prostým ablativem (ablativ instrumenti) nebo, a to velmi zřídka, ablativem s předložkou *a, ab*. Ve výrazech těchto hledává obyčejně grammatika neprávem logický subjekt děje vyjádřeného passivem, neboť je to přislovečné určení příčiny, nástroje, původu. O podmět děje slovesného v takových větách nejde, a nelze věty toho druhu bez porušení smyslu přeměnit ve věty se slovesem aktivním. Napsal-li Caesar: *cum a hostibus constanter et non timide pugnaretur* (když na straně nepřátelské... bylo bojováno), není to docela totéž, jako kdyby byl býval napsal: *cum hostes... pugnarent*. Vazba *a, ab* s ablativem jména osobního při jednoduchých tvarech passivních vůbec je velmi vzácná; v pěti komoediích Plautových je jen dvakrát a v uvedené knize Catonově vůbec není, rovněž na starších nápisích se nevyskytá. A pokud se jí užívá, není to prosté obrácení vazby aktivní do passiva, nýbrž k užití jejímu vedly různé momenty, jako na př. žádoucí zřetelnost nebo snaha, položit důraz na děj slovesný proti podmětu a pod. V tom

smyslu bude musiti i mluvnice školní opravit nauku o pasivě.¹

Historie lat. passiva byla tedy asi tato. Se starým mediem splynuly výrazy pro děj s neurčitým podmětem, charakterisované v koncovce hláskou *r* (legitur = λέγεται + *r*), a užívání v tomto významu se v latinském passivu hojně udrželo, rozšířilo a pozměnilo tím způsobem, že předmět děje slovesného, původně vyjádřený příslušným pádem (asi jako v čes. *hněd bylo zapráhnuto furu*, Povídky kladské, vyd. Kubín, str. 17), byl časem pojímán za podmět slovesného děje a vyjadřován nominativem (snad vlivem perf. passivního). Vedle toho zdědily tyto tvary zbytek významu starého media a sice význam media zvrátneho.

Tuto historii latinského passiva Ernout na pevném základě hojného materiálu dobře vylíčil a v souvislosti s fakty, jež skýtají jiné jazyky příbuzné, vyložil. Jen snad přechod od vazeb neosobných k osobným by bylo bývalo dobře blíže v textu vyložití — ukázáno na tuto věc stručně až v závěru.

Oldřich Hujer.

Л. Г. Лопатинский: **Краткая латинская грамматика.** Vydání 10. Tiflis 1909, tiskárna K. P. Kozlovského. VII a 167 str. Za 75 kop.

Knižka tato byla původně částí »Rukovodstva dlja pervonačalnago obučeniya latinskomu jazyku« a vyšla pod názvem *Krátké grammatiky* r. 1895 jako 6. vydání. Teprve v nejnovějším vydání rozdělena III. deklinace a tvorba perf. a supin. podle kmenů. Pády uvádějí se v tomto pořádku: nom. voc. acc. dat. gen. abl.; v syntaxi už od 6. vydání uváděly se napřed příklady, potom pravidla. Některé oddíly syntaxe v tomto vydání doplněny a přidána pravidla o pořádku slov, přehled užívání konjunktivu ve větách vedlejších, nauka o verši a římském kalendáři. Gen. criminis, abl. separativus a ut consecutivum přeřaděny.

Kniha zachovala ráz rukověti pro nejnižší dvě třídy přes to, že spisovatel uvádí nauky v pořádku soustavném, leckdy ovšem shodném s pořádkem didaktickým. Podobné uspořádání — ovšem s uvedením jen některých vzorů z tvarosloví — máme v Loukotkově Rukověti a v Seznamu slov Hrbkových cvičebnic,

¹ K výsledkům podobným dospěl W. Nausester v pojednání *Beiträge zur Lehre vom Deponens und Passivum des Lateinischen* (zvl. otisk z »*Novae symbolae Joachimicae*«. Halle 1907), kterého Ernout nemohl již asi užiti. Nausester zkoumá především poměr tvarů deponentiálních a passivních a nalézá, že v mluvě, která se blíží řeči skutečně mluvené, mají značnou převahu tvary deponentiální nad passivními (str. 18). O passivu latinském dospívá k závěru, že v mluvě lidové bylo cítěno jakožto intransitivum a rovnalo se slovesům, značícím stav. Při participiích jako *laudatus* dopouštěla mluva lidová pojetí přísně passivní a bližší určení výrazem *ab aliquo*, ale vazba taková pokládána za nepřeknou (str. 34).

ale Krátká mluvnice Lopatinského má všechnu látku tvaroslovnou, jejíž znalost je žáku potřebná, a neprobírá jen několik pravidel ze syntaxe, nýbrž hledí i k nauce o pádech, probírá úplněji nauku o způsobech ve větách hlavních a vedlejších, přibírá nauku o řeči nepřímé, o pořádku slov i vět, o tvoření slov, stavbě versů a o kalendáři.

Nehledíme-li k několika pravopisným malichernostem (Gajus, ejus, pejor, quum a cum), drží se spisovatel nejnovějšího badání a snaží se výsledky jeho vhodné pro žáky upravit. V tvarosloví zachází na scestí, když učí, že inf. praes. act. je tvarem základním, od něhož se tvoří imperativ, inf. praes. passivní a coni. impf.; když mluví o pomocném slovese *sum*, klade *forem* za rovné *essem*, *potens* pokládá za part. praes. od *posse*, *domus* klade ke II. deklinaci a teprve při čtvrté uvádí, že jen 2 nepřímé pády jsou dle druhé. Také v pravidlech o rodu byla by žádoucí větší přesnost; tak nemělo by se tvrditi, že všechna jména zemí, ostrovů, měst a stromů jsou ženského rodu, nýbrž jen ona, která se končí v *us* (gen. *i* n. *ūs*; srv. Latium, Delphi, Tarentum, acer); také není pravda, že ze zubných kmenů III. dekl. jsou imparisyllaba na *-es* rodu mužského (srov. merces, seges, quies), nýbrž jen ta, která mají v gen. itis, a pēs. Vůbec pravidla o rodu dle zakončení při třetí deklinaci jsou v této rukověti málo jasná a málo přehledně podaná. Nepřesné jest i pravidlo, že jednoslabičná na *s* a *x* s předcházející souhláskou mají v gen. plur. *ium* (přece trabum).

Pochybují, že spisovatel správně pokládá za předmět předložkový pád adversus hostes ve frasi *pugnare adversus hostes* nebo ablativ v obrazech *virtute servatus, ab Alexandro dirutae, Iove natus, cornibus defendere, interitu liberare, Lycurgo maiorem virum* a více p. Doplněk nazýván bývá tu přívlastkem, tu přístavkou, tu určením. Konj. ve větách konsektivních není uspokojivě vyložen, jak viděti ze zařazení vět konsektivních jak mezi věty, obsahující děj zamýšlený podmětem věty řídící jako přání, úmysl neb mínění subjektivné, tak mezi věty, obsahující děj, vyplývající z děje věty řídící a proslovený zdrželivě nebo skromně. Nevím, zda bude žáku podle výkladu spisovatelova jasno, že v jedněch větách konsektivních je conj. prací, v jiných potentiální, v jiných cizího mínění, zejména ve větách opisných jako *fit, ut* nebo *fieri potest, ut* atd., které prý objasňují mínění věty řídící (neos. věta má mínění!), nebo kdy skutečný výsledek (na př. nazván Aristida spravedlivým) pronáší se konjunktivem. Bylo by dobře, zanechati starého objemu názvu *ut consecutivum* a rozeznávati *ut (quin)* opisné s konjunktivy současnosti a *ut (quin)* účinkové a *quin* tázací. *Quum* (sic) adversativum nepojí se jen s coni. imperf. a plsqpfcti, jak spisovatel tvrdí. V nauce o verši užívá spisovatel názvu arsis pro důraznou a thesis pro bezdůraznou část stopy.

Přes vytčené nedostatky jeví se kniha pomůckou didakticky velmi prospěšnou, která se vyrovnává jinojazyčným učebnicím toho druhu. Pěkný dojem však neobyčejně kalí, čteme-li v § 120 jako vzorný příklad: *Irasci amicis non sole!* Petr Hrubý.

V. *Buzeskul*: **Úvod do řeckých dějin.** Podle 2. vydání přeložil J. Veverka. V Praze 1909, Bursík a Kohout. [VII] a 361 s. r. Za 7 K 20 h.

O krásné knize Buzeskulově přinesly Listy fil. referát roku 1905, str. 272 n. řekl jsem tehdy, jak žádoucí by byl u nás její překlad. Toto zbožné přání stalo se nyní skutkem energickou a obětavou prací rychnovského profesora J. Veverky.

Překlad tento jest uvítati s radostí jako úctyhodný literární čin z několika důvodů. Čtenářům těchto listů neprozrazuji žádného tajemství, díím-li, že odborná vědecká literatura naše původními pracemi o starověku, zejména po jeho stránce věcné a myšlenkové, jest dosud chudá, že tento nedostatek je velmi tíživý a že třeba jej odstraňovati, jak jen možno, zatím i překlady.

Kniha Buzeskulova zasluhuje překladu pro cenu a bohatství obsahu, jak už bylo řečeno, vrchovatou měrou; prostě není dnes lepšího úvodu do řeckých dějin. Naším studentům dostává se ji pomůcky ke studiu starověku, bez níž se nebudou moci obejít a které ani nebudou chtít postrádati.

Proti známému u nás nejsnáze přístupnému úvodu Wachsmuthovu Buzeskul má první přednost tu, že v českém překladě, který dle autorových slov lze pokládati vlastně za třetí vydání, uvádí se všecken materiál i jeho zpracování až do konce r. 1907, za druhé, že nás seznamuje s vědeckou prací ruskou v oboru řeckého starověku, jistě nikoliv bezvýznamnou, a za třetí, že vůbec nám poskytuje širšího a úplnějšího rozhledu po vědecké práci světové než kterákoli jiná příručka cizojazyčná. Po této stránce je autor ruský skoro v podobné situaci jako my. Vědecký pracovník u nás nesmí přestávati na literatuře německé, jak tomu bývalo skoro napořád ještě před nějakým čtvrtstoletím, nýbrž musí čísti ve všech téměř literaturách evropských. Jsme tím jednak proti ostatním v nevýhodě, nehledíme-li ani k tomu, že „*bohemia non leguntur*“, ale jednak je v tom přece také výhoda. Stáváme se volnějšími, vidíme lépe a posuzujeme i problémy i práci ostatních národů správněji.

Kromě toho učíme se správnější metodě, ježto srovnáváme metody různých národů, vyzouváme se z těžkých německých bot, v nichž jsme tak dlouho chodili, a jsme nuceni přemýšleti o tom, jak bychom sami pověděli jádro věci co nejpřípadněji. Odtud čtenář si vysvětlí, proč kniha Buzeskulova je mu tak blízká celým svým rázem, uspořádáním látky i prostotou, snadností a

svědomitostí výkladu. Cítím v tom i naši zvláštní slovanskou známku, podobnost dispozice vedle podobných poměrů vnějších.

Překlad čte se zcela dobře; chyby tiskové, jichž není mnoho, většinou čtenář sám snadno si opraví; jen kde, arci zřídka, vypadla v letopočtu číslice, bude asi nesnadno čtenáři ji doplniti. Akademie věnovala tentokráte svou podporu věci dobré a nadmíru užitečné.

E. Peroutka.

Dr. Jaroslav Štastný: Hranice Makedonie ve starověku. I. Úvod. — Hranice východní až do 359 př. Kr. Sešit 1. Úvod. — § 1. Hranice východní do konce vlády Amynty I. V Praze 1909, nákladem vlastním. Str. 39. Za 1 K.

Pojednání toto jest otisk článku, který vyšel rok před tím v programu gymnasia v Žitné ulici, až na to, že tam měl článek 34 str. a nyní zabral 39 str. a že tam na str. 34 až 36 bylo přidáno ještě vysvětlení »Zkratek spisů častěji citovaných«, kdežto v novém otisku tento nutný přídavek, patrně nedopatřením, vynechán a tím hledání citátů čtenáři většinou je znemožněno (citují se na př. Delacoulonche II. 727, Doell 8, Junghans 3, 4, Hoefer 60 atd.).

Spisovatel nejprve ukazuje, že v různých starověkých názvech pro Makedonii není věcného rozdílu, uvádí seznam míst, kde u starých se děje zmínka o národě makedonském, ale vylučuje ze svého pojednání prozatím jich rozbor, ježto jsou nesoudobé a »jsou spojeny s problémy národopisnými, jež napřed a neodvisle od oněch zpráv musí býti rozřešeny« (str. 5), uvádí hojně míst, kde se u starých vyskytuje slovo *ὄρος* nebo *ὄροι* na doklad toho, že pojem hranice státu jim byl znám, vykládá dále, jak vyhlížejí hranice v poměrech primitivních vůbec a za nejstarší doby i u Řeků, a přechází pak na str. 12 k vlastní úvaze o východní hranici makedonské. Na této straně vytýká autor pět bodů, z nichž u každého dále prodlévá: město Aineiu, jezero Prasias, krajinu a město Anthemus, Bisalty, a město Chalastru.

Podle slov spisovatelových (str. 6) jest toto pojednání částí úvodu k vědeckým dějinám Makedonie. Úvod sám bude se skládati ze dvou částí. V první »budou sebrány a vyloženy všechny historické zprávy o rozsahu a hranicích makedonské říše a Makedonie jako provincie římské až do konce starověku (395 po Kr.) podle jednotlivých hranic a pokaždé podle chronologického pořádku; druhou část úvodu bude pak tvořiti výklad ostatních problémů teritoriálního vývoje.« Poněvadž tato úvaha jedná o východní hranici makedonské jenom za vlády krále Amynty, tedy do konce VI. stol. př. Kr., a tudíž dle plánu pro jedinou hranici východní zbývá promluvit o změnách za celých 900 let, a poněvadž spisovatel dle poznámky 2 na str. 6 »nehodlá se obmeziti na pouhé zjištění čáry pohraniční, nýbrž chce v každém případě

podati také výklad o státech s Makedonií sousedících, pokud je to třeba k poznání vzájemných styků«, a dle str. 5 připojí za jisté také výklad o nesoudobých zprávách z pramenů řeckých »o přistěhování Makedonců do země později tak nazvané v mytických dějinách této krajiny«, jež prozatím jsou z výkladu vyloučeny, dále o problémech národopisných, za nimiž teprve budou následovati vlastní dějiny Makedonie, je z toho patrné, že spisovatel má na mysli dílo tak rozsáhlé, jaké o Makedonii vůbec dosud nebylo napsáno.

Roku 1905 uveřejnil p. spisovatel v programu gymnasia v Žitné ulici úvahu o Thrácích a nadepsal ji: »Ukázka ze spisu Dějiny Makedonie ve starověku II. díl. Národopisné problémy«. Srovnáme-li tento nadpis s disposicí, jak ji stanoví spisovatel v úvaze dnešní, je patrné, že změnil úplně plán i co do uspořádání látky, i co do rozsahu. Při známé svědomitosti autorově není nejmenší pochyby, že by se nám dostalo tím díla velmi důkladného. Referent dovoluje si ve vši skromnosti upozorniti však na tyto věci.

Spisovatel chce klásti na zeměpisnou část, totiž na výklad o teritoriálním vývoji, a na problémy národopisné patrně stejnou váhu jako na vlastní výklad historický — zcela právem; to je stanovisko ideální. Ale myslím, že dnes není možno dosud mu učiniti zadost. Mají-li se dnes psáti vědecké dějiny kterékoli země evropské za starověku a zejména dějiny tak rozsáhlé, nelze počínati teprve od psaných zpráv, zde tedy řeckých, nýbrž třeba jíti až do doby neolithické, až na samý počátek. Bez praehistorie se dnes spisovatel takový neobejde. Příkladem máme Itálii (viz Modestovovu Introduction) a Řecko. Skladatel zná zajisté, jak se změnilы počátky dějin římských a řeckých prací archaeologů a praehistoriků a jistě asi zná též přednášku Ed. Meyera »Alte Geschichte und Praehistorie«, uveřejněnou v Zeitschr. f. Ethnolog. 1909, seš. 2; ta počíná slovy, že prací posledních třiceti let hranice mezi dějinami a praehistorií padly. Nuže tato práce pro Makedonii, Illyrii a Thrakii a ostatní země, o nichž spisovatel nutně by mluvit musil, v žádoucím rozsahu vykonána není, ač v budoucnosti jistě na ni dojde. Do té doby schází tedy k takovému zpracování problémů zeměpisných a národopisných, jež referent by pokládal s dnešního stanoviska za vědecké, základní podmínka. Výkopy arci problémů ethnologických samy nerozhodnou, ale stejně jich nerozhodnou literární zprávy samy o sobě. Sebe svědomitější zkoumání, sebe důmyslnější kombinace zpráv starých spisovatelů, sebe lepší znalost řešení dosavadních nevede k žádným pozitivním výsledkům. To množství různých mínění, jež spisovatel s velikou sčtetostí uvádí, samo ukazuje těžkost a neřešitelnost skoro všech otázek, sem hledících, a každý nový pokus o jich řešení methodou dosavadní není o nic přesvědčivější než ostatní, je to jenom více o jedno subjektivní plus,

o novou možnost. Je to skoro jako s homerskou otázkou, jenž zde je naděje na definitivní rozřešení, bohužel, ještě menší.

Autorovo pojednání samo je toho výmluvným dokladem. O poloze Aineie spisovatel sám dí zcela správně, že budou moci rozhodnouti o ní teprve příští soustavné výkopy (str. 18) a úkol badatelův že je obmezen také zde na vytčení možností. Také o jezeře Prasias rozhodnou výkopy! V každém z uvedených případů, o nichž spisovatel mluví, uvádí se možnosti několik, a to nás neuspokojuje; chtěli bychom proniknouti dál, rozhodnouti věc...

Co se týče jednotlivostí, poznamenávám toto. Celý výklad o tom, že i starým byl pojem hranic znám (str. 6—11), je úplně zbytečný. Věc je samozřejmá a Holmovo místo běře si spisovatel za záminku neprávem. Holm nemohl přece myslet, co mu spisovatel podkládá a pak s tak velikým aparátem vyvrací; ovšem není nezajímavo, přechází si ony poznámky o vzniku pojmu hranice. Pro nejstarší dobu, jak z tohoto pojednání vychází na jevo, bude se nám spokojiti vytčením hranic dost neurčitým (viz na př. str. 18 o vzdálenosti Aineie od Edessy a Bottiaie).

Přicházejí k tomu, aby vyzkoumal, »jak se mají Thrákové k jiným národům, dosvědčeným ve starověku mezi Strumou a Vardarem«, zmiňuje se spisovatel o nejstarší vrstvě obyvatelstva balkánského poloostrova (str. 25) a o nejstarším obyvatelstvu řeckém (pozn. 11); pokládá tuto vrstvu za kárskou a praví, že byla rozřížena nejen v Malé Asii, nýbrž i po Řecku a celém poloostrově balkánském (pozn. 12 a 13 — ač v pozn. 11 dle Hirta prohlašuje, že »spíše podle pozdějších poměrů musíme míti za to, že tito neřečtí kmenové byli též mezi sebou různí«, v čemž je patrný odpor). Kromě toho pronáší skladatel v téže poznámce mínění své o Pelasziích a známém nápisu z Lemnu. Mínění to referent nemůže pokládati za správné s dnešního stanoviska. Ná-zory spisovatelovy, v tomto pojednání projevené, pocházejí vlastně z r. 1908. Nověji vyslovil se autor o těchto věcech v posledním sešitě Listů fil. 1909, str. 287 nn., v posudku o ref. Dějinách řeckých.

Poněvadž se u nás těmito odlehlými věcmi pochopitelně obírá zcela málo lidí, myslím, že nebude nezajímavo pro čtenáře, zmíním-li se o těchto »zapletených« problémech zde ještě jednou.

Kolí. Šťastnému zdají se tyto otázky v mé knize býti vyloženy nejasně. Nemyslím, že vina toho je v mé knize. Neboť ony tři otázky o Pelasziích, o Kárech a o lemniském nápisu jsou spisovateli nejasny už podle jeho výkladu v tomto pojednání, na něž má kniha neměla vlivu, poněvadž vyšla později.

Kdo chce v těchto otázkách jasně viděti, nesmí se předně poučovati z Hommela (viz o něm soud Ed. Meyera G. d. A. I² 2, 1909, str. 46) a nesmí se dovolávati jen Hirta, nýbrž musí vzíti v úvahu četné věci jiné.

Co se týče tedy nejprve Pelasgů, prof. Šťastný myslí, že věc byla správně rozřešena prof. Ed. Meyerem v I. díle jeho *Forschungen zur alten Geschichte*. Naprosto ne. Důkaz toho ten, že v druhém vydání svých *Dějin* Meyer své mínění změnil, že nyní »se mu zdá pravdě podobnější, že Pelasgové byli kmen *neřecký*«. Připojuje-li, že jinak trvá na tom, co řekl dříve, není to správné: Meyer v celém rozsahu nemohl by trvati na dřívější argumentaci, protože je to logicky nemožné. Ale to je vedlejší. Hlavní věcí v celém sporu je, byli-li Pelasgové Řeky či Neřeky — a zde Meyer odvolal, tedy nepokládá své dřívější mínění za správné. Meyer tvrdil, že jediné cenné zprávy podávají Homer a Hesiod, ostatní vše že je bezcenná konstrukce. U Homera podle něho Pelasgové byli Řekové, a to malý jeden kmen v Thessalii. Zdá-li se mu nyní pravdě podobnější, že Pelasgové jsou neřecký kmen, dává za pravdu logografům a tradici, jež prohlašovala Pelasgy za barbary a za předřecké obyvatelstvo, a nemůže tedy v celém rozsahu trvati ani na ostatních vývodech svých.

Ed. Meyer napsal úvahu svou r. 1892 před tím, než začaly poslední výkopy a rozhodující zkoumání jazykozpytná. Myslí, že rozhodne celou otázku pečlivým výkladem všech míst, kde se o Pelasziích mluví, tedy methodou, které se dnes ještě přidržuje Šťastný. Zde je dokázáno, trvám, dost jasně, že rozbor a výklad starých zpráv sám o sobě nemůže rozhodnouti v otázkách ethnografických. Že Meyer změnil své smýšlení v této věci, způsobily výkopy, praehistorie a linguistické výsledky, hlavně Kretschmerovy. Tím potvrzena je také má argumentace, jež tvrdila:

1. že z Homera nemůžeme vysuzovati, že byli Pelasgové Řekové,
2. že Pelasgové mohli sídleti i jinde, než kde je Homer jmenuje,
3. že třeba bráti v úvahu Thukydidu a Herodota a
4. že zprávy logografů a pozdějších spisovatelů jsou v podrobnostech bezcenné, ale fakt, že Pelasgové byli v Řecku a že jsou Neřekové, že jest správný.

Také co se týče Kárů, není věc Šťastnému docela jasna. Šťastný se diví, že labyrint spojují s kárským slovem labrys a při tom tvrdím, že zbytky v hlavním městě kárském pocházejí z doby pomykenské. V tom není sporu ani nejasnosti. Měl jsem prý se tedy přidržeti Dörpfeldovy teorie kárské. Nikoliv, věc má se takto. Zbytky řeči ukázaly, že v Malé Asii bylo předřecké obyvatelstvo původu snad neindoevropského, Kárové, Lydové, Mysové . . . Stejně zbytky řeči shledány v Řecku i na Kretě. Z toho se soudilo, že všichni ti lidé byli kmenově příbuzní. Všechny dosavadní objevy to potvrzují. Poněvadž nejvíce zbytků této řeči předřecké bylo v Malé Asii, soudilo se, že tam byl původní domov tohoto obyvatelstva; poněvadž pak v řecké tradici se mluvilo nejvíce o Kárech, mysliło se (Köhler, Dörpfeld), že tito Ká-

rové jsou původci vzdělanosti i mykenské i kretské. Ale tato domněnka výkopy v Assarliku v Karii a výkopy kretskými byla nadobro vyvrácena. Neboť v Karii nenalezeno takových zbytků, které by svědčily, že Kárové už za předřecké doby by byli měli tak velkou kulturu, aby ji byli mohli šířit do Řecku a na Kretu, nýbrž výkopy ukázaly, že Kreta byla v aegejské oblasti daleko široko nejmocnější a nejvyspělejší a že tudíž patrně ona je východiskem. Proto však se nepraví, že Kárův tehdy nebylo a že nejsou příbuzní s Kreťany, nýbrž jen že nebyli na stejném stupni kultury. Proto mohli sídleti i leckde na ostrovech i v samém Řecku. Za to však domněnka Štastného, že byli rozšíření nejen po celém Řecku, nýbrž i na balkánském poloostrově (pozn. 11, 12, 13), je libovolná i přes zbytky řeči, prý kárské, které uvádí.

Dnes možno říci jen, že tradice řecká o Kárech je z části nesprávná, je totiž příliš mladá a přenáší pozdější rozvoj Kárů (kárská thalassokratie v stol. VIII.) do dob dřívejších. Myslím, že tento »zapletený« problem je nyní jasný, a jinak není vyložen ani v mé knize. Článek Kretschmerův, *Zur Geschichte der griech. Dialekte I. Ionier und Achäer* (Glotta I, str. 9—19), prozatím nerozhoduje. Nové učení jeho o Ionech bude potřebovat dalšího a dlouhého odůvodňování, než se z něho budou moci činiti závěry etnografické.

O nápisu lemnijském konečně prof. Štastný soudí, že pochází od kmene příbuzného Etruskům, kteří se tam po Thráciech asi uprostřed VII. stol. usadili (dle Hirta a Ed. Meyera). Závažným důvodem pro toto mínění zdá se mu, »že dosud přes opětovné pátrání nápis v oné řeči na Lemnu zůstal unikem, což by bylo nepochopitelné, kdyby celý ostrov byl měl od pradávna toto neřecké obyvatelstvo. Naopak, myslíme-li, že nápis jest psán v jazyku nečetných výbojeů, kteří okolo roku 650 nadvládu na Lemnu se zmocnili, jest okolnost ta vysvětlena.« A což tedy? Smím-li souditi z toho, že nenalezen žádný pelasgický nebo kárský nápis, že nebylo Pelasgů nebo Kárů?

V odstavci o tomto nápisu přihodila se prof. Štastnému v jeho posudku (viz str. 288) dvě nedopatření. Neprohlašuji předně na str. 245 nikterak lemnijský nápis za pelasgický. Pravím jen, že jazykozpyt dosud otázky nerozhodl a že záleží historikovi především na tom, lze-li pokládati nápis za zbytek řeči předřeckého národa, a tomu arci přisvědčuji. Za druhé praví prof. Štastný: »Přímou nepochopitelnou jest mi dále, že se uvádí článek G. Kara (A. M. XXXIII, 1908, str. 65), jenž přece soudí, že nápis pochází od Etrusků italských, jako důkaz, že řeč nápisu je předřecká.« Karo praví (str. 74): »Jedenfalls aber beweisen die sprachlichen wie die monumentalen Eigentümlichkeiten unserer Stelle, dass sie einer ungrischen Bevölkerung der Insel, wir dürfen ruhig sagen, der tyrsenischen angehört. Ich halte an der Ansicht fest,

dass die Etrusker auch Tyrsenen waren, die etwa in IX. Jahrhundert zur See in Italien eingewandert sind.«
Můj důkaz, že Tyrsenové byli předřecký národ (v knize str. 248),
snad prof. Šťastný pochopil. *Em. Peroutka.*

Cvičebná kniha jazyka řeckého pro česká gymnasia,
Sestavil *Petr Hrubý*. Díl II. Pro V.—VIII. třídu gymnasií. Druhé.
přepřacované vydání. V Praze 1909, Unie. Str. 120. Váz. za 2 K.

Roku 1901 vydal Hrubý druhý díl své Cvičebné knihy jazyka řeckého, určený pro vyšší gymnasia. Rozdělil ji ve tři části. Oddělení první, sestávající ze čtyř souvislých, z polovice řeckých a z polovice českých článků, věnováno opakování tvarosloví. Oddělení druhé, obsahující 54 cvičení z jednotlivých vět, vybraných z attických auctorů, čítaných na vyšším gymnasiu, určeno k nacvičení pravidel syntaktických. Oddělení třetí, zaujímající 78 souvislých článků, ponecháno příležitostné retroversi; jsou články ty upraveny podle attických klasiků nejvíce na gymnasiu čítaných, totiž podle Steinmannova vydání Xenofonta, Kastnerova vydání Demosthenových řečí, dále podle Platonovy Apologie, Kritona, Lacheta a Euthyfrona.

Rozdělení toto ponechal Hrubý i v druhém vydání. Oddělení první a třetí, až na nepatrné pravopisné neb stilistické opravy — v čl. 72 vynechána věta »neposloucháme-li toho, jenž ví nejlépe, co mu prospívá a škodí« patrně při sazbě — nedoznalo vůbec změn. Přepřacování úplného dostalo se však oddělení druhému, jež právě podává materiál cvičebný pro skladbu. Přepřacování to se stalo nutným, protože 7. vydání skladby Niederlovy se objevilo ve spracování Václava Niederla v podobě úplně nové jak ve skladbě v užším smyslu, tak i ve větosloví. Pouze několik cvičení mohl ponechat Hrubý beze změny; z většiny jich bylo nutno některé věty do jiných cvičení přesunouti, jiná novými větami doplniti, někdy i dvě cvičení v jedno spojit. Úplně nově přidána cvičení na řeč nepřímou a na částice. Věty nové vybrány, jako se stalo v 1. vyd., z Xenofonta, Demosthena a Platona. V postupu přidržuje se nyní spisovatel úplně grammatiky Niederlovy, ač také ke knize Curtiově-Schulzově odkazuje. Také předložky cvičí nyní v pořádku abecedním, kdežto dříve probíral je podle vazby jejich s jedním, dvěma neb třemi pády; postup prvního vydání se zdá ref. pro školu přiměřenější.

Významy z nově přijatých vět jsou přidány do slovníčku až na tyto: jsem hostem (2, 5 *καταλύω*), přistupuji (3, 1 *προσέρχομαι*), vytiskuji (3, 11 *ἐκβάλλω*), utíkám se (15, 2 *καταφεύγω*), bouře (52, 23 *χειμὼν*). Tisk jest větší a čitelnější, což činí hlavně slovníček přehlednějším.

Chyby tiskové shledal ref. tyto: Str. 39, ř. 16 zd. Mníš m. Míniš; str. 68, ř. 8 zd. zbzného m. zbožného, str. 70

sl. 3 ř. 18 sh. *μανθάνω* m. *μανθάνω*, str. 93, sl. 1, ř. 19 zd. *λογισμός* m. *λογισμός*, str. 105 sl. 1. ř. 16 sh. stránici m. stránici.

Svým uspořádáním vyhovuje cvičebná kniha Hrubého jak v 1., tak v 2. vyd. úplně potřebám školy, neboť dbá toho plnou měrou, aby se syntaktická cvičení dle požadavků instrukcí přimykala těsně k četbě auktorů.

Jos. Němec.

Anežka Čermáková-Sluková: Vzpomínky na Karolinu Světlou. V Praze 1909, nákl. J. Otty. Str. 320. Za 3 K 20 h.

Sedmým dnem měsíce září letošního roku dovršilo se první desetiletí od smrti Karoliny Světlé, aniž v podstatě rozmnoženy byly naše vědomosti o životě i díle jejím. Poslední třicetisvazkové vydání jejích sebraných spisů nepodává pohřchu ani přesného ani úplného obrazu její obsáhlé tvorby a nevyhovuje zvláště nahodilým a libovolným svým uspořádáním; její objemná a významná korespondence byla dosud terra incognita a léž příspěvků životopisných i sem hledících vzpomínek vynořilo se poskrovnu, takže badatel o mohutné individualitě a velké slovesné činnosti Karoliny Světlé stále zůstával-odkázán na materiál již za života básnířčina v celku dostupný. Nyní, zároveň doplnkem k sebraným spisům K. Světlé i pietní vzpomínkou k blížícím se 80. zrozeninám slavné své tety, vydává dlouholetá její schovanka, společnice a sekretářka, paní Anežka Čermáková-Sluková obsahem i rozměrem význačnou sbírku intimních dokumentů, vztahujících se k osobnosti K. Světlé. Název knihy není vlastně správný, neboť autorčiny vzpomínky na K. Světlou, vzniklé a otištěné v rozličných časopisech v letech 1900—1908, zaujímají něco přes třetinu spisu. Ostatek vyplněn jest rozsáhlými úryvky z korespondence K. Světlé a S. Podlipské z let 1853—1858. Tato část jest mnohem cennější.

Vzpomínky na K. Světlou jsou namnoze rázu příležitostného a přešly z časopisů do knihy bez příslušné redakce, takže některé věci, na př. zpráva o překladatelce spisů Světlé do ruštiny sl. E. Michějevě, se opakují; některé stati jsou napsány chvatně a nemají vůbec významu, na př. článek »Slavný den« nebo črta »U hrobu Karoliny Světlé«; jinde časové, částečně i polemické narážky ruší. Autorka »Vzpomínek« je zpravodajkou autentickou, nikoliv však kritickou. Hodnověrnost jejích zpráv zakládá se na tom, že dlouhá léta žila v samé blízkosti K. Světlé, těšíc se její úplné důvěře, že důkladně zná jak kraj ještědský, tak spisy Světlé, zejména však proto, že všude snaží se povědět pravdu, byť někdy z tendence obranné. Kritičnosti však nemá; její stanovisko je výslovně pietní. Naprosto nerozeznává mezi fakty literárními nebo psychologickými významnými a podružnými jednotlivostmi: s velkou podrobností zaznamenává kde kterou

ovaci, prokázanou Světlé, nebo zmiňuje se o malicherných případech a starostech v domácnosti, což ani pro zevrubného životopisce nemá ceny. Odtud vyplývá i autorčino nedosti povznesené hledisko, které jmenovitě se projevuje v článku o Petru Mužákovi »Tetiččin zlatý paprsek«. Klidně posuzující čtenář solva si na základě intimních faktů, tuto snesených, vytvoří zvláště příznivý obraz o duševní výši Petra Mužáka a o jeho porozumění pro snahy i práce manželčiny, a přisvědčí tedy spíše K. Světlé samé, která již v listech z r. 1855 a 1858 (str. 220 a 278) velmi střízlivě, ba chvílemi temně líčí své manželství, než paneegyricky naladěné neteri Mužákově. Po tomto dokladu sotva obstojí obvyklý dosud názor, že se P. Mužák duševně, ať jako rádece národopisný nebo literární, zasloužil o jestědská díla své choti. Nutno-li však zpráv pí. Anežky Čermákové-Slukové užívati s opatrností, nelze přece jejich »Vzpomínek« vůbec podceňovati. Jmenovitě články »Karolina Světlá a lid ještědský«, »Po tmě« (přes rozmarně belletristickou formu) a »Dvě sestry« přečte každý, kdo K. Světlou se zabývá, s prospěchem; poslední z nich, nejpečlivěji propracovaná, povznášejíci se místy i k výši skutečné charakteristiky, jest pomůcka opravdu cenná.

Zvláštní hodnoty »Vzpomínky« nabývají tím, že pojaty do nich hojně ukázky z korespondence K. Světlé, vzniklé po roce 1858, po kteroužto hranici sahají v druhé části knihy otiské »Listy dvou sester«; úryvky tu uvádějí do duševní dílny K. Světlé, charakterisují její způsob života i zdravotní stav, podávají některé z jejích pozdějších názorů; leccos tu zvidáme také o její sestře Sofii Podlipské. Vedle toho pí Anežka Čermáková-Sluková snesla mnoho cenných zpráv o vzniku i vnitřní historii řady ještědských děl Karoliny Světlé, ukázala, pokud bylo pracováno podle modelů, kterak motivy se křížily a doplňovaly, jak často dvojí látka srůstala v jedno literární dílo; rovněž pro chronologii děl Světlé jsou tu, nehledíc ani k soustavným tabulkám na str. 12, 16 a 17, pokyny velmi důležité. Jmenované již stati »Karolina Světlá a lid ještědský« a »Po tmě«, opírající se o látkovou znalost děl K. Světlé právě tak důkladnou, jako o intimní poznání kraje i lidu pod Ještědem, ukazují, byť neuvědoměle, k správné cestě, jíž se musí bráti literární dějepisec, zjišťující poměr K. Světlé k realitě: nesmí hledati za každou prací jediný určitý model, jedinou předlohu dějovou, nýbrž musí pozorně sledovati kombinační proces u Světlé, jenž svědčí nejen o mohutné fantasii tvůrčí, nýbrž i o silné vloze komposiční. Ovšem i touto methodou dojde badatel k nezvratnému úsudku, že celý způsob tvoření u Světlé jest právě jako její světový názor idealistický, romantický, neboť ve výběru látky i postav, v tomto hlavním kritériu uměleckého příslušenství spisovatelova, se Světlá dávala nésti zároveň svým silným smyslem pro exaltovanou vášnivost i pronikavým zretelem ideologickým. Tyto základní rysy umělecké

osobnosti K. Světlé nezasluhují ovšem ani odmítnutí aestheticko-kritického, ani takové naivní a nepromyšlené apologie, jíž se jim dostává od pí A. Čermákové-Slukové na str. 9. a 27. tohoto spisu. Jest čas, abychom na velký literární zjev Karolíny Světlé počali hleděti bez předsudků s historickou nestranností.

Poslední mezi vzpomínkovými články pí A. Čermákové jest delší stať »Dvě sestry«, jakýsi úvod k následující korespondenci sester Rottových. Již v této úvaze, jež obsahuje též hojnost literárních zpráv jinak nepřístupných (na př. o Podlipské deníku na str. 126; o její pozůstalosti na str. 133), Sofie Podlipská lidsky roste vysoce nad Světlou, literárně nesporně významnější, a korespondence čím dále více sesiluje tento dojem. Korespondence tuto otištěná jest pouze malý zlomek nesčíslných listů, jež sestry, lnoucí k sobě důvěrně od dětství až k hrobu, vyměnily za půl století. Dopisy zabírají pět let, od září 1853 až do září 1858; nejsou otištěny úplně, nýbrž vše důvěrné jest vynecháno. Značně vadí tomuto vydání, že nikde nejsou připojeny vysvětlivky ani o osobách ani o událostech, takže čtenáři mnoho zůstává naprosto nesrozumitelné; právě vydavatelka, tak výborně obeznámená se všemi osobními vztahy K. Světlé, mohla tu podati poznámky nejvhodnější.

Teprve na konci pětiletí, z něhož tato korespondence pochází, se obě vynikající sestry staly spisovatelkami: u Světlé literární činnost jeví se jako ovoce pobytu ještědského a zároveň jako vysvobození ze stálé vnitřní nespokojenosti, bouřlivé sebe-trýzně, rozervaného neklidu, jež zvyšovalo bezobsažné manželství (srv. na str. 52 a 53, hlavně však na str. 220 a 221); u Podlipské jako výsledek bohatého přemýšlení a důkladného literárního vzdělání, spolu však i jako výraz neobyčejné duševní harmonie, posvěcené jmenovitě dokonalým sňatkem s drem Podlipským roku 1858, jehož povaha se tu objevuje ve světle co nejpríznivějším. I nemáme před sebou dopisy spisovatelek, nýbrž listy vynikajících žen, prožívajících dobu svého duševního zrání a myšlenkového vývoje: vedle těchto pohledů do dna jejich nitra zdají se ojedinělými zprávy literární, jako na př. o účasti Světlé v literárním almanachu na rok 1859 (str. 277). Kniha nabývá zvláštního celistvého rázu tím, že začíná chvílí, kdy Světlá, podlomena smrtí dítěte, poprvé navštívila Ještěd a tak poprvé se vyprostila z úzkých pražských a domácích poměrů, a že se končí dobou, ve které vstoupila do literatury; také Podlipská prošla v této době významnou a rozhodnou periodou života, našedši po méně hlubokých milostných vznětech svého mládí pravé naplnění své bytosti ve sňatku s výtečným drem Podlipským a stavši se rovněž spisovatelkou.

Obě sestry věděly velmi dobře, jak hluboký vliv na sebe vzájemně mají, jak svůj obapolný duševní vývoj samy určují, jak se doplňují svými povahami protichůdnými. Podlipská našla

pro to v dopise dne 31. srpna 1857 krásný výraz: »Nebe nás svedlo. Jedna bez druhé bychom každá méně byly, naše schopnosti, naše charaktery by se byly méně vyvinuly, kdybychom se neměly. Svatá ta chvíle, ve které jsi prý při mém narození zvědavě a kriticky na mne pohlížela. Kdyby genius nějaký to první setkání byl pozoroval, kde ponejprv na sebe hleděly dvě bytosti pro sebe stvořené, on by byl zplakal pohnutím« (str. 250). Kdežto vysoce vznětlivá, stále podrážděná, skutečností a všedností rozčilovaná Světlá ve svých nespořádaných, nesoustavných a rozháraných dopisech, jež přímo se hemží ostře a příkře pozorovanými jednotlivostmi, nepřetržitě žalovala, revoltovala, bránila se — Podlipská, bytost harmonická, dumavě myslivá, tíhla k filosofické, ba někdy až mystické synthese, snažila se vše vyrovnati, vyložití, usmířiti. Kultura srdce a ducha byla u Podlipské zajisté širší a povýšenější. Její literární úsudky, ať o Homerovi a Goetheovi, ať o moderních zjevech slovesných, jako o Hebbelovi nebo Lenauovi, posud působí dojmem pronikavého chápání literárního; její filosofické úvahy o Herderovi neb o velkém fyziologovi Caruovi svědčí o neobyčejné hloubce myšlení samostatného, její meditace o životě posmrtném (str. 207) neb o filosofii přírody (str. 236) daleko se nesou nad krasořečnické výlevy průměrných spisovatelek; bystré ocenění zjevu tak svérázného, jako byl dr. Kodým (str. 303), překvapuje svou svěžestí ještě dnes. Naprosto zvráceno bylo by však, kdyby někdo v těchto všestranných a hojných úvahách hledal odraz Mladého Německa, za jehož žáčky obě sestry Rottovy pokládáváme; mnohem spíše hlásí se tu vliv idealismu z doby německých klassiků

I Světlá občas ráda si zafilosofovala ve svých dopisech, jmenovitě na sklonku pětiletí, ba pokládala se proti sestře, klonící se k filologii, spíše za ducha filosofického (str. 193); pozornější čtenář však snadno si hned v prvních dopisech vyhledá její vlohu literární proti myslitelskému sklonu sestřinu. Sama (str. 159) prohlašuje se za zvláštní ctitelku detailu; sestra právem (str. 198) chválí barvitost jejích dopisů; skvělá krajinářská líčení, zakládající se na pozorování opravdovém a osobitém, prostupují celou knihu a vábí přímo, aby byla srovnána s básnickými krajinomalbami v ještědských knihách Světlé; malé genrové obrázky z prázdninové domácnosti manželů Mužákových a z příbuzenských rodin střídají se s jadrnými charakteristikami osob, poměrů, věcí; občas to vše oblévá humor. Upoutávaly-li dopisy Sofie Podlipské širokými zprávami o tom, co procítla, promyslíla, co přijala z knih a z filosofických děl, zajímají tyto listy K. Světlé nikoli »věcnými žalobami, které nevedou k ničemu« (str. 230) a v nichž přece mladá neuspokojená žena si libuje, nýbrž skizzami ze skutečnosti, črtami pozorovatelskými. V nich a pak v několika projevech emancipačního stanoviska (zejména na str. 268) hlásí se již budoucí Karolina Světlá, třeba že po formální stránce zaráží

mnohá neobratnost, mnohá tvrdost, ano i nečeskost, čehož si ostatné pisatelka sama (str. 231) dobře byla vědoma.

Ve velmi obsažném dopise ze Světlé, psaném 27. srpna 1857 (str. 239—242), uvažuje Karolina Světlá o rozdílu své a sestřiny povahy. Sestupuje hluboko až k rodinným kořenům a vykládá přesvědčivě, že celá její vlastní bytost jest nutnou výslednicí charakteru otcova i matčina. Čtenáři není nesnadno vyčísti mezi řádky, že i osobnost Sofie Podlipské lze obdobně vyložiti kombinací prvků z duší obou rodičů. Klademe sem doslova onen passus, jenž vůbec je z nejhlubšího, co Světlá o sobě pověděla: »Tvá dokonalost, jak to sama jmenuje, matce překáží, někdy jí až zahanbuje, já jí jsem rovnější, více člověkem v jejím smyslu a pravou dcerou a dědičkou její popudlivé, horké krve, která se tím nejmenším dotknutím vaří a kvasí. Otec mně dal podílem tu nešťastnou těžkomyslnost, která vyrobuje z mouchy ty nejstrašnější obludy se zvláštní setrvalostí, ale žila dobrého jeho rozmaru se vetkala vesele a k životu zvoucí (sic) v černý ten příkrov melancholie a ozývá se někdy dosti hlasitě v hodinách, kde nejméně očekávána jest.«

Arne Novák.

Hlídka programů středních škol.

Lukianovy Rozmluvy mrtvých (1—18). Z jazyka řeckého přeložil Dr. Václav Petřík. (Výroční zpráva c. k. státního vyššího gymnasia v Slaném za šk. r. 1907—8.)

Pokračuje ve svých překladech spisů Lukianových, podává p. Dr. Petřík osmnáct z Rozmluv mrtvých v rouše českém. Překlad jest pěkný a čte se hladce. Ale snaha, překládati pokud možná vše věrně podle předlohy, nesmí nás přece vésti k tomu, abychom každé *ὥςπερ* překládali »jako právě« (str. 18 ř. 24 a j.), když nám stačí prostě jako, nebo abychom každé *γὰρ* vytýkali slůvkem aspoň, třeba v řečtině jen zdůrazňovalo slovo, k němuž patří; tu jest asi nejlépe nepřekládati *γὰρ* vůbec, a položití důraz na slovo příslušné. Každý jazyk má své zvláštnosti.

Nevhodné jest na str. 5, ř. 9 »zde«: řekl bych raději: »na světě«, abychom se uvarovali nejasnosti; str. 6, ř. 6: »Dle tohoto aspoň popisu jest snadno jej najíti«: raději »Dle tohoto popisu jistě jest snadno«¹. Ne každému jest jasný smysl věty str. 21, 11: »já Scipio, vítěz nad ním« — lépe vytknouti přímo: »vítěz nad Hannibalem«.

¹ Místo vokativu »Zeve« (str. 16, 1) četl bych raději »Die«.

Poznámky jsou počtem malé a stručné, což schvaluji.

Celkem možno říci, že překlad jest zdařilý; snad by p. Dr. Petřík mohl leccos ze svých překladů Lukiana vydati na př. ve Světové knihovně; tam by se překlady ty jistě dobře hodily a našly by mnohem více čtenářů. *Jos. Hruša.*

Drobné zprávy.

Dne 22. září t. r. zemřel v Praze zemský školní inspektor Dr. Edward Kastner, čestný člen Jednoty českých filologů. Zesnulý narodil se 20. prosince 1845 v Náchodě, studoval gymnasium v Král. Hradci, načež se oddal studiu klassické filologie na universitě Pražské. Od r. 1870 působil jako professor nejprve na gymnasiu malostranském, pak na gymnasiu ve Spálené ulici v Praze. Roku 1888 jmenován ředitelem gymnasia v Truhlářské ulici v Praze a r. 1893 zemským inspektorem pro humanitní předměty na českých školách středních v království Českém; v úřadě tomto působil až do své smrti. V letech 1877—1890 byl též examinátorem pro řečtinu při české zkušební komisi pro gymnasia. Jako professor byl horlivě literárně činný. Ve výreční zprávě gymnasia malostranského uveřejnil r. 1870 cenné pojednání »O zástupkách Sofokleových«, v programu gymnasia ve Spálené ulici z r. 1873 článek »O zařízení domů starořímských« a v těchto Listech r. 1876 pojednal »O daktylu kyklickém a jeho významu v lyrickém básnictví řeckém«. Roku 1883 vydal nákladem Jednoty českých filologů »Výbor řečí Demosthenových« s poznámkami. Byla to práce velmi pěkná, která se vyrovnala podobným vydáním cizojazyčným a dočkala se také v zpracování K. Himera již třetího vydání. Pokračování těchto studií značí důkladný článek »O kritické úpravě textu řečí Demosthenových« ve Sborníku prací filologických na oslavu J. Kvíčaly, v Praze 1884. Od té doby, co Kastner byl jmenován ředitelem a později zemským inspektorem, přenesl svou činnost na pole paedagogické. Jsa sám výborným učitelem a znamenitým praktikem, usiloval zejména o to, aby učení latině a řečtině podávalo se způsobem snadným a přehledným, jakož i aby látka učebná byla důkladně procvičena. Sestavil stručnou grammatiku řeckou, která obsahovala jen tolik látky, kolik jest jí pro školu nezbytně třeba, a to v té podobě, jak by se ve škole mohla podávati. K vydání však nikdy nedošlo; Kastner nechtěl činiti konkurenci osvědčené mluvnici Niedervlově. V té době pocházejí od něho jen články z oboru antické metriky a řeckého řečnictví v Ottově Slovníku naučném a přehled prací českých, týkajících se řečnictví řeckého v Památníku České akademie z r. 1898. Též o Jednotu českých filologů, u jejíž kolébky stál, Kastner nemálo se zasloužil. V době před zřízením české university a v prvních letech jejího trvání konal v Jednotě několikráte kursy přednáškové, ve kterých podával návod k studiu klassické filologie a probíral řecké starožitnosti a metriku. Praktické tyto kursy těšily se vždy veliké návštěvě. Za tuto obětavost jakož i za vydání Demosthena, o kterém jsme se již zmínili, jmenovala jej Jednota svým čestným členem a zachová mu vždy čestnou památku. *Fr. Groh.*

Ve sbírce »Kleine Texte für theologische und philologische Übungen« na kterou jsme upozornili v tomto ročníku na str. 77 n., vyšla právě jako číslo 38—40 sbírka starolatinských nápisů,

sestavená od *Arnošta Diehla* (Altlateinische Inschriften. Ausgewählt von E. Diehl. V Bonnu 1909, A. Marcus und E. Weber, str. 64. Za 1'80 mk.). Je tu sebráno celkem 575 nápisů z doby republikánské, opatřených zcela stručnými poznámkami. Jsou rozděleny podle druhů v šest kapitol: I. nápisy sakrální, II. zákony a usnesení senátu, III. nápisy čestné, IV. stavební, V. náhrobní, VI. instrumenta; v každé kapitole pak hleděno k tomu, aby byl pokud možno zachován pořádek chronologický. Nápisy příliš rozsáhlé, jako na př. lex Acilia de repetundis, lex agraria z r. 111 nebo lex Cornelia de XX quaestoribus a j. nejsou však zde otištěny, nýbrž poukázáno ke sbírkám jiným; snad budou tyto nápisy, jež jsou vesměs rázu právníckého, uveřejněny v sešitě jiném. Ke konci připojeno rozdělení sbírky Corpus inscriptionum Latinarum jakož i tituly důležitějších sbírek jiných: knihu uzavírá praktický ukazatel, z něhož možno snadno zjistiti, jsou-li zde obsaženy nápisy, podle jiných sbírek citované. Vydavatel mohl užiti dosud nevydané 2. části I. svazku CIL, kterou k druhému vydání uspořádal E. Lommatzsch. Nelze pochybovati, že se knížečka tato velmi dobře hodí nejen pro cvičení epigrafická, nýbrž i pro studium staré latiny.

Kdežto ještě před nedávnem byl citelný nedostatek laciných pomůcek ke studiu palaeografie latinské, máme nyní na výběr buď Steffensovy ukázky z rukopisů latinských spisovatelů, na něž jsme upozornili výše na str. 77, nebo právě vydané ještě dokonalejší dílo *Maxe Ihma* (Palaeographia Latina Exempla codicum Latinorum phototypice expressa scholarum maxime in usum edidit Maximilianus Ihm. Series I. Lipsiae [1909], in aedibus B. G. Teubneri, 16 str. 8° a XXII tab. fol. V mapě za 5 mk.) Právě tak, jako Steffensovy »Proben aus Handschriften lateinischer Schriftsteller« podává i sbírka Ihmova vhodné ukázky pro vývoj latinského písma od III. až do XV. stol., ale vyniká nad ně tím, že všechny snímky podány jsou v původní velikosti a provedeny způsobem dokonalejším, totiž fototypií, a mimo to že připojen podrobný, latinsky psaný výklad o každé tabulce. Ovšem s druhé strany musíme zase podotknouti, že většina ukázek týče se spisovatelů, na gymnasiích nečitáných, takže pouze tři nebo čtyř bylo by možno užiti ve školách středních. Vydavatel nadepsal svou sbírku »Series I«, hodlaje v dalším vydávání pokračovati; bohužel zemřel nedlouho po vydání jejím.

Gomperzova krásná kniha, »Griechische Denker«, o níž jsme se zmínili předešle (v. str. 315 n.), jest právě vydaným sešitem 17. dokončena (Griechische Denker. Eine Geschichte der antiken Philosophie von Theodor Gomperz. Dritter Band. V Lipsku 1909, Veit & spol. VIII a 483 str. Za 10 mk.). Je to konec ovšem předčasný. Původně měl spisovatel v úmyslu vyličiti dějiny filosofie řecké až do počátku našeho letopočtu, nyní učinil konec žákem Aristotelovým Theofrastem. K upokojení svých čtenářů dodává, že hodlá napsati ještě zvláštní knihu »Filosofie doby hellenistické«, ve které pojedná o filosofii stoické, epikurejské a o skepticismu.

Velikého díla *Zellerova* »Die Philosophie der Griechen« vyšel právě třetího dílu oddíl první v novém vydání, uspořádaném od *Eduarda Wellmanna* (Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung dargestellt von Eduard Zeller. Dritter Teil, erste Abteilung. Die nacharistotelische Philosophie, erste Hälfte. Vierte Auflage herausg. von Eduard Wellmann. V Lipsku 1909. O. R. Reisland. XIII a 864 str. Za 19 mk., váz. za 21'50 mk.). Tento svazek týče se stoicismu, epikureismu, skepse a eklekticismu, jinak řečeno podává dějiny filosofie řecké od Zenona až do Marka Aurelia. Též k filosofii u Římanů přihlíženo. Proti předešlému, od spisovatele samého uspořádanému vydání vzrostla kniha jen o 30 stran; nový vydavatel přestal na tom, že vložil na příslušná místa poznámky, které

si učinil Zeller do svého exempláře a že připojil v poznámkách nejdůležitější literaturu novější. Hlavní jeho úkol záležel v tom, že znova kontroloval a podle nejnovějších vydání upravil všechny citáty ze spisovatelů starověkých. Bylo by žádoucí, aby co možná nejdříve byly zpracovány oba nyní rozebrané díly druhého dílu, týkající se Sokrata, Platona a Aristotela.

Všem, kdož se zajímají náboženstvím starých Římanů, nemálo se zavděčil *Alfred v. Domaszewski*, že své, po rozličných časopisech a příležitostných spisech roztroušené články sebral a vydal v pěkné knížce, nadepsané »Abhandlungen zur römischen Religion« (v Lipsku 1909, u Teubnera. VIIIa 240 str. s 26 obr. a tabulkou. Za 6 mk., váz. za 7 mk.). Jsou tu otištěny celkem 24 články v témž pořádku a v podstatě i v téže formě, jak původně v letech 1892—1909 byly uveřejněny.

Zlomky Euripidovy Hypsipylly, objevené v Oxyrhynchu (v. výše, str. 156 n.), vydal nedávno *Herwerden* v laciném otisku, v němž zároveň zaznamenány jsou všechny návrhy, které dosud byly učiněny k doplnění četných mezer a k opravě porušených míst. Zároveň pojednáno tu o obsahu a složení této tragoedie (Euripidis Hypsipylae fragmenta. Post Grenfellium et Huntium in usum studiosae inventutis [sic] edidit Henricus van Herwerden. Traiecti ad Rhenum MCMIX apud A. Oosthoek. 47 str. Za 1'25 mk.).

Značné zlomky z Hellenik neznámého historika řeckého, vypravující o událostech z r. 395 před Kr., byly dosud přístupny pouze v V. svazku sbírky »The Oxyrhynchus Papyri (srv. Listy fil. XXXV, 1908, str. 150). Nyní odhodlali se šťastní nálezcové učiniti je přístupnější v menším vydání, nadepsaném »Hellenica Oxyrhynchia cum Theopompi et Cratippi fragmentis. Recognoverunt brevique annotatione critica instruxerunt Bernardus P. Grenfell et Arturus S. Hunt« (Oxonii [MCMIX] e typographeo Clarendoniano. VIII a [171] str. Váz. za 4 sh. 6 d.). Poněvadž se dosud badatelé neshodli, pocházeli-li spis objevený od Theopompa či Kratippa, zavděčili se vydavatelé všem, kdo se tou otázkou budou obírat, že připojili veškeré zlomky obou těchto historiků. To zasluhuje chvály tím větší, poněvadž sbírka Historicorum Graecorum fragmenta, uspořádaná od bratří Müllerů, nynějším požadavkům dávno již nevyhovuje. Zdá se, že se miněni učenců přikloní k Theopompovi; neboť tomuto dějepisci přiřítá nové zlomky *Eduard Meyer* v pozoruhodné monografii »Theopomps Hellenika. Mit einer Beilage über die Rede an die Larisaeer und die Verfassung Thessaliens« (V Halle n. S. 1909, M. Niemeyer. XI a 292 stran. S mapou Boiotie v r. 395 př. Kr. Za 8 mk.). Pojednává nejprve o tom, jaký význam mají zprávy nově objeveného spisu pro poznání historie řecké a pak uvádí závažné důvody, pro které zamítá domněnku, že by dílo mohlo pocházeti od Kratippa, a rozhoduje se pro Theopompa. Text nově nalezený je tu také otištěn, jakož i dříve známé zlomky Theopompových Hellenik. K tomu připojil *Ed. Meyer* důkladnou rozpravu o řeči, zachované pod názvem »*Ἡρώδου περί πολιτείας*«, kterou pokládá za pravou a kladě do r. 401 nebo 400 př. Kr. Také tato řeč je tu otištěna.

Constantin Ritter, jenž vydal r. 1896 v Lipsku pěkný obsah Platonových Zákonů a r. 1903 v Stuttgartě přehledné obsahy pozdějších dialogů Platonových, Parmenida, Sofisty, Politika, Fileba, Timiaia a Kritia, vystoupil opět s dílem podobným, s obsahem Platonova Státu (Platon's Staat. Darstellung des Inhalts von Constantin Ritter. V Stuttgartě 1909, W. Kohlhammer. IV a 216 str. Za 4'50 mk.). Lze doufat, že tento obsah, v němž vězí více filologické i filosofické práce než se na první pohled zdá, setká se s touž oblibou jako předešlé a

že usnadní studium tohoto důležitého díla Platonova; dobrou pomůckou při tom budou oba pečlivě zpracovaní ukazatelové (str. 157—216), z nichž jeden týče se formy, druhý obsahu.

Ingram Bywater vydal r. 1898 v Oxfordě malé textové vydání Aristotelovy Poetiky, o kterém jsme téhož roku referovali v těchto Listech. Nedávno vyšlo od něho velké vydání, opatřené úvodem, kritickým apparátem, anglickým překladem a rozsáhlým komentářem *Ἀριστοτέλους Περὶ ποιητικῆς*. Aristotle On the art of poetry A revised text with critical introduction, translation and commentary by Ingram Bywater. V Oxfordě 1909, Clarendon press. XLII a 383 str. Váz. za 16 sh.). Je to zralý plod životní práce Bywaterovy, při čemž se obdivujeme jistotě a snadnosti, s jakou dovede spisovatel vykládati o spletitých věcech jako o komposici díla, o rukopisném podání, o definici tragoedie a j. Bywater zná rozsáhlou literaturu o Aristotelově Poetice tak dobře, jako málo kdo z jeho současníků; škoda jen, že ji neuvádí měrou rozsáhlejší. Jeho vydání jest nyní nejlepší pomůckou ke studiu důležitého onoho spisu Aristotelova.

Podle nového plánu učebního bude možno na gymnasiu čísti někdy také Plutarcha. A tu vyšlo právě vhod nové vydání Plutarchova Themistoklea a Perikleia; je to nové zpracování vydání Siefertova a Blassova, které uspořádal *Bruno Kaiser* (Plutarchs Ausgewählte Biographien. Für den Schulgebrauch erklärt von Otto Siefert und Friedrich Blass. III. Bändchen. Themistokles und Perikles. 3., umgearb. Aufl. von Bruno Kaiser. V Lipsku 1909, u Teubnera. III a 180 str. Za 1·80 mk.). Nový vydavatel přihlížel k tomu, aby se mohlo jeho vydání užívat i pro četbu soukromou; proto upravil komentář tak, aby žáku nezůstalo nic nejasného. Zvlášť značných změn vyžadovaly poznámky historické; zde podány výsledky badání novějšího.

Tomu, kdo by chtěl v krátké době poznati mince řecké a římské, lze vřele doporučiti knížku *Salletovu*, nově zpracovanou od *Reglinga* (Alfred von Sallet: Die antiken Münzen. Neue Bearbeitung von Kurt Regling. V Berlíně 1909, G. Reimer. Str. 148 s 228 obr. Za 2·50 mk., váz. za 3 mk.). Patří k rukovětem, sestaveným pro návštěvníky muzeí berlínských, ale svými četnými, velmi zdařilými obrázky a jasným výkladem poslouží každému i jinde. Obrázky nejsou kreslené, nýbrž zdělané jsou mechanickou cestou z fotografií originálů, chovaných většinou v Berlíně; podávají tedy věrný obraz mincí.

Pověstné místo Pliniovo o křesťanech (epist. ad Trai. 96, 7) znovu probírá a vykládá prof. university záhřebské *Julijs Golik* v článku Plinijs mladší o křesťaních, uveřejněném v časopise »Katolički List« 1909, a vyslovuje se právem podle analogických míst z Minucia Felika a Tertulliana proti výkladu Efrema Baumgartnera (v Zeitschr. für katol. Theologie 1909, str. 50), jenž ve větě »morem... rursus coeundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen et innoxium« přikládá výrazu promiscuus význam »společný« a innoxium »frugální« (eine geeminsame Mahlzeit bei der frugale Speisen gereicht wurden). Podle analogického místa v Minuciu Felikovi nemůže promiscuus značiti nic jiného než jídla obyčejná (obecná) a innoxius nic než neškodný či neviný. Odpor Pliniův ke křesťanům vysvětluje se odtud, že v nich (ovšem neprávem) viděl společnost politické, proti níž zvláště v orientu císař Trajan ostře vystupoval. *Kd.*

Meilletova kniha Introduction à l'étude comparative des langues indoeuropéennes, o jejímž druhém vydání referováno v Listech XXXV, str. 151—153, vyšla nyní v překladě německém (Einführung in die vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. Vom Verfasser genehmigte und durch-

gesehene Übersetzung von W. Printz. V Lipsku a Berlíně 1909, B. G. Teubner. Str. XVIII a 330. Za 7 mk.). Překlad pořízen podle druhého vydání, při čemž jednak spisovatelem samým, jednak překladatelem leccos zdokonaleno a podle nových prací upraveno; přidán také index slovní, jehož v originálu francouzském není. Příklady francouzské nahrazeny pravidlem příslušnými příklady německými. Překladem tím dostává se jazykozpytné literatuře německé díla, jehož dosud neměla: opravdu vědeckého, ale přece obecně přístupného uvedení do studia jazyků indoeurospkých. Tím se stává pěkná tato kniha přístupnější i u nás, i upozorňujeme na ni jako na výbornou pomůcku k studiu srovnávacího jazykozpytu, která přichází zvláště vhod nyní, kdy s různých stran ozývají se hlasy, aby se také na středních školách, ne-li soustavně, tedy aspoň v rámci rozmanitých předmětů (zejména při vyučování jazyku mateřskému a při classické filologii, ale také při logice a psychologii) hledělo k srovnávacímu jazykozpytu.

Sbírka »Aus Natur und Geisteswelt«, vydávaná u Teubnera, přináší ve sv. 267. pěkný přehled o jazycích celého světa od F. N. Fincka. Die Sprachstämme des Erdkreises (v Lipsku 1909. VIII a 143 str. Váz. za 1.25 mk.). Po výkladě F. Müllera v jeho Allgemeine Ethnographie (2. vyd. ve Vídni 1879) nemáme vlastně díla, v němž by byl podán přehled všech jazyků, vyhovující nynějšímu stavu vědy. Lze tedy jen vítati tento spisek, v němž zcela přístupně, přece však vědecky bezpečně — pokud je o tom dnes bezpečný výklad možný — podává poučení o všech tak zajímavých a důležitých. Po úvodním výkladě o tom, jak třeba rozuměti slovu »kmen jazykový« podává spisovatel přehled (mnohdy pouhý výčet) jazyků rasy kavkazské, mongolské, americké a aethiopské. Doplnkem k tomu jest jiná práce téhož spisovatele, tvořící 268. svazek téže sbírky: »Die Haupttypen des menschlichen Sprachbaus«, v níž podána charakteristika šesti hlavních typů, na něž lze všechny jazyky světa uvést.

Nejnovější svazek sbírky »Indogermanische Bibliothek«, vydávané u Wintera v Heidelberce, obsahuje dobrou příručku ke studiu řeckých dialektův od A. Thumb: Handbuch der griechischen Dialekte (V Heidelberce 1909. XVIII a 403 str. Za 7 mk., váz. za 8 mk.). Po úvodě, jednajícím o jazyku řeckém jakožto celku, o pramenech a pomůckách, z nichž poznáváme řecké dialekty, a o třídění řeckých dialektů, následuje rozbor dialektů v tomto seskupení: I. dialekty dorské, II. dial. achaiský, III. elidský, IV. dialekty severozápadní, V. aiolské, VI. arkadsko-kyperské, VII. dialekt pamfylský, VIII. ionsko-attické dialekty. Výklady doprovázeny jsou pečlivými záznamy bibliografickými, celek opatřen podrobným indexem věcným.

Thesaurus linguae Latinae přikročil k vydávání ohlášených již doplňků, kteréž budou obsahovati jména vlastní, počínaje písmenou C. Nedávno vyšel první sešit, obsahující hesla C-Carine (I str. a 192 sl. Za 7.20 mk.). Podle předmluvy jest to práce tří spolupracovníků: Ottona, Reische a Jacobsohna; další sešity budou prý rychleji následovati.

Životopis slavného filologa Richarda Bentleye (1662—1742), kterýž vydal r. 1882 Richard C. Jebb, vyšel právě v novém, laciném vydání ve sbírce English Men of Letters (Bentley. By R. C. Jebb. V Londýně 1909, Macmillan and Co. XI a 229 str. malé osmerky. Za 1 sh.).

*

Marci Pauli peregrinationes in lingua bohemica. Zprávu Dobrovského o druhém českém rukopise cestopisu Marco Polova (viz Korrespondenci Josefa Dobrovského díl III., vyd. A. Paterou str. 53, 60, 62, a posouzení této práce od J. Jakubce v Lfíl. XXXVI, Za 1 sh.).

str. 69—70, i jeho Dějiny literatury české [Doba staročeská], při Naší Době, str. 106 pozn.) lze nám již vysvětliti. Hodlal jsem se po rukopise Marca Pola od Dobrovského v korespondenci se Zlobickým uváděném ohlédnouti v Mikulově o letošních prázdninách, ale nebylo potřebí hledati. Dostal jsem do rukou český překlad Mandevilla (účelem mé cesty do Mikulova bylo prostudovati tento rukopis), a na hrbetě překladu toho našel jsem nápis hnědou barvou, dnes již velmi vybledlý: *Marci Pauli Veneti peregrinationes in lingua Bohemica*. Byl tedy tento rukopis Mandevillův o mylem pokládán za Marco Polův Million. Domněnka, že v Mikulově jest nějaký dosud bližší neznámý rukopis českého Millionu, je tedy bohužel mylná. Dobrovský asi sám omyl poznal, poněvadž v *Geschichte der böhmischen Sprache und altern Literatur* (1818) str. 274—5 druhého rukopisu Millionu neuvádí (listy Dobrovského, v nichž činí zmínku o tomto rukopise v Mikulově, jsou z r. 1789 a 1790). Proto ani Dudík (*Handschriften der Fürstlich Dietrichstein'schen Bibliothek zu Nikolsburg in Mähren*) neuvádí rukopisu Millionu českého, ani A. Patera, který zevrubně prohlížel tamější rukopisy, nenalezl nic podobného.

Fr. Šimek.

Na str. 313 pozn. tohoto ročníku vynechati jest slovo »štěpák«, které má Bartoš v Dialektickém slovníku s. v. čepák. Jest pozoruhodno, že *assibilata* č sluchu mému (i jiných Čechů na Strážnicku žijících) zněla jako šf. Také rodilý Moravan mi potvrdil, že lze slyšeti »šče-pák«.

Fr. Šimek.

Dr. Servác Heller v XXX. ročníku »Květů« otiskoval velezajímavé vzpomínky »Ze života Svatopluka Čecha«. Tam (kniha LX., str. 685—6) čteme také toto charakteristické místo: »Co se *Rukopisu Královédvorského* týče, náležel Svatopluk Čech dlouho mezi věřící. Na gymnasiu byl tehdy RK arci ještě obligátní četbou jakožto dokument pravosti nade všechnu pochybnost povznesené, naše pak Květova Staročeská mluvnice měla RK za jeden z hlavních svých pramenů a pilířů; ale někteří z nás, zejména Otakar Hostinský, pisatel těchto rádků a jiní ještě septimáni a oktáváni považovali jej, nikoli snad na základě polemických spisů Dudíkových a Fejfalíkových, kterých jsme vůbec do podrobností ani neznali, nýbrž na základě vlastního uvažování a přemýšlení za apokryf, aspoň pokud se týče času nebo doby jeho vzniku. Nám zdál se již tehda celý myšlenkový proud, celý způsob vyjadřování citů a myšlenek, celý fond pojmů a celý, jak se říkalo, »světový názor« těchto básní příliš vytříbeným, příliš vyspělým a jasným, příliš básnický vybroušeným, příliš raffinovaným a moderním, aby mohl býti považován za emanaci, za plod nějakého i sebe vzdělanějšího ducha XII. neb XIII. století. Otázkou, kdo by asi mohl býti původcem básní RK, hlavy jsme si ovšem nelámali, zůstávajíce vyřízeni této otázky budoucnosti. Hanku považovali jsme za neschopna takového díla, Lindova »Jaroslava« ani téhož básníka »Záře nad pohanstvem« jsme ještě neznali, Svoboda byl nám pouhým překladatelem RK a Jungmann patriarchou nade všechno podezření povýšeným. Že by RK byl museálním padělkem z počátku XIX. století, nepovažovali jsme za pravděpodobné, majíce spíše za možné, že nějaký básnický velmi nadaný, klassicky vzdělaný, také západních literatur a staré češtiny znalý mnich nebo šlechtic některého dřívějšího věku [kterého?] básně ty z pouhé záliby v mluvě svých předků složil a spolu též napodobeným, starým písmem sepsal. Leč to nebylo naší starostí; to bylo, jak jsme soudili, problémem budoucnosti.« Jinými slovy: vzdělaná a prohlédavá mládež naše již před více než čtyřiceti lety v pravost RK nevěřila. Škoda, že se k tomuto významnému faktu dr. Heller nepřiznal za kritických »válečných« let 1886 atd.!

Literární činnost humanistických profesorů university Karlovy mezi r. 1409—1622.

Přednáška, kterou při své instalaci za rektora české university Karlo-Ferdinandovy pronesl **Josef Král**.

Je starobyklým zvykem, že nově nastupující rektor při této slavnosti má přednášku o nějakém thematu svého oboru. Soudím, že není vhodnějšího thematu k této slavnostní příležitosti než vzpomenouti při ní těch, kteří před námi na této universitě působili. Letos zvláště vtírá se nám sama na mysl vzpomínka nad jiné významná. Bylo tomu před několika dny právě půltisíciletí, co o sv. Havle nastoupil úřad rektorský muž veliké mravní opravdovosti a znamenitých zásluh o naše písemnictví i celý náš národ, M. Jan Hus, byv po rektorátu Zdeňka z Labouně, dosazeného vůlí královskou, podruhé zvolen za rektora university. Tenkrát poprvé užilo se při volbách práva tří hlasů, jež zajišťoval národu českému proti ostatním národům university dekret kutnohorský. Zvolen třemi hlasy českými podle nových statut, přijatých od mistrů university po vydání dekretu kutnohorského, za rektora ten muž, který o vydání tohoto dekretu měl vedle jiných největší zásluhu. To byl vnější následek tohoto dekretu; hlubší byly následky jeho vnitřní. Universita pražská byla od svého vzniku až do této doby universitou evropskou, příslušnou všem národům; i studentstvo i professorstvo bylo valnou většinou cizího původu, a také správa university byla zpravidla v rukou nečeských. Přiznáním tří hlasů národu českému a vystěhováním cizích profesorů a studentů z Prahy, jež bylo jeho bezprostředním následkem, stala se universita pražská českou nejen svými professory a studenty, ale také svým duchem, z vysoké školy kosmopolitického rázu stala se vysoká škola čistě národní a zůstala jí po více než dvě stě let, až do r. 1622, kdy správa její dostává se opět do rukou cizích a její starý ráz i duch se pomalu a podstatně mění.¹

¹ W. W. Tomek, Geschichte der Prager Universität, Prag, 1849 str. 70 n.; Z. Winter, Děje vysokých škol pražských, v Praze 1897, str. 9 n.; K. Krofta, Dekret kutnohorský, v Praze 1909, str. 31 n.

Za této doby, kdy professorů i studentů nečeských bývalo na ní poskrovnu, stala se universita pražská takřka ohniskem, v němž soustřeďovaly se duševní a kulturní zájmy českého národa. Jest přirozeno, že podle rázu tehdejších universit a podle poměrů doby jsou to s počátku zájmy v podstatě náboženské, jež tehdejší hýbaly myslí českého národa a jež ohrážely se i v činnosti pražské university; za bouří husitských účastnila se horlivě tehdejších sporů theologických, stala se takřka hlavou církve české a nezůstala nelknuta náboženskými zmatky ani za reform vyučovacích 16. století.² Tím více sluší vážit si toho, že za těchto dob, nepříznivých klidnému vývoji university, neuzavírala se universita Karlova proudům moderním, jež tehdy vznikaly a postupně zachvacovaly i university, totiž studiím humanistickým.

Humanismus vznikl, jak známo, již v století 14. v Itálii a šířil se, s počátku mimo university a proti nim, pomalu po celé tehdejší vzdělané Evropě. Dostí záhy dostal se i do Čech, ačkoli s počátku měl tu stoupenců nemnoho, z největší části z kruhů mimouniversitních.³ Novému proudu nemohli ovšem docela odolati ani professori university, třeba ještě v přednáškách svých se mu nepodávali, a tak již r. 1468 děkan M. Václav z Chrudimě porizuje svoje zápisky do knihy děkanské vybroušenější latinou s hojnými narážkami na vynikající státníky a literáty starověké. Tento professor zanechal po sobě i sborník rukopisný, v němž sneseny jsou výpisky ze spisů stilistických a rhetorických a také z klasiků a obsažen i jeden jeho traktát. Zápisů podobného rázu čím dále, tím více přibývá.⁴ Úředně připuštěny

² Z. Winter, Děje, str. 9 n. a 31 n.

³ Josef Truhlář, Počátky humanismu v Čechách, v Praze 1892 (Rozpravy České akademie, třída III, ročník I., č. 3).

⁴ Josef Truhlář, Počátky humanismu, str. 47 a Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II (Rozpravy České akademie, třída III, roč. III, č. 4), v Praze 1894, str. 130 n. Srv. podobné zápisy v Monumenta univ. Prag. I², str. 149 (z r. 1483), 151 (z r. 1485), 157 (z r. 1496), 203 (z r. 1503, kde M. Michal ze Stráže užívá schválně, patrně aby se pochlubil, že také umí plouti novým proudem, hybridního slova řeckolatinského »epitekesandis«, k čemuž kdosi in margine připsal, buď s obdivem nebo ironicky, »Bonus Graecus«), 207 n. a 223 n. (z r. 1507 a 1509; děkan Václav Candidus má sloh bombastický a plný klassických narážek; rád vsouvá v latinu jednotlivá slova řecká, ba i zmínky z komedií Aristofanových, sotva asi přímo z nich čerpané), str. 229 (z r. 1509; i tu již patrně honosení slovy řeckými), 248 n. (z r. 1514), 279 (z r. 1516), 266 a 279 (z r. 1518 a 1524), 284 (z r. 1527), 296 (z r. 1530), str. 303 (z r. 1532); III, str. 96 (z r. 1526).

Citují se tu již i klassikové, kteří v středověku nebyli zvláště pilně čtení (na př. Suetonius Mon. un. II, str. 25, Horatius II, str. 307), a to dobře. Narážky na řecké a někdy i na latinské klassiky leckdy ukazují, že děkanové, aby se mohli pochlubit novým vzděláním, citují z druhé ruky a často špatně; na př. děkan Petr Písecký II, str. 250 vykládá o Anacharsiovi, jemuž do úst vkládá slova ze Sallustiova Jugurthy, poněkud změněná: »O rem publicam brevi perituram«; mluví

byly arci humanistické přednášky na universitu teprve kdysi po r. 1480. Tou dobou podle zprávy Jana Šlechty ze Všehrd M. Řehoř Pražský odvážil prý se první čistí na universitě Vergilia s výkladem Serviovým zároveň s některými knihami jiných spisovatelů starověkých, čítaných od humanistů. Učinil-li tak M. Řehoř jen proto, aby na těchto textech lépe naučil grammatice a rhetorice latinské, než bylo možno podle starých, dosavad užívaných učebnic, jak soudí Josef Truhlář, či nesly-li se jeho snahy výše, šlo-li mu vskutku o první zavedení humanistických studií na universitu pražskou, těžko rozhodnouti. Pokud muže toho známe, nezabýval se, alespoň v mladších letech, těmito studii. Zdá se tedy, že se k nim přiklonil až na sklonku svého života.⁵ Povážíme-li, že humanismus všude musil podstupovati na universitách boj dosti urputný se středověkým směrem scholastické filosofie, jenž na nich všude vládl, a že i na sousední university německé nedostal se před polovicí 15. století, povážíme-li dále, že universita pražská zatahována byla do současných sporů náboženských a že politické poměry rychlému vývoji jejímu nebyly příznivé, musíme uznati, že přes to všechno se za sousedními universitami příliš neopozdila. V Itálii byla arci tou dobou humanistická renaissance v plném květu; proto ti, kdo chtěli ji poznati přesněji, také Čechové, vesměs tehdy ubírali se na vzdálené university italské.⁶ Pokus mistra Řehoře nevedl však ještě k pevnému zakotvení studií humanistických na universitě; humanismus vyvíjel se i u nás mimo síně universitní a dosáhl značné výše a také uznání ciziny (připomínám jen slavného tehdy humanistu Bohuslava z Lobkovic) za dob, kdy universita sama urputně hájila starého směru ve vyučování a novým

o Charundovi, jenž prý dal Atheňanům zákony; Jan z Chocně II, str. 284 slovy pecunia ingens humani generis bonum existimatur teste Euripide chce snad citovati Sofokleovu Antigonu v. 29, n. Z děkanů tehdejší doby měli značné klassické vzdělání Václav Candidus, Vavřinec z Třeboně a Tomáš Vlašimský.

O sborníku mistra Václava z Chrudimě, v němž obsažen i traktát, nejspíše jeho, »de modo artificioso studendi, intelligendi et memorandi«, pojednal Josef Truhlář, Příruční kniha humanisty českého starší doby (Věstník České akademie 6, 1897, str. 473 n.).

⁵ Srv. o tomto muži výklad Josefa Truhláře, Počátky humanismu, str. 48 n., Humanismus, str. 129. Jeho řeč rektorská, zachovaná rukopisně a otištěná Janem V. Novákem ve Věstníku Král. české společnosti nauk, Rektorská řeč M. Řehoře Pražského r. 1476, v Praze 1897, č. 23, nepodává důkazu o tom, že by již tehdy byl býval příznivcem nového učení.

⁶ Že se i v Němcích zakotvil humanismus teprve mezi r. 1450 až 1520, dovozuje podrobně Friedrich Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichtes auf den deutschen Schulen und Universitäten, 2. Aufl. I, Leipzig 1896, str. 50 n. Že se před polovicí 15. stol. klassikové na universitách nevykládali, ukazuje Paulsen na str. 42. Na nejbližší universitě slovanské, v Krakově, objevuje se humanismus touž skoro dobou, jako v Čechách (Paulsen, str. 129).

ideám humanistickým se vzpírala. Teprve kolem r. 1530, kdy na universitu dostávaly se síly mladší, vzdělané většinou již na protestantských universitách německých, nastává humanistickým studiím na universitě doba příznivější; pravého významu a rozvoje nabývají však teprve po r. 1540 působením Collinovým.⁷ Od té doby vyvíjí se na universitě velmi čilý literární ruch humanistického rázu, o kterém právě míníme pojednatí.

Chceme-li mu náležitě porozumětí a náležitě jej oceniti, musíme si býti dobře vědomi toho, čeho humanismus chtěl dosíci v učení na universitě, v literatuře i vědě. Humanismu s počátku šlo o úplné vytlačení středověké scholasticko-křesťanské vědy, tkvící arci také v antice, ale křesťanské; chtěl ji nahraditi vědou staroklassických spisovatelů, jako se vracel k staroklassickým vzorům v umění i literatuře. Pokračovati v literatuře řecké a římské, jejíž vývoj byl středověkem přerušen, psáti a skládati docela v jejím duchu a s touž obratností a vytríbeností slohovou, která byla starým spisovatelům vlastní, osvojiti si také reální vědění starověké, v středověku zanedbávané, tedy provéstí obrození starověké kultury pohanské v literatuře, v umění, vědě i životě — to byl úkol, který si první humanisté vytkli a pro který snažili se získati i university. Splnění takového úkolu bylo nedosažitelné. Nebylo možno vymazati staletý vývoj středověkého lidstva a počínati tam, kde přestal pracovati starověk; nebylo možno básniti a psáti v nové době tak, jako v starověku, když obsah lidského myšlení se podstatně změnil a bral se jiným směrem; nebylo možno v umění otrocky napodobiti starověké vzory, když potřeby a záliby nového věku žádaly jiných forem uměleckých. Proto také humanismus úkolu, jež si původně vytkl, nemohl splniti a nesplnil a musil uzavřiti s dosavadním směrem ve vědě, literatuře i umění kompromissy, jež nejlépe jsou zřetelný na způsobu, jakým se jeho působením změnilo učení universitní. V umění nenastal jeho působením návrat k starověku, nýbrž jen oživení dosavadních forem uměleckých těmi prvky starověkého umění, jež dosud byly schopny života; v literatuře psalo se sice a veršovalo latinsky i řecky a ve formách antických, ale obsah básní vztahoval se k současnému životu nebo k těm věcem, jež současníky zajímaly. Na universitách přes to, že první humanisté takřka zuřivě táhli do pole proti předmětům na školách těch přednášeným i proti dosavadnímu způsobu vyučování, udrželo se vše v starém způsobu i míře. I tehdy se na fakultě artistické, jež hlavně vydána byla útokům humanistů, učilo starým disciplinám, jichž jádrem byla filosofie Aristotelova (logice, fysice, kosmologii, psychologii, metafysice, ethice, politice), ale počátkem 16. století všude, pokud se tak nestalo dříve, zaváděny pro-

⁷ Srv. o tom všem výklad *Josefa Truhláře*, Humanismus, str. 128 n. a *Z. Wintra*, Děje, str. 19 n.

fessury výmluvnosti a poetiky, jejichž úkolem bylo čtením a vykládáním klassiků latinských i řeckých naučiti klassické latině, po případě i řečtině, pěknému slohu a verši, jakož vůbec humanismus vždy větší váhu kladl na skvělou a bezvadnou formu než na obsah. Podařilo se tedy humanistům vymýtiti ze škol vyšších i nižších starou středověkou latinu, jež sice proti latině Ciceronově byla barbarská, ale uměla vyjadřovati všechny odstíny myšlenek, a dosaditi na její místo latinu klassickou, se stanoviska doby Ciceronovy a Augustovy sice bezvadnou, ale dávno vymřelou a naprosto nezpůsobitou k tomu, aby bez strojenosti a přirozeně vystihovala přesně nové pojmy a myšlenky; podařilo se jim také přiměti university k pilnějšímu a hlubšímu zabývání literaturou starověkou, také literaturou řeckou, ale jinak starého základu universitního učení nezměnili ani jinde ani u nás. O pěstování vědy ani jim na universitách nešlo; ještě v 16. století se soudilo, že filosofie i věda přivedena byla v starověku k naprosté dokonalosti, a universita měla, jako dříve, pouze úkol, těmto vědám učit, nikoli je samostatně pěstovati a zdokonalovati. Pravda jest ovšem, že humanismus vskutku vedl později k založení moderních věd, zvláště filologie a historie, a že měl vedle jiných dobrých účinků, hlavně uvolnění lidského ducha, spiatého středověkým asketismem, a vznícením horlivé činnosti rozumové, vedoucím k samostatnému zkoumání všech věcí, také blahodárné působení na rozvoj moderních literatur národních; ale to vše stalo se vlastně proti úkolu, který si vytkl a působením jeho nepřímým. S tohoto stanoviska třeba posuzovati i činnost těch profesorů naší university, kteří na ní přednášeli hlavně nauky humanistické; nebo i za této doby každý professor artistické fakulty měl vlastně znáti všechny předměty, jinž se na ní učilo, a uměti o nich vykládati. Arci byli mnozí, kteří s oblibou setrvali u předmětu jednoho, a k literární činnosti těch z nich, kteří přednášeli předměty humanistické, třeba nám hleděti zvláště.⁸

Za hlavní úkol svůj pokládali humanisté skládati literární díla latinská nebo i řecká ve verších i v próse, kterými by se pokračovalo v literární produkci starověké; jak a co se má psáti a mluvit — nebo za tehdejších dob živá řeč měla týž význam, jako nyní tisk —, tomu měl se každý naučiti ze starých klassiků, kteří byly humanistům i pramenem morálky a vzdělání politického.⁹ Tomuto hlavnímu úkolu humanistickému vyhovovali naši professori i vychovanci university plnou měrou: skládali ozdobné řeči ke všem vhodným příležitostem (k převzetí akademických úradů, k promocím atd.), deklamace politické i histo-

⁸ O všech těchto věcech bylo často jednáno; srv. zvláště spis *Paulsenův*, str. 2, 12 n., 31 n., 42, 48, 51, 258, 267, 346; *Z. Winter*, O životě na vysokých školách pražských knihy dvojí, v Praze 1899 (Novočeská biblioteka č. XXXII), str. 125.

⁹ *Paulsen*, str. 327, 339 n., 347.

rické, psali listy po způsobu starověkých listů Ciceronových a hlavně básnili, píšice básně didaktické, popisné, epické, lyrické, satirické i dramatické ve všelijakých metrech starověkých, jako humanisté národů jiných. Obsahem ani formou básně jejich od básní cizích humanistů nikterak se neliší. Jsou to většinou básně příležitostné, skládané k oslavě určitých osob, významných i nevýznamných (k sňatkům, promócím, pohřbům atd.), nebo epigrammatické invektivy a satiry, týkající se jednotlivých osob a celých stavů; forma jich, k níž si básníci humanističtí vypůjčovali hojnou zásobu frází, obrátů, obrazů i mythologických nárazek z latinských básníků hlavně doby Augustovy, jest zpravidla bezvadná, ba skvělá, obsah, jak to při básních příležitostných bývá pravidlem, často chudý; samostatných myšlenek a vtipných a humoristických obrátů, jichž bychom čekali v básních epigrammatických a satirických, bývá poskrovnu. Všude skoro forma slovesná klade se nad myšlenky, rhetorické pathos nad výraz prožitého citu. Dobře bylo o těchto básních již řečeno, že většinou jdou z hlavy a ne ze srdce.¹⁰ Nemůže tomu býti ani jinak při básnictví, jež nevzniklo ze života, nýbrž ze školy, k němuž podle domnění humanistů nebylo třeba vrozeného nadání, nýbrž jen pile a cviku. Za těch dob neplatilo staré pravidlo: orator fit, poeta nascitur. Řečnictví i básnictví kladlo se na roveň.

Básně tyto jsou vesměs celkem malého rozsahu; básním větším — je to i pro tuto dobu charakteristické — v Čechách nikdy se nedařilo, ačkoli tu skládány také básně epické, hlavně vlasteneckého nebo biblického obsahu, i dramata. Nemáme ani jediné básně, která by se mohla postavit po bok na příklad Frischlinově Hebraeidě, v níž po způsobu Vergiliovy Aeneidy v hexametrech vyspána celá historie židovská.¹¹ Také

¹⁰ Na neživotnost tohoto básnictví a na nedostatek humoru básníků humanistických ukázal dobře Paulsen, str. 52 a 59.

¹¹ Srv. o ní Paulsen, str. 338.

Básně biblického obsahu, j. Martina Havlíka *Ionae prophetae historia versibus comprehensa* (v Praze, bez roku), podobná skladba o Jonášovi od Jiřího Carolida z Karlsperka z r. 1587 a 1595 (v. A. Truhlář, Rukověť k písemnictví humanistickému . . ., v Praze 1908, str. 276 a 278), Jana Hubacia *Vita Simsonis libris duobus comprehensa* (Pragae 1592), *Křištofora Mathebaea Bohdaneckého Abacue prophetae historia* (1597), *Zikmunda Švantle Historia Susannae versibus comprehensa* (Pragae 1605), jsou vesměs básně malého rozsahu. Také *Šimona Proxena Ducum et regum Bohemiae series usque ad Carolum quartum imperatorem descripta carmine* . . . (Wittebergae 1556), *Campanova turecká kronika* (*Turcicorum tyrannorum . . . descriptio*, v Praze 1597; celkem 712 hexam.; v. A. Truhlář, Rukověť, str. 185) nebo jeho *Czechias* z r. 1612, upomínající na starší báseň *Šimona Proxena* a Rakušana *Pantaleona Candida* Bohemais, hoc est de ducibus Bohemicis libri duo, de regibus Bohemicis libri quinque (Argentorati 1587), nebo *Tvrannavdopouzia* quae auspiciis Wlastae seu Wlastislavae excitata toto septennio procures Bohemicos ducis Prae-

původnímu dramatu latinskému, ačkoli dramát, ačli většinou starověkých nebo cizích, bývalo od studentů provozováno v Praze dosti, hrubě se nedařilo. Jana Aquily z Plavče Toboeus z r. 1569, komedie dosti rozsáhlá, a Jana Campana Vodňanského Břetislav z r. 1604 jsou vítanými ukázkami tohoto způsobu humanistického básnictví našeho, ježto z nich poznáváme, že i v tomto oboru básnickém uměli naši básníci humanističtí dobře závoditi s hojnou dramatickou produkcí cizí.¹² Veškeré této produkce básnické účastnili se vedle odchovanců university velmi čile i její professori; není téměř ani jednoho, který by nebyl básnil sám a básněmi svými cizí díla literární provázel. Bohužel o ceně těchto básní bylo u nás málo jednáno; nebylyť s tohoto stanoviska podrobně oceněny ani básně nej přednějšího našeho humanisty, Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic.¹³

Mezi básněmi těmi jsou poměrně hojné parafrase žalmů a tak řečené parodie, t. j. úmyslná a více méně věrná napodobování určitých básní starověkých, na př. Horatiových a Catulloových, která tedy sama označují se jako básně nesamostatné,¹⁴ ale také básně, které se vydávají za samostatné, ač obsahují často veliké množství reminiscencí na místa, obraty a frase nejznámějších básníků, nejen starověkých, ale i humanistických. Takového skládání básní neštítili se ani lepší básníci, ale, nehledíme-li k povšechným tvrzením, rozebrána byla dosud tímto způsobem podrobně básně jediná, Campanovo drama »Břetislav«.¹⁵ Shledáváme-li, že verše této zajímavé komedie, jejíž děj

myslai temporibus exercuit *Victorina Rhacotoma Vodňanského*, nebo genealogická báseň, složená k pohřbu A. Smiřického, *Smirzicias* a vydaná v Praze r. 1619 ve třech knihách od *M. Václava Klementa* ze Žebráka, jsou sice básně delší, ale dlouhým některým básním cizích humanistů nemohou se ani zdaleka vyrovnati. Podobně tomu jest i s básní poměrně dlouhou Lucko, seu Principatus urbis Zacae in quo res gestae cum ducibus suis ab origine ipsius . . . elegiis per tres libros digestis describuntur . . . per *Venceslaum Ripam Stankovinum* (Prahae 1605). Nejdelší jest snad báseň *Matyáše Borbonia z Borbenheimu* Caesares monarchiae Romanae orbis dominae, Latii, Byzantii, Graeci, Germani atd. (Lipsiae 1595; srv. *A. Truhlář*, Ruk., str. 138 n.) a *Pontanova* (Jiřího Bartholda z Braitenberka) Vita Hroznatae, fundatoris monasterii Toeplensis in Bohaemia . . . (Prahae 1586; srv. *A. Truhlář*, Ruk. str. 148.

¹² Srv. *A. Truhláře* Rukověť, str. 45 a můj článek »Mistra Jana Campana Vodňanského komedie Břetislav« v Listech fil. 19, 1892, str. 172 n.

¹³ O ceně jeho básní jednal sice již *J. Truhlář*, Humanismus, zvláště na str. 153 n., ale básně ty zasluhovaly by podrobnějšího rozboru, než jaký v díle svém mohl a chtěl podati *J. Truhlář*.

¹⁴ Srv. o těchto parodiích výklad *A. Truhlářův*, Ruk., str. 287 (parodie *Carolidova*) a 303. Názorný obraz o nich podává kniha *Dána Bartoloměje Canutia*, Lusum iuvenilium liber V a VI (Prahae 1610), v nichž jest plno imitací básní Horatiových, Catulloových a Martiálových (*A. Truhlář*, Ruk., str. 232).

¹⁵ V epických básních bývaly rády celé kusy veršů čerpány z Vergiliovy Aeneidy; na př. uvedený již *Václav Clemens Zebracenus*

jest pouze dramatisovaným vypravováním Dubraviovým a Hájkovým, obohaceným o osoby parasita a paedagoga a scény, vzaté z komedií Plautových, jsou z části převzaty z Plauta, že z něho, ale také z komedií humanistického básníka Frischlina převzato jest velmi mnoho frází a obrátů, jež s neobyčejnou a podivuhodnou obratností slity jsou v celek zdánlivě samostatný, můžeme takovýto způsob práce básnické předpokládati i u básníků jiných, zvláště méně nadaných, než byl Campanus. Že se přílišné napodobení a vlastně opisování starověkých obrátů ani tehdy neschvalovalo, poznáváme z toho, že bylo i tehdy vytýkáno.¹⁶ Teprve kdyby takovýto podrobný rozbor byl proveden, k čemuž ovšem by bylo nutnou podmínkou sebrati a vydati aspoň lepší básně našich básníků humanistických, jak se to děje v literaturách jiných, mohlo by býti stanoveno přesně, kteří z těch četných básníků měli vrozené nadání básnické a samostatnost myšlenek i formy.¹⁷ Vidíme, že v této neživotné poesii přece občas vyskytují se básně, které vytryskly ze srdce básníkovy a které by měly zvláště býti vybrány a učiněny přístupny.

počíná svou Smirzicias bez ostychu prvním veršem Aeneidy arci změněným: *Facta virumque cano, Bojemmae sidera gentis*, a i sám korunovaný básník *Jiří Carolides z Karlsperka* pranic se neostýchá úvodní báseň ke knize *Ethica Christiana*, vydané v Praze 1597 od *M. Trojana Nigella z Oskořína*, počínati málo změněným veršem z Horatiových *carm.* 4. 2: *Tullium quisquis studet aemulari*. Příklady by bylo možno uvést na tisíce. O Kampanově básni pojednal jsem v tomto směru na u. m. *O Aerichalkových Descriptiones affectuum* (vydaných bez označení místa a roku, ale jistě po r. 1546) a *Aquilově* komoedii *Toboeus* pronesl v té příčině některé domněnky *A. Novák* v *Listech fil.* 36, 1909, str. 223 a 224 n.

¹⁶ Ve *Vita Simsonis Jana Hubacia*, výše uvedené, jest na konci epigram Hubaciův na kohosi, jenž přílišné reminiscence Vergiliovské, jež se v básni této vyskytují, káral:

Nostra Maroneo quod spargam carmina flore
aptaque apum ad morem quaelibet inde legam:
damnat et obloquitur grave olenti guttore (sic!), demens
Zoilus, invito verba Marone rapi.

Není tedy asi správné, co praví *A. Truhlář* v *Ruk.*, str. 203, že počínání takové při většině skladeb humanistických bývalo vůbec snahou nejprřednější. Přílišné napodobení pokládalo se za vadu i tehdy.

¹⁷ Nehledíme-li k národům jiným, vydává podobnou sbírku humanistických básní na př. Akademie krakovská s názvem «*Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae Latinorum usque ad Ioannem Cochranovium*». Pro nás je vydávání takové sbírky tím nutnější, že se o obsáhlé humanistické produkci naší mimo hranice naší vlasti téměř pranic neví; jest na př. žalostno, že *Paulsen* v uv. díle, str. 129 poučen jest o našich humanistech jen z *Tomkových* dějin pražské university, kde právě tato doba jest velmi stručně vyličeána, a že zná vlastně jen *Bohuslava z Lobkovic*, *Collina* (str. 189) a *Petra Codicilla* (str. 405), a to ještě zcela nedostatečně. A přece tato bohatá literatura humanistická jest také naše literatura, která svědčí, že jsme i za nepříznivých podmínek uměli se vpraviti v proudy tehdy moderní.

Byl u nás pronesen také stesk, že tito básníci na škodu naší literatury nebásnili česky.¹⁸ Někteří z nich vskutku se pokoušeli o české verše, překládající cizí i své plody latinské do češtiny, ale způsobem nevalným, nevyspělým veršem a rýmem a neobratným způsobem své doby.¹⁹ Od básníků, vyšších ze škol výhradně latinských, nebylo lze čekati obrození českého verše. Kdyby byli básnili česky, nebyly by se básně jejich, zbavené skvělé formy latinské, většinou ničím lišily od současných básní českých. Škoda tedy, která vznikla jejich latinským básněním české literatuře, jest pouze domnělá.

Zajímavo jest, že se v té době po způsobu středověkém skládaly i rýmované hexametry leoninské a také tak řečené verše metrorhythmické, t. j. časoměrné sice, ale rýmované, a že někteří skládali dokonce i latinské verše přízvukné, v středověku oblíbené.²⁰

Vedle básnictví latinského pěstováno bylo také básnictví řecké, ale poněkud hojněji teprv od těch dob, kdy se začala na universitě přednáseti také řečtina, tedy po r. 1537. Řecké básně jsou vesměs příležitostné a krátké. Byly to jaksí básně parádní, kterými se chtěli pochlubit ti, kteří mohli ukázati i svou znalost řečtiny. Užívá se v nich hlavně obrátů, vypůjčených z básní Homerových. Ale básně ty ukazují jasně, že řečtina našim humanistům nikdy nepřešla do krve; tvarové i prosodické chyby vyskytují se v nich leckde a skvělé obratnosti básní latinských jsou daleky. Básně řecké skládali i někteří professori učení pražského, zvláště Sebastianus Aerichalcus, Matouš Collinus, právník Matiaš Molesinus, Adam Rosacius, Petr Codicillus, Jan Campanus, Mikuláš Troilus, a vedle nich poměrně hojně odchovanci akademie. Ale ani professori neuměli se náležitě vpraviti do neobvyklého básnění řeckého. Sám dobrý znalec řečtiny a lektor řeckého jazyka na universitě, Collinus, dopouští se v nich z potřeby metrické poklesků proti duchu jazyka, Petr Codicillus i prosodických chyb, ba i sám Campanus, jenž co do přesnosti jazykové a poměrné obsažnosti básní má mezi našimi básníky význačné místo, není docela

¹⁸ J. Truhlář, Hum., str. 4 touží na to, že z básníků těch nikdo nestvořil svému národu mluvu básnickou; srv. i J. Jireček, Bohuslav Hodějovský z Hodějova, ČČM 58 (1834), str. 173: »Jakého rozkvětu bylo by se dostalo životu duchovnímu národa našeho, kdyby místo latinských Mus Jan Hodějovský byl podporoval básnictví české!«

¹⁹ Poučné jsou tu zvláště překlady *Carolidovy* (srv. v A. Truhláře Ruk., str. 234, 293, 294), ale i jiných.

²⁰ Leoninské hexametry, ač ne všude důsledně provedené a leckdy s nedokonalými rýmy, má na př. *Jakub Srnec z Varvažova* v *Carmen in natalitiis Domini, de numismate census deque valore nummi scriptum* (Pragae 1565); metrorhythmické verše rád skládal na př. i *Campanus* (srv. A. Truhlář, Ruk., str. 193—197).

Někteří básníci skládali i latinské verše přízvukné; na př. *Carolides* (srv. A. Truhlář, Ruk., str. 294).

prost poklesků. Od latinských básní liší se tyto básně hlavně nemírným bombastem, k němuž sváděl básníky nedostatečný výevik v řečtině a ve veršování řeckém, který je nutil držeti se básníků starořeckých, hlavně Homera, i tam, kde to nikterak nebylo na místě.²¹

Než přese všechny tyto vady a nedostatky jest básnická činnost humanistická vůbec, a také činnost humanistických profesorů Karlovy university zvláště, úcty hodná a může se, hledíme-li k poměrné nepočetnosti našich humanistů proti hojnosti humanistických básníků u národů větších, co do jakosti i hojnosti své směle měřiti s humanistickou básnickou činností kteréhokoli národa většího. Obstojí čestně i v tom případě, že by přesnějším rozbořem těchto skladeb básnických nadání těchto básníků nebylo uznáno za značné.

Důležitější jest s našeho stanoviska otázka, jak vynikli tito professorové Karlova učení ve vědecké činnosti. Abychom na tuto otázku mohli odpověděti správně, musíme si dobře býti vědomi úkolu, který si vytkl humanismus i humanistické university. Shledali jsme výše, že humanismus staré podstaty universit nezměnil, nýbrž jen ji zlepšil, že university i po jeho vzniku nemají úkolu pěstovati vědu samostatně, dospívati k novým poznatkům, nýbrž že jsou stále ještě ústavy výhradně vyučovací, jež chtějí jen to, co dosud bylo poznáno, vštěpovati i jiným. Úkol samostatného badání vědeckého vytkly si university mnohem později, až v 18. století, v němž počínají se vlastně teprve vědy moderní, také všechny různé obory filologie. Humanismus chtěl pokračovati v krásné a řečnické literatuře starověké; nicméně takřka samoděk položil i první základy k moderní činnosti vědecké, hlavně v oboru filologie a historie.

K poznání starověkých plodů literárních bylo nezbytně třeba rozšířiti je tiskem; aby se polepšilo učení na školách, bylo třeba nových a lepších učebnic. O obojí starali se humanisté velmi horlivě. Jest obecně známo, s jakou horlivostí humanisté, počínajíc 15. stoletím, shledávali rukopisy starých klasiků a je vydávali, v Itálii, pravlasti humanismu, ve Francii, Německu i Holandsku. Šlo jim hlavně o to, aby podali čitelný text klasiků; ježto pak, neznajíce dostatečně všech zachovaných rukopisů, nýbrž držíce se zpravidla jen těch rukopisů, třeba špatných, kterých mohli dosíci, nemohli stanoviti často čtení textu z rukopisů správných, byli nuceni, chtěli-li text učiniti co možná sroz-

²¹ O všem tom pojednal jsem v článku »Řecké básnictví humanistické v Čechách až do konce samostatné university Karlovy« (Rozpravy filologické věnované Janu Gebauerovi, v Praze 1898, str. 86 n.). O bombastu těchto básní srv. ib., str. 98. Budí to na př. komický dojem, když se početní občané českobrodští v jedné řecké básni Campanově nazývají po homersku Βρόδης Βοημιδος ἀγλαοὶ ἄστοι a když se jejich primas nazývá Ἰσος ἡρώεσσι, ἱφθιμος ἀνὴρ, ἀντίθεος φῶς a πολύμητις Ὀδυσσεύς.

umitelným a hladkým, uchylovati se k libovolnému jeho měnění. První humanisté byli z veliké části velmi směli, ale také leckdy velmi důmyslní konjekturální kritikové. Této kritice položili oni první základ. Veliká jest řada těchto humanistů, kteří vydáváním a opravováním rukopisů hleděli rychle učiniti všem přístupny poklady starověké vzdělanosti. Připomínám jen oba Beroaldy, Lambina, Turneba, Jindřicha Stephana, Josefa Scaligera, Isaaka Casaubona, Justa Lipsia, Erasma Rotterdamského, Cameraria, Daniela Heinsia, mám-li uvéstí jen jména nejznámější. Veliké nakladatelské firmy Alda Manutia v Benátkách, Giuntova ve Florencii, Stephanova v Paříži, Frobenova v Basileji vedle některých menších vydávaly s ochotou a rozšiřovaly tyto tisky, někdy velmi nákladné.²²

V Čechách takové činnosti vydavatelské nebylo a nemohlo ani býti. Rukopisů starých klasiků bylo tu málo a na obtížné jich shánění nebylo peněz, zvláště ne u profesorů university, tehdy dosti ochuzené; nebylo tu ani mecenášů, kteří by takovou činnost byli podporovali, ani nakladatelů, kteří by byli mohli a chtěli vydáváním takových děl, někdy dosti nákladných, závoditi s nakladateli cizími. Osob způsobilých k této vědecké činnosti, soudíme-li ze vzdělání některých humanistických profesorů, nikoli malého, jak poznáváme z jiných jejich plodů literárních, bylo tu dost. Jest však neobyčejně význačné pro naše poměry, že naši krajané musili se dostati do větších poměrů cizích, chtěli-li svoje nadání a vědomosti v tomto oboru přivésti k platnosti: M. Jan Honorius Loketský působil v tom směru v letech 1492—1504 v Lipsku a Zikmund Hrubý z Jelení, známější pod svým latinisovaným jménem Gelenius, v Basileji (1524—1554), z nichž zvláště druhý proslul jako výborný vydavatel klasiků.²³

U nás užívalo se vydání cizích. Co vyšlo v Čechách, jest patisk vydání, často a hojně užívaných k potřebě školské.²⁴ Vydání klasiků z té doby, pocházející od Čechů, která snad mají jakousi samostatnou cenu, ač by se to musilo teprve přesným

²² Jedná o tom *Georg Voigt*, Die Wiederbelebung des classischen Altertums oder das erste Jahrhundert des Humanismus. II. Band. 3. Aufl. von *Max Lehnert*, Berlin 1893, str. 381 n. a *Paulsen*, str. 59.

²³ O *Honoriovi z Lokte* srv. výklad *C. Bursianův*, Geschichte der klassischen Philologie in Deutschland, I, München u. Leipzig 1883, str. 183 a *J. Truhlarův* Humanismus, str. 23 n.

²⁴ Na takové patisky sluší pohlížeti jinak než za nynějších dob. Bývaly patrně velmi v obvyčeji, jak poznáváme nejen z jejich hojnosti, nýbrž i z toho, že se spisovatelé i vydavatelé domáhali často privilegia, jímž výhradní otiskování některého spisu bývalo jim povolováno na určitou řadu let. Tak na př. na titulním listu slovníku Tomáše Rešla z r. 1562 zřejmě je připsáno: Cautum est Caesareo privilegio, ne quis hoc dictionarium intra quadriennium imprimat (srv. *Z. Winter*, O životě, str. 335, pozn. 5). Patisk nebyl tedy trestný, nebylo-li výsady podobné. Cizích knih a vydání mohlo se užívatí tím spíše, že způsob

rozbořem zjistiti, znám jen dvě: vydání dvou knih Martiano-vých Jana Dubravii, vlastně Jana Skály z Doubravky a Hradiště, známého historika, vyšlé r. 1516 ve Vídni, a vydání básně Pervigilium Veneris, v Praze 1592, pořizené Václavem Polentarii Mladoboleslavským, prý podle starého, špatného rukopisu, ježž bylo třeba značně opravovati. Jaký ten rukopis byl a odkud, vydavatel nepraví.²⁵ Jinak vydáván u nás Terentius v úpravě Melancthonově a Erasmově (vydavatelem je Tomáš Mitis), Catonova Disticha moralia (vydavatel Pavel Aquilinas), vybrané listy Ciceronovy (vydavatel není zřejmě jmenován) a knihy Officiorum sv. Ambrože (vydavatel professor M. Trojan Nigellus z Oskořína), vše pro potřebu školskou. Vydání Ciceronových listů je zajímavé tím, že k nim přidány jsou stručné obsahy a grammatický i věcný výklad, někdy dosti hojný, jenž nás poučuje, jak se asi na školách tehdejších, nižších i vyšších, klassikové vykládali. Původcem jeho jest jiný professor pražské university, proslulý Matouš Collinus.²⁶ Z professorů university účastnil se tedy této

učení na školách nižších i vyšších byl celkem týž, jako jinde. *Codicilluv* Ordo studiorum na př. rovná se docela studijním řádům německým: tytéž předměty i učebné knihy (*Paulsen*, str. 405).

²⁵ Martinus Foelix Capella de nuptiis Mercurii et Philologiae cum adnotationibus Ioannis Dubravii. Vytisťeno ve Vídni 11. května 1516. Po každém odstavci těchto dvou knih Martianových, jež jsou v tomto vydání otisťeny, následuje dlouhý výklad Dubraviův, který by stál za ocenění. Srv. o té knize J. Truhlář, Humanismus, str. 187. — Báseň Pervigilium Veneris otisťena jest v knížce: Pervigilium veris, auctore Venceslao Polentarii Novoboleslavino. Adnexum est Pervigilium Veneris ex antiquis. MS, cuiusdam Cl. I. V. doctoris . . . opera iam pridem reperto, transcriptum, cumque plurimis librarii sphalmatis scateret, recens emendatum restitutumque . . . Pragae 1592.

²⁶ P. Terentii comoediae sex iam denuo scholiis illustratae atque caeteris multo castigiores. Editae studio et labore Philippi Melancthonis ac Erasmi Roterodami. Pragae 1568 (na posledním listě Tomáš Mitis čtenářům vykládá, že tisk ten opatřen jest »studio operaque nostra«. Patrně jest on původcem tohoto patisku). Podle Wintra, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století v Praze 1901, str. 532 vyšlo jiné vydání r. 1581. — Moralissimus Calo, vydal r. 1518 Jan Mantuanus z Plzně (srv. Winter, O školách partikulárních, str. 533). — Catonis disticha moralia cum scholiis D. Erasmi Roterodami et enarratione Boiemia Pauli Aquilinatiss Hradeceni. Olomucii 1558 (tohoto tisku neznám; srv. o něm A. Truhlář, Ruk., str. 55). Kniha ta tištěna pak častěji v Praze, podle A. Truhláře do r. 1581 ještě desetkrát. Byla však vydána ještě r. 1597 v Praze u Jiřího Dačického (univ. knih. 45 E 36). Po každém odstavci je tu krátký výklad, pak český překlad rýmovaný a výklad každého slova zvlášť. Aquilinas přidržoval se podle A. Truhláře vzoru Jana Frisii Curišského a Maturina Corderia. — Epistolarum M. T. Ciceronis libri tres a Iohanne Sturmio ex universis epistulis collecti, ad institutionem puerilem. Cum castigationibus G. Fabricii et argumentis atque scholiis M. Collini (Pragae 1578). — Ethica Christiana. Officiorum divi Ambrosii episcopi Mediolanensis libri tres. Nunc primum in gratiam inventutis Christianae seorsim editi opera et sumptu M. Troiani Ni-

skromné a bezvýznamné vydavatelské činnosti jediný, M. Trojan Nigellus. Collinus vystupuje v jednom tomto patisku jako komentátor.

Tím dostáváme se k druhé části vědecké činnosti humanistické, k vydávání výkladů k jednotlivým klasikům. Tyto komentáře, vyšlé ze školské interpretace klasiků,²⁷ byly v hojném počtu i v dosti značném objemu skládány od humanistů cizích, jsouce jaksi doplňkem jednotlivých vydání starých klasiků, a vztahovaly se nejen k formální, nýbrž často i k věcné stránce vykládaného textu. V nich dány jsou již zárodky pozdějších tak hojných disciplin, jež dosud shrnují se souborným jménem klassické filologie: výklad nesnadných míst vedl nejen k badání grammatickému a metrickému, ale také k poznámkám mythologickým a antiquárním, arcí dosud nesoustavným. Této značné a záslužné činnosti, již vynikli mnozí humanisté cizí, naši humanisté se nemohli účastniti z těchž příčin, z jakých se u nás nedařilo ani samostatnému vydávání starověkých textů. Proto u nás vydávají se jen komentáře pro potřebu školskou, ač naši humanisté, vykládající klassiky na universitě i školách nižších, jistě sami si sestavovali pro svá čtení takové výklady. Ale nebylo často asi peněz na vydání jich ani nakladatelů. Víme na př. o známém professoru Šebastiánovi Aerichalkovi, že napsal komentář k Ciceronově spisu *de officiis*, jenž vůbec nevyšel a zůstal v rukopise, a kratičký spisek o ceně mincí a měr, sepsaný podle *Budaeova* spisu *de asse et partibus eius*, jenž měl býti příruční pomůckou studujícím zvláště pro čtení *Livia* a *Suetonia* a pro výklad mnohých míst biblických, ale vydán byl teprve po jeho smrti od *Collina*.²⁸

gelli ab Oskorzina (Pragae 1597). Podle předmluvy dává vydavatel ze zvláštního, nejmenovaného vydání knihy *de Officiis* sv. Ambrože otiskovati do této příruční knihy to, co se mu zdálo vhodné. Neuvádím tu vydání *Aristotelovy Rhetoriky* s překladem latinským a výklady štrassburského paedagoga *Jana Sturma* (Argentorati 1570), obstarané *Kocinem*, a podobná vydání některých spisů *Hermogenových* (*De ratione inveniendi oratoria libri III*, Argentorati 1570; *Partitionum rhetoricarum liber unus* 1570; *De ratione tractandae gravitatis occultae liber* 1571, *De dicendi generibus sive formis orationum libri II* 1571) zcela téhož způsobu. *Kocín*, jenž psal k nim objemné předmluvy, jest pouze vydavatelem cizích textů, překladů a výkladů. Překlad a výklad *Sturmův*, zachovaný rukopisně, podle zápisků jeho žáků, jen asi upravil a dal k nim otisknouti řecký text, jiným zpracovaný. Dobře o tom vykládá *A. Truhlář*, *Příspěvky k dějinám studií humanistických v Čechách* (ČMF 4, 1898, str. 446 n.). Vědecká jeho zásluha není tedy při těchto dílech valná. Zvláště nemůže býti zván »vydavatelem« *Aristotelovy rhetoriky* a *Hermogena*, jak činí *Winter*, *Školy part.*, str. 585 n.

²⁷ Srv. *Voigt*, *Die Wiederbelebung*, str. 387 n.

²⁸ O spise »*De ratione rei nummariae et valore diversorum numismatum nec non mensurarum quaedam ex variis auctoribus collecta* (bez místa 1556)« srv. výklad *A. Truhláře* *Ruk.*, str. 19. Spisek sám je mi nepřístupný. Zpráva o něm je v *Mon. un. II*, str. 362 (*rei nummariae ap-*

Jakousi pomůckou k školskému výkladu jsou latinské obsahy Aericchalkovy dvou komedií Terentiových, *Andrie* a *Eunucha*, sepsané podle jednotlivých jednání a scén, a přidaná k nim prosaická parafrase řeči Anniny k Didoně ze čtvrtého zpěvu Vergiliovy Aeneidy. Kniha ta vzešla z výkladu školského a měla posloužiti k lepšímu a snazšímu pochopení obsahu i jeho dispozice; k témuž účelu vtroušeny jsou v obsah i poznámky rázu rhetorického a týkající se charakteristiky vystupujících osob.²⁹ Podobnou knihu vydal také Jan Valšovský ze Sušice, podáváje v ní v elegických distichách stručný obsah bájí Ovidiových *Metamorfos*, v jiných distichách výklad a mravné naučení, plynoucí z báje. Vše jest však přejato z knih jiných. Valšovskému náleží jen metrum, ve které cizí práci oděl. Metrum mělo usnadniti zapamatování obsahu, výkladu i naučení.³⁰

Školám určena byla i kniha pilného humanisty Pavla Aquilinata, »*Dicta Graeciae sapientum*«, obsahující výroky řeckých mudrců, také v parafrasi přičítané básníku Ausoniovi, a průpovědi skladatele mimů Publilia Syra.³¹ Vše vyloženo a přeloženo jest též česky. Celá kniha, jak naznačeno již v titulu, zakládá se na práci Erasma Rotterdamského.³²

pellationes ex *Budaeo* ad valorem nostratis monetae), v Mon. III., str. 151 a také v *Lupáčově* Ephemeris k 20. listopadu 1555, kdy Aericchalcus zemřel (Lupáč čerpá tuto i jinde téměř doslova z pamětních knih universitních). — O jeho komentáři k Ciceronovým knihám de officiis je zmínka v Mon. III., str. 151 a u *Lupáče* na u. m.: »scripsit et in officia Ciceronis annotationes eruditas... et alia non pauca luce digna; ea tamen intra privatos parietes alicubi delitescent«. Srv. i *A. Truhláře* Ruk., str. 20. Zdá se tedy, že Aericchalkova činnost vědecká byla rozsáhlejší, než se nám nyní jeví.

²⁹ Argumenta in duas comoedias Terentii scripta a M. Sebastiano Praesticeño. Viennae 1550. Přidána jest: Oratio Annae ad Didonem quae extat libro III Aeneidos Vergilii, reddita paraphrastica. Srv. o tom *A. Truhlář*, Příspěvky k studiím humanistickým v Čechách I. (ČČM 81, 1907, str. 293 n.) a Ruk., str. 16 n.

³⁰ Argumentorum mythologicorum in singulas P. Ovidii Nasonis librorum XV metamorphoseon fabulas ex Georgii Sabini et aliorum annotationibus selectorum pars prima lib. 8. (octo) continens, privatis studiis perpetuis distichis continuata... a *Ioanne Valssowsky Suticeno*, tum temporis scholae Zacenae alumno. Pars secunda, libros VII res duos continens (Pragae 1610).

³¹ Úplný titul jest: *Dicta Graeciae sapientum*, interprete Erasmo Roterodamo. Eadem per Ausonium, cum scholiis Erasmi. Item: Mimi Publiani cum scholiis eiusdem denuo auctis et recognitis. Omnia Boemico sermone reddita. Olomucii 1558 (toto první vydání jest mi nepřístupno). Kniha tištěna však byla často, prý 11krát, v Praze Poslední vydání je z r. 1599 (srv. *A. Truhlář*, Ruk., str. 54 n.). Že je dílo to i český překlad prací Aquilinatovou, vysvitá z úvodní jeho básničky. Podobné dílo vydal již humanista *Beroald* v Bononii r. 1494 (*J. Truhlář*, Hum., str. 104).

³² Účel školský měla také kniha, anonymně vydaná: *Versiculi sententiosi pro tyrocinio puerorum, ordine alphabetico collecti. Ad calcem adiecta sunt Catonis moralia et alia quaedam pueris scitu utilia.* (Pragae 1614). Jest to sbírka sentencí, vybraná z rozličných bás-

Činnost profesorů universitních nebyla tedy ani v tomto oboru valná; vlastně skládali komentáře z nich jenom dva: Aerichaleus a Collinus.

Humanisté, pokládající za konečný cíl všeho vzdělání, které podávali, dosažení výmluvnosti v slově i písmě, nečtli s počátku klassiky pro ně samy a pro poznání starověkého písemnictví a starověké kultury, nýbrž chtěli pilným čtením jich osvojit si pěkný latinský i řecký sloh, jehož by užívati mohli v životě.³³ K počátečnímu učení latině i řečtině určeny byly ovšem všeliké učebnice, grammatiky, prosodie, fraseologie a slovníky, o jejichž složení humanisté, a to i slavní, pečovali rovněž s velkým úsilím.³⁴ U nás i tu přestávalo se většinou, pokud se přímo neužívalo knih jinde tištěných, na patiseích a částečných zpracováních grammatik cizích. Na učení Karlově hojně užívalo se latinské grammatiky Mikuláše Perotta, jejíž vydání z r. 1514, pocházející od Racka Doubravského, i výtisky pozdější vyloženy jsou tu i tam slovy českými.³⁵ Vedle toho užíváno hojně grammatiky Melancthonovy, již přehlédl, rozšířil a stručnými českými výklady opatřil Pavel Aquilinas, poprvé r. 1567.³⁶

Slavný Matouš Collinus vydal r. 1557 v Praze »Elementarius libellus in lingua Latina et Boiémica pro novellis scholasticis«, téhož roku »Donati quaestiones de primis etymo-

níků (Vergilia, Ovidia, Propertia, Horatia a j.); sentence srovnány jsou alfabeticky podle počátečních slov. Knížečka určena byla zákům druhé třídy, jak vyplývá z úvodní básně, a jest dosti praktická.

³³ Paulsen, str. 196, 207.

³⁴ Paulsen, str. 19. U nás užívalo se s počátku grammatik výhradně cizích (J. Truhlář, Hum., str. 135 n.; Z. Winter, O životě, str. 528 n., 334 n., 483).

³⁵ Z. Winter, O životě, str. 330; *týž*, Školy partikulární, str. 518 n., zvláště 520, a Truhlář, Hum., str. 190. Winter na u. m. str. 520 jedná i o grammatice Marca Rustinimica, vydané pro potřeby škol partikulárních r. 1504 na Moravě. O některých latinských grammatických spisech té doby jedná také J. Jakubec, Jak se kdy u nás vyučovalo jazyku českému (Paedagogické rozhledy 11, 1898, str. 389 n.).

³⁶ Grammatica Philippi Melanthonis latina, iam denuo recognita et plerisque in locis locupletata. Nunc primum Boiémico sermone illustrata per Paulum Aquilinatem Hradecenum (v Olomouci 1567; tento prvotisk není mi přístup; v. A. Truhlář, Ruk. str. 57, ČČM. 81, 1907, str. 305 n. a Winter, Školy partikulární, str. 522, kteří uvádějí i vydání z r. 1568, 1572, 1575, 1580). Podle A. Truhláře jest pozdějších zpracování té knihy několik, ač neuvádí kolik. Ještě r. 1597 vychází v Praze grammatica Melancthonova s titulem: Grammatica Philippi Melancthonis Latina. Jam denuo recognita et plerisque in locis locupletata. Accesserunt praeter explicationem quorundam vocabulorum Bohemicam annotationes in margine et autorum atque locorum indicationes, utiles futurae tam docentibus quam discipulis. Item tractatus Ioachimi Camerarii de orthographia. Srv. o ní Z. Winter, O životě, str. 30 n. O grammatice latinské pro školy partikulární, rovněž s výklady českými, kterou zpracoval podle Trozendorfa Ludvík Leobergensis, zmiňuje se Winter, Školy partikulární, str. 522.

logiae elementis« a r. 1564 nové zpracování Donata. Určeny byly tyto knihy školám nižším.³⁷ Vedle toho vydal Collinus ještě jinou stručnou grammatiku latinskou r. 1564, obsahující i skladbu, prosodii a dosti dobrou metriku, v níž zajímavý jest odstavec: »De recto usu partic38 Všestranné ocenění těchto prací Collinových nebylo dosud podáno.

Stručná latinská grammatika pro začátečníky (bez prosodie a metriky, ale také bez českých překladů) pochází od Kristofora Hecyra.³⁹ Jinou podobnou sepsal M. Georgius Nico-

³⁷ *Elementarius libellus in lingua Latina et Boiémica pro novellis scholasticis*. Knížka začátkův v jazyku latinském a českém pro nové žáčky. Adiectae sunt etiam pleraeque cantiunculae sacrae. Item leges quaedam pro schola privata etc. Skladatel je *Collinus*, jak vyplývá z dedikačních básniček Collinových ke každé části této knížčky. Byla složena pro jeho soukromou školu. První část obsahuje abecedu latinskou a českou, český slabikář, malou čítanku, skládající se z desatera, rozličných modliteb (dedikace její je z r. 1550), druhá část (dedikace z r. 1550) obsahuje písně církevní latinské i české i prosaické modlitby, třetí školní řád Collinův a na konci kalendář. Grammatiky tu není. Vše podle poznámky na posledním listě tištěno v Praze u Jana Kantora Hada r. 1557. Srv. o ní *Winter*, Školy part., str. 524. *A. Truhldř* v *Ruk.*, str. 164 mylně uvádí dva roky jejího vydání 1550 a 1557. — Aelii Donati quaestiones de primis etymologiae elementis, quibus praeponuntur pauca de reliquis quoque grammaticae partibus pueri scitu necessaria. Accessit etiam ordo seu dispositio huius opusculi dilucidior, quam hactenus in vulgatis habebatur editionibus. Opera M. C. (1557). Že je Collinova, vyplývá i z dedikace. Co Collinus k Donatovi přidal, označil hvězdičkou. Na konci je Collinův appendix de impersonalibus verbis. Srv. o té knize *Winter*, O životě, str. 331 n. a Školy part., str. 524. — Donati methodus de etymologia partium orationis cum interpretatione Boiémica, denuo correctae a Math. Collino rursusque emendatae excusa a Ioanne Cantore typographo ... Anno 1564. V úvodní básničce praví Collinus v iambických trimetrech, že kniha byla vydána nyní lépe než dříve:

quod testor ore libero,
ut particeps et ipse nec non conscius
huius laboris atque diligentiae.

Počíná se slabikářem, pak obsahuje Donatův výklad o latinské grammatice s interlineárním českým překladem. Otištěna byla tato kniha v poněkud změněné podobě ještě r. 1647 v Litomyšli od Matěje Václava Březiny a přidán k ní starý cisioján.

Donátova grammatika (Aelii Donati, viri clarissimi, de octo partibus orationis methodus, quaestiunculis puerilibus undique collectis illustrata per *Leonhardum Culmennum Crailsheimensem*) otištěna byla také v Praze r. 1568, 1569, 1572, 1575, 1580 a 1598. I v tomto vydání vyskytují se zde onde české překlady latinských slov. Srv. *Winter*, Školy partikulární, str. 525.

³⁸ De quattuor partibus grammaticae praeceptiunculae compendiosae in unum congestae volumen studio et opera *Matthaei Collini* (Pragae 1564). O jiných podobných knihách, obsahujících jen paradigmata a určených školám partikulárním, jedná *Winter*, Školy partikulární, str. 525.

³⁹ Quaestiones grammaticae pro literarum tyronibus, succinctae methodo collectae a *Christophoro Hecyro* (Pragae 1594). Obsahuje básničku a předmluvu Šimona Proxena a báseň Mitisovu. Není to vydání

laus Brunensis r. 1569 v Praze. Daniel Carolides z Karlsperka, bratr slavného básníka, vydal ve své tiskárně také elementární grammatiku latinskou.⁴⁰

Pro učení řečtině užívalo se u nás vesměs grammatik cizích; otištěna byla v Praze, pokud vím, dosti sice praktická, ale nadmíru stručná grammatika Nicolaa Clenarda.⁴¹ Zmínky zasluhuje snad i hebrejská grammatika rodáka chomútovského

první, jak vyplývá z připomínky k čtenáři na druhé straně titulního listu. V Praze vyšel i anonymní patisk latinské grammatiky *Jana Ludvíka Viva* (Linguae latinae exercitatio Ioannis Lodovici Vivis Valentini, libellus valde doctus et elegans...), pokud vím, r. 1577, 1608 a 1615. Anonymní je i knížečka: Elementa declinationum et coniugationum pro classe ultima. Pragae 1616. Ke vzorům všude je přidán český překlad. O této grammatice *Jungmann* v Historii literatury české IV. 33 tvrdí, že byla sepsána podle návržení Codicillova. Ale v díle tom nikde není uveden skladatel (srv. můj článek »Filologická činnost Mistra Petra Codicilla z Tulechova« v Listech fil. 18, 1891, str. 412 n.). Podle *Wintra*, O životě, str. 379 děje se v aktech universitních zmínka o 400 exemplářích grammatiky »Kodicillovy«, které dědička po smrti jeho musila vydati. Ale po té grammatice není ani stopy, i míní se snad některá grammatika jiná, již dal Codicillus tisknouti a prodával scholarům. Že se tak stávalo, o tom srv. *Z. Winter*, O životě, str. 335. Věc stála by za přesnější vyšetření. Pochybuji, že by tou grammatikou mohlo býti míněno nějaké starší vydání uvedených Element. — O českých zpracováních *Alvarovy* latinské grammatiky, užívaných Jesuity, srv. *Z. Winter*, Školy partikulární, str. 526 n. — Tamtéž, str. 526 zmiňuje se *Winter* i o grammatice »Compendium Huberianum grammaticae latin. bohém.« (Mus. 45 A 11). V Museu podobné knihy není, ale v universitní knihovně jest pod signaturou 45 A 11 č. 11 spisek *Tuvvaolai* declamatoriae scholae Huberianae privatae ante et post examen discipulorum mense Ianuario anni 1601 habitum Neopragae a studiorum et morum rectore Caspare Dornavio Varisco Philiatro. Pragae 1601. Je tu Catalogus lectionum té školy a v něm na listě B 1 připomíná se, že v jedné třídě probírají se »Compendii Huberiani grammaticae aliquot paginae«. Jinak obsahuje ten spisek jen školské deklamace a program Huberovy školy. Zdali toto Huberovo »compendium« kdy vyšlo, nevím. Ani v universitní knihovně ani v Museu ho není.

⁴⁰ Libellus elementarius in lingua Latina, Boiémica et Germanica pro novellis scholasticis. Additae sunt etiam cantiones sacrae cum hymnis Prudentii ante et post cibum. Item leges quaedam et civilitates morum... Sumptibus *M. Georgii Brunensis*... (Pragae 1569). Podle *A. Truhláře* Ruk., str. 164 jest prý toto dílko z největší části otiskem práce *Collinovy* »Elementarius libellus«. Nově připojen jest text německý. Popsal knihu tu podrobněji *R. Smertsch von Riesenthal*, Ein Lehrbuch der lateinischen, böhmischen und deutschen Sprache aus dem 16. Jahrhundert (JkIa 14, 1901, str. 53 n.).

Elementa grammaticae latinae Philippo-Rameae pro inferioribus classibus bohemicae pubis collecta atque primum evulgata. Pragae studio et opera *Danielis Carolidae a Carlsperka* 1614 (*A. Truhlář*, Ruk., str. 306). Knihy té sám neznám.

⁴¹ Srv. o nich *J. Truhlář*, Hum., str. 136 a *Z. Winter*, O životě, str. 334 n. — O jesuitské jedné grammatice řecké z r. 1581 *Winter*, Školy part., str. 548. — Graecae linguae elementa seu principia nova declinationum, coniugationum cum aliis scitu iucundis utilibusque ex

Matouše Aurogalla (jenž však působil mimo vlast, ve Wittenberce), které se patrně užívalo i u nás, a posléze také česká grammatika Nudožerského z r. 1603, na tu dobu výborná, a ztracená jeho *Poetika*.⁴²

Vedle grammatik užívalo se hojně i sbírek frází, obrátů a průpovědí, vybraných ze starých klasiků, jichž by mohli zvláště studenti užívat k vytříbení svého slohu latinského. Známý jsou často připomínané *Elegantiae Laurentia Vally*, podle jichž vzoru skládány podobné sbírky jiné.⁴³ U nás vydal takovou sbírku obrátů a frází z komedií Terentiových Pavel Aquilinas.⁴⁴ Podobné sbírky frází a průpovědí pořizovány jinde i z Plauta a Cicerona a u nás vydávány s překlady českými.⁴⁵

grammatica Nicolai Clenardi per Iohannem Rotinum Cahemianum Flandrum, S. R. C. M. imperatricis puerorum nobilium praeceptorem concinnata. Praegae. In officina typographica Georgii Nigrini 1580. Obsahuje i řecký Otčenáš, Zdrávas, Věřím v Boha a kratoučké rozmluvy. Přidán slovníček řecký, srovnaný podle věcných kategorií. Knížka dosti praktická, ale velmi stručná, tak že se z ní řečtině ani rádně naučiti nelze.

⁴² Grammatica Hebraeae Chaldaeaeque linguae a Matthaeo Aurogallo in lucem aedita. Vitebergae 1523. Vydána byla častěji. Znám jen vydání z r. 1531 (*A. Truhlář*, Ruk., str. 76). Týž *Aurogallus* vydal také spisek: De Hebraeis urbium, regionum, populorum, fluminum, montium et aliorum locorum nominibus liber, aeditus in lucem a Matthaeo Aurogallo, iam denuo ab autore locupletatus (Basileae 1539). Uvádí se hebrejským písmem jméno a pak se vykládá. Spisek určen studentům. Šest pojednání, týkajících se Písma a hebrejštiny, vydal professor M. Ioannes Fortius Hortensius (Praegae 1570), *Daniel Alginus Bobrovinus* krátký výklad k šesti žalmům, přeloženým Campanem (Brevi commentariolus in sex psalmos clariss. viri D. M. Ioannis Campani . . . rhythmometricos Ramea methodo illustratus per Danielelem Alginum Bobrovinum. Praegae 1613). — *Vavřinec Benedikt Nudožerský* napsal Grammaticae Bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo. Autore M. Laurentio Benedicto Nudozierino, scholae Teutobrodensis rectore (Praegae 1603). Srv. *A. Truhlář*, Ruk., str. 115 n. O jeho prosodii a čtyřech knihách Poetiky srv. můj čl. »O prosodii české« v List. fil. 20, 1893, str. 74 n.

⁴³ Srv. o nich na př. *J. Truhlář*, Počátky, str. 43, a *Z. Winter*, O životě, str. 333.

⁴⁴ Již *Collinus* sám vydal Puerilium colloquiorum formulae, Latina Bohemica et Germanica lingua brevissime conscriptae, primis tyronibus accomodatissimae, nunc rursus noviter recognitae (Praegae 1550) (první vydání neznámo). O té knize *Winter*, Život na školách part., str. 538. Jest tato kniha pracována podle kolloquií *Sebalda Heydena*, rektora v Norimberce, jak vysvětluje básničky Kollinovy k čtenáři. — *Elegantissimae colloquiorum formulae ex P. Terentii comoediis selectae ac in Bohemicam et Germanicam linguam versae in usum puerorum*. Item regulae quaedam morum honeste instituendorum ex eodem auctore excerptae et in disticha redactae per Paulum Aquilinatem *Hradeceum* (Prostannae 1550). Podle *A. Truhláře*, Příspěvky k studiu humanistickým I. (ČČM. 81, 1907, str. 300 a Ruk., str. 51) jest latinský text přejat doslovně z knihy flanderského filologa *Cornelia Graphaeca*.

⁴⁵ *Elegantiarum e Plauto et Terentio libri duo*. Collecti a *Georgio Fabricio Chemn.* et nunc primum in gratiam puerorum expositione

Mnohé z grammatik obsahovaly, jak jsme již poznali, i prosodii a metriku, pro výkonné básníky humanistické arci nadmíru potřebnou. Takových knih u nás neskládáno; patrně užíváno cizích, pokud nestačily prosodie a metriky grammatik. Jen snad professor M. Jan Rosacius Sušický a Campanus mohou tu býti jmenováni jakožto skladatelé knížečky školní, obsahující vzory básní časoměrných, částečně rýmovaných.⁴⁶

Boemica illustrati. Additae sunt Publii Syri mimographi et poetarum veterum sententiae selectae cum Des. Erasmi Roterodami et Georgii Fabricii expositionibus (Pragae 1589). Vše srovnáno věčně. Český překlad pochází od *Daniela Adama z Veleslavína*. — *Elegantiarum puerilium* ex M. Tullii Ciceronis epistolis libri tres. Collecti a *Georgio Fabricio Chemn.*, et nunc demum in gratiam puerorum expositione Bohemica illustrati (Pragae 1589). Latinský úvod a zajiště i český překlad obrátů, srovnaných dle kategorií věčných (omluva, chvála, přání atd.), pochází od *Daniela Adama z Veleslavína*.

O Dialogi pueriles *Vincece Makovského* z r. 1579 srv. *Winter*, Školy partikulární, str. 539 n. O Progymnasmata latinitatis *Jakuba Pontana* z r. 1588 *Winter*, ib. str. 541. Jiné vydání Progymnasmata selecta Jacobi Pontani de soc. Iesu pro infima classe grammatices per provinciam Bohemiae vyšlo v Olomouci r. 1681. Jsou to latinské cvičné rozmluvy.

⁴⁶ Metriky a prosodie začaly se skládati poměrně záhy (srv. *J. Truhlář*, Hum., str. 23). V Čechách, jak se zdá podle exemplářů u nás zachovaných, zvláště hojně se užívalo ve školách knihy *Georgii Fabricii Chemnicensis* Epitome prosodiae et elegantiarum poeticarum liber, additis exemplis. Lipsiae 1574, obsahující kratičkou prosodii se sbírkou frásí, rozdělenou podle kategorií věčných. *M. Jan Rosacius*, jenž vykládal na universitě také Aristotelovu poetiku (*Z. Winter*, O životě, str. 363), napsal s *Campanem* knihu: Metameletica (písně kající) M. Ioh. Rosacii Suticensi et M. Ioh. Campani Vodniani, in unum fasciculum collata et pro scholarum usu in lucem prolata . . . (Pragae 1606). Srv. o nich *A. Truhlář*, Rukověť, str. 195 n. Školský účel knihy té není ovšem dosti jasný.

Snad by na tom místě mohla býti jmenována i kniha *Collino* Harmoniae univocae in odas Horatianas et in alia quaedam carminum genera, collectae et novis priorum versuum exemplis illustratae a *Matthaeo Collino*. Vitebergae 1555. O nápěvech, skládaných k básním starověkým, srv. *Bursian*, Geschichte, str. 74. *A. Truhlář* Ruk., str. 66 připomíná i rukopisný sešit, zajímavý pro návod k latinskému veršování podle dané látky, *Jana Artopaea* z Bělé, zachovaný v knihovně klementinské (52 G 6 č. 9 u programmat Jičínského). Je to sešitek, obsahující všeliké poznámky a vedle toho návrh pro látky, jež se mají zpracováti veršem (materia versuum) a zpracováni samo. Obsahuje i básničky In natalem D. Iacobo Krupsky civi Pragensi Teutobrodeno z r. 1603, Genethliacon domino Ioanni Paulino civi Albaequensi et quaestori arcis Neobezdeziensi filio VIII Cal. Iul. 1604 scriptum, a některé básničky jiné. Z čeho Truhlář soudí, že původcem toho všeho jest Artopaeus, nevím. Snad, že byl z Bělé. Knížečka je bezvýznamná a není to arci kniha učebná.

O neznámé dosud Musice *Václava Philomatha*, prý zvonáře (Venceslai Philomathis de Nova Domo Musicorum libri quatuor compendioso carmine elucubрати. Viennae Pannoniae 1512), traktátu to o základu, na kterém spočívá cantus planus a hudba mensurální, srv. *J. Truhláře* Hum., str. 191.

Humanisté skládali i zvláštní návody rhetorické a stilistické. V tom oboru samostatná činnost do r. 1622 rovněž je praskrovná.⁴⁷ Pro rhetoriku a stilistiku dostačily většinou starověké učebnice (Aristoteles, Cicero, auctor ad Herennium) a živé vzory starověkých řečí i listů.

Hojnější činnost rozvíjeli humanisté při skládání slovníků latinsko-českých nebo i několikajazyčných. Bylo jich arci žákům, neznalým dosud cizích jazyků, velice třeba.⁴⁸ Nehledíme-li k nedokonalému latinsko-českému slovníku (Lactifer) Jana Bosáka z Vodňan z r. 1512, k *Dictionarium trium linguarum*, latine, teutonice et boemice, potiora vocabula continens, vydanému r. 1513 ve Vídni a určenému prý spíše praktické potřebě konveršace česko-německé než latině, a jinému slovníčku z r. 1532, třeba tu zvláště připomenouti humanistické slovníky Zikmunda z Jelení *Λεξικὸν σύμφωνον*, latinský, německý, řecký a slovanský (t. j. český), jenž arci není slovníkem, nýbrž vlastně abecedním seznamem slov, podle Hrubého etymologicky přibuzných (na př. abacus, banck, *ἄβαξ* — advocatus, vogt, *βοηθός* [to jest novořecky čteno voithos, foit] — meta, meze, *μέσα* a j.), anonymní vokabulář, sestavený podle slovníku Sebastianu Heydena snad od Matouše Collina r. 1550, a nové vydání tohoto vokabuláře, pořizené od Pavla Aquilinata r. 1560, dosti veliký slovník Tomáše Rešla, zpracovaný podle slovníku německého humanisty Petra Dasypodia, abecední, obsahující nejen slova, ale i frase, a zakončený stručným slovníkem věcným, z r. 1560, vokabulář neznámého původu, vydávaný za Codicillův, aby se lépe prodával, a slovníček jiného professora Pavla Pressia, *Nomenclator* z r. 1586 Daniele Adama z Velešlavína, jenž rovněž byl kdysi professorem university, jeho slovník latinsko-český z r. 1579, vzdělaný podle thesauru Basilia Fabra a jeho Silva quadrilinguis z r. 1598, jediné to slovníky, vyhovující ve větší míře.

⁴⁷ Srv. o nejstarším z těchto děl *J. Truhláře*, Hum., str. 5. O spisu *Augustina Olomouckého* (Kaesensbroda) De modo epistolandi cum nonnullis epistolis quam pulcherrimis (Venetiis 1495) a *Racka Doubravského* (Roderici Dubravi a Dubrava Bohemi) Libellus de componendis epistolis z r. 1501 (druhé vydání ve Vídni 1511, třetí v Lipsku 1537) srv. *J. Truhlář*, Hum., str. 105 n. Teprv, pokud vím, mnohem později vytištěna v Praze podobná kniha: *Ariadne rhetorum*, manu-ducens ad eloquentiam adolescentes ex iis eruta observationibus, quas circa praxim oratoriae facultatis excepit olim in collegio Taurin. Societ. Jesu *Antonius Britius*, theologus et sacerdos Braidensis . . a *P. Aloysio Juglaris* eiusdem societatis. Pragae 1676 (166 stránek).

⁴⁸ O slovnících jedná *Z. Winter*, O životě, str. 335 n., a *Školy partikulární*, str. 542 n., kde uvedena i příslušná literatura odborná.

Sedmijazyčný slovník vydal r. 1605⁴⁹ Petr Loderecker Pražan.⁴⁹

⁴⁹ Lexicum symphonum quo quatuor linguarum Europae familiarium Graecae scilicet, Latinae, Germanicae ac Sclavinicae concordia consonantiaque indicatur, per *Sigismundum Gelenium* . . . editum (Basileae 1537). *Λεξικον συνφωνον Sig. Gelenii* iam duplo auctius (Basileae 1544).

Vokabulář. Nomenclatura rerum domesticarum. Ex Petro Dasypodio, Sebaldio Heyden et Ioanne Piniciano in usum studiosae iuventutis Latina, Boemica Germanicaque lingua breviter collecta, iam postremo recognita. Paulus *Aquilinas Hradecensis*. Olomucii 1560. 5 archů (A—E) v Mus. (srv. *A. Truhlář*, Ruk. s.r. 55 n.). Slovník sestaven jest podle kategorií věcných (srv. o něm též čl. *A. Truhláře* v ČČM 81, 1904, str. 305).

Dictionarium latinobohemicum in usum et gratiam Bohemicae pubis iuxta Dictionarium *Petri Dasypodii* summa diligentia interpretatum auctore *Thoma Reschelio* parochi Jeroschoviensi. Olmucii 1500 (mně nepřístupno). Druhé vydání slovníku toho česko-latinské je z r. 1562.

Vokabulář latinský, český, a německý, vyšlý v Praze u Jana Hada 1546, 1550, 1560, 1575 (srv. o něm *Winter*, Školy part., str. 543, pozn. 6) nepochází od Codicilla, nýbrž vydán byl později s jeho jménem, aby se více prodával, jak tvrdí *Veleslavín* v úvodě (Epistola dedicatoria) své *Silva quadrilinguis*. Od tohoto slovníku rozdílný jest Vokabulár v nově spravený, Vocabularium trilingue, pro usu scholarum diligenter et accurate editum (bez roku.) Jeden exemplář musejní je z roku 1576. Pod titulem jest básnička Petra Codicilla, z níž vyplývá, že vydavatelem je *Pavel Pressius*; z předmluvy *Simona Proxena* vyplývá rovněž, že slovníček ten, sestavený zase podle věcných kategorií, vzdělán byl společnou prací Pressiovou a některých jeho druhů; vyšel tedy ze školské praxe. Slovníček ten vycházel i později bez označení roku v tiskárnách Jiřího Černocha a Fr. Rosenmüllera v Praze (na titulním listě obou vydání jest značka IHS). Bylo to tedy dílo hledané a potřebné, stále doplňované a zlepšované. O těchto slovníčcích, o nichž bývají u nás zprávy nesprávné (i u *Wintra*, Školy partik., str. 543), v. můj článek »Filologická činnost Mistra Petra Codicilla z Tulechova« v List. fil. 18, 1891, str. 412 n. Že by Vokabulář Pressiův byl i při »Kodicillových« Elementa declinationum et coniugationum, jak tvrdí *Winter*, Školy part., str. 543, není mi známo. Exemplář univ. knihovny 45 E 38 Element má jej ovšem přivázan.

Dictionarium linguae latinae ex magno Basilii Fabri thesauro collectum atque concinnatum. . . Nunc primum in gratiam studiosae iuventutis Bohemicae editum studio et opera *M. Danielis Adami Praegeni*. Praegae, typis G. Melantrichi 1579.

»Nomenclator omnium rerum, propria nomina tribus linguis, Latina, Boemica et Germanica explicata continens. Ex Hadriano Iunio medico excerptus, et pro usu scholarum Boemicarum editus. Praegae. Ex officina *M. Danielis Adami a Veleslavina*. Anno 1586. Úvodní slova jsou z listu *Jana Šturma*, patrně známého slovníkáře německého (srv. *Winter*, Školy part., str. 543). I ten slovník sestaven jest podle kategorií věcných a má za účel, aby žáci mohli všecky věci v obyčejném životě pojmenovati latinsky. Druhé vydání té knihy s titulem poněkud změněným (Nomenclator quadrilinguis Boemicolatino-graecogermanicus) je z r. 1598.

Sylva quadrilinguis vocabulorum et phrasium bohemicae, latinae, graecae et germanicae linguae. In usum studiosae iuventutis scho-

Zmínky zasluhuje snad na tomto místě český rýmovník, jež r. 1614 vydal Paulus Czernovicensus, jakož i sbírka českých přísloví Jakuba Srnce Varvažovského z r. 1599.⁵⁰

Jest obecně známo, že professoři university za dob, o nichž jednáme, nebyli zpravidla odborníky, nýbrž přednášeli všechny obory na fakultě zastoupené, třeba se některými zabývali obzvláště. Zejména všichni musili arci znáti nauky filosofické, jimž vyhrazeno bylo na fakultě přední místo. Psali proto i učebnice filosofické. Nelze se tedy diviti, že i u nás matematik a filolog Petr Codicillus sepsal pro školy i dialektiku, jež vydána byla po jeho smrti r. 1590 a dosud není náležitě posouzena.⁵¹

lasticae opera et impensis *M. Danielis Adami a Weleslavina*. Anno 1598. Srovnán jest podle abecedy české.

Dictionarium septem diversarum linguarum, videlicet latine, italice, dalmatice (t. j. chorvatské), bohemicæ, polonice, germanice et ungarice, una cum cuiuslibet linguae registro sive repertorio vernaculo, in quo candidus lector sui idiomatis vocabulum facile invenire poterit. Singulari studio et industria collectum a *Petro Lodereckero* Pragensi Bohemo etc. (Pragae 1605). Slovník obsahuje jen slova, ne frase; nejprve latinská, vyložená ostatními šesti jazyky, pak tatáž italská, chorvatská atd., vyložená slovy jazyků zbylých.

⁵⁰ Vocabularium hochrhythmico-bohemicum egregiae indolis et bonae spei pueris Friederico, Carolo, Danieli ab Ottersdorf . . . v. d. d. *Paulus Czernovicensus*. Pragae 1614. Sestavena jsou tu rýmujiící se slova česká jednoslabičná, dvouslabičná, trojslabičná i víceslabičná (tato končí se všechna jen na *vati* a *váni*); na př. membrum *oud*, stolidus *bloud* a j.

Dieteria seu proverbialia Bohemica, ad phrasim Latinorum accommodata atque per centurias quondam in usum scholae privatae distributa, nunc vero longe auctiora bonaque fide in gratiam studiosae iuventutis in publicum per *Jacobum Srnetium Warraviovinum* etc. edita ac denuo recensita (Pragae 1599). První vydání je z r. 1582. Sbíрка vydána byla později ještě dvakrát (1705, 1804). Na konci jest významné distichon Srncovo:

Vidimus innumeros scriptis certasse Bohemos,
sed patrio paucos hactenus ore loqui.

O Srncovi srv. článek *M. Řehořovského*, Jakub Srnc z Varvažova (ČČM 74, 1900, str. 559 n.) a *V. Flajšhanse*, Staročeské sbírky přísloví (ib. 82, 1908, str. 289 n.). O jiných podobných menších pomůckách pro školy partikulární jedná *Z. Winter*. Školy partikulární, str. 536.

⁵¹ Praecepta dialectices, pro eius studiosis et tyronibus, diligenti studio *M. Petri Codicilli a Tulechova* Pragae recognita. (Pragae 1590). Kniha sepsána jest po způsobu katechismu v otázkách a odpovědích a podává jasný názor o způsobu, jakým se tehdy logice na školách partikulárních i na universitě vyučovalo. Bylo by záhodno srovnati tuto knihu hlavně s dialektikou Melanchthonovou a Ramovou. Podobnou knihu sepsal *M. Venceslaus Rípa Stankovinus*: Brevis et succincta collatio praeceptorum dialectices Philippi Melanthonis et Petri Rami ex variis autoribus qui Philippo-Rameas dialecticas edidere in theses ad disputandum digesta et proposita in schola Zatecensi. Anno 1610. Kde se Melanchthon a Ramus v dialektice neshodovali, Rípa proponoval thesi k disputaci v slavné škole žatecké, kterou by se věc sporná osvětlila a rozřešila.

Humanisté čtli starověké spisy také za morálním poučením a na tuto výchovnou jejich stránku vždy a všude kladli velkou váhu; praktická filosofie byla u nich s oblibou pěstována slovem i písmem. Proto vydávali také pro školy jakési návody k mravnému a způsobnému chování; u nás napsal podobnou knížečku Aquilinas a Jiří Carolides z Karlsberka.⁵²

Velmi důležitou pomůckou při učení řečtině byly latinské překlady řeckých klasiků, jichž se často užívalo jako výkladů řeckého textu, který scholárům, zpravidla nedosti zběhlým v řečtině, vždy asi poskytoval mnohem více obtíží než sebe těžší text latinský.

Takové překlady máme z té doby v naší literatuře jen dva. První je překlad Sofokleovy Antigony Petra Codicilla z Tulechova, vydaný r. 1583 a pořízený patrně k výkladům, které Codicillus měl o Antigoně na universitě, asi podle vzoru podobných doslovných překladů Camerariových. Základem Codicillova překladu jest překlad Winsbemiův, vydaný ve Frankfurtě r. 1549, zde onde věcně i formálně měněný; i ve své předmluvě je Codicillus závislý na předmluvě svého vzoru. Vedle toho přeložil i úryvek z druhé knihy Xenofontových Apomnemoneumat v přídavku k svému »Ordo studiorum« volně, ale poněkud samostatněji. O Codicillově znalosti řečtiny nevydávají však tyto překlady, psané elegantní latinou, příliš chvalného svědectví.⁵³

O logice, kterou podle latinských vzorů napsal česky Šimon Genlius Sušický, zachované jen rukopisně, pojednal Č. Zíbrt, Česká logika ze XVI. století (ČČM 72, 1898, str. 171 n). Napsal také rhetoriku českou, též jen rukopisně zachovanou (Winter, Školy partikul. str. 587).

Snad tu možno vzpomenouti i filosofického spisu Jana Jesenského z Jessen: Zoroaster....de universa philosophia (Witebergae 1593).

⁵² O prakticko-filosofických spisech Bohuslava z Lobkovic jedná J. Truhlář, Hum., obr. 123 n. Spis Aquilinatův má titul: Regulae communes civilis vitae honeste instituendae ex comoediis Terentii excerptae et in disticha redactae per Paulum Aquilinatem Hradecenum. Quibus additi sunt rhythmici Boiemici, singuli singulas regulas continentes in usum pueritiae nostrae (Prostannae 1550). Srv. A. Truhlář, Ruk., str. 52 n. Práce Carolidesova má titul: Praeparatio pueritiae ad discendum honestos mores et liberales disciplinas. Navedení mladistvého věku k poctivým mrávům a svobodným literárním uměním (Pragae 1606). Srv. A. Truhlář, Ruk., str. 298. Jiný podobný spisek vydal Carolides o něco dříve: Praecepta institutionis generosae indolis iambico dimetro conscripta ad ill. et magnanimi herois domini Michaelis Sendivogii de Storskoet Lukovicze liberi baronis filium primogenitum Christophorum Michaellem Sendivogium. Autore M. Georgio Carolide a Carlsperga, poeta Caesario (z r. 1598). Srv. A. Truhlář, Ruk., str. 288 n.

⁵³ O této činnosti Codicillově promluvil jsem obšírně v pojednání: »Filologická činnost Mistra Petra Codicilla z Tulechova« (Listy fil. 18, 1891, str. 401 n.).

Studium starověkých klassiků, hlavně historiků, vedlo humanisty také k pěstování historie, zvláště vlastenecké. U humanistů italských bylo to ovšem zcela přirozené, ježto chtěli novým směrem studií oživit jen dávno zapadlou literaturu vlastního národa. Ale i humanisté mimoitalské přese všechn svůj kosmopolitický ráz, který jim často odnímal smysl pro literaturu domácí a vnucoval jim i pohrdání vlastním rodným jménem, jež rádi proto latinisovali, velmi záhy jeví vlastenecké smýšlení, píší někdy také jazyky domácími, vydávají středověká díla a zanášejí se oslavováním svého národa a jeho dějin.⁵⁴ Zrovna takové poměry byly i u nás. I našim humanistům vytýká se kosmopolitismus a nevlastenectví, některým do jisté míry právem.⁵⁵ Ale humanisté naši pozdější 15. a 16. století pokládali se za dobré Čechy a lásku svou k Čechám a Praze dávali v básních, svých často na jevo, jak by bylo lze snadno dokázati. Z této přichylnosti k domácí půdě vznikla u nich záhy snaha, oslavovati po rhetorickém způsobu starověkých historiků i některé části domácích dějin v básních i rhetorických traktátech.⁵⁶

K takovým dílům náleží prosaické vypravování Racka Doubravského, které vydal tiskem teprve Mitis r. 1574, ale jež pochází z r. 1501; v úvodě k básni této Čechy ztotožňuje úplně s Bohemí, t. j. Boji, národem, jak dobře ví, keltským.⁵⁷

Na universitě s oblibou pěstoval látky historické, jak se zdá, Campanus, a získal si zásluhy nejen o historii obecnou, nýbrž i domácí.⁵⁸ Jeho asi návodem poměrně hojné these obíraly se látkami z dějin domácích, k nimž arci látku čerpaly zcela nekriticky zvláště z Kosmy, Hájka a Dubravia; hlavní věci při rozbirání těchto historických látek byl ozdobný sloh, promíšený hojnými citáty ze starých klassiků.⁵⁹

⁵⁴ Srv. o tom *Paulsen*, str. 72 O německých humanistech jedná v tom smyslu *L. Buschkiel*, Nationalgefühl und Vaterlandsliebe im älteren deutschen Humanismus (Abhandlung zum Programm des kgl. Gymnasiums zu Chemnitz, 1887).

⁵⁵ Srv. o tom *Winter*, Děje, str. 21. O *Bohuslavovi z Lobkovic*, jemuž zvlášť výtka taková se činí, srv. *J. Truhlář*, Hum. str. 154 n.

⁵⁶ O historických studiích *Bohuslava z Lobkovic* jedná *J. Truhlář*, Hum., str. 25 a 46 n. O některých básních vlasteneckého obsahu (na př. o *Campanových* básních *Czechias* a dramate *Břetislav*) stala se zmínka již svrchu.

⁵⁷ *Vlastae Bohemicae historia Roderici Dubravii*, I. V. D. Edita studio et sumibus Thomae Mitis. Pragae 1574. Ocenění toho humanistického plodu v. u *J. Truhláře*, Hum., str. 107 n. O básních téhož obsahu učiněna byla zmínka výše; v. pozn. 11.

⁵⁸ *Z. Winter*, O životě, str. 348.

⁵⁹ Srv. na př. tyto spisky: Theses ex historia paganae Boemiae erutae, quas sub praesidio . . . M. I. Campani V. tuebitor *Ioannes Malinovsky a Hlavacova Rakonaeus*. Pragae 1610. Jedná tu o pohanských knížatech českých od Přemysla do Hostivíta. — Positiones

Naše historiky universitní zajímala také otázka o původu Čechů. Racek je směšoval s Boji, jiní s Henety, připomínanými již u Homera.⁶⁰ Známá jest, kolik sporů způsobila these profesora právníka Jana Matyáše ze Sudetu, týkající se původu Čechů. Sudet dokazoval, že nepřišli z Charvátska, nýbrž z Roxolanie (t. Ruska). Odvolával se na staré spisovatele a chtěl tou thesí podle vlastních slov oživit památku a slávu minulých věků. Kolébku Slovanů hledal v Asii. Všichni téměř profesori (Troilus, Šultys, Campanus, Kamének) obrátili se proti němu, přičítajíce mu neprávem mínění, že Čechy odvádí ze Skythů, až se do sporu vmísil a Sudetovo počínání ostře, ale nespravedlivě odsoudil r. 1616 tehdejší rektor Jan Abraham Gerštorf z Gerštorfu a Malšvic.⁶¹

Otázkou tou zabýval se již dříve také Petr Codicillus, jehož vlastenecké smýšlení jest na př. zřejmo z kapitoly »O slavném království českém« v Minuci a pranostyce na r. 1588. Studoval chonologii vládců českých a začal psáti o nejstarších vůdcích českého národa (nostrorum populorum), Marobudovi a Tudrovi, kteří se nazývali Boii, buď prý podle bojů, které vedli, nebo podle bohů, z nichž odvozovali svůj původ. Markomani nebo Moravané, kteří byli stejného jazyka s Boji, je starší a širší jméno těchto Bojů. Ti prý jsou potomci Sigovesa, kterého Čechové nazývají Čechem. (Czechovecium), a Pantasa. Předkové naši prý sídlili dříve ve Vindelicii u řeky Lechu, a přišli z krajiny, kde jsou města Benátky, Verona a Brixia. To dokazují jména míst, zřidel, řek a hor v oněch krajinách. Ozývá se v tom všem stará theorie o původu Čechů z Venetů, vedle několika nesprávných kombinací nových, zakládajících se na etymologiích podle zvuku slova. Theorie některých nynějších pseudofilologů jsou tedy již úcty hodného stáří. Práce Codicillova nikdy nebyla dokončena a nevyšla; o jeho kolektaneích, o nichž sám mluví a jež obsahovaly jeho historické studie, není dosud potuchy.⁶²

polemico-historicae ex historia Vladislai secundi Bohemiae regis et hunc secuti interregni erutae . . . quas praeside D. M. Ioanne Campano Vodniano . . . tuebitur *Przemislaus Altersperger Palaeopragenus*. Praegae 1611. — Theses ex historia regum Boh. qui post seculum interregnum ex Praemyslai stirpe regnarunt erutae. In publico examine ad Iulii 3. anno 1613 . . . D. Campano . . . praeside et *Bernardo Machanio Reginae Hradeceno* respondente ventilandae. Praegae.

⁶⁰ Srv. Bohemiados rudimenta, hoc est de Bohemiae situ incolis eorumque moribus nec non de primis reipublicae Czechicae moderatoribus . . . Praegae 1610.

⁶¹ Dějiny tohoto sporu nejnověji dobře vypsál a posoudil Dr. *Josef Volf*. Jin Matyáš ze Sudetu (Památky archeol. 22, 1906—1908, str. 531 n.), kde podrobně uvedena i všechna literatura.

⁶² O všem tom vykládá Codicillus sám v listě svém, uveřejněném v úvodě *Lupáčovy* Rerum bohemicarum Ephemeris (Praegae

Veleslavínův Historický kalendář a Lupáčova Rerum bohemicarum ephemeris z r. 1584 i *Ješínovo vydání Dalimila* z r. 1620 jsou rovněž ovoce této záliby v domácích dějinách, pěstěné na staré universitě Karlově.

Z professorů universitních, kteří vykládali klassiky, tedy málokterí (Trojan Nigellus, Collinus, Aerichaleus, Rosacius, Campanus, Petr Codicillus, Pressius) účastnili se této skrovné literární produkce vědecké nebo školské, která obsahem svým dotýkala se oborů nynější filologie. Školskou literaturu odbornou pěstovali s větším úsilím odchovanci university, zaměstnaní na školách partikulárních; vyniká mezi nimi zvláště Pavel Aquilinas.

Vědecká činnost university samé neprojevovala se tedy dostatečnou měrou slovy psanými nebo tištěnými. nýbrž přestávala docela po způsobu středověkých universit na ústních výkladech v přednáškách a hlavně při disputacích a deklamacích bakalářských, mistrských a professorských, při nichž předkládány a řešeny rozličné thesise neboli kvěstie, totiž sporné otázky z oboru těch nauk, jimž na fakultě vyučováno.⁶³ Thesí těch a kvestií známe dosti, a leckdy zachováno jest i jejich provedení; nejhojnější jsou z nauk filosofických a některé z nich věru podle našich pojmů titěrné a směšné.⁶⁴ Thesí obsahu filologického podle našich nynějších pojmů o filologii je v nich velmi málo.⁶⁵ Jest velká škoda, že professori sami své thesise a dispu-

1584). Také po *Collinovi* zůstalo mnoho rukopisů neuveřejněných, básní i prósy. Jen malá část jeho děl vydána byla tiskem (Mon. un. III, str. 168 n. a podle toho *Lupáč* v *Ephemeris* k 4. červnu 1566). Že *Marcomani* jsou *Moravané* a *Hermunduri* *Mišňané* nebo *Čechové* okolo *Vrchlabí*, vykládá, patrně podle učitele svého *Codicilla*, také *Veleslavín* ve svém *Dictionarium linguae latinae* z r. 1579 s. v. *Marcomanni* a *Hermunduri*.

⁶³ Srv. o nich výklad *Z. Wintra*, *O životě*, str. 401 n.

⁶⁴ Srv. na př. thesi promoční *Adama Jenikovského* (*Investiva chorearum in politia Christiana turpitudini opposita quam pro prima lauru philosophica in academia Pragensi propositam . . . deponit Adamus Genikovský Cutenus*. Pragae 1614): An chorearum exercitium in bene constituta politia ferendum? Jest to řeč namířená proti tanci. — *Funambulorum opera an naturalia?* (v Boh. Jičínského *Programmata academiae Pragensis* na r. 1612). — Srv. jiné podobné thesise u *A. Truhláře*, *Ruk.* str. 112 (*Utrum canes vetulos loris assuescere serum sit?*), str. 168 (*An senibus uxores ducendae?*).

⁶⁵ Taková byla na př. these: *Graeci et Bohemi habentne ablativum* (*A. Truhlář*, *Ruk.*, str. 34), zajímavá, která však tehdyž nemohla býti ani náležitě řešena, nebo these, které si ke své disputaci zvolil r. 1613 *Dr. Michal Gehler Zhořelský* (*Disputatio philosophica miscellanea quam pro loco in facultate philosophica obtinendo ad d. XI. Mart. 1613 publice proponit Michael Gehlerus Gorl., d. et paedagogii acad. rector. Pragae*): *Lingua Hebraica . . . fons est reliquarum omnium. Perperam verba communia esse credita; participia tamen eorum utroque modo usurpantur. Adulor te Cicero dixit, non adulor tibi*. Jiné these týkají se také prosodie některých slov latinských.

tace uveřejňovali tak zřídka (činil tak na př. Mikuláš Troilus a Jan Matyáš ze Sudetu). Vědecká činnost profesorů zdála se proto veřejnosti praskrovná, i není divu, že r. 1613 Václav Kochan z Prachové pokládal za nutné při jedné právnické disputaci Jana Matyáše ze Sudetu jako respondent jí hájiti, a že sám Sudet trpce vytýká těm, kdo nic nepracují, že se těžce prohřešují proti svému národu, a ukazuje na horečnou vědeckou činnost Němců.⁶⁶ Příčina, proč professoři thesi a disputací svých nevydávali, jako nemohli vydávati mnohá jiná svá díla literární, jest opět nedostatek peněz a ochotných nakladatelů.⁶⁷ Skromné poměry naše a zanedbaný stav university právě za největšího rozkvětu humanismu jistě nesou tu značnou část viny. Můžeme zajisté přisvědčiti povzdechu Petra Codicilla, jenž při jedné příležitosti o universitě napsal tyto verše:

Qua sita turritae sunt inclyta moenia Praegae
ac sinuat celeres Multava planus aquas:
ardua Musarum domus illic paupere censu,
paucis, at doctis statque vigetque viris

a můžeme přáti i nyní universitě, co jí přál r. 1610 Václav Rokycanský z Kouřimě:

Cresce per antiquos, nunquam violabilis, annos
nec similis toto sit locus orbe tibi!⁶⁸

⁶⁶ Srv. o tom všem výše uvedené pojednání Dr. Josefa Volfa. Právnické disputace Sudetovy i odpověď Kochanova na jednu z nich, jsou v univ. knihovně pod sign. 47 F 37.

⁶⁷ V jiných oborech nebylo tomu jinak; i tam vynikli literární činnosti jen někteří professoři. O mathematicích srv. spis J. Smolka, *Mathematikové v Čechách od založení university Pražské až do počátku tohoto století* (Živa 1864). O Zalužanském psal Ladislav Čelakovský: Adam Zalužanský ze Zalužan ve svém poměru k nauce o polhavi rostlin (v Praze 1876).

⁶⁸ Epithalamium in nuptias clarissimi viri, virtute et eruditione praestantis D. doctoris Thomae Husinecii, Physicae professoris in academia Pragensi, et pudicae Virginis Salomenae Trupeliae Lithomericenae etc. a M. Petro Codicillo.

De studiorum in Bohemia progressu et incrementis metrica deglamatio in honorem et restaurationem almae academiae Pragensis publice in collegio Carolino 10. Cal. Apr. hora 17. recitata a Venceslao Rokycansky Gurimeno (Pragae 1610).

O překladech klasiků starověkých do češtiny, za té doby poměrně hojných, jakož i o českých spisech humanistických zmínky tu neutiněno schválně. Professoři universitní, dokud byli činní v universitě, této činnosti si nehleděli, nýbrž psali zpravidla díla svá latinsky.

Kdo jest skladatelem básně Ciris?

Napsal Ant. Kolář.

(Dokončení.)

Není-li možno prohlásiti za skladatele básně Ciris Cornelia Galla, přece snad mohli bychom připustiti, že byla složena od jiného nám neznámého básníka téže doby. Neboť Skutsch uvedl na důkaz toho dosti důvodů z povahy a rázu epyllia, jež jeví zřejmé stopy napodobení epyllií alexandrijských, jaká byla v oblibě právě za doby Gallovy, jak po stránce vnitřní tak i formální.¹ Dříve však, než přistoupíme k těmto jeho důvodům, musíme zaujmouti určité stanovisko v jiné neméně důležité otázce, která se týče vzájemného vztahu mezi Vergiliem a skladatelem básně Ciris jak v částečném napodobení, tak i v úplném přejímání jednotlivých veršů i větších skupin veršových.

Vznikla-li Ciris před básněmi Vergiliovými, rozumí se samo sebou, že všechny shodné verše, jimiž oplývají zejména Bucolica a Georgica, přejal Vergilius z ní. Vyžaduje tedy tento vzájemný poměr přirozeně, abychom přikli Ciris nějakému významnému básníku, jakým byl na př. právě Cornelius Gallus, sice zůstává nám nepochopitelné, proč by byl Vergilius tak dlouho a v takové míře napodobil básně nějakého bezvýznamného skladatele.

Avšak ani v tom případě, prohlásíme-li Galla za jejího skladatele, nenalzáme vhodnějšího důvodu k vysvětlení vzájemného vztahu mezi oběma básníky, nežli je Skutschův: »zweifelloos meinte Vergil mit so gehäuften und umfangreichen Citaten seinem Gönner eine Freundlichkeit zu erweisen.«² Tento důvod nemůže nás však nikterak uspokojiti, poněvadž přejímáti dvacet let verše z jediné, nad to ne zvláště vynikající básně jest u takového básníka, jakým byl Vergilius, přece jen podivný způsob osvědčování přátelství. Či máme se domnívati, že Vergilius stejně vydatně jako z básně Ciris těžil i z ostatních básní Gallových? Tomu by se zdála nasvědčovati poznámka Serviova k v. 46 eklogy X: »hi omnes versus Galli sunt, de ipsius translati carminibus«. Obsahuje-li tato ekloga verše z Gallových elegií či z jeho básní bukolických, psaných hexametry, jest pro nás vedlejší;³ ale nechťjme ani pomyslití, jaké výsledky by vyplývaly pro básnickou hodnotu Vergiliovu, užil-li stejnou měrou také ostatních domnělých epyllií Gallových!

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 64 nn. a Gallus und Vergil, str. 4 nn.

² Aus Vergils Frühzeit, str. 110 a Gallus und Vergil, str. 16.

³ Srv. Wenigův výklad o té věci v článku: O Vergiliových Bukolikách a současném směru literatury římské, Listy filol. XXXV, 1908, str. 427—430.

Na důkaz oprávněnosti své domněnky o Vergiliově napodobení veršů básně Ciris uvádí Skutsch také, že od VIII. knihy Aeneidy stopy napodobení stávají se řidšími.¹ To prý souvisí se smrtí Gallovou r. 26 př. Kr. a s klatbou, kterou uvrhl na jeho jméno císař Augustus. Pod dojmem hněvu císařova odstranil prý Vergilius nejen chválu Gallovu ze čtvrté knihy Georgik, nýbrž ustal také v druhé části Aeneidy od napodobení básně Ciris. Odstranil-li však Vergilius na popud císařův zmínku o Gallovi ze čtvrté knihy Georgik, čekali bychom přirozeně, že vymýtil také všechny verše, jež do této části z básně Ciris byl přejal. Ale právě v této části nalézáme hojně veršů, jež zapomněl Vergilius odstraniti; srovn. G. IV, 348 ∞ Cir. 446, G. 388 n. ∞ Cir. 394 n., G. 430 n. ∞ Cir. 516, G. 443 ∞ Cir. 378, G. 492 ∞ Cir. 420.

I v tom případě však, pokládáme li obráceně skladatele básně Ciris za napodobitele Vergiliova, můžeme snadno vyložit tuto věc, nad kterou se pozastavuje Skutsch. Neboť příčinou toho, že napodobení druhé části Aeneidy ubývá, mohla býti větší záliba skladatele básně Ciris v prvních šesti knihách; neboť i nyní většina čtenářů dá zajisté přednost této části před druhou.² Krom toho nenalezl napodobitel v druhé části Aeneidy, vyplněné z největší části samými boji, nic vhodného pro svou potřebu, zvláště když mu nešlo o vyličení bojů při obléhání Megar, nýbrž jen o erotickou stránku báje.

Než přistupme již k jednotlivým místům, jež ve více méně shodné podobě obsahuje Ciris a básně Vergiliovy, a zkoumejme, zdali závěr, k němuž dospíváme při povšechné úvaze o vzájemném vztahu mezi oběma básníky, že totiž básně Vergiliovy jsou vzorem a skladatel básně Ciris napodobitelem, osvědčí se i při podrobnějším rozboru jednotlivých míst. Než tu vznikají opět nové obtíže. Neboť všichni badatelé, kteří srovnáním veršů obou básníků snaží se vypátrati originál a imitaci, přistupují k svému úkolu s neoprávněným předpokladem, že originál jest vhodnější než imitace. Takovéto aesthetické důvody jsou však předně velice subjektivní, řídíce se individualitou posuzovatelovou, jak patrně zejména z toho, že na základě týchž míst Skutsch a Drachmann prohlašují Vergilia za napodobitele básně Ciris, naproti tomu Jahn a zvláště Leo pokládají básně Vergiliovy za vzor. A dále, podaří-li se nám jakž takž shodnouti se o tom, že té či oné myšlenky bylo užito na jednom místě obratněji nežli na druhém, co z toho vyplývá pro časovou prioritu obratnějšího skladatele? Nemohl-li někdy napodobitel předstihnouti svůj vzor v obratnějším užití té neb oné myšlenky?³ Chceme-li tedy vytěžiti přece něco z onoho množství míst, společných oběma bás-

¹ Gallus und Vergil, str. 122.

² Jahn, Berl. philol. Woch. XXVII, 1907, sl. 42.

³ Srv., co vykládá o imitaci básníků římských E. Bickel v Bursianových Jahresber. XXXVI, 1908, str. 250—258.

níkům, musíme si zvoliti jiné kriterion, jež nepodléhá tak snadno subjektivním rozmarům. A tím jest nepopíratelné faktum, že Vergilius v těch básních, jež vykazují největší počet veršů, společných s básní Ciris, užil řeckých vzorů, a to v Bukolikách Theokrita, v Georgikách mimo jiné i Homera.¹ Shledáme-li tedy, že podobná myšlenka, jež se vyskytuje u Vergilia a v básni Ciris, jest také v řeckém vzoru Vergiliově, můžeme prohlásiti směle Vergilia za napodobitele vzoru řeckého a souditi, že skladatel básně Ciris, jenž při skládání svého epyllia sotva měl potřebi týchž vzorů řeckých jako Vergilius, přejal shodný verš přímo z Vergilia do své básně.

Pozorujme proto blíže tyto doklady.

1.

Cir. 267:

dicam equidem, quoniam tu me non dicere, nutrix,
non sinis: *extremum hoc munus morientis habeto.*

Ecl. VIII, 60:

praeceps aërii specula de montis in undas
deferar; *extremum hoc munus morientis habeto.*

Scylla plížie se v noci k loži otcovu, aby mu ustríhla nachovou kadeř a zjednala si tak lásku Minoovu, jest spatřena svou chůvou, jež znepokojena se jí táže, co jest příčinou tak náhlé změny, jež se s ní udála, a co zamýšlí podniknouti. Scylla z počátku váhá, konečně se však přizná, že byla jata láskou k Minoovi a že si chce získati jeho lásku nachovou kadeří otcovou. Toto vyznání jest prý poslední službou, kterou může prokázati před svou smrtí své drahé chůvě.

Leo správně poznamenal², že tato slova v ústech Scylly jsou neobratná, poněvadž takový výrok jest případný pouze u člověka, jenž jest k smrti pevně odhodlán, nebo jenž si jest vědom, že hrozící smrti nelze nijak uniknouti, kdežto z předešlých veršů není patrné, že by Scylle hrozilo nějaké nebezpečí smrti, naopak z veršů 273 n. a 280 n. jest vidno, že doufá ve zdar svého odvážného pokusu. Skutsch připouští³, že Scylla jest nedůsledna ve svém jednání, omlouvá však její nedůslednost rozčillením v nebezpečné situaci, v níž stavy duševní rychle se střídají. Scylla spatřivši svou chůvu Carme, v prvním okamžiku děsí se jedině smrti, poznavši však její soucit k sobě, nabývá důvěry v život a naděje ve zdar podniku, jestliže jí Carme při-

¹ Deuticke n. u. m. str. 12 n.

² Hermes 1902, str. 40.

³ Gallus und Vergil, str. 64.

spěje. Zkrátka Skutsch přičítá vše na vrub snaze básníkův, vyličití psychologicky věrně dle skutečnosti duševní stav Scyllin. Tento úmysl básníkův není však nikde patrný, nebo měl-li jej básník, musíme říci, že není proveden správně. Neboť Carme hned od počátku, strachujíc se o svou chovanku, dává na jevo svou láskyplnost a soucit (zejména ve verších 241—249), tak že Scylla mohla již dávno poznati, že jí nehrozí takové nebezpečství, jak si myslila. Není tedy správně, pokládati její výrok »extremum hoc munus morientis habeto« za výrok, pronesený pod dojmem strachu před smrtí. Mimo to Scylla již před vyznáním prosí Carme, aby ji zachránila (v. 275; vyznání samo následuje teprve ve v. 278 nn.), nikoli teprve, když byla poznala, jaký dojem vyznání ze zločinu na ni učinilo. Konečně Carme neváhá ani okamžik, aby pomohla své chovance, nýbrž hned jí slibuje pomoc pro ten případ, že by nebylo možno otce jinak obměkčiti.

Mnohem vhodněji užil týchž slov Vergilius v ekloze VIII, 60. Pastýř Damon nemůže přežiti nevěry své milenky, jejíž lásce nyní těší se jiný, nýbrž jest odhodlán ukončiti svůj život. Poslední dar, který jí může nabídnouti, jest jeho život. Skutsch pozastavuje se nad slovem *morientis* a praví¹: »Ich will sterben, das soll das letzte Geschenk sein — gut. Aber ich will sterben das soll das letzte Geschenk des Sterbenden sein, da ist ein poetischer Gedanke durch die Tautologie völlig verdorben.« Leo pojímá jinak smysl veršů²: »Das Besondere der Worte liegt darin, dass extremum munus morientis nicht »das letzte Geschenk des Sterbenden« ist, sondern »das letzte Geschenk, und zwar des Sterbenden«. Básník užívá prý slova *morientis* úmyslně, aby naznačil, že právě smrt Damonova dívku vysvobodí. Tento výklad Leův nezdá se mi ani dosti jasný ani vhodný. Kdyby Damon řekl: »moje smrt bude posledním darem umírajícího«, bylo by to ovšem nejapné. On však praví vlastně něco jiného: »já vrhnu se se skály do vln mořských; to (což ovšem smyslem jest totéž jako smrt, vztahuje se však k onomu skoku) bude poslední dar umírajícího«. Proč by myšlenka: »skok do vln mořských bude poslední dar umírajícího« měla býti neobratná, nevidím.

Abychom však již přistoupili k vlastnímu rozhodnutí vzájemného vztahu mezi oběma místy, důležité jest, že Vergilius přejal nejen celou myšlenku, nýbrž i jednotlivá slova z Theokrita³. Také u něho III, 25 onen pastýř, jenž nešťastně miloval Amaryllidu, chystaje se ke skoku se skály, praví:

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 119 a Gallus und Vergil, str. 66.

² Hermes 1907, str. 48.

³ Leo, Hermes 1902, str. 40; Jahn, Progr. des kölln. Gymnasiums zu Berlin 1898, str. 23, Hermes 1902, str. 169 a Berl. philol. Woch. XXVII, 1907, sl. 41.

τὰν βαίταν ἀποδὺς εἰς κύματα τὴνῳ ἀλεῦμαι,
 (= in undas deferar)
 ὅπερ τὼς θύννως σκοπιάζεται (= specula) Ὀλπις
 ὁ γριπεύς·
 καὶ κα δὴ ποθάνω, τό γέ μ' ἀν τεὸν ἀδὺ τέτυκται
 (= munus habeto).

Mimo to eklogy VIII, verš 58:

omnia vel medium fiant mare
 shoduje se s Theokr. I, 134:

πάντα δ' ἑναλλα γένοιτο

a verš 60, o němž právě jednáme:

extremum hoc munus morientis habeto

shoduje se s veršem 20 n. Theokritovy básně XXIII.:

δῶρά τοι ἦλθον | λοίσθια ταῦτα φέρων.

Jest, myslím, vyloučena domněnka, že skladatel básně Ciris měl na mysli místo Theokritovo¹ a že Vergilius přejal od něho verš 60, zejména také z toho důvodu, že by pak bylo třeba místo Vergiliovo vyložiti kontaminací, poněvadž napodobení Theokrita ve verších předešlých jest nesporno. Jest však naprosto zbytečno domnívati se, že Vergiliovi nepostačily idylly Theokritovy, zvláště když podobnou myšlenku, kterou pronásí ve v. 60, u něho nalezl. Proto nezbyvá než poměr obrácený, že totiž skladatel básně Ciris přejal verš 267 z Vergiliovy eklogy VIII.

¹ Skutsch uvádí na doklad mínění, že skladatel básně Ciris užil také básni Theokritových při skládání svého epyllia, verš Cir. 372: *ter in gremium mecum . . . despue a Theokr. VI, 39: ὥς μὴ βασκανθῶ δέ, τοῖς εἰς ἔμδον ἔπνευσα κόλπον* (Gallus und Vergil, str. 183; srv. také, co o té věci vykládají Wünsch, Rhein. Mus. LXII, 1902, str. 472 a Hardie, Journal of Philol. XXX, 1907, str. 284, pozn. 2). Neboť u Vergilia podobné myšlenky nikde nenalézáme. Ale Jahn (Berl. philol. Woch. 1907, str. 39) právem upozorňuje na to, že podobné rčení bylo u spisovatelů římských dosti obvyklé; neboť vyskytuje se u Varrona d. r. I, 2, 27, Tibulla I, 2, 51 (ter cane, ter dictis despue carminibus), I, 2, 96 (despuit in molles et sibi quisque sinus) a Plinia N. H. X, 23, 35, XXVIII, 4, 7. Jest však zajímavé, že touž myšlenku nalézáme nejen u Theokrita, nýbrž i u Kallimacha ve zl. 235: *τοῖς κόλποισιν ἐπιπύουσιν γυναῖκες*. Poněvadž, jak hned v následujícím uvidíme, lze dokázati, že skladatel básně Ciris Kallimacha znal a ho užil, jest možno, že také v tomto případě, přiklonil-li se vůbec ke vzoru řeckému, měl jeho verš na mysli.

2.

Cir. 301 nn.:

numquam tam obnixe fugiens Minois amores
praeceps aërii specula de montis abisses,
 unde alii fugisse ferunt et numen Aphaeae
 virginis assignant, alii quo notior esses,
 Dictynnam dixere tuo de nomine lunam.

Ecl. VIII, 59:

praeceps aërii specula de montis in undas
 deferar . . .

O těchto dvou místech vykládati jest vlastně zbytečno, poněvadž z toho, co bylo vyloženo pod č. 1, logicky nutně vyplývá, že verš Cir. 302 jest napodobením 59 verše eklogy VIII. Poněvadž totiž jsme ukázali, že slova verše Cir. 267 jsou přejata z 60 verše eklogy VIII., nemůže býti pochybnosti o tom, že také verš předešlý této eklogy, jenž se shoduje s v. Cir. 302, přejal skladatel básně z Vergilia. Niemeně pokládám za vhodné, podati přece obšírnější výklad o těchto místech, a to proto, že zde máme zvláště charakteristický příklad — mírně řečeno — ukvapenosti Skutschovy v úsudku.

Co se týče místa Vergiliova, bylo ukázáno na str. 432 srovnáním veršů ekl. VIII, 58 = Theokr. I, 132 a téže eklogy verše 59 ∞ Theokr. III, 25—26, že Vergilius čerpal z Theokrita, což jest nad to ještě podporováno shodou situace u obou básníků. Naproti tomu úplná různost situace a mimo to nedostatek shody slovní vylučují domněnku, že verš Cir. 302, jenž až na konec (abisses — in undas) shoduje se úplně s veršem Vergiliovým, vznikl napodobením místa Theokritova. Neboť v básni Ciris Carme oslovující svou mrtvou dceru Britomartis, praví: »kdybys nebyla bývala jata tak velikou touhou po lovu, nebyla bys se vrhla se skály, prchajíc před láskou Minoovou«. Leo vidí ve způsobu, jakým jest vyjádřena tato myšlenka v básni Ciris, důkaz priority Vergiliový¹. V básni Ciris není prý totiž blíže udáno, kam Britomartis se vrhla. Že do moře, vidíme z Kallimachova hymnu III, 195, jenž vypravuje touž báji (ἡλατο πόντον προήνορος ἐξ ὑπάτοιο). V básni Ciris scházejí tedy slova »in mare, in undas«. »Wer die Wendung erfand,« pokračuje Leo, »musste sagen, worum es sich handelt; wer sie abschrieb, dem konnte die Vorstellung, der Berggipfel sei ein Küstenriff, so geläufig sein, dass er das eigentlich Bezeichnende fortliess.« Vergilius však neopominul dodati slova »in undas«.

¹ Hermes 1902, str. 40.

Skutsch připouští¹, že oněch slov »in mare, in undas« postrádáme v básni Ciris, ale to prý se nestalo vinou básníkovou, nýbrž osudnou náhodou, že onen verš, jenž byl původně mezi veršem 302 a 303 a ona slova obsahoval, vypadl. Básník měl prý totiž na mysli verše 190 nn. Kallimachova hymnu III. a do jisté míry je přeložil do latiny. Kallimachos vypravuje o Britomartě, deeri Carme, toto:

ἤς ποτε Μίνως

- πτοιηθεῖς ὑπ' ἔρωτος κατέδραμεν οὐρεα Κρήτης . . .
 195 μέσφ' ὅτε μαρμπομένη καὶ δῆ σχεδὸν ἤλατο πόντον
 προήονος ἔξ ὑπάτοιο καὶ ἔνθορεν εἰς ἀλιήων
 δίκτυα, τὰ σφ' ἐσάωσαν· ὅθεν μετέπειτα Κύδωνες
 νύμφην μὲν Δίκτυναν, ὄρος δ' ὅθεν ἤλατο νύμφη
 Δικταῖον καλέουσι· ἀνεστήσαντο δὲ βωμούς . . .
 204 Οὐπι ἀνασσ' εὐῶπι φαεσφόρε, καὶ δέ σε κείνης
 Κρηταέες καλέουσιν ἐπωνυμίην ἀπὸ νύμφης.

Že jest mezi verši 302 a 303 v básni Ciris mezera, dovzuje Skutsch z toho, že konec verše 302 jest porušen a že ani konjektura Silligova obisses, ani Scaligerova abisses, ani Hauptova iisses — ta ovšem jen proto, že prý se tato forma kromě u Plauta a Terentia zřídka vyskytuje u básníků římských — nemohou jej emendovati². Dále pozastavuje se Skutsch nad slovem »unde« ve v. 303, jež prý nedává smyslu, ani překládáme-li je »odkud«, ani překládáme-li je »proto«. Konečně, jak souvisí jméno Britomartino »Dictynna« se slovy »praeceps aerii specula de montis abisses«? Celé místo prý znělo asi takto: nunquam de montis specula < in undas te deieciisses et in retia abdidisses > unde alii fugisse ferunt et numen Aphaeae virginis assignant, alii quo notior esses Dictynnam dixere tuo de nomine lunam. Jedině tak má smysl slovo »unde«, protože se vztahuje ke slovu »retia« nebo »dictya«, jež předcházelo v onom vypadlém verši; nyní teprve chápeme, jak souviselo jméno »Dictynna« s verši předeslými. Zkrátka, uznáme-li onu mezeru, místo básně Ciris »praeceps de monte se deiecit < . . . in retia >, unde . . . ferunt et nomen . . . assignant . . . alii . . . , dixere« shoduje prý se skoro do slova se slovy Kallimachovými »ἤλατο . . . προήονος ἔξ ὑπάτοιο . . . εἰς ἀλιήων δίκτυα . . . ὅθεν (unde!) . . . καλέουσιν«, tak že prý nelze věřit, že by uprostřed mezi Kallimachem a básní Ciris stálo místo Vergiliovo, které nemá pranic co činiti s Britomartis.

Vše, co Skutsch vykládá, čte se z jeho knihy velmi pěkně; přihlédneme-li však k věci blíže, zejména prohlédneme-li místo

¹ Gallus und Vergil, str. 58 nn.

² Leo, Hermes 1907, str. 48 souhlasí v té věci se Skutchem. Nejvíce zamlouvá se konjektura Scaligerova abisses; abire = in profundum ire jako u Verg. Aen. IX, 695—697: volat Itala cornus aera per tenerum stomachoque infixia sub altum pectus abit.

Kallimachovo, shledáme, že tento na první pohled tak přesvědčující výklad má své slabé stránky. Že skladatel básně Ciris napodobil nejen toto místo Kallimachovo, nýbrž i jiné verše jeho, dokázal přesvědčivě již před Skutschem Zotto¹ a měli jsme již v předešlé části příležitost na to poukázat. Napodobení to je patrné zejména, srovnáme-li toto místo:

Cir. 352 n.:

quem pavidae alternis fugitant optantque puellae,
Hesperium vitant, optant ardescere Eoum

a Kallim. Hekal. zl. 52:

αὐτὸν μὲν φιλέουσ' αὐτὸν δὲ τε πεφρίκασιν
Ἑσπέριον στυγέουσιν, ἀτὰρ φιλέουσιν Ἑῶνον.

Také slova Cir. 519: et litoribus desertis jsou překladem slov Kallimachova hymnu delského 243: *ἐνὶ σπιλάδεσσιν ἐρήμοις*. Proto však není třeba uznávat mezi veršem 302 a 303 mezeru, abychom uvedli obě místa ve shodu. Na onom místě Kallimachově vyskytuje se totiž částice *ὅθεν* dvakrát; kterou z nich měl na mysli Skutsch, není patrné ze způsobu, jakým uvedl místo Kallimachovo, vypustiv a nahradiv tečkami vše, co se mu nehodilo. Měl-li na mysli první *ὅθεν*, neuvedl tím nijak obě místa ve shodu, poněvadž toto *ὅθεν* znamená »proto«, tak že mu nemůže odpovídati »unde« v básni Ciris, jež znamená »odkud«. Měl-li na mysli druhé *ὅθεν*, jež vskutku má význam místní, dopustil se chyby, poněvadž se tato částice nevztahuje na slova *εἰς ἀλιήων δίκτυα*, jak by mělo býti při výkladu Skutschově, nýbrž na něco docela jiného, co Skutsch zapomněl uvést. Vynechal totiž slova:

Κύδωνες

198 *νόμφην μὲν Δίκτυνναν, ὅρος δ' ὅθεν*
ἤλατο νόμφη,
Δικταῖον καλέουσιν.

Právě v těchto slovech možno viděti vzájemný vztah mezi oběma místy. Neboť slova latinská: *specula de montis, unde alii fugisse ferunt* jsou do jisté míry překladem místa řeckého: *ὅρος δ', ὅθεν ἤλατο νόμφη*. I *ὅθεν* i *unde* vztahuje se na onu skálu, se které Britomartis seskočila do moře. Ovšem oba básníci v dalším se rozcházejí. Kallimachos totiž vykládá jedině jméno Britomartino »Diktynna«; proto připojil, že nymfa skočila *εἰς ἀλιήων δίκτυα*, po kterýchžto sítích rybářských dostala i ona i skála, se které skočila, jméno. Skladatel básně Ciris neměl v úmyslu podati výklad tohoto jména Britomartina; prostě se

¹ La Ciris e le sue fonti greche, str. 30 nn.

o něm zmínil ve v. 304—305, předpokládaje, že jeho původ jest známý.¹ Znal však mimo to ještě jiné jméno Britomartino Ἀφαῖα (Aphaea), odvozované od adjektiva ἀφανής, jehož výklad chtěl podati. Poněvadž však buď neznal aitiologického výkladu jeho, který podává Antoninus Liberalis², nebo chtěl podati výklad jiný, uvedl jméno v souvislost se skokem Britomartiným se skály, jímž zmizela nymfa na vždy zrakům lidským. Spočívá tedy ve v. 303 zvláštní důraz na slově ne právě případném fugisse:

unde alii fugisse ferunt et numen Aphaeae
virginis adsignant.

Není tudíž, myslím, nejmenší příčiny uznávati mezi verši 302—303 mezeru. Celý výklad Skutschův o té věci jest pouhý fantóm, vznášející se ve vzduchu beze vší opory. Možná, že i Vergilius užil na onom místě eklogy VIII. vedle Theokrita také Kallimacha; aspoň slova verše 59: aerii specula de montis upomínají velice na 126 verš Kallimachova hymnu delského οὐρεος ἔξ ὑπάτου σκοπιῇν ἔχει. Jest však nepochybno, že místo básně Ciris jest kontaminací z Kallimacha a Vergilia: od básníka řeckého přejata věc, od římského slova verše 302.

3.

Cir. 429 n.:

ten ego? nec mirum, vultu decepta puella
ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Ecl. VIII, 41:

ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!

Poněvadž též verš vyskytuje se též u Theokrita II, 82: *χῶς ἴδον, ὥς ἐμάνην, ὥς μοι περὶ θυμὸς ἰάφθῃ δειλαίας*, lze snadno dokázati, či verš jest originál a či opis. Ten básník totiž, jenž si zvolil Theokrita za svůj vzor, jest jeho původcem. A o Vergilioví dokázal Jahn³, že v celé této ekloze zvolil si Theokrita za vzor. Neboť napodobením jest nejen verš 41, nýbrž celá část eklogy od v. 14 do 61 jeví hojně stopy napodobení básní Theokritových I, III, XI. Z idyllů I. napodobil Vergilius verše 13, 14, 19, 25, 29, 30 nn., 38, 39, 40, z idyllů III. verše 8, 9, 15, 16, 25, 27, 38, 41, 42. Ve verších 37—41 tanuly mu

¹ Alii (sc. Cretes), quo notior esses, Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam = Kallim. hymn. III, 204: καὶ δέ σε (sc. Ἀρτεμιν) κένης Κορηταῖες καλέουσιν ἐπωνυμίην ἀπὸ νύμφης.

² Ant. Lib. 40 vypravuje, že Britomartis připlula s rybářem Andromedem na ostrov Aiginu; když ji tento chtěl znásilniiti, prchla z lodi do háje: ἀνταῖθα ἐγένετο ἀφανής καὶ ὠνόμασαν αὐτὴν Ἀφαίαν.

³ Progr. des kölln. Gymnasiums zu Berlin 1898, str. 8 n., Hermes 1902, str. 167 n.

před očima verše 25—29 Theokritovy básně XI. Ve v. 41 mohl míti na mysli také verše Theokritovy III, 41 n.: *ἀ δ' Αἰαλάντια ὥς ἰδεῖν, ὥς ἐμάνη, ὥς εἰς βαθὺν ἄλατ' ἔρωτα*. Spíše však napodobil uvedený Theokritův verš II, 82, ježto slova »malus error« upominají na Theokritovo *δειλαία*. Vyplývá tedy nade vši pochybnost tento vztah mezi oněmi třemi básníky: Theokritos — Vergilius — skladatel básně Ciris.

4.

Cir. 135:

Iuppiter, ille *etiam* Poenos domitare leones.

Ecl. V, 27:

Daphni, tuum *Poenos etiam* ingemuisse leones.

Srovnáme-li obě místa, vidíme, že v básni Ciris položen jest onen verš vhodněji než u Vergilia. Neboť skladatel básně Ciris mohl dobře říci, že moc lásky jest tak veliká, že si podmaňuje i punské lvy, šelmy nejlítější. Vergilius však praví, že nad smrtí pastýře Dafnida lkala celá příroda, i punští lvové. Právem pokládá Skutsch¹ tuto myšlenku Vergiliovu za neobratnou; neboť jak mohou punští lvi oplakávati smrt Dafnida, jenž zemřel na Sicilii? Z toho však ještě neplyne, jak soudí Skutsch, že jest možno vyložiti tento verš jedině tehdy, pokládáme-li jej za napodobení básně Ciris. Neboť Vergilius zvolil si opět pro celé ono místo, kde se vyskytá verš 27, za vzor Theokrita². S verši 24—26:

non ulli pastos illis egere diebus
frigida, Daphni, boves ad flumina, nulla nec amnem
libavit quadrupes nec graminis attigit herbam

souhlasí totiž verše Theokritovy I, 74 n.:

*πολλαὶ οἱ παρ' ποσσὶ βόες, πολλοὶ δέ τε ταῦροι,
πολλὰ δ' αὖ δαμάλαι καὶ πόρτιες ὠδύρατο*

a veršům 27—28:

Daphni, tuum Poenos *etiam* *ingemuisse* leones
interitum montesque feri silvaeque loquuntur

odpovídají verše Theokritovy I, 71 n.:

*τῆνον μὲν θῶες, τῆνον λύκοι ὠρύσαντο,
τῆνον ᾧ δὲ δορυμοῖο λέων ἐκλαυσε θανόντα.*

¹ Aus Vergils Frühzeit, str. 118 a Gallus und Vergil, str. 74.

² Jahn, Progr. des kölln. Gymnasiums zu Berlin, 1899, str. 5.

Pro jediné slovo »Poenos« měli bychom pokládati Vergilia za napodobitele básně Ciris? Vždyť není třeba vykládati je do slova, nýbrž přeneseně: Poeni leones = saevissimi leones, tak že smysl verše jest: celá příroda, i nejlítější lvi, truchlili nad smrtí tvou, Dafnide¹.

5.

Cir. 516:

cum sonitu ad caelum stridentibus extulit alas
et multum late dispersit in aequora rorem

Georg. IV, 430 n.:

ibat; eum circum vasti gens umida ponti
exsultans rorem late dispergit amarum.

Na obou místech myšlenka jest úplně vhodná. Jahn však poukázal k tomu, že Vergilius celé vypravování o Proteovi přejal z Homerovy Odysseie δ 404—406, 449 a 451 a jednotlivé výrazy pouze přeložil do latiny²:

δ 404 nn.: ἀμφὶ δέ μιν
φῶκαι νέποδες καλῆς ἀλο-
σύδνης ἀθρόαι εὐδουσιν, πο-
λιῆς ἀλὸς ἐξαναδῦσαι
πικρὸν ἀποπνείουσai
ἀλὸς πολυβενθέος ὁδμήν.

Georg. IV, 430 n.: eum cir-
cum vasti gens umida ponti
exsultans rorem late dispergit
amarum.

δ 448 n.: αἱ μὲν ἔπειτα
ἐξῆς εὐνάζονται παρὰ
ῥηγμῖνι θαλάσσης.

Georg. IV, 432: sternunt
se somno diversae in litore
phocae.

δ 451: λέκτο δ' ἀριθμόν.

Georg. IV, 436: numerumque
recenset.

Jest opravdu s podivením, jak může Skutsch tvrditi, že napodobení Odysseie jest na tomto místě pochybno³. Jest pocho-
pitelno, že faktum toto jest mu proti mysli; proto snaží se se-
slabiti je rozmanitými bezvýznamnými námitkami. Tak tvrdí
zvláště mezi jiným, že ony podobnosti jsou vlastně odchylkami,
poněvadž prý obě místa nejen v základní myšlence, nýbrž
i v jednotlivostech se různí. Proč Vergilius odchýlil se od svého
řeckého vzoru, nesnaží se ovšem Skutsch vypátrati, ačkoli jest
jasno, že musil změnití řecký originál, chtěl-li jej vhodně napo-
dobiti a ač právě tato změna jest nejlepším důkazem, že měl vy-
pravování Odysseie před očima.

¹ Leo, Hermes 1902, str. 42.

² Hermes 1902, str. 170.

³ Gallus und Vergil, str. 100 n.

Homer líčí Protea s tulení, jak již spí na břehu; proto správně dí, že tulení nerozstříkují kolem sebe vodu, nýbrž vydychují zápach mořský. Vergilius změnil tuto scénu v jinou: jak Proteus blíží se teprve k jeskyni (cum Proteus consueta petens e fluctibus antra ibat). Proto tulení, Protea obklopující, vyskakují na břeh a rozstříkují kolem sebe vodu mořskou. Musil tedy zaměnit Vergilius, líče takovouto scénu, řecké ὀδυῖν za »rorem«, naproti tomu mohl ponechat úplně řecké πιπρόν a přeložit je jako vhodné epitheton latinským »amarum«. Jako ke slovu ὀδυῖν dobře se hodí ἀποπνείονσαι, tak k latinskému »rorem« musil Vergilius vhodně doplnit »dispergit«. Vidíme tedy, že celé napodobení řeckého originálu jest promyšleno a že s ním úplně vystačíme k výkladu latinské jeho kopie, aniž třeba uchylovati se proto k básni Ciris, jak činí zcela zbytečně Skutsch¹. Myšlenka, změnit poněkud vypravování Odysseie o Proteovi, mohla napadnouti Vergilia samovolně, po případě mohl k ní býti přiveden veršem Odysseie ὁ 450: ἔνδιος δ' ὁ γέγων ἦλθ' ἐξ ἁλός, jemuž odpovídá Georg. IV, 429: cum Proteus consueta petens e fluctibus antra ibat. Poněvadž jest vyloučeno, že skladatel básně Ciris užil onoho místa Odysseie, a to pro úplně odchylnou situaci, vznikl 516 verš básně Ciris toliko napodobením verše Vergiliova.

6.

Cir. 378:

verum ubi nulla movet stabilem fallacia Nisum.

Georg. IV, 443:

verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus...

Místo Vergiliovo týká se Protea, jenž běře na sebe marně nejrozmanitější podoby, aby zastrašil pastýře Aristaea. Že v předešlé části, týkající se Protea, užil básník Odysseie, viděli jsme již v odstavci pátém; také pro tuto část lze dokázati napodobení Homera², zejména pro verše 444—446, jimž odpovídají v Odyssei verše ὁ 461—463. Verš pak, o němž právě jednáme, jest volným překladem Odysseie ὁ 460: ἅλλ' ὅτε δῆ' (= verum ubi) ὅ' ἀνίαζ' ὁ γέγων ὀλοφώια εἰδώς (= fallacia). Svědčí tedy toto místo opět pro prioritu Vergiliovu a není třeba vykládati vznik verše Vergiliova strojeným způsobem, jak činí Skutsch³, jenž soudí, že počátek jeho není překladem slov řeckých ἅλλ' ὅτε δῆ', nýbrž napodobením Lucretia, u něhož několikrát (III, 152; IV, 741; VI, 100) počíná se verš slovy »verum ubi«. Jak vyložíme však z Lucretia shodu celé situace s místem IV. zpěvu Odysseie?

¹ Gallus und Vergil, str. 103.

² Jahn, Hermes 1902, str. 170.

³ Gallus und Vergil, str. 78.

7.

Cir. 52 n.:

hanc *pro purpureo poenam* scelerata *capillo*,
pro patris et solvens excisa funditus urbe.

Georg. I, 404—405:

apparet liquido sublimis in aëre Nisus
et *pro purpureo poenas dat* Scylla *capillo*.

Verše, o nichž nyní chceme pojednatí, vymykají se sice z rámce míst, o nichž v předešlém byla řeč, poněvadž nevyhovují požadavku, který jsme si stanovili, nejevíce napodobení ani Theokrita ani Homera, přece však jest záhodno o nich promluvití, poněvadž nejsou nepatrným důvodem pro prioritu Vergiliovu.

Skladatel básně Ciris prohlašuje na tomto místě proměnu Scylly v mořského ptáka za trest, jenž ji stihl za zločin, kterým se prohřešila na svém otci a vlasti. Poněvadž však ve verši 481 nn.:

donec tale decus formae vexarier undis
non tulit ac miseros mutavit virginis artus
caeruleo pollens coniunx Neptunia regno . . .

pokládá metamorfosu Scyllinu za vysvobození, jehož nešťastné dívce poskytne z útrap Amfitrite, choť Neptunova, nemohouc se déle dívatí, jak v moři za lodí jest vlečena, jest patrné, že si básník odporuje. Že na tomto druhém místě (v. 481 nn.) není lze pokládati proměnu Scyllinu za trest jako na prvním, vidíme zejména z toho, že Amfitrite nechce ji proměnití v rybu, nýbrž v ptáka, aby se nestala kořistí mořských oblud. Na místě Vergiliově jest vše v pořádku, poněvadž Scylla nepyká zde za svůj zločin proměnou v ptáka, nýbrž nenávisť, kterou ji jako ptáka stihá její otec Nisus, proměněný v mořského orla, jenž ji pronásleduje vždy, kdykoli ji spatří. Proto právem tvrdí Leo¹, že se zde prozradil skladatel básně Ciris jako neobratný napodobitel Vergiliův, nepostřehnuv rozporu, vzniklého užitím onoho verše s pozdější částí básně.

Skutsch naproti tomu tvrdí², že mezi Vergiliem a básní Ciris není vzájemného vztahu, poněvadž prý, jak dokázal Knaack³, ze scholií k Dionys. Perieg. 420 a z prosaické parafrase Dionysiových Ornithiak (Poetae bucol. et didact. str. 118, kap. XIV Didot) poznáváme, že pramenem, z něhož čerpal skladatel básně Ciris, byly Partheniovy Metamorfosy. A tu prý vidíme, že vypravování Partheniovo počínalo podobně jako v básni Ciris: ἡ δὲ

¹ Hermes, 1902, str. 35 a 1907, str. 60 n.

² Gallus und Vergil, str. 81.

³ Hellenistische Studien, Rhein. Mus. LVII, 1902, str. 205 nn.

κίρρις ἀξίαν τῶν ἀσεβημάτων δίδωσι δίκην = Cir. 52: haec (!) pro purpureo poenam scelerata capillo . . . solvens¹. Proto prý metamorfosa Scyllina byla pokládána za trest také u Parthenia. Poněvadž skladatel básně Ciris následoval Parthenia a verš Vergiliův shoduje se s veršem jejím, jest prý časový pořad všech tří básníků tento: Parthenios — Ciris — Vergilius.

Avšak nehledě k tomu, že Knaack a po něm i Skutsch mylně otiskují verš Cir. 52: *haec* pro purpureo poenam . . . místo *hanc* . . . poenam . . ., snad proto, aby shoda s parafrásí Dionysiových Ornithiak byla větší (*ἡ δὲ κίρρις* . . . = haec . . .), není pravda, že také Parthenios pokládal metamorfosu Scyllinu za trest. Neboť pročteme-li celé místo oné parafrase, shledáme, že Parthenios, ač-li vypravování Dionysiových Ornithiak jde na něho, pokládal za trest Scyllu nenávist všech ptáků, zvláště pak mořského orla, k ní. Zní totiž ono místo takto: *ἡ δὲ κίρρις ἀξίαν τῶν ἀσεβημάτων δίδωσι δίκην, δι τοῦ Μίνωος ἐρασθεῖσα καὶ τὸν πορφυροῦν τοῦ πατρὸς πλόκαμον ἐκτεμοῦσα τὴν πατρίδα εἴλετο προδοῦναι τῷ Μίνῳ· ὁ δὲ τὴν προδοσίαν καὶ μετὰ τὴν νίκην μεμψάμενος ἀπέδησεν αὐτὴν νεῶς καὶ κατὰ τῆς θαλάττης εἶασε φέρεσθαι. καὶ μεταβέβληται μὲν οὕτως εἰς ὄρεον αὐτῇ, μισεῖται δὲ παρὰ πάντων ὄρεων, καὶ ἀλλαιετός αὐτὴν θεάσεται πλανωμένην, εὐθὺς ἐπιθέμενος διαφθείρει.*

Skladatel parafrase užívá k označení trestu sloves v čase přítomném: *δίδωσι δίκην, μισεῖται παρὰ πάντων ὄρεων, ἀλλαιετός . . . εὐθὺς ἐπιθέμενος διαφθείρει*. Vše ostatní, co se vztahuje pouze k objasnění toho, proč a za jakých okolností byla proměněna Scylla v ciris, vypravuje v praeteritech: *εἴλετο προδοῦναι, μεμψάμενος ἀπέδησεν, εἶασε φέρεσθαι, μεταβέβληται οὕτως*, což znamená: byla proměněna (nikoli jest proměněna) v této situaci, t. j. když přivázána jsouc k lodi Minoově, v moři byla vlečena. Shodují se tedy právě naopak nikoli Ciris, nýbrž Vergiliova Georg. I, 404—409 s parafrásí Dionysiových Ornithiak a tím s Partheniem samým, poněvadž oba básníci pokládají za trest Scyllu pouze nenávist, s jakou ji pronásleduje Nisus. Čerpal tedy Vergilius na tomto místě z Parthenia a skladatel básně Ciris, u něhož bychom shodu s řeckým originálem marně hledali, jest jeho napodobitelem.

Rozborem těchto několika míst dospěli jsme, tuším, k pravdě podobnému výsledku, že prioritá básně Ciris před Vergiliem jest vyloučena. Zbývá tedy nyní odstraniti jen onen zdánlivý rozpor, v němž ocitáme se vzhledem k tomuto závěru, přihlížíme-li k charakteru básně po stránce vnitřní a formální.

¹ Knaack n. u m., str. 207.

Bylo už řečeno, že *Ciris* jest epyllion, t. j. zvláštní druh epické básně menšího rozsahu, jenž byl v oblibě v poesii řecké za doby alexandrijské¹. U Římanů skládali taková epyllia básníci zejména na sklonku republiky. Tak máme zachováno epyllion Catullovo »epithalamium Pelei et Thetidis« (báseň 64.), známe tituly epyllií básníků Cinny (Zmyrna), Calva (Io), Cornificia (Glaucus). Avšak v době Augustově po básních toho druhu není stopy. Proto soudí Drachmann² a Skutsch³, že není možno, aby nějaký básník v době kolem r. 19 př. Kr. vzal si za vzor »cantores Euphorionis« a zároveň z Vergilia přejímal verše. Buď prý by se byl přidržel jediné Vergilia, jenž svou epikou zastínil všechny své předchůdce, nebo by si byl vytkl za vzor pouze básníky směru alexandrijského. Tuto nesrovnalost při básni *Ciris* odstraníme prý tedy jen v tom případě, prohlásíme-li skladatele epyllia za současníka Gallova, Catullova a Calvova a tím jeho báseň za plod docela moderní a ne za nějaký anachronismus, Vergilia pak za napodobitele jeho veršů.

Ale tato argumentace není správná, a to z toho důvodu, že *Ciris* jest, jak praví Leo, »das treffliche Beispiel eines zurück gebliebenen Neoterikers«⁴. Tím se však zdá býti toliko nám, nikterak však nemusilo jeho epyllion býti pokládáno za anachronismus od jeho současníků. I po smrti Vergiliově mohli totiž básníci psáti epyllia. Zachovávali básníci římstí, zejména druhého řádu, úzkostlivé předpisy, stanovené od svých velikých předchůdců pro určitý druh poesie, a neuchylovali se příliš od těchto norem tak dlouho, až na obloze poesie římské objevila se opět nová hvězda, jež zastínila dřívější a svou tvůrčí silou básnickou vykazala určitému genu nový směr. Vystoupení Vergiliovo nemělo však vlivu na epyllion alexandrijské, v Římě pěstované, poněvadž jeho úsilí neslo se k tomu, aby poesie epická velkého slohu byla uvedena na nové dráhy. Proto normy, jež vyvinuly se pro epyllion římské za působení básníků Valeria Catona, Catulla, Calva a Cornificia, podržely svou platnost až do vystoupení Ovidia, jenž svými *Metamorfosami* dal tomuto odvětví básnickému nový ráz. Kdo tedy chtěl třeba ještě za doby Vergiliovy psáti epyllion, musil se řídit vzorem Catullovým nebo Calvovým. Jako Enniova epika byla překonaným stanoviskem po vystoupení Vergiliově, Luciliova satira po Horatiově, Catullova elegie po Tibullově a Propertiovi, annalistika po díle Liviově, Acciova tragoedie po Variovi, tak epyllion Catullovo, Cinnovo a Calvovo bylo zastíněno teprve Ovidiem. Že Ovidius neměl ještě po této stránce vlivu na skladatele básně *Ciris*, potvrzuje se také tím, co jsme vyložili na str. 168,

¹ V čem spočívá charakteristikon epyllia vůbec a básně *Ciris* zvlášť, vykládá pěkně Skutsch, *Aus Vergils Frühzeit*, str. 64–82. Zde nemůžeme se o věci šířiti.

² *Nordisk Tidsskrift for Filologi* XIII, str. 66.

³ *Aus Vergils Frühzeit*, str. 64 nn. a Gallus und Vergil, str. 7.

⁴ *Hermes* 1902, str. 48.

že totiž v básni Ciris postrádáme bezpečných stop napodobení jeho Metamorfoz.

Jaký vliv na básníky pozdější v kterémkoli oboru poesie měly předpisy, stanovené od jejich předchůdců, toho důkaz podává Horatius, jenž užil v satirách hexamtru Enniova, ačkoli Vergilius tento verš značně vytříbil a zdokonalil. Vergilius zase naopak užíval v epickém hexamtru forem archaických, poněvadž se to předpokládalo i pro epika doby Augustovy¹. Horatius dosvědčuje pro dobu čtyř až pěti let po Vergiliových Bukolikách, že byli přívrženci básníků směru alexandrijského. Právě totiž na známém místě (Sat. I, 10, 19): neque simius iste nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.

Co se toho týče, že skladatel básně Ciris napodobil nad to ještě Vergilia, není na tom nic zvláštního. Uživ platných dosud předpisů pro epyllia, nemohl přece ignorovati básníka, jenž v jeho době měl tak veliký vliv. Jinak však nemohl ve svém oboru uznati jeho autoritu než tím, že přejal do své básně jeho verše. Vždyť Manilius, jenž žil za doby Tiberiovy, přiklonil se také po stránce obsahové k Lucretiovi, v zásobě slovní však závisl na Ovidiovi².

Přistupme nyní k metrické stránce básně a zkoumejme, vyplývá-li z ní, zejména z veršů spondejských, elisí a caesur, k nimž Skutsch obrátil zvláštní pozornost³, něco pro bližší určení doby, kdy Ciris vznikla.

V Catullově básni 64 skoro každý čtrnáctý verš jest *σπονδαίῳ* (= 7%), v básni Ciris každý šestatřicátý (= 3%). Ve Vergiliových eklogách objevuje se teprve mezi 276 verši jeden spondejský a ve všech básních jeho vůbec připadá jeden *σπονδαίῳ* teprve na 413 veršů (= 1/4%), u Ovidia jeden na 285 veršů (= 1/3%). Ciris řadí se tedy blíže ke Catullovi než k Vergiliovi a Ovidiovi; nemohla proto býti napsána po r. 19 př. Kr. Tak soudí Skutsch⁴.

Vyvozuje-li Skutsch právem z tohoto fakta výsledek pro chronologii básně, skoro bychom čekali vzhledem ke Catullovi větší počet veršů spondejských; neboť rozdíl 4% jest dosti veliký, aby mohl spadati na vrub jiné okolnosti. Skladatel básně Ciris měl totiž v oblibě Catulla, jak patrně z dosti hojných napodobení jeho básní⁵. Nebylo by možno viděti vliv Catullův také v hojnějším užívání veršů spondejských než bylo zvykem za doby, kdy Ciris vznikla, jak patrně z Vergilia a Ovidia?

¹ Leo, Hermes 1902, str. 48 a 1907, str. 72 nn., Reitzenstein, Die Inselfahrt der Ciris, Rhein. Mus. LXIII, 1908, str. 616.

² Leo, Hermes 1907, str. 75.

³ Aus Vergils Frühzeit, str. 68 nn.

⁴ Aus Vergils Frühzeit, str. 74.

⁵ Viz seznam Baehrensův Poetae Lat. Minores II, str. 186 nn.

Co se týče důvodu Skutschova, čerpaného z elise v básni Ciris, možno poznamenati hned předem, že postrádá vší podstaty. Neboť nesmíme přece zapomínati, že větší nebo menší počet elisí řídí se veršovníckou obratností básnickovou. Čím obratněji dovede kdo skládati verše, tím spíše dovede se elisím vyhnouti. Proto Ovidius, jenž skládal verše s neobyčejnou lehkostí, vykazuje nejmenší počet elisí, jak poznáme hned z čísel, jež uvedeme. Pripadá-li na 100 versů I. knihy Vergiliovy Aeneidy 46·5 elisí (22·5% elisí těžkých) a na 100 versů knihy XII. dokonce 50·6 (23·1% těžkých), ale vyskytuje-li se u Ovidia, mladšího vrstevníka Vergiliova, ve 100 versích I. knihy Metamorfos 19·2 elisí (6·7% těžkých), jest to přece neklamný důkaz, že to pro chronologii básně neznamená nic¹. Jako Vergilius a Ovidius, téměř současní, rozcházejí se tolik v připouštění elise, tak jest v této věci veliký rozdíl i mezi Lucanem, jenž zemřel r. 65 po Kr., a Valeriem Flaccem, jenž napsal asi kolem r. 72 po Kr. praefaci Argonautik, tedy také jen o něco později. Kdežto totiž u Lucana připadá na 100 versů pouze 15·7 elisí (4·7% e. těžkých), shledáváme jich u Valeria Flacca mnohem více: Argonautik kniha I. má ve 100 versích 26·1 (17·7% těžkých), VII. 34 (14·7% e. těžkých)².

Mimo to není z tabulky Skutschovy³ nikterak patrné, že by se počet elisí od Lucretia do Ovidia zmenšoval. Nabývámeť z ní tohoto obrazu:

	elise vůbec	elise těžké
Lucretius (I, 1—100)	45·3	14·7%
Catullus (bás. 64, 1—100)	31·6	18 %
Vergilius (Aen. I, 1—100)	46·5	22·5%
Vergilius (Aen. XII, 1—100)	50·6	23·1%
Ovidius (Metam. I, 1—100)	19·2	6·7%

Připadá-li tedy na 100 versů v básni Ciris 39 elisí (19·4% e. těžkých), možno ji týmž právem umístiti mezi Vergilia a Ovidia jako mezi Lucretia a Vergilia, kam ji klade Skutsch.

Zbývá zmíniti se ještě o caesure po třetím trocheji⁴, jež mohla by míti nějaký význam pro chronologii básně, poněvadž se zdá, že básníci doby Augustovy vskutku ji zanedbávali, kdežto u Lucilia, Catulla a Lucretia vyskytuje se dosti často.⁵ Avšak při jejím určování třeba si počínati jinak. Předně nestačí prozkoumati toliko sto versů; nejlépe bylo by přihlížeti ke všem versům určitého básníka nebo aspoň k většímu jich počtu. Mimo to, končí-li po trocheji třetí stopy slovo, nevzniká tím ještě caesura,

¹ Elisí těžkou nazývá Skutsch ten případ, vymýtlí-li se vokál dlouhý.

² Eskuche, Woch. für klass. Philol. XIX, 1902, sl. 945.

³ Aus Vergils Frühzeit, str. 70.

⁴ Skutsch přiblíží též k caesure *πενθημιμετρής*, jež však pro svou hojnost u básníků římských nemá pro nás významu, jak ostatně též patrné z tabulky Skutschovy, Aus Vergils Frühzeit, str. 69.

⁵ J. Král, Recká a římská metrika I, str. 32.

nýbrž jen v tom případě, je-li na tom místě přípustný smyslový oddech¹. Podle zkoumání Skutschova kloní se ovšem Ciris více k Lucretiovi a Catullovi než k Vergiliovi a Ovidiovi. Podávat nám jeho tabulka tento obraz:

Lucretius	I, 1—100	6°/o
Catullus	bás. 64, 1—100	6 »
Vergilius	ecl. VI + X, 1—14 = 100 v.	11 »
	Aen. IX, 1—100	10 »
Ovidius	Met. I, 1—100	10 »
Ciris	v. 1—100	5 »
	v. 358—458	6 »

Stanovíme-li však caesuru po třetím trocheji dle pravidel, jež jsme právě byli uvedli, vypadne věc poněkud jinak a pro Skutschovu chronologii básně méně příznivě. Abych opravil šetření Skutschovo, prozkoumal jsem celou Ciris, jež má 541 verš, a z Lucretia, Catulla, Vergilia a Ovidia rovněž 541 verš, pokud možno z různých částí jejich děl, a dospěl jsem v té příčině k tomuto výsledku.

Básník	Počet veršů	Počet caesur	%
Lucretius	I, 1—100 + II, 1—100 + III, 1—100 + IV, 1—100 + V, 1—100 + VI, 1—41 = 541 v.	22	4
Catullus	c. 64 (= 408 v.) + c. 62 (= 66 v.) + c. 68 (= 67 hexametřů) = 541 v.	31	5·7
Ciris	= 541 verš.	18	3·3
Vergilius	Aen. I, 1—100 + III, 1—100 + VI, 1—100 + IX, 1—100 + XII, 1—141 = 541 v.	13	2·4
Ovidius	Met. I, 1—100 + III, 1—100 + VI, 1—100 + IX, 1—100 + XII, 1—100 + XV, 1—41 = 541 v.	13	2·4

¹ Král, na u. m. str. 29.

Ve všech těchto případech jest caesura po třetím trocheji buď jediné oprávněná, poněvadž smyslový oddech jest jediné na onom místě možný, nebo aspoň přípustná, ježto smysl také zde dovoluje učiniti pauzu.

Z této tabulky jest především patrné, že u Vergilia a Ovidia jest tato caesura řidší než u básníků doby dřívější, Lucretia a Catulla. Dále však vidíme, že se Ciris nehlasí tak určitě do doby Catullovy, jak se jevílo z tabulky Skutschovy. Jest právě uprostřed mezi Catullem a Lucretiem na jedné, Vergiliem a Ovidiem na druhé straně. Rozdíly procentové jsou však tak nepatrné (0·7% mezi básní Ciris a Lucretiem, 0·9% mezi básní Ciris a Vergiliem spolu s Ovidiem; naproti tomu 2·4% vzhledem ke Catullovi jest rozdíl dosti značný), že nedovolují, abychom zařadili báseň bezpečně na určité místo.

Poněvadž se tedy ukázalo, že ani vnitřní ráz epyllia ani metrická stránka jeho nejsou na závadu závěru, k němuž jsme dospěli zkoumáním vzájemného vztahu mezi oběma básníky v příčině shody veršové, můžeme prohlásiti, že nejen Cornelius Gallus není skladatelem básně Ciris, nýbrž že jest vyloučená i priorita její před básněmi Vergiliovými vůbec: tyto jsou pro ni terminus post quem.

III. Kdy vznikla Ciris po smrti Vergiliově?

Poněvadž v básni Ciris jeví se napodobení všech děl Vergiliových, ba i druhé části Aeneidy, byla Ciris napsána až po smrti Vergiliově, t. j. po r. 19 př. Kr. Zbývá tedy stanovití jen dolní mez jejího vzniku. Do I. stol. po Kr., a to nejdále, až do doby Persiovy (34—62 po Kr.), posunuje Ciris Maurer¹, jenž prohlašuje jejího skladatele za vrstevníka Persiova a soudí, že onen Messala, o němž jest zmínka ve v. 54, jest právník slavného řečníka M. Valeria Messaly Corvina, jenž r. 58 po Kr. byl kollegou Neronovým v konsulatě (Tac. Annal. XIII, 34). Do téže asi doby kladou Ciris Sonntag², jenž celou t. zv. »Appendix Vergiliana« pokládá za dílo neznámého falsátora z I. stol. po Kr., a Némethy³, jenž přičítá Ciris rovněž nějakému falsátoru I. stol. po Kr. z doby po Tiberiovi, napodobiteli básně Culex a V. básně Catalepton. Ganzenmüller⁴, Helm⁵ a Zingerle⁶ kladou ji zase na počátek I. stol. po Kr., soudíce, že vznikla po smrti Ovidiově

¹ Woch. für klass. Philol. III, 1886, sl. 1202.

² Vergil als bukolischer Dichter, str. 219.

³ Rhein. Mus. LXII, 1907, str. 434 a vyd. básně Ciris, str. 17.

⁴ Jahrb. für klass. Philol. XX Suppl., 1894, str. 637.

⁵ Bursians Jahresber. XCVII, 1898, str. 184.

⁶ Zeitschr. für österr. Gymn. LIII, 1902, str. 501.

asi mezi lety 19—23 po Kr., a pokládajíce onoho Messalu za vnuka Messaly Corvina, konsula r. 20 (Tac. Annal. III, 2).

Bylo by zbytečno uváděti a po případě vyvracetí důvody, jichž užívá každý z nich pro své mínění. Poněvadž jsme poukázali na str. 168 na nápadný rozdíl v napodobení Vergilia a Ovidia a na str. 442 na nedostatek vlivu Ovidiových Metamorfos na vnitřní ráz našeho epyllia, stanovili jsme tím Ovidiovy Metamorfosy, resp. jen osmou knihu jejich, za terminus ante quem pro Ciris. Bližší určení doby jejího vzniku podává nám zmínka o Messalovi. Jím nemůže býti v našem případě nikdo jiný než Messalinus, syn M. Valeria Messaly Corvina, jenž byl konsulem r. 3 př. Kr. Ten narodil se asi kolem r. 42 a v 25. roce svého věku mohl býti vhodně od skladatele básně Ciris nazván iuvenis. Vznikla tedy Ciris krátce po smrti Vergiliově, již asi kolem r. 17 př. Kr.; skladatel její není znám.

Přirovnání světa ke knihám u Štítného.

Podává František Ryšánek.

Těmito řádky chci zatím toliko upozorniti na omyl dosud stále opakovaný, jenž záleží v tom, že za původce tohoto proslulého přirovnání, které je z nejkrásnějších příměrů ve spisech Štítného a snad vůbec, má se Tomáš Štítný sám, kdežto ve skutečnosti on je již hotové přejal ze své předlohy latinské.

Příměr náš čte se v IX. kap. Řečí besedních a je tu součástí onoho oddílu, jenž se pokládal a dosud opět neprávem pokládá za Štítného nejdůležitější čin filosofický, za který se Štítnému dostalo dokonce čestného názvu zakladatele slovanské filosofie. Přecenění významu Štítného a jeho Řečí besedních zaviněno bylo tím, že se dosti svědomitě nepřihlíželo k pramenům, ze kterých Štítný čerpal, podle nichž své výklady o hlubokých věcech zpracovával. Štítného dílo bralo se samo o sobě, nerozvíralo se ve spojitosti s latinskou literaturou středověkou. Jediné tím se stalo, že nejfilosofičtější část Řečí besedních, kap. 7—25, pokládala se za Štítného domysl vlastní, za výsledek jeho vlastního přemýšlení.

V uvedených kap. 7—25 vykládá totiž spisovatel na otázku dětí, jak možno Boha, a hlavně jeho vlastnosti moc, moudrost a dobrotu, na stvořených věcech poznati. Výklad přijat je dílem doslova, dílem volně, podle smyslu, jak už v tom směru praxi Štítného známe odjinud, z předlohy latinské.

Moc boží je patrná v nesmírnosti tvorstva (immensitas), která se opět jeví dílem v množství (multitudo), dílem ve velikosti (ma-

gnitudo) tvorstva. Moudrost boží ukazuje krása, ozdoba, sličnost (decor) stvořených věcí, záležící v tom, že věc »bude slušně na svém místě« (in situ), dále v pohnutí (in motu), potom ve formě, tvárnosti (in specie) a posléze in qualitate (»i neumiem česky vyřéci toho«). Dobrota (benignitas) jeví se v užitečnosti věcí stvořených. Tvorstvo veškeré podrobno jest proměněnám, bůh jim podroben není atd. Místy vloženo je něco z pramenů jiných, hlavně tam, kde latinská předloha jen stručně se dotýká některé věci, mohou u čtenáře předpokládati obecné vědomosti. Štítný u svého čtenářstva, dětí svých, toho předpokládati nemohl, proto odbočil a zevrubněji se rozhovořil o tom, co v předloze bylo jen naznačeno, na př. o soustavě světové.

Pramen svůj pro tuto část Řečí besedních Štítný výslovně sám udává (Štít. Hatt. str. 14, ř. 5): »A tak mistr Hugo psal knížky jedny, tyť chci k tomu za pravidlo v rukú mieti. Ten Hugo počal ty knížky onů řečí svatého Pavla, ješto praví: „Nezřejmé věci Božie mohou býti seznány od člověka“, ještoj svět menší, „když ty věci, ješto jsú učiněny, budú srozuměny.“ Troje věc nezřejmá je v Boze a od trého pochodí vše: jest moc v Bohu, jest múdrosť, jest dobrota,« atd.

Mistr Hugo je známý vynikající mystik z kongregace kanovnícké řehole sv. Viktora, rodem snad Sas (1096 [1097]—1141 [1142]), jenž pro svou znalost spisů sv. Augustina byl zván »lingua Augustini«, »alter Augustinus«, ba jemuž někteří dávali čestný název »citharista Domini«, »organum Spiritus s.« Mimo jiné spisy pochází od něho encyklopaedie a methodologie, úvod do studia sv. písma »Eruditionis didascallicae libri septem«. Kniha sedmá jmenovaného spisu, jednající o způsobu, kterak lze pozorováním věcí viditelných, stvořených, dojíti poznání věcí neviditelných, totiž božské Trojice, jsou »ony knížky, jež měl za pravidlo« Štítný pro kap. 7—25 Řečí besedních. Otištěna je ve spisech Hugových u Migne v Patrologii lat. sv. 176, 811—837.

V kap. 4. sedmé knihy Erud. did. (Migne l. c. 814) čteme latinský originál přirovnání světa ke knihám, u nás dosud mylně přičítaného Štítnému: »Universus enim mundus iste sensibilis quasi quidam liber est conscriptus digito Dei, hoc est virtute divina creatus et singulae creaturae quasi figurae quaedam sunt non humano placito inventae, sed divino arbitrio institutae ad manifestandam invisibilium Dei sapientiam. Quem ad modum si illiteratus quis apertum librum videat, figuras aspicit, litteras non cognoscit: ita stultus et animalis homo, qui non percipit ea, quae Dei sunt in visibilibus istis creaturis foris videt speciem, sed intus non intelligit rationem. Qui autem spiritualis est, et omnia dijudicare potest, in eo quidem, quod foris considerat pulchritudinem operis, intus concipit, quam miranda sit sapientia Creatoris. Et ideo nemo est, cui opera Dei mirabilia non sint,

dum insipiens in eis solam miratur speciem; sapiens autem per id, quod foris videt, profundam rimatur divinae sapientiae cogitationem velut si in una eademque scriptura alter colorem seu formationem figuram commendet, alter vero laudet sensum et significationem.»

Štítného překlad kromě nepatrných odchylek je celkem doslovný. Štít. Hatt. str. 15, ř. 25 násl.: »Svět tento jest jako obecné všem kniehy kakés, ješto sú psány Boží rukú, t. mocí Boží a múdrostí; a každé stvořenie oblášť jest jako slovce těch kněh, ješto jsú k ukázaní moci jeho a múdrosti. A jakož bývá, ež neučený, uzře knihy, vidí slovce psaná, ale nerozumie, co které miení: takož člověk nemúdrý, ješto jen jde podlé obyčeje hlupé zvěři a myslí k Bohu nepřiloží, vidí vnější postavu v zřejmém stvoření, ale coj proč, tomu nerozumie; ale duchovní člověk, ješto vše móż rozsúdití v té sličnosti, ještoj v stvoření zřejmá, vnitř sezří, kak jest divná a veliká múdrost Božie, ještoj vše to tak ozdobně zpořiedila. Protož všemť jsú divní skutci Boží. Nemúdrí divie sě jen vnější kráse a sličnosti stvořenie krásného, a tu k tomu milostí velnú; a ktoj múdrý, skrze to, ješto vně vidí, hluboce obmyslí božskou múdrost, jakož v jedněch týchž kniehách jeden chválí, že jsú pěkné, dobře připravené, druhý že jest v nich dobré písmo, třetí chválí vnitřní rozum, ještoj v tom písmu.«

Z Hanušova »Rozboru filosofie Tomáše ze Štítného« přeložil a v německé jamby uvedl přirovnání to Josef Wenzig spolu s jinými poetickými místy ze spisů T. Štítného:

„Die Welt ist wie ein Buch,
das von der Hand, ich meine von der Macht
und Weisheit Gottes ist geschrieben«, atd.

Z Wenziga asi poznal náš příměr Jul. V. Carus a užil ho (se jménem Štítného) za motto překladu Darwina.

Totéž přirovnání, neprovedené ovšem do takových podrobností, čteme také v knize Juana Valery, »Pepitě Ximenez«, do češtiny přeložené J. V. Sládkem (»Světové knihovny« čís. 67): »Není mne tajno, že všechny tyto hmotné věci jsou jako písmeny knihy, jsou jako znamení a typy, z nichž duše, pozorně čtouc, může proniknouti ku smyslu hlubokému a poznati krásu boží, která jakkoliv nedokonale jest v nich jako v podobenství aneb spíše jako v cifře, poněvadž ji neobsazují, ale představují.« (Str. 34.)

Článek Lacinův »Budišinský rukopis Štítného Řečí besedních« v Listech filolog. XXVI, dnes již zastaral, neboť nepřihlíží se tam k prameni latinskému nahoře uvedenému. Za to článek téhož autora v Ottově Slovníku Naučném stanoví správně, že Štítného názory filosofické nejsou původní co se hlavního obsahu týče, celá jeho filosofie i s rozbořem krásy že je pouhý, někde i *slovně*

věrný odlesk středověké scholastiky. Ovšem poněkud tu vadí, že se Lacina nevyslovil určitěji, co tím odleskem míní, že nepodal (u článku informačního to arci nebývá zvykem) dokladů. Rozumí se namnoze odlesku scholastiky tak, že Štítný důkladně poznal scholastický názor filosofický a v duchu jeho, methodou v scholastice obvyklou, samostatně tvořil, vykládal. Výklad takový není přesný a docela správný, poněvadž Štítný v této části, totiž v kap. 7—25, buď doslova překládá Huga a s. Victore, anebo obsah prostě svými slovy, s větší volností, reprodukuje, vplétaje často způsobem obvyklým, episodicky jaksí, výklady a poznámky své.

Bude nutno přirovnati Řeči besední podrobně ku předloze uvedené, což jsem si do značné míry provedl již sám a časem uveřejniti hodlám. Ale bude nutno hledati také předlohy další, aby mohl býti pronesen konečný soud o Štítném mysliteli a o významu jeho Řeči besedních. Rozbírál-li někdo Řeči besední samy o sobě, nehodnotí toliko Štítného, nýbrž spolu i jeho předlohy, a proto takový úsudek o Štítném nemůže býti správný.

Štítného Řeči nedělní a sváteční.

Napsal **Josef Straka.**

(Dokončení.)

B) Rozsah vzdělání nabytého za studií i později od mistrů.

Hledal-li Štítný na kázáních a osobními styky s kněžími poučení v katol. dogmatice a morálce, byl za jádro svých odborných vědomostí díky povinen především pražské universitě. Její fakulta filosofická poskytovala tehdy ovšem hlavně jen vzdělání formální; Štítný osvojil si na ní dokonalou znalost církevní latiny, jež je patrná z jeho hojných překladů, vyzbrojil ducha vši vytříbeností a hbitostí logickou, vycvičil se i v subtilnostech umění dialektického (v. Frant. Drtiny Myšlenkový vývoj evropského lidstva, v Praze u J. Laichtera 1902, na str. 236 nn.). Nebyl na přednáškách mistrů veden k samostatné práci vědecké, ale na disputacích naučil se obratností v definování, v třídění a usuzování.¹ Také jeho methoda ve vykládání náboženských pravd

¹ Definice zpravidla přejímá odjinud již hotové, na př. na l. 9a definuje podle sv. Bernarda: »Spravedlnost jest šlechtnost, ješto dá každému, což naň sluší...« (Justitia virtus est, quod suum est, unicuique tribuens), a na l. 148a rovněž slovy sv. Bernarda: »Pokora

byla středověká, deduktivná. Vycházel od výroku písma sv. neb některého sv. otce, jako z bezpečného základu, stavěl na definici nebo etymologii slova, hromadil t. zv. auctoritates a důkazy nahrazoval podobenstvími. Na školách dostalo se mu poučení též

jest šlechetnost, jesto jí člověk právě sě poznaje oblacinie sám sobě» (*Humilitas est virtus, qua homo verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit*) — nebo si upravuje sám se zdarem hned větším, hned malým (na př. ve vyd. Erb. na str. 26 kostel, na 235 zkrúšenie, na 266: »odpusťte to jest, když by člověk měl se zde na světě báti...«). — Přihlédá k obsahu i rozsahu pojmů; tak praví na l. 59a: »Jsú-liť svati, takť jim jest na mysli, jakož pravie; nemysle-liť tak, nejsúť svati; nemôžť špíleti býti svatost«; na l. 192b: »A tak jest někdy, jesto slove studená milost, kakžkoli v pravdě nenie milost, když jest studená«; na l. 15a: »A jakož slove, ež ten jde, ktož z jednoho miesta na druhé kráče, takéž ten jde k věčnému životu, ktož z jedné do druhé jde šlechetnosti...« Jmenovitě když překládá odborné termíny filosofie scholastické, opatrně vybírá přílehavý český výraz, aby se kryl s pojmem lat., a kde nenalézá, »naplacuje« svou mluvu termíny lat. (srv. slova V. Lacinova v Lfil. XXVI, 447). — Na l. 98b: »Bývalo j' často i bývá ještě, ež sě někdy lidská jména s jich úmysly neb obyčejí neb příhodami sjednávají. A tak onen Ezau vece bratru: Právěť jest dáno jméno jemu Jakub; aj, tot mě již druhé podtlačil (1 Mojž. XXVII, 36); neb Jakub tolik jest řečeno... Tak ona v Čechách první křesťanka Lidmila slula, a lidem i Bobu mla byla. Tak i ještě oné vzdějí Margreta, oné Hedvika, oné Zuzanna, a některé budú těch šlechetností zachápati, jichž jména mají. A také někdy jako na posměch bude někto někoho šlechetného jmieti jméno, a jsa všie věci protiven onoho šlechetnosti, jehož má jméno. A tak na posměch často zlý bude jmieti dobrého jméno, jako když černému bělec neb bělka budú říkati.« Ve vyd. Vrť. na str. 164 čteme dlouhou úvahu o tom, že překlad »šlechetnost« nevystihuje zcela lat. virtus. — Také dobrou mluvnickou pravu projevuje Štítný na některých místech. Na př. když ve vyd. Erb. na str. 19 a ve Vrť. na str. 186 uvazuje o variantech modlitby: »trpěl pod Ponským Pilátem« a »pod Poncem Pilátem«, nebo když na str. 18 vyd. Erb. a na l. 45b Řeči ned. a svát. (»Prvá spravedlnost zde jest vyznání viery spravedlivé. Ežť řku: spravedlivé, dvěť tiem miením, i to ež má spravedliva, nekřiva, nebludna viera býti, i to ež má vyznání býti spravedlivé«) všimá si postavení slova, nebo když se pokouší na l. 184b přeložiti resurrexit aktivem (»vzkříšenost jest aneb vzkřeslo Kristovo tělo«) a ve vyd. Hatt. na str. 25 a 27 vlastnost vyjádřiti schválně za tím účelem utvořeným adjektivem (»jinakové«); konečně zajímavý je též tento jeho výklad o citoslovích: »Alleluja ani j' řečské slovo ani latinské a nevědě, by sě co tiem slovem řeklo k rozumu, jakož nám jiná slova mienie něco. Ale jest tak hlas veselé kakéhoš v chvále boží, jiež mysl slovy nemôž rozumnými vypověděti, jakož bývají hlasové něteří smutku neb bolesti, ež když die ach, znamenie jest, že bolí, když die: a-anna (sic), znamenie jest, ež pyče, když die hy yaa hy yaa (sic), znamenie jest veselé někakého« (srv. Geb. Slovník pod heslem: á interj.). O zálibě Štítného v etymologii psali již R. Soukup na str. 13 programu gymn. chrudimského za šk. r. 1885/6 a V. Lacina v Lfil. XXVI, 439; k příkladům tam sneseným vypisují ještě tento (na l. 210a): »Kráľ latíně slove reks a to slovo netoliko jde v latinském rozumu od kralování, ale také odtud můž slúti reks, ež poriedí«, a jiný z vyd. Vrť. (na str. 173): disputare = diverso modo putare. Konečně je v Řečech několik zajímavých slovních hříček;

v lat. rhetorice; není pochyby, že mělo z toho užitek i české jeho spisování, třebaž nelze bezpečně odlišiti, kde se projevilý v jeho spisech vrozené schopnosti řečnické, a kde máme spatřovati vlivy školské routiny.¹ Na l. 92a máme dosvědčenu aspoň

na l. 15a: »pro svět, v němž není bytí, ale jen pobytí«; na l. 246b: »A druzí ne se působí podle písma, ale chtějí po sobě písmo obracet«; na l. 244a: »Púšť jest spustiti a vylúčiti z srdce hluk žádání tělesného« (místo přeložené z IV knihy Moral. Greg., kap. 129, po lat. zní: *Solitudines aedificare, id est a secreto cordis terrenorum desideriorum tumultus expellere*); tamže: »Sv. Benedikt stál i opatem jsa na té púšti, ež spustil vše s mysli, což sluší k světu«.

¹ V Řečech jeví se jakási snaha po t. zv. numeru řečn., jednak v kladení dvou, tří synonym podle sebe (o němž v Lfil. XXXIV, 74), jednak v umělém slovosledu. Přívlastek bývá totiž od svého subst. odtrhován a zvláště rád kladen na samý počátek věty, zatím co subst. na konec. Tato vazba známá je v lat. stylistice pod jménem *hyperbaton* (v. Iv. Müllerova *Handbuchu der klass. Altertums-Wissenschaft*, II, 2. vyd., 557 n.). Na př. na l. 10b: »kterýmžkoli ozdobíš čistotu šlechtností«, na l. 85b: »tohoť písmo vystříhá vína«, na l. 115b: »potracené bude jemu navraceno světlo«, a pod. Z jiných příkladů řečn. slovosledu jmenují ještě hojně roztrhování subst. neb adj. souřadných, kladení gen. neb věty relat. před příslušné subst. atd., jako: chytrost bude a lest vévoditi (69a); k těm hrozného dne toho jménom (68a); učinil Bůh z jeho těla kosti ženu jemu (215a), ješto sluší na všeho, což jest, stvořitele (26b); (země) toliký rytířův nebeských vydaři počet (32b), otcí světí srdečnú toho jměli žádost (37b), marnosti držeti se nepotřebné (54b), pokanná žalost u veselé a v pochtné obrátí se náboženství (227b), atd; konečně ojedinělé vkládání vět hlavních do vedlejších, jako na l. 33b: »Že j' sv. Štěpán rytíř Kristův, to j' znamenité, neb jiní svatí mučeníci,« na l. 34a: »Ale dietky bez rozumu nevěduc, proč trpí, divné jest, ež jsú počteny mezi vítězi svatými« — Z hojných míst, kde kladena jsou synonyma vedle sebe pro rytmus řeči, vypisují aspoň jedno (na l. 101a): »A protož střezte se řeči nekázané a šeredné tak pilně, jakož hořké a příkré krmě, shnilé a nezdravé střhú se múdři; neb řeč peská, nekázaná ovšem jest nezdrava duši. I kak těmi ústy bude kto chváliti Boha, ješto jsú plna zlé řeči, mrzké, ohavné, bídské a šeredného lání a poklínání sebe neb družce svého...? Kakž by pak v šerednéj čieši, mrzkéj a ohavnéj, ješto by jí lajna a jinú šerednost kydali, bylo lahodné i dobré pitíe, kdyby nebyla aspoň umyta dobře prve?« Jest zajímavé, že podobná »superfluitas« mluvy i podobný umělý slovosled upozorováni byly též v lat. spisech M. Matěje z Janova (v. Kybalův M. M. z Janova, str. 46 a 49.) — Slohová vyspělost Stítného projevuje se nejlépe vynalézavostí, se kterou volí vždy nové a nové obraty k přechodům. Odkazuje na osnovy jednotlivých řečí, které poskytnújí hojně příkladů takové obratnosti, upozorňují tuto jen na formu řečnického sobě namítání a odpovídání. Na l. 36b ukazuje Stítný, že »nejedna dievka oblíbenec pochvalu v hrdých přípravách ztratí čistotu. Ale die někto: Proč Bůh přepustí lidem takú hrdost, proč jest stvořil stříebro a zlato, když jsú ty hrdosti tak velmě škodny? To j' vždy obyčej srdce hrdých, aby se v své vině neseznali, ale jinému dali vinu. Takéž i tuto Bůh stvořil zlato, stříebro ku potřebě, aby...«. — O umělém disponování látky, na něž také nezůstalo školské vzdělání Stítného rhetorické a dialektické bez vlivu, byla již dříve řeč; po exordiu bývá t. zv. *propositio* a *partitio*, podle níž se v řeči přesné postupuje, na konci před vlastní konklusí stává někdy ještě rekapi-

jednu středověkou evičebnici, jíž se podle Monument Prag. I, 76 užívalo též v Praze při rhetorice. Čteme tu totiž: »I kára múdrost Boece, muže ve školách slovtného, když v svém neštěstí mluvil, jako by jej přemohl světský smutek, a řekla k němu: Bylať sem dala takú braň a také oděnie a oružie, ež kdyby ty sám prve nebyl odvrhl jeho, uchován by byl u příhodě každé, ež by nic přemožen nebyl, mieniec tú braní rozum a svobodnost vôle.« Je to reminiscence na počátek Boethiova díla »Philosophiae consolacionis libri V«, jež r. 1871 ve známé sbírce Teubnerské vydal Rud. Peiper. K nařikajícímu v žaláři Boethiovi přistoupila prý krásná žena a hned verši, hned prosou jej těšila. Mezi jiným řekla prý mu toto (v kap. 2): »Tune ille es, qui nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras? Atqui talia contuleramus arma, quae nisi prior abieciisses, invicta te firmitate tuerentur.« Teprve, když protřela mu zrak, poznal prý ji Boethius (»respicio nutricem meam, cuius ab adulescentia laribus obversatus fueram,

lulace obsahu (na l. 184a, 225a a j.) — Rovněž elokuce, myslím, vlivem školským a ovšem i vlivem četby sv. otců je bohatá na smělé metafory; na př. na l. 167b: »nechajíc marných věcí jako plěšek, dělajme, pracijme o vinici, zlé, neslušné a nehodné obřezujíc, každý kmen srdce svého jměj na péči, zvláště okopávaj jej pokáním, pokorú a jako hnojem okládaj na své sě hříechy rozpomínajme...«; na l. 242b: »ani převrátil myslí jeho víetr chvály lidské;« a pod. j. (ostatně již v Erb., 46: »ješto mají zkažené dásní milováním...«; ve Vrč., 307: »obřezati prielišnost obyčeje tělesného,« v Hatt., 83: »ty věci z kořene táhnem porušeného Adamovy vetchosti,« a mn. j.) — Na konec budíž mi dovoleno otisknouti tuto ještě několik ukázek stilistického umění Štítnského; tak čteme na l. 70a: »Byv mlád člověk, zdrav, krásen, silen, i bude stár, mrzut, nezdráv, medl; krása vlasův promění sě, oblysie, oplchá, ošedivie, zubi zžlútnú, oči zemdleta, hluchota přide, ruce sě vztřeseta, kůže sě svraská, chřbet sě skloní. A kto by vše hubenstvo početl biedy naše, ješto nám vše ukazuje, ež sej' zbořiti našemu tělu a jíti k súdu?«; na l. 121b: »A protož ač kto stojí i tohoto masopusta i kdyžkoli, viz, by nepadl, by neupadl v řěky babylonské! Buď toho pílen, ještoť mnoho jich v dól trpočie s sebú v hořké moře, některé vtrhše v sě svým klopotem, některé y sě urtily jako břeh, z tícha jdúce mimo ně, pod nimi podryvše. Řěky babylonské jsúť rozličná obvázanie tiemto světem, ješto popadnúc člověka, oči zalíc, nohy podtrhnúc potrpočie, jamž on nechťel, až jej i uvalé v hořké moře;« na l. 157b: »Vizte také, ať řku pro mdlejšíe v duchovenství, kak čas způsobem božím ukazuje slavnost hodu tohoto (t. j. velkonočního). Den roste, noci ubývá, studeň mǐjie, svět sě rozhrívá, ptáci sě veselé, země sě zazenává, lesi, lúky, pole svú krásu berú jako znova, jako by vše úroční daň tvorci svému k hodu jeho vydávalo, a v kostelích aj, kak krásné a veselé pěníe a zpíevanie počalo sě!«; na l. 173a: »E' nemeškajme sě aspoň a s jinými jítí k věčnéj slavnosti, k téj radosti hodováníe beseského... kdež sě věčně raduji v tom v jednom ústavném hodování, kdež chvála z andělských kórův svatěj trojici vždy vycházie, kdež ústavná dieka Kristu nepřestává, kdež všech věrné a přiezlivé tovaristvie... kdež prorokův svatých kór opatrný, slavný počet apoštolský, bezčíslný sbor mučenníkův...« atd. (podle reminiscencí na Te Deum a na sv. Řehoře hom. XIV, 5).

Philosophiam«). Děł tohoto latinského rhetora stol. V. po Kr. užíváno bylo (podle dokladů snesených vydavatelem) ve středověku na školách, z nich hojně i vypisováno do různých Florilegií. Na sklonku stol. XIV. pražský mistr Petr de Stupna počal citátem z tohoto díla (»ut asserit venerabilis Boecius, Philosophica de consolatione, libro 2°, prosa X^a«) svou nejdůležitější práci (v. článek V. Flajšhansův ve Věstn. Č. Akad., XIII, 813).

Ve svých výkladech se Štítný častěji dovolává mistrů. Tak ve vyd. Hatt. na str. 24 a 25, kde ubezpečuje, že učí, »jakož křesťanští mistři mluvie o Bohu«; ve vyd. Erb. na str. 245, kdež podle mistrů vykládá »šestnácte věcí, ješto slušejí k zpovědi«;¹ ve vyd. Vrř. na str. 173, kdež uvažuje, ve kterých věcech může býti »mezi učenými mistry« odchýlné domnění; v našem rkpse na l. 120a, kde poznamenává: »Ž proročích řečí znamenávajíc mistři, ež čas a dva časy a pól času má býti ovšem veliký nepokoj a nebezpečný, to se domnievají, by puol čtvrtá léta po všem světu trálo to hoře (ďáblu přepuštěné)«; konečně na l. 91b zmiňuje se o »obecném filozofův pověděni, ež protivných sobě věcí protivní sobě účinkové vycházejí.«² Ze škol měli tehdy znalost různých lat. veršiků (v Erb., 64 a ve Vrř. 45, 76 a 203) i přísloví (ve Vrř., 126 a 169; na l. 101a: »Jest příslovie latině obecné, ež jazyk nemaje kostí lámá kosti, a Čechové říekají: Jazyk hlavě nepřeje«).

Přednáškami mistrů byla také zprostředkována skrovná znalost pohanské filosofie, od nich přejímána nevážnost k ní.³

¹ Soudíc podle Summy theolog. sv. Tomáše Aquin. (vyd. Romae ex typografia senatus MDCCCLXXXVII), III partis supplem. quaestio IX, articulus IV (nadepsaný: Utrum XVI conditiones assignatae requirantur ad confessionem), učili se žáci podmínkám řádné zpovědi v těchto verších:

Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis,
Atque frequens, nuda, discreta, libens, verecunda,
Integra, secreta, lacrymabilis, accelerata,
Fortis, et accusans, et sit parere parata.

² Ve vyd. Vrř. na str. 206 n. je obšírný výklad o tom, kterak různě »slovů ve škole« čtyři stěžejní ctnosti; tamže na str. 276 o šesteré milosti; na str. 68, 173 a 198 jiné odborné termíny filos.; v Erb. na str. 209 o znamení, »jemuž učení karakter říekají« — Štítný nad jiné si vážil »upříemých mistrův sv. písma« (v. Erb. 135, 25 a 141, 11), zvláště dopracovali-li se mistrovství v Paříži (v Erb. 268, 2), dovolával se však i juristů a lékařů.

³ Zvláště na str. 16 vyd. Hatt. a na 119 Erb. Byla prý sice »pohanským filosofům, ješto svým úfajíc smyslóm hlédali Boha, také skrze všeho světa zpoříezenie oznámena chvála božie« (22a), bylo sice »mnoho mudrcův na světě, ješto mnoho stihli svým rozumem vysokých věcí o nebeských hvězdách — avšak česty k spasení nepoznali« (224a). — Na l. 92b: »K tomu j' podobné, ješto die Tulyus: Ne každý jest priateľ; kakžkoli miluje, zle čině tomu, kohož mní, by miloval, nemilujeť.« — Jako cituje sv. Tomáš Akv. ve své Summě theolog. z Aristotela: »ut recitat Philosophus«, tak i v rkpse Bud: »ano j' řekl philozof« (v. Lfíl. XXVI, 438), a snad i v Rečech ned. a svát. na l. 222b: »Diet

Z antických mudrců připomenuti jsou výslovně Aristoteles (v Erb. 87 a Vřř. 189), Plato (ve Vřř. 181), Ptolomeus (v Erb. 304), M. Tullius Cicero (v Erb. 41 a 169, v J. Hrad., ve Vřř. 96 a 197, na l. 92b) Katún (v Erb. 270) a zvláště Seneka (v Erb. 77, 115 a 153, v J. Hrad., ve Vřř. 21, 53, 55, 66, 128, 132, 134, 204, 206, 224, na l. 1b, 2b, 103b).

O bludech kacířských je u Štítného zmínka málo. Z Řečí dovídáme se blíže jenom o »zlosti kacieřův manicheův« (na l. 41b), kteří prý »jsú učenie převráceného, pravých špílí básni sobě zpořiedili, a až k tomu jsú prišli oslepení, ež jsú řekli, by pravého těla nejměl Kristus, . . . zavrhlí jsú zákon daný skrze Mojžiše i proročie řeči, čtenie sv. evandelist i řeči apoštolské porušili, něco, ješto nebylo, pričínějíc a něterého ujímajíc«, ale to je místo vzdělané podle 4. kap. řeči XXXIV. sv. Lva pap. »Manichei kacieři« vzpomenuti ještě ve vyd. Vřř. na str. 179, blud Origenův v Hatt. na 9 (přes to citováno bylo dvakrát z Origena v třetí řeči Štítné o sv. Pavlu). Mimo to čteme na l. 78b, že »jsú rozliční kacieři, ješto mluvie protiv Kristu, oni jedno, oni druhé, — oni, že se jest z panny nenarodil, oni, ež nejměl pravého těla, ale jen podobnost;« a na l. 63b, kdež se varuje před oklamáním zlého ducha, »by vás nezavedl pod dobrého podobenstvím, ež by soběvolni býti chtěli, aneb pak v blud, když by inhed z mladu po těch stáli vysokých věcech«, připomenuto suše: »Slýchalt sem, anoť pravie do něterých žen i mužů divné bludy a oklamanie, ješto mnívali, by to bývalo to duchovných vláštie navštieveenie — ano jiné.« Jiná zmínka učení kacířského je ve vyd. Erb. na str. 26.

Štítný rádval svým čtenářům, aby o věcech dobrých nejen spolu rozmlouvali, nýbrž i »s jinými ctnými a rozomnými kněží a mistry« (ve vyd. Hatt., 84), aby se poptali »na jiných múdrých, kakť oni tomu rozumějí, a kakť oni svatí vykládají« (v Erb., 13), aby »poposlúchali někdy učených lidí« (v Erb., 124). Sám udržoval i po studiích styky s pražskými mistry a prohluboval tak především svou znalost bohosloví a církevního práva. Z jednoho místa ve sborníku Opat. (otišř. v pozn. na str. 101 Lřř. XXVII) poznáváme na př., jak ještě ve svých sedmdesáti létech hledal u mistrů poučení o transsubstanciaci, a nepochybuji, že též na mnohých jiných místech vykládal podle jejich návodu; neboť nedostalo se mu jako laikovi hlubšího vzdělání theologického¹, i po-

phylozoph: Jakýž kto jest, tak mluví a takové činí skutky.« Ale čteme-li na l. 96a, že »die mudřec: Šel sem přes roli lénieho, nalit vše porostlo kopřivami,« je tím míněna kniha Přisl. XXIV, 30 (citovaná jindy jako »kníha múdrosti«); »jednoho mudřce« dovoláváno se ještě ve vyd. Erb. na str. 43 a ve Vřř. na 205.

¹ Soudím tak z toho, že nehledě k drobným citátům ze sv. Tomáše Aquinského (ve vyd. Erb., 42, 10; 94, 26; 15C, 2; 164, 4 a 20; 174, 9; 246, 14; 254, 4 a ve Vřř., 81, 23 a 325, 8), zná jen ještě jeho hymny (v Erb., 187, 38 a ve Vřř., 194, 30 a 317, 12) a list »k jedné

učoval se o různých otázkách buď ze čtení sv. otců a círk. učitelů, nebo osobními styky s kněžími a mistry. Tak dostala se do jeho Řečí na př. tato zmínka (na l. 219a): »Jsůf, ješto pravie, ež pro ty obecné hříechy mají trpěti tieže v pekle, než by byli trpěli v čistci, a takové podobenstvie kladú toho: Ktož kúpi veze, čím ji dále veze, viece za ni vezme. Takéž ktož má hříech, chce-li zde odbýti jeho, za menší pokutu odbude; pakli jej na onen svět do čistce ponese, viece zaň muky vezme; a pakli do věčného pekla s ním pójde, ovšem zaň vezme mnoho zlého.«

O právech Štítný souvisle promluvil ve svých knížkách čtvrtých (ve vyd. Erb., 144—150 a ve Vřt. kap. 62 nn.), mimo to zmiňuje se o některých právních předpisech a zvycích i jinde. Ukazuje na rozdíly mezi právy »ciesařovými« a duchovními (v Erb. 145, 16 nn.), jak jsou duchovní »pravějšie« (v Erb. 148); poučuje o pateré věci, pro niž mohou lidé obcovati s kletými (v Erb. 120), varuje bráti mýta od kněží (v Erb. 155), vzpomíná církevní zápovědi turnajů (v Erb. 166), mluví o poměru pánů k Židům (v Erb. 157), atd. Na l. 63b uvádí příklad ze sbírky papežských konstitucí, t. zv. *Epistolae decretales* (týž, jenž se čte i ve Vřt., 54, 20 nn. a v Erb., 126, 6 n.); v otázce častého přijímání těla božího odvolává se zase na knihy *Sententiarum*, nemá-li prý jich čtenář, »nalezne to v těch, ješto jim říekají Summa Pisana« (v Erb., 219). Podle jednoho místa *M. Mat. z Janova* (v. v díle *Vlast. Kybala*, vydaném nákl. Král. Č. Spol. Nauk r. 1905, na str. 113) nemožno prý bylo žádati od nižších kněží, »ut quilibet habeat et Decretum et Decretales, Sextum et Clementinas, qui sunt libri sumptuosi et... difficultati, ut vix in tribus annis bone indolis vir sciat in ipsis perfecte legere.« Měl tudíž také Štítný všechnu onu znalost práv duchovních až z druhé ruky, třebas i tak určitě odkazoval.

V. Lacina ukázal na konci svého pojednání o rkpse Budišinském (v *Lfil.*, XXVI, 439 nn.) na některé zajímavé názory

hrabině« (v Erb., 149, 17; 158, 12 a 21 a ve Vřt., 84, 8 a 90, 18); ve vyd. Hatt. a v našem rkpse není ani jednoho citátu z něho. Dovolává se pak jeho zpravidla jako autority v právě církevním, ale, pokud jsem znamenal, nikde nededukuje pravdy theologické způsobem, jakým on ve své *Summě theol.* třebas ovšem ani nesměl, ani nedovedl jinak učití, leč docela podle zásad scholastické filosofie sv. Tomáše Aqu. Objasním věc aspoň na jednom příkladě. Na l. 182a vykládá o duchovním z mrtvých vstání, předesílá prve poučení o tělesném řka: »A to víeme, ež těla blažených po obecném z mrtvých vstání čtverem budú slavným darem obdarována: jasností, netrpědností, kyprostí a ušlechtilostí ode vše hrubosti.« Výklad tento shoduje se s počátkem 82. kvestie zmíněného již dílu sv. Tomáše (*Deinde considerandum est de conditionibus beatorum resurgentium: et primo de eorum corporum impassibilitate, secundo de subtilitate, tertio de agilitate, quarto de claritate*), ale při dalším dokazování toho užito je Štítným jiných autorit, než v *Summě theol.*

doby Štítenské; já jda ve stopách jeho doplňuji tuto jeho líčení svými výpisky z Řeči ned. a svát., především takovými, z nichž poznáváme scholastickou psychologii.

Lidská duše je »pod nebem přirozenie najvýbornějšíeho a stvořeníe najdůstojnějšíe« (49a). Jest »všudy v člověciem těle, ale velím činem v hlavě výbornějším« (v Hatt. 6, 11 a 25, 30), nezhyne smrtí (ve Vřf. 181, 17), v ni »i jedno stvořeníe vjíti nemóž svú podstatí« (134b). »V duši jest od přirozenie uloženo, aby žádost k dobrému jměla« (50a).

Filosofie scholastická rozeznávala různé mohutnosti duše (srv. dra. Frant. Krejčího Základů psychologie, vyd. v Praze 1902, str. 236); je pochopitelné, že se též u Štítňého jeví zmatek v třídění duševních jevů, zmatek tím větší, poněvadž své práce vyplňoval celými kusy, přejímanými z církevních autorů různých dob a tudíž také různých názorů psychologických. Mimo skrovné výjimky překládává odborné výrazy lat. již způsobem ustáleným (na př. mens = mysl, ratio a intellectus = rozum, memoria = paměť, affectus = žádost atd.), a podle potřeby upravuje si potom počet »mocí« duše také tam, kde pracuje samostatněji.¹

¹ Na př. překládá z Hugonova a S. Victore Soliloquia de anima animae (otišt. v Patrol. lat. sv. 176, sl. 970) řeč duše takto: »I coj' to tak sladce pochoťného, ještě mne vniř dotýká někdy, a tak mě prudce popadne a tak lahodně, ež divně odejde i sama od sebe, od své mysli jsúc odtážena (ut jam tota a memet ipsa abalienari et abstrahi incipiam). Obnovím se v kakés proměně a dobře mi býti počne. V svědomí vesela budu (Exhilaratur conscientia) a všeho hubenství zapomenu, mysl radost držeti bude (exultat animus), rozum se zčistí (clarescit intellectus), srdce v kakés jasnosti bude (cor illuminatur) a žádost se kaksí upokojí v kakés jsúc chuti nevýmluvné (desideria jucundantur)...« — Na l. 72b vykládá o působení sv. Trojice: »Otec Böh přída v duši paměť utvrdí k dobrému, syn rozum kakús projesní a prosvietí jasností, duch svatý vóli v dobrém učiní pochoťnu«; a podobně na l. 195b: »když tu svú duchovní milostí (Bůh) při ní (t. j. při duši) bude, rozum osvietě, vóli roznieť a paměť drže,« a ve vyd. Hatt. 51, 32. Ostatně již v rkpse Vyš. na l. 16b (v překladě traktátu O sedmi vstupních) čteme: »Přirozené moci naše duše jsú tři, jimiž ona jest obraz trojice svaté, to jest rozum, vůle a paměť«; je prý jim třeba ozdob od Boha, rozumu osvícení, vůli »rozežžení« a paměti, aby se přidržela dobrého. — Než v Hatt. 55, 6n. mluví se o čtyřech mocech duše (v. Lfil. XXVI, 350), jinde o více jich nebo méně. Jak většinou zmateně, viděti na př. na l. 64a, kdež čteme: »Někdy přidúc kakás prudká milost, obchopí duši přepochoťně, rozum projesní, paměť odtáhne ode všeho jiného, jen při Bohu držeti ji bude, až i sama sebe kaks mysl všecka zapomene, i všecka podobnost tělesných postav, ještě mohou býti čichy tělesnými ucíceny, vyjde z mysli.« A na l. 220a: »I jeden čich tělesný nebyl by mohl rozumu zamračiti, ani vůle zavěsti, ani by v mysli tržala která žádost nepořádná, ani by kudy myšleníe blúdilo bez paměti, ale všecka mysli hnutíe i údi tělesní, vše by bylo podle vůle, podle rozumu.« — Na l. 8b: »Když by všichni údové těla, všechny moci duše svorně se hriechu protivily...«; pod. na l. 249a (na místě shodném s Erh. 293, 10): »(Kristus) všicku duši (Mariinu) ve všech mocech tak uslechtil.«

»Duše v člověku v oku vidí, v uchu slyší«, atd. (Hatt. 54, 7 n.). »Čichové tělesní jsú jako dvěře aneb vrata« (ve Vřf., 265); jimi »tělesné postavy mohú býti ucíceny« (64a); ovšem »i ti čichové mohli by někdy zklamání býti« (ve Vřf., 173). — Mysli, kteráž je v hlavě (v Erb. 121, 1), třeba především »ustanoviti« (v Erb. 73, 35), aby v ní zlý duch nevzbudil »postav někakých obrazy chytrostí umění svého . . . , jakž vie on, kto j' posošen k čemu« (134b). Nepovolujž nikdo své mysli »v oblibování takého něčeho kochati se a přemietati o takém něčem bez potreby« (58a); »ani tělesné postavy milého přemietá v mysli, ktož tělesně nemiluje« (95a). Zle je, jestliže, či mysl »ulne milostí k světu« (50a). — »Myšlenie jsú v srdci« (239a); »byěhom ukrotili tělesné čichy a drželi v pravdě, kto sdrží srdce, jehož myšlenie na však čas pochýleno jest ke zlému?« (133a). Podle sv. Jeronýma (v podvržené jemu řeči k Demetriadě, v kap. 26 a 27) jsou prý jedna myšlení zlá, v nichž si člověk s vlastní vinou libuje, druhá, proti nimž se brání, a konečně taková, »ješto jako stien lehký brzo běžie v mysli, a ač jedva ež jsú, ukáží se« (cogitationes, quae tenuis umbrae modo praetervolare mentem solent, seseque tantummodo vel traneundo monstrare); než člověk šlechetný »i ta brzká myšlenie, ješto někdy nestojiec běžie, šlechetná a dobrá jmievá z obyčeje« (240b). Bůh není lidí »pokušitel tiem činem; by komu zlá myšlenie v srdci roznietil, neb pustil v srdce« (126a). — Rozum dal Bůh člověku proto, »aby se protivil marným věcem a věčné a statečné cti hlédal« (36a); »a když jsme mezi jiným naším hubenstvem vpadli v slepotu rozumu potuchlého, ež nemóžem pravdě rozuměti, musíme věrú najprv hlédati pravdy« (77a); »donidž (lidé) k rozumu nepřidú, aby mohl rozum vůli jich vésti, dotud jich hříech nepoškvří« (27b). — »Vóle v duši panuje; kamž se vóle obrátí, tam se j' obrátil vešken člověk« (55b). »Prvnie hnutie u vůli naší jsú od tělesných čichův a jeliž potom od rozumu« (50a); ale »byť hříech byl již jako u vratech, ano diábel podštívá žádost, mysl trží, však i ta žádost jest ještě pod naší volí« (128a); »nebude-li vóle opravena, čichové a žádost tělesná nebude také opravena« (109b). — Z takovýchto míst (s nimiž srv. i Lfil. XXVI, 443) poznáváme, jak si věk Štítného vykládal vnímání, představování, myšlení, chtění.¹

¹ Jest »pater čich tělesný« (230b); »skrže oči, skrže sluch i skrže jiné tělesné čichy« (132b); ať ani zrakem ani sluchem nevejde ta poskvrna srdci 8b; zrakem, sluchem i jinými čichy tělesnými 133a; »ve všech svých čitedlnostech« (109a); o »chuti v krmi« ve Vřf., 279; »o chuti v ústech, neb o vóni v nose, neb čiti rozliční věc dotčením« v Hatt. 20. Štítný překládává lat. sensus téměř výhradně »čuch«, výjimečně »čutedlnost«, ale poznamenává, že »obecně říkáme pět smyslův« (v Erb. 244, 13); nezná ještě zvláštní jména pro smysl hmatu; nečinivá přesného rozdílu mezi smyslem a jeho čidlem. — Mysl znamená u Štítného výjimkou tolik, co celá duše; tak na l. 63a: »aby mysl uslyšec du-

»Člověk (prý) nazván jest vše stvoření, ež má v sobě podobnost stvoření všeho; má zemi, vodu, povětríe, oheň, má živost, ješto roste, živost, ješto čije, má živost rozumnosti jako andělské podobnosti« (216 a). Slovy posledními míněny jsou vis vitalis, sensibilis a rationalis filosofie scholastické, o nichž čteme také na l. 22 b ve volném vzdělání sedmé kap. třetí řeči sv. Bernarda In Vig. Nativ. Dom.¹ O té trojí stránce duše lidské je ostatně zmínka již v Bud. (v. Lfil. XXVI, 440), jako zase v Erb., 265, 17 n. a Vrt., 179, 37 n. mluví se o složení lidského těla ze čtyř elementů čili živlů protivných sobě; v Hatt., 18, 28 n. nazván je proto člověk »svět menší.« — »Život jednoho každého jest zpoříezen z menších a větších údův« (v Erb., 120); v každém údu »záleží moc života« (v Erb., 265, 22), ale zvláště srdce sluší chovati čistě, »neb pochodí z něho život« (239 a). Člověk umírá, zkazí-li se některý úd (v Erb., 265), čili, jak se Štítný později pronášívá, »pro zkažení pořadu toho elementuov, v němž život záleží« (v J. Hrad. a ve Vrt., 102, 4 n).

Mnoho a rozličné bolesti přepustil Bůh na nás (v Erb. 282, 19 n); nevíme, »skoře-li hlíza přide« (na l. 123 b a v Erb.

chovným uchem hlas duchu, an jde, inhed se shrnula ve všech svých motech...«; »pře mezi tělem a myslí« (78a); »Zlý duch někdy tak potkysí duch člověčí, ež kaks jakoby z přimiešení jeho k myslí člověčí jeden duch byl, ješto trýzní a ješto trýžň trpí« (134b). — Slova rozum užito již Štítným také v jiném smysle, jako na l. 15b: »Slova tato hruba se zdají, aniž v svrchniem rozumu (t. j. v doslovném smysle) jsou hodna chvály«; a na l. 81a: »ješto je viděl (Kristus), ež nemohú ještě k vysokým rozumóm za ním jíti« (v překladě Bedových slov: quos se ad sublimia discenda sequi necdum valere conspexit). — Na l. 61a je toto pozoruhodné rozlišování: »A co j' v člověce dostojnějšieho než mysl a rozum? Protož myslí držiec se u pravdě najvyššie mūdrosti, rozumem to spatřijíc a velebnost božie moci, mūdrosti i dobroty oblibujíc, nenieť nic dostojnějšieho. A co j' nad to, když mysl nemajíc jiného nízkými věcmi obvázanie, pro něž by svobodna a čila nemohla býti, a jmajíc zrak rozumu boží milostí uzdravený, aby mohl zřieti v duchovné věci, a jsúc ztažena k divným věcem vnitřnie pravdy, lpí v tom dívání?« — Konečně, o Štítnéské synderesi, připomínané na l. 246a (»Přirozenie našeho kakás jiskerka, ješto synderesis slove«), mluvil již J. Hanuš (ve svém Rozboru filos. Tom. Št. v Praze 1852, na str. 169).

¹ Štítný tu vyložil podle sv. Bernarda, že »divné jest, kak jest v jeden kruh světa všeho sešlo se mnoho rozličného«, a potom pokračuje: »Divnějšie, kak jest moc živostí k zemné hlíně přimiešena, ež některé věci tu živost mají, ež rostú a plod svůj dávají (ut in arboribus, unde surgit venustas in foliis, in floribus pulchritudo, sapor in fructibus et medicina); některé nad to i čijí se neb rozličné jiné věci (nec hoc contentus adjecit etiam vim sensibilem limo nostro, ut in pecoribus, quae non solum vitam habeant, sed et sentiant quinquepertita sensificatione vigentes): a v člověce jest ta živost opět nad to, ež má rozum, jimž mōž mezi hodným a nehodným, mezi zlým a dobrým, mezi pravým a křivým rozeznati« (ut in hominibus, qui non solum vivunt, sentiunt, sed et discernunt inter commodum et incommodum, inter bonum et malum, inter verum et falsum).

206, 33); též »obžerná lakota těžkosti učiní, ano dějí lékaři, ež viece jich ztepe, než meč« (na l. 98 b a ve Vrf. 133, 24 n); ani »jedl-li by kto syrové maso, nebýl by bezpeč životem« (151 b); jsou konečně ubožáci trpící pro pohlavní nezdrželivost svých rodičů (z rkpsu Sáz. ve vyd. Erb. na str. 95). I čert bývá někdy v člověku, »ne jako mně něteří, by svým mohl v mysl člověčí přirozením«, nýbrž tak asi, »jakož člověk nevejda v kón, ale obklíče uzdú, uvieže a hýbě, pobádaje bude jím vlásti«; »to (prý) črt způsobí skrze melankolií, jakož lékaři říekají, leckterými mokrostmi zahnílymi... ku posmievání člověčí duši« (135 a). Ostatně podle domnění Štítného »všelíká nemoc, všeliký neduh, všeliká mieška v přirození a v dobrém pořádu jest diábel-ským působením« (tamže). Přes to »nemluví proti lékařstvím«, jež Bůh »ustavil« (ve Vrf., 182, 21 n).

Za studií poznal Štítný výklad leckterého zjevu přírodního (v. na př. ve Vrf., 106, 22 n. a v Hatt., 19, 31 n.), nabyt i cenných zkušeností při praxi hospodářské (srv. na př. ve Vrf., 65, 4 n.); než neprojevuje svou znalost toho jinak, leč že z přírody, živé i neživé, vyhledává analogie a příklady. — »Pravie to mistři u přirození«, píše na l. 33 a, »ež zvířata přirozenie dobrotivého lehčejší smrt jmievají než ta, ješto jsou ukrutného. A tak labuť zpievá chtieć umrieti a lev pláče, jakož pravie o nich. A tiem činem i lidé dobrotiví lehčejšie mrú než ukrutní«. Liška prý lstí a lev »vítězstva neb oblovenie« žádá (35 b; srv. i Hatt. 94, 43 n.) — Oheň prý »svú mocí jako v se obrátí tu věc, ješto ji zapálí, ež ta věc v ohňové postavě bude, a i železo černé a studené, dotud je bude páliť oheň, až bude barvu i horkost ohňovú jmieti« (196 a; téhož »podobienstvie v přirození ohně« užito ještě na l. 53 b a v Erb., 226, 31 n.).

Z »učenie sedmera«, která prý »v sobě nejsú statečna, jen že jim jest třeba rozuměti pro sv. písmo« (v JHrad.), Štítný uvádí přímé příklady jen z hvězdářství. Než ani »se hvězdářstvím neradí komu se obvázáti« (tamže a v Erb., 141, 32 n.). Podle soustavy Ptolomeovy vykládá o sedmi nebi planetových a osmém »hvězdovém«, nad nímž prý teprv nebe »běhu prvnioho« a desáté, t. zv. křišťálové (v JHrad.; ve Vrf. 106, 22 n.; v Hatt. 17, 18 n.); zná rozdíl mezi stálicemi a planetami (v Hatt., 24, 11), zmiňuje se o běhu těchto sedmi hvězd »bludných« (ve Vrf., 40, 13 a v Erb., 91, 36 ze sborníku Sáz.), o zatmění (v Erb. 100, 14 n.), o zodiaku (v Hatt. 19, 18) a o měsíci (ve Vrf. 60, 18). — Na l. 68 b vykládá ona známá znamení písma sv., jež budou předcházeti před posledním soudem, způsobem v celku stejným, jako ve vyd. Vrf. na str. 264, a při tom vzpomíná komet řka: »By tělesně hvězdy na zemi padaly s nebe, neumiem tomu rozuměti, leč by to mienilo písmo, ež jakož vídáme po riedku někdy, ješto cos, jakoby hvězda upadla, tak poletí«. — Ve vyd. Hatt., 17, 7 n. a na l. 214 a zmiňuje se

o »pátém bytu« neb »páté byti«, o níž lze se poučiti v Drtinově knize na str. 225. Ostatně celý ten výklad Štítného na l. 214 a o stvoření světa z původní hmoty netvárné ku podivu shoduje se se školským výkladem středověkým, jak je zachován v distinkci 12. knihy druhé Lombardových Sentencí. Zní totiž celé místo našeho rkpsu takto: »Skutek jeho (t. j. boží) chvalné moci ukázán jest prvého dne, v němž Bůh najprv učinil světlo aby chvála moci jeho zřejma byla v stvoru jeho, že j' v počátku stvořil nebe i zemi. Ale země byla j' taks kaks nezpůsobna, netvárna, jejie způsob byl ještě jen v úmysle duchu božieho. Protož i die písmo: Duch boží vznášal se na vodách, vodami mieně též, jako i onú zemí netvárnú ještě a nezpůsobenú, točíš vešken ten stvor prvni, z něhož pak čtyřie zpořiezeni elementi a snad i to, ještě pátá byť slove; neb ono teprv pravé jest nebe, v němž andělé jsú, ještě plamenné slove, ne by plamen byl tohoto ohně tělesného, ale ež plá divně milostí boží nad tento vešken tělesný běh, protiv němuž i toto nebe s hvězdami sv. Augustin nazývá zemí. A donidž ta všechna (214 b) hromada tak nezpůsobně v spolce byla, dotud to vše zemí jmenuje písmo a někdy vodú. A tak die: Duch boží vznášal se nad vodami, točíš Bůh to jměl v svém úmysle, co chce z toho stvoru té jedné hromady vyvésti a učiniti, ať řku v nějakém podobenství, jako přida tesař k hromadě lesu, bude v úmysle jmiati, kaký dóm učiní z toho, z čeho toto neb toto.« V zmíněné distinctio XII vykládá se, že nejprve byla stvořena »prima materia rudis atque informis, quatuor elementorum commixtionem atque confusionem tenens« (o níž se děje u Štítného zmínka ještě ve vyd. Vrt. na str. 318); z ní prý teprv (podle souhlasného svědectví sv. Řehoře, Jeronyma a Bedy) »per intervalla sex dierum corporalium genera sunt formata secundum species proprias«. Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi: »Coelum, i. e. angelicam naturam, et terram, i. e. illam confusam, materiam quatuor elementorum, quam nomine terrae, ut Aug. tom. 1, lib. 1, de Gen. contra Manich., c. 7, ait, ideo appellavit Moyses, quia terra inter omnia elementa minus est speciosa, et illa inanis erat et incomposita propter omnium elementorum commixtionem; eandem etiam vocat abyssum, dicens: Et tenebrae erant super faciem abyssi, etc., quia confusa erat et commixta, specie distincta carens. Eadem etiam materia informis dicta est aqua, super quam ferebatur Spiritus Domini, sicut superfertur fabricandis rebus voluntas artificis, quia subiacebat bonae voluntati Creatoris, quod formandum perficiendumque inchoaverat; qui, sicut Dominus et conditor, praeerat fluitanti et confusae materiae, ut distingueret per species varias, quando vellet, et sicut vellet«. Vypsal jsem delší úryvek, aby bylo patrno, že jak výklad sám, tak i podobenství, jehož Štítný užil na jeho objasnění, přejat byl odjinud. — V Hatt. 17, 25 n. je řeč o moci planet (v. Lfil, XXVI, 439), ale tžž Štítný

přeložil v našem rukopise na l. 26 b s řečí XXVII. sv. Lva pap. i tento odstavec, odsuzující astrologii vůbec: »Diábel (prý) skrze některé pomáhá z nemoci léky, skrze některé věštů leccos ukazuje, sůdy vydává a působí čáry a kúzla, až se i ti přičinějí, ješto mluvie pravú špili, by všichni lidští činové musili tak jíti, jakož jsú hvězdami způsobeni (qui totam humanae vitae conditionem de stellarum pendere effectibus mentiuntur), a to, ješto j' v boží vůli i také v naší, řkú, by osud byl, jemuž to minúti jest nelze. Avšak i ti činie počest hvězdám neb oněm znamením zodiaka, by zlý jim osud byl proměněn (quae tamen, i. e. fata, ut cumulatius noceant, spondent posse mutari, si illis, quae adversantur sideribus, supplicentur), a v tom své zěvuji oklamánie; neb když móż osud tiemto neb tiemto proměněn býti, tehdy nemusí vždy vyjíti osud, a pakli nemóż, proč tiemto neb tiemto hlédají chtiec zbýti něčeho?« — Jako byla země středem sluneční soustavy (v Hatt., 105, 21), tak Jerusalems je středem země: »Ten lid usadil Bóh byl prostřed světa, kdež lidé bydlé, aby na všě strany vókol ty se noviny pronesly, když na svět spasitel přišel« (18 b).

Úvahy.

Aurelio Giuseppe Amatucci: Hellas. Disegno storico della civiltà greca. Vol. II. Dal secolo V. al II. a. Cr. Seconda edizione interamente riveduta e corretta. Bari 1908, G. Laterza e figli. XII a 347 str. se 47 vyobr. Za 3 liry.

Tímto druhým svazkem autor ukončil své stručné vylíčení řecké vzdělanosti, jež původně začal psáti pro širší kruhy, ale potom, když do lyceí italských zavedeno dvouleté vyučování o kulturních dějinách řeckých, přizpůsobil potřebám školy. Účelu svému kniha patrně dobře vyhověla, neboť oba svazky vydány už po druhé. O svazku prvním L. F. podaly zprávu r. 1906 (XXXIII, str. 365 n.). Svazek druhý vypracován podle stejných zásad a obsahuje celého spisu část třetí a čtvrtou s nadpisy: »Velikost a úpadek řecké polis« a »Od polis k oikumene.«

Plán spisovatelův je zcela dobrý a vlastně při obmezeních, jež účel spisu ukládal, jediné možný. Šlo především o kulturní dějiny, tedy o vylíčení celého života veřejného i soukromého při nevelikém rozsahu. Spisovatel ovládá prameny i literaturu velmi dobře, je přesvědčen o velkém významu řecké kultury pro dnešní italskou mládež a chce toho tudíž povědět na málo stránkách co nejvíce. Proto uspořádal látku tak, že vnější dějiny politické činí kostru; v tomto chronologickém rámci pojednává se pak

o jednotlivých stránkách života řeckého, jak právě příležitost se naskytuje, o ústavě, vojenství, financích, obchodu, náboženství, životě soukromém (rodinném, o vyučování, výchově, otrocích, o domě, nábytku, zařízení domácnosti vůbec, o gymnasiích, agorě), o umění a vědách.

Poněvadž výklad není a podle plánu ani nemohl býti soustavný, spisovatel nemůže obejít se bez hojných poznámek, jež jsou stejně důležité a poučny jako text, ale pod čáru se dostaly jen pro úsporu místa. Poznámek »druhého stupně«, vytištěných petitem ještě drobnějším než jakého užito při poznámkách prvních, je v tomto svazku o mnoho méně, zajisté na prospěch zraku italských studentů. Za to i v tomto svazku autor svůj výklad oživuje opět jednak hojnými ukázkami ze spisovatelů řeckých v italských překladech, jednak obrázky. Co do překladů, český čtenář závidí Italům jejich bohatství; majíť patrně z řečtiny přeloženo všechno, od Homera po Anthologii palatinskou a homilie sv. Basilia. Mezi ukázkami je také — ó brůzo! — úryvek z Lukianových Rozmluv hetér, jenž by jistě u nás překvapil svou — nezavadností. Obrázky mohou se zdáti, máme-li na mysli různé nádherné publikace posledních let, dost primitivní, ale většinou svému účelu vyhovují.

U nás při podobném spise kritika by žádala bezpochyby soustavnost, různé změny formální, pohodlnější úpravu a zejména t. zv. důkladnost, t. j. hojně odkazů k literatuře, které by ukazovaly skladatelovu učenost a svědomitost. Avšak těchto dvou vlastností nelze spisovateli italskému upírati přes to, že cituje literaturu málokde. Výklad je po italsku temperamentní a při tom jasný.

E. Peroutka.

A. van Gennepe: La question d'Homère (les poèmes homériques, l'archéologie et la poésie populaire). V Paříži 1908, Mercure de France. Str. 86. Se 7 vyobr. Za 0.75 fr.

Skladatel podává nejprve na 61 stránkách stručný a jasný rozbor hlavních problémů homérské otázky se stanoviska theorie unitářské. Ve svých vývodech opírá se hlavně — i tam, kde pramen svůj necituje — o dílo Langovo (Homer and his age, v Londýně 1906), jsa však odborníkem ve folkloristice, podává některé zajímavé paralely k technice epické tvorby. Cenným dodatkem je připojená »kritická bibliografie« z pera A. J. Reinacha (str. 63—68), která podává přehled příslušných prací anglických, francouzských a německých, vytýkajíc stručně hlavní směry bádání a oceňujíc jednotlivé práce. Z přehledu toho je patrné, jak jest literatura francouzská, týkající se Homera, chudá a nesamostatná proti bohaté literatuře anglické a německé. Pěkná úprava nepatrná cena doporučují spisek sám sebou dobrý.

Ferdinand Hoffmeistr.

Frédéric Plessis: La poésie latine. V Paříži 1909.
C. Klincksieck. XVI a 710 str. Za 12 fr.

Mohla by se zdáti zbytečnou kniha, jež po výborném díle Ribbeckově chce znovu líčiti dějiny poesie římské. Ale Plessis sleduje jiné cíle a volí jinou metodu než badatel německý a tím dodává své knize oprávněnosti. Nejde mu o stopování vývojové linie jednotlivých druhů literárních, při čemž prý poesie latinská jako pozdější přirozeně tratí na ceně před starší literaturou řeckou, nýbrž chce oživit a předvésti před nás především individualitu předních básníků římských a ukázati, že díla jejich, třeba často mají touž látku a vyjadřují tytéž ideje jako obdobná díla řecká, mají svůj osobitý ráz a kolorit ryze římský a že tedy není správné běžné mínění, jmenovitě německými filology hlásané, že Římanům nedostávalo se schopnosti a nadání k poesii. A tak s nadšeným obdivem Francouze, jemuž literatura latinská jeví se jako základ literatury vlastního národa, předvádí nám Plessis v knize své dlouhou řadu básníků latinských od Livia Andronika až k Rutiliu Namatianovi, studuje s vřelým pochopením osobnost a dílo jich a ukazuje, v čem spatřovati jest jejich originalitu.

Nelze upříti, že spisovatel obhazuje thesi svou většinou šťastně a přesvědčivě; místy ovšem zachází příliš daleko, chce-li na př. vyvrátiti výtku monotonie a nedostatku mužnosti v Ovidiových sbírkách *Tristium* a *Ex Ponto* (str. 455 n.), neb přesvědčiti nás o básnické ceně elegií, zachovaných pod jménem Lygdamovým (str. 373 n.). Také zapomíná leckdy, že právě němečtí badatelé to byli, kteří razili cestu správnému pochopení originality v poesii římské. Jak záslužné dílo vykonal v té příčině na př. Heinze pro poznání a pochopení epické techniky Vergiliovy, a přec Plessis ani jednou se o něm nezmiňuje!

Postup spisovatelův jest přesně chronologický, a to i tam, kde přesná životní data básníková jsou neznáma. Tím vzniká leckdy nesrovnalost, že básníci sobě příbuzní a také věkem blízcí jsou odloučeni od sebe, což zvláště v oddílu o době císařské nepřijemně působí. Také v jednotlivostech možno leccos vytknouti. Uvádím na př., že na str. 220 a 258 přidržuje se spis. nesprávného názvu *Catalecta*. Chvatná stilisace nejspíše způsobila, že na str. 200 v pozn. 1. praví se, že máme 44 mimů *Laberiových*, kdežto známe pouze názvy a zlomky z nich.

Kniha Plessiova nestojí po mém soudu na výši díla Ribbeckova o římské poesii, ale není zbytečnou vedle ní; podává předmět v jiném osvětlení, jeví všude hlubokou znalost studovaných básníků a jemný vkus.

O. Jiráni.

Ф. И. Кнауэръ: Учебникъ санскритскаго языка. Грамматика. Хрестоматія. Словарь. Лейпцигъ. Типография В. Другулина. 1908. VIII, 296 str. Za 2 ruble.

Při studiu jazyka staroindického jsme zvyklí užívatí pomůcek německých; v následujících řádcích chceme ukázati na knihu ruskou, která se běžným elementárním učebnicím německým nejen zcela vyrovná, ale v některé příčině je i předčí.

Kniha Knauerova je zařízena velmi prakticky: po stručném výkladě o písmě podává se přehled pravidel sandhiových a přistupuje se v části druhé k deklinaci, v části třetí ke konjugaci; část čtvrtá obsahuje nejdůležitější věci o slovech nesklonných a něco z kmenosloví (o suffixech jmenných a o kompositech), pátá hlavní věci ze syntaxe. Zakończena je tato část grammatická kapitolou, podávající několik dat ze srovnávací mluvnice: ukazuje se tu, které hlásky latinské, řecké, slovanské a prajazykové odpovídají hláskám jazyka staroindického a udán jazykovědecký výklad koncovek skloňovacích a časovacích. Pak následuje chrestomathie se slovníkem.

Výklady v jednotlivých kapitolách, poučujících o staroindickém skloňování a časování, jsou velmi přehledné: předvedena paradigmata v písmě dēvanāgarī i v přepise, k nim pak připojeny poznámky o hlavnějších odchylkách a zvláštnostech. Dlužno zejména s uspokojením vytknouti, že v paradiematech udáván veskrze také přízvuk jednotlivých tvarů, což v knihách elementárních nebývá. Zejména pak vyniká kniha Knauerova nad jiné knihy toho druhu bohatou chrestomathii. Po devatenácti cvičeních úvodních, v nichž na vhodně vybraných větách, opatřených poznámkami, které odkazem na příslušný § grammatiky usnadňují poznání tvarů a odstraňují obtíže větové fonetiky, má se nacvičiti tvarosloví, následuje řada textů z literatury: z Mahābhārata výňatek z epizody Nal a Damajanti, epizoda Śavitri, šest vypravování z Hitopadeśa, sedm z Pañčatantra, první akt ze Śakuntaly se sanskrtským převodem míst prakrtských, výňatek ze zákonníka Manuova, po jedné ukázce z Gobhila-grhja-sūtra, Manavagrhja-sūtra a Čandōgja-upanišady a konečně ukázky z vědské prósy (ŚB) a poesie (3 hymny RV): jak viděti, ukázky hojné a rozmanité, jež uvádějí do různých druhů indické literatury a jejího jazyka. V slovníku udávána také etymologie slov, pokud je známa a bezpečna.

Jen výklady rázu srovnávacího by potřebovaly tu a tam opravy: Strídání suf. *vat* a *vas* sotva lze vysvětliti týmž způsobem jako *vatsjāmi* proti koř. *vas* (str. 16). Podivně zní výklad, že nom. *rāḡā* je z býv. **rāḡāns*, a při poznámce, že *a* v deklinaci *n*-km. před koncovkami, jež se začínají souhláskou (*nāmabhih*, *nāmasu* atd.), je z býv. *n*, není asi třeba dělati otazník. Řada takovýchto pochybení je v kapitole VI., která při

své stručnosti má podávati zajisté pouze přehled bezpečných poznatků a musí se vystříhati výkladů problematických a tím spíše ovšem výkladů dnes překonaných. Proti tomu se hřeší, tvrdí-li se, že lat. gen. na *-i* je lokál, že konj. *demus* je z *do-i-mus*, že *sit* je ze *s-iē-t*, že koncovka futura *-išja-* odpovídá pův. *-esjo/e-* (112) nebo že koncovka absolutiva *-ja* je z *iā, iē* nebo *i* (114); a že koncovka slov. instr. pl. *-y* je z pův. *-ois*, je při nejmenším velmi pochybné právě tak jako tvrzení, že instr. sg. týchž kmenů měl v balto-slovanštině koncovku *-om*. Oldřich Hujer.

Jaromír Zejda: Slovník k Breindlovu výboru básní Ovidiových, V Praze 1909. Nákladem vlastním. Str. 188. Za 3.20 K.

Šťastnou myšlenku pojal J. Zejda, sestaviti slovník ke školnímu vydání básní Ovidiových. Jestliže již pořadatelé školních vydání prosaických spisovatelů, jimiž počíná četba latinská v nižších třídách gymnasiálních, uznali toho potřebu, podati žáku pomůcku k porozumění textů latinských na tom stupni, kdy žák vedle slovního výrazu zápasiti musí se strukturnou period, zvláštnostmi slohovými i obsahem čteného místa — jako učinili Patočka Steinmann a Breindl k vydání Nepota, Slavík a Skřivan k vydání Caesara, Patočka a Holas k vydání Livia — jeví se toho zvláště potřeba na počátku latinské četby básníka Ovidia, při němž ke všem zmíněným obtížím přistupují ještě obtíže metrické, stavba veršová, tropické užívání slov, potřeba vědomostí mythologických, starožitnických, historických a pod. Nikoli nejmenším důvodem pro sestavení školního slovníku k Ovidiovi jest i ta okolnost, že Podstatného komentář ke školnímu vydání je rozebrán a že vůbec nastal směr nepřipouštěti do škol komentářů; a proto, má-li se zabrániti žákům, aby při četbě Ovidia, působícího tolik obtíží, nesáhali k hotovým překladům, bylo nejvýše na čase podati jim do ruky slovník, který by jim ve všech příčinách a nesnázích shora uvedených mohl dáti při přípravě potřebné poučení. A to činí slovník Zejdův.

Sestaviti slovník školní k Ovidiovi nebylo snad dnes ani tak obtížno jako pracono; máme již dobré překlady, Červenkův časoměrný Proměn i Škodův Fastů a Vaňorného přízvučný celého Breindlova výboru, a také českých pomůcek o realiiích jest již hojně po ruce, čehož všeho i Zejda svědomitě užil; ale celé sestavení slovníku, roztřídění významu jednotlivých slov s udáním příslušných míst stálo jistě mnoho práce, času a opatrnosti a vyžádalo si hojnou měrou vlastní píle spisovatelovy, a to tím více, že Zejda pojal do slovníku i údaje mythologické, starožitnické a historické, jakož i krátká upozornění na zvláštnosti syntaktické, metrické, na básnické figury (prolepsis, hendiadys, zeugma, katasynesis, synzesis a pod.), tak že žák v každé příčině ve slov-

niku najde potřebného poučení při domácí přípravě. Významy jednotlivých latinských slov jsou správně uváděny dle vývoje významového a česky řádně tlumočeny; také etymologie dbáno tam, kde toho třeba pro porozumění významu, a při heslech původu řeckého (hlavně vlastních jménách) uváděny namnoze i formy řecké. Nemnoho je míst, kde jednotlivá hesla v určitých spojeních vhodnějšími výrazy mohla býti přeložena. Tak *adlevare* (*artus amplexibus* 14, 103) přeloženo vyprostiti z objetí m. objetím nadlehčiti, nadzdvihnouti, *bellum* (*garrula bella fori* Tr. 4, 12) válka m. boj, zápas, *canere* (*ager canebat aristis* 2, 22) bělošedý býti m. bělati se, *colere* (*fidem rectumque*) ctíti m. šetřiti, *favilla* (*cineres eiectatamque favillam* 6, 230) žhavý popel m. chmour, pýř, *orbis* (*orba resedit exanimis inter natos* 14, 153) bezdětný m. osířelý, sirý, *ora* (s. v. *patior* 6, 122 *fecit ora patientia flammae*) ústa m. tvář, *torus* (18, 33) polštář m. poduška, *negare* (*requiem* 26, 97) odpírati m. nedopřáti; doplněn budiž význam slov *iubeo* vybidnouti, vyzvati (18, 19; 22, 82 a j.), *modicus* (*quercus modico circumdata muro*) nízký. Vůbec vynechána jsou hesla: *excolo* (Tr. 8, 15), *Marius* (P. 4, 45), *sera* (18, 10); spojka *tamen* ve významu *adversativním* (6, 102 a j.). Správněji jest přeložiti spojeniny s. v. *haereo*: *mora haerentia in rubetis* visící *na* ostružině m. *v* ostružině (2, 17), s. v. *amor*: *amor habendi touha po* majetku místo *k* majetku (2, 43).

Kniha jest upravena slušně, tisk je zřetelný a přehledný. Omylů tiskových jest nemnoho.

Ref. rád uznává výborné stránky slovníku Zejdova. Spisovatel prokázal škole velmi dobrou službu; dílko jeho zasluhuje vši chvály a doporučuje se samo.

Jos. Němec.

Myšlenky císaře Marka Aurelia. Přeložil, úvod a poznámky napsal *Em. Peroutka*. V Praze 1908. Nákladem Jos. Laichtera. (»Otázky a názory« č. XXIV.) Str. LXVII a 173. Za 2 K 30 h.

Výborný Drtinův překlad Epiktetovy Rukověti, kterým byla zahájena Laichterova sbírka Otázek a názorů, nalezl důstojný protějšek v Peroutkově překladu myslitele, jehož dílo jest s Epiktetovým tak úzce spjato myšlenkově i veškerým rázem svým, tvoříc jaksi pokračování a prohloubení jeho. Překladu předeslán jest obšírný úvod, pojednávající zevrubně o životě a vládě tohoto filosofa na trůně císařském. Překladatel s důkladností, osvědčenou již ve studii o císaři Julianovi, a se stejnou vervou přesvědčivě, myslím, hájí charakteru Marka Aurelia i — ač s malým souhlasem některých kritiků — choti jeho Faustiny proti četným pomluvám starověku. Chef d'oeuvre této partie jest líčení konfliktu mezi křesťanstvím a starým náboženstvím; jen mohlo snad ještě zřetelněji býti akcentováno, že pronásledování křesťanů se

dálo i z příčin politických, nikoli ryze náboženských. Překlad sám jest plynňý, zcela přístupný, zkrátka vzorný; vysvitne to zvláště srovnáním s překladem Steinhauserovým, nemluvě o překladu Šírově. Že jest volný, jest právě předností jeho; pokud recensent mohl posouditi ze srovnání s originálem a ze zkušeností své, byla by snaha o věrnější překlad u spisovatelů tohoto rázu na velikou ujmu srozumitelnosti. Že přes to asi na třech místech nerozumíme úplně dobře myšlenice nebo překladu, zaviněno jest rovněž originálem, jenž, jak známo, naprosto nebyl určen k poslání literárnímu. Naproti tomu přáli bychom si více poznámek při dile obsaženém ve sbírce tak přístupné. Jména jako Falaris (str. 30), Kekrops (str. 38), Krates a Xenokrates (str. 66), Chrysippos (str. 84), na str. 104 a j. nejsou známější než jiná, k nimž stručná vysvětlivka byla připojena. Úryvky z Epikteta snad mohly býti označeny citací. Citáty básnické přeloženy prósou, pouze citát z Euripidova Chrysippa, psaný anapaestickými tetrametry, přeložen iambicky.

Z nečetných chyb tiskových opravujeme: str. XXIII Aufidius (m. Anfidius), str. 103 z toho (m. s toho), str. 58, 93, 118 myslí (m. mysle), str. 73 mizející (m. mizící — jinde správně —), na str. 150 vypadla písmena ve slově: Sofoklově, v pozn. na str. 91 jest změnití číslo 1100 na 1110.

K. Hrdina.

Lucius Apulejus: Amor a Psyche. Přeložil z latiny Ant. Macek. V Praze 1908. (Světové knihovny č. 688.) Stran VIII a 50. Za 20 hal.

Slávnou pohádku Apulejovu přeložil do češtiny Jan Vondráček a vydal ji v Praze r. 1874, ale překlad jeho jest dnes již úplně zastaralý. Proto sáhl jsem s chutí po novém překladě, jenž má tento skvost antické literatury rozšířiti v nejšířší vrstvy našeho čtenářstva.

Čteme-li nový překlad, nesrovnávajíce jej s originálem, musíme uznati, že jest celkem plynňý a nečiní násilí duchu jazyka.

Než od překladatele díla tak vynikajícího nutno je žádati, aby hleděl také podle možnosti vystihnouti stilový ráz a kolorit originálu, a to tím spíše, jde-li o spisovatele, jenž si vytvořil tak charakteristický sloh jako právě Apulejus. Po této stránce však ulehčil si překladatel svůj úkol více než lze připustiti. Velmi často vynechal nebo zjednodušil obraty, jimiž Apulejus vystihuje myšlenku do nejjemnějších odstínů výrazových, ač nebylo vždy nesnadno v překladě je napodobiti. Zvláště význačné doklady toho jsou: *impatiens indignationis capite quassanti fremens altius* (IV, 29) přeloženo pouze: potírášajíc nevrle hlavou (str. 4). V kn. V, 8 slova: *iuvenem . . . commodum lanoso barbitio genas inumbrantem* přeložena: jinoch s pučícím vousem (str. 14).

V kn. V, 20: pensilem gradum pullulatim minuens přeloženo: zcela tichouňko (str. 23); tamtéž slova: praeclari tui facinoris opportunitatem de luminis consilio mutuare přeložena: při světle jejím (lampy) přikročíš k slavnému činu (str. 23). V kn. VI, 3: dona pretiosa..., quae cum gratia facti nomen dei... testabantur, v překladu pouze: dary drahocenné... zvěstovaly jméno bohyně (str. 35). Výraz: »sic adsignato tantorum seminum cumulo« (VI, 10) přeložen bezvýznamnou frází »Po těchto slovech« (str. 40); podobně VI, 14: saxum... inaccessa salebritate lubricum přeloženo pouze: nepřístupná skála (str. 43). Vůbec nepřeložena slova: qua re paulo facilius adeundi fuit copia (VI, 15) a v VI 22: dum tamen scias aemulos tuos cavere.

Na hojných jiných místech vznikl omyl tím, že překladatel nevystihl přesně a vhodně smysl originálu. Zase jen některé doklady toho. Potestati Venerii susurrus (V, 6) přeloženo: mocí lásky (str. 13); difflebant oculos (V, 7) = plakaly (str. 13); týmž bezbarvým výrazem přeloženo i v kn. V, 11 redintegrant fletus (str. 17). Confarreatis nuptiis coniugabo (V, 26) nestačí přeložiti slovy: ožením se s ní (str. 28). V kn. V, 28: ille quidem montano scortatu, tu vero marino natatu secesseritis přeloženo: on odešel užívat rozkoší lásky v horách a ty zmizelas plovouc v oceánu (str. 30); správnější a vhodnější by bylo ponechati vazbu prvé věty i v druhé: ... ty pak koupelí v moři. Nepřesný jest překlad v kn. VI, 6: *procedunt*... columbae et *hilaris incessibus*... iugum subeunt: holoubci... poletovali kolem a sklonili s vrkáním svoje... hrdla v jho (str. 37).

Nejvíce však škodí překladu, že značná řada míst přeložena jest úplně nesprávně. A přece mohl se překladatel snadno chybných těchto vyvarovati, kdyby byl užil třeba jen snadno přístupného komentáře Fr. Nordena (ve Vídni 1903). Tam poučil by se, že na př. slova: numinis sui passim tributa venia (IV, 28) nemohou znamenati »vzdavši se božství svého« (str. 3), nýbrž »dopřávajíc všem pohledu na božskou vznešenost svou.« Úplně neporozuměl překladatel slovům: Apollo... propter Milesiae conditorem sic Latina sorte respondit (IV, 32), jež přeložil: Apollo... zakladateli Miletu odvětil latinskou věštbou takto (str. 6). Správně překládá Norden: »aus Rücksicht für den Verfasser des milesischen Märchens«; naráží se tu na Aristeidovo dílo *Μιλησιακά*, jež přeložil do latiny historik Sisenna. Při tom podotýkám, že mi není jasno, jakým rozměrem přeložena jest věštba tu uvedená; elegická disticha originálu to však dojista nejsou. Slova: fontem vitreo latice *perlucidum* (V, 1) nemohou znamenati: pramen průhledné čisté vody prostřed haje (str. 9). Novaculam praeacutam (V, 20) přeloženo: břitký nůž s drsnou násadkou (str. 23). Správně Norden: »ein haarscharf geschliffenes auf der Handfläche gewetztes Messer«.

Výraz »aulula« (V, 20) neznamená »předsíň« (str. 23), nýbrž jest to deminutivum k aula = olla (hrnec). Velim ergo scias multo te meliorem filium alium genituram (V, 29) nemůže znamenati: Věz, přála bych si zploditi jiného syna, lepšího tebe (str. 31). Libellus (VI, 7) neznamená »knížečka« (str. 38), nýbrž je to zatykač; podobně »indiciva« (VI, 8) není »práce« (str. 38), nýbrž »odměna za udání.«

Kterého vydání překladatel se přidržel, neudává, ale nájisto nebylo to poslední a na ten čas nejlepší vydání R. Helma (v Lipsku, u Teubnera 1907). Jinak byl by zajisté přijal na str. 3 čtení: stillarum místo stellarum (IV, 28) neb v kn. V, 1 byl by četl valvae místo balneae (str. 9).

Překlad opatřen jest úvodem, zpracovaným, jak myslím, hlavně dle literatury Schanzovy. Celkem vyhovuje, jen nechápu, proč na str. VI vyložen jest obsírně příběh ze života Apulejova, jenž způsobil jeho apologii, kdežto obsah Metamorfos odbyt velmi stručně na str. IV. Praenomen Apulejovo Lucius jest velmi nejisté a lépe je vůbec vynechati je.

Poznámky a vysvětlivky jsou velmi řídké a vzhledem k širokému kruhu čtenářstva »Světové knihovny« vyžadovaly by leckde doplnění. Mínil na př. místa proslavená kultem Venušiným (str. 4), narážky na obřady o mystériích Demetřiných (str. 34), o mythech a kultech Junoniných (str. 35). K poznámce na str. 39 měl býti připojen i výklad zvyku, jenž označen jest slovy: adscalpens aurem dexteram (VI, 9; srov. výklad Nordenův, str. 65); podobně mělo býti vyloženo oslovení bohů na str. 49: Ó, bozi, zapsaní na desce Mus!

Vady, jež jsme překladu tomuto vytkli a jež lze ještě rozhojnit, svědčí, že překladatel nedostal svému úkolu měrou uspokojující. Přesný, ráz originálu vystihující převod pohádky Apulejovy jím podán nebyl — ten zůstává nadále nesplněným, ale naléhavým požadavkem naší literatury překladové.

O. Jiráni.

Josef Král: Česká prosodie. (Světové knihovny č. 716—19). Nákladem J. Otty, v Praze [1909]. Stran 245. Za 80 h.

Nové toto vydání známých studií prof. Krále, jež vyšly v L. F. XX.—XXV., je velmi pečlivé. Vnější rozdělení zůstalo sice bez proměny, ale uvnitř (zvláště v oddílu I., mnohem delším) bylo dosti měněno, se stálým zřením k jinému čtenářstvu a vždy na prospěch věci. Především bylo mnoho zkráceno nebo vypuštěno, ale dějiny české prosodie jsou přes to úplné. Jak rozvázně bylo vybíráno, toho máme hojně dokladů; svědčí nám o tom na příklad, že se v § 3. nemluví již vůbec o básních Davida Crinita (o němž v. L. F. XX, 66 n.), nebo že se naopak se strany 194 neztratila zmínka o hexametu domněle přičítaném Dobrovskému, a nemůže býti výtkou, nýbrž jen věcí osobního vkusu,

poznáváme-li, že bychom na str. 149 při jméně Nerudově rádi opět čtli, že je od něho jediné časoměrné distichon (viz L. F. XXIII, 22), nebo na str. 108 vtipný epigram Hajnišův (v. L. F. XXI, 333). Litujeme, že se prof. Král po opakování svých přesných a bezpečných pravidel prosodie přízvučné¹ zastavil na konci před nastíněním, byť sebe stručnějším (a třeba za cenu, že by se bylo proto musilo ještě více zkracovati v oddílu I.), jaká rozmanitá metra antická lze přízvučně napodobiti. V knize totiž bylo svrchu častěji právem odpíráno, že bychom neměli než přízvučné verše trochejské, jambické a daktylské, a tuto, na posledních stránkách, se opravdu nemluví, leč kterak vpraviti česká slova do rozměru troch., jamb. neb dakt. Ovšem p. spisovatel mohl odkázati ke svým překladům řeckých dramat, jimiž věc prakticky doložil; než některými ukázkami v knize samé bylo by přece dobře bývalo vyhověno potřebě.

Věcných oprav nebo doplňků proti původnímu znění není mnoho. Tak čteme nyní na str. 7 o Jos. Jirečkovi, jak z jednotlivých výroků jeho lze souditi, že pokládal staročeské básně za časoměrné (v. L. F. XX, 55), a na str. 41, kde se podává zpráva o Dobrovského posouzení hexametrů Puchmajerových, že není zcela správné (v. L. F. XX, 340 n.). Na str. 127 rozhojněna byla literatura o prosodii Erbenově; na s. 187 poznamenáno o zpracování české mluvnice Em. Kovářem podle přednášek Gebauerových; na s. 223 vysvětlena nepřízvučnost podružných některých předložek tím, že povstaly zkrácením. Na str. 9 n. vykládáno, odkud se vzala staročeská prosodie přízvučná; na s. 50 o přepracování veršů Stachových Vinařickým; na s. 53 o Hankově přelévání i cizích básní RKZ do staré češtiny; podobně na několika málo místech ještě jiných použito bylo pozdějších výtěžků badání vlastního nebo cizího.

Za to častěji poznáváme, že některé výklady byly přemístovány, ano i slohově obměňovány, aby práce byla přehlednější a srozumitelnější. Na př. souvislý výklad o časoměrném básnictví jiných národů, jenž nyní vyplňuje § 3 (na str. 15 nn.), převzat je až z L. F. XXV, 1 nn.; na str. 19 n. spojeno je nyní, co bylo pověděno v L. F. XX, 69 a XXV, 10; pod. na str. 22 n. (v. L. F. XX, 79 nn. a XXV, 10); výklad o prosodii starořecké a římské odložen byl až na str. 183, atd. Hned v úvodním § 1. připojeno bylo pěkné poučení o dvojím způsobu veršování, na vhodných místech vyložena poloha mezislovná, délka polohová a p.,

¹ Na str. 224 uznává se, že jest o přízvuku slov několikaslabičných dosud rozličné mínění; nedovedu také jinak, než s Vaňorným měriti výrazy j. usmíval se naň — ◡ — ◡ ◡ (na str. 233) a složeniny j. nanebevstoupení, hlubokomyslný (na str. 220) — ◡ ◡ — ◡ ◡ (jen výjimečně — ◡ ◡ ◡ ◡). Nepohřešuji nikterak zmínky o měření slov j. nedopatření, nepovážlivost (v. L. F. XXV, 27), ačli si dobře vykládám její vypuštění se str. 217—8.

zkratky časopisů rozvedeny, za jmény taktů vložena jich schemata atd. O vzorné pečlivosti svědčí na některých místech nová slohová úprava, hledící k lepšímu porozumění u neodborníků; na př. na počátku § 40 (srv. L. F. XXI, 343) nebo na str. 237 ř. 3 zdola (srv. L. F. XXV, 38) a p.

Pokusil jsem se stručně naznačiti, jaký je poměr knižního vydání České prosodie k původnímu znění v L. F., a poněvadž práce sama i výsledky její (z jiných článků po r. 1893 v těchto Listech uveřejněných, jakož i z novějších přízvukných překladů) jsou našim čtenářům dobře známy, mohl bych svůj referát skončiti, kdyby pojednání p. dra Chalupného, zatím v sedmém ročníku Přehledu dokončené, nespravedlivým posouzením neukládalo povinnost aspoň několika málo slovy odpověděti. Že Jungmann v boji o českou prosodii měl vůdčí úlohu a hájil věc naprosto ztracenou bez náležitého odborného vzdělání, že nebyti jeho vytrvalé podpory a článků v Kroku, nebyly by měly Počátky (dílo, jak se možno pouhým přečtením přesvědčiti, tendencně od časoměrníků přechválené) takového úspěchu a nebylo by došlo k takovému osudnému poblouzení v českém básnictví, je po vývodech prof. Krále věc docela jistá. To jediné může se zdáti neprokázáno, že Jungmann měl přímo účast při vydání Počátků a že byl vinen výpady proti Dobrovskému. Pan dr. Chalupný se vskutku pokouší Jungmanna z toho obvinění očistiti, a to způsobem, příznávrám, z části přesvědčivým; ale že věc spojuje s jinými výklady zřejmě pochybenými a zaujat jsa proti prof. Královi, příliš citově ji zabarvuje, sám nejvíce škodí své obraně.¹ Svědčí to o úplném nepo-

¹ Pracuje důvody většinou již odjinud známými, ale obratně a přesvědčivě užívá jich k svému mínění. Za to zcela jalovým zdá se mi jeho pokus po výstižných a vřelých charakteristikách, jaké podali již Jan Jakubec a jiní, nadsázkami a hledanými paralelami chtít ještě o něco zvýšiti uznávaný veliký — literární i buditelský — význam Jungmannův. Několik potěšných slov o zotavení se českého národa, vytržených ze soukromého dopisu, stačí, aby se mohlo napsati, že »tu Jungmann přestává být pouhým politikem a theoretikem, ale povznáší se až v náběh proroka a spasitele národa« ... (na str. 845). »Jeho překlad Ztraceného ráje literárním významem se rovná Lutherovu i Kralickému překladu bible ... povznáší se nad řeč starého Chelčického, Všehrda, Blahoslava i Žerotína i nad novodobé spisovatele jako nejvyšší vrchol, kterého dosud jazyk náš došel« (898). Jungmann byl »klassik prostého, souměrného a vytríbeného slohu, rovný v tom Platonovi, Goethovi, Mickiewiczovi a Tolstému« (898). P. dr. Ch. doznává sice, že »harmonické dokonalosti v osobnosti Jungmannově není«, ale ač prý »nevytvořil formálně dokonalý příklad povahy, souladně spojující hada s holubicí, přece jeho kombinace obou vlastností dostála k dílu velikolepému« (880). A po tom po všem se níže (na str. 899) dokazuje, že z ostatních buditelů stojí Jungmannovi nejbližší Havlíček! Na str. 900 je Jungmann již zase »poněkud bližencem Vrchlického«, jak na str. 885 v pozn. 27 se nabízí důkaz, »jak mnoho z Jungmanna má právě největší jeho nepřítel a odpůrce Masaryk«. Na str. 899 stává se z hudlického rodáka »anthropologický obraz národa českého, poněkud promíšeného germánskými sousedy a vetřelci; »on jest Atlas,

chopení práce prof. Krále, vytýká-li se na př. hned na str. 317, že »vlastní věcný důkaz tohoto názoru (jediným přípustným základem české prosodie může býtí přízvuk) autor podal až na konci práce poměrně velmi stručně«, poněvadž po vyličení dějin české prosodie a posouzení starších názorů nezbývalo již vůbec nic dokazovati; nebo tvrdí-li se na str. 475, že »otázka prosodie otázkou vědeckou nebyla a není«, a pod. Ovšem kdo může litovati naši dobu, že nemá pochopení pro »jemnost a virtuositu pokusů« Jungmannových uvéstí k nám třebaš i indickou časomíru, jako lituje p. dr. Chalupný (str. 477), ten neměl by vůbec o české prosodii psáti, nebo aspoň neměl by na dlouho napínati naši zvědavost slibem daným ve zvláštní recenzi této knihy prof. Krále (na str. 552 Přehledu), že se vrátí »k zevrubné kritice na prvý pohled paradoxního tvrzení« Králova, »že časomíra je v češtině nepřipustna, protože český přízvuk je důrazový, kdežto přízvuk starořecký byl melodický«¹. S tím nelze se ani přiti o »epochálnost« díla Králova (srv. str. 290 Přehledu), nad kteréž neznáme po r. 1893 druhého, aby řešilo problém našemu písemnictví potřebnější, a za něž zůstáváme vděčni panu redaktoru Světové knihovny, když v této přístupnější úpravě knižní pomohl mu před forum nepředpojaté veřejnosti.

Josef Straka.

F. X. Šalda: Moderní literatura česká. Podmínky historické a národní. Logika vývojová. Dnešní problémy a nebezpečí. Stran 72. Nákladem Grosmana a Svobody, v Praze 1909. Za 1 K.

Psáti o této knize je literárnímu historikovi poněkud neseť: ne proto, že by jí nedovedl posouditi nebo k ní zaujmouti stanovisko, nýbrž proto, že z jejího úvodu je zřejmo, jak autor literární historii podceňuje, a že právě se strany jemu blízké při příležitosti této publikace byla práce literárního historika srovnána s prací zedníka a fačádníka. Pan Šalda sice vydává je, aby ukázal, co vlastně chtěl říci svou přednáškou v cyklu Slavie, s níž mnozí referenti byli nespokojeni, přeje si v úvodě věcné diskusse o ní; ale již způsob, jakým zde mluví o prof. Nejedlém, který jí mimochodem něco vytkl, dává tušiti, že autor mínění literárního historika nepřijme s klidem a že je předem jako sobě nepřijemné odmítá.

Pan Machar, Šaldův přítel, napsal, že jen básník dovede vytušiti a rekonstruovati budovu minulosti. Pana Šaldy jsme si vždycky vážili jako předního svého kritika, jenž pro poslední fazi našeho umění znamená velmi mnoho — ale p. Šalda básník? Leč přes to čteme v jeho úvodě k této knize požadavek, aby »nebylo

nesoucí nebeskou klenbu kultury naší, zakusivší celou její tíhu — a přitom sám je kusem této klenby, hvězdou první velikosti na ní« (885)!

¹ Tak totiž si p. dr. Chalupný stilisuje heslo díla Králova.

zapomínáno pro detail na celkovou logiku a celkovou perspektivu« — jest tedy přesvědčen, že má právo a je schopen takovou budovu postavit, a že právě tato kniha jest takovou uměleckou stavbou, jež »teprve dává detailu a portrétu smysl«, nebo, prostě řečeno, jež si vybírá a přizpůsobuje detail podle potřeby.

A to je základní chyba sludie páně Šaldovy, již si jest ostatně vědom a kterou pokládá za přednost: pozoruje minulost velmi jednostranně, hledá v ní, co v ní chce mít pro svou thesi, a nenaleznuv toho, všeho ostatního nevidí nebo odbývá jako bezvýznamné. Neboť název knihy není úplný a jest doplněn titulem podružným: jako p. F. V. Krejčí ve »Zrození básníka«, tak zde nyní p. Šalda přehlíží celou českou literaturu od jejího počátku s tím pouze rozdílem, nehledíme-li k metodě, že pro p. Krejčího konečným bodem je Máchu, pro p. Šalda paní Svobodová. Leckde se oba autoři stýkají — na literární historii se oba dívají se stejným opovržením; ale p. Krejčí přihlížel více k člověku Čechu, k jeho duši a povaze, z nichž vykládal, kdežto p. Šalda srovnává hlavně se západoevropskými literaturami, které jsou mu pro literaturu naši měřítkem.

Přehlížeje starou literaturu českou, p. Šalda nenalézá v ní básníka, jakého mají Francouzi ve Villonovi nebo Němci ve Walterovi von der Vogelweide, a vykládá to západoevropským dualismem pohanského života a křesťanské smrti a českým požadavkem také křesťanského života. Hned na pohled je patrné, že tento výklad je pouze krásné schema: až do konce XIV. století, kdy už tedy dávno Walter byl mrtev, existoval tento západoevropský dualismus jistě i v Čechách; jinak si přece nelze vysvětliti horlení *jednotlivých* reformátorů od konce vlády Karlovy. Pro tu dobu důležitou příčinu jest hledati jinde: v Čechách byla módním jazykem a tedy i jazykem poesie za doby rozkvětu Přemyslovců němčina, na dvoře i od jednotlivých pánů českých byli podporováni němečtí básníci — a ne bezvýznamní — a tato všeobecná nálada jistě nezůstala bez vlivu na látkovou omezenost nejstarší české literatury. Potom nebudeme také s p. Šaldou viděti v husitství jen náboženskou reformaci; nýbrž vystoupí tu význačně do popředí moment národnostní, tak patrný na př. už u Husa při příležitosti Kutnohorského dekretu. I umění slova tehdy v Čechách nalézáme, a to na vysokém stupni a právě ve smyslu Šaldova výkladu, ne sice u básníků, ale u Štítného. Pro tuto nejstarší i pro pozdější dobu vůbec nevystačíme Šaldovým měřítkem západoevropských literatur: zde je nutno prohlížeti také k literaturám slovanským, jež mnoho z toho vysvětlí, čeho v české literatuře není. Tam jsou stejné národní a povahové složky, jimž západní život značí zcela jiný svět, a tyto dvě protivy, vlastní přirozenost a oči hledící do cizích kulturních oblastí, zápasí právě o českou duši a obrazy se v literatuře. U Máchy p. Šalda zcela správně šel pro analogie do literatury ruské, a po hymnické

knize p. Krejčího mluví o něm s uznáním sice, ale mnohem strážlivěji; podobné analogie by znamenaly korekturu leckterého názoru, který tu vyslovil.

Stejně schematicky staví p. Šalda proti sobě další dva pilíře své budovy, reformaci a renaissanci. V praktickém životě jistě mezi nimi nebylo oné nepřekročitelné propasti, o jaké mluví: stačí jmenovati pouze Melanchthona a uvésti reformační německé drama nebo Hans Sachse, aby bylo patrné, jak se v literatuře křížily oba tyto směry. Paralela mezi reformací českou a německou, jak je zde provedena srovnáním Luthera s Komenským, není docela správná: onu neohroženost a statečnost, kterou vidíme u Luthera, nesmíme hledati u Komenského, ale najdeme ji u Husa; Komenský a Jednota bratrská žili v poměrech zcela jiných než chráněnců mocných Luther, a že největší neštěstí domoviny a vlastní vyhnanství naladilo Komenského mysticky, z toho nelze vzhledem k Lutherovi mnoho vyvozovati, víme-li, že podobné příčiny stejně později působily na velikého básníka Polsky, Mickiewicze.

V partii o romantice, poněkud neurovnané, vyniká zvláště jeden rozpor: na str. 27. se praví, že »romantická revoluce nebyla pozitivním ziskem«, ale hned níže se tvrdí, že jenská romantika »je nesena nejednou touhou kladnou«, jako Novalis, přední její zástupce, už na str. 17. uveden byl za doklad básníka kladného. Má to význam pro literaturu českou, neboť pokud jest romantická, jest pro její cenění úsudek autorův důležitý. Postavy prvních novočeských básníků jsou rýsovány ostře, ale jsou viděny jen s výše p. Šaldových teorií; pro jejich pojetí jest charakteristický nesprávný výklad slov Čelakovského o Kollárovi, citovaných na str. 35. (»Kollárovi se také malou koncepty — filologicky začíná básnit — a básnicky filologuje«): není z nich patrné, že Čelakovskému »cizí byl i abstraktní pathos Kollárův«, nýbrž týkají se vydání »Slávy dcery« Kollárovým vokalisujícím pravopisem a jeho mythologie v slovanském nebi a pekle. A jako do této věty, tak p. Šalda vnáší i do českých prvních básníků, čeho v nich jistě nebylo, nedovede jich brát, jací prostě byli, a tímto způsobem kreslí na př. poměr Kollárův k pravému romantismu (str. 30), poměr Máchův k vrstevníkům (32) a j. slovy a obrazy, jež jsou sice básnické a krásné, ale o nichž nelze dokázati, že by jejich obsah odpovídal skutečnosti. Zde musí být dovoleno posuzovati detail sám o sobě.

Z dalších charakteristik jsou zajímavá slova o Nerudovi: je prý nedocenen jako básník, ale přeceněn jako feuilletonista. Není to názor nový: byl patrný už z rozboru Nerudovy práce, který provedl v »Literatuře české XIX. století« literární historik dr. A. Pražák. Z generace nerudovské a pozdější nejsou zastoupena všechna významná jména, ježto, jak autor připomíná, těžiště jejich díla prý není v boji o básnickou a uměleckou formu. Proto v reakci realismu proti Lumírověcům uvádí jen spisovatele, jejichž

»odboj nebyl založen hlouběji«, a dra Herbena, který tu tvoří výjimku, vynechává a jmenuje pouze v poznámce pod čarou. A tu je hlavní slabá stránka toho, k čemu p. Šalda směřuje: co znamená tedy závěrečná kapitola knihy o tom, kterou cestou jediné může jít český spisovatel k umění, když ve výkladu musil vynechati jména spisovatelů, kteří jsou ryze čeští a zároveň ryze umělečtí a došli k umění zcela jinou cestou — když je musil obětovati celku své synthesy, aby byla možná?

Charakteristiky spisovatelů po Nerudovi jsou stručné. Některý portrét je skvěle nakreslen několika slovy, jiný nedokreslen nebo zkreslen. Není ani jinak možno u autorů, jejichž vrstevníkem byl nebo jest p. Šalda, individualita tak určitě vyhraněná jak v ideálu umění, tak v sympatiích i antipatiích, a to tím spíše, že p. Šalda nechce býti vědecky klidný, nýbrž na nich demonstruje a tím snaží se v život uvést své umělecké sny, o jejichž poctivosti nelze pochybovat. Jen je nepochopitelné, že v rozsah své práce nepojal moderní kritiky a že se o ní nevyslovil. V těchto partiích zase žije Šalda útočník, jenž se nedívá na žádnou stranu a nezná ohledů, jenž často je nespravedlivý, ale vždy svůj; Šalda, jenž své tvrzení vyslovuje apodikticky jako dokázanou pravdu a přesvědčí každého, kdo rád uvěří a podlehne silným lidem a krásným slovům. Vyslovovati námitky a pochyby o jednotlivých charakteristikách by nemělo smyslu, poněvadž zde nestojíme ještě na jisté půdě, a většina úsudků, vyvolaných jen tušením a osobními zálibami, je vždycky subjektivní. Proto bude kniha jistě hojně čtena, ačkoliv se z ní možno více dovědět o jejím autorovi než o české literatuře, a ač závěrečná kapitola znamená pouze program, na nějž někdo bude přísahat a kterému jiný bude odporovat, a jež za nějakou dobu jistě nahradí program nový.

Miloslav Hýsek.¹

Drobné zprávy.

Dne 12. prosince t. r. zemřel po delší nemoci zakladatel byzantologie Karel Krumbacher, professor university Mnichovské, nedosáhnuv ani 54 let věku svého. Hlavním svým dílem »Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches« (v Müllerově Handbuchi, 1. vyd. r. 1890, 2. značně rozšířené vyd. r. 1897) postavil svou vědu na pevný základ; založením pak časopisu »Byzantinische Zeitschrift« (r. 1892) zřídil pro četné pracovníky všech národů ústřední orgán, o jehož bohatém obsahu nejlepší svědectví vydává letos vydaný index k prvním dvanácti svazkům (r. 1892 až 1903), jež uspořádal Pavel Marc. Z jiných spisů jeho třeba uvésti zvláště »Das Problem der neugriechischen Schriftsprache« (z r. 1902), ve kterém důrazně se ujímá lidové novořečtiny proti pokusům, pře-

¹ Posudek tento dostala redakce Listů fil. v létě před prázdninami. Otiskujeme jej beze změny.

měníti ji v řečtinu starou. O tom, jak zajímavě dovedl Krumbacher psáti, možno se přesvědčiti nejlépe z jeho drobných pojednání, které sám letošního roku vydal pod názvem »Populäre Aufsätze« (v Lipsku u Teubnera); zde jest otištěn též článek, který svého času vzbudil veliký rozruch ve světě německém i slovanském »Der Kulturwert des Slavischen« (srv. LF. XXXV, 1908, str. 161 n.). V Krumbacherovi měli Slované vůbec upřímného přítele, jakých jest nyní mezi Němci po skrovnou. Naučiv se ve 40. roce věku svého ruštině, ovládal ji tak, že mohl dokonce konati na universitě přednášky o ruském jazyce a literatuře. V poslední době zabýval se přípravami k vydání básníka byzantského Romana (z 6. stol.). V pozůstalosti jeho nalezeno bylo k tisku připravené dílo o nejstarších legendách o sv. Jiří. Čest budíž jeho památce!

Čtenáře naše bude zajisté zajímati, jak jest organisována ruská archaeologická kommissee. Je to ústav, vydržovaný ministerstvem císařského dvora. Pouze Kommissee má právo, konati archaeologické výkopy v Rusku; chce-li některý jiný spolek nebo soukromník podnikati výkopy, musí si opatřiti k tomu svolení Kommissee. Veškeré předměty, vykopané za rok, posílají se do Petrohradu, kdež Kommissee ve svých místnostech (vedle Ermitáže a Zimního paláce) pořádá každoročně pro císaře zvláštní výstavu starožitností. Věci, které obrátí na sebe pozornost carovu nebo jsou vybrány zvláštní kommisí zalců, odevzdají se petrohradské Ermitáži, ostatní se pak rozdvájí jednotlivým muším ruským. Kommissee skládá se z těchto členů: předsedy (nyní hr. A. A. Bobrinský), místopředsedy, jenž pečuje o vydávání spisů Kommissee (akademik V. V. Latyšev), člena, majícího na starosti Kavkaz a ruské země v Asii (professor Petrohradské university N. J. Veselovský), člena pro výkopy v severním Rusku (A. A. Spicyn), člena pro výkopy v jižním Rusku (docent Petrohradské university B. Vl. Farmakovský), člena pro výkopy v Kerči a na Tamanském poloostrově (náš krajan Vlad. Škorpil, ředitel archaeol. musea v Kerči) a člena pro výkopy v Chersonesu v okolí Sevastopole (Rob. Loeper). Mimo to má Kommissee svého architekta (nyní P. P. Pokryškin), jenž pečuje o ochranu památek architektonických v celém Rusku. Kommissee vydává 1. výroční zprávy o své činnosti (Отчеты), 2. zprávy (Известия), 3. archaeologické monografie (Материалы по археологии России) a 4. samostatné spisy z oboru archaeologie, historie, epigrafie, numismatiky a pod.

Percy Gardner, president, a G. A. Macmillan, čestný sekretář londýnské Society for the promotion of Hellenic studies, uveřejňují v denních listech a časopisech vyzvání, aby se zřídila v Londýně podobná společnost k pěstování studií latinských, »Society for the promotion of Roman (Latin) studies«. Úkolem jejím bylo by studovati kulturu římskou ve všech zemích, které kdysi patřily k říši římské, a prežitky její za středověku. Právě tak, jako je tomu u společnosti starší, mají členové nové společnosti platiti roční příspěvek 1 guineu (= 21 sh.), začez budou dostávati časopis Journal of Roman (Latin) studies. Ti, kdož se přihlásí první dvě leta, nebudou musiti platiti zápisné. Poněvadž k ustavení společnosti jest potřebí nejméně 500 členů, žádají se ti filologové a archaeologové, kteří chtějí býti členy nové společnosti, aby zaslali své přihlášky pod adressou Mr. J. ff. Baker-Penoyre, the secretary of the Hellenic Society, London W., Albemarle Street 22.

Ve sborníku světových dějin, vydávaném nakladatelstvím Ullsteinovým v Berlíně, vyšel právě první svazek, věnovaný dějinám starověku (Weltgeschichte. Die Entwicklung der Menschheit in Staat und Gesellschaft, in Kultur und Geistesleben. Herausg. von J. von Pflugk-Hartung. Band 1.: Geschichte des Altertums. V Berlíně [1909], Ullstein & Co. Str. [XVI] a 665 velkého quartu [číslováno jen po str. 631]

s četnými (nečíslovanými) obrázky a tabulkami. Váz. v pl. za 20 mk.). Přední část (str. 1—131) podává jakýsi všeobecný úvod do dějin všeobecných po stránce palaeontologické, anthropologické, ethnologické a praehistorické; výklad o tom napsali J. Walthert, E. Haeckel, F. von Luschan a M. Hoernes. Ostatek věnován jest cele dějinám řeckým a římským. Zpracování jejich svěřeno bylo osvědčeným odborníkům: *Julius Beloch* převzal Řecko až po Alexandra Velikého, *Karel J. Neumann* státy hellenistické a republiku římskou a *Rob. v. Poehlmann* dobu císařskou až do vyvrácení říše západořímské (r. 476 po Kr.). Těžištěm jsou ovšem dějiny politické, ale vedle toho přihlíží se tu ke kulturnímu životu, k vývoji hospodářských a společenských poměrů. jakož i k umění a literatuře. Poněvadž jest celý sborník určen kruhům nejširším, není tu arci žádných dokladů, ale to nevádí, poněvadž uvedení skladatelé podávají celkem výsledky dle dosavadního stavu vědy. Zvláště pěknou ozdobou díla jsou četné, zdatile provedené obrázky jak v textu, tak na zvláštních tabulkách, z nichž mnohé jsou jinak jen těžko přístupné; již samy mají takovou cenu, jaká se žádá za celý svazek. Dílo lze doporučit zvláště do knihoven středních škol, kde poslouží dobře filologům i historikům, radíme však, aby se při objednávce žádala tmavá vazba, poněvadž bílé desky, ve kterých se sbírka obvykle dává do prodeje, častým užíváním velice trpí.

Nové zpracování první části *Sprunerova historického atlasu* (*Atlas Antiquus*) počal r. 1893 vydávati *Vilém Sieglin*. Z počátku postupovaly sešity dosti rychle, tak že koncem r. 1895 vyšlo již pět sešitů, obsahujících 21 zdařilých map. Od té doby však, co se stal Sieglin professorem university Berlínské, zabraly mu práce, s jeho učitelskou činností spojené, tolik času, že teprve nyní, po čtrnácti letech, vychází sešit šestý, upravený od Maxe Kiesslinga (v. Spruner, *Historischer Hand-Atlas*. I. Abteilung: *Atlas Antiquus*. Atlas zur Geschichte des Altertums. 34 kolorierte Karten in Kupferstich. Entworfen und bearbeitet von Wilhelm Sieglin. Fortgesetzt von Max Kiessling. Sechste Lieferung. Gotha, 1909, Justus Perthes. Za 2.50 mk.). Tento sešit obsahuje čtyři dvojité listy, které se vesměs týkají Řecka; jsou to tabulky 14, 15, 16 a 18. Na první z nich podáno jest Řecko s ostrovy a částí Malé Asie, na druhé Řecko samo; na obou mapách vyznačeny jsou zároveň barvami ethnografické poměry v V. stol. př. Kr. Mapa třetí zobrazuje Attiku, Boiotii a Fokidu v měřítku ještě větším a krom toho obsahuje ještě plány důležitějších měst a bojišť; čtyři z nich týkají se Athen. Na listě posledním máme čtyři historické mapky, které znázorňují politické poměry Řecka po míru Antalkidově, před bitvou Leukterskou, po bitvě u Mantineie a Chaironeie. Lze si přát, aby tato důležitá pomůcka, k jejímuž dokončení chybí ještě dva sešity a ukazatel, byla brzo úplná.

Dvě zdařilé rukověti, pojednávající o řecké architektuře, můžeme ohlásiti. Je to nejprve kniha *Allana Marquanda*, professora umění a archaeologie na universitě Princetonské »Greek architecture« (V Londýně 1909, Macmillan and Co. XI a 425 str. s 392 obr. v textu. Váz. za 10 sh.). Patří do sbírky »Handbooks of archaeology and antiquities«, určené pro universitní posluchače a širší obecnost, a probírá svou látku v šesti kapitolách způsobem jasným a zajímavým. Rázem celé sbírky bylo podmíněno, že je tu odkazů k příslušné literatuře jen málo; za to však připojen ke konci podrobný seznam odborných časopisů i knih. — Mnohem větší a podrobnější jest dílo *Josefa Durma*, professora na technice v Karlsruhe »Die Baukunst der Griechen«, jež vyšlo právě v třetím vydání (V Lipsku 1910, Alfred Körner. V a 552 str. formátu slovníkového. S 502 obr. v textu a 6 barevnými tab. Za 27 mk., váz. za 30 mk.). Dílo Durmovo jest psáno pro architekty a archaeology, kteří mají v něm nejlepší systematický výklad o všem, co známe z řecké architektury. Od r. 1892, kdy vyšlo

druhé vydání, navštívil Durm několikrátě půdu antickou a mimo to studoval v museích, kde jsou uloženy zbytky staveb řeckých; tím se stalo, že obrázky, které jsou z největší části původní kresby autorovy, jsou proti předešlému vydání téměř zdvojnásobeny. Že nové objevy jsou zde svědomitě zpracovány, rozumí se samo sebou; týče se to zejména výkopů na Kretě, v Delfech a městech maloasijských. Upozorňujeme na př. na plán výkopů v Gurnii na Kretě, jinak těžko přístupný. Za to však těžce pohřešujeme, že ke knize není připojen ukazatel. Předešlé vydání mělo výtečný rejstřík geografický od Duhna, v němž byla zaznamenána též příslušná literatura, a přece již tehdy pocíťoval se nedostatek též rejstříku věcného; ale nynější vydání nemá naprosto nic. Že se tím užívání této výborné knihy jen ztěžuje, jest na bíle dni.

Farnellovo důležité dílo o kultech států řeckých je právě vydaným pátým svazkem ukončeno (*The Cults of the Greek states* by Lewis Richard Farnell. In five volumes. Vol. V. V Oxfordě 1909, Clarendon Press. XII a 496 str. s 61 tab. Váz. za 18 sh. 6 d.). Počalo vycházeti již r. 1896, kdy vyšly dva svazky; další dva svazky vydány teprve r. 1907 (srv. LF. XXXIV, str. 471). Poslední svazek pojednává o kultu Herma, Dionysa, Hestie, Hefaista, Area a některých menších božstev. Výklad o kultu heroů a kultu zemřelých vypuštěn vůbec.

Roku 1906 vydal *G. F. Hill* pěknou sbírku historických mincí řeckých, provázenou zdařilými obrázky a zajímavým výkladem numismatickým i historickým (srv. LF. XXXIV, str. 395). Jako doplněk k této knize uspořádal podobnou sbírku historických mincí římských, která právě vyšla (*Historical Roman coins from the earliest times to the reign of Augustus*. Described by G. F. Hill. V Londýně 1909, Constable and Co. XVII a 191 str. s 15 tab. za 10 sh. 2 d.). Je to jest zdobeno a vyloženo celkem 109 mincí, jež jdou od t. zv. *aes grave* (kol r. 338 př. Kr.) až do triumfu Tiberiova nad Pannonií (r. 13 po Kr.). Zdáli můžeme očekávati ještě další sbírku, týkající se mincí z doby po Augustovi, o tom v předmluvě ničeho se nedočítáme; bylo by však žádoucí, aby skladatel, jenž se osvědčil tak dobrým průvodcem v této nesnadné nauce, podjal se také této úlohy.

Alfred von Domaszewski, prof. university v Heidelbergu, známý svými pracemi z oboru římského císařství, vydal právě ve dvou svazcích dějiny císařů římských (*Geschichte der römischen Kaiser*. V Lipsku 1909, Quelle & Meyer. VIII a 324 str. s 6 tab., 10 mapami a přílohou + IV a 328 str. s 6 tab. Po 8 mk., v málo vkusné plát. vazbě po 9 mk.). Je to dílo psané sice pro širší kruhy čtenářstva, ale opírající se o rozsáhlá studia pramenů a vynikající zajímavým slohem. Litovati však jest, že spisovatel neuvádí ani jediného dokladu ani z antické, ani z moderní literatury a že nenaznačuje ani slovem, že jsou také jiné názory než které má sám. Pro tento subjektivní ráz hodí se dílo Domaszewského spíše těm, kteří dějiny doby císařské již znají z pramenů, než těm, kteří se s nimi teprve seznámiti chtějí. Svazek první věnován jest císaři Augustovi a Tiberiovi, svazek druhý ostatním císařům až k nastoupení Diokletianovu. Pěknou ozdobou spisu jest dvanáct, dobře vybraných portrétů, k nimž napsal stručný text Fr. Studniczka, professor klass. archaeologie v Lipsku.

Gudemanovy praktické dějiny klassické filologie, na něž jsme upozornili již r. 1907 (v. LF. XXXIV, str. 320), setkaly se s takovou oblibou, že již po dvou letech došlo k novému vydání (*Grundriss der Geschichte der klassischen Philologie* von Alfred Gudeman. Zweite vermehrte Auflage. V Lipsku 1909, u Teubnera. VI a 260 str. Váz. za 5 mk.). Text jest proti předešlému vydání rozmnožen o 36 stránek, což způsobeno tím, že rozmnoženy poznámky bibliografické, připojeny charakteristiky jednotlivých období a stručný výklad

o pojmenování rukopisů, jakož i že přidány životopisy v posledních letech zesnulých filologů A. Kirchhoffa, Wölfflina, Büchelera, Blasse, Furtwänglera a Traubeho. Také ukazatel jest značně rozmnožen. Lze doufat, že praktická tato knížka dočká se i dalších vydání.

Zbytky komoedií Menandrových, objevené v posledních letech mezi papýry egyptskými, vydány jsou v pěkném a laciném vydání od *Alfreda Koerte* v bibliotheca Teubnerské (Menandrea ex papyris et membranis vetustissimis collecta ed. Alfredus Koerte. Editio maior. Str. LVIII a 259 se 2 tab. Za 3 mk. Editio minor. Str. VI a 214. Lipsiae MCMX. Za 2 mk.). Jsou tu zlomky komoedií: *Ἡρώς, Ἐπιτρέποντες, Σαμία, Περιειρομένη, Γεωργός, Κιθαριστής, Κόλαξ, Κωνειάζομεναι, Περινδία, Φάσμα* a mimo to dvou nejistých kusů. Vydání jest upraveno tím způsobem, že na levé stránce jest diplomatický prepis papýru, v pravo pak text transskribovaný. Pod čarou jsou poznámky kritické. Nelze pochybovati, že vydání Koertovo, jež se opírá o nové kollace papýrů, značně přispěje k lepšímu poznání poesie Menandrovy.

Dne 12. listopadu 1909 zemřel anglický slavista William Richard Morfill, (od r. 1909) čestný PhDr. české university, (od r. 1905) přesporní člen České Akademie a (od r. 1891) dopisující člen Král. č. Společnosti nauk. Narodil se r. 1831 v Maidstoně v hrabství kentském, studoval v Oxfordě veřejně klassickou filologii, pak soukromě slavistiku, a působil plných dvacet let jako lektor a (od roku 1900) professor ruštiny i ostatních jazyků slovanských na slavné universitě oxfordské, na níž r. 1890 začal své výklady přednáškou o důležitosti jazyků slovanských pro linguistiku srovnávací i pro účely praktické, zejména vojenské a politické. Psal mnoho. Roku 1881 vydal knihu o Rusku (Russia), bohaté poučení o zemi a obyvatelstvu, o ruském jazyce, literatuře a umění, o nejdůležitějších ruských městech, sociálním, politickém i náboženském životě ruském, o dějinách ruských, dějinách polských a literatuře polské; r. 1883 stručně vyličil starší fasi literatur slovanských (Early Slavonic literature); r. 1890 publikoval angl. spis o dějinách ruských (Russia ve sborníku Story of the nations), r. 1893 o dějinách polských (Poland t.); hlavním jazykům slovanským věnoval po učebnici (1881 A simplified grammar of Polish language, 1887 Simplified grammar of the Serbian language a A short grammar of the Bulgarian language, 1889 A grammar of Russian language, 1899 A grammar of the Bohemian or Czech language); a do anglických slovníků naučných (Encyclopaedia britannica a Chambers Cyclopaedia) přispěl řadou článkův o věcech slovanských. Práce jeho nepřinášejí nových dat, ani nových názorův, ale založeny jsou na dobré znalosti příslušné literatury a proniknuty upřímnou náklonností k Slovanům. »Složil jsem tuto mluvnici v naději, že studium české řeči a literatury pobne Angličany, aby cítili sympathii se zápasy ušlechtilého slovanského národa«, je první věta jeho české mluvnice. Jménu Morfillovu jsme povinni věčnou pamětí. es.

Oprava. Poněvadž se jedna korektura úvahy p. řed. Škorpila poštou (i s rukopisem) ztratila a druhá došla až po vytisknutí, zůstaly v předešlém sešitě některé tiskové chyby, za jichž opravení prosíme. Str. 372, ř. 2 čti: 649; ř. 9 zdola: 407. Str. 373, ř. 6: древности; ř. 14 vynech: proneši; ř. 14: pag. 554; ř. 11 zdola: Asandrovu. Str. 375, ř. 5: Ἀλώτης; ř. 14: 334; ř. 14 zdola: 404; ř. 4 zdola: Φαννέους. Str. 376, ř. 1: 288; ř. 4: Δημοστέλης; ř. 8: 16 g (místo 169); ř. 17: Ἰδιστρος; Εφοτος; ř. 2 zdola: Nymfaion. Str. 377, ř. 6: třeba přičísti: ř. 13: 353; ř. 21 zdola: archaeologického spolku; ř. 19 zdola: Коммисии.

VÝROČNÍ ZPRÁVA

JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

V PRAZE

ZA 42. SPRÁVNÍ ROK 1908—9.

(Přednesena ve schůzi správní dne 13. listopadu 1909.)

I. Zpráva jednatelská.

Ve správním roce 1908—1909 byli ve výboru Jednoty českých filologů tito pánové: univ. prof. dr. František Groh, starosta; univ. doc. dr. Arne Novák, místopředseda; prof. Augustin Krejčí, pokladník; univ. doc. dr. Otakar Jiráni, správce skladu; kand. prof. Fr. Kukrál, jednatel; stud. fil. Jar. Kubista, administrátor; kand. fil. Jar. Vondra a stud. fil. V. Kocourek, knihovníci; stud. fil. Aug. Wolf, účetní; prof. Jos. Stáhlík, zapisovatel; stud. fil. V. Hlavín, pořadatel přednášek. Když v prosinci r. 1908 odešel p. Kukrál z Prahy a funkce své se vzdal, stal se jednatelem p. Hlavín, dosavadní pořadatel přednášek, a na jeho místo povolán do výboru náhradník stud. fil. Boh. Patka. Před prázdninami vystoupil z výboru prof. Stáhlík a povolán do výboru stud. fil. Jos. Hendrich; o funkce výboru rozdělili se pak členové takto: knihovník Vondra se stal jednatelem a jednatel Hlavín knihovníkem klass. oddělení, zapisovatelem Wolf, účetním Patka a pořadatelem přednášek Hendrich.

Správní schůze konána jedna, řádná, dne 14. listopadu 1908. Běžné věci vyřizoval výbor ve schůzích výborových, jež konány

pravdělně po celý rok, vyjímajíc akademické prázdniny, každých čtrnáctě dní. Celkem jich bylo 17.

Výbor pečoval o to, aby Jednota učinila zadost všem svým úkolům, stanovami vytčeným. Pořádány schůze vědecké s přednáškami z oboru filologie klassické i moderní. Celkem jich bylo sedm.

Zřízení důvěrníků Jednoty na jednotlivých ústavech trvalo i v tomto správním roce. Úkol ten laskavě převzali tito pánové: v Benešově prof. Fr. Kubík; v Č. Budějovicích na gymn. prof. Fr. Überhuber; na reálce prof. Fr. Husák; v Čáslavi prof. V. Dědeček; v Domažlicích prof. V. Kebrle; v Chrudimi prof. Jos. Burket; v Jičíně na gymn. prof. A. Trnka; v Jindř. Hradci prof. dr. K. Müller; v Karlíně prof. Fr. Žákavec; v Kolíně prof. K. Hrdina; v Králové Dvoře n. L. prof. T. Hrubý; v Králové Hradci na gymn. prof. dr. L. Brtnický; na reálce prof. dr. Jar. Hruška; v Litomyšli prof. A. Doležel; v Lounech prof. Jar. Kroupa; v Ml. Boleslavi na gymn. prof. dr. A. Mazánek; na reálce prof. dr. J. Folprecht; v Něm. Brodě ředitel J. Šteflíček; v Novém Bydžově prof. dr. A. Kolář; v Pardubicích prof. J. Roubal; v Pelhřimově prof. dr. Ferd. Hoffmeister; v Písku na gymn. prof. Jos. Jaroš; na reálce prof. Fr. Křemen; v Plzni na gymn. ředitel Jan Šule, na průmyslové škole prof. J. Trpišovský, na učit. ústavě prof. J. Mašín; v Praze na akad. gymn. prof. Jan Kašpar; na gymn. v Křemencově ul. prof. dr. V. Niederle; na gymn. v Truhlářské ul. prof. Vojt. Viravský; na gymn. v Žitné ulici prof. Aug. Krejčí; na gymn. na Malé Straně prof. V. Sládek; na reálce na Starém Městě prof. R. Částka; na reálce na Nov. Městě prof. V. Ertl; na reálce na Malé Straně prof. Fr. Vojtíšek; na reálce v Holešovicích prof. J. Satranský; v Příbrami na gymn. prof. J. Tvrď; na reálce ředitel J. Štěpánek; v Rakovníce prof. J. Veitz; v Rokycanech prof. A. Bělský; v Roudnici prof. Vlad. Kobliška; v Rychnově n. Kn. prof. Dom. Trnka; v Slaném prof. P. Hrubý; na Smíchově prof. dr. R. Kníže; v Táboře na gymn. prof. A. Samec; v Třeboni prof. dr. J. Janáček; na Král. Vinohradech na gymn. prof. dr. O. Hujer; na reálce prof. Fr. Pover; ve Vys. Mýtě prof. Fr. Šimáček; na Žižkově na gymn. prof. Jos. Mach; na reálce prof. Fr. Ryšánek; v Boskovicích ředitel P. Krippner; v Brně na I. gymn. prof. R. Neuhöfer; na II. gymn. prof. A. Holas; na I. reálce prof. Fr. Černý; v Kroměříži prof. Jar. Reinš; v Kyjově prof. Lad. Fiala; v Litovli prof. Fr. Hanus; v Místku prof. J. Schücker; v Mor. Ostravě prof. A. Rolinc; v Olomouci na gymn. prof. V. Hřivna; na reálce prof. Fr. Papírník; v Přerově prof. Ferd. Vaněk; v Strážnici prof. Fr. Bláha; v Tře-

bíči prof. Fr. Mrázek; v Uher. Hradišti prof. Jos. Novák; ve Vyškově ředitel Fr. Teplý; v Zábřeze prof. R. Schenk; v Opavě prof. Jos. Jaroš.

Všem těmto pánům vzdává výbor Jednoty za jejich ochotu vřelý dík.

Svým nákladem vydala Jednota v uplynulém roce 5. a 6. sešit ročníku XXXV. a 1.—4. sešit ročníku XXXVI. Listů filologických redakci universitních profesorů drů Fr. Groha a Jar. Vlčka; uspořádala 2., ilustrované vydání Vykoukalovy čítanky pro IV. třídu škol středních a vydala 3. vydání poznámek k »Výboru řečí Demosthenových« od Kastnera a Himera.

Z členů čestných ztratila Jednota úmrtím pana dra Eduarda Kastnera, zemského školního inspektora v Praze, jež počítala od prvních let svého trvání mezi své zasloužilé členy. Z členů zakládajících zemřeli pp.: Josef Simla, prof. učitelského ústavu v Plzni, Petr Durdík, c. k. školní rada a prof. v. v., Jan Klumpar, c. k. školní rada a gymn. ředitel v. v. v Hradci Králové a Ant. Žák, gymn. prof. v. v. v Rychnově n. Kn. Z činných členů zemřel p. Václ. Novák, prof. akad. gymnasia v Praze.

Ku konci koná výbor milou povinnost, děkuje všem, kdo jakýmkoli způsobem podporovali snahy Jednoty a přispěli jí v jejích úkolech, zvláště vysokému c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci 800 K na vydávání Listů filologických, slav. městské radě na Král. Vinohradech za peněžitou podporu, pp. redaktorům Listů filologických za obětavé řízení časopisu našeho, všem dárcům knih pro knihovnu Jednoty, slavnému sboru professorskému c. k. české fakulty filosofické za propůjčení místnosti ke schůzím, jakož i redakcím oněch denních listů, které uveřejňovaly zprávy spolkové.

Jaroslav Vondra,

t. č. jednatel.

II. Zpráva

Příjem.

Účet pokladniční za dobu

		Základní jmění		Výdajné jmění		Niederlův fond	
		K	h	K	h	K	h
1.	Hotovost z minul. roku správního .	17891	26	1011	88	18234	21
2.	Príspevky členů zakládajících . .	215	—	—	—	—	—
3.	Príspevky členů přispívajících . .	—	—	45	—	—	—
4.	Převедeno z Niederlova fondu .	5000	—	—	—	—	—
5.	Subvence c. k. ministerstva kultu a vyučování	—	—	—	—	800	—
6.	Dary	—	—	20	—	—	—
7.	Časopisné činných členů	—	—	—	—	401	—
8.	» ostatních odběratelů za ročník I.—XXX. . . .	—	—	—	—	51	34
9.	» ostatních odběratelů za ročník XXXI.	—	—	—	—	20	50
10.	» ostatních odběratelů za ročník XXXII.	—	—	—	—	45	—
11.	» ostatních odběratelů za ročník XXXIII.	—	—	—	—	81	80
12.	» ostatních odběratelů za ročník XXXIV.	—	—	—	—	302	40
13.	» ostatních odběratelů za ročník XXXV.	—	—	—	—	1397	01
14.	» ostatních odběratelů za ročník XXXVI.	—	—	—	—	2315	21
15.	» na ročníky příští	—	—	—	—	65	70
16.	Za prodané knihy	—	—	—	—	14089	48
17.	Bursovni rozdíl při koupi komm. dluhopisu Zemské banky . . .	178	28	—	—	—	—
18.	Úroky	—	—	699	97	682	63
	Přebytek účetní	—	—	184	35	—	—
19.	Záruka za knihy půjčené přes prázdniny	—	—	299	—	—	—
</							

pokladni.

od 1. listopadu 1908 do 31. října 1909.

Vydání.

		Základní jmění		Výdajné jmění		Niederlův fond	
		K	h	K	h	K	h
1.	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXV, 5, 6	—	—	—	—	1416	24
2.	Honorář Listů fil. XXXV, 5, 6	—	—	—	—	497	60
3.	Tisk, brožování a expedice Listů fil. XXXVI, 1—4	—	—	—	—	1962	38
4.	Honorář Listů fil. XXXVI, 1—4	—	—	—	—	838	70
5.	Paušál redakce Listů fil.	—	—	—	—	400	—
6.	Tisk poznámek k Výboru řečí Dem. 3. vyd.	—	—	—	—	460	10
7.	Tisk a expedice Peroutkových Dějin řeckých I.	—	—	—	—	1351	99
8.	Za Královu Rhythmiku podle smlouvy vyplacená polovice či- stého výtěžku	—	—	—	—	58	03
9.	Brožování Vlčkových dějin čes. lit. seš. 15. 16.	—	—	—	—	25	20
10.	Tisk Vykoukalovy Čítanky IV ²	—	—	—	—	1938	39
11.	Honorář » » » » »	—	—	—	—	750	—
12.	Vazba Vykoukalových Čítanek I ² —IV ²	—	—	—	—	773	80
13.	Za knihy koupené do knihovny	—	—	417	72	—	—
14.	Za vazbu knih do knihovny	—	—	109	10	—	—
15.	Nájemné z místností pro sklad knih	—	—	—	—	150	—
16.	Úprava skladu knih	—	—	—	—	83	10
17.	Pojistné proti vloupání a ohni	—	—	9	89	26	54
18.	Tiskopisy	—	—	16	—	21	50
19.	Tisk výroční zprávy	—	—	89	—	—	—
20.	Kolky a poštovní známky	—	—	—	—	55	37
21.	Manipulační poplatky pošt. spoř., složní listy, cheky	—	—	—	—	40	96
22.	Správní vydání	—	—	54	50	3	78
23.	Novoročné	—	—	20	—	19	—
24.	Dary	—	—	50	—	—	—
25.	Poplatkový equivalent	—	—	—	—	22	87
26.	Vydání administrační	—	—	—	—	34	63
27.	» pokladniční	—	—	—	—	14	01
28.	Převedeno do základního jmění	—	—	—	—	5000	—
29.	Vrácená záruka za knihy půjčené přes prázdniny	—	—	299	—	—	—
30.	Holovost 31. října 1908	23284	54	1194	99	22542	09
		23284	54	2260	20	38486	28

Rozvrh jmění

Základní jmění: hotovost	23284 K 54 h
Výdajné jmění: hotovost	1194 K 99 h
Niederlův fond: 1. hotovost	22542 K 09 h
2. požadavek za pro-	
dané knihy	100 K 04 h
Úhrnem	<u>47121 K 66 h</u>

V Praze, dne 31. října 1909.

Augustin Krejčí,
t. č. pokladník.

Kontrollováno dne 10. listopadu 1909 a shledáno správným.

Za kontrollující kommissi finanční:

Dr. A. Salač,
t. č. předseda.

Otakar Kollmann,
t. č. člen kontr. kom. fin.

Josef Dobiaš,
t. č. člen kontr. kom. fin.

III. Zpráva účetní.

(Od 1. listopadu 1908 do 31. října 1909.)

Časopisného vybráno	401 K — h
Výdajného vybráno	193 K 20 h
Vydání činí	<u>8 K 85 h</u>
Zbývá jmění výdajného	184 K 35 h
V celku odvedeno pokladníkovi	<u>585 K 35 h</u>

Bohumil Patka,
t. č. účetní.

Kontrollováno dne 6. listopadu 1909 a shledáno správným.

Za kontrollující kommissi finanční:

Dr. Antonín Salač,
t. č. předseda.

Bohumil Sládeček,
t. č. člen kontr. kom. fin.

Otakar Kollmann,
t. č. člen kontr. kom. fin.

IV. Zpráva správce skladu.

(Počítáno do 31. října 1909.)

Na skladě a v kommissi jsou tyto spisy Jednotou vydané:

	Exemplářů		
	náklad	jest	prodáno letos
1. Sophoclis Ajax ed. Král	3000	494*	84
2. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (3. vydání)	3000	10	129
3. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (4. vydání)	3000	2855	145
4. Sophoclis Antigona ed. Král (3. vyd.)	2000	999	334
5. Ciceronis or. pro Sex. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (3. vydání)	3000	1953	260
6. Sofokleova Antigona s pozn. od Krále (2. vydání)	3000	1721	86
7. Sofokleův Aias s pozn. od Krále . . .	1500	230	22
8. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (3. vydání)	3000	753	277
9. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (2. vyd.)	2000	35	147
10. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (3. vyd.)	1000	979	21
11. Hrubý P., Cvič. kniha jazyka lat. . .	3000 + 600	2019	575
12. Králova Řecká a římská rhythmika .	600	12	59
13. Králova Řecká a římská metrika I. .	650	166	21
14. Sládkovy Dějiny řecké literatury . .	520	77	22
15. Peroutkovy Řecké dějiny I.	1000	494	506
16. Vykoukalova Čítanka I. (2. vyd.) . .	8000 + 2000	3264	1625
17. „ „ II. (2. vyd.)	6000 + 1200	4362	746
18. „ „ III. (1. vyd.)	5000 + 1000	—	85
19. „ „ III. (2. vyd.)	3000 + 600	2649	951
20. „ „ IV. (1. vyd.)	5000 + 1000	356	1013
21. „ „ IV. (2. vyd.)	2600 + 1000	—	—
22. Vlčkovy Dějiny čes. lit. I., 1. . . .	2000	99	86
23. „ „ „ „ II., 1.	2000	583	75

* V číslicích těchto i následujících není zahrnut letošní prodej knih na počátku školního roku 1909—10, protože kommissionář vyrovnává se až o velikonočních.

24.	Vlčkovy Dějiny čes. lit. seš. 13.	2000	858	131
25.	» » » » seš. 14.	2000	1001	131
26.	» » » » seš. 15.	2000+50	1141	104
27.	» » » » seš. 16.	2100+50	1388	122

28. Vlčkovy Dějiny čes. lit. jednotlivých sešitů:

	2. sešitu	216,	prodány	2 ex.
	3. »	314,	»	— »
	4. »	365,	»	2 »
	5. »	320,	»	7 »
	6. »	395,	»	4 »
	8. »	56,	»	1 »
	9. a 10. »	134,	»	9 »
	11. »	169,	»	2 »
	12. »	169,	»	18 »

29. Listů filologických:

Ročníku	ubyl o	Ročníku	ubyl o
II. 104 ex., . . .	1 ex.	XX. — ex., . . .	2 ex.
III. 100 » . . .	1 »	XXI. 43 » . . .	— »
VI. 85 » . . .	2 »	XXII. 55 » . . .	4 »
VII. 82 » . . .	1 »	XXIII. 45 » . . .	— »
IX. 51 » . . .	1 »	XXIV. 33 » . . .	2 »
X. 51 » . . .	3 »	XXV. 74 » . . .	3 »
XI. 49 » . . .	1 »	XXVI. 53 » . . .	4 »
XII. 62 » . . .	1 »	XXVIII. 21 » . . .	3 »
XIV. 110 » . . .	2 »	XXIX. 53 » . . .	4 »
XV. 7 » . . .	1 »	XXX. 24 » . . .	1 »
XVI. 33 » . . .	1 »	XXXI. 49 » . . .	4 »
XVII. 44 » . . .	— »	XXXII. 15 » . . .	4 »
XVIII. 10 » . . .	3 »	XXXIII. 9 » . . .	5 »
XIX. 12 » . . .	1 »	XXXIV. 28 » . . .	— »

Ročníku XXXV. 3 ex. ubyl o 9 ex.

Ročníky I., IV., V., VIII., XIII., XX. a XXVII. jsou rozebrány.

Dr. Otakar Jiráni,

t. č. správce skladu.

V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů Listů fil. mimo členy činné bylo . . .	543 (loni 577)
2. Prostřednictvím knihkupeců odbíralo	48 (» 44)
3. Činných členů odbíralo	115 (» 108)
4. Výměnou nebo zdarma posíláno	57 (» 54)
Celkem	763 (loni 783)

Jar. Kubista,

t. č. administrátor.

VI. Zpráva pořadatele přednášek.

Vědeckých schůzí bylo v minulém správním roce sedm. V nich přednášeli pánové: Dr. F. V. Pelikán: »Platonův humor v Politiku«; univ. professor Dr. J. Zubatý: »O liturgickém dramatu starých Indů«; Ph. St. Emil Šnejdrla: »Žena v řeckých příslovích«; univ. docent Dr. Arne Novák: »Gerharta Hauptmanna: Jaro v Řecku«; univ. doc. Dr. O. Jiráni: »O nově objevené tragoedii Euripidově Hypsipyle«; gymn. prof. Dr. Jar. Štastný: »Co mohou poskytnouti studujícími klass. filologie Atheny a jak zařídití případný pobyt v Řecku«; gymn. prof. Dr. Ant. Salač: »Apulejova kniha o černokněžnictví«; Všem těmto pánům vzdává Jednota srdečné díky.

Návštěva při přednáškách bývala hojná.

Josef Hendrich,

t. č. pořadatel přednášek.

VII. Zpráva knihovní.

Odbor	Loni bylo		Letos přibylo		Jest tedy nyní	
	spisů	svazků	spisů	svazků	spisů	svazků
A vydání klasiků	730	1003	39	61	769	1064
B pomocné vědy klassické filologie	652	865	23	27	675	892
C slovanská filologie	559	695	17	32	576	727
D románská a ger- mánská filologie	128	146	3	6	131	152
E časopisy	144	1744	4	93	148	1837
F programmy	674	548	6	6	680	554
Úhrnem	2887	5001	92	225	2979	5226

Vincenc Hlavín,

t. č. knihovník odborů ABF.

Václ. Kocourek,

t. č. knihovník odborů CDE.

VIII. Zpráva zapisovatelova.

Členů bylo:

1. čestných	loni	8,	letos	7
2. zakládajících	»	207,	»	207 (z nichž 5 zároveň čestných)
3. přispívajících	»	9,	»	9
4. činných	»	107,	»	96

Celkem loni 325, letos 319 členů.

Členové zakládající, kteří jsou zároveň členy čestnými, započítáni jsou v počtu úhrnném jen jednou.

Na počátku roku správního bylo členů činných 115; ale 2 členové stali se členy zakládajícími a 17 členů přestalo býti členy dle § 6. b) stanov.

Aug. Wolf,

t. č. zapisovatel.

S e z n a m č l e n ů.

I. Členové čestní.

1. Himer Karel, c. k. školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
2. Jagié Vatroslav, Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v. v. ve Vídni.
3. Král Josef, Dr., universitní professor v Praze.
4. Leger Louis, Dr., universitní professor v Paříži.
5. Viravský Vojtěch, gymnasiijní professor v Praze.
6. Vlček Jaroslav, Dr., universitní professor v Praze.
7. Zubatý Josef, Dr., universitní professor v Praze.

II. Členové zakládající.

1. K o r p o r a c e.

1. Sbor prof. gymn. v Jindřichově Hradci.
2. » » » v Litomyšli.
3. » » » v Písku.
4. » » » v Plzni.
5. » » » v Přerově.
6. » » » v Táboře.
7. Učitelská beseda v Praze.
8. Klub historický v Praze.
9. Klub přírodovědecký v Praze.
10. Okresní zastupitelstvo v Bechyni.
11. » » v Benešově.
12. » » v Berouně.
13. » » v Domažlicích.
14. » » v Hořicích.

15. Okresní zastupitelstvo v Kolíně.
16. » » v Karlíně.
17. » » v Kostelci n. Orli.
18. » » ve Dvoře Králové.
19. » » v Náchodě.
20. » » v Pardubicích.
21. » » v Pelhřimově.
22. » » v Poličce.
23. » » v Roudnici.
24. » » v Rychnově n. Kn.
25. » » v Slaném.
26. » » na Smíchově.
27. » » v Soběslavi.
28. » » v Unhošti.
29. » » ve Velvarech.
30. » » ve Veselí.
31. » » ve Zbirově.
32. » » na Zbraslavi.
33. Městská rada v Holicích.
34. » » v Humpolci.
35. » » na Kladně.
36. » » ve Dvoře Králové.
37. » » v Novém Městě n. Met.
38. » » v Pelhřimově.
39. » » v Praze.
40. » » v Třeboni.
41. » » v Unhošti.
42. » » ve Vysokém Mýtě.
43. Obecní zastupitelstvo v Karlíně.
44. » » na Král. Vinohradech.
45. Občanská záložna v Českém Brodě.
46. » » v Hostomicích.
47. » » v Karlíně.
48. » » Malostranská v Praze.
49. » » v Německém Brodě.
50. » » ve Vysokém Mýtě.
51. Studijní knihovna v Olomouci.

2. Jednotlivci.

52. Bartocha Josef, gymn. ředitel v Uher. Hradišti.
53. Beer Robert, gymn. ředitel v. v. na Král. Vinohradech.
54. Beran František, gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
55. Brtnický Lad., Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
56. Bureš Josef, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
57. Cumpfe Karel, Dr., gymn. řed. v Písku.
58. Čáda Fr., Dr., univ. prof. v Praze.

59. Čapek Frant., gymn. prof. ve Val. Meziříčí.
60. Čapek Josef, ředitel c. k. gymnasia v Č. Budějovicích.
61. Černý Karel, prof. na reálce v Praze.
62. Červenka Jan, c. k. vlád. rada, gymn. řed. v. v. v Hradci Králové.
63. Dědeček Václav, gymn. prof. v Čáslavi.
64. Dědek Josef, gymn. prof. v Praze.
65. Dohnal Alb., gymn. ředitel v Praze.
66. Doležel Ant., gymn. prof. v Litomyšli.
67. Doucha Karel, c. k. vlád. rada, gymn. řed. v. v. na Smíchově.
68. Drbohlav J., státní rada v Tiflisu.
69. Drtina Fr., Dr., univ. prof., říšský poslanec, v Praze.
70. Dula Ferd., gymn. prof. v Přerově.
71. Durych Josef, c. k. okr. školní inspektor v Č. Budějovicích.
72. Erhardt Jos., inspektor gymn. v Penze na Rusi.
73. Farník Jos., gymn. řed. v Petrohradě.
74. Fencl Frant., prof. prům. školy v Praze.
75. Fischer Fr., gymn. prof. v Hradci Králové.
76. Fleischmann Adam, gymn. řed. v. v. v Jičíně.
77. Frank Ign., gymn. prof. ve Vys. Mýtě.
78. Goll Jar., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v Praze.
79. Grim Jos., c. k. vlád. rada, řed. gymn. Minervy v Praze.
80. Groh Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
81. Halaburt Fr., gymn. prof. v Benešově.
82. Hanuš Jos., Dr., prof. obchodní akademie a univ. docent v Praze.
83. Hanačík Vojtěch, gymn. prof. v Jičíně.
84. Havlák Zikmund, gymn. prof. v Slaném.
85. Havránek Jan, Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
86. Herout Al., Dr., gymn. prof., řed. dívč. gymn. na Kr. Vinohradech.
87. *Himer Karel, c. k. školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
88. Hoffmann Jos., gymn. prof. v Praze.
89. Hospodka Václav, gymn. řed. v. v. ve Vysokém Mýtě.
90. Hrdina Karel, Dr., gymn. prof. v Kolině.
91. Hřivna Vít, gymn. prof. ve Valašském Meziříčí.
92. Hrubý Petr, gymn. prof. v Slaném.
93. Hujer Oldřich, Dr., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
94. Hujer Zdeněk, Dr., gymn. prof. v Plzni.
95. Chmelík Ant., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
96. Jakubec Jan, Dr., prof. na vyšší dívčí škole a univ. professor v Praze.
97. Janko Jos., Dr., univ. professor v Praze.
98. Janovský Jos., gymn. prof. v Novgorodě.
99. Jarník Jan Urb., Dr., univ. prof. v Praze.
100. Jedlička Bohdan, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
101. Jedlička J., druhdy berní inspektor v Rychnově n. Kn.

* Členové * označení jsou zároveň členy čestnými.

102. Jelínek Karel, gymn. professor v Nēm. Brodě.
103. Jiráni Ot., Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
104. Jireček Konst., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. ve Vídni.
105. Kacerovský Vilém, gymn. prof. na Smíchově.
106. Kádner Otakar, Dr., gymn. prof. a univ. docent v Praze.
107. Kánský Josef, ruský státní rada v Praze.
108. Kantor Rich., prof. gymn. v Přerově.
109. Kebrle Vojtěch, gymn. prof. v Domažlicích.
110. Kníže Rud., Dr., prof. gymn. na Smíchově.
111. Kolář Ant., Dr., gymnas. prof. v N. Bydžově.
112. Konůpek Jan, gymn. prof. v Praze.
113. Kořínek Ant., prof. gymnas. v Praze.
114. Košťál Jaromír, gymn. prof. v Žižkově.
115. *Král Jos., Dr., univ. prof. v Praze.
116. Kraus Arnošt, Dr., univ. prof. v Praze.
117. Krejčí Augustin, gymn. prof. v Praze.
118. Krondl Ant., zemský školní inspektor v Brně.
119. Krsek Frant., Dr., zemský školní inspektor v Praze.
120. Kukrál Fr., gymn. prof. v Pelhřimově.
121. Lukašević Platon, gymn. prof. v Jagotíně.
122. Mach Josef, prof. gymn. v Žižkově.
123. Máchal Jan, Dr., univ. prof. v Praze.
124. Majer Hynek, gymn. prof. v Rjazani.
125. Marek Jan, Dr., kanovník metr. kapituly u sv. Víta v Praze.
126. Marek Václav, gymn. prof. v Praze.
127. Masaryk T. G., Dr., univ. prof., říšský poslanec, v Praze.
128. Mašín Jan, prof. na učitelském ústavě v Plzni.
129. Mazánek Alois, Dr., gymn. prof. v Mladé Boleslavi.
130. Mikenda Ant., c. k. škol. rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
131. Mikenda Bohuslav, gymn. prof. v Příbrami.
132. Mourek V. E., Dr., univ. prof. v Praze.
133. Müller Karel, Dr., gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
134. Nebeský Edvard, sládek na Král. Vinohradech.
135. Němec Josef, gymn. prof. v Německém Brodě.
136. Niederle Lubor, Dr., univ. prof. v Praze.
137. Niederle Václav, Dr., gymn. prof. v Praze.
138. Novák Josef, Dr., gymn. ředitel v. v. v Třeboni.
139. Novák Josef, gymn. prof. v Uherském Hradišti.
140. Novák Karel, gymn. prof. v Praze.
141. Novák Robert, Dr., univ. prof. v Praze.
142. Novotný Frant., Dr., gymn. prof. ve Vys. Mýtě.
143. Ošťádal Josef, gymn. prof. v. v. v Klatovech.
144. Palán Otakar, Dr., gymn. prof. v Kolíně.
145. Pastrnek Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
146. Pavlásek Fr., prof. gymn. v Praze.
147. Pertold Ot., Dr., kand. prof. v Praze.
148. Petřík Václ., Dr., prof. gymn. v Slaném.

149. Placek Jan, gymn. ředitel v Ml. Boleslavi.
150. Polák Feodor, gymn. prof. v Ananjevě.
151. Polívka Jiří, Dr., univ. prof. v Praze.
152. Pospíšil Věkoslav, gymn. prof. v Kijevě.
153. Prášek J. V., Dr., prof. c. k. reálky v. v. v Praze.
154. Procházka Edvard, gymn. prof. v Hradci Králové.
155. Reiner V., gymn. prof. v Rjazani.
156. Řezáč J., gymn. prof. v Roudnici.
157. Růžička Rud., Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
158. Sádek Jos., gymn. prof. v Táboře.
159. Seidl Daniel, gymn. prof. v Písku.
160. Segeta Bonifác, Dr., gymn. prof. v Kroměříži.
161. Setunský Antonín, c. k. vládní rada, zemský inspektor
v c. k. ministerstvu vyučování ve Vídni.
162. Sládek Václav, gymn. prof. v Praze.
163. Slavík V. O., c. k. šk. rada a gymn. řed. v. v. v Praze.
164. Smetánka Emil, Dr., univ. prof. v Praze.
165. Snětivý Tomáš, gymn. prof. v Chrudimi.
166. Stránský Jan, okr. školní inspektor v Ném. Brodě.
167. Strejček Emanuel, Dr., gymn. prof. v Domažlicích.
168. Suda Jan, prof. c. k. reálky v. v. v Písku.
169. Svatoš Ant., gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
170. Sýkora J., gymn. prof. v. v. v Benešově.
171. Šarša Ed., Dr., gymn. ředitel v Přeboránu.
172. Šafránek Jan, c. k. vládní rada, gymn. řed. v Praze.
173. Škaloud Václav, gymn. prof. v. v. v Miletíně.
174. Škoda Ant., gymn. řed. v. v. na Král. Vinohradech.
175. Škoda Fr., gymn. prof. v Táboře.
176. Škorpil Vlad., ředitel archaeolog. musea v Kerči na Krymu.
177. Špírek Josef, gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
178. Štastný Jar., Dr., gymn. prof. v Praze (Žitná ul.).
179. Štefek Josef, gymn. prof. v Přeboránu.
180. Šteflíček Jan, gymn. řed. v Německém Brodě.
181. Šulc Jan, gymn. ředitel v Plzni.
182. Šuran Gabriel, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
183. Teplý Fr., gymn. řed. ve Vyškově.
184. Tobiš Vincenc, gymn. prof. v Žižkově.
185. Třešohlavý Josef, okr. škol. inspektor v Sušici.
186. Trnka Dominik, gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
187. Trpišovský Josef, prof. prům. školy v Plzni.
188. Überhuber Frant., gymn. prof. v Čes. Budějovicích.
189. Urbánek F. A., knihkupec v Praze.
190. Vávra Vincenc, gymn. ředitel v Přerově.
191. Veselík Karel, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
192. *Viravský Vojtěch, gymn. prof. v Praze.
193. *Vlček Jaroslav, Dr., univ. prof. v Praze.
194. Vlček Josef, gymn. prof. v. v. v Jičíně.

195. Vlček Josef, gymn. prof. v Prostějově.
196. Voleský V., gymn. prof. ve Voroněži.
197. Votruba Josef, gymn. prof. v. v. v Praze.
198. Vycpálek Josef, gymn. prof. v. v. v Táboře.
199. Vykoukal Fr. V., gymn. prof. v Praze.
200. Vysoký Hynek, Dr., univ. prof. v Praze.
201. Wach Leop., gymn. prof. v Praze.
202. Weger Jan, gymn. prof. v. v. v Mladé Boleslavi.
203. Wenig Karel, Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
204. Wošalík V., ředitel panství v Praze.
205. Zítka Jos., sládek v Praze.
206. *Zubatý Jos., Dr., univ. prof. v Praze.

III. Členové přispívající.

1. Burket Jos., prof. gymn. na Král. Vinohradech.
2. Hoffmeister Ferdinand, Dr., gymn. prof. v Pelhřimově.
3. Hruša Jos., Dr., gymn. prof. v Táboře.
4. Lang Prokop, gymn. prof. v. v. v Příbrami.
5. Dr. Arne Novák, prof. na reálce, univ. doc. v Praze.
6. Pučelík Josef, gymn. professor v Jičíně.
7. Schenk Rud., gymn. prof. v Zábřeze.
8. Trnka Antonín, gymn. professor v Jičíně.
9. Vocilka Jar., gymn. prof. v Kolíně.

IV. Členové činní.

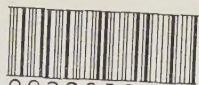
1. Balcar St.	20. Hladký Jos.	39. Lopour Jos.
2. Barthell Em.	21. Hlavín Vincenc.	40. Marvan Cyrill.
3. Baumruk Václ.	22. Hruška Ant.	41. Merhaut Jos.
4. Bayer Karel.	23. Hýsek Mil., Dr.	42. Minařík Ant.
5. Brož Jos.	24. Charvát Karel.	43. Mlčoch Jos.
6. Bříza Jos.	25. Jedlička Karel.	44. Navrátil Tomáš.
7. Burda Dom.	26. Jiránek Vl.	45. Němec Václ.
8. Bürger M.	27. Keclík Frant.	46. Novák Prokop.
9. Cimburek Kar.	28. Klimeš Václ.	47. Novotný Jindř.
10. Dobias Josef.	29. Kocourek Václ.	48. Opatrný Václav.
11. Doubravský B.	30. Kolář Jos.	49. Panz Adolf.
12. Dvořák Josef.	31. Kolář Jos.	50. Papež Karel.
13. Fink Karel.	32. Kollmann Ot.	51. Páta František.
14. Fišer Boh.	33. Kožušníček Š.	52. Páta Jos., Dr.
15. Fleischmann B.	34. Kříž Frant.	53. Patka Boh.
16. Havrda Frant.	35. Kubíček Frant.	54. Peška Karel.
17. Hendrich Jos.	36. Kubista Jarosl.	55. Pich Jan.
18. Heřmanský Fr.	37. Kühnová Ter.	56. Pižl Frant.
19. Hilgartner Val.	38. Laštovka Mil.	57. Přerovský Vikt.

58. Ptáček Jan.	71. Straka Boh.	84. Tesař Meth.
59. Rezek Jan.	72. Stuna Stan.	85. Trojan Jar.
60. Roubal Karel.	73. Svačina Josef.	86. Tuháček Alois.
61. Ryneš Václ.	74. Svoboda Jos.	87. Úlehla Jan.
62. Salač Ant., Dr.	75. Svoboda Karel.	88. Valenta Jar.
63. Sedláček Josef.	76. Šabat Karel.	89. Veselý Jindř.
64. Sedlák Karel.	77. Šelepa Frant.	90. Vencovský Bedř.
65. Schams Rud.	78. Škerovič Nikola.	91. Vít Jakub.
66. Schauta Karel.	79. Šnejdrla Em.	92. Vlašimský Jar.
67. Scholzová Lib.	80. Šobra František.	93. Vondra Jar.
68. Sládeček Boh.	81. Štefan Cyrill.	94. Vondráček Jos.
69. Soukup Frant.	82. Štětka Josef.	95. Weingart Mil.
70. Stáhlík Josef.	83. Švehla Vladim.	96. Wolf Aug.
-

P. L5 1404 V36

a39001

003365247b

8/72

